

Олег і Валентин Авраменки

ПРИНЦ ГАЛЛІЇ

Історична фантастика? Фантастична історія?... Мабуть, і те й інше. Книга написана як цілком традиційний авантюрно-історичний роман з усіма його неодмінними атрибутами — динамічним, закрученим сюжетом, придворними і політичними інтригами, сценами битв і турнірів, ретельним зображенням історичного тла подій, побуту та звичаїв епохи, складними, часом заплутаними і неоднозначними стосунками героїв — ну, і звичайно, з коханням.

Водночас на сторінках книги в неявному вигляді присутній фантастичний елемент. Це не чаклуни з драконами, не прибульці з інших світів і навіть не гості з майбутнього, що прагнуть змінити власне минуле. Фантастика лежить у самій основі сюжету, в тому самому історичному тлі. У „Принці Галії“ витвором авторської уяви є не лише окремі персонажі і ситуації, а вся історія середньовічної Європи з часів падіння Риму до середини XV сторіччя, коли відбуваються зображені в романі події. Автор пропонує читачеві свій погляд на наше минуле, але не намагається ні в чому переконати його, а просто радить розглянути інші можливості історичного розвитку і самому вирішити, що ми втратили, а що навпаки — виграли від того, що історія повернулася саме так, а не якось інакше.

olegawramenko@yandex.ua
avalon.gondor.ru

Від автора

За вельми влучним висловом Александра Дюма, історія для письменника — це цвях у стіні, що на нього він чіпляє свою картину. Практично всі книжки історичного жанру (та й не лише історичного) тією чи іншою мірою належать до фантастики, оскільки автор часто-густо описує події, які насправді не відбувалися, виводить на сцену вигаданих героїв, а людям, що реально існували, приписує вчинки, яких вони ніколи не робили, і слова, що їх вони ніколи не промовляли (тут виняток становлять лише документальні твори, біографії, хроніки або що — але це *не зовсім* художня література). В англійській мові навіть є дуже вдалий термін: „fiction“ — фікція, вигадка, вимисел. „Fiction“ — це картина, що висить на цвяху, вбитому в стіну реальності.

Але що робити, коли на потрібній ділянці стіни немає вільних цвяхів, та й місця для нової картини замало? Ця ситуація особливо актуальна для історії Західної Європи. Ще в XIX сторіччі ціла плеяда авторів на чолі з неперевершеними майстрами жанру Александром Дюма і Вальтером Скоттом ґрунтовно „прочесали“ все друге тисячоліття; а в XX сторіччі, мабуть, лише Морісові Дрюону та Генріхові Манну вдалося відшукати відносно вільні „ніші“. За таких обставин залишається тільки два виходи (вірніше, три; третій — не писати взагалі). По-перше, можна вторгнутися в чужу „вотчину“ й запропонувати читачеві нове бачення історичних подій, відмінне від того, до якого він уже звик, — але ця справа невдячна і, на моє тверде переконання, безнадійна. Куди простіше й чесніше відійти вбік і, набравшись терпіння, спершу закласти підмурівок, потім звести на ньому нову стіну, вбити в неї цвях, а вже після цього чіпляти свою картину. Цебто — створити *вла-*

сну історію, альтернативну нашій, але ґенетично пов'язану з нею. Зрештою, якщо вигадуєш героїв, то чому б не дати волю уяві і заодно не вигадати всю історію цілком?... Власне, так я і вчинив.

У своєму романі я не вдаюся до вельми поширеного прийому „прив'язки“ сюжету до нашої реальності — на зразок того, як наш сучасник потрапляє в минуле і поступово переконується, що це не те минуле, про яке він читав у книжках. Усі мої персонажі — діти свого часу, своєї епохи, своєї реальності; вони сприймають її такою, яка вона є, і навіть у думках не припускають, що історія могла б розвиватися за іншим сценарієм. Я намагався вести розповідь у такому ключі, ніби пишу для людей з майбутнього того світу, де насправді відбувалися описувані мною події. Працюючи над книгою, я виходив з передумови, що моїм гіпотетичним читачам добре відомо, що в часи варварства, що наступили після падіння Римської імперії, такий собі Корнелій Юлій Абрुцці, що став потім Великим, об'єднав усі італійські землі в єдину державу і проголосив себе Римським імператором, королем Італії, а згодом його нащадки рушили на північ, щоб знову підкорити Європу. Для людей тієї реальності є samozрозумілим, що орди хана Бату ніколи не вторгалися в Центральну Європу, бо в битві під Переяславом зазнали нищівної поразки й були відкинуті на схід. Для них немає нічого дивного в тому, що Візантія так довго й успішно протистояла турецькій загрозі, а вираз „латинські завоювання Константинополя“ звучить для їхніх вух так само дико, як для нас, наприклад, „походи Александра Македонського на Норвегію“...

Я міг би продовжувати й далі, та боюся, що в такому разі моя вимушена передмова загрожує перетворитися в порівняльний аналіз двох історичних ліній — а це не входить у мої плани. Нехай читач робить власні здогади та припущення — якщо побажає, певна річ. А якщо ні, то нехай сприймає написане як нетрадиційний історичний роман, де вигадані не окремі дійові особи, а всі без винятку

персонажі — від слуг і селян до королів і пап; де плодом авторської уяви є не лише конкретні ситуації та життєві колізії, а й події глобального масштабу.

Проте я цілком усвідомлюю, що запропонований на суд читача роман все ж сильно адаптований до нашої дійсності. Зокрема це стосується термінології, деяких ідіоматичних висловів, особистих імен і географічних назв. Крім того, в тексті згадуються Бокаччо, Петрарка і Данте, а художника Галеацці дехто може ототожнити з Джото чи Мікеланджело, хоча вони жили в різні часи. З іншого ж боку, яке пуття зайве заплутувати читача, кажучи, наприклад, Бордугала і примушуючи його постійно тримати в думці, що це не що інше як Бордо? Тут я пішов на компроміс, як мені здається, цілком розумний і обґрунтований. А втім, про це судити самому читачеві, а наостанку я просив би його відкласти вбік усі книжки з історії і на якийсь час забути про їхнє існування. Якщо ж для зручності орієнтування йому захочеться мати під рукою карту, то для цієї мети згодиться й сучасний атлас світу. А для найприхильніших до тексту додаються генеалогічні таблиці й алфавітний список усіх дійових осіб.

Отже, інша історична реальність, середина XV сторіччя від Різдва Христового...

Пролог

Філіп, двадцять перша весна

Гори були високі, а нічне небо над ними — чисте та глибоке, з густим розсипом яскравих зірок. Серез зір неквапно плив повний місяць, заливаючи примарним світлом велетенський замок у міжгір'ї, неподалік від швидкої ріки, що несла свої води з півдня на північ — із гір у долину.

Довкола замку, на пологих схилах пагорба та біля його підніжжя, розкинулося місто. Як це часто буває, замок вельможі, розташований у глушині, але в стратегічно важливому місці, притягував до себе людей, мов магнітом, і поступово обростав будинками, де селилися лицарі та слуги, торговці й ремісники, придворні чини та просто шляхтичі дрібного копила, що прагнули жити ближче до свого сеньйора.

Так і виникло це місто між гір. А з плином часу воно стало таким великим за тодішніми мірками, що його було оточено зовнішнім фортечним муром і глибоким ровом, наповненим проточною водою з річки. Від головної міської брами починалася широка, добре утоптана дорога, що звивалася змією між сусідніми пагорбами і зникала вдалині серед гір.

Цієї пізньої пори і замок, і місто спали міцним сном, і дорога була майже безлюдна. Лише один-єдиний вершник, юнак років двадцяти, зодягнений у добротний дорожній костюм, повільно, мов би в нерішучості, їхав у напрямку замку. Час від часу він узагалі зупинявся й озирався довкола. В такі хвилини погляд юнака робився замріяним і трохи сумним, а затамована ніжність у його очах непомірно вказувала на те, що цей гірський край був його батьківщиною, країною його дитинства, яку він, з власної волі чи то з примусу, залишив багато років тому, і тепер, після довгої відсутності, знов опинився серед

цих високих гір, де минули його дитячі літа. Той замок на пагорбі біля гірської річки колись був його домом...

Гори ті звалися Піренеї, річка — Ар'єж, замок — Тараскон, а юнак, про якого ми щойно згадували, був Філіп Аквітанський, граф Кантабрії та Андори. Зрідка його звали Коротуном, бо вдався він невисоким на зріст, а найчастіше — Красивим або Красунчиком, і це прізвисько не потребувало якихось особливих коментарів. Філіп справді був дуже вродливий: у його бездоганно правильних рисах обличчя навіть найприскіпливіший погляд не віднайшов би ні найменшого ґанджу, а його розкішному золотавому волоссю позаздрила б чорною заздрістю мало не кожна красуня-білявка.

Щоразу, як його називали Красивим чи Красунчиком, Філіп поблажливо всміхався — загалом, йому подобалося це прізвисько. Однак усмішка його враз робилася гіркою, коли він чув своє ім'я з епітетом Справедливий — так звали його батька, герцоґа...

Дон Філіп, герцоґ Аквітанський, принц Беарнський, маркґраф Іспанський*, князь-протектор Гасконі та Каталонії, був найзаможнішим і наймогутнішим з усіх ґалльських вельмож, включно з самим королем. Він володів Гасконню — однією з п'яти історичних провінцій Ґаллії, а також Балеарськими островами в Середземномор'ї і майже всією Каталонією (що теж була провінцією Ґаллії), за винятком графства Барселонського. Вплив у решті трьох провінціях — Провансі, Ланґедоку й Савої — ділили між собою король, маркіз Ґотійський, герцоґ Савойський та граф Прованський; а в Лаґедоку, до того ж, помітну роль відігравали кастильські королі, які контролювали графство Нарбон.

**Маркґрафство Іспанське (або Іспанська Марка)* — територія, що включає Каталонію, південну частину Піренейського перешийку та східні області сучасного Араґону. Не плутати з власне Іспанією.

Варто зазначити, що в останні сто років правління галльських Каролінгів*, яких зазвичай називали просто Тулузцями, оскільки вони були з роду графів Тулузьких, королівство Галльське являло собою вельми непевне територіальне утворення. Бувши фактично союзом самостійних князівств, лише номінально підлеглих королю, Галлія перебувала у стані хисткої рівноваги. Ворожнеча між двома наймогутнішими князівськими родами, герцогами Аквітанськими та графами Прованськими, що незмінно передавалася від батька до сина впродовж уже кількох поколінь, насправді була майже нічим не зауваженою боротьбою за галльський престол, яка набувала дедалі більшої сили в міру подрібнення королівського домену на окремі графства. І лише завдяки підтримці з боку маркізів Готійських та герцогів Савойських, чотирьом останнім королям Галлії вдавалося втримати в своїх руках кермо верховної влади.

У середині п'ятнадцятого сторіччя суперництво за королівську корону трохи вгамувалося, та цього приводу ніхто не мав жодних ілюзій — то був лише затишок перед бурею. Після смерті в 1444 році шаленого Людовіка VI Прованського молодий король Робер III встановив опіку над його шестирічним сином-спадкоємцем і на якийсь час позбувся загрози своєму благополуччю зі сходу. Що ж до Аквітанії, то її теперішній герцог ніколи не висував претензій на королівський престол і ніколи (за винятком одного випадку, про що ми згадаємо в належному місці) не конфліктував з королівською владою.

Вже чверть сторіччя правив Гасконню та Каталонією герцог Філіп III Аквітанський, і всі ці роки в його володіннях панували мир та злагода. Він не був надміру честолюбним, цілком задовольнявся тим, що мав, і ніколи не зазіхав на чужі землі. Нещасливий в особистому жит-

*Перший король Галлії Людовік Визволитель (1179 — 1241), що очолював боротьбу галльських князів проти римського панування, по чоловічій лінії був нащадком франко-германського імператора Карла Великого.

ті, герцог увесь свій час, усю свою енергію, всі свої сили віддавав державним справам. Він відзначався винятковою безкорисливістю й загостреним почуттям відповідальності перед людьми, Богом і, що найголовніше, перед власним сумлінням. За його врядування Гасконь, Каталонія та Балеари процвітали, зростав добробут усіх його підданих, безжально викорінювалася злочинність, дедалі менше селян ішло в лісові розбійники — почасти тому, що це стало надто небезпечним заняттям, та здебільшого через те, що герцог нещадно боровся зі свавіллям місцевого чиновництва, не дозволяючи йому серед білого дня грабувати простий люд. Отож і не дивно, що ґасконці та каталонці, які полюбили нагороджувати своїх правителів влучними прізвиськами, називали герцога Філіпа III Аквітанського Справедливим...

Найменший син герцога, також Філіп, але прозваний Красивим, Красунчиком за свою вроду і Коротуном — за зріст, сумно всміхнувся й прошепотів з гіркотою в голосі:

— Справедливий... Довго ж мені довелося чекати твоєї справедливості!

Філіп нарешті прийняв рішення, повернув свого коня і попрямував геть від Тараскона.

„Ні,“ — вирішив він. — „Перед батьком я з’явлюся при денному світлі, а не під покровом ночі. Хай він привселюдно скаже те, про що написав мені в листі. Нехай усі знають, що я не блудний син, який із каяттям повернувся до отчого дому, радше якраз навпаки... А зараз...“

Філіп пристрожив коня, і той побіг швидше по широкій дорозі, що змією звивалася поміж пагорбами і зникла вдалині серед гір. Там, попереду, в двох годинах їзди звідси, розташувався замок Кастель-Ф’єро, родове гніздо графів Капсірських, господарем якого був кращий друг дитинства Філіпа і його ровесник Ернан де Шатоф’єр.

Розділ I

Філіп, шістнадцята весна

Весняний ліс купався в останніх променях вечірнього сонця. Налетів свіжий вітер, зашумів у кронах дерев, повіяло приємною прохолодою — особливо приємною після такого спекотного дня. Всі лісові мешканці пожвавішали, підбадьорилися, на повен голос заспівали пташки, проводжаючи вмирущий день, і лише самотній вершник, що очевидячки заблукав у лісі, нітрохи не радів цій ласкавій вечірній порі. Відпустивши повіді коня, він роздратовано роззирався довкола, а на його обличчі застиг вираз досади, розгубленості й безпорадності. Настання вечора передусім означало для нього, що наближається ніч. А перспектива заночувати десь під деревом зовсім не надихала молодого шляхетного вельможу — навіть дуже шляхетного, судячи із вбрання та зовнішності. Мабуть, його не вабила романтика мандрівного лицарства.

„Іншого такого дурня, як я, треба ще пошукати,“ — картався він із самокритичністю, яку дозволяв собі лише подумки, і то зрідка. — „Коли вже припекло їхати лісом, то взяв би принаймні провідника. Але ж ні, віслюк упертий! Уявив себе видатним слідопитом... Тепер уже не замок дона Феліпе^{*}, а бодай якусь хатину знайти, де можна більш-менш пристойно повечеряти й улаштуватися на нічліг.“

Вельможа років двадцяти п'яти скрушно похитав головою. Е, та що й казати! Їхав би по дорозі, горя б не знав. А так, знайшовся один бовдур, що порадив податися навпростець, мовляв, ближче буде, інший бовдур (цебто він сам) дослухався дурної поради, а ще півтори дюжини бовдурів, що складали його почет, зовсім стратили розум на видок красеня-олень і влаштували на нього імпровізовану облаву. І, як наслідок, вони загубилися... В кожному разі,

^{*} *Felipe* (Felipe) — кастильська вимова імені Філіп.

вельможа переконував себе, що загубилися саме дворяни з його почту, а не він. Таке трактування подій дозволяло йому зберегти бодай краплю поваги до себе. Одначе при дворі не стануть розбиратися, хто кого загубив, усім перепаде на горіхи. І що найприкріше, сміятимуться не в очі, а нишком, поза спиною. Отакі справи. Кепські справи...

„Ох, і задам я їм прочухана!“ — подумав вельможа, маючи на оці чи то своїх недбалих супутників, чи дотепників-придворних, а може, і тих і інших. — „І неодмінно відріжу язика тому горе-порадникові. Щоб нікому не показував дорогу, як мені показав...“

Ця думка на певний час утішила молодого вельможу — та ненадовго. Він був від природи незлопам'ятним і чудово знав про цю свою ваду, тому побоювався, що вищезгаданому горе-порадникові вдасться уникнути справедливого покарання.

„І дон Феліпе гарний овоч,“ — знайшов ще одного винуватця своїх бід вельможа. — „Жив би собі в Сантандері, у своїх столиці, та де ж пак! Заманулося йому сховатися в цій глушині, в цій...“

Раптом вершник насторожився і притримав коня. Його чутливі вуха мисливця вловили тріск сухих гілок, що долинав здаля і поступово гучнішав, наближаючись. Так упевнено й безбоязно могла пересуватися лісом лише людина... або ж ведмідь — однак вельможа намагався не думати про таку можливість, цілком слушно вважаючи, що сьогодні його й так спіткало багацько прикрощів. Він не помилився в своїх оптимістичних сподіваннях: незабаром між стовбурами дерев забовваніла людська постать.

— Агов! — голосно вигукнув вершник. — Хто там?

У відповідь пролунав короткий собачий гавкіт. Людина трохи змінила напрям, прискорила ходу і невдовзі наблизилася до вельможі. Це був селянин років тридцяти п'яти, дужий здоровань, зодягнений у бувалу в бувальцях потерту шкіряну куртку, штани з грубої тканини та високі мисливські чоботи. З його грізною статурою різко контрастувала навдивовижу добродушна фізіономія і прямий,

відвертий, хоч і трохи шельмуватий погляд маленьких чорних очей. За правим плечем селянина виднівся сагайдак з луком та стрілами, а через ліве плече було перекинуто широкий пасок мисливської торби, що важко билася об його стегно. Поруч нього біг чудовий хорт, гідний королівської псарні. Вельми полюбляючи полювання і добре розуміючись на мисливських собаках, молодий вельможа щиро пошкодував, що цей пес не належить йому, і відчув мимовільну заздрість до його господаря.

А тим часом селянин зупинився за два кроки від вельможі, скинув капелюха і шанобливо, але без тіні улесливості, вклонився.

— Ваша милість кликали мене? — ввічливо спитався він.

— Атож, чоловіче, тебе, — з удаваною недбалістю відповів вершник. Відтак знову поглянув на хорта і, не втримавшись, захоплено додав: — Гарний пес у тебе!

— Гарний, — погодився селянин. — Та не мій, а мого пана.

— Гарного пса має твій пан, — сказав вельможа почасті тому, що справді так думав, а ще й тому, що раптом розгубився. Йому дуже не хотілося виказувати перед холопом свою безпорадність, зізнаючись у тому, що заблукав.

Проте селянин ніби прочитав його думки.

— Ваша милість, мабуть, заблукали, — напівзапитливо, напівствердно промовив він.

— Звідки ти взяв? — насупився молодий вельможа, видимо зніяковівши. — Зовсім ні!

Селянин байдуже знизав плечима: ну, раз так хочете, воля ваша.

— А ти куди прямуєш, чоловіче? — після незручної паузи запитав вельможа.

— Повертаюся до замку мого пана, — відповів селянин, почісуючи за вухом хорта, який дивився на нього лагідними та відданими очима. — Ось настріляв дичини й повертаюся. Мій пан вечеряє пізно. — На ці слова він чо-

мусь усміхнувся. — Дуже пізно. А полюбляє, щоб усе було свіже.

— І що ж це за птах такий, твій пан? — поцікавився вершник.

Селянин осудливо похитав головою:

— Ніякий він не птах, добродію. До відома вашої милості, я маю честь служити донові Феліпе, володареві цього краю. І якщо він птах, то не простий — орел!

— То ти служиш у графа Кантабрійського?

— Атож, пане, у його високості, — відповів селянин, окремо наголосивши на титулі свого пана.

Вельможа зрадів: оце пощастило!

— Чудово! — задоволено і з явним полегшенням промовив він. — Просто чудово. Нам, виявляється, по дорозі. Я також їду до дона Феліпе.

— Он як, — чемно сказав селянин. — Сеньйор дон Феліпе дуже зрадіє такому гостеві, як ваша милість.

— Та вже ж, сподіваюся, — відповів вельможа й спішився. — Якщо хочеш, можеш почепити торбу на луку сидла, — запропонував він. — Бачу, ти добре пополював.

— То ваша милість збирається йти пішки? — запитав селянин.

— Так, — кивнув вельможа, — ми підемо разом. — Він трохи повагався, а потім додав: — І взагалі, даремно ти бродиш сам-самісінький у лісі. Так, чого доброго, наскочиш на розбійників, і тоді твій господар залишиться без свіжої дичини на вечерю.

Селянин нишком осміхнувся: неважко було розгадати наївну хитрість цього погордливого пана.

— Але ж, ваша милосте, дорога до замку неблизька. Краще вам поїхати вперед, а то поки ми дійдемо...

— Сам знаю, що далеко, — трохи роздратовано урвав його вельможа. — Та я весь день провів у сідлі і тепер волію розім'яти ноги.

— Воля ваша, пане, — сказав Філіпів слуга, прилаштувавши до сидла свою торбу. — Мені що з того.

І вони пішли.

— А як тебе звати, чоловіче? — запитав вельможа.

— Гоше, до відома вашої милості.

— Гоше? Дивне ім'я. Ти звідки?

— Тутешній я, пане, тутешній. То їхня високість дали мені це ім'я. Сказали що попереднє ім з біса важко вимовляти.

— Еге ж. Судячи з акценту, ти баск.

— Ваша милість угадали.

— І ти погодився змінити ім'я?

— Погодився, пане, радо погодився. Адже сеньйор дон Феліпе звільнив мене, і тепер я служу йому як вільна людина.

— Атож. Щось таке я чув. За відкупну.

— Сеньйор дон Феліпе всіх звільнив. Спершу за відкупну, а хто не мав чим заплатити, тих їхня високість згодом звільнили задарма. І мене разом з іншими...

Вони йшли неквапом, насолоджуючись приємним вечором і невимушеною розмовою. Трохи несподівано для себе, молодий вельможа виявив, що отримує задоволення від бесіди зі слугою-селянином, у якого за позірною простодушністю, дещо награною грубістю й неоковирністю мови приховувався непересічний, живий та хитрий розум. Зокрема, вельможа не сумнівався, що гроші в цього хлопця завше водилися, проте він не квапився віддавати їх за своє звільнення, розуміючи, що оскільки граф Кантабрійський вирішив скасувати у своїх володіннях кріпацтво, то зрештою свободу отримають усі — незалежно від того, платили вони відкупну чи ні. Зі свого боку, селянин зробив висновок, що його шляхетний супутник зовсім не такий погордливий і пихатий, як намагався це показати на початку їхнього знайомства. Найпевніше, до такого поводження з простими людьми його змушувало високе становище, а насправді він був від природи м'який, добрий та щирий. Одно слово, обидва були неабияк задоволені спілкуванням і навіть не вчулись, як опинилися біля брами новенького ошатного замку на березі ріки Ебро.

Сонце вже сховалося за обрієм, і довкола почало сутеніти. Селянин дійшов з вельможею до будинку сеньйора — невеликої двоповерхової споруди з чисто вибіленими стінами, місцями увитими молодим плющем, — де передоручив його турботам юного пажу з нівроку серйозною міною на обличчі. Мовчазний паж провів гостя до просторої, розкішно обставленої вітальні і ввічливо попросив зачекати, поки він доповість про нього.

Коли паж пішов, вельможа скинув дорожній плащ та капелюха, поклав їх разом зі шпагою в крісло й неквапно оглянув кімнату. Потім підійшов до невеликого дзеркала, що висіло на стіні між двома вікнами, пригладив скуповжене темно-каштанове волосся і підкрутив свої пишні чорні вуса.

Незабаром в дверях вітальні з'явився опасистий літній чоловік у сутані священика.

— *Pax vobiscum, mi fili.**

Гість рвучко повернувся на голос і відповів, перехрестившись:

— *Et vobis pax, pater reverendissime.***

— Перепрошую, пане, — сказав превелебний отець, жестом запропонувавши молодому вельможі сідати. — Сеньйор дон Феліпе зараз відсутній, отож боюся, що весь сьогоднішній вечір вам доведеться задовольнятися моїм скромним товариством.

— Я завжди радий спілкуванню з людьми вашого сану, падре, — чемно відповів вельможа. — Особливо після такого важкого, сповненого клопотів дня.

Влаштувуючись у кріслі, він завважив про себе, що очі його співрозмовника стомлені й сумні.

— Я превелебний Антонію, — відрекомендувався панотець. — Канцлер графства, капелан замку й духівник донна Феліпе. Мені доповіли, що ви завітали до нас у справах.

* „*Pax vobiscum, mi fili*“ — „Мир вам, сину мій“ (церк. лат.).

** „*Et vobis pax, pater reverendissime*“ — „І вам мир, отче превелебний“ (церк. лат.).

— Так, — підтвердив гість. — Я прибув за дорученням його величності короля Кастилії та Леону Фернандо Четвертого.

— Хай береже його Бог, — сказав падре Антоніо. — А вас, пане, як накажете величати?

— При дворі мене називають просто доном Альфонсо, — ухильно відповів вельможа. — І я не бачу підстав вимагати, щоб ви звертались до мене якимось інакше.

Падре на мить підвів брову, а відтак знизав плечима.

„Ну що ж,“ — подумав він, здогадуючись, що має справу з гостем, на чие прибуття чекав уже кілька місяців. — „Якщо його високість хоче залишатись інкогніто, так тому й бути. Бажання гостя — закон для господаря.“

— Зараз готують вечерю, — по короткій паузі повідомив панотець. — А поки ми можемо поговорити про справи. Річ у тім, доне Альфонсо, що нині графством доводиться керувати мені. Останнім часом дон Феліпе мало цікавиться господарськими справами, тож якщо метою вашого візиту є інспекція графства, я до ваших послуг. А завтра вранці вам буде надано всі необхідні звіти.

Дон Альфонсо заперечно похитав головою:

— У цьому немає потреби, доне Антоніо. Щодо стану справ у графстві, то ні я, ні його величність жодних претензій до вас не маємо. Тут усе гаразд: і податки до королівської скарбниці надходять справно, і військо надається на першу ж вимогу, завжди добре споряджене й навчене. І взагалі, лояльність Кантабрії до Корони та Держави не піддається сумніву. Інша річ — сам граф.

Панотець важко зітхнув:

— Правда ваша, пане. З доном Феліпе не все гаразд. Далеко не все.

— І король дон Фернандо тієї ж думки, — підхопив гість. — Адже дон Феліпе не якийсь там провінційний шляхтич. Він один із грандів Кастилії, перший принц Галлії, напіввідний племінник галльського короля і двоюрідний небіж самого дона Фернандо. Вже два роки минуло відтоді, як він вступив у безпосереднє володіння

Кантабрією, але ще жодного разу не з'являвся при кастильському дворі. Певна річ, це не може не викликати подиву і навіть незадоволення у його величності.

— Авжеж, авжеж, — з готовністю погодився падре. — І подив, і незадоволення королівської величності цілком зрозумілі. Але ви мусите врахувати, що коли дон Феліпе переїхав з Гасконі до Кантабрії, дон Фернандо на чолі своєї армії перебував у Андалусії. А пан ґраф щойно лише одружився і, звісно ж, не міг поїхати з молододою дружиною, навіть надто молододою, царство їй небесне...

— Цього ніхто не вимагав, доне Антонію, — зауважив дон Альфонсо. — Проте з березня минулого року триває перемир'я, і дон Феліпе мав удосталь часу, щоб навідатись у Толедо.

— Минулого року, — замислено повторив панотець. — Якраз минулого року, милостивий мій пане, все й пішло шкереберть. Рік тому... Атож, скоро виповниться рік, як померла донья Луїза, і відтоді дон Феліпе ніяк не оговтається.

— Он як? — обережно промовив дон Альфонсо і вирішив висловлюватися якомога м'якше й делікатніше, щоб, бува, не образити панотця, який, судячи з усього, був дуже прив'язаний до Філіпа. — А при дворі кажуть зовсім інше. Кажуть... я, звісно, перепрошую, але при дворі вважають, що втрата дружини не дуже засмутила пана графа. І хоч пані графиня була не надто знатного роду, і цей шлюб ніхто не схвалював, та все ж спосіб життя, що його почав вести дон Феліпе невдовзі по її смерті... е-е, викликає подив, а декого... сподіваюсь, ви розумієте, *кого* я маю на увазі в першу чергу... Так от, *декого* поведінка дона Феліпе просто шокує.

Падре Антонію знову зітхнув:

— Ще б пак! Правду кажучи, я від самого початку побоювався, що багато хто, зокрема й король дон Фернандо, чия делікатність у таких питаннях загальновідома, хибно витлумачать поведінку дона Феліпе. Бачу, мої побоювання були не марні.

Гіркота тону панотця зачепила дона Альфонсо за живе. Він аж ніяк не був товстошкірою та черствою людиною і в жодному разі не поділяв надто вже суворих переконань свого батька, короля Фернандо IV, якого за надмірну добродішність називали Святенником.

— Здається, ви перебільшуєте, доне Антонію, — з подвоєною обережністю зауважив він. — Його величність далекий від того, щоб вважати дона Феліпе розбещеним та зіпсутим юнаком. Він радше схильний припускати, що це наслідок легковажності, властивої всім молодим людям його віку.

Падре Антонію понуро похитав головою:

— Не від легковажності це, доне Альфонсо, а швидше з відчаю. Коли померла донья Луїза, донові Феліпе ще не минуло й п'ятнадцяти років, він був зовсім дитиною... та й зараз він ще хлопчисько — а на нього звалилося таке горе, яке нерідко надломлює й дорослих людей... Гм. Власне, так і сталося з його батьком. І от іронія долі: мати дона Феліпе померла при його пологах, а його дружина — при пологах його дитини. У цьому я вбачаю щось більше, ніж простий збіг обставин. Дон Феліпе теж так вважає, він певен, що на його дружину з їхньою ненародженою дитиною впала кара Божа за гріхи батька. Це постійно гнітить його, не дає йому спокою. А тут іще рідні доньї Луїзи... Я, звісно, розумію їхнє горе — вони втратили дочку. Та навіть у горі не слід забувати про співчуття, аморально завдавати болю іншим через те, що самому боляче. Пан герцог усе життя дивився на дона Феліпе як на вбивцю своєї дружини, а батько доньї Луїзи прямо звинуватив його в смерті дочки. На щастя, донові Феліпе вистачило мужності не зненавидіти у відповідь увесь світ. — Панотець сумно подивився на гостя. — І знаєте, доне Альфонсо, хоч я не схвалюю поведінку дона Феліпе, постійно намагаюся напоумити його, переконую, що час уже взятися за розум, але... Хай простить мене Господь, та я волію, щоб він і далі віддавався гріху розпусти, ніж пішов стопами свого батька.

Дон Альфонсо з розумінням кивнув:

— Так, я чув цю історію.

— Отож-то й воно. Пан герцог отруїв життя не лише собі, але й усім своїм близьким. Дон Феліпе постраждав найбільше, але й решті доводилося непереливки. Я не заперечую, що серед володарів земних мало знайдеться таких мудрих, справедливих та розважливих державних мужів, як герцог Аквітанський, проте в приватному житті він людина важка, часом нестерпна... Я, доне Альфонсо, лише рядовий священнослужитель. Може, це зухвало з мого боку — по-своєму тлумачити Священне Письмо, та все ж я схильний ставити заповідь Господню „Полюби ближнього свого“ вище, аніж „Не перелюбствуй“. Ви можете не погодитися зі мною, але я переконаний, що коли вже перед доном Феліпе виникла така прикра необхідність вибирати між порушенням однієї з цих заповідей, то він, на відміну від свого батька, зробив не найгірший вибір.

— Я тієї ж думки, доне Антоніо, — сказав дон Альфонсо, і не тільки з ввічливості: міркування панотця вельми припали йому до смаку. — Розпуста, якщо вона не породжена однією лише збоченістю натури, не варта суворого осуду, бо це найприродніший і найпоширеніший з людських прогріхів, а отже, ми маємо ставитися до неї з християнською поблажливістю й терпимістю, що їх навчав нас Господь наш Ісус.

Ледь помітна усмішка промайнула на обличчі панотця.

„Авжеж,“ — подумав він. — „Чув я, що вам, монсеньйоре, не загрожує успадкувати прізвисько вашого царственого батька.“

— До речі, — знов озвався дон Альфонсо. — Якщо це не таємниця, де зараз дон Феліпе?

Падре Антоніо кволо всміхнувся:

— Та яка вже там таємниця! Ясно де... Де ж йому ще бути.

Гість невимушено розсміявся. Дивлячись на веселе та

жваве обличчя дона Альфонсо, слухаючи його життєрадісний сміх, панотець нарешті всміхнувся по-справжньому, навіть зморшки на його обличчі трохи розгладилися. В усякому разі, подумав він, у відомому на всю Європу своєю суровою мораллю королівському домі Кастилії та Леону у Філіпа з'явився один доброзичливець, якщо не союзник. І не хто-небудь, а сам наступник престолу!

А в цей самий час до замку наближалася доволі дивна процесія. Попереду сказаним чвалом мчав кінь з вершником, на якому з одягу були лише штани, черевики та недбало напнута, причому навиворіт, сорочка. Кроків за сто — сто п'ятдесят позаду його переслідував гурт з дев'яти молодих людей, віком від дванадцяти до тридцяти років, у повному бойовому обладункові, якість якого, проте, залишала бажати кращого. Немилосердно острожачи коней, вони грізно розмахували зброєю й кидали навздогін утікачеві погрози та прокльони, а часом пускали йому вслід стріли, які, на щастя, не влучали в ціль.

Наближаючись до мосту, переслідуваний гукнув:

— Педро, це я! Відчини!

Коли підкови застукотіли по дубових дошках підйомного мосту, брама з гучним скрипом почала відчинятися. Вкритий піною кінь чорною блискавкою промайнув повз старого воротаря, замалим не збивши його з ніг. Вершник, юнак років шістнадцяти, рвучко зупинив коня й негайно спішився.

— Опускай ґрати! — наказав він. — Хутко!

Та було вже запізно. Погоня увірвалася в двір, і старий Педро знову ледве встиг відсахнутися, щоб не потрапити під копита коней.

Тоді Філіп (а юнак у сорочці навиворіт був саме він) кинувся до найближчого вартового й вихопив з його піхов меч. Вартовий ніяк не відреагував на вчинок свого пана і лише розгублено дивився на людей, що так нахабно увірвалися в замок правителя Кантабрії.

— Ну! — звернувся Філіп до своїх переслідувачів. —

Хто перший? Тільки швидше вирішуйте, бо скоро мої люди зберуться.

Попередження було не зайвим: щойно вартовий на вежі (хлопець метикуватіший, аніж його товариш, у якого Філіп запозичив меч) дав сигнал тривоги, увесь замок сповнився різноголосим гамором, тупотом ніг, бряжчанням сталі об сталь — воїни залоги та слуги поспіхом озброювалися.

— Мерзотник! — гнівно вигукнув старший з непроханих гостей. — Розпусник! Ти відповіси за все, байстрюче!

— Я чекаю, — спокійно промовив Філіп, дивлячись на ватажка з глибокою зневагою і презирством.

— Зараз, зараз, паскудо! — гарчав той. — Час відплати настав, хтива тварюко. Ти ще гірко пошкодуєш про той день, коли вперше побачив Терезу. Сучий ти син! Та я ж тебе...

— Сумніваюся, — незворушно відповів Філіп. — Боюсь, це вам доведеться пошкодувати про ту хвилину, коли вам спало на думку вистежувати мене. А з вами, Дієго до Сан-Хуан, — звернувся він безпосередньо до старшого, — буде окрема розмова. Якщо ви гадаєте, що я подарую вам ваші образливі слова, то дуже помиляєтесь. Ми з вами ще поговоримо про це — але в інший час і в іншому місці. А тепер забирайтеся геть, бо за хвилину я накажу варті розбрати вас і добряче відлупцювати батогами.

— Ми ще побачимо, хто кого відлупцює, — огризнувся Дієго де Сан-Хуан. Засліплений люттю, він зовсім не зважав на те, що на подвір'ї вже зібралося близько трьох десятків озброєних людей, і ладен був кинутися в бій. Здавалося, от-от розпочнеться сутичка.

Аж це зненацька, у найкритичніший момент, пролунав владний голос:

— Хвилинку, панове! Вгамуйте свій запал. Що тут діється?

У світлі смолоскипів між супротивниками з'явився наш недавній знайомий, молодий вельможа. Схрестивши на грудях руки і гордовито відкинувши голову, він спря-

мував на Філіпових переслідувачів пронизливий погляд своїх темно-карих очей.

— Хай тобі чорт! — ще дужче розлютився Дієго де Сан-Хуан. — А ти хто такий?

— Ви нечема, пане. Я Альфонсо Кастильський. Раджу взяти це до відома.

І поглядом, і поставою, і голосом він різко відрізнявся від того дона Альфонсо, що допіру вів чемну, неквапну розмову з превелебним Антоніо.

Відповіддю на цю приголомшливу звістку було дев'ять майже одночасних стрибків з коней. Всі незвані гості покидали капелюхи.

— Ваша високосте, — розгублено промимрив Дієго де Сан-Хуан, чию нахабну самовпевненість мов корова язиком злизала в присутності старшого сина їхнього короля. — Ваша високосте, ми ж не знали...

— Вже знаєте. Хто ви такі?

— Я Дієго де Сан-Хуан, а це мої брати — Хуан Антоніо де Сан-Хуан, Енріке де...

— Годі, цього досить. А тепер відповідайте: за яким таким правом ви вторглися до чужого замку? Тим більше, до замку свого сеньйора.

— Ваша високосте! Ми вимагаємо справедливості! — загорлав один із братів де Сан-Хуан. — Цей негідник знечестив наш дім, зганьбив нашу родину.

— Зганьбив, кажете? І як? — з усмішкою запитав наступник кастильського престолу, здогадуючись, утім, про що йдеться. — Розповідайте, що сталося, а я вирішуватиму, хто з вас правий, а хто винний. Врешті-решт, королівська влада для того й існує, щоб служити справедливості.

Дієго де Сан-Хуан почав:

— Ми застали цього мерзотника...

— Е ні, стривайте, — урвав його звинувачувальну промову до Альфонсо. — Передусім, мерзотників тут немає... окрім вас, можливо, судячи з вашої поведінки. Якщо ви маєте на увазі свого сеньйора, дона Феліпе, то так і кажіть.

— Ваша високосте, — промовив присоромлений Дієго. — Я вже давно підозрював, що цей... сеньйор дон Феліпе звів нашу сестру, а сьогодні ми вистежили його. Він був... був... — Старший брат запнувся.

— Де він був, по ньому видно. — Тон кастильського принца залишався суворим, а проте відчувалося, що його розважає комізм ситуації. — І що ж ви вимагаєте?

— Покарати безчесного розпусника, от що! — втрутився дванадцятирічний хлопчисько, найменший з братів.

— Он як? — Дон Альфонсо уважно поглянув на Філіпа.

„Гай, який красень!“ — подумав він. — „Не диво, що дівчата сохнуть за ним.“

Філіп дивився йому просто в очі — сміливо і навіть трохи зухвало.

„Якщо мені вдасться заманити його в Толедо, багато наших дам до самої могили згадуватимуть мене добрим словом,“ — вирішив дон Альфонсо; вочевидь, він непогано знав столичних жінок. — „Гм... А от від їхніх чоловіків подяки я не діждуся.“

— Отже, ви стверджуєте, — він знову повернувся до братів, — що дон Феліпе знечестив вашу сестру.

— Так, — відповів йому хор у дев'ять горлянок.

— І наш дім, — додав Дієго.

— Про дім зараз не йдеться. Розберімося спершу з сестрою. Вона вам скаржилася на дона Феліпе?

Дієго де Сан-Хуан здивовано виричав очі.

— Що-що? — пробелькотів він.

— Чи скаржилась вона, повторюю, що дон Феліпе наглумився над нею?

Брати були вкрай спантеличені таким трактуванням їхнього звинувачення.

— Ні, ваша високосте, не скаржилася, — першим оговтався Дієго. — Ви нас хибно зрозуміли. Він не глумився над нею... Цебто насправді він наглумився, але він не...

— Так що ж він, зрештою, зробив?

— Він... е-е... сестра сама... е-е...

— Ну!

— Тереза... тобто, наша сестра... вона добровільно... е-е...

— Годі мекати! — гримнув дон Альфонсо, ледве стримуючись, щоб не зареготати. — Ви хочете сказати, що вона з власної волі спала з ним?

— Так, ваша високосте. Але...

— Тоді я нічого не розумію, панове. — Дон Альфонсо скорчив кумедну гримасу, що мала означати безмежний подив. — Які можуть бути претензії до дона Феліпе? Він поводився як справжній кабальєро, що за будь-яких обставин мусить догоджати дамі, виконувати кожную її забаганку.

Дієго голосно застогнав, збагнувши нарешті, що ні про яке правосуддя мови бути не може. Королівська Феміда повернулася до нього спиною, а його родина, до всього іншого, стала об'єктом уїдливих жартів з боку першого принца Кастилії.

— Таж він спокусив її! — вигукнув найменший де Сан-Хуан, якому ще було невтямки, що над ним глузують. — Він знечестив нашу сестру, наївну, недосвідчену, довірливу...

— Гаразд, — як від настирливої мухи, відмахнувся від нього дон Альфонсо. — Я особисто займусь цим спокусником, — він кивнув убік Філіпа. — А ви їдьте розбирайтеся з сестрою. Схоже, на неї чекають не дуже приємні хвилини.

— Але...

— Ніяких „але“! Прошу звільнити замок, панове. Я вже сказав вам, що сам розберусь з доном Феліпе. Ви чимось невдоволені?

Певно ж, брати були невдоволені. Проте суперечити синові короля не наважувались і лише кидали на Філіпа злостиві погляди.

Коли вони, підштовхувані списками вартових, забралися геть, і замкова брама за ними зачинилася, дон Альфонсо, весело всміхаючись, підійшов до Філіпа.

— Радий нашому знайомству, доне Феліпе, — сказав він.

Філіп з гідністю вклонився:

— Я весь до ваших послуг, доне Альфонсо. Матиму за честь, якщо ви погодитеся скористатись моєю скромною гостинністю.

— Мабуть, я так і вчиню, — з серйозною міною промовив кастильський принц, але очі його продовжували сміятися.

До них наблизився падре Антоніо. Він йшов повільно, з деяким зусиллям переставляючи ноги і шкандибаючи дужче, ніж звичайно, а ліву руку притискав до грудей і важко дихав від хвилювання, проте його обличчя виказувало глибоке полегшення.

— Хай благословить Бог вашу високість, — сказав він. — Якби не ви, ці дикуни затіяли б бійню. Саме Провидіння привело вас до нашого дому.

— Ну, якщо ви маєте мого батька за Провидіння, то так воно і є, — усміхнувся дон Альфонсо. — До речі, як раз перед появою цих блазнів нас запросили до столу. Сподіваюся, їжа ще не охолола.

Вечеря минула майже без розмов. Лише після того, як подали десерт, дон Альфонсо, попиваючи невеликими ковтками вино, хитрувато примружився і сказав:

— Бачу, графе, ви весело проводите свій час. І часто потрапляєте в такі халепи?

Філіп зашарівся, мов дівчина.

— Та ні, — відповів він. — Це вперше.

— Либонь, тільки тому, що такі бовдури, як брати де Сан-Хуан, велика рідкість у цих Богом забутих краях. Якщо не помиляюся, скоро мине рік, як ви перебралися сюди з Сантандера. Вам тут іще не набридло?

Філіп спохмурнів і промовчав.

Тоді дон Альфонсо спробував підступитися до нього з іншого боку:

— І взагалі, я не розумію, як вам вдається керувати графством із цієї глушини.

— А проте вдається, — трохи пожвавішав Філіп. — І вельми успішно. Нині справи в Кантабрії йдуть як ніколи добре. Можете самі переконатися. — Він повернувся до панотця, що мовчки слухав їхню розмову. — Доне Антоніо, який загальний прибуток ми отримали від графства минулого року. Хоча б приблизно. І в скудо*, будь ласка.

— Тридцять три тисячі вісімсот п'ятдесят один скудо і дев'ять сольдо, — відповів падре. — Передучора я переглядав звіти, тому пам'ятаю достеменно.

На обличчі дона Альфонсо з'явився вираз щирого подиву.

— Тридцять три тисячі скудо? — перепитав він. — Та цього бути не може! Мої особисті володіння, а вони майже вдвоє більші за Кантабрію, навіть у найкращі роки не давали такого прибутку. Щоправда, Астурія не самостійне графство, як ваше, а лише удільне, і певна частина загального доходу вилучається королівською фіскальною службою, обминаючи мою скарбницю, але...

— Але саме такий мій прибуток за минулий рік, — самовдоволено прокоментував Філіп і знову звернувся до падре: — А бенефіції**?

— Бенефіції від єпископства Сантандерського, надані вашому прадідові, донові Естебану Кантабрійському, папою Іоаном XXIV у році 1398-ому, торік склали майже півтори тисячі скудо.

— Дякую. Тепер, яку частину цієї суми було витрачено на утримання замків, війська, чиновників та слуг, спорядження кораблів, розширення господарства... ну й на все інше?

* *Галльський скудо* — велика срібна монета, рівна за номіналом дванадцяти сольдо або двадцяти чотирьом динарам.

** *Бенефіції* — від лат. „beneficium“ — прихильність; відрахування з церковної скарбниці на користь світського володаря.

— Жодного динару, монсеньйоре.

— Як це?

— Ви забули, що ще з позаминулого року у вашій скарбниці лишилося невитраченими понад п'ятнадцять тисяч скудо. З них сім я дав під проценти євреям Шимонів з Мадріда та Іцхакові з Більбао, а решта вісім тисяч пішли на сплату податків до королівської скарбниці і на поточні витрати. Два тижні тому надійшов перший внесок від згаданих мною лихварів. Ось на ці гроші ми зараз живемо.

— Таким чином, — промовив Філіп, з усмішкою дивлячись на дона Альфонсо, — активне сальдо моєї скарбниці перевищує тридцять п'ять тисяч скудо — ціла гора золота, яка лежить у моїх скринях у повній недоторканості... Е, ні, панотець хитає головою. Мабуть, знайшов ще кількох євреїв, щоб дати їм позику під грабіжницькі проценти... Ні?... Авжеж, згадав — прянощі. За підрахунками дона Антоніо, ці вкладення за два роки дадуть щонайменше півторасти тисяч чистого прибутку. Правда, це досить ризиковано, південний морський шлях до Індії ще мало досліджений і на ньому чигає багато небезпек, але в моєму розпорядженні є нові, добротні кораблі з досвідченими екіпажами й капітанами, що знають свою справу. Все-таки заманливо вкласти п'ятнадцять тисяч з тим, щоб за два роки отримати вдсятеро більше — і це за найскромнішими розрахунками. По-моєму, ризик цілком виправданий... Гм, я сказав щось смішне, доне Альфонсо?

Кастильський принц справді нишком посміхався, і це не пройшло повз Філіпову увагу.

— Перепрошую, — ніяково промовив дон Альфонсо. — Я просто подумав, що ви дуже спритно перевели нашу розмову зі своєї персони на господарські справи. Знаєте, доне Феліпе... До речі, мені здається, що ми занадто церемонні. Дев'ять років не така вже значна різниця у віці, аби завадити нам називати один одного кузенами.

Філіп усміхнувся йому у відповідь:

— Цілком згоден з вами, кузене. Зрештою, ми трою-

рідні брати. А як стверджує мій друг, граф Капсірський, троюрідні брати — все одно що рідні.

— Отже, домовилися, — задоволено промовив дон Альфонсо. — Відтепер ми просто кузени, без усіляких там „сеньйорів“ та „донів“. Далі, мій любий кузене Аквітанський, я просив би вас не вдавати, ніби ви не здогадуєтесь про справжню мету моїх відвідин. Мій батько вже тричі писав вам особисто, запрошуючи вас до Толедо. На першого листа ви відповіли, що ваша дружина чекає дитину, і ви збираєтесь приїхати після пологів. Наступні два запрошення ви відверто проігнорували, посилаючись на буцімто поганий стан здоров'я. Не скажу, що це було чемно з вашого боку, тим більше що на той час у Толедо вже стало відомо про ваші походи.

Філіп збентежено потупився й нічого не відповів. А дон Альфонсо по короткій паузі продовжив:

— Їдучи до вас, я отримав від батька наказ будь-що витягти вас звідси й привезти з собою. Між іншим, превелебний Антоніо також вважає, що вам слід змінити обстановку.

Філіп спохмурнів.

— Далєбі, кузене, я вельми зворушений такою турботою про мене з боку вашого батька. Проте...

— Ніяких заперечень я не приймаю, — категорично оголосив дон Альфонсо. — І не дозволю вам стати злочинцем.

— Злочинцем? — здивовано перепитав Філіп.

— Авжеж! У вашому віці, при вашому положенні, з вашим багатством скніти тут, у глушині, розважаючись із затурканими провінційними панночками, це справжнісінький злочин! Ви відхилили пропозицію короля Робера поселитися в Тулузі, де ваше місце як першого принца Галлії; що ж, я розумію, ви мали на це вагомі причини, не хотіли ставити свого дядька в незручне становище, погіршуючи його стосунки з вашим батьком. Проте у вас немає жодної підстави відмовлятися від переїзду в Толедо — адже ви ще й граф Кантабрійський, ґранд Кастилії,

а отже, ви зобов'язані разом з іншими вельможами брати участь в управлінні всією нашою державою... Словом, — підсумував кастильський принц, — батько наказав мені без вас не повертатися. І я виконаю його наказ, хочете ви цього чи ні. Можете мені повірити, я вмію умовляти.

Дон Альфонсо справді вмів умовляти, і за тиждень після цієї розмови шістнадцятирічний Філіп Аквітанський, граф Кантабрії та Андори, найменший син герцога й онук галльського короля, відбув разом зі своїм кастильським кузеном на південь — до столиці об'єднаного королівства Кастилії та Леону, Толедо.

Юнак, якому згодом судилося золотими літерами вписати своє ім'я на скрижалях історії, перегорнув наступну сторінку своєї бурхливої біографії.

Розділ II

Походження

Хоча Філіп народився в заможній та знатній сім'ї, навіть надто заможній і достобіса знатній, його дитинство не було безхмарне, і змалку йому випало скуштувати гірко-го трунку несправедливості.

Він був єдиною дитиною герцога від другого шлюбу з Ізабеллою Галльською, дочкою короля Робера II; єдиним його дитям, народженим у коханні. Та поява на світ Божий третього сина не принесла радості в герцогів дім — а лише горе та смуток. Герцогиня була ще надто молода для материнства, щиро кажучи, вона сама була дитиною, слабкою та хворобливою, тож звістка про її вагітність дуже занепокоїла герцога, а головний придворний медик родини Аквітанських від самого початку був сповнений лихих передчуттів. І його передчуття, як виявилось згодом, цілком справилися.

Ізабелла все ж виносила дитя і в належний час народила сина — та це було все, на що її вистачило. Відразу після пологів вона померла і лише якимсь дивом не за-

брала з собою в могилу щойно народжене немовля. Його поспіхом охрестили, бо вважали, що він не затримається на цім світі, і без дозволу герцога назвали на батькову честь — Філіпом. Усупереч усім побоюванням і долі наперекір, малюк вижив і зростав, хоч і тендітним зовні, але навдивовижу міцним та здоровим хлопчаком.

Сталося так, що з перших же днів життя у Філіпа з'явився могутній і грізний ворог в особі його ж власного батька. Герцог так сильно кохав свою другу жінку, так сумував за нею, що люто зненавидів Філіпа, вважаючи його винуватцем смерті Ізабелли, мало не її вбивцею. Попервах він навіть відмовлявся визнавати свого найменшого сина і просто навіснів при найменшій згадці про нього. Отак, у день свого народження Філіп втратив не лише матір, а й батька.

На щастя, Філіп не ріс круглим сиротою, що не знав материнської ласки й затишку родинного вогнища. Знехтуваного батьком малюка взяла до себе, фактично всиновивши, рідна сестра герцога Амелія, графиня д'Альбре, в якій кількома днями раніше народилася гарненька донечка с білявим волоссям і великими синіми очима. Дівчинку, Філіпову двоюрідну сестричку, як і матір, звали Амелія, але згодом, щоб уникнути плутанини, всі стали звати її Амеліною*.

В дитинстві Філіп та Амеліна були разюче схожі одне на одного, мов справжні близнюки, і, може, саме тому Амелія Аквітанська не робила між ними ніякої різниці і ставилася до свого небожа з такою ж ніжністю та теплою, як і до рідної доньки. На відміну від більшості знатних дам того часу, графиня годувала своїх дітей власними грудьми, і разом з її молоком Філіп увібрав глибоку прив'язаність до неї. Він називав її мамою, любив її як матір і довго не міг збагнути, чому всі називають його матір'ю іншу жінку, яку, до того ж, він ніколи не бачив. Трохи подорослішавши, Філіп у всьому розібрався, про-

* Амеліна (Amelina) — зменшувальне від Амелія.

те для нього це нічого не змінило. Амелія однаково лишалася його мамою, крихітку Амеліну він вважав рідною сестрою, а син Амелії, Гастон, хлопець вельми цинічний, але чуйний і загалом добрий, завжди був йому за старшого брата.

А от батько й обидва єдинокровні брати, Гійом та Робер, були для нього чужими. Хоча з плином часу ненависть герцога до найменшого сина вгамувалася, біль за втратою коханої дружини не минала, і він, як і перше, ставився до нього вкрай вороже. А що ж до братів, то вони ненавиділи Філіпа за сам факт його існування, за те, що він був народжений іншою жінкою і названий на батькову честь, за те, що він був улюбленцем усього двору, і, врешті, за те, що герцог просто ненавидів його, тоді як їх обох зневажав...

Якщо Філіп був небажаним дитям трагічного кохання, то Гійом і Робер народилися внаслідок банального шлюбу з розрахунку. Їхня мати, Катарина де Марсан, остання представниця і єдина спадкоємиця згаслого роду графів Марсанських, померла в 1427 році ще за життя свого свекра, герцога Робера Аквітанського. Ця гарна і надзвичайно дурна жінка, що несла на собі печатку звиродніння всієї своєї сім'ї, лишила чоловікові двох синів, якими він, навіть за всього бажання, не міг пишатися.

Обидва сини Катарини де Марсан успадкували від матері не лише її красу, а також і її дрімучу дурість, зловисту вдачу й патологічну жорстокість її предків. Особливо відзначався в останньому Гійом. Змалку він полюбляв привселюдні покарання та страти, намагався не пропустити жодного допиту з тортурами — видовище людських страждань приносило йому неабияку втіху. Коли Гійомові минуло шість років, він улаштував у занедбаному флігелі бордоського замку, де тоді мешкала родина Аквітанських, камеру тортур і встиг замордувати там дюжину кішок та собак, перш ніж його викрили. Ця історія вжахнула навіть старого герцога Робера — людини, хоч і не жорстокої, але дуже далекої від сентиментів.

А за два роки по тому король Франції, Філіп-Август II, що багато чув про камеру тортур та інші „дитячі пустощі“ спадкоємця Гасконі, розірвав попередню домовленість, згідно з якою його внучка Агнеса, після досягнення відповідного віку, мала стати дружиною Гійома Аквітанського. Так було поховано сподівання двох герцогів — Робера I та його сина Філіпа III — відновити за посередництвом шлюбу дружні стосунки зі своїм північним сусідом і мирним шляхом повернути до складу Гасконі частину втрачених під час війни з Францією територій. Відтоді герцог ніяк не міг знайти для свого старшого сина годящу партію, і Гійом Аквітанський дожив до двадцяти п'яти років, не маючи ні дружини, ні дітей, навіть ні з ким не заручений, що за тих часів було чимось надзвичайним.

На дев'ятому році життя Філіпа спіткала тяжка втрата: померла його тітка Амелія, жінка, що замінила йому матір, перша жінка, яку він любив, і єдина — яку він любив цнотливо. За прикритим збігом обставин, саме в той час Філіп перебував у Шалоні, куди поїхав разом з Гастоном д'Альбре за його нареченою, Клотильдою де Труа, небогою графа Шампанського. А коли вони повернулися додому, то застали лише жалобу при дворі, новий надгробок у склепі абатства Святого Бенедикта та заплакану Амелію. Словом, невеселим видалося Гастонове весілля, і тоді Філіп уперше й востаннє бачив у кузенових очах сльози. Сам він ніяк не міг повірити в те, що сталося, це здавалось йому якимось жахливим кошмаром. І лише наступного дня, коли він прокинувся і не побачив схилоного над ним обличчя графині Амелії, яка зазвичай будила його вранці, він урешті збагнув страшну істину, зрозумів, що більше ніколи не побачить свою *матінку*, і гірко заридав...

А за рік пішов із життя ще один близький родич Філіпа — рідний брат його матері, Людовік VI Галльський. Король Людовік царював недовго й помер бездітним, і після його смерті Філіп, як єдиний нащадок Ізабелли Кантабрійської, першої дружини короля Робера II, успадкував

графство своєї бабці і став одним з найбагатших та наймогутніших феодалів Іспанії. Таким чином, дев'ятирічний Філіп Аквітанський, третій син герцога, значно підвищився у своєму суспільному статусі. Він став грандом Кастилії, а поза тим, оскільки новий король Галлії, Робер III, був ще молодий і не мав дітей, Філіп, хай і тимчасово, отримав титул першого принца королівства і наступника галльського престолу. Придворні, слуги, міщани та селяни стали називати його „ваша високосте“ і чинили так, поза будь-яким сумнівом, на зло Гійомові та Роберові. Старших братів це неабияк дратувало, та нічого вдіяти вони не могли. А герцог сприйняв звістку про те, що в його сім'ї з'явився перший принц Галлії, з цілковитою байдужістю, ніби це його зовсім не стосувалося, ніби Філіп не був його сином.

З дядьковою смертю Філіп став матеріально незалежним від батька. Людовік VI був людиною розважливою і добре знав про вороже ставлення герцога до найменшого сина, тому назвав серед виконувачів своєї духівниці двадцятирічного Гастона д'Альбре, доручивши йому врядування Кантабрією до Філіпового повноліття. Гастон сумлінно виконував свої обов'язки опікуна й регулярно передавав у розпорядження свого підопічного частину прибутків від графства. Завдяки такій передбачливості з боку небіжчика-короля, Філіп уже в десять років став цілком самостійним і навіть зміг організувати при батьковому дворі щось на зразок невеличкого власного двору. Це внесло певне пожвавлення в розмірене, напівсонне життя Тараскона — давнього родового гнізда маркграфів Іспанських, куди герцог переселився з Бордо невдовзі по смерті другої дружини, сподіваючись сховатися тут від життєвих негараздів, прагнучи знайти спокій та умиротворення...

А Філіп був юним, життя в ньому вирувало, він не любив усамітнення й більшість свого часу проводив у товаристві однолітків та молодих людей на кілька років старших. Філіп мав багато друзів, а ще більше — подруг. Змалку він, що називається, вертівся біля спідниць — це була

його пристрась, його улюблена розвага. Певна річ, він також полюбляв читати книжки, спілкуватися з розумними, освіченими людьми, займатися музикою, грати в різні спортивні ігри — однак серйозну конкуренцію всьому перерахованому складали дівчата. Філіпа цікавило в них геть усе: їхня зовнішність, будова тіла, поведінка, спосіб мислення, як вони одягаються і особливо — як роздягаються. Якийсь могутній інстинкт пробуджувався у ньому в присутності цих дивних створінь, розбурхував його допитливість, закликав до активних досліджень. Навіщо, не раз питав він себе, Господь створив їх такими відмінними від чоловіків? Чому люди бувають двох різних статей? Що в жінках такого особливого, що вабить до них з неподоланною силою? Наставники давали, хоч і докладні, але, на його погляд, надто вже спрощенні пояснення, здебільшого зосереджуючись на явищі дітородіння. Він цим не вдовольнявся і продовжував самостійні дослідження.

Поступово все ставало на свої місця, і в десять років Філіп уже знав, що таке жінки і з чим їх їдять, а згодом (але значно раніше, ніж більшість його однолітків) він відчув справжній фізичний потяг до протилежної статі. Своєю чергою, й Філіпові подруги не залишалися до нього байдужими. Вже тоді він був писаним красенем, зовні здавався старшим своїх літ, і майже всі панночки були трохи закохані в нього, а дехто з них — зовсім не трохи. Серед найпалкіших його шанувальниць, як це не дивно, опинилась і Амеліна д'Альбре. Щойно перетворившись із цибатого дівчиська на ладну дівчину-підлітка, вона геть забула, що вони зростали й виховувались, як рідні брат та сестра, і захотіла стати його дружиною. Філіп був дуже прив'язаний до Амеліни, вона була його найкраща подруга, і він ніжно любив її — та лише як сестру. Втім, це не заважало йому фантазувати про те, як він кохається з нею, а однак щось у ньому перешкоджало втіленню цих солодких мрій у дійсність. Можливо, Філіп просто не хотів втрачати в особі Амеліни сестру, без якої не міг уявити свого подальшого життя.

Восени 1444 року Гастон д'Альбре, посварившись із герцогом, мусив залишити Тараскон і переселився разом з усією сім'єю в один зі своїх беарнських маєтків. За два місяці розлуки Філіп так знудьгувався без Амеліни, що врешті не стерпів і також приїхав до Беарну, де приємно провів усю зиму та перший місяць весни в товаристві кухарки, кухарки, його дружини та двох їхніх маленьких доньок. Гастон майже не сумнівався, що вночі Філіп нішком спить з Амеліною, але не вживав ніяких заходів, аби припинити це неподобство. Подумки він уже давно одружив їх, а проте, знаючи вперту Філіпову вдачу, не намагався форсувати події і терпляче вичікував. Кузен був переконаний, що з часом Філіп заплутається в тенетах Амеліни і тоді вже ніде не подінеться, сам попросить її руки.

А втім, не один лише Гастон був такий розумник. Чимало вельмож, чийі дочки та сестри були Філіпові ровесниці або ж на рік-два молодші за нього, мріяли поріднитися з герцогом, і аж ніяк не через Гійома чи Робера. Таке зневажливе ставлення могутніх васалів та сусідів до старших синів герцога і їхня посиленна увага до Філіпа пояснювалися тим, що саме він, попри всю нелюбов до нього з батькового боку, видавався багатом набагато вірогіднішим претендентом на головний спадок — герцогський та князівський титули...

У міру того, як дорослішали герцогові сини, в середовищі гасконської та каталонської шляхти посилювалось незадоволення двома старшими, а надто ж Гійомом, що був спадкоємцем родового майорату — Аквітанії, Беарну, графств Іспанської Марки та Балеарських островів. Вище ми вже згадували про деякі вельми непривабливі риси Гійомової вдачі; а з плином часу вони лише поглиблювалися й примножувалися, що дедалі дужче турбувало серйозних та розсудливих вельмож, яких серед підданих герцога було немало. Цих поважних панів відштовхували навіть не його численні пороки, а швидше їх поєднання з розумовою недорозвиненістю, що межувала з пов-

ним ідіотизмом. Цілковита неспроможність Г'йома давати лад державним та господарським справам була очевидна. Те ж саме стосувалося й Робера, який був не набагато кращим за старшого брата, а при своїй безхарактерності та схильності легко потрапляти під лихий вплив, мабуть, і гіршим.

Так думала більшість герцогових васалів, та хтозна, можливо, вони б не були такі одностайні, і у Філіпа з'явилися б серйозні вороги, якби Г'йом не зажив такої лихої слави. Звісно, багацько було й таких баронів, що наперед смакували бездарне правління майбутнього герцога Г'йома, розраховуючи скористатися слабкістю князівської влади для зміцнення власної могутності, тому здорові сили суспільства почали шукати альтернативу неминучим у такому разі смутам та міжусобицям. Важко сказати, коли й кому вперше спало на думку, що спадкоємцем Гасконі та Каталонії мусить стати Філіп; та зрештою це не суттєво. Головне, що на той час, як Філіпові минуло тринадцять років, більшість гасконських та каталонських землевласників — хто цілком свідомо, а хто інтуїтивно, — вбачали в ньому свого майбутнього сюзерена. Це стосувалося не лише підданих герцога, але й його сусідів. Так, скажімо, король Хайме III Арагонський, відчувши, звідки вітер дме (він завше відзначався гострим чуттям), запропонував герцогові заручити Філіпа зі своєю донькою Ізабеллою Юлією*, проте отримав категоричну відмову. І, на загальне переконання, зовсім не тому, що арагонська принцеса була старша за Філіпа на два з половиною роки. Найпевніше, герцог побоювався, що, ставши зятем арагонського короля, його найменший син (ненависний син!), і без того вельми значна персона, завдяки своєму положенню першого принца Галлії та гранда Кастилії, бу-

*Юлія (Julia) — родове ім'я. В даному контексті логічніше було б вживати його в арагонській транскрипції — Хулія (оскільки короля звуть Хайме, а не Яків); проте автор навмисне припустився такої неузгодженості, аби підкреслити приналежність Юліїв Арагонських (Los Julios de Aragon) до молодшої гілки роду Юліїв Римських.

де дуже небезпечним претендентом на родовий майорат.

На початку літа 1444 року група молодих вельмож, Філіпових друзів та родичів, зібралась обговорити ситуацію, що склалася довкола герцогового спадку. Ініціаторами цієї таємної наради виступили Ґастон д'Альбре та Ернан де Шатоф'єр — двоє найближчих друзів Філіпа, а Ернан, до того ж, був його одноліток. Він дуже рано втратив батьків і перебував під опікою дядька, проте змалку виказав такий рішучий характер, гострий, практичний розум та неабиякі організаторські здібності, що задовго до повноліття перебрав до своїх рук керівництво всім господарством, і опіка над ним з боку родичів стала чистою формальністю. По чоловічий лінії рід Шатоф'єра походив із Франції. Від їх колишнього родинного гнізда, замку Шато-Ф'єр, zostалися лише руїни десь на сході Шампані; в пам'ять про них Ернанів прапрадід, перший граф Капсірський із Шатоф'єрів, побудував у Піренеях новий замок, який, за його задумом, мав стати відродженим Шато-Ф'єром і який його нащадки не забарилися перейменувати на галльський лад — Кастель-Ф'єро, зберігши, проте, незмінним своє родове ім'я*.

Ось у цьому самому замкові, що в двох годинах їзди від Тараскона, проводили свою таємну нараду змовники. На їхню однастайну думку, пасивно очікувати на смерть герцога, не вживаючи ніяких рішучих заходів, було б вельми необачно, і щоб уникнути в прийдешньому виснажливій боротьбі за спадок, слід починати підготовку вже зараз.

Ухваливши таке рішення, молоді люди розійшлися в поглядах на свої подальші дії. Деякі гарячі голови пропонували радикальний засіб вирішення всіх проблем — організувати вбивство Ґійома та Робера, і по всьому, проте більшість змовників із цим не погодилися. Не заперечуючи, що старші сини герцога цілком заслуговують на смерть і в пропозиціях про їхнє вбивство є певний резон,

* Франсійське Château-Fier (Châteaufier) відповідає галльському Castel-Fiero.

вони все ж вважали, що не варто вдаватися до насильства, поки не буде вичерпано м'якші, дипломатичні методи боротьби. Бурхливі дискусії тривали весь день, і лише над вечір молоді вельможі узгодили свої погляди з усіх принципових моментів і розробили план першочергових заходів. З-поміж себе вони вибрали десятох ватажків, серед яких природним чином опинилися й Гастон д'Альбре та Ернан де Шатоф'єр, і поклали на них керівництво змовою.

Наступного ранку всі десятеро ватажків прибули до Тараскона. Ще напередодні, за пропозицією Ернана, було вирішено в загальних рисах повідомити Філіпові про свої наміри, не розкриваючи, втім, усіх деталей плану. Його обізнаність, хай і обмежена, дозволяло змовникам у разі необхідності виступати від його імені, що надавало змові значно більшої ваги і навіть певної офіційності.

Філіп вислухав їх, зовні зберігаючи спокій та незворушність. За весь час, поки Ернан та Гастон почергово говорили, викладаючи йому міркування змовників, він ні поглядом, ні виразом обличчя не зрадив тих почуттів, що вирували всередині нього. Нарешті сталося те, про що він мріяв упродовж останніх років, ховаючи цю найзаповітнішу мрію в найглибші закутки душі, не звіряючи її нікому — навіть Богові!..

Коли Ернан та Гастон закінчили, Філіп обвів усіх десятох присутніх приязним і водночас гордовитим поглядом і сказав:

— Друзі мої, я свято шаную кривні узи, закони та звичаї наших предків, і вважаю, що лише виняткові обставини можуть виправдати їх порушення. На мій превеликий жаль, зараз у наявності ці самі виняткові обставини. І якщо переді мною постане вибір — мир, спокій та добробут на землях, що довірив моєму родові Бог, чи сліпе та неухильне дотримання усталених норм, — тут у голосі його виразно забриніли металеві нотки, — то будьте певні: я не вагатимуся ні миті. Гадаю, і люди, і Бог зрозуміють та схвалять моє рішення.

Такою відповіддю він розставив усе на свої місця. І якщо хтось із ватажків, йдучи до нього, уявляв, що робить йому велику честь, пропонуючи те, що за законом належить його старшому братові, то Філіп чітко і ясно дав їм зрозуміти, що *милоливо* погоджується прийняти батьківський спадок — єдино задля їхнього ж добра і лише тому, що Гійом виявився не гідним того високого положення, що його він мав отримати за правом первородства. Ці слова зайвий раз переконали молодих людей, що вони не помилились у виборі свого майбутнього сюзерена.

Коли всі ватажки, крім Шатоф'єра й д'Альбре, пішли, Філіп скрушно похитав головою і сказав:

— Помиляються ті, хто відмовляє Гійомові та Роберо-ві в будь-яких талантах. У певному сенсі вони справжні генії. Це ж треба зуміти скотитися так низько, щоб налаштувати проти себе геть усіх.

— Авжеж, генії, — осміхнувся Гастон. — Та я волів би не мати таких геніїв серед своєї рідні. Перед людьми соромно.

А Ернан мовчки дивився на друзів і думав про те, що насправду незбагнені шляхи Господні, коли від одного батька народжуються такі різні діти, як Філіп та Гійом...

Згадана трохи вище сварка між герцогом та Гастоном д'Альбре мала найбезпосередніше відношення до змови молодих вельмож. Одного разу Гастон спробував прозондувати ґрунт і натякнув герцогові, що, можливо, його піддані хочуть бачити спадкоємцем Гасконі та Каталонії не Гійома і не Робера, а Філіпа. Щойно почувши це, герцог миттю розлютився і наговорив небожеві багато образливих слів. Гастон тоді теж скипів і став огризатися; після такої вкрай неприємної сцени йому не лишалося нічого робити, окрім як забрати сестру, дружину та доньок і поїхати з Тараскона. Пізніше, роздумуючи над дивною нестриманістю герцога, Гастон знаходив цьому лише одне пояснення: він був не перший, хто натякав йому на таку можливість.

А тим часом Гійом та Робер, ніби навмисне, робили все, щоб полегшити працю змовникам. Вони зібрали в своєму оточенні найвідбірніших покидьків вищого світу з усієї Гасконі, що вже само по собі викликало обурення респектабельних вельмож, і бешкетували в околицях, наводячи жах на місцевих селян. Серед багатьох мерзенних розваг братів була одна, що справляла на Філіпа особливо гнітюче враження. Зі своїм романтичним ставленням до жіноцтва він всією душею ненавидів гвалтівників — а Гійом та Робер були найсправжнісінькими гвалтівниками...

Розділ III

Обличчя смерті

Це трапилося 2 травня 1445 року.

Ранок був напрочуд гарний, однак почувався Філіп дуже зле. На самоті він гуляв у двірському парку, провітрюючи важку з похмілля голову. Вчора він уперше в житті по-справжньому напився і тепер гірко шкодував про це, клявся собі, що ніколи не питиме більше одного келиха за вечір.

Попервах Філіп не збирався напиватися, та вчорашня вечірка видалася не надто веселою, швидше навіть сумною. Ернан де Шатоф'єр якраз був у Беарні і мав приїхати лише за кілька днів, прихопивши з собою Гастона д'Альбре та Амеліну — герцоґ уже перестав сердитися на свого небожа і сам попросив його повернутися. З тієї чи іншої причини були відсутні й інші найближчі друзі та подруги Філіпа; отож він трохи засумував і випив більше, ніж звичайно. Відтак йому спало на думку, що коли він добряче нап'ється, то, диви, набереться сміливості переспати з ко-троюсь із присутніх на вечірці панночок. Це була не дуже розумна ідея, проте Філіп завзято наліг на вино, стрімко п'яніючи від незвички. Після чималої кількості випито зілля його спогади про вчорашній вечір нагло обривалися.

Прокинувся Філіп сам, але не був певен, чи провів він усю ніч один, і ця невідомість мучила його ще дужче за головний біль. Було б так прикро втратити незайманість у нестямі...

Філіп здригнувся від несподіванки, почувши чемне привітання. Він підвів задумливий погляд і побачив поруч Етьєна де Монтіні — вродливого дев'ятирічного хлопчика, що служив у нього пажем.

— А-а, привіт, друже, — промовив він і тут-таки збагнув, що може розпитати його про минулий вечір. — Слухай-но... мм... але тільки між нами. Що я вчора виробляв?

Етьєн здивовано поглянув на нього, а потім силувано всміхнувся:

— Ви нічого не виробляли, монсеньйоре. Все було як завжди.

— Коли я пішов?... І з ким?

— Після десятої. Ви побажали всім на добраніч і пішли.

— Один?

— Так, монсеньйоре.

Філіп полегшено зітхнув:

— От і добре... — Він уважніше придивився до Монтіні і спитав: — Ти чимось схвильований? Що сталося?

— До замку привезли дівчину, — відповів Етьєн. — Мертву.

— Мертву?

— Так, монсеньйоре. На світанку вона стрибнула зі скелі в річку. Двоє селян, що бачили це, поквапилися витягти її з води, та вже нічим допомогти їй не змогли. Вона впала на міліну, вдарилася головою об каміння і, певно, відразу ж померла.

Філіп здригнувся. Його не можна було назвати надто побожною й богобоязливою людиною, але до самогубства він ставився однозначно негативно. Сама думка про те, що хтось може свідомо позбавити себе життя, змушувала його серце боляче стискатися.

Насилу притлумивши важке зітхання, Філіп спитав:

— А хто вона, ця дівчина?

Монтіні знизав плечима:

— В тім-то й річ, що ніхто не знає. Через те її привезли до замку — вона явно не тутешня.

— Яка вона на вигляд?

— Їй десь років чотирнадцять чи п'ятнадцять. Поза будь-яким сумнівом, не шляхетна панночка, але й не селянка і не служниця. Найпевніше, з родини якогось заможного городянина, щоправда, не з Тараскона, бо тут її ніхто не впізнав... — Монтіні трохи повагався, а потім додав: — А втім, це не зовсім так. Дехто її впізнав.

— Зажди! — сказав Філіп. — Я не второпав. Адже ж ти говориш, що її ніхто не знає.

— Атож, монсеньйоре, її ніхто не знає. Тобто не знає, хто вона така і звідки. Але вчора її бачили неподалік Тараскона. Вчора ввечері.

— І що вона робила?

Монтіні підвів голову й по-дорослому пильно подивився Філіпові в очі. Погляд його був похмурий і сумний, в ньому навіть промайнуло щось схоже на лють.

— Вірніше, що з нею робили, — уточнив він.

Філіпове серце підскочило, а потім ніби провалилось у безодню. Вони саме підійшли до мавританського фонтану в центрі парку, і він присів на невисокий парапет. Монтіні мовчки стояв перед ним.

— Розповідай! — наказав йому Філіп.

— Ну... Я знаю дуже мало. Лише те, що почув з балачок челяді. Цю дівчину бачили... бачили, як пан Гійом віз її зв'язану до своєї мисливської хатини.

Філіп судомно глитнув. Так звана мисливська хатина Гійома знаходилася за дві милі милях від Тараскона. Там його старші брати разом зі своїми приятелями час від часу влаштовували гучні оргії, що нерідко супроводжувалася груповим з'валтуванням молодих селянських дівчат, які мали нещастя опинитися за межами своїх сіл, коли напідпитку Гійомова ватага швендяла околицями в пошуках розваг. Селяни, певна річ, неодноразово скаржилися

герцогові на його старших синів. Щоразу герцог давав їм добрячого прочухана й забороняв надалі займатися таким „промислом“, однак, незважаючи на сувору заборону, Гійом та Робер нишком (а коли батька не було вдома, то й відверто) продовжували свої ганебні розваги.

Герцог якраз був відсутній — він поїхав до Барселони, щоб домовитися з тамтешнім графом про спільне використання порту та корабелень, і взяв із собою Робера, — отож Гійом, відчувши свободу, так розгулявся, що й чорт-там гидко стало.

Філіп гнівно заскреготів зубами. Перед його внутрішнім поглядом стрімко промайнули барвисті картини повільної смерті Гійома з використанням найрізноманітніших знарядь до тортур. Нарешті, опанувавши себе, він запитав у Монтіні:

— А це точно та сама дівчина?

— Слуги так кажуть, монсеньйоре. До того ж... — Етьєн судомно ковтнув. — Коли її тільки привезли, я, ще нічого не знаючи, мав змогу оглянути її зблизка...

— Ну?! — нетерпляче вигукнув Філіп.

— Її сукня подекуди роздерта на клапті, шкіра на зап'ястках натерта до крові, а на тілі я бачив сліди від ударів батогом...

Філіп рвучко підхопився, стискаючи кулаки. Його обличчя спотворила гримаса ненависті та відрази.

— Господи! — простогнав він. — Які ж вони тварюки!.. Господи Ісусе...

Він знову сів і низько схилив голову, щоб Монтіні не побачив сліз у його очах. Після деяких вагань Етьєн, не питаючи дозволу, присів поруч.

— Ти маєш братів? — за хвилину озвався Філіп.

— Ні, монсеньйоре, — озвався Філіп. — Лише сестру. Та я розумію вас...

Філіп гірко зітхнув.

— Чому, — промовив він, звертаючись до самого себе, — чому вони не померли разом з їхньою матір'ю? Чому живуть і ганьблять нашу родину? Це несправедливо!..

Нечесно... — Він знову встав. — Де дівчина?

— На господарському подвір'ї, монсеньйоре, — відповів Монтіні. — Якщо її ще не...

Далі Філіп його вже не слухав. Він стрімголов побіг уздовж бічної алеї до правого крила палацу, проминув арочний прохід, відтак повернув трохи вліво і незабаром опинився на широкому подвір'ї, що прилягало до господарських будівель замку. Як завжди о такій порі, там було гамірно й велелюдно, але звичайного пожвавлення Філіп не застав — обличчя в слуг були похмурі, а погляди стурбовані.

— Де дівчина? — голосно і трохи верескливо запитав Філіп, лишивши без уваги шанобливі привітання на свою адресу.

— Її щойно забрали, ваша високосте, — сказав один з наглядачів, указуючи держалком батоба в протилежний кінець подвір'я, де через розчинені навстіж ворота виїжджала підвода в супроводі кількох озброєних вершників. — Схоже, монсеньйоре, що цього разу ваш брат вскочив у серйозну халепу.

Філіп встав навшпиньки і подивився в тому ж напрямку. Він не впізнав вершників зі спини, проте кольори їх вбрання були йому добре знайомі.

„Тільки не це!“ — подумав Філіп, холонучи від жаху. — „Господи, тільки не це!..“

Кілька секунд він простояв нерухомо, не в змозі зробити й кроку, а коли заціпеніння минуло, що духу кинувся до воріт, розштовхуючи на своєму шляху слуг, які не встигли поступитись йому дорогою.

Зчинений ним ґвалт привернув увагу вершників, що супроводжували підводу. Вони озирнулись і притримали коней; зупинилась також і підвода. Філіп підбіг до неї й побачив, що тіло дівчини цілком накрите двома широкими плащами, з-під яких вибивалося назовні лише невеличке пасмо темно-каштанового волосся. На якусь мить він завмер, бажаючи всіх святих та нечистих, щоб його страшний здогад не справдився, а потім відкинув убік

край плаща.

Він знав цю дівчину. Звісно, знав...

Вродливе смагляве личко, юне, зовсім дитяче, завжди таке веселе й життєрадісне, зараз було блідим і нерухомим, мов маска. На ньому застиг вираз болю, туги і суму за втраченим життям. А на лівій скроні виднілася закипіла кров...

— Ні! Ні! — надривно закричав Філіп. — Боже, ні!..

Скоряючись наглому пориванню, він стрімголов кинувся геть від підводи, знову розштовхуючи на своєму шляху слуг. Більшість присутніх на подвір'ї вирішили, що від побаченого в нього потьмарився розум, але це було не так. Філіп чітко усвідомлював свої дії. Тепер він знав, що робити, і був сповнений рішучості здійснити свій задум.

Філіп гарячково шукав Гійома по всьому палацу, аж поки натрапив на нього в одному з коридорів. Побачивши меншого брата, який, стиснувши кулаки й люто виблискуючи очима, стрімко біг до нього, Гійом спробував утекти сходами. Проте Філіп наздогнав його раніше і без жодного слова, в цілковитій мовчанці, накинувся на брата.

Гійом був на десять років старший за Філіпа, на голову вищий і в півтора рази важчий, але Філіп мав перевагу в швидкості та спритності. Блискавичним рухом він завдав йому удару в щелепу, відтак ткнув коліном у пах. Не встиг Гійом зігнути ся, як отримав ще два надзвичайно болючі удари — ребром долоні по шії, трохи вище ключиці, та по нирках. Наступної миті Філіп майстерним прийомом збив його з ніг і, вирішивши, що цього досить, вихопив із піхов кинджал, збираючись зарізати свого старшого і найненависнішого брата, наче свиню.

Вартові, що збіглися на шум бійки, не втручалися. Вони не почували ані найменшої симпатії до Гійома, і тому, не змовляючись, вирішили нічого не робити, поки перевага на Філіповім боці. Проте будь-якої миті, щойно щастя усміхнеться Гійомові, вони ладні були розборонити їх.

Розуміючи це і бачачи, що Філіп цілком серйозно зби-

рається вбити його, Гійом рвучко схопився на ноги. З несподіваною спритністю він ухилився від кинджала і щосили, вклавши в цей удар всю свою вагу, штовхнув Філіпа в напрямку сходів, сподіваючись, що брат не втримається на ногах і, чого доброго, скрутить собі в'язи.

Філіп і справді спіткнувся, та, на щастя, на рівному місці, не долетівши до крутих сходів. Одначе при цьому він сильно вдарився головою об кам'яну підлогу, очі йому засліпив яскравий спалах, з носа потекла кров, і він знепритомнів.

Вартові вчасно спинили Гійома, що кинувся був добивати непритомного брата...

Філіп повертався до тям повільно та болісно. Іноді його розум частково виринала з мороку, і тоді він чув голоси, в яких виразно бриніло занепокоєння, але значення мовлених слів не доходило до його потьмареної свідомості. Він не знав, хто він такий, не знав, що з ним сталося і де зараз перебуває. Величезна кількість питань, що на них не знаходилося відповідей, викликала в нього паніку, і він знову впадав у забуття.

Лише на четвертий день, змарнілий та вщент розбитий, Філіп врешті опритомнів. Ще якийсь час він лежав у цілковитій темряві, аж поки додумався розплющити очі. Це була ще не думка, а радше усвідомлення того факту, що від здатний мислити, а отже, існує.

У кімнаті панували сутінки, та це не завадило Філіпові впізнати свою спальню. Повернувши голову й застогнавши від гострого болю, що ніби шматував його мозок на клапті, він побачив, що вікна запнуто, а на щільних червоних шторах вимальовуються прямокутники світла. Значить, там, надворі, зараз день.

„Треба розсунути штори,“ — була перша його думка, і водночас уста промовили перші осмислені слова:

— Дайте світла... темно... Хтось тут є?

Почулися швидкі човгаючі кроки — у кімнаті він таки був не сам.

— Слава Всевишньому, нарешті! — Падре Антонію, помітивши розумний блиск Філіпових очей, радісно й полегшено зітхнув. — Я так хвилювався за тебе, сину мій, так боявся, що ти ніколи не повернешся.

Поки панотець розсовував штори на найближчому вікні, Філіп напружено думав над його останніми словами, але без будь-яких видимих наслідків. Біль у голові не дозволяв йому зосередитися.

— І відчиніть вікно, — додав він. — Задушливо.

Дон Антонію виконав і це його прохання. В кімнаті повіяло приємною ранковою прохолодою. Філіп з насолодою вдихнув чисте та свіже повітря, сповнене ароматами пізньої весни.

Панотець повернувся до Філіпа, присів на край широкого ліжка і взяв його за руку.

— Як почуваєшся? — стурбовано запитав він.

— Погано, — відверто зізнався Філіп. — Голова болять, млявість якась... Що сталося, падре?

— Ти сильно вдарився і, схоже, у тебе був струс мозку. На щастя, все минулося.

— Струс мозку, — повторив Філіп. — Зрозуміло... І довго я був непритомний?

— Три дні.

— Ага... — Філіп намагався згадати, як же він примудрився отримати струс мозку, але марно: його пам'ять щільно огортав густий туман забуття. — Я не пам'ятаю, як це сталося, падре. Мабуть, я дуже багато випив і зовсім не тямив себе. Більше я не буду так напиватися.

Панотець стривожено поглянув на нього:

— Що ти кажеш?! Ти ж був тверезий.

— Я? Тверезий? — Філіп розгублено закліпав очима. — Ви помиляєтеся, падре. Тоді я багато випив, дуже багато... навіть не пригадаю, скільки.

— Це було напередодні. А вдарився ти наступного дня вранці.

— Як це вранці? Хіба я вранці... Ні, не розумію. Я нічого не розумію!

— І ти не пам'ятаєш про це? — спитав панотець, пильно дивлячись йому в очі.

— Про це? Про що? — Ще одна спроба щось пригадати викликала у Філіпа новий напад головного болю. — Я нічого не пам'ятаю про наступний день, падре. Зовсім нічого. Останнє, що я пригадую, це як я пив на вечірці... А що трапилося? Що?

Дон Антоніо похитав головою:

— Краще тобі самому згадати... А якщо не згадаєш, то краще для тебе.

— Он як! — Філіп остаточно розгубився. — Я вас не розумію. Розкажіть мені все.

Падре зітхнув:

— Ні, Філіпе, не зараз. Певна річ, рано чи пізно ти про все дізнаєшся — та краще пізно, ніж рано... І годі про це. — Панотець трохи помовчав, мабуть, зважуючи, як краще перевести розмову на іншу тему, а потім просто сказав: — Учора приїхав граф д'Альбре з сестрою.

Філіп кволо всміхнувся:

— Це добре. Я за ними так скучив... І хочу побачити їх. Обох.

Панотець повільно підвівся.

— Зараз накажу розшукати їх і повідомити, що ти вже опритомнів.

З цими словами він попрямував до виходу, але біля дверей Філіп спинив його:

— А Ернан? Він повернувся з Беарну?

— Так. Разом з графом д'Альбре, — відповів падре, і на його обличчя набігла тінь.

— Тоді, будь ласка, відрядіть вістового в Кастель-Ф'єро...

— Це зайве, — м'яко перебив його дон Антоніо. — Пан де Шатоф'єр тут.

— Де саме? — пожвавішав Філіп.

— Півгодини тому я бачив його в твоїй бібліотеці.

— То покличете його. Зараз же.

— Гаразд, — знову зітхнув панотець. — Покличу. І поки ви розмовлятимете, піду поклопочуся щодо обіду.

З цими словами падре Антоніо вийшов з кімнати, лишивши Філіпа на самоті. Проте ненадовго — за якусь хвилину вхідні двері знов прочинилися, і до спальні ввійшов високий кремезний юнак з чорним, мов смола, волоссям і сірими зі сталевим блиском очима. У кожному його порухові відчувалася неабияка сила, і через те він здавався на кілька років старшим, аніж був насправді.

— Привіт, Ернане, — сказав Філіп. — Поки тебе не було, я в таку халепу вскочив... Навіть не знаю, в яку саме.

Шатоф'єр якось утомлено поглянув на нього й мовчки кивнув. Його обличчя було блідим і змарнілим, а під очима запали хворобливі тіні. Філіп нараз відчув щось неладне.

— Що з тобою, друже? — турботливо запитав він. — Тобі зле?

— Так... Не дуже добре, — відповів Ернан, голос його лунав глухо й уривчасто, мов стогін. А після короткої паузи він додав: — Дон Антоніо попередив, що ти нічого не пам'ятаєш. Він просив нічого не казати тобі, але я... я ні про що інше думати не можу.

— То що сталося, Ернане? — геть розгубився Філіп. — Хоч ти поясни!

— Вона... — З грудей Ернана вихопився схлип. — Вона була мені як сестра... Більше, ніж сестра, ти знаєш...

Цієї миті пам'ять цілком повернулася до Філіпа. Він пронизливо скрикнув і зарився обличчям у подушку, притиснувши долоні до скронь. Йому здавалося, що його голова ось-ось лусне від болючих спогадів. Туман забуття, що щільно оповивав події того фатального дня, нараз розвіявся, і Філіп згадав усе.

Її звали Едженія. Вона була дочкою Ернанової годівниці і його ровесницею — як тоді казали, вона була його молочною сестрою. Шатоф'єрова мати померла невдовзі після пологів, батько — трохи згодом; їх він, ясна річ, не пам'ятав і мамою називав свою годівницю, а її дочка була

йому за рідну сестру. Вони зростали й виховувалися разом, були дуже прив'язані одно до одного, а коли стали підлітками, їхня прив'язаність переросла в кохання. Ніхто не знав про дійсні наміри Ернана щодо його молочної сестри; та дехто, зокрема й Філіп, припускав, що він збирається одружитися з нею. Особисто Філіп цього не схвалював, проте не став би відмовляти друга, якби це виявилось правдою. Ернан був надзвичайно впертий хлопець, і коли вже приймав якесь рішення, то відстоював його до самого кінця. До того ж, Філіп добре знав Едженію і вважав її чудовою дівчиною; єдиний її недолік полягав у тому, що вона була дочкою служниці...

— Як це було? — запитав Філіп, не повертаючи голови.

Ернан підійшов до ліжка й сів.

— Того вечора вона поїхала до своїх сільських родичів, — тихо, майже пошепки промовив він. — І не взяла супроводу... Скільки разів я їй казав, скільки разів... та вона не слухалася мене!.. — Ернан знову схлипнув. — А згодом до Кастель-Ф'єро прибіг її кінь. Мої люди негайно подалися на пошуки, але знайшли її лише вранці... мертву... Боже, навіщо?...

У кімнаті надовго запала тиша. За вікном весело щебетали пташки, день був ясний, сонячний, однак на душі у Філіпа панували сутінки. Йому було гірко і сумно. Так гірко й сумно йому не було ще ніколи — навіть тоді, коли померла його матінка, Амелія Аквітанська.

Він перший порушив мовчанку:

— Де зараз Гійом?

— Під арештом. Так наказав мажодорм. Та можна не сумніватися, що після повернення твого батька його звільнять. Адже нема такого закону, що забороняв би шляхтичеві чинити глум над плебейкою. Будь-який суд виправдає цього негідника... Де ж справедливість, скажи мені?! — По щоках Ернана покотилися сльози.

Долаючи млявість, Філіп підвівся, сів у ліжку і стиснув у своїх руках велику й сильну руку Шатоф'єра.

— Є суд нашої совісті, друже. Суд вищої справедливості. — В небесній блакиті його очей майнули лиховісні блискавиці. — Гійом злочинець і має бути покараним. Він мусить померти — і він помре! Такий мій вирок... *Наш вирок!*

Ернан здригнувся, а відтак розправив свої могутні плечі, що знаходилися на рівні Філіпової маківки.

— Гійом помре. — Голос його лунав твердо й рішуче. — Як скажений собака помре! І всі ці виродки з його товариства також помруть. Я ще не вирішив, що робити з Робером — його щастя, що він поїхав з твоїм батьком до Барселони і не брав участі в цій нарузі... — Ернан раптово знітився, і погляд його потьмянів. — Та ніщо, ніщо не поверне її до життя. Її кривдники гірко поплатяться за свій злочин, але вона не встане з могили. Я вже ніколи не побачу її... Ніколи... — І він заплакав, зовсім як дитина.

Філіп сидів поруч нього, і собі витираючи зволожнілі очі.

„Кажуть, що ми ще діти,“ — думав він. — „Може, це й так... От тільки життя в нас не дитяче.“

Філіпове дитинство стрімко добігало кінця, і в нього вже не лишалося часу на ту коротку інтермедію до юності, що зветься отроцтвом...

Розділ IV

Кінець дитинства

Філіп сидів на березі лісового озера й задумливо споглядав віддзеркалені гладінню води білі, напівпрозорі, схожі на серпанок хмаринки, що повільно пливли синім весняним небом з південного заходу на північний схід. Озеро лежало на рівнині, посеред густого лісу, а вдалині зусібіч, немов казкові велетні, здіймалися гори. Філіпові подобалась ця місцина; в теплу пору року він часто приїздив сюди, коли хотів побути насамоті.

Сьогодні був останній день весни і його чотирнадця-

тий день народження. І Філіп, як і рік, і два, і три роки тому, ще вдосвіта утік з дому, щоб не бачити батька в жалобному вбранні, щоб зайвий раз не потрапляти йому на очі, бо саме цього дня герцог був більше ніж будь-коли нетерпимий до свого найменшого сина.

Для кожного юнака день його народження — день радості, що символізує рубіж, перетинаючи який він стає на рік старшим, а отже, ще дорослішим. Проте для Філіпа, скільки він себе пам'ятав, 31 травня завжди було днем смутку. Ні, не за померлою матір'ю: йому, звісно, шкода було жінку, яка, народивши його, померла в муках — та він її не знав. Цей день символізував для Філіпа втрату батька, дитинство, що минуло поряд з ним і водночас так далеко від нього. Свідомо Філіп не любив герцога і, щиро кажучи, не мав жодних підстав любити його. Однак неусвідомлено він усе ж тягнувся до нього, скоряючись тому сліпому, безумовному інстинктові, що змушує малих звірят триматися біля своїх батьків, шукати в них ласки, тепла й захисту. А крім того, герцог був для Філіпа взірцем мужності й шляхетності, прикладом мудрого та справедливого правителя, втіленням безлічі інших достоїнств, і єдине, в чому він не хотів бути схожим на нього, то це бути таким батьком...

Повернувшись додому й дізнавшись про все, що сталося в Тарасконі за його відсутності, герцог, як і передбачав Ернан, звільнив Г'йома з-під арешту і лише суворо поганив його. Амністія, проте, не торкнулася тих кількох наближених Г'йома та Робера, що також були взяті під варту, — герцог наказав кинути їх до найглибшого підземелля замку й негайно забув про їхнє існування. Решта учасників наруги над Едженією, як засвідчили подальші події, могли лише позаздрити своїм товаришам, що спокійнісінько відсиджувались у в'язниці. Невдовзі ті, хто був причетний до тих ганебних подій, але зберіг свою свободу, один за одним почали гинути за вельми підозрілих обставин. Їм не вдавалося врятувати життя навіть квапливою втечею — хоч би де вони хвалися, всюди їх знаходи-

ла смерть, спрямована (в чому ніхто не сумнівався) рукою Ернана де Шатоф'єра.

На відміну від Робера, який, маючи певну частку здорового глузду, пристрасно дякував небесам, що на той час перебував у Барселоні і не брав участі в братових розвагах, Гійом був надто дурний і самовпевнений, щоб тверезо оцінити ситуацію й по-справжньому налякатися. Звістки про кожну наступну смерть викликали в нього напади люті, він скаженів, на всі лади проклинав Ернана і підсилав до нього найманих убивць, яких за кілька днів знаходили мертвими, як правило повішеними на шибениці в Шатоф'єрових володіннях.

Незавидне становище Гійома погіршувалося ще однією суттєвою обставиною. Десь за тиждень по смерті Едженії стало відомо, що Ернан був таємно заручений з нею. Певна річ, за її життя вищий світ поставився б до такої звістки вельми несхвально, проте постфактум це було сприйнято спокійно і з розумінням. Таким чином, не зовсім законні з формальної точки зору дії Ернана набували в очах суспільства певну видимість законності, переходячи в площину кровної помсти, що завжди вважалося справою святою й гідною якнайглибшої поваги.

Гійом був приречений — це розуміли всі, крім нього самого. Робер уже відверто примірявся до титулу спадкоємця Гасконі та Каталонії. Герцог ще більше замкнувся в собі і став уникати старших синів майже так само, як і меншого. Чимдалі нестерпнішим робилося Філіпове життя в батьківському домі. Щоразу, зустрічаючи Гійома, він ледве стримувався, щоб не накинутися на нього, і про себе дивувався, чому Ернан зволікає з розправою. Гастон д'Альбре, який знову посварився з герцогом (він вимагав суду над Гійомом і позбавлення його, вкупі з Робером, права успадкування майорату), пропонував Філіпові поїхати разом з ним та Амеліною до Беарну. Однак тоді Філіп перебував у стані глибокої депресії і відкараскався від кузена непевною обіцянкою згодом подумати над його пропозицією.

А вночі, напередодні свого від'їзду, до Філіпа прийшла Амеліна. Вона швиденько роздяглася, забралась у ліжку і припала до його вуст палким поцілунком. Можливо, то була найсприятливіша нагода подолати властивий кожному підліткові страх перед першою близькістю з жінкою, адже наразі Філіп, як ніколи раніше, потребував ніжності й ласки, він так жадав забутись в обіймах любої й дорогої сестрички... Проте тієї ночі між ними так нічого й не сталося. Філіп був ще надто слабкий, виснажений, знесилений усім пережитим. Вони лежали поряд, обіймаючись і цілуючись — ласкаво, але без пристрасі, як брат і сестра, — і Філіп виговорив Амеліні все, що накипіло в нього на душі, все, що його гризло, а потім просто заснув, міцно пригорнувшись до неї, до її теплої та ніжної тіла. Тієї ночі він спав спокійно й безтурботно.

Вранці їх розбудив Гастон (слуги не наважувалися) і все питав, чи скоро будуть діти. Ось на такій піднесеній ноті вони й розпрощалися. А позаяк було ще рано, то Філіп лишився лежати в ліжку, не знаючи, де йому подітися від сорому та збентеження. Що ж то буде, думав він, коли за місяць-другий Гастонові заманеться поспитати у лікаря, чи не вагітна, бува, його сестра, а той, здивовано підвівши брови, відповість: „На Бога, монсеньйоре! Таж вона ще незаймана.“ Кпинів вистачить надовго, це точно! „Так ти спав з Амеліною чи *просто* спав з нею? І скільки разів ви отак *просто* спали удвох?“ Нічого сказати, гарненькі справи...

Філіп узяв до рук лютню і за звичкою перебрав струни, перевіряючи настройку. Свідомо він ще не вирішив, що хотів би заспівати, як його пальці, трохи несподівано для нього самого, взяли перші акорди пісні про кохання могутнього вельможі до королівської дочки. Про те саме кохання, що призвело до його появи на світ і на цьому трагічно обірвалося. Про його батька, герцога Філіпа III Аквітанського, який, втративши першу дружину, зовсім не сумував за нею, бо був нестямно закоханий в одинадцяти-

річне дівча, доньку короля Робера III. Ізабелла Галльська годилася герцогові за дочку, проте ця обставина не завадила йому так палко закохатися в неї, що в своїй нерозсудливості він ладен був повстати проти королівської влади і піти з військом на Тулузу. Аби зберегти мир у країні, король мусив поступитися вимогам наймогутнішого зі своїх васалів і цим порушив слово, що його був дав графові Прованському, з чийм сином Ізабелла вже була заручена. Відчувши себе ображеним, граф вирішив вийти зі складу королівства і приєднатися до Германського Союзу. Загалом це було лише на руку аквітанцям, оскільки дозволяло їхньому роду зайняти домінуюче положення в решті Галлії, проте герцог, усвідомлюючи свою провину перед королем, рішуче виступив на захист цілісності держави. В цьому його підтримали й інші галльські князі, що вирішило суперечку на користь єдності країни. Графові Прованському довелося поступитись і задовольнитися шлюбом свого сина з небогою короля, юна принцеса Ізабелла стала герцогинею Аквітанською, а вся ця історія набула широкого розголосу і знайшла своє відображення в цілій низці художніх творів того часу.

З усіх балад, що їх Філіп знав про батьків, ця щонайменше відповідала дійсності, проте йому подобалася понад усі інші. Було в ній щось особливе і надзвичайне, що збуджувало його уяву, торкалося найпотаємніших струн його душі. Її автор, мало переймаючись історичною правдою, зумів так яскраво, так переконливо зобразити своїх героїв, що складалося враження, ніби вони знаходятьсядесь поруч і будь-якої миті можуть з'явитися перед слухачами в живій людській подобі...

Поступово спів захопив Філіпа, він повністю поринув у минуле і перестав думати про сьогодення. Природа не обдарувала його абсолютним слухом, проте наполегливі тренування не минулися марно: співав він правильно, гарно поставленим голосом, майже ніколи не брав фальшивих нот, і слухати його було приємно не лише йому самому.

Десь на середині пісні Філіп відчув, що хтось підійшов до нього ззаду й зупинився за спиною. Це відчуття було таке реальне, таке непереборне, що він замовк на півслові, відклав лютню вбік і озирнувся...

А наступної миті Філіп вже був на ногах, дурнувато всміхаючись і відчайдушно намагаючись вирівняти дихання, що раптово збилося з ритму. Його горло стиснув нервовий кашель, проте він не міг дозволити собі прокашлятися, боячись сполохати, зруйнувати тендітну чарівність картини, що нараз відкрилася його приголомшеному поглядові...

Перед ним стояла юна дівчина років п'ятнадцяти, прекрасна як весна, як любов, як може бути прекрасною лише чистота й невинність. Вона була невисока на зріст, струнка, з тонким гнучким станом, одягнена в коричневий костюм для верхової їзди, який вдало гармоніював з пишною гривою світло-каштанового волосся. Її великі карі очі дивилися на нього з якимось дитячим захватом, на щоках грав рожевий рум'янець, а на коралових устах блукала сором'язлива усмішка, виблискуючи перлинами її рівних білих зубів.

У Філіпа важко калатало серце й підкошувалися ноги. Він дивився на дівчину, поїдаючи її очима і мліючи від незнаного раніш, ні з чим незрівнянного почуття. Світ у його очах враз змінився, він почав бачити все в іншому світлі, зовсім інакше сприймати довколишнє. Усі турботи, всі біди та нещастя останнього часу та всього його життя здалися йому такими далекими, неістотними, не вартими уваги. Ця дівчина була мов та чарівниця з казки, що прийшла забрати в нього дитинство — але навзамін вона пропонувала йому кохання.

„Так, це кохання!“ — думав він. — „Он воно яке...“

Його нітрохи не бентежило, що він зовсім не знає цю дівчину, що вперше бачить її — все це не мало жодного значення. Кохання ніколи не приходять поступово, крок за кроком, воно спалахує в одну мить, і вже неістотно — в момент знайомства, з першого погляду, чи значно пі-

зніше. Кохання не можна порівнювати ні зі звичкою, ні з дружбою, ні з прихильністю; воно не є породженням земних почуттів — поваги, симпатії, тощо — навіть у мільйони й мільярди разів посилених. Це небесна благодать, це божественне одкровення, це диявольська мана... Наче блискавка вдарила одночасно з неба і з-під землі — вона миттєво вразила Філіпа.

Нарешті, опанувавши себе, він підступив до дівчини і чемно поцілував її руку. Подолавши спокусу притиснутися щокою до цієї тендітної, м'якої долоні, він примусив себе випростатись і представився:

— Філіп Аквітанський до ваших послуг, панно.

Дівчина нагородила його сліпучою усмішкою.

— Дуже мило, монсеньйоре, — відповіла вона і, не витримавши палкого погляду Філіпа, ніяково потупилася. — А я... Мене звати Луїза де Шеверні... Також до ваших послуг.

Галльською вона говорила правильно, але з виразним франсійським акцентом. Її оксамитово-ніжний голос змушував Філіпове серце то завмирати в знеможі, то швидко калатати, аж рватися з грудей.

— Ви... Мабуть, ви родом з Іль-де-Франсу, — невпевнено припустив він. — Або ж із Середньої Луари.

— Ви вгадали, — кивнула Луїза. — Моя родина мешкає в Блуа.

— І що ж привело вас до нашого краю?

— Три дні тому я приїхала погостювати до свого кузена, вашого друга, до речі, графа Капсірського.

— Он як! — Лише зараз Філіп помітив з протилежного краю галявини двох коней: одного з дамським сідлом, другого з чоловічим, яких тримав за повіді слуга. У слугі він упізнав Жакомо, Шатоф'єрового камердинера. — Отже, Ернан ваш родич?

— Так, монсеньйоре. Моя матінка — рідна сестра матері пана графа, царство їй небесне. Ми також родичі й по його чоловічій лінії, щоправда, дуже далекі.

— Зрозуміло. Це... гм... Це була дуже романтична історія.

Тут Філіп покритив душею. Нічого романтичного в цій історії не було — то був звичайнісінький мезальянс. Двадцять років тому Ернанів батько їздив у Шампань, на землю своїх предків, і повернувся звідти з молодою дружиною, дочкою одного зубожілого шляхтича — свого далекого родича. Цей шлюб ніхто не схвалював.

Відчувши фальш в останніх словах Філіпа, Луїза почервоніла і збентежено опустила очі. Вона зрозуміла це так, що Філіп з самого початку вирішив поставити її на місце, вказавши на різницю в їхньому суспільному становищі.

— Даруйте, монсеньйоре, що потурбувала вас. Я... не смію більше заважати вам. Зараз я поїду.

— Чому? — здивувався Філіп. — Хіба ви кудись поспішаєте?

— Ну... ні. Не дуже. Я просто гуляла неподалік, а коли почула ваш спів, то підїхала ближче, щоб послухати...

— Але ж я ще не закінчив! — жваво відгукнувся Філіп. — А ви справді хочете послухати мене? Вам подобається, як я співаю?

— Дуже! — відповіла Луїза, вклавши в це слово значно більше пристрасі й запалу, аніж їх заслужувало єдино Філіпове виконання. — Ви чудово співаєте, монсеньйоре.

— Мене звати Філіп, — лагідно сказав він, узявши її за руку. — Тільки так я дозволяю звертатись до мене гарненьким дівчатам. А ви не просто гарненька, ви — красуня. Я ще ніколи не зустрічав такої чарівної дівчини, як ви.

Луїза підвела голову, і їхні погляди зустрілися.

— А я... — затинаючись заговорила вона. — Я ще не зустрічала такого, як ви... Мені казали, що ви красивий, але я не думала, що ви такий... такий милий.

Філіп увесь розцвів. Він підвів її до берега озера й розстелив на траві свій широкий плащ. Вона вдячно всміхну-

лася йому й сіла, підібгавши ноги. Філіп улаштувався поруч, узяв до рук лютню і спитав:

— Мені починати спочатку, чи з того куплета, на якому зупинився?

— Спочатку, будь ласка.

Філіп торкнувся пальцями струн і заспівав з таким натхненням, якого не відчував ще ніколи.

Луїза слухала його, спираючись ліктем на коліна і поклавши підборіддя на долоню. Її обличчя промінилося цілою гаммою почуттів — ніжності, благоговіння, розгубленості, замішання й захоплення, а очі млосно блищали. Коли Філіп доспівав до кінця, і відлунали завершальні акорди балади, вона ще трохи помовчала, вслуховуючись у тишу, потім з хвилюванням в голосі промовила:

— Як це прекрасно! У мене просто немає слів... Це пісня про ваших батьків?

— І так, і ні, — відповів Філіп. — Загалом це історія про моїх батька та матір, проте деякі деталі й обставини автор явно запозичив з іншої схожої історії.

— Якої?

— Про графа Клавдія Іверо та Діану Юлію Римську. П'ятнадцять років тому дон Клавдій без пам'яті закохався в принцесу Діану і попросив у імператора Корнелія її руки. Імператор же мав щодо дочки інші плани, тому ввічливо відмовив графові. Однак дон Клавдій не змирився з поразкою і вмовив Діану втекти з ним до Іспанії, щоб там одружитися. Між іншим, вінчав їх мій нинішній духовний наставник, превелебний Антоніо Гатто. У той час він подорожував і за збігом обставин опинився на одному кораблі з утікачами. Дону Клавдієві й Діані Юлії не терпілося... гм... стати подружжям, отож вони вирішили не чекати прибуття до Барселони і попросили падре Антоніо повінчати їх прямо на кораблі. Імператор не тямив себе з люті, коли дізнався про втечу дочки, але зрештою йому довелося змиритися з цим шлюбом. Власне, з цієї історії запозичена розв'язка: буцімто моя мати тікає з моїм батьком, і вони таємно вінчаються. Вочевидь, авторові це

здалося гарнішою кінцівкою, ніж те, що сталося насправді.

— А що було насправді?

— Все було значно грубіше й прозаїчніше. Мій батько зібрав військо і пригрозив моєму дідові, що піде проти нього війною й відбере не лише дочку, а й корону. Дід не хотів міжусобиці в країні, тому змушений був поступитися і через це посварився з графом Прованським...

Філіп розповідав цю історію чисто механічно, майже не замислюючись над своїми словами. Наразі його думки були зайняті зовсім іншим: він обмізковував одну ідею, яка оце щойно спала йому на думку. Він уже трохи оговтався від першого шоку, подолав свою розгубленість і весь сповнився рішучості. Тепер він точно знав, що йому треба, і був готовий до активних дій. Проте це не було наслідком холодного розрахунку з його боку, це радше була відчайдушна хоробрість вщент п'яної людини. А Філіп був п'яний — від кохання.

Сяк-так довівши до кінця свою розповідь, Філіп швидко підвівся, вибачився перед Луїзою і підійшов до Жакомо, який увесь цей час сидів під деревом. При наближенні Філіпа слуга схопився на ноги і з шанобливим виглядом вислухав його розпорядження, мовлені упівголоса. Потім він уклонився йому, негайно скочив на свого коня і, пославши прощальний уклін спантеличеній Луїзі, зник за деревами.

— Що трапилося? — спитала вона, коли Філіп повернувся і знову сів біля неї.

— Я наказав Жакомо їхати до Кастель-Ф'єро і переказати Ернанові, що сам подбаю про вас і ввечері поверну йому цілою й неушкодженою.

Луїзині щоби спалахнули.

— Але навіщо?

— Ну, по-перше, я вже тиждень не бачив Ернана і вирішив сьогодні навідатися до нього. А по-друге, я відіслав Жакомо, щоб залишитися з вами сам на сам.

— Що?... — Дівчина ще дужче зніяковіла. — Ви... Ви

хочете залишитися зі мною сам на сам?

— Ми *вже* залишилися, — уточнив Філіп, сміливо обійняв її і притягнув до себе. — Погодься, любонько: якось незручно цілуватися в присутності слуг.

— О, Боже! — тільки й встигла прошепотіти Луїза, перше ніж їхні губи зімкнулися в довгому й палкому поцілунку.

Потім вони сиділи, міцно пригорнувшись одно до одного. Луїзина голова лежала на Філіповім плечі, а він, зарившись лицем у її волосся, з насолодою вдихав їх п'яний аромат, відчуваючи себе на сьомому небі від щастя. Філіп багато разів цілувався з дівчатами і стискав їх у своїх обіймах, та ще ніколи не відчував такого блаженства, як зараз. І тут він зрозумів, що ніскілечки не боїться близькості з Луїзою; він жадає цього, він зовсім не боїться розчаруватися в коханні, зіпсувати свої поетичні мрії банальною прозою життя — бо справжнє кохання прекрасніше будь-яких мрій...

— Скільки тобі років, любя? — спитав Філіп.

— П'ятнадцять.

— А мені лише чотирнадцять... Але ж це не біда, правда?

Луїза погладила його по щоці, потім ніжно торкнулася губами до його губ. Очі її сяяли від захоплення.

— Це не має значення, любий. Я кохаю тебе.

— Я теж кохаю тебе, Луїзо. — Філіп дбайливо поклав її на траву. — Знаєш, — промовив він з таким ніяковим виглядом, ніби признавався в якомусь недоброму вчинку, — у мене ще не було жінок. Чесне слово! Ти моя перша, моя єдина...

Луїза раптом схлипнула і затремтіла.

— Господи! — прошептала вона, врешті збагнувши, що зараз станеться. — Господи...

— Що з тобою, рідна? — сполошився Філіп. — Чому ти плачеш?

Луїза рвучко притислася до його грудей.

— Я знаю, ми не повинні...

- Чому? Хіба ти не любиш мене?
- Люблю, але...
- Ти боїшся розчаруватися в мені?

Луїза трохи відсторонилася і здивовано поглянула на нього. В її очах застигло нерозуміння — те саме нерозуміння, що повсякчас стоятиме поміж ними протягом їх короткого подружнього життя.

— Я не боюся розчаруватися в тобі, — м'яко сказала вона. — Адже мені нема з ким порівнювати тебе. Я боюсь... але не чогось конкретного, а просто тому, що мені страшно. Страшно і все тут, адже це так природно. — Вона перевела дихання, набираючись сміливості. — І, будь ласка, більше не питай ні про що. Краще поцілуй мене.

Філіп зазирнув углиб її великих карих очей і немов розчинився в них цілком. Цієї миті навколишній світ перестав існувати для нього. На всьому білому світі були тільки він, Луїза та кохання, що з'єднало їх нерозривними узами. Кохання, яке Філіп так довго чекав і яке, нарешті, прийшло.

Він пізнавав любов. Йому ще належало випити цю чашу до дна — радість і гіркоту, муку та насолоду, біль і блаженство, надію та відчай...

Розділ V

Чоловік

Сонце хилилося надвечір. Філіп лежав, розтягнувшись на траві, і бездумно дивився в небо. На його грудях лежала голівка Луїзи, її волосся лоскотало йому шию та підборіддя, але він не прибирав їх — лоскіт був приємним. І взагалі, все пов'язане з Луїзою було йому приємним. Філіпові здавалося, що він не лежить на землі, а ширяє в повітрі. Все його тіло поймала солодка знемога, думки в голові плуталися, а над усім цим домінувало всеохопне відчуття спокійного й безтурботного щастя.

Нарешті Луїза поворушилась і підняла голову.

— Здається, я задрімала, — сказала вона, сонно при-
мруживши очі. — Я довго спала?

— Ні, любонько, — лагідно відповів Філіп. — Щонай-
більше півгодини.

Луїза зітхнула і міцно пригорнулася до нього.

— Що трапилося? — спитав Філіп. — Чому ти зітха-
єш?

— Так, нічого. Просто... просто я думаю...

— Про що?

— Ну, як ти не розумієш?! Я думаю про те, що сталося.

— А-а!.. Але чим ти стривожена?

З хвилину вона помовчала, перш ніж відповісти.

— Мені дуже ніяково. Дуже-дуже. Що подумає кузен?
Що подумають тато з мамою?... Учора Ернан розповідав
про тебе і цілком серйозно заявив, що боїться знайомити
нас. Йому-бо соромно буде дивитися в очі моїм батькам,
якщо ти зведеш мене.

Філіп підвівся й сів на траві.

— Так ось ти про що! Ось що тебе непокоїть!

— Атож, — спантеличено кивнула вона. — Це мене й
непокоїть. Та тільки не подумай, що я шкодую, любий. Я
ні про що не шкодую. Ні про що...

Філіп схилився над нею й поцілував її в уста.

— Дурненька ти моя! Як погано ти про мене думаєш.
Адже я люблю тебе і хочу з тобою одружитися.

Вона недовіжливо глянула на нього:

— Одружитися? Це не жарт?

— Ніяких жартів! Завтра падре Антоніо повинчає нас,
і ми станемо законним подружжям. Ти згодна?

— О, Боже! — розгублено промовила Луїза. — Це так
несподівано...

— А ти думала, я хотів просто розважитися з тобою?

— Ну... Взагалі, я думала, що між нами така різниця...

— Це неістотно, любонько, — заявив Філіп з такою
безапеляційністю, наче сам був не до кінця певен цього
і прагнув переконати себе у власній правоті. — Все це ка-
стові забобони. Раніше я поділяв їх... аж поки не зустрів

тебе. Тепер я розумію, що гріш їм ціна базарного дня. Тепер я розумію Ернана і його батька... Та що й говорити! Я вже не можу без тебе жити. Я хочу, щоб ти завжди була зі мною.

— А твій батько? Невже він погодиться?

Філіп спохмурнів.

— Батькові байдужа моя доля. Для нього було б краще, якби я зовсім не народжувався. Гадаю, йому буде однаково, з ким я одружуся. Та навіть коли він чинитиме опір... Зрештою, мені вже чотирнадцять років, я повнолітній і можу розпоряджатися своїм майбутнім за власним розсудом, не питаючись ні в кого дозволу.

— Навіть у папи Римського?

— Навіть у папи. — Тут Філіп усміхнувся (трохи сумно, треба визнати). — Мій титул першого принца сприймають всерйоз лише ґасконці, це тішить їхнє самолюбство. А так ніхто не сумнівається, що в короля Робера будуть діти — бо ж йому ще немає двадцяти, а королеві Марії й того менше. Ґалльський престол мені не світить, це всім ясно, і в Святого Престолу немає реальних підстав втручатися в моє особисте життя... Чи майже немає, — додав він, подумавши про свої претензії на родовий майорат. — Але в будь-якому разі наш поміркований папа Павло сто разів подумає, перш ніж оголосить недійсним шлюб, що вже відбувся. А ми одружимося завтра. Шкода, звісно, що я не зможу запросити на весілля всіх друзів, але й зволікати з цим не хочу.

— Чому?

Філіп трохи помовчав, потім відверто зізнався:

— Через тих самих друзів. Далеко не всі будуть у захваті від того, що я одружуся з тобою. Ернан, певна річ, не заперечуватиме, та й Симон де Біґор буде радий — адже він закоханий в Амеліну. А от інші, особливо Ґастон... Словом, вони будуть проти.

— Зрозуміло, — похмуро мовила Луїза. — Що ж, незабаром тобі доведеться вислухати їхні заперечення. Можливо, вже сьогодні. До твого відома, вони зараз гостю-

ють у Кастель-Ф'єро.

— Та ну! А хто саме?

— Їх дуже багато. Десь шість, а то й сім десятків.

— Нівроку ж собі! А я про це нічого не знаю. Дивина та й годі... І коли прибули?

— Більшість учора ввечері, дехто на день раніше, а сьогодні вранці з'явилося ще кілька гостей.

— Отакої! Ернан напевно щось затіває. А якщо в це замішаний Гастон...

— Граф д'Альбре? Він теж у Кастель-Ф'єро. Учора кузен познайомив нас.

Філіп похитав головою і замислено мовив:

— Дуже цікаво. Що ж замишляють Ернан з Гастоном?

— Я здогадуюсь. Але тобі не скажу.

— Чому?

— Як я розумію, твої друзі готують тобі подарунок на день народження. Це має стати для тебе сюрпризом... Ой! — раптом похопилася вона. — Адже Ернан знає, де ти!

— Певно ж, знає, — підтвердив Філіп. — Кожен день свого народження я проводжу тут до самого вечора. До того ж Жакомо мав доповісти Ернанові, що залишив тебе зі мною.

— Отже, скоро він має приїхати. — Луїза встала, підбрала з трави свою сукню і стривожено роззирнулася довкруги, неначе десь тут у траві міг ховатися Ернан. — А мені ще хотілося скупатися...

— То йди купайся, — сказав Філіп. — А потім ми поїдемо до Ернана.

Трохи повагавшись, вона згідно кивнула:

— Мабуть, я так і вчиню.

Сором'язливо поглядаючи на Філіпа, Луїза стала знімати з себе рештки вбрання. Філіп із захопленням дивився на неї й самовдоволено всміхався. Він уже чоловік — з тієї самої миті, коли над озером пролунав крик дівчини, що стала жінкою. І вона задоволена ним як чоловіком. Ще б пак...

Луїза роздяглася догола й забігла в озеро. Вона борсалася у воді, здіймаючи навколо себе бризки, охаючи й повискуючи від задоволення.

Спостерігаючи за нею, Філіп не відразу помітив трьох вершників, що вїхали на галявину і спішилися за кількома кроків від нього. То були Ернан де Шатоф'єр, Ґастон д'Альбре і ще один його друг — п'ятнадцятирічний Симон де Біґор, старший син віконта де Біґора, одного з найвпливовіших ґасконських достойників, коннетабля Аквітанії.

— Так, — похмуро мовив Ернан, дивлячись то на Філіпа, то на Луїзу, що сховалася по шию у воді. — Чуло моє серце, нічим добрим це не скінчиться... Ну що ж, друже, мої привітання... гм... з днем твого народження.

— І мої, — з усмішкою додав д'Альбре.

— Я також вітаю тебе, — простодушно сказав Симон, не завваживши двозначності в словах Ернана й Ґастона.

— Дякую вам, друзі, — збентежено пробурмотів Філіп, а потім у повній розгубленості бовкнув: — Ну, ось ви й приїхали.

— Атож, — кивнув Ернан. — Приїхали. І побачили.

Філіп ще дужче розгубився.

— Послухай, Ернане, мені дуже прикро... справді прикро...

— Ах, тобі прикро! — з несподіваною люттю гаркнув Шатоф'єр. — Йому, бачте, прикро! Шкода, сказав вовк, зївши овечку, і зронив скупку сльози над її останками... А бодай тебе покорчило, Філіпе! Сестра моєї покійної матері довірила мені свою дочку, і що ж — на четвертий день перебування під моєю опікою її зваблює мій кращий друг, людина, що мені за брата, чий честі я без вагань довірив би невинність рідної сестри... — Тут він осікся і скося глянув на Ґастона. — Гм-м, щодо невинності сестри я, мабуть, трохи загнув. А проте тобі варто було б спершу подумати, як я до цього поставлюся — з цинічною байдужістю Ґастона, якому глибоко начхати, з ким спить Амеліна, чи...

— Замовкни, Ернане! — різко обірвав його Філіп. — Прошу тебе, не гарячкуй. Я визнаю, що вчинив негарно, я трохи поквпився, але й ти зрозумій мене — я просто не міг чекати.

Ернан здивовано моргнув.

— Чого чекати?

— Весілля, певна річ.

У відповідь на цю заяву три пари очей — сині Гастонові, сталево-сірі Ернанові й темно-карі Симонові — з мовчазним здивуванням втупились у нього.

— Повтори, що ти сказав, — хрипко промовив Ернан, ледве стримуючи раптовий напад кашлю.

— Я хочу одружитися з твоєю кузиною, — незворушно відповів Філіп.

Ернан не витримав і зайшовся гучним кашлем.

— Друзі мої, — продовжував Філіп, відчувши себе господарем становища. — Ми примушуємо Луїзу чекати. Відійдімо трохи далі, щоб вона могла вибратися з води й одягнутися.

Не чекаючи на їхню згоду, він підійшов до берега, де лежали його речі, видобув з сумки рушника, помахав ним Луїзі, потім поклав його на купу її одягу і знову повернувся до друзів.

— Ходімо, швидше!

Всі четверо заглибилися в ліс і йшли доти, доки галявина та озеро не зникли за деревами. Опинившись на невеличкій прогалині, Філіп сів на траву. Друзі повсідалися перед ним півколом.

— Братику, — першим заговорив Гастон. — Ти це серйозно?

— Цілком серйозно.

— Послухай, не кажи дурниць. Хіба ти не розумієш...

— Я все розумію, Гастоне. Я свідомий того, що роблю.

— Ти клеїш дурня, ось що ти робиш! Це ж курям на сміх! Та й не тільки курям... Зрозумій, врешті, що вона тобі не рівня. Не заперечую, вона гарненька, дуже гарненька, справжня лялечка, і з нею приємно порозважатися,

але ж не можна через це втрачати голову й забувати про своє високе призначення. І про свою гідність.

Ернан почервонів і заскреготав зубами. Його погляд не провіщав нічого доброго.

— Еге, друже, — вимовив він, гнівно виблискуючи очима. — Стеж за своїми словами, коли говориш про мою рідню. Я не дозволю...

— Ой, перестань! — відмахнувся Гастон. — Я, звісно, перепрошую за свою різкість, я навіть у гадці не мав ображати твої родинні почуття, просто так вийшло зопалу. Зрештою, ти й сам чудово розумієш, що Філіп — не ти і не твій батько, і те, що було дозволено вам, для нього неприпустимо. Він не належить самому собі, кожен його вчинок впливає на долю багатьох людей, і він не має права ставити під загрозу майбуття всієї Гасконі через свої дитячі примхи.

— А тепер *ти* послухай мене, Гастоне, — заговорив Філіп з металом у голосі, усвідомлюючи, втім, що кузен має цілковиту слухність, і через те ще дужче розлючуючись. — Сьогодні тридцять перше травня, день мого повноліття. Відтепер я самостійна людина; твоя опіка наді мною скінчилася. Я вдячний тобі за все, що ти для мене зробив. Ти завжди був і назавше залишишся моїм другом і старшим братом. Як і раніше, я дослухатимуся до твоїх порад, але сам вирішуватиму, дотримуватись їх чи ні. Я вирішив одружитися з Луїзою і одружуся. Незважаючи ні на що! Будь певен, я це зроблю, адже ти мене знаєш. Мені шкода, що ти так рішуче налаштований проти цього шлюбу, зараз я дуже потребую твоєї підтримки, але це не змінить моїх намірів. Сподіваюсь, я ясно висловлююся?

Гастон приречено зітхнув:

— Та вже куди ясніше... І все ж таки, що буде з Амеліною? А раптом вона вагітна?

— Це неможливо!

— Так-таки й неможливо? — не вгамовувався кузен. — Звідки така певність?

Симон смикнув його за рукав:

— Гастоне, віддай за мене сестру. Мої батьки згодні.

Д'Альбре скривився, ніби з'їв чогось кислого. Протягом останнього року він чув цю пропозицію мало не щодня. Симон був геть схиблений на Амеліні, і ця обставина надавала його дружбі з Філіпом присмак суперництва.

— Ну, що мені з тобою робити? — втомлено промовив Гастон. — Очевидячки, Сатана врешті прислухався до твоїх молитов... А коли виявиться, що Амеліна чекає дитину?

Симон кинув на Філіпа швидкий погляд і в випадку такого властивого йому добросердя заявив:

— Я ви'знаю його своїм!

— Браво! — з удаваним ентузіазмом вигукнув Гастон, поплескавши його по плечу. — Ти завжди був найкращим з нас, хоч і не найрозумнішим. Що ж, гаразд, якщо тобі вдасться умовити Амеліну, я не заперечуватиму. А тепер, хлопче, будь такий люб'язний, поміняйся з Філіпом одягом.

— Навіщо? — спитали Філіп і Симон майже одночасно.

— Бо після недавніх розваг твоє вбрання стало непрезентабельним, — пояснив Філіпові Гастон. — А коли ми приїдемо до Кастель-Ф'єро, ти маєш виглядати належним чином.

— Ага... Між іншим, що ви затіваєте?

Перезирнувшись з Шатоф'єром, Гастон відповів:

— Усьому свій час, друже. Зачекай ще трохи.

Філіп знизав плечима і взяв у Симона його камзол.

— Скоро ти зрозумієш, — похмуро озвався Ернан, — чому я барився з викликом Гійома на дуель. Спершу він має бути знищений морально, а лише потім — фізично.

Філіп вже починав здогадуватися, в чім річ.

— Схоже, сьогодні день сюрпризів, — зауважив він.

— Це вже точно, — сказав д'Альбре. — Ми приготували для тебе сюрприз, ти нам сюрпризик підсунув... щоб

тебе грець побив. А твоєму батькові та братам ми скоро такий подаруночок піднесемо, що їм гидко стане.

Розділ VI

„В час, призначений Богом...”

На просторому дворі замку Кастель-Ф'єро Філіпа вітав гамірливий натовп святково зодягнених молодих людей. Філіп упізнав багатьох своїх друзів, представників знатних та могутніх родів Гасконі й Каталонії, а також молодих сенаторів з помісних шляхтичів та заможних городян. Трохи осторонь за вельможами з цікавістю спостерігали воїни з їхніх почтів, зброєносці, пажі та слуги. На фортечних мурах і дахах господарських споруд сиділи діти прислуги та селянські хлопчаки з прилеглих сіл.

Коли радісне збудження, викликане Філіповою появою, вгамувалося, молоді люди за знаком Гастона д'Альбре розступилися, утворивши широке півколо, в центрі якого опинився Філіп. На той час він уже здогадався, що тут діється, і серце його важко закалатало.

Гастон сказав Шатоф'єрові, немов ставлячи крапку на тривалій суперечці:

— Що ж, гаразд, Ернане. Нехай я старший від тебе, але за правом господаря першість належить тобі. Починай.

Розмови на майдані миттю припинилися, і в запалій тиші, урочистій і напруженій, Ернан повагом підступив до Філіпа, видобув із піхов меч а й церемонно відсалютував йому. Філіп знав, що зараз будуть мовлені слова, які круто змінять все його подальше життя, слова фатальні і такі бажані ним.

— Я, Ернан де Шатоф'єр, граф Капсірський, перед лицем Господа Бога всемогутнього і всевидючого, в присутності шляхетних вельмож та високоповажних сенаторів, визнаю вас, государю Філіпе, єдиним законним спадкоємцем герцогства Аквітанія, князівства Беарн і Балеарських островів та графств Іспанської Марки і на цій під-

ставі складаю вам присягу, як майбутньому своєму сюзеренові.

Ернан поклав меч додолу, вкляк перед Філіпом навколішки і вклав у його руки свої.

— Государю! В час, призначений Богом, я стану васалом вашим від графства Капсір з усім належним йому, що було надане вашими предками мені та моїм предкам. Клянуся служити вам вірою та правдою, захищати вашу честь і вашу гідність, як свої власні, виконувати обов'язки васала вашого, як вимагає того закон...

Слухаючи слова присяги, загалом традиційні, лише трохи видозмінені з урахуванням неординарності ситуації, Філіп у душі переживав бурю суперечливих почуттів. Формально ця присяга не мала ніякої юридичної сили і була лише даниною традиції, пережитком минулого. До середини XV сторіччя в Галлії залишалися тільки два щаблі феодальної ієрархії: всі галльські князі були васалами короля, а всі землевласники в галльських князівствах неодмінно були васалами свого князя, і відносини підданства визначалися не двосторонніми договорами у формі васальної присяги, а законом, обов'язковим для всіх. Проте в цьому випадку затіяна групою змовників на чолі з Гастоном та Ернаном вистава мала більш ніж просто символічне значення. Молоді вельможі привселюдно заявляли про те, що всупереч традиційним правам наслідування і всупереч волі свого сюзерена, визнають його спадкоємцем тільки його найменшого сина і нікого іншого, і пропонували Філіпові, також привселюдно, погодитися з їхніми вимогами. Іншими словами, його змушували публічно оголосити свої претензії на родовий майорат. Це був справжнісінький бунт, акт кричущої непокори законній владі...

— ...Якщо ж я порушу свій обов'язок, — вимовляв останні слова присяги Шатоф'єр, — нехай покарає мене Бог і ваше правосуддя, государю!

Філіп на мить замислився, перефразовуючи формулу прийняття у васали.

— Пане! Ми, Філіп, граф Кантабрії та Андори, приймаємо вашу присягу, щоб набула вона чинності в час, призначений Богом. І в час цей ви стаєте васалом нашим від графства Капсір з усім належним йому. Як ваш майбутній сюзерен, ми підтверджуємо всі запевнення та права, надані вам та вашим предкам нашими предками.

— Амінь! — промовив Ернан і в знак підтвердження своєї присяги поцілував розп'яття, піднесене йому капеланом замку. Філіп розп'яття не цілував, оскільки за давньою традицією вважалося, що слово государя священне та непорушне.

Потім надійшла черга Ґастона д'Альбре. За ним, у порядку, встановленому напередодні жеребом, склали присягу близько півсотні молодих ґасконських та каталонських вельмож. Філіп вислуховував їх і відповідав майже автоматично, а сам думав про те, що крім батькової згоди (якої він ніколи не дочекається), є лише один спосіб узаконити те, що відбувалося зараз, — через резолюції Сенатів Аквітанії, Беарну та Каталонії, що позбавляли б Ґійома та Робера всіх прав наслідування і вимагали від герцоґа визнання його найменшого сина спадкоємцем усього майорату. В такому разі спірне питання буде винесене на розгляд вищих інстанцій: король і Сенат Ґаллії мають вирішити майбутнє Аквітанії та Каталонії, а доля Беарну опиниться в руках папи та імператора Римського, як номінальних суверенів, *патронів* князівства.

Щодо провінційних Сенатів, то в їх сприятливому рішенні Філіп анітрохи не сумнівався. А от з королем та Сенатом Ґаллії було набагато складніше. Філіпів дядько, Робер III, можливо, й радий був би допомогти небожеві, та надто вже хитким було його становище на престолі, і здавалося малоймовірним, щоб він пішов на відверту конфронтацію з герцоґом Аквітанським. Ґалльський же Сенат, як завжди, роздирали регіональні протиріччя, і якщо ґасконці наполягали на чомусь, більшість провансців зазвичай виступали проти, керуючись принципом „що гірше для них, то краще для нас“, а представники Ланґедоку

та Савої, щоб не підливати масла у вогонь, займали позицію суворого нейтралітету.

З Беарном і Балеарами справи були не кращі. Королі Італії традиційно уникали втручатися в суперечки галльських князів, а папа Павло VII, дуже стурбований зростанням могутності лицарського ордену Серця Ісусового, навряд чи захоче псувати відносини з герцогом Аквітанським — одним із найвірніших своїх прибічників.

Отож справа про спадок, найпевніше, надовго повишне в повітрі. Філіп з усією ясністю побачив своє майбутнє: він змушений буде багато років провести на чужині, чекаючи смерті батька, якого він не любив, але глибоко шанував і щиро бажав йому довгого життя...

Нарешті відлунали слова останньої васальної присяги, і Філіп полегшено зітхнув. Він уже добряче втомився від цієї виснажливої церемонії, первинна ейфорія поступилася місцем похмурим роздумам про майбутнє вигнання, і лише думка про Луїзу зігрівала його серце. Він хотів, щоб скоріше настала ніч, йому не терпілося знов опинитись у її обіймах...

До Філіпа підійшов Ґастон д'Альбре — вже зодягнений у розкішну мантію з регаліями верховного судді Беарну, яким він був обраний два роки тому. Ґастон звернувся до присутніх з такими словами:

— Панове! Відповідно до моїх повноважень, я приймаю до розгляду Беарнського Сенату порушене тут питання про право наслідування й оголошую, що протягом тижня сповіщу всіх високоповажних сенаторів Беарну про місце й час проведення слухань. Також я звернуся до верховних суддів Аквітанії та Каталонії з пропозицією найближчим часом провести такі ж слухання в Аквітанському й Каталонському Сенатах з тим, щоб узгоджений вердикт було ухвалено всіма трьома Сенатами до осені цього року й запропоновано до уваги государеві нашому Філіпові, князеві-протектору Ґасконі та Каталонії, володареві Беарну й Балеарських островів.

На цьому церемонія закінчилася.

— Боюся, братику, — тихо промовив Ґастон, звертаючись до Філіпа, — не жити тобі більше в Тарасконі.

— Я це знаю, — кивнув Філіп. — Доведеться таки їхати до Кантабрії.

— До Кантабрії? Але чому? Навіщо так далеко втікати?

— А де ж мені ще подітися? Якщо батько не визнає мене спадкоємцем, а він точно не визнає, то я муситиму покинути його володіння.

— То замешкай в Андорі. Це посаг твоєї матері, і відсьогодні твій батько ніяких прав на неї не має. Тепер ти повнолітній, а Андора належить до королівського дому.

— Так-то воно так. Але з іншого боку... гм... вірніше, з всіх боків вона оточена батьковими землями, і в цьому анклаві я почуватимусь, як у в'язниці. До того ж там немає жодного пристойного замку.

— Поїдь до Тулузи, — запропонував Ґастон. — Тобі навіть не доведеться нав'язуватися королю, він сам тебе запросить.

— Атож, певна річ. До цього його зобов'яже родинний етикет: я ж бо його напіврідний племінник, а крім того, формальний спадкоємець престолу. Він зустріне мене з розкритими обіймами і ні словом, ні поглядом не покаже, яка небажана для нього моя присутність у Тулузі. Я буду справжньою свинюкою, якщо скористаюся з цього, і ти чудово це розумієш. Тож будь ласка, не корч із себе сільського дурника і не май мене за наївного хлопчиська. Я вже все вирішив — поїду до Кантабрії... Після весілля, звичайно.

Д'Альбре зітхнув:

— Що ж, гаразд, воля твоя. Одружуйся з цією дівчиною, їдь собі до Кастилії, і бодай тебе... — Він знову зітхнув, і на його обличчі відбився смуток. — Мені тебе дуже бракуватиме, братику. Ти навіть не уявляєш, як я прив'язався до тебе.

— Ти також дорогий мені, Ґастоне, — зворушено від-

повів Філіп. — Ти мені як рідний брат, а Амеліна... Амелінка, рідна моя сестричка... І Ернан... І всі інші...

Ґастон підбадьорливо поплескав його по плечу.

— Ну, все, геть похмурі думки! Ти ж не помирати збираєшся. Нас чекає недовга розлука, тільки й усього. Вище голову, братику, тримай хвіст трубою. У нас сьогодні свято, скоро відбудеться урочистий бенкет, а поки піді трохи відпочинь. І поплач — може, від цього тобі полегшає.

— Я не буду відпочивати, — сказав Філіп. — І плакати не стану. Зараз поїду в Тараскон — треба розповісти про все батькові.

— У цьому немає потреби. Твій батько дізнається про все від своїх шпигунів. Він підіслав їх ще вчора, коли до нього дійшли чутки про наші приготування. Під час церемонії тут було двоє його людей. Один уже поїхав, а інший, за моїм відомостями, все ще вештається поблизу. Отож не турбуйся, твій батько почує про все з перших уст.

Проте Філіп похитав головою:

— Це нічого не міняє, Ґастоне. Все одно я мушу їхати.

— Дурнику! Хочеш, щоб тебе прогнали звідти утришия?

— Ні, не хочу. Але вчинити так, як радиш ти, означає визнати свою провину. А я не почуваю себе винним, я не збираюсь ховатися від батькового гніву. Нехай він сам прожене мене, так моя совість буде чистою.

— А що як для очищення твоєї совісті батько запроторить тебе до буцегарні?

Філіп пощулився.

— Все одно, — наполягав він. — Все одно.

— І що з тобою робити, з упертюхом таким! — скрушно промовив Ґастон. — Гарзд, ми поїдемо разом. Де ж мені подітися, раз я сам цю кашу заварив!

Розділ VII

Вигнання

— Перепрошую, монсеньйоре, — винувато мовив начальник міської варти, що зустрічав Філіпа та його друзів на підйомному мосту біля головної брами Тараскона. По всьому було видно, що зараз він волів би знаходитисядесь в іншому місці, та тільки не тут. — Пан герцог, батько ваш, суворо наказав мені й моїм людям не пропускати вашу високість ні до міста, ні тим більше до палацу... Далєбі, мені дуже прикро, — збентежено додав начальник варти після короткої паузи. — Ви ж бо знаєте, як ми всі до вас ставимося. Але наказ є наказ, ми люди військові і звикли коритися начальству... Тож не гнівайтесь, монсеньйоре...

— Я все розумію, капітане, — сказав Філіп, спішившись; за ним посходили з коней і інші молоді люди. — І не збираюся ускладнювати вам життя. Я лише приїхав повідомити батькові про останні події, та бачу, це зробили й без мене.

— Чутками земля повниться, монсеньйоре. Ваш батько вкрай розлючений, і вам краще не потрапляти йому на очі. Попервах він хотів був видати указ про ваш арешт, та слава Богу, превелебні отці зуміли трохи вгамувати його гнів.

— Превелебні отці? — перепитав Філіп, наголошуючи на множині.

— Падре Антоніо та падре Марк, — пояснив капітан, — якийсь священнослужитель з Тулузи. Він прибув сьогодні вранці з посланням від його еміненції архієпископа Тулузького.

— Зрозуміло, — сказав Філіп. — Певно, ми з ним розминулися. До речі, я хотів би переговорити з доном Антоніо. Можливо, він погодиться поїхати зі мною до Кантабрії.

Начальник варти ствердно кивнув:

— В його згоді можете не сумніватися, монсенйоре. Його превелебність вже виявив бажання залишити Тараскон і супроводжувати вашу високість, хоч куди б ви поїхали. Саме зараз він збирає ваші речі.

— От і добре. Я не стану відривати його від цього заняття, тож попрошу вас, капітане, переказати йому, що я чекатиму на нього в Кастель-Ф'єро.

— Неодмінно передам, монсенйоре.

Філіп хотів ще щось додати, та не встиг. Наступної секунди біля брами зчинилася метушня, а відтак пролунав гучний наказ: „Дорогу його світлості!“ Натовп городян, що зібралися перед мостом, квапливо розступився, звільняючи прохід. Начальник міської варти відразу ж виструнчився, демонстративно брязкаючи зброєю.

До брами наближався герцог. Він ішов швидкою, пружною ходою, тримаючись неприродно прямо, як завжди, коли був украй роздратований. Його супроводжували охоронці та двоє слуг з факелами, світло яких надавало його блідому без кровинки обличчю лиховісного пурпурного відтінку.

Услід за герцогом йшло кілька його дворян, а також дві духовні особи — падре Антоніо та молодий чоловік років двадцяти восьми, вдягнений у довгу мантию чорного кольору, звичайне на ті часи дорожнє вбрання високопоставлених священнослужителів. Превелебні отці тихо про щось перемовлялися, скрушно хитали головами і перебирали на ходу чотки.

Герцог зупинився за три кроки від Філіпа і, зневажливо проігнорувавши шанобливі привітання молодих людей, спрямував на сина жорсткий погляд своїх холодних синіх очей.

— Пане, — крижаним тоном заговорив він, — вашому вчинкові нема виправдання. Заявивши про свої претензії на те, що не належить вам за правом, ви поставили себе поза законом, і я зрікаюся вас як свого сина. Вам уже чотирнадцять років, відтепер ви лише граф Кантабрії та Андори і більше ніхто. Забудьте дорогу до цього дому, який

колись був для вас рідним. Вам я сказав усе.

Потім зміряв гнівним поглядом Філіпових супутників:

— А з вами, панове, я взагалі не хочу розмовляти. Ви, в більшості своїй дорослі сеньйори, пішли на повідку в честолюбного юнака, чий розум затьмарила жадоба влади. Ви затіяли цю сміховинну виставу, щоб догодити його безглуздим амбіціям. Ви провокуєте заколот, міжусобицю! Сподіваюсь, ви усвідомите свої помилки і схаменетесь. Передусім, це стосується вас, небоже. — Він суворо глянув на Гастона. — При вашому високому становищі вам не годиться пускатися в авантюри. Це несумісне з тією посадою, яку ви зараз обіймаєте, тому я позбавляю вас звання верховного судді — ви виявилися негідним його.

Гастон заперечно похитав головою:

— До вашого відома, государю мій дядьку, що це не ваша прерогатива. Верховним суддею мене призначив Беарнський Сенат, і лише він має право усунути мене з цієї посади. І доки я верховний суддя Беарну, я продовжуватиму виконувати свої обов'язки, які, зокрема, полягають у тому, щоб здійснювати правосуддя в тих випадках, коли ви закриваєте очі на несправедливість, коли виникають сумніви в безсторонності вашого суду. Я не міг самочинно притягти ваших синів Г'йома та Робера до відповідальності за їхні мерзенні вчинки, позаяк ви заступилися за них. Але я маю право ініціювати процес позбавлення їх спадку — що, власне, й роблю.

— Замовкніть! — роздратовано гаркнув герцог, вже не просто лютуючи, а скаженіючи від люті. — Більше ні слова! Я не хочу вас чути! Гадаю, Сенатові вистачить мудрості та розважливості позбутися верховного судді, що запламував себе участю в заколоті проти законної влади. А тепер забирайтеся геть! Усі! І вас, пане, це стосується насамперед, — знову звернувся він до Філіпа. — Ви не син мені більше. Я зрікаюся вас.

— Я зараз поїду, — спокійно відповів Філіп, дивлячись йому прямо в очі. — Але майте на увазі: я не приймаю вашого зречення. Як і раніше, я шануватиму вас, як сво-

го батька... скільки стане мені сил. Можливо, сьогодні ми бачимося востаннє, тому я скажу вам усе, що думаю. Ви ніколи не любили мене, часом ви мене ненавиділи, звинувачуючи в злочині, якого я не чинив. Вбачаючи в мені не людину, а радше символ, уособлення всіх нещасть, що звалилися на вас після мого народження, ви лише терпіли мене — єдино тому, що в очах суспільства я вважався вашим сином. Ви не завдавали собі клопоту бути справедливим зі мною, часом робили мені боляче, проте в моєму серці немає озлоблення — один тільки сум. Сум від того, що ви не спромоглися подолати ненависть, породжену горем. Сум від того, що я втратив батька в день свого народження, що ви все життя грубо відштовхували мене у відповідь на мої спроби зблизитися з вами... Бог вам суддя, батьку, і я благатиму Всевишнього, щоб він не судив вас надто суворо. — На якусь мить він замовк, переводячи подих. Окрім усього іншого, його трохи бентежив пильний погляд молодого прелата в чорному, який ні на секунду не зводив з нього очей. — Від претензій на спадок я не відмовляюся. Не буду лукавити: сам не знаю напевно, чого в мені більше — жадоби влади чи турботи про честь та гідність нашого роду. Вважаю, що й того, й іншого порівну... І ще одне. Завтра я одружуюся. І як ваш син смиренно прошу, якщо не батьківського благословення, так хоч би вашої згоди на мій шлюб.

— Ага! — промовив герцог і поглянув на Ґастона. — Так ось чим було куплено вашу участь у цій авантюрі!

Д'Альбре скрушно зітхнув і у відповідь розвів руками.

— На жаль, ні. Амеліна тут ні до чого. Це двоюрідна сестра Ернана де Шатоф'єра.

Брови герцога поповзли вгору. Ернанів дядько, менший брат його батька, мав двох дочок, старшій з яких ще не минуло восьми років.

— Йдеться про мою кузину по матері, — уточнив Шатоф'єр.

Почувши це роз'яснення, герцог кілька разів кліпнув очима, потім губи його скривились у презирливий усмі-

шці:

— Он воно як! А я ж бо зовсім забув про цю родину жебраків... — Тут до нього прийшло розуміння ситуації, і він грізно поглянув на Філіпа: — Ви це серйозно?!

— Так, — твердо відповів Філіп.

— Вам мало того, що ви накоїли? Тепер ви хочете принизити мезальянсом весь наш рід, зганьбити його в очах світу! Ви таки збожеволіли! Якщо у вас залишилася хоч дециця розсудливості, хоч крапля поваги до мене, до пам'яті наших предків, ви мусите відмовитися від цього шлюбу.

Філіп уперто похитав головою:

— Я не відмовлюся, батьку. На відміну від вас, я не вважаю, що мій майбутній шлюб зганьбить наш рід, образить пам'ять предків. І коли вже мова зайшла про предків, то мушу нагадати вам, що засновник нашої династії був незаконнонароджений, мало того — зачатий у перелюбі. До того ж, як мені відомо, Карл Байстрюк був не єдиним байстрюком у нашій сім'ї, а байстрюки в очах того самого світу, думкою якого ви так переймаєтеся, нічим не кращі за мезальянс, на який я йду.

Герцог ще дужче зблід, а в погляді молодого прелата, спрямованому на Філіпа, промайнуло щось схоже на прихований біль — але тільки на одну мить.

— Так, я визнаю, що це буде мезальянс, — з усією рішучістю, на яку він був здатний, провадив Філіп. — Проте не бачу в цьому нічого ганебного — ні для мене, ні для вас, ні для всієї нашої родини. Я одружуся, і ви не зможете перешкодити цьому.

— Але й згоди своєї не дам, — жорстко відрізав герцог. — І взагалі, нам більше немає про що розмовляти. Я знати вас не хочу.

З цими словами він повернувся до Філіпа спиною і так само швидко, пружною ходою пішов геть від сина. Слути з факелами та особисті охоронці подалися слідом за своїм паном, проте більшість дворян із герцогового почту й обидва превелебних отця залишилися на мосту в товари-

стві Філіпа та його друзів.

Якийсь час усі мовчали, ніхто не наважувався заговорити першим. Філіп стояв непорушно, в сумовитій задумливості дивлячись собі під ноги, аж це хтось поклав руку йому на плече. Він здригнувся від несподіванки, підвів очі й побачив перед собою молодого прелата.

— Дозвольте представитися, монсеньйоре, — промовив той з виразним акцентом, що видавав у ньому урожденця Рима. — Я Марк де Філіпо, нещодавно призначений молодшим вікарієм тулузької архієпархії.

— Дуже мило, — дещо неуважно відповів Філіп. — Радий з вами познайомитися, превелебний отче.

— Я б не хотів, щоб ви називали мене „отче“, — сказав вікарій.

Дивні нотки, що пролунали в його голосі, і прізвище, утворене від власного імені, що зазвичай свідчило про незаконнонародженість, примусили Філіпа пильніше придивитися до молодого прелата. У нього було темне волосся і трохи засмагла шкіра — але лінія рота, форма носа, контур підборіддя, розріз широко розставлених небесно-синіх очей та деякі інші риси безсумнівно вказували родинну схожість.

— Кажуть, що я не єдиний син, від якого відмовився мій батько, — промовив приголомшений Філіп. — Я чув, що ще до першого шлюбу в нього був роман...

— Логічним наслідком якого стало моє народження, — незворушно підтвердив вікарій. — Але про це краще поговорити десь в іншому місці.

— Так, звичайно, — сказав Філіп, опанувавши себе. — Зараз я повертаюся до замку мого друга, Ернана де Шатоф'єра. Якщо не заперечуєте, ми можемо поїхати разом.

Вікарій згідно кивнув:

— Мабуть, так я і вчиню. Все одно робити мені тут нічого. Я вже виконав необхідну формальність, представився панові герцогу, як і належало, оскільки опікатимись ортезькою єпархією. — Він зробив коротку паузу. — Не скажу, що це була приємна для мене процедура, тому не па-

лаю бажанням залишитися тут на ніч.

— Тоді вирішено. Я певен, що мій друг буде радий такому гостеві. — Філіп трохи помовчав, потім додав: — Скільки себе пам'ятаю, завжди мріяв мати брата, якого не соромився б, і зараз... Зараз я збентежений. У мене з'явилася надія...

— Гадаю, ми не розчаруємо один одного, — сказав молодий прелат. — Я цього певен.

У свій чотирнадцятий день народження Філіп став повнолітнім, зустрів своє перше кохання, знайшов єдинокровного брата і був вигнаний з батьківського дому. Той день був дуже багатий на події, і саме того дня скінчилося Філіпове дитинство.

Розділ VIII

Дон Філіп, герцог Аквітанський

Близько полудня 24 квітня 1452 року, тобто майже через сім років після описаних у попередньому розділі подій, крізь натовп на Головному майдані Тараскона впевнено прокладав собі дорогу, не надто переймаючись тим, що при своєму швидкому просуванні він знай збиває з ніг деяких роззяв, розкішно вдягнений вершник на здоровенному вороному коні. Це був кремезний, геркулесової статури велет років двадцяти п'яти-тридцяти на вигляд, хоч насправді йому було лише двадцять. Його багате вбрання, горда й велична постава, безцеремонність і зверхність, з якими він ставився до простолюду на площі, незаперечно свідчили, що він вельми знатного та вельможного роду, а широкий білий плащ із чорним восьмипромінним хрестом тамплієрів указував на його приналежність до лицарського ордену Храму Сіонського.

Слідом за вельможею-тамплієром їхав невисокий стрункий юнак, вочевидь, його супутник. Одягнений був скромно й невибагливо, але зі смаком. Погляд його ви-

казував деяку настороженість; він явно побоювався, що натовп, пропустивши тамплієра, знову зімкнеться перед ним, тому тримав напоготові шпагу, що трохи додавало йому впевненості.

Незабаром обидва вершники перетнули майдан і зупинилися перед брамою внутрішнього фортечного муру, за яким стояв герцогський палац.

— Чого бажає велебний пан лицар? — шанобливо спитався старий слуга, що тієї ж миті, наче з-під землі, вигулькнув перед ними.

Велет спритно зіскочив з коня. Услід за ним, уклавши шпагу в піхви, спішився і його супутник. Їхніх коней за знаком слуги підхопили за повіді конюхи.

— Не називай мене велебним, люб'язний Емілію, — промовив лицар у відповідь, і його густо засмагле обличчя осяяла промениста усмішка. — Плюнь на плац і краще придивися до мене. Невже я так змінився?

Старий Емілію примружився, розглядаючи гостя, а відтак сплеснув руками й радісно вигукнув:

— Лишенько! Пане де Шатоф'єр! Даруйте, що не впізнав вас відразу, монсеньйоре, старію вже... То, значить, ви живі?

— Аж ніяк, — похитав головою Ернан. — На жаль, я загинув у Палестині, царство мені небесне. А це з тобою розмовляє мій дух.

Слуга захихотів:

— Ах, перепрошую, монсеньйоре. Це справді було дурне питання. Просто я дуже радий бачити вашу світлість живим-здоровим.

— Цілком поділяю твою радість, Емілію, — сказав Шатоф'єр. — Пан герцог зараз удома?

— Атож, монсеньйоре, вдома. Дон Філіп якраз відпочиває в парку.

— То відведи нас до нього.

— З превеликим задоволенням, монсеньйоре, — уклонився слуга.

І вони пішли.

— Гай-гай! Як ви змінилися, як змужніли, пане графе! — знову заговорив Еміліо, на ходу оглядаючи Ернана. — Ну, зовсім не впізнати того хлопчика... а втім, уже й тоді справжнього багатиря. Ми про вас частенько згадуємо, монсеньйоре, особливо ж як ви билися з паном Гійомом... — Він гидливо сплюнув. — Хай душа його довіку не знає спокою в пеклі...

Як і переважна більшість старих слуг герцога, Еміліо відверто захоплювався вчинком Ернана, що за інших обставин — якби Гійом був бодай трохи порядною людиною — можна було б розцінити як кричущий вияв нелояльності до свого пана. Та ба: герцог, і той не тримав зла на винуватця смерті його старшого сина. Не будучи засліпленим батьківською любов'ю, він не мав жодних ілюзій щодо особистих якостей Гійома і дійшов цілком слушного висновку, що то була кара Божа, а отже, не годиться ображатися на знаряддя, обране для цієї мети Всевишнім. Так чи інакше, у відносинах між герцогом та Ернаном не було ворожості, як, проте, й особливої теплоти. Після тієї дуелі вони бачилися лише лічені рази, і всі їх зустрічі мали суто діловий характер. Потім Ернан вступив до ордену тамплієрів і залишив Гасконь, а наприкінці 1448 року приєднався до хрестового походу в Палестину, організованого Філіпом-Августом III Французьким*. Відтоді про Шатоф'єра не було ні слуху, ні духу, якщо не враховувати помилкової звістки про його загибель, яку він спростував найрішучішим чином, повернувшись додому цілим і нешкодженим.

Старий слуга провів Ернана та його супутника до великого парку, який з трьох боків був оточений будівлею палацу, що за своєю формою нагадувала грецьку літеру „П“, а з четвертого — власне внутрішнім фортечним муром, досить високим, аби приглушувати гамір бурхливого зовні міського життя.

*Читачеві слід мати на увазі, що у Франції правили королі як під ім'ям Філіп (Philippe), так і під ім'ям Філіп-Август (Philippe-Auguste).

Після круговерті Головного майдану молодим людям здалося, що якимсь незбагненим дивом вони потрапили в чарівне царство тиші та спокою. Лише зрідка тут шумів вітерець у кронах дерев, ліниво, мовби знехотя, поспівували пташки, і тільки гарненько прислухавшись, можна було почути слабкий відгомін людського гамору, від якого їм ледве не позакладало вуха, коли вони пробиралися крізь натовп.

Оскільки всі закутки парку були знайомі Ернанові з дитинства, Еміліо сказав:

— А далі ви вже йдіть без мене, ласкаві панове. Сьогодні дон Філіп ще похмуріший, ніж звичайно, і хтозна, чи не розгнівається на мене, коли я його потурбую.

— А де він зараз?

— Мабуть, в альтанці біля фонтану.

— Гаразд, — кивнув Ернан. — Можеш іти.

Слуга поклонився гостям і залишив їх удвох.

— То, може, ти підеш сам, а я зачекаю тут? — спитав у Шатоф'єра його супутник. Говорив він із виразним франсійським акцентом, слова вимовляв м'яко і протягло, а не уривисто та енергійно, як це робили мешканці Піренеїв.

— Якого ще дідька? — здивувався Ернан.

— Ну... Незручно якось... І взагалі, нам слід було зачекати, поки прокинеться Філіп. Не до вподоби мені ця вистава. Краще вже я...

— Ти це кинь! — суворо урвав його Ернан. — Я знаю, що роблю. Мені треба у всьому розібратися, надто вже дивні речі я почув від Філіпа... Ану ходімо! Буду я ще зважати на твої дівочі примхи.

Юнак скорився, і обоє неквапно рушили вздовж широкої алеї, облямованої обабіч акуратно підстриженими декоративними кущами. Натренованим оком Ернан помічав найменші ознаки занепаду й запустіння, що з'явилися тут за останні сім років, і скрушно хитав головою. Свого часу справжнім господарем парку був Філіп. Він піклувався про нього, наглядав за порядком, не дозволяв садівникам байдикувати й щедро винагороджував

їх за старанну роботу. Так, скажімо, мавританський фонтан, що став справжньою окрасою парку, було споруджено одинадцять років тому на його власні кошти... Але все це залишилося в минулому, в далекій країні їхнього дитинства, зворотний шлях у яку для них уже закритий.

Посивілий і помітно змарнілий герцог Аквітанський сидів на дубовій лаві у просторій альтанці біля фонтану, густо оплетеній довгими пагонами виноградної лози. Він зосереджено читав якусь книгу і не відразу помітив гостей, що зупинилися біля входу і, покидавши капелюхи, гречно вклонилися.

— Моє шанування, монсеньйоре, — привітався Ернан.

Герцог ледь здригнувся від несподіванки і підвів на відвідувачів свій втомлений погляд.

— Добридень, пане де Шатоф'єр, — незворушно відповів він. — Радий бачити вас у доброму здоров'ї. Я від самого початку підозрював, що чутки про вашу загибель трохи перебільшені... І вас вітаю, добродію, — кивнув він юнакові, відкладаючи убік книгу. — Прощу сідати, панове.

Дарма що сам герцог помітно постарів, і його колись золотаве волосся стало срібним, голос він мав, як і раніше, чистий та звучний, от тільки ще виразніше бриніли в ньому сумовиті нотки.

Поки молоді люди влаштовувалися на лаві за невисоким круглим столом, герцог покликав свого камердинера, який вештався поблизу, і наказав принести для гостей чагування. Коли слуга подався виконувати це доручення, герцог зміряв Ернана пильним поглядом і промовив:

— Сподіваюсь, графе, вас можна привітати із вдалим поверненням.

— Ще б пак! — Ернан випростав могутні, мов стовбури, ноги і всією вагою відкинувся на спинку дубової лави, яка жалібно заскрипіла від такого безцеремонного поводження з нею. — Як бачите, я цілий і неушкоджений, на

здоров'я гріх скаржитися. Та й збитків ніяких не зазнав, навпаки навіть — лише примножив свій статок.

— Однак, — зауважив герцог, — цього не можна сказати про весь ваш похід, якому, до речі, я ніколи не співчував. Адже французький король досі в полоні.

— Був у полоні, — уточнив Шатоф'єр. — За останніми відомостями, він відкупився за сімдесят тисяч срібних марок і скоро має повернутися до Європи.

— Сімдесят тисяч, — повільно повторив герцог, подумки перераховуючи цю суму на галльські скудо. — Не скажу, що дешево обходиться Франції звільнення Гробу Господнього. Філіп-Август Третій править країною вже дванадцять років, за цей час він організував три хрестові походи, не відвоював ні клаптика Святої Землі, зате втратив усі свої північні землі і геть спустошив французьку скарбницю. Між іншим, графе, вам відомо, що герцог Нормандський оголосив про розрив союзницьких відносин з Францією і звернувся до Святого Престолу з проханням звести його в королівське достоїнство?

— Авжеж, я чув про це. Та чи задовольнить папа його клопотання?

— Особисто я не бачу ніяких серйозних підстав для відмови. В угоді про союз Нормандії з Францією є пункт, згідно з яким Нормандія залишає за собою право виходу зі складу королівства в разі незадовільного управління об'єднаною державою. А те, що справи у Франції кепські, зрозуміло навіть дитині.

— Безперечно, — погодився Ернан.

— І Франція зараз не в тому стані, щоб протиставити цьому пункту угоди свою військову міць, — вів далі герцог. — Королю доведеться змиритися з цим, як раніше він змирився із втратою Бретані, Фландрії та Франш-Конте. А що ж до папи Павла, то хоч він і дав своє благословення на ваш похід, йому була не до душі ця авантюра. На його думку, католицькому світові слід було поберегти свої сили для майбутнього походу проти турків, і тут я цілком згоден з ним. Звісно, шкода, що Єрусалим досі пе-

ребуває в руках невірних; але з іншого боку, якщо послідовникам Магомета вдасться захопити Константинополь, це обернеться великою бідою для всього християнства — не тільки східного, а й західного. Тож зараз король Франції не тішиться благоволінням Святого Престолу, і я дуже сумніваюся, щоб папа став на захист цілісності Французької держави. Втім, не виключено, що герцогові Нормандському буде відмовлено в титулі короля, проте ніщо не завадить Нормандії повернутися до свого колишнього статусу великого князівства.

— І таким чином, — вагомо додав Ернан, — Франція стиснеться до тих меж, у яких була на початку правління Філіпа-Августа Великого... Гм. Майже до тих меж. Адже графства Сент, Ангулем та Байонна й досі залишаються під владою французької корони.

Герцог проігнорував цей вельми прозорий натяк і замість відповіді уважно придивився до Ернанового супутника, на якого попервах кинув лише побіжний погляд.

Власне кажучи, зовнішність юнака не справляла особливого враження. Це був стрункий, невисокий на зріст світлий шатен років вісімнадцяти. Його обличчя не відзначалося вродою, але й не мало якихось значних вад, було просто симпатичним і важко запам'ятовувалося. Хіба що погляд карих очей юнака, спокійний, вдумливий і зосереджений, не вписувався в рамки його непримітної зовнішності.

Ернан, здавалося, чекав цього моменту і квапливо промовив:

— Перепрошую, монсеньйоре. Я забув відрекомендувати вам мого двоюрідного брата Габріеля де Шеверні. Його сестра Луїза була дружиною вашого сина.

Юнак підвівся і шанобливо вклонився.

Герцог знову поглянув на Габріеля, але тут-таки винувато опустил очі.

„Так-так!“ — задоволено подумав Ернан. — „Схоже, Філіп не помилився. Це й справді нагадує каяття.“

В альтанці запанувала прикра мовчанка, що тривала

кілька хвилин, аж поки з'явилися слуги з частуванням для герцогових гостей. Вони притьмом накрили стіл, рясно позаставлявши його вазами з садовою, фруктами, джемами та печивом, а також глеками з прохолоджувальними напоями й різного ґатунку вином. Ернан без зайвих церемоній допався до їжі — він завжди був не проти перекусити, а прогулянка з Кагель-Ф'єро до Тараскона лише підіграла його апетит. Підбадьорений кузеновим прикладом, Габріель де Шверні взяв з вази медовий пряник і наповнив свого келиха шербетом.

Поступово між герцогом та Ернаном зав'язалася розмова, що здебільшого точилася довкола невдалого хрестового походу короля-навдахи Філіпа-Авґуста Третього. У перервах між поглинанням солідних порцій печива з яблучним джемом та значних доз вина Шатоф'єр розповідав про битви хрестоносців із сарацинами, про їхні перемоги й поразки, відверто визнаючи, що останніх було більше. Зокрема він детально описав обставини полонення французького монарха єгипетським султаном, оскільки сам був безпосереднім учасником тієї фатальної для короля сутички і лише якимсь чудом уникнув полону або смерті. Про те, як Шатоф'єр та ще один лицар, Гуґо фон Кліпенштейн, виривалися з оточення, прокладаючи собі шлях крізь численні лави ворога, серед хрестоносців ходили справжні легенди. Ернан, якому ніколи не загрожувало померти від скромності, не змигнувши оком переказав одну з таких легенд, щоправда (слід віддати йому належне), найближчу до дійсності.

— Мій син також воює з невірними, — зауважив герцог, скориставшись паузою в розповіді Ернана, коли той заходився дегустувати варення з айви. — Десь в Андалусії.

— Вже не воює, — з набитим ротом заперечив Ернан. — Нещодавно Кастилія та Гранада знов уклали між собою перемир'я.

Герцог здивовано підвів брови:

— А я про це не чув. Звідки ви знаєте?

— Ну... — трохи невпевнено протягнув Шатоф'єр. — Я дізнався про це від вашого сина.

— Вже отримали від нього листа?

— М-м... В певному розумінні. Як мені стало відомо, минулого тижня дон Альфонсо підписав з ґранадським еміром відповідний договір.

— Дон Альфонсо? — перепитав герцог. — Чому він, чому не король?

— Філіп розповідав, що останнім часом дон Фернандо дуже ослаб, тому командування кастильською армією взяв на себе дон Альфонсо.

— Зрозуміло... Ні, стривайте! — Очі герцога раптом зблиснули, і він так пильно подивився на Ернана. — Ви сказали: „Філіп розповідав“. Що це означає? Ви отримали від нього листа чи все-таки...

— Так, — кивнув Ернан. — Зараз він у моєму замку.

— Ясно. — Герцог трохи помовчав, заглиблений у похмурі роздуми, потім спитав: — Філіп розповідав вам про мого листа?

— Так.

І знову мовчання.

— Ну що ж, — врешті обізвався герцог. — З мого боку було б безглуздо сподіватися, що він миттю забуде про всі образи і прибіжить прямісінько до мене. Для цього Філіп надто гордий і самолюбний... А втім, хто б не образився, якби його, мов шолудивого пса, прогнали з рідного дому. Не знаю, чи зможе він колись забути це і простити мені всю кривду, що її зазнав від мене.

У словах герцога було стільки болю й гіркоти, що зворушений Ернан запевнив його:

— Філіп не злопам'ятний, монсеньйоре, і не тримає на вас зла. — Потім, повагавшись трохи, він додав: — А Господь милосердний.

Герцог важко зітхнув:

— Те ж саме сказав мені на прощання Філіп. Але тоді я не прислухався до його слів, я взагалі не хотів ні чути

його, ні бачити. І лише потім, коли він поїхав до Кастилії, почав розуміти, як багато він для мене значив... Хай простить мене Бог, я не любив жодного зі своїх дітей, а Філіп узагалі був у мене на особливому рахунку. Та разом з тим, сам про те не здогадуючись, я дуже дорожив ним і десь у глибині душі завжди ним пишався. Філіп був відрадою для мого батьківського самолюбства, адже Гійом та Робер... Ніде правди діти: я соромився їх обох, особливо Гійома. — Герцог зробив паузу і сумно подивився на Шатоф'єра. Проте в його погляді не було ні ворожості, ні осуду, а була лише сліпа покірливість долі. — Тепер Гійом мертвий, а Робер... Робер так і лишився дрібним негідником, і тільки брак розуму та вроджені лінощі не дозволяють йому вчинити якесь серйозне паскудство. Правду кажучи, я навіть радий, що він поїхав до Марсану. Здаля його численні вади не так муляють мені очі.

Герцог знову замовк, наповнив келиха вином і відпив кілька ковтків.

— А от Філіпа мені бракує, — задумливо мовив він. — Майже сім років мені знадобилося, щоб усвідомити це. Майже сім років я змарнував на боротьбу із собою та зі своєю пихою — адже саме я мусив зробити перший крок до примирення.

— І ви його зробили, монсеньйоре, — сказав Ернан.

— Так, зробив. Та чи не запізно? Я так довго й уперто відштовхував від себе Філіпа, що, боюсь, він не зможе й не захоче повернутися до мене... як мій син. Він житиме тут, буде моїм спадкоємцем — але не сином.

— Запевняю вас, монсеньйоре, ви помиляєтеся, — переконано відповів Шатоф'єр. — Філіп, як і раніше, шанує вас. І до речі, про спадок. Як я зрозумів з Філіпових слів, ви не лише визнаєте його своїм спадкоємцем, але й збираєтеся передати йому у володіння Беарн з Балеарами.

— Ах, це! — недбало відказав герцог, ніби мова йшла про якусь дрібницю. — Так, я поступлюся Філіпові Беарном, а ще зроблю його співправителем Гасконі, аби він не почувався біля мене хлопчиком на побігеньках. Після

всього, що сталося між нами сім років тому, для нього така роль була б принизливою.

„Це вже точно,“ — подумав Ернан і схвально кивнув.

— Ну а я, — продовжував герцог, — з радістю перекладу частину державних турбот на його плечі. Я вже старий, а він молодий і енергійний, та й здібностей йому не бракує. Я чув, що він добре справляється з Кантабрією і вже зарекомендував себе в Кастилії як зрілий державний муж.

— Він зарекомендував себе ще тут, у Гасконі, — зауважив Ернан. — Коли зумів залучити на свій бік більшість вельмож та сенаторів.

Це вже був удар по лежачому. Герцог вимушено всміхнувся і перевів сумний погляд на Габріеля, який за весь цей час не зронив жодного слова і лише уважно слухав їхню розмову. Він почувався дуже незатишно в товаристві одного з найзнатніших і наймогутніших князів християнського світу.

— Пане де Шеверні, — м'яко заговорив герцог. — Якщо я не помиляюся, шість років тому ви кілька місяців гостювали у Філіпа в Кантабрії. Чи це був ваш старший брат?

— Це був я, монсеньйоре, — відповів Габріель. — Я старший з братів. У вересні сорок п'ятого року я приїхав на запрошення вашого сина і пробув у Сантандері до весни сорок шостого.

— Тобто до смерті вашої сестри?

— Я повернувся до Франції через місяць після того, як померла Луїза. Вірніше, мене забрав батько. Він звинуватив вашого сина у смерті Луїзи і... — Габріель глибоко вдихнув, набираючись сміливості. — Даруйте, монсеньйоре, але він вважає, що це у вас на зразок сімейної традиції... мм... коли жінки вмирають під час пологів.

Герцог спохмурнів, але не образився.

— Можливо, ваш батько недалекокий від істини, юначе, — глухо промовив він. — Адже в Писанні сказано, що гріхи батьків спокутують діти. І повірте, мені шкода, що

кара Божя впала на вашу сестру, ні в чому не винну дівчину... — Герцог помовчав, гадаючи, чи не для того Ернан привів сюди Габріеля, щоб викликати в нього докори сумління. — А після того ви більше не бачилися з Філіпом?

— До вчорашнього вечора, ні.

— Я чув, що в Кантабрії ви потоваришували.

— Смію сподіватися, монсеньйоре, що ваш син досі вважає мене своїм другом. Усі ці роки ми з ним регулярно листувалися, хоча мій батько був категорично проти. Коли до нас дійшли чутки про... про поведінку пана графа, він розцінив це як образу пам'яті Луїзи, і вимагав від мене, щоб я припинив з ним будь-які стосунки.

— Але ви не припинили?

— Ні, монсеньйоре. Я пішов проти батькової волі, бо не поділяв його думки про вашого сина.

Герцог важко зітхнув:

— Атож, ваш батько надто категоричний. Філіпова поведінка варта суворого осуду — з цим важко не погодитись; але такий уже він за вдачею. Серед людей немає безгрішних, у кожного є свої недоліки, і його велелюбність... втім, будемо відверті, його розпусність — одна з незаперечних його вад. Боюсь, це в нього в крові, від народження.

Розімлилий від випитого вина Ернан хитро всміхався. Після повернення він уже встиг побачитися з Гастоном д'Альбре, і вони дуже приємно провели вечір, смакуючи пікантні історії про толедського гульвісу дона Феліпе з Кантабрії.

— Що правда, то правда, — промовив Шатоф'єр. — Філіп змалку був неабияким серцеїдом, дівчата довколо нього так і вилися. А в Кастилії він так загуляв... Між іншим, пліткарі кажуть, що навіть Констанца Орсіні не встояла перед Філіповими чарами.

Герцог насилу сховав усмішку.

— Сумніваюся, — сказав він. — Філіп дуже поважає принца Альфонсо, щоб звабити його дружину. В усякому разі я в це не вірю.

— А от щодо Марії Арагонської ніяких сумнівів немає, — правив своєї Ернан. — Не даремно ж принц Фернандо де Уельва так уївся на Філіпа. Ще б пак! Адже з ласки вашого сина у нього вирости *отакенні* роги. — І Шатоф'єр підняв догори руки, показуючи, які саме. — Та безперечно, найгучніша з усіх Філіпових перемог, це принцеса Бланка. Кажуть, що короля замалим грець не побив, коли він дізнався про гріхопадіння своєї старшої дочки.

Герцог кивнув:

— Авжеж, до мене доходили чутки, що тоді був добрячий скандал. Однак про цей роман розповідають стільки всього, що я навіть не знаю, чому вірити, а чому ні, важко зрозуміти, де кінчається правда й починається вигадка. Так, за моїм відомостями, Філіп збирався одружитися з Бланкою, і про серйозність його намірів свідчило хоча б те, що восени він звернувся до найсвятішого отця за дозволом на цей шлюб. Аж раптом я дізнаюся, що король якось похапцем віддав Бланку за графа Біскайського. Дивина та й годі! — Герцог розгублено знизав плечима. — І якщо це Філіп відмовився від шлюбу з нею, то він утнув велику дурницю. Бланка була б чудовою партією для нього. Кажуть, вона гарна, розумна, порядна. До того ж батько зробив її графинею Нарбонською — ще коли ладив її за дружину Августові Юлію Римському.

— Гарний посаг, — погодився Шатоф'єр. — Було б заманливо приєднати Нарбон до Гасконі. Якщо коли-небудь Філіп надумає потіснити свого дядька з престолу, то він ще пошкодує, що свого часу не одружився з принцесою Бланкою.

Герцог пильно подивився на Ернана, але від коментарів утримався.

„Нове покоління,“ — з сумом подумав він, втомлено опустивши погляд. — „Молоде, невгамовне, войовниче. Боюся, дуже скоро настане край хиткому миру в Галлії...“

Цієї миті за живою зеленою стіною з виноградної лози почулося шелестіння ґравію під чиймись ногами і рипін-

ня шкіряного взуття. Кроки були швидкі, впевнені, вони лунали чимраз ближче й затихли біля входу в альтанку.

Герцог підвів очі й побачив на порозі невисокого стрункого юнака двадцяти років, із золотистим волоссям і небесно-синіми очима. Його костюм та черевики були покриті свіжим пилом, а строкате перо на капелюсі зламане. На вродливому обличчі юнака блукала збентежена усмішка.

— От я й повернувся, батьку, — схвильовано мовив він.

Лише з другої спроби герцогові вдалося звестись на ноги.

— Ласкаво прошу додому, Філіпе, — важко дихаючи, сказав він і, спершись рукою на край стола, зробив один невпевнений крок назустріч синові. — Я радий, що ти повернувся до мене... — Тут голос його зірвався на схлип. Долаючи раптову слабкість, він швидко підступив до Філіпа і після секундних коливань міцно обняв його за плечі. — І пробач мені, синку. Якщо зможеш...

Філіп теж схлипнув. На очі йому набігли сльози, та він не соромився їх. Лише зараз він у повній мірі збагнув, як бракувало йому раніше батьківської любові й турботи. Упродовж багатьох років між двома рідними по крові людьми стояла тінь давно вмерлої жінки — дружини одного, матері іншого. Вона заважала їм зблизитися, зрозуміти один одного, відчувти себе членами однієї сім'ї; вона була каменем спотикання в їхніх стосунках. І знадобилося цілих два десятиріччя, щоб вона, нарешті, пішла туди, де їй належало бути — у царство тіней, звільнивши в чоловічій серці місце для сина, а синові повернувши батька...

Незабаром біля фонтана перед альтанкою зібралися майже всі герцогові дворяни, а той, відступивши на крок, ніяк не міг відвести від Філіпа сяючого погляду. Вперше він дивився на нього очима, з яких спала облуда минулих літ, уперше він бачив у ньому свого сина, свою кров і плоть — а також кров і плоть жінки, яку любив понад усе на світі.

— Господи! — прошептав герцог. — Таж у тебе материнська усмішка, Філіпе!.. Як я не помічав цього раніш?

— Раніше я ніколи не всміхався у вашій присутності, — тихо відповів той. — Тепер буду... Неодмінно буду...

Розділ IX

Бланка Кастильська

Між подіями, описаними у двох попередніх розділах, лежить відрізок часу довжиною майже в сім літ. Про Філіпове кохання до Луїзи можна скласти мелодраматичну історію з трагічним фіналом, а про його любовні пригоди в Толедо — грубу збірку новел у жанрі крутої еротики, проте це завело б нас далеко вбік від торованого нами шляху. Тому ми, не мудруючи зайве, вчинили так, як вчинили, — одним махом перестрибнули через сім років і... зупинилися в розгубленості. Життя — це пісня, а з пісні слів не викинеш; так і прожиті Філіпом роки на чужині не можна просто викреслити з його біографії. А тим більше, що при кастильському дворі його життя тісно перепліталось з життям іншого героя нашої повісті, вірніше, героїні, про яку зараз і піде мова...

У розмові герцога з Ернаном де Шатоф'єром уже згадувалося про принцесу Бланку, старшу дочку кастильського короля, та про її начебто любовний зв'язок з Філіпом. Ми збираємося прибрати завісу таємничості над їхніми стосунками, і тоді нашому поглядові відкриється дещо цікаве, зовсім несподіване і навіть курйозне. Коротко, це розповідь про те, як людським поголосом було знеславлене добре Бланчине ім'я і як з нареченої імператора Римського вона перетворилася на дружину графа Біскайського.

Ставлення Філіпа до Бланки від самого моменту їх знайомства було особливим, відмінним від його ставлення до всіх інших жінок — і не тільки тому, що їхня дружба мала винятково цнотливий характер, але ще й тому, що сама Бланка була незвичайна дівчина. Коли навесні 1447

року Філіп приїхав у Толедо, Бланці заледве минуло одинадцять років, і вона щойно стала дівчиною в повному розумінні цього слова, але вже тоді була надзвичайно приваблива й жадана. Невисока, тендітна шатенка з великими темно-карими очима, Бланка зачаровувала Філіпа не так своєю зовнішністю (що була в неї досить пересічною), як красою своєю внутрішньою, гострим та гнучким розумом, м'якістю, навіть лагідністю в поводженні з людьми, що якимсь незбагненим дивом поєднувалось у ній з владністю й зарозумілістю, а також певною в'їдливістю. Філіп уникав називати її красунею (що, за великим рахунком, було б неправдою), але він вважав її прекрасною. Невдовзі після знайомства Бланка та Філіп стали найпершими друзями, і це давало пліткарям багату поживу для пересудів, а в Альфонсо раз по раз викликало приступи ревності: він був дуже прив'язаний до старшої із своїх сестер, а в глибині душі безнадійно закоханий у неї.

Дорослішаючи, Бланка дедалі дужче приваблювала Філіпа, і чимраз частіше він думав про неї, як про свою майбутню дружину. Думав мимоволі — оскільки свідомо гнав геть будь-які думки про одруження. Луїзіна смерть розтоптала його наївні дитячі мрії про щасливий шлюб, про затишне родинне вогнище, і згодом, навіть змирившись із втратою коханої, він не підпускав жодну жінку надто близько до свого серця, панічно боячись знову відчувати біль і гіркоту втрати. Уперше Філіп подумав про шлюб, як про щось цілком реальне для себе, лише на третьому році свого перебування в Толедо, коли вже вкотре спробував наповнити свою стару дружбу з Бланкою новим змістом і для початку вирішив поцілувати її не в щічку, як це було в них заведено, а в уста. Як і в усі попередні рази, нічим добрим це не скінчилося: Філіп отримав чергового відкоша, а на додаток — ляпаса, в нагороду за настирливість. І саме тоді сердито подумав:

„Схоже, вона стане моєю жінкою не раніше, ніж стане моєю дружиною.“

Ця думка не на жарт перелякала Філіпа, але водночас

виявилася надто спокусливою, щоб він міг просто відкинути її. Бланка, якій на той час уже минуло чотирнадцять, поступово затьмарювала в його очах усіх інших жінок та дівчат, його вабило до неї з нездоланною силою, і він прямо згоряв від бажання пізнати її. Разом з тим, його підозри, що вона належатиме йому лише на подружньому ложі, чимдалі міцнішали, аж поки переросли в тверде переконання.

На відміну від своїх братів Альфонсо та Фернандо, обидві кастильські принцеси, Бланка й Елеонора, були виховані в дусі суворой пуританської моралі, сповідуваної їхнім батьком, королем Фернандо IV, якого за надмірну добродішність сучасники прозвали Святенником. Особливо сильно це виховання позначилося на Бланці: вона з дитячих літ панічно боялася гніву Господнього, тремтіла перед дияволом і щиро вважала слова „гріх“ та „злочин“ синонімами. Як і більшість толедських дівчат її віку, вона була закохана в Філіпа, але навіть у думках не припускала можливість позашлюбних стосунків з ним — з її погляду це було не краще, ніж убивство чи державна зрада. Правда, що дорослішою вона ставала, то важче їй було протистояти своїм „гріховним бажанням“, проте Бланка була дівчина виняткової сили волі, і щоразу їй вдавалося подолати свою хвилинну слабкість. Філіп дедалі більше заплутувався в її тенетах, і хоч він, як і раніш, регулярно пускався в загули й цілком заслужено тішився репутацією небезпечного серцеїда, все явно йшло до того, що рано чи пізно він звернеться до короля з проханням руки його старшої доньки. А що ж до Бланки, то вона стала живою легендою кастильського двору, і багато батьків ставили її за приклад своїм безпутним дочкам, що не зуміли устояти перед Філіповими чарами.

Проте наприкінці літа 1451 року ситуація різко змінилася. Спочатку придворні завважили ту дивну обставину, що Бланка, перебуваючи на людях у Філіповім товаристві, почувається ніяково, тримається з ним занадто сухо та офіційно, а на кожну згадку про нього чомусь бенте-

житься й негайно переводить розмову на іншу тему. Згодом було помічено, що Філіп, який відразу по переїзді до Толедо придбав собі розкішний особняк, ввічливо відкинувши пропозицію Альфонсо замешкати в палаці, останнім часом начебто вгамував свою пиху і частенько залишався ночувати в покоях, відведених йому на половині наступника престолу. Всюдисущі очі двору не обминули увагою й загадкові нічні рейди Філіпа: пізно ввечері він потай прокрадався до апартаментів принцес, а на світанку, так само потай, повертався до себе, причому робив це мало не щоночі. І тоді по палацу, відтак по всьому місту, а незабаром і по всій Іспанії вперто поповзли чутки про падіння останньої твердині жіночої доброчесності — принцеси Бланки Кастильської. Нікому навіть на думку не спадало, що черговою жертвою Філіпа стала зовсім не вона, а її менша сестра, дванадцятирічна крихітка Елеонора, яку зазвичай називали просто Норою.

Правду кажучи, Філіп не збирався зваблювати Нору, це сталося ненароком, без будь-якого заміру з його боку. Намагаючись підкорити непоступливу Бланку, він пускав у хід всі свої чари, вдавався до різноманітних хитрощів, застосовував найефектніші прийоми зі свого багатого арсеналу спокусника, і зовсім несподівано, мимохіть, заховав у себе її сестру. Самого Філіпа це заскочило зненацька і стало для нього правдивим потрясінням, оскільки він завжди дивився на Нору, як на малу дитину.

Одначе Норина пристрасть виявилася аж ніяк не дитячою, принаймні, не по-дитячому самовідданою. На противагу Бланці, вона з легкістю переступила через своє виховання і заповзялася тероризувати Філіпа, безсоромно пропонуючи йому себе. Зрештою він поступився її домаганням і зробив це з двох причин: по-перше, на зло Бланці, а по-друге, він просто не зміг устояти. Дитяча безпосередність Нори, її весела, життєрадісна вдача, її безтурботність зачаровували Філіпа; а поза тим, вона була надзвичайно вродлива — тією яскравою, довершеною вродою, що нею відзначалися представники Аквітансько-

го дому. У третьому коліні в ній проявилися сімейні риси її рідні по материній лінії*, чимсь вона дуже нагадувала Філіпові його любу сестричку Амеліну, і в кінцевому підсумку це вирішило справу.

Втім, до честі Філіпа треба зазначити, що він відчайдушно боровся зі спокусою, і його перша близькість з Норою відбулася з її ініціативи і, в певному сенсі, проти його волі. Бланка ж, втративши будь-яку надію напоумити сестру і відрадити Філіп від нічних побачень з нею, стала повіреною їхнього кохання, влаштовувала їм зустрічі, захищала Нору від цікавості придворних і слуг — та так завзято, що в результаті накликала всі підозри на себе.

Король був, мабуть, останнім з вельмож Кастилії та Леону, до якого дійшли чутки про любовний зв'язок між Філіпом та Бланкою. Цей, на перший погляд вельми дивний факт насправді пояснювався дуже просто. Дон Фернандо був государем крутої вдачі і славився своєю непередбачуваністю; навіть наближені короля, що тішилися його беззастережною довірою, і ті не наважувалися бодай натякнути йому про гріхопадіння дочки, небезпідставно побоюючись, що перший і найпотужніший шквал королівського гніву звернеться на того, хто принесе йому цю прикрю звістку. Альфонсо ж, єдиний, хто не боявся батька, вважав за краще тримати язика за зубами. Як і всі інші, він помилявся щодо предмета захоплення свого друга і таємно сподівався, що рано чи пізно Бланка завагітніє від Філіпа, і той буде змушений одружитися з нею.

Змова мовчання навколо короля тривала майже три місяці. Нарешті його менший син, Фернандо де Уельва, що всіма фібрами душі ненавидів Бланку (а заодно й Філіпа, бо той справді певний час був коханцем його дружини), подолав свій страх перед батьком і доніс на сестру. Однак про це Філіп дізнався згодом, а надвечір того дня

*Мати Елеонори Кастильської (а також Бланки, Альфонсо та Фернандо) Бланка Португальська (нар. 1441 р.) була дочкою Хуана Португальського і Жоанни Акітанської — рідної сестри герцога Робера I Благочестивого, Філіпового діда.

він отримав від короля запрошення негайно прибути до палацу. Посланець, що привіз йому листа, від себе додав, що донові Фернандо про все відомо, і він, мовляв, „спокійний, як перед стратою“, що було дуже поганим знаком.

— Може, ти не поїдеш, Філіпе? — спитав у нього падре Антоніо. — Ліпше негайно вирушай до Сарагоси чи до Памплони, погостюєш там кілька тижнів, а тим часом пристрасті вгамуються, король трохи охолоне...

— Тобто ви пропонуєте мені втекти, — невесело усміхнувся Філіп. — І таким чином визнати свою провину.

— А хіба ти не винен? Нехай ти не зваблював Бланку, але принцеса Нора на твоїй совісті.

— Так, на моїй. І мені совісно, ви ж знаєте. Проте, послухавшись вашої поради, я визнаю за кастильським королем право судити мене як свого підданого. Мене — першого принца Галлії! Не забувайте, що я досі залишаюся наступником престолу. — (Філіп узяв собі за звичку постійно нагадувати про цей свій титул, відтоді як три роки тому дружина Робера III, Марія Фарнезе, народила мертву дитину). — І я не збираюся принижувати свою гідність ганебною втечею.

— Ти підміняєш поняття, сину мій, — застеріг його превелебний отець. — Зараз у тобі говорить не гідність, а погорда. До того ж дон Фернандо засліплений гнівом і здатний порішити тебе, навіть якби ти був імператором. Ти ж бо знаєш, що він за людина. Потім він, звісно, жалкуватиме про свій вчинок... — Дон Антоніо важко зітхнув. — Але це буде потім.

— Я вже все вирішив, падре, — уперто сказав Філіп. — Навіть ви мене не переконаєте. Краще відпустіть мені гріхи... про всяк випадок.

Фернандо IV прийняв Філіпа у своєму робочому кабінеті і, ледь помітним кивком голови відповівши на привітання, уп'яв у нього жорсткий, колючий, пронизливий погляд своїх холодних сірих очей. Філіп не зміг утриматися від полегшеного зітхання: судячи з усього, справи бу-

ли не такі кепські, як він боявся. Зазвичай, коли дон Фернандо нестямився з люті, він мав спокійний і навіть лагідний вигляд. Проте зараз його гнів виривався назовні — а це означало, що всередині він вже перебісився і найгірше лишилося позаду.

„На кому ж він відігрався?“ — міркував Філіп, поступово заспокоюючись. — „Невже на Бланці? Здрав їй спідниці й надавав по м'якому місцю? Він це може... Бідолашне дівча! Тепер вона довго не зможе сидіти...“

(Насправді ж наступні кілька днів не сиділося принцові Фернандо. Батько лупцював його нижче спини, приказуючи: „Тепер знатимеш, як доносити на рідну сестру!“ Король Кастилії був воістину парадоксальною людиною.)

Філіп стійко витримав суворий погляд і очей не відвів, а дивився на нього лагідно та довірливо, і ніжна блакить його очей невдовзі розтопила кригу в королівських очах. Дон Фернандо тихо застогнав і опустився в широке крісло за письмовим столом.

— Прошу сідати, небоже.

Філіп улаштувався навпроти короля і заговорив:

— Государю мій дядьку, я...

Тут дон Фернандо щосили грюкнув кулаком по столу.

— Прошу не дивитися на мене такими невинними очима, любий небоже! Ви чудово знаєте, навіщо я вас викликав, тому припиніть вдавати з себе дурника.

— Боюся, дядьку, — сказав Філіп, — ви хибно зрозуміли мій погляд. Я й у гадці не мав вдавати дурника, а лише набирався сміливості, щоб попросити руки вашої доньки.

Ці слова миттю зняли напругу. Дон Фернандо відкинувся на спинку крісла і благодушно промовив:

— Ага!

— Я визнаю свою провину, що так довго зволікав, — вів далі Філіп. — Мені слід було значно раніше звернутися до вас з цим проханням. Проте я ніяк не наважувався, дарма що давно хотів, аби Бланка стала моєю дружиною. І от зараз я офіцій... — Він осікся на півслові, бо очі короля, що за мить до того промінились умиротворенням,

раптом стали бичачими і налилися кров'ю.

Наступної секунди дон Фернандо люто загарчав, скочив на ноги, схопив зі стола чорнильницю і пожбурих її в Філіпа. Лише якимсь чудом Філіпові вдалось ухилитися — чорнильниця пролетіла біля самої його скроні і розбилася, ударившись об кам'яну підлогу.

Дон Фернандо важко впав у крісло. Кілька хвилин вони мовчали, приголомшено дивлячись один одному в очі, нарешті король глухо промовив:

— Я не вибачаюся за свій спалах, бо ви самі спровокували його. Ви зухвалий, самовпевнений, розпусний... — Він зробив паузу, заспокоюючись. — За кого ви мене маєте, небоже? За дурня? Гадаєте, я не знаю, котру з моїх дочок ви звабили?

Це був удар! Філіп аж хрюкнув від досади. Він був певен, що Бланка не зрадить сестру і візьме всю провину на себе.

„Що ж ти накоїла, любонько?!“ — розпачливо подумав він. — „Що ж ти накоїла...“

— А отже, — тим часом продовжував король, — мова йтиме про ваше одруження з Елеонорою.

— Але ж, дядьку, — обережно заперечив Філіп, — саме Бланка найбільше постраждала в усій цій історії. Щодо Нори ніхто не має жодних підозр, тим часом як Бланка...

Дон Фернандо заскреготів зубами. Філіп сторожко глянув на стіл у пошуках інших чорнильниць і з деяким полегшенням переконався, що всі вони стоять далеченько від короля... Зате масивний срібний свічник був у нього під рукою!

— Авжеж, авжеж, — похмуро проказав дон Фернандо. — Добре, що нагадали. Ви не лише звабили мою меншу дочку, а ще й знеславили в очах всього світу старшу. І що накажете з вами робити?

— Ясно що, — відповів Філіп. — Віддати за мене Бланку.

— А як же Елеонора?

— Про неї ніхто не знає. Вона ще юна, в очах світу

не скомпрометована і зможе зачекати, доки імператор не розлучиться з Ізабеллою Французькою. Августові Юлію, мабуть, все одно, котра з ваших доньок стане його дружиною. Я певен, що тепер він радніше візьме шлюб з Норою, аніж з Бланкою.

Дон Фернандо нервово захихотів. Філіп зрозумів, що торкнувся ще однієї болючої для короля теми.

— Вважаєте мене таким наївним, небоже? Гадаєте, я ще сподіваюся, що Август отримає розлучення? Де ж пак! Дзуськи він його отримає! Ця тяганина з консилиумами триває вже чотири роки і кінця-краю їй не видно. Валерій Юлій та Гвідо Конті нізащо не дозволять імператорові обзавестися наступником трону.

— Тим більше, — сказав Філіп. — Коли вже Бланка залишилася без нареченого, дозвольте мені одружитися з нею. А Норі ніде поспішати. Ви матимете досить часу, щоб підшукати їй гарну пару. Наприклад, чим поганий той же Педро Арагонський?

Король гидко осміхнувся:

— А ви, бачу, піклуєтеся про моїх дочок, ніби батько рідний!

— Я піклуюся передусім про себе. Проте в цьому випадку наші інтереси збігаються: ви прагнете залагодити скандал з найменшими втратами для вашої сім'ї, а я хочу одружитися з Бланкою. Не стану стверджувати, що нестямно закоханий у неї, але кращої дружини мені годі й шукати. Насмілюся припустити, що вона про мене такої ж думки.

Дон Фернандо ствердно кивнув:

— Це ще м'яко сказано. Коли я дізнався про ці плітки й викликав Бланку до себе, вона негайно ж заявила, що ви звабили її, і вимагала, щоб я примусив вас одружитися з нею.

— Тоді як же...

— Елеонора у всьому зізналася. Вона обізвала Бланку безсоромною брехухою, звинуватила її в намірі украсти чужого нареченого і також стала вимагати... — Король за-

мовк і скрушно похитав головою. — Ні, все-таки ви негідник. Я чув, що нерідко жінки через вас б'ються, та якби мені хтось сказав, що мої дочки посваряться між собою, з'ясовуючи, кого ж з них ви насправді звабили... — Він зітхнув. — Ну, годі вже сентиментів. Отже, ви хочете одружитися з Бланкою?

— Так. Щодо неї в мене цілком серйозні наміри. Я вважаю, що вона буде чудовою королевою Галлії.

— Ого! То ви зазіхаєте на галльську корону?! А чи не занадто випереджаєте події? Король Робер не набагато старший за вас, до того ж ні він, ні королева Марія не безплідні, і діти у них, можливо, ще будуть.

Філіп похитав головою:

— Це неістотно. Тулузька династія вичерпала себе, і Робер Третій — останній з Каролінгів на галльському престолі, незалежно від того, будуть у нього діти чи ні. Незабаром молодий Людовік Прованський стане повнолітнім, вже зараз він злобний, жорстокий і жадібний до влади, тож хоч-не-хоч лангедокським графствам та Савойї доведеться згуртуватися навколо Гасконі. От тоді проб'є мій час. Мій та Бланчин.

— А ви впевнені, що в найближчому майбутньому ваші відносини з батьком нормалізуються?

— Мій шлюб з вашою дочкою примусить його змиритися з неминучим. Добрими друзями ми навряд чи станемо, але своїм спадкоємцем він мене визнає.

— Так, зрозуміло. Ви мене переконали. Проте... — Дон Фернандо помітно збентежився. Філіп збагнув, що зараз мова піде про вельми дражливі для ханжі-короля аспекти його стосунків з Норою. — Знаєте, дорогий небоже, на мій погляд, ваші вчинки відзначаються крайньою непослідовністю. Ви хотіли одружитися з Бланкою, але не просили її руки, а спершу намагалися звабити її. Коли ж у вас це не вийшло, ви підбили на гріх мою меншу дочку. Навіщо, питаю? З марнославства?

— Повірте, дядьку, мені дуже прикро...

— Ах, вам прикро! Хоч це мене тішить. Проте ніякі ва-

ші вибачення не повернуть Елеонорі... е-е, безтурботного минулого.

Коли Філіп уторопав, що це — експромтом вигаданий королем евфемізм, що мав позначати незайманість, він мало не зареготав. Згодом він частенько вживав вислів „безтурботне минуле“ саме в такому значенні, проте нікому не казав, хто його справжній автор.

— А могло трапитися і щось гірше, — вів далі дон Фернандо. — Чи ще може трапитися. Тому ось мої умови — слухайте їх уважно.

— Я слухаю, — запевнив його Філіп.

— Передусім, ні про які... е-е, побачення з Елеонорою відтепер і мови бути не може.

— Певна річ, дядьку.

— Далі, з оголошенням про ваші заручини з Бланкою слід зачекати, щоб я міг пересвідчитися... ну, що з Елеонорою не сталося нічого такого, що може виправити лише негайний шлюб. Сподіваюсь, ви розумієте, що я маю на увазі?

— Атож, розумію, — відповів Філіп, у думках аж качаючись від реготу. — Коли виявиться, що Нора вагітна, я, звісно, одружуюся з нею.

Король почервонів і, мов сором'язлива дівчина, опустил очі.

— Для більшої певності, — сказав він, — зачекаємо до початку весни. А поки пообіцяйте тримати нашу домовленість у секреті. Від усіх без винятку. Ні Альфонсо, ні Бланка, ні Елеонора не повинні про це знати. Нехай до пори до часу, доки не вгамуються пристрасті, це буде нашою маленькою таємницею.

— Добре.

— Але ви мусите пообіцяти мені, що не передумаєте. Тепер ви зобов'язані одружитися з однією з моїх дочок — або з Бланкою, або з Елеонорою.

— Певна річ, — сказав Філіп. — Раз я збираюся претендувати на галльський престол, то підтримка Кастилії

для мене дуже важлива. Якщо цього вимагатимуть обставини, я одружуся з Норою... Хоча мені миліша Бланка.

Дон Фернандо кивнув:

— Чудово розумію вас. Будь-який батько міг би пишатися такою дочкою, як Бланка, а будь-який чоловік — такою дружиною.

Пообіцявши королю мовчати про їхню домовленість і давши йому ясно зрозуміти, який важливий для нього шлюбний союз з Кастилією, Філіп припустився фатальної помилки. Він не взяв до уваги однієї суттєвої обставини: Фернандо IV Кастильський був не тільки суворий і крутий за вдачею, а також надзвичайно підступний та віроломний. Пишаючись своєю старшою дочкою, він душі не чув у меншій і без вагань вирішив пожертвувати Бланкою ради Нориного щастя. Подальші події наочно показали Філіпові, як він був наївний та довірливий...

Це сталося в середині січня 1452 року. Дон Фернандо відправив свого старшого сина, Альфонсо, з посольством до арагонського короля Хайме III, начебто з тим, щоб остаточно залагодити прикордонні спори і схилити Арагон до участі в поході проти Гранадського емірату, що мав розпочатися цієї весни. Не запідозривши в цьому ніякого підступу, Філіп погодився супроводжувати наступника кастильського престолу, а коли обидва принци, які могли б перешкодити планам дона Фернандо, за його розрахунками досягли Сарагоси, у Толедо було оголошено про заручини принцеси Бланки з небожем наварського короля, графом Александром Біскайським, і про їхнє весілля, що мало відбутися наступного тижня.

Таємничість, з якою готувався цей шлюб, і непристойна квапливість з його укладанням дуже здивували весь кастильський двір. Не менший подив викликав і сам факт цього союзу, в певному сенсі схожого на мезальянс. Граф Біскайський вже багато років був у великій немилості в свого дядька, Александра X Наварського; він постійно сварився з ним, оспарював у нього корону, посилаючись

на свою приналежність до старшої лінії роду, і плів проти нього всілякі змови та інтриги. Король Навари лише з доброти своєї душевної терпів витівки небожа, та часом терпець йому уривався, і тоді він відправляв графа у вигнання за межі королівства. Під час останнього з таких заслань, перебуваючи в Кастилії, Александр Біскайський, мабуть, зумів умовити дона Фернандо віддати за нього Бланку, граючи на тому, що репутація старшої з кастильських принцес дуже підмочена чутками про її роман з Філіпом. Обізнані особи з оточення короля Кастилії висловлювали припущення, що дон Фернандо вирішив підтримати графа Біскайського в його суперечці з дядьком і допомогти йому отримати наварську корону, зробивши, таким чином, Бланку королевою Навари. А таємничість і квапливість ці самі обізнані особи схильні були пояснювати тим, що інакше наварський король міг би перешкодити цьому шлюбові — а так він буде поставлений перед уже dokonаним фактом.

І лише одна людина, від якої Філіп не мав ніяких секретів і ні з чим від неї не крився, розгадала істинні наміри дона Фернандо. Це був падре Антоніо. Вранці наступного дня після оголошення про заручини він прибув до королівського палацу і попросив падре Естебана, Бланчиного духівника, якомога швидше влаштувати йому зустріч з принцесою віч-на-віч для надзвичайно важливої розмови.

Поява в палаці падре Антоніо нікого не здивувала і не викликала жодних підозр, оскільки він і превелебний Естебан здавна товаришували; а якщо хтось і завважив, що невдовзі по тому Бланка прийшла до свого духівника, то не надав цьому особливого значення. Бланка була дівчина дуже побожна, вона частіше інших ходила на сповідь і відвідувала церкву, а нерідко годинами засиджувалася в падре Естебана, розумного й вельми освіченого чоловіка, що серйозно займався теологічними дослідженнями, і провадила з ним тривалі дискусії на релігійну тематику.

Проте того дня йшлося про більш приземлені речі, і розмовляв з Бланкою падре Антонію. Коли після привітань і кількох ввічливих фраз превелебний Естебан ви-йшов, залишивши їх удвох у своєму робочому кабінеті, падре Антонію промовив:

— Сподіваюся, принцесо, ви знаєте, що Філіп для мене як рідний син, і тому я був надзвичайно засмучений звісткою про ваші заручини з графом Біскайським.

— Я також засмучена, — чесно зізналася Бланка. — Для мене це було прикрою несподіванкою... Але до чого тут Філіп?

Падре важко зітхнув:

— Боюся, принцесо, що моя відповідь на це питання ще більше засмутить вас. Государ батько ваш не пояснив вам, чому він вирішив укласти цей шлюб?

— Ну... — Бланка зам'ялася. — Загалом пояснив. Він сказав, що остаточно втратив надію на розлучення Август-ста Юлія з Ізабеллою Французькою, і тепер хоче зробити мене королевою Навари.

— У вашому голосі я чую сумнів, — зауважив падре.

Десять хвилин Бланка мовчала, дивлячись на нього, потім відповіла:

— Ви вгадали, доне Антонію, я не вірю тому, що сказав мені батько. Боротьба за наварський престол призведе до міжусобиці в країні, і в кінцевому підсумку Навара буде розділена між Кастилією, Гасконню та Арагоном.

— Ви казали батькові про свої сумніви?

— Ні, падре. Я зрозуміла, що він сам цього свідомий. Він явно замислив щось інше, бо... Якби він хотів зробити мене королевою, то віддав би заміж за принца Арагонського. Цей союз усунув би більшість непорозумінь між нашими державами. А так... Я сама гублюсь у здогадах.

— В такому разі, принцесо, я допоможу вам у всьому розібратися. Так вже склалося, що мені *напевно* відомо, чому ваш батько влаштовує цей шлюб.

— І чому ж?

— Бо граф Біскайський — єдиний з більш-менш гідних претендентів на вашу руку, кого дон Фернандо може одружити з вами похапцем, поки відсутні Філіп і ваш брат дон Альфонсо.

— Ви вже вдруте згадуєте Філіпа, — промовила спантеличена Бланка. — А він тут причому?

— Річ у тім, принцесо, що восени Філіп просив у дон Фернандо вашої руки і отримав від нього згоду — втім, за умови, щоб до весни це трималося в секреті. — І падре розповів Бланці про домовленість, досягнуту між Філіпом та королем. — На жаль, принцесо, як це не гірко визнати, государ батько ваш обдунив Філіпа, а з вами взагалі повівся жорстоко. Ваш шлюб з графом Біскайським не продиктований політичними міркуваннями. Він задуманий для того, щоб усунути вас зі шляху вашої сестри.

— Так, так, тепер я все розумію, — тихо, майже пошепки мовила Бланка. Губи її тремтіли, риси милого обличчя спотворили гримаса відчаю, а в красивих карих очах стояли сльози. — Батько дуже любить Нору. Дуже... навіть занадто. І коли вона зажадала, щоб її віддали за Філіпа, батько не міг відмовити їй. Я все гадала, на яку ж хитрість він пуститься, та хіба ж могла я подумати, що він... опуститься до підлості!.. Якщо я буду заміжня, Філіп напевно одружиться з Норою, щоб заручитися підтримкою Кастилії в своїй боротьбі за галльський престол, а я... — Тут вона судомно глитнула, ледве стримуючи ридання. — Мене принесли в жертву Нориним примхам!

— Ще ні, — м'яко заперечив падре. — Вас лише призначили в жертву, але заклання ще не відбулося.

У Бланчинім погляді засвітилася надія.

— Цього можна уникнути? Але як?

— Якщо ваш брат дон Альфонсо й Філіп встигнуть вчасно повернутися до Толедо, вони зможуть зірвати вінчання.

— Вони не встигнуть, — з гіркотою зауважила Бланка. — Батько все розрахував.

Дон Антоніо кивнув:

— Я теж думаю, що до призначеного дня вони не встигнуть. Тому заради вас та Філіпа я ладен узяти гріх на душу і привселюдно заявити, що ще минулого місяця таємно повінчав вас.

Бланка вчепилася пальцями в поруччя крісла.

— Боже милостивий! — видихнула вона. — Ви це зробите?

— Так, зроблю, — рішуче кивнув падре. — З вашого дозволу, певна річ. За згоду Філіпа я ручаюся.

— Але ж це буде брехня!

— Знаю. Я збрешу. А вам брехати необов'язково — ви можете просто відмовчуватися і чекати Філіпового приїзду. Ще вчора ввечері я надіслав йому гінця з листом, у якому виклав свій план. У мене є невеликий прихід, церква Святого Йосипа, і я вже зробив у церковній книзі запис про ваш шлюб — заднім числом, сімнадцятим грудня минулого року. Цього дня, згідно з моїми нотатками Філіп і ви...

— Стривайте! — перепинила його Бланка, насилу переводячи подих; очі її гарячково блищали. — Я в розгубленості, падре. Ви мене шокували. Ваша пропозиція, це... це не лише протизаконно, це богопротивно, це не побожеському. Такий, з дозволу сказати, шлюб буде недійсний перед небесами.

— Це не має ніякого значення, принцесо. Шлюб все одно буде визнаний недійсним з погляду закону та церковних канонів, але процедура його анулювання займе певний час.

— Батько подбає, щоб звести його до мінімуму.

Падре заперечно похитав головою:

— Не все так просто. Ще наприкінці минулої осені Філіп звернувся до Святого Престолу за згодою на шлюб з вами і отримав його. Ваш батько також дав свою згоду — щоправда, лише в усній формі й конфіденційно. В кожному разі, архієпископ вимагатиме ретельного розгляду справи, і неодмінно в Філіповій присутності, чого, власне, ми й домагаємося. Сподіваюсь, ваш брат дон Альфонсо зуміє

переконати дона Фернандо змінити своє рішення. А щодо Філіпа, то будьте певні, він знайде спосіб примусити графа Біскайського відмовитися від одруження з вами.

У кімнаті надовго запанувала тиша. Забувши про правила пристойності, Бланка гризла ніготь свого великого пальця. За хвилину вона похопилася, квапливо забрала руку від рота і збентежено промовила:

— Ви мене знаджуєте, панотче. Мушу визнати, що це неабияка спокуса.

— Ви кохаєте Філіпа, адже так? — бачачи, що вона все ще вагається, спитав падре.

Бланка густо зашарілася й опустила очі.

— Ну... власне... — Трохи помовчавши, вона врешті опанувала себе і сміливо поглянула на падре. — Ви поставили пряме запитання, доне Антонію, і воно заслуговує на таку ж пряму відповідь. На жаль, я не можу відповісти вам прямо, бо сама ще не знаю відповіді. Та коли ви спитаєте мене, чи хочу я стати Філіповою дружиною, то я відповім: так. Я хочу, щоб він завжди був зі мною, хочу, щоб він був супутником усього мого життя. Я давно цього хотіла і мріяла про той день, коли ми одружимося. І якби в мене був вибір, я б не вагаючись віддала йому перевагу навіть перед імператором. Якщо це і є кохання, то я кохаю Філіпа.

— Ви вважаєте, що будете щасливою з ним?

— Я сподіваюсь на це.

— Запевняю вас, принцесо, — проникливо мовив падре. — Філіп не зрадить ваших сподівань. Я, звісно, не можу поручитися за його вірність, проте знаю, як серйозно він ставиться до сім'ї та шлюбу. Ви завжди будете головною жінкою в його житті, його дружиною, матір'ю його дітей... — Превелебний отець підвівся з крісла, розуміючи, що зробив усе, що міг, а решта тепер залежить від Бланки. — Я не квапитиму вас з відповіддю. Час у нас ще є, тож гарненько все обміркуйте.

— Гарзд, доне Антонію, — сказала Бланка. — Я подумаю.

На жаль, ця розмова так і залишився просто розмо-

вою, і запропонований падре Антоніо план не був втілений у життя. Подальша Бланчина поведінка не піддається ніякому логічному поясненню. Уперше в своєму житті вона віч-на-віч стрілася з підлістю, і людина, що так жорстоко, так підступно й віроломно обійшлася з нею, була її рідним батьком, якого вона глибоко шанувала, яким вона щиро захоплювалася, який завжди і в усьому був для неї прикладом... Жорстоке розчарування спіткало юну шістнадцятирічну принцесу — не по літах розумну та розсудливу дівчину, але ще не підготовлену до зустрічі з суворою дійсністю. Це страхітливе відкриття геть паралізувало її волю, позбавило її сил і всілякого бажання боротися за себе, за своє щастя...

З крахом ідеалу, яким був для неї батько, Бланка втратила ґрунт під ногами. Їй стало байдужим її ж власне майбутнє, їй було все одно, що готує їй день прийдешній, вона взагалі не хотіла жити. І коли напередодні весілля до неї прийшов падре Антоніо, щоб запитати про її рішення, Бланка не захотіла з ним зустрічатися і лише наказала передати йому коротке „ні“.

А наступного ранку вона покірливо пішла під вінець, все пливло перед її очима, мов у тумані, губи її самі по собі відчужено промовили: „так“ — і вона стала дружиною графа Біскайського. І лише вночі, на шлюбному ложі, коли гострий біль у лоні пробудив її від цього страхітливого сну, Бланка з жахом усвідомила, що вона накоїла...

Філіп прибув у Толедо на третій день після весілля, коли Бланка вже готувалася до від'їзду в Навару, де їй належало жити разом з чоловіком. Дізнавшись від падре Антоніо про її відмову, він до глибини душі образився на неї і навіть не захотів прийти попрощатися. Натомість він відразу кинувся шукати розради в Нориних обіймах, похатцем переконавши себе в тому, що саме вона, а не Бланка, є кращою з усіх жінок суцїх.

Тепер Філіп ні від кого не крився зі своїм зв'язком з Норою і у відповідь на зауваження короля, висловлене,

до речі, у вельми коректній та толерантній формі, він дуже грубо огризнувся: мовляв, це його особиста справа, як він упадає за своєю майбутньою дружиною, і навіть його майбутній тесть не має право потикати свого носа до їхнього ліжка. Дон Фернандо був вельми збентежений такою різкою й відверто цинічною відповіддю, проте мовчки проковтнув образ, відчуваючи свою провину перед Філіпом, і більше не став заперечувати з приводу їх дошлюбних стосунків.

Втім, слід віддати належне Філіпові: не збираючись приховувати свого зв'язку, він водночас не афішував його. Як це не дивно, двір вельми скептично поставився до чуток про гріхопадіння меншої дочки короля, і мало хто в це повірив. На той час Норі лише нещодавно минуло тринадцять років, за вдачею вона була ще наївною, легковажною та пустотливою дитиною, і всі мали її за мале дитя. А тісну дружбу між нею та Філіпом придворні пояснювали тим, що обидва були дуже прив'язані до Бланки і, сумуючи за нею, знаходили втіху в товаристві одно одного. Цю версію підтверджувала також і та обставина, що Альфонсо, чия ніжна любов до Бланки була загальновідома, більшу частину свого вільного часу проводив разом з Філіпом та Норою.

Що ж до самого Філіпа, то він, на зло королю, все зволікав і не звертався до нього з проханням руки Норі. Дон Фернандо не ризикував квапити Філіпа, побоюючись, аби той зовсім не передумав, і жив у постійному страхом втратити зятя, на якого покладав великі надії. Альфонсо, що так і не зміг пробачити батькові шлюб Бланки з Александром Біскайським, потай зловтішався, дивлячись на його поневіряння. Ну а Нора, хоч її й засмутило, що Філіп збирався одружитися з Бланкою, все ж була приголомшена батьковою жорстокістю, і почуття провини перед сестрою, яку вона всім серцем любила, знай давалося знаки. Філіп, що вже змирився зі своїм майбутнім шлюбом з Норою, дуже побоювався, що це почуття провини з часом лише загострюватиметься, аж поки не отруїть їхнє подру-

жнє життя, а Бланчина тінь завжди стоятиме поміж ними...

А навесні між Кастилією та Гранадою вибухнула чергова війна, що незабаром скінчилася черговим перемир'ям. Філіп також брав участь у поході проти маврів на чолі свого кантабрійського війська, і вже перебуваючи в Андалусії, зовсім несподівано для себе отримав від батька листа, в якому той кликав його до себе, просив якомога швидше приїхати до Тараскона.

Хоч розумом Філіп не любив герцога, поклик крові, що раптово прокинувся в ньому, виявився сильнішим за спогади про минулі образи та приниження, і, читаючи батькового листа, він не міг стриматися і раз по раз тихо схлипував від щастя. Отриманий ним лист означав, що скінчилося його довге вигнання. Тепер він може повернутися до рідного дому, в той милий його серцю куточок землі, який він називав своєю батьківщиною, в той край, де він зробив перші свої кроки, де минуло все його дитинство, де під високими склепіннями піренейського неба він пізнав прекрасне та неповторне щастя першого кохання і вперше відчув себе чоловіком...

Розділ X

Дон Філіп, принц Беарнський

У неділю 15 травня 1452 року, рівно за три тижні після Філіпового повернення додому, з самого ранку гули всі дзвони кафедрального собору вікаріальної єпархії Фуа, що на території великого абатства ордену Святого Бенедикта, в семи милях від Тараскона. Мідний передзвін розносився навкруги і, підхоплений дзвіницями сусідніх замків та сіл, здавалося, поширювався на весь світ.

Сьогоднішній вихідний був незвичайним вихідним, і меса в кафедральному соборі Святого Бенедикта не була звичайною недільною месою. Просторе приміщення

храму, осяяне світлом сотень свічок, було вщерть заповнене святково зодягненими сеньйорами і вирядженими, як пави, дамами та дівицями, що представляли вершки ґасконської та каталонської шляхти. Всі вони миттю злетілися до Тараскона, ледве зачули про намічені герцогом урочистості з нагоди повернення його третього сина та спадкоємця.

Окремо від решти присутніх розташувалася група з десяти вельмож. Один з них був Ернан де Шатоф'єр, якому відводилася особлива роль у майбутній церемонії. Інші дев'ять були наймогутнішими сеньйорами Беарну та Балеарських островів. Сьогодні був їхній день, незабаром мала відбутися коронація їх нового государя, принца Беарнського — вже шостого відтоді, як у середині минулого сторіччя маркґраф Іспанський Філіп Войовник уклав з підстаркуватим римським намісником Беарну Умберто Конті союз, одружившись з його єдиною дочкою Валентиною, і відібрав у Італії цю останню ґалльську провінцію, що ще залишалася під владою Риму.

Здобувши незалежність від римської корони і лише номінально перебуваючи під патронажем імператора, Беарн з приєднаними до нього згодом Балеарськими островами, що їх маркґраф звільнив від мавританського панування, не ввійшов до складу союзу ґалльських князівств, що звався королівством Ґаллія, а так і лишився самостійною й ні від кого не залежною державою. І хоч правителі Беарну та Балеарів не домоглися від Святого Престолу й Палатинського пагорба* надання їхнім володінням статусу королівства, сама процедура вступу на князівський престол була схожа на королівську.

Перший принц Беарнський, Філіп Войовник, був коронований тут, в абатстві Святого Бенедикта. Наступні чотири коронації відбулися вже в Бордо, столиці всієї Ґасконі; та ось, через дев'яносто вісім років, ці древні стіни

* Палац на Палатинському пагорбі в Римі був офіційною резиденцією імператорів.

й високе склепіння собору знову стали свідками урочистого ритуалу наділення божественною владою нащадка славного маркґрафа, шостого принца Беарнського, Філіпа Красивого. І в цьому Філіп вбачав добрий знак.

Окрім місця коронації, обох Філіпів, Войовника та Красивого, ріднила ще одна суттєва обставина. І той, і інший вступали на князівський престол ще за життя своїх батьків — і Карл, на прізвисько Байстрюк, і Філіп, на прізвисько Справедливий, були присутні в цьому соборі на коронації своїх синів і розділяли з ними радість цього урочистого моменту.

Батько Філіпа Красивого, герцог Аквітанський, зодягнений у нову шиту золотом мантию й увінчаний герцогською короною, стояв на видному місці зліва від вівтаря і, поки його перший дворянин, пан де Мірадо, зачитував акт передачі Беарну та Балеарів, радісно і навіть розчулено дивився на обох своїх дітей, що стояли поруч біля підніжжя вівтаря. Атож, їх було двоє — князь світський і князь духовний, двадцятирічний Філіп Аквітанський і тридцятип'ятирічний Марк де Філіпо, архієпископ Тулузький, примас Галлії та Навари, що невдовзі мав вінчати свого єдинокровного брата на княжіння.

Як і Філіп, в дитинстві Марк зазнав багато страждань з вини батька — людини, яку сучасники називали Справедливим. Маркова мати, дочка одного зубожілого каталонського шляхтича, що не залишив своїм дітям нічого, крім боргів, вдень старанно виконувала обов'язки фрейліни герцогині Шарлотти, а більшість ночей (і, слід сказати, з більшим завзяттям) проводила в ліжку її сина. Народився Марк вже в Італії, куди герцог (тоді ще майбутній герцог) відправив свою коханку, щойно дізнався про її вагітність. Учинив він так з малодушності, зі страху перед батьком, герцогом Робером, суворим пуританином, який засуджував сина за його легковажність та розпусність і знай погрожував позбавити його спадку.

Після батькової смерті молодий герцог і далі приховував існування позашлюбного сина, оскільки закохався

в Ізабеллу Галльську. А потім, втративши її, він зненавидів весь світ. Прагнучи забутись і втамувати свій біль, він з головою поринув у державні справи, присвятивши їм весь свій час, все своє життя, всього себе, і його нітрохи не турбувала Маркова доля. На щастя, стара герцогиня, жінка шляхетна і добросерда, що на два роки пережила свого чоловіка, все-таки встигла подбати про внука. Лише завдяки їй Марк з малих літ жив у достатку, не знаючи злиднів, виховувався як справжній вельможа, а згодом здобув блискучу освіту в найпрестижнішому в усій Європі учбовому закладі — університеті Святого Павла в Римі. Правду про своє походження Марк дізнався лише на двадцять другому році життя від умирущої матері, а вперше побачив батька ще через сім років, коли, отримавши ступінь магістра теології, був призначений молодшим вікарієм тулузької архієпархії і приїхав до Галлії.

Зрозуміло, що ні про які синівські почуття з Марково боку мови йти не могло, зате в його стосунках з герцогом була повага і взаєморозуміння, а згодом між ними виникло щось на зразок дружби. Відчувши запізніле каяття, герцог посприяв стрімкій кар'єрі сина. За неповні п'ять років той з молодшого вікарія став коад'ютором архієпископа, а ще за рік по тому, коли монсеньйор Бартоломео Гаєтані був відкликаний до Рима, щоб обійняти в Курії посаду камерлінга, папа Павло VII, за клопотанням герцога Аквітанського, призначив Марка де Філіпо новим архієпископом Тулузьким і висвятив його в ранг кардинала.

Батькову допомогу Марк сприймав з вдячністю та розумінням, але так і не зміг до кінця простити йому своє сповнене образ і принижень дитинство безбачченка, змарновану молодість матері, якій за самовіддане кохання було відплачено вічною розлукою та забуттям... І можливо, саме та неусвідомлена ворожість, той прихований осуд, що іноді з'являлись у Марковім погляді в перші роки їхнього знайомства, спонукали герцога озирнутися назад, переосмислити минуле, по-новому оцінити свої ко-

лишні вчинки, зокрема, своє ставлення до Філіпа...

— В ім'я Отця, Сина і Святого Духа, — тим часом читав пан де Мірадо. — Ми, Філіп, з ласки Божої герцог Аквітанії, принц Беарну й верховний сюзерен Малььорки та Мінорки, маркграф Іспанський, князь-протектор Гасконі та Каталонії, пер* Галлії, оголошуємо привселюдно, аби це стало відомо кожному підданому нашому і всім нашим родичам, владикам християнським, а також князям невірним, що, визнавши сина нашого Філіпа, графа Кантабрії та Андори, своїм спадкоємцем і заповідавши йому всі титули, володіння та повноваження, що нині належать нам, разом з тим, дня цього, 15-го травня, року 1452-го від Різдва Христового, за згодою та схваленням його святості папи Павла Сьомого, його імператорської величності Авґуста Дванадцятого, могутніх беарнських та балеарських сеньйорів і Сенату, ми зрікаємося титулу принца Беарну і верховного сюзерена Малььорки та Мінорки з усім належним йому на користь вищезазначеного сеньйора Філіпа, сина нашого, щоб правив він цими володіннями, керуючись волею своєю і за велінням совісті своєї, на власний розсуд і зі згоди підданих своїх, правив мудро та грізно, гідно пам'яті славних предків наших та їхніх діянь, для більшої слави всього роду нашого. Най буде з ним завжди і в усьому поміч Божя та Його благодать, але хай він не забуває, що Всевишній тому й дарував кожній людині вільну волю, щоб в учинках своїх вона керувалася власним розумом і самостійно обирала собі шлях у житті, усвідомлюючи свою відповідальність перед Господом нашим і прагнучи збільшити Його славу та велич Його.

*Пер — у Галлії, член вищого колегіального органу королівства, Рада перів, що складалася з правителів галльських князівств. Протягом XIV ст., прагнучи забезпечити за собою більшість у Раді перів, королі Галлії дробили свій домен, герцогство Ланґедок, на окремі князівства і передавали їх у володіння молодшим синам. Внаслідок такої політики, на початок XV ст. Рада перів втратила своє значення, бо її склад не відображав реального співвідношення сил у королівстві, і титул пера став просто почесним званням.

Амінь!

Зачитавши акт, пан де Мірадо вручив символічну зв'язку ключів міністра князівського двору своєму наступникові на цій посаді — невисокому худорлявому юнаку вісімнадцяти років з ясно-каштановим волоссям, першому дворянинові нового принца, Габріелеві де Шеверні.

Архієпископ підвів Філіп до вітваря і поклав його праву руку на Біблію.

— Філіпе, — спитав він. — Чи віриш ти у Святу Трійцю і чи визнаєш ти Отця, Сина і Святого Духа як Бога єдиного?

— Так, — відповів Філіп.

— Чи відкидаєш ти Сатану, всі його спокуси та вчинки?

— Так.

— Чи обіцяєш ти зберегти католицьку віру своїх батьків і втілювати її в діяннях своїх?

— Так.

— Чи обіцяєш ти любити й захищати Святу Церкву Христову та служителів її?

— Так.

— Чи обіцяєш ти правити державою своєю за законом та справедливістю?

— Так.

— Чи обіцяєш ти охороняти й відстоювати канонічні привілеї служителів церкви, права васалів своїх та міщанську вільність?

— Так.

— Чи обіцяєш ти, скільки стане тобі сил, підтримувати мир, спокій та злагоду в своїй державі?

— Так.

— Чи обіцяєш ти захищати підданих своїх, піклуватися про них і дбати про їхній добробут?

— Так.

— І перед обличчям Господа Бога всемогутнього ти присягаєш у цьому?

— Так, присягаю.

— Тоді скріпи своє кредо підписом, і нехай присутні тут вельможі, сенатори та прелати стануть свідками твоєї клятви — як перед людьми, так і перед Небесами.

Коли Філіп підписав пергамент з текстом кредо, архієпископ взяв пасторальний скіпетр, простяг його до пастви і мовив:

— Я, Марк, архієпископ Тулузький, ласкою Божою й папою Павлом уповноважений коронувати присутнього тут Філіпа на княжіння. І згідно з моїми повноваженнями я проголошую його принцом Беарну і верховним сюзереном Мальорки та Мінорки.

— Хай буде так! — вигукнули присутні в соборі.

По тому Філіп повернувся на своє місце, а його брат, архієпископ, відправив урочисту месу на честь нового принца. Сам Філіп не чув ані слова молитви, яку машинально промовляли його вуста разом з усією паствою. Стоячи навколішки біля підніжжя вівтаря, він весь заглибився в себе, внутрішньо готуючись до головної церемонії — коронування.

Нарешті літургія скінчилася. В супроводі єпископів-вікаріїв Фуа та Ортезького, що йшли обіруч нього, Філіп знову піднявся до вівтаря, і тоді розпочалося довгождане дійство.

Камергери скинули з Філіпа весь верхній одяг за винятком штанів та черевиків, і заходились одягати його у важкі від численних прикрас церемоніальні князівські шати, що разом з іншими атрибутами влади були розкладені на аналої. Єпископ Фуа прикріпив до його ніг золоті шпори і тут же зняв їх, а єпископ Ортезький повісив йому на шию масивний золотий ланцюг з великим, прикрашеним коштовними каменями хрестом. Архієпископ благословив меч — символ військової могутності, що колись належав Філіпові Войовнику, і звернувся до його нащадка з такими словами:

— Вручаю тобі меч цей з благословенням Господнім, щоб захищав ти ім'я Христове від невірних, єретиків та блюзнірів, охороняв свою країну, влада в якій дана тобі

Богом, від внутрішніх та зовнішніх ворогів і підтримував мир серед своїх підданих.

Напередодні Філіп недовго думав, кому бути новим головнокомандувачем беарнського війська. Тут, власне, й думати було нічого.

— Ясновельможний та могутній пан Ернан де Шатоф'єр, граф Капсірський, конетабль* Беарну! — оголосив Габріель.

Поважною ходою Ернан наблизився до вівтаря, прийняв з Філіпових рук меч, поцілував головку його ефеса і, схиливши коліна, поклав його на престол.

Падре Антоніо, який, поспіхом уладнавши свої справи в Толедо, пов'язані з передачею парафії іншому священику, встиг все-таки прибути до Тараскона саме вчасно, щоб взяти участь у церемонії коронації в ранзі нового канцлера князівства, дістав з інкрустованої скриньки князівський перстень з печаткою і передав його архієпископу. Марк надягнув персня на палець Філіпові, потім вклав у його праву руку скіпетр суверена, а в ліву — жезл правосуддя. Філіп опустився на коліна перед вівтарем.

Також ставши навколішки, архієпископ взяв з дарохранильниці золоту князівську корону, оздоблену рубінами та сапфірами, а Габріель де Шеверні тим часом почав викликати могутніх вельмож Беарну і Балеарів:

— Ясновельможний та могутній пан Гастон, граф д'Альбре!

До Філіпа підійшов наймогутніший з його підданих і його двоюрідний брат.

— Ясновельможний та могутній пан Робер, віконт де Бігор!

То був батько його друга, Симона де Бігора. Сам же Симон стояв поодаль і тільки тим і займався, що раз по раз нишком штурхав ліктем свою дружину, пані Амелію

* *Конетабль* — в Середньовіччі, верховний головнокомандувач сухопутних сил.

д'Альбре де Бігор, яка не зводила з Філіпа сяючих очей.

— Ясновельможний та могутній пан Філіп, граф д'Арманьяк! — продовжував викликати Габріель. — Ясновельможний та могутній пан...

Дев'ятеро могутніх вельмож Беарну та Балеарів стали півколом перед вівтарем, і тоді архієпископ поклав корону на Філіпове чоло.

— Вінчає тебе Господь! — пролунали під склепінням древнього собору слова прелата.

Усі дев'ятеро вельмож по черзі торкнулися корони, присягши тим самим на вірність своєму новому государеві. Архієпископ допоміг Філіпові підвестися з колін, повернувся з ним до пастви і врочисто виголосив:

— Панове! Перед вами ваш принц Філіп, законний правитель Беарну та Балеарських островів, вінчаний на княжіння Господом Богом нашим. Хай живе принц!

— Хай живе принц! — дружно повторили дев'ятеро вельмож.

— Хай живе принц! — підхопила решта підданих Філіпа-старшого та Філіпа-молодшого.

Знову загули дзвони і знову їх мідний передзвін понісся все далі й далі, поширюючись, здавалося, на весь світ.

У супроводі прелатів, могутніх вельмож і почту своїх дворян Філіп попрямував до виходу з собору, де його чекав радісний натовп простолюду та дрібномаєтної шляхти. Незважаючи на втому після такої тривалої й виснажливої церемонії, він тримався велично та гордовито, всім своїм виглядом зображаючи бадьорість. Це був день його тріумфу, день його перемоги: за півмісяця до виповнення йому двадцяти одного року Філіп Аквітанський, прозваний Красивим, третій син герцога, став не просто вельможним князем — але і суверенним государем.

На півдорозі до виходу погляд Філіпа випадково... втім, не так вже й випадково, зустрівся з ясним поглядом найпрекраснішої з усіх присутніх у соборі жінок — Амеліни. Він крадькома всміхнувся їй, а в його голові промай-

нуло кілька ну зовсім недоречних у цьому святому місці і при цій урочистій обстановці думок...

Розділ XI

Неприємна звістка

На головному майдані Тараскона від краю до краю вирувало людське море: майже всі городяни та мешканці довколишніх сіл очікували тут на прибуття новоспеченого принца Беарнського. Серед простолюду було багацько таких, хто ще зранку встиг добряче налігатися; радісно-збуджений натовп став важко керованим, і варті довелося докласти чимало зусиль, щоб утворити вільний прохід від зовнішньої до внутрішньої брам. Нарешті святкова процесія пододала цю останню на її шляху перешкоду, і ясновельможне панство опинилось у відносному спокої за надійно укріпленими внутрішніми мурами замку.

У натовпі придворних та слуг, що зустрічали процесію на площі перед палацом, Філіп відразу завважив здорованя, чий пом'ятий, просочений пилом і потом одяг неприємно контрастував з ошатним вбранням решти присутніх. На грудях його лівреї були вишиті геральдичні замки Кастилії й леви Леону. Придивившись уважніше, Філіп упізнав у ньому штатного гінця кастильського королівського двору, хлопця, що славився своєю надзвичайною витривалістю. Проте зараз цього витривалого хлопця аж хитало від втоми; складалося враження, що він ледве тримається на ногах.

„Отакої!“ — заскочено подумав Філіп. — „Що ж трапилося? Невже...“

У відповідь на запитливий погляд гінця він ствердно кивнув і спішився. Гонець підійшов до Філіпа, зняв капелюха і вкляк перед ним на одне коліно. В руці він тримав чималих розмірів пакет, скріплений п'ятьма королівськими печатками — чотирма меншими у кутках і великою гербовою посередині. Це була офіційна депеша.

— Монсенйоре, — промовив гонець. — Його величність король Кастилії та Леону Альфонсо Тринадцятий зі скорботою сповіщає вашу високість про смерть свого найяснішого батька, нашого улюбленого государя дона Фернандо.

Філіп мовчки взяв пакет, зламав печатки, видобув листа й побіжно ознайомився з його змістом, який, коли відкинути всю словесну половину, зводився до кількох лаконічних фраз. Філіпові, звісно, шкода було небіжчика короля, та не можна сказати, що ця звістка дуже засмутила його. Він ніколи не почував особливої симпатії до Фернандо IV, а віднедавна перестав і поважати його.

Тим часом до Філіпа підійшли батько та брат (цебто архієпископ). Він віддав Габрієлеві прочитаного листа і стримано повідомив:

— Тиждень тому помер король Кастилії.

Всі присутні перехрестилися.

— То був видатний государ, — промовив герцог з несподіваним смутком у голосі. Йому раптом спало на думку, що покійний дон Фернандо був лише на чотири роки старший за нього.

— Та вже ж, — без особливого ентузіазму кивнув Філіп. — Це велика втрата для всього християнства. Мир праху його.

— Вічний спокій даруй йому, Господи, — додав архієпископ.

— Дон Альфонсо знову мусить воювати, — сказав Філіп. — Тепер з Португалією. Ще взимку граф Хуан відмовився платити податки до королівської скарбниці і не надав свого війська для походу проти Гранади. А нещодавно проголосив Португалію незалежним від Кастилії королівством. Себе він, певна річ, призначив королем, але ще не знайшов єпископа, який погодився б його коронувати.

— Про цей конфлікт я чув, — сказав герцог. — Португалії кортить наслідувати приклад Нормандії. Та дон Хуан не врахував одного — Кастилія Фернандо Четвертого, це не Франція Філіпа-Авґуста Третього. То що ж робитиме

новий король, Альфонсо Тринадцятий?

— Він збирається придушити заколот, доки він не переріс у міжусобицю і...

— І поки на бік графа не стали езуїти, — зрозумів герцог. — Дон Альфонсо звернувся до тебе за підтримкою?

— В тім-то й річ, що ні, — відповів Філіп трохи здивовано. — Він лише повідомляє про смерть дона Фернандо і про свій намір послати військо до Португалії, а також висловлює побажання, щоб у разі потреби лицарі Кантабрії негайно зібралися під знамена Леону.

— Цілком законне бажання, — визнав герцог. — Вочевидь, дон Альфонсо впевнений у власних силах і не хоче залучати до конфлікту третю сторону. Що ж, тим краще для нас.

Філіп ствердно кивнув, хоч сам дуже сумнівався в цьому.

— Король просить дати письмове розпорядження сеншалеві Кантабрії знову спорядити військо, що я зараз і зроблю.

Герцог схвалив рішення сина і разом з архієпископом та падре Антоніо подався зустрічати папського легата, кардинала Енцо Манчіні, що саме виходив з носилок.

— Люб'язний, — звернувся Філіп до гінця. — Коли ти збираєшся вирушити в зворотну путь?

— Вже завтра на світанку, монсеньйоре. Мене попередили, що справа нагальна. — І перейшовши на арабську мову, яку Філіп вивчив у Кастилії, він додав: — Я маю ще одне доручення, пане мій. Неофіційне.

— Яке?

— Лист від відомої вам особи. Король про це нічого не знає.

Філіп сторожко роззирнувся довкола. Батько стояв віддалік і розмовляв з папським легатом, але час від часу скося поглядав на нього. Дворяни та слуги, миттю збагнувши, що йдеться про щось суто конфіденційне, делікатно повідступали на кілька кроків. Зате Ернан, який саме проходив неподалік і розчув останні слова гінця, негайно

опинився поруч з Філіпом.

— Так, так, так! — промовив він арабською, і губи його розтяглися в хитруватій посмішці. — Таємна змова з еміром?

— Не блазньої, друже! — огризнувся Філіп, мимоволі шаріючись; він здогадувався, від кого був лист. І до гінця: — Ну, давай, люб'язний!

Той спритно видобув з-за вилоги лівреї невеликий пакет, який Філіп відразу сховав у пишних складках своєї мантиї, навіть не поглянувши на нього. Перевіривши на дотик рельєфні контури печатки, він пересвідчився у правильності свого здогаду.

Філіп покликав Габріеля і доручив йому подбати про гінця. Перший дворянин принца запросив свого підопічного до палацу, а слідом за ними подався й Ернан з явним наміром взяти кастильця в роботу і вивідати в нього найсвіжіші толедські плітки.

Філіп підійшов до батька та гурту прелатів.

— Панове, — сказав він. — На жаль, я мушу залишити вас — маю невідкладну кореспонденцію.

— Авжеж, — погодився герцог, відходячи з Філіпом убік. — Державні справи не дають нам спокою ні вдень, ні вночі... Гм. Такою ж мірою це стосується і справ любовних... Та що ти шарієшся, мов та невинна панночка! — додав він з усмішкою. — Це ж зовсім не годиться для такого затятого серцеїда, як дон Феліпе з Кантабрії... Ну, гаразд, іди розбирайся зі своєю кореспонденцією, а я тим часом трохи відпочину. Коли звільнишся, неодмінно зайді до мене. Є одна справа, також невідкладна, а в наступні кілька днів нам навряд чи випаде спокійно поговорити. Там, — герцог невизначено махнув рукою, маючи на увазі місто за внутрішніми мурами замку, — вже почалися оргії. У нас незабаром буде те ж саме.

— Добре, батьку, — сказав Філіп. — Я постараюся звільнитись якнайшвидше.

Перевдягнувшись, Філіп усамітнився в своєму кабінеті, передусім розпечатав другого листа і замилювано всмі-

хнувся, упізнавши по-дитячому незграбний почерк принцеси Нори. Але ця замилована усмішка миттю зникла з його лица, щойно він прочитав перші рядки:

Коханий мій!

У ці сумні для мене і всієї нашої родини дні, затьмарені втратою царственного батька, я наважилась написати тобі, спонукувана до того важкими хмарами-громовицями, що насуваються на раніш ясний та чистий небосхил нашого кохання...

Філіпове серце стислося й болісно защеміло. Ще нічого не знаючи про природу згаданих Норою хмар-громовиць, він уже зрозумів, що втратив її так само безглуздо й винятково зі своєї вини, як раніше втратив Бланку...

...Король, брат мій, вирішив по закінченні жалоби йти війною на графа Хуана Португальського (прости, Господи, його грішного — адже він наш дядько!). Альфонсо вже підписав едикт про позбавлення його всіх титулів та володінь за бунт і непокору королівській владі. Однак він побоюється, що в майбутній війні єзуїти нададуть таємну допомогу дядькові Хуану, а то й відкрито візьмуть його бік, спровокувавши в країні міжусобицю. У зв'язку з усім цим брат вважає за необхідне заручитися підтримкою імператора Римського. Виявляється, ще за свого життя, напередодні твого від'їзду до Галлії, батько мій отримав конфіденційне послання від Августа Юлія, в якому той повідомляв, що незабаром папа Павло має задовольнити його клопотання про розлучення з імператрицею, оскільки новий лікарський консилиум, скликаний Святим Престолом, одностайно визнав, що, подарувавши імператорові дочку, вона стала безплідною і вже не в змозі народити йому сина — наступника престолу. Правда, офіційне рішення консилиуму ще не оприлюднене, проте Август Юлій запевняє, що за цим справа не стане — вердикт остаточний і потребує лише формального затвердження з боку найсвятішого отця, який обіцяє підписати його в середині травня разом з актом про розривання шлюбу...

Дочитавши до цього місця, Філіп відкинувся на спин-

ку крісла і міцно, аж до болю, прикусив нижню губу. На обличчя йому набігла пекуча краска гніву та сорому. Тепер він зрозумів, чому минулого тижня його гонець повернувся з Толедо без конкретної відповіді. І зовсім не тому, що Фернандо IV був при смерті.

Але ж Альфонсо, його друг... Втім, ні. Передусім, він король Кастилії, і його щонайперший обов'язок — дбати про благо своєї країни. Якщо влаштований Фернандо IV шлюб старшої доньки з Александром Біскайським був, по суті, примхою короля, виявом його людської слабкості (а відверто кажучи, справжнім свинством щодо Філіпа і, особливо, Бланки), то рішення Альфонсо XIII віддати свою меншу сестру за Авґуста XII Римського було продиктовано суто державними міркуваннями.

Віднедавна Італія активно прагнула до тісного політичного союзу з Кастилією, чиї останні успіхи в Реконкісті* і не менш успішна внутрішня політика, спрямована на централізацію та зміцнення королівської влади, поступово перетворювали її на наймогутнішу державу на заході європейського континенту. З цією метою покійний імператор Корнелій IX віддав свою племінницю Констанцу Орсіні за наслідного принца Кастилії Альфонсо. З цією ж метою імператор Авґуст XII захотів одружитися з кастильською принцесою Бланкою. А що ж до його першого шлюбу — з Ізабеллою Французькою, найменшою з одинадцяти дітей Філіпа-Авґуста II, то він не приніс римській короні нічого, крім гірких розчарувань. Невдовзі після смерті великого французького короля і початку правління його онука Філіпа-Авґуста III (який, до речі, був на тринадцять років старшим за свою тітку, імператрицю Ізабеллу) Франція стала стрімко втрачати свої позиції провідної держави, чому великою мірою посприяли релігійні авантюри короля та бездарне правління країною за його відсутності королеви Хуани Португальської.

Переконавшись у політичній безплідності свого шлю-

* Реконкіста — звільнення захоплених маврами іспанських земель.

бу з Ізабеллою Французькою і втративши надію на народження наступника престолу (а за римськими законами таким міг бути лише син), Август XII п'ять років тому звернувся до папи з проханням про розлучення. Однак цей його намір наразився на шалений спротив французьких кардиналів, уражених у своїй національній гордості, а також прихильників Гвідо Конті, герцога Неаполітанського, чий рід мріяв про повалення династії Юлія ще з прадавніх часів. Навіть найближчий родич імператора, його дядько Валерій Юлій з численним потомством, нішком ставив палиці в колеса небожеві, більше дбаючи про інтереси свого старшого сина, аніж про благополуччя держави та всього роду Юліїв.

Минав час, кожен наступний лікарський консиліум перетворювався на фарс, грузнучи в безплідних дискусіях щодо гаданої безплідності Ізабелли Французької, і вже ніхто всерйоз не розраховував на сприятливий для Августа XII результат, аж раптом авторитетні вчені мужі несподівано для всіх порозумілися, облишили свої суперечки і одностайно визнали імператрицю неспроможною мати дітей. Трохи згодом до Філіпа дійшли чутки, що звістка про одруження Бланки з графом Біскайським переповнила чашу терпіння молодого імператора, і він вчинив грубий тиск на членів консиліуму — як стверджували злі язики, не погребував навіть особисто пригрозити деяким непокірним світилам медичної науки фізичною розправою. Так воно було чи ні, але Август XII поспішав не даремно, і якщо він справді вдався до погроз, то зробив це вчасно і з належною рішучістю.

Філіп трохи пожурився з того приводу, що надто зволікав з одруженням з Норою, і разом з тим подякував небесам, що не був заручений з нею офіційно, уникнувши, таким чином, ще більшого приниження — публічного розірвання заручин з боку нареченої. Почасті його втішила і навіть розвеселила думка про те, як почуватиметься імператор, коли першої ж шлюбної ночі виявить, що його юна дружина, крихітка Нора, вже була в ужитку і, мало

того, для свого ніжного віку досить вправна і досвідчена в коханні.

„Ось, маєш!“ — зловтішався він на адресу Авґуста XII. — „Іж не подався!“

Продовживши читати листа, Філіп дізнався, що імператор, поки неофіційно, попросив Нориної руки і отримав від Альфонсо згоду за умови, що Італія надасть Кастилії військову допомогу в боротьбі проти Хуана Португальського. Натомість кастильський король обіцяв, що приборкана Португалія стане посагом Нори, щоправда, з двома істотними застереженнями. По-перше, графство й надалі залишатиметься під суверенітетом Кастилії, а по-друге, згодом воно має перейти у володіння молодших дітей імператора та Нори — наступник же римського престолу не матиме на нього жодних прав. Навіть за таких обмежень пропозиція Альфонсо була дуже принадною для Авґуста XII: упродовж останніх двох сторіч у римських імператорів постійно боліла голова, як улаштувати майбуття своїх менших синів, не надто утискаючи при тім решту родичів та представників інших могутніх сімей Італії.

Закінчувався Норин лист так:

...Передбачаючи вічну розлуку, коханий мій, я хочу востаннє побачитися з тобою, і, якщо ти не маєш змоги приїхати до Толедо, благаю тебе бути присутнім на урочистостях у Памплоні, що відбудуться на початку вересня цього року з нагоди вісімнадцятиріччя кузини нашої, наварської принцеси Марґарити, і які я відвідаю, коли буде на те воля Божа та згода брата мого, короля.

Твоя навіки,

Нора.

Філіп сумно всміхнувся.

„Що ж, Норо, прощай,“ — подумав він. — „І пробач за все. Мені шкода, що так вийшло, дуже шкода, та, видно, це наша доля. Над нашим коханням з самого початку тяжів фатум, і може, так буде краще для нас обох. Ти станеш королевою Італії, люба, зичу тобі щастя, багато дітей,

і нехай імператорська корона розвіє твій смуток. Ну, а я... Та що й казати! Якось я проживу і без тебе, і без союзу з Кастилією, хоч і те й інше мені не завадило б.“

З важким зітханням Філіп акуратно склав листа і сховав його в скриньці з іншою кореспонденцією, а потім ще кілька хвилин просидів у похмурій задумі, сумовито дивлячись крізь відчинене вікно в ясне весняне небо. Нарешті він рішуче труснув головою, проганяючи невеселі думки і викликав секретаря, що чекав у сусідній кімнаті. Наказавши йому розшукати падре Антонію і під його керівництвом написати розпорядження на ім'я сенешаля Кантабрії, Філіп нашвидку перекусив і, пам'ятаючи про свою обіцянку чимшвидше звільнитися, подався до батька.

Герцогські покої були розташовані у протилежному крилі палацу. Щоб скоротити шлях, Філіп пішов через парк і на одній з алей, у тіні великого платана, несподівано зустрів Амеліну. Кузина засапано дихала, як це буває після швидкого бігу, щоки в неї були розпашілі, ошатний капелюшок зсунувся набакир, а розпущене довге волосся було безладно розкидане по її плечах, золотими хвилями спадаючи їй на груди і прикриваючи лице. Помітивши зі свого вікна, як Філіп вийшов у парк, вона прожогом кинулась йому назустріч, палаючи бажанням побачитися з ним сам на сам.

З дитинства знайомим Філіпові жестом Амеліна прибрала з обличчя волосся і, трохи схиливши до правого плеча голову, спрямувала на нього погляд, сповнений любові та обожнення. П'ять років тому вона народила сина і за прикладом своєї матері (їхньої матері!) годувала його власними грудьми — та це нітрохи не зашкодило її фігурі. Бувши підлітком, Амеліна обіцяла стати сліпучою красунею і таки перевершила всі сподівання. Гарненький бутон розкрився, обернувшись на розкішну, духмяну троянду.

До Тараскона вона приїхала лише вчора, пізно ввече-

рі, коли Філіп вже ліг спати, щоб як слід відпочити перед коронацією. І якщо не враховувати короткого побачення рано вранці і тих поглядів, якими вони обмінювалися в соборі і на зворотному шляху, це була їх перша справжня зустріч після семи довгих років розлуки...

Філіп дивився на неї, не тямлячи себе від захвату. Його охоплювала солодка, п'янка знемога, і він відчував, що давня любов до Амеліни, яку колись витіснила з його серця Луїза, відроджується в ньому знову і з новою силою.

Весело щебетали пташки, тихо шумів вітер у кронах дерев, навколо не було ні душі, а вони все стояли мовчки за крок одно від одного, обмінюючись ніжними поглядами і згадуючи минуле. Нарешті Амеліна підступила впритул до Філіпа, поклала руки йому на плечі і підняла до нього своє лице.

„Стережися, Симоне!“ — промайнуло в його затьмареній свідомості.

Швидкі, жадібні, жагучі поцілунки, сльози на очах Амеліни, що їх він негайно висушував ніжними доторками своїх губ, стрімке биття двох сердець, що злилися воедино... Усі ці роки на чужині Філіпові так бракувало її, рідної, любої сестрички, яка самовіддано кохала його, яка розуміла його з півслова. І ось вона знову з ним, у її погляді він прочитав колишню любов, помножену на довге чекання, і готовність будь-якої миті віддатися йому цілком, до останньої своєї часточки...

Згадавши, що його чекає батько, Філіп відчайдушним зусиллям волі примусив себе вивільнитися з Амеліниних обіймів, винувато поцілував її маленьку долоню і бігцем, не озираючись, кинувся геть від неї...

Розділ XII

Шлюб — справа державна

Вони стояли перед першим з шеренги портретів, що висіли на стіні один за одним, розділені широкими вікна-

ми, крізь які просторий герцогів кабінет щедрими потоками заливало денне світло. Це приміщення герцог рідко використовував за його прямим призначенням; всіма поточними справами він звичайно займався в іншому, скромнішому й затишнішому кабінеті, а тут улаштував наради з міністрами, давав малі аудієнції і час від часу збирав найближчих родичів, щоб спільно обговорити деякі сімейні проблеми.

Цього разу в кабінеті було лише двоє людей — Філіп та його батько.

— Сину мій, — промовив герцог, помахом руки вказуючи на портрети. — Ряд цей можна продовжити в минуле на багато-багато облич, проте не годиться нам вдаватися в надмірну пиху, розміщуючи тут зображення всіх наших найясніших предків. Досить і одного короля — засновника чоловічої лінії, аби збагнути всю глибину родоводу нашого, що сягає своїм корінням сивої давнини, тих часів, коли світ ще не був осяяний світлом Нового Заповіту, коли Господь Ісус ще не прийшов на землю, щоб своєю мученицькою смертю спокутувати людські гріхи...

— Ти, певна річ, знаєш, що це Корнелій П'ятий, король Італії, імператор Римський, — після короткої паузи продовжив герцог, дивлячись на перший портрет. — Поганенький він був государ, надміру запальна та легковажна людина. Товстун, ласун, сластолюбець, з дитячих літ він загрузнув у насолодах столу та ліжка. Єдине, що він умів робити, то це дітей, і слід віддати йому належне, у цій царині він не мав собі рівних як серед християн, так і серед мавританських, сарацинських та турецьких вельмож... Ну, хіба що біблійний цар Соломон наплодив більше синів та дочок — але це було дуже давно, та й не виключено, що Священне Писання трохи прибріхує... Гм, хай простить мене Господь, якщо я богохульствую... Так от, — герцог перейшов до наступного портрета, — син Корнелія, Карл, був десь у четвертому десятку його байстрюків. Він з'явився на світ унаслідок поїздки герцогині Аквітанської до Рима погостювати у свого кузена, імпера-

тора, тим часом як її чоловік, герцог Карл Другий, воював у Палестині за звільнення Гробу Господнього і звідки, на своє щастя, не повернувся, загинув у бою з сарацинами. За дивним збігом обставин, це сталося наступного дня після того, як герцог отримав листа від свого меншого брата, в якому повідомлялося, що на тринадцятому місяці його відсутності герцогиня народила йому сина-спадкоємця... Гм, свого часу дехто вбачав між двома цими подіями безпосередній зв'язок... Менший брат небіжчика, герцог Людовік Третій, на біду своїх нащадків, був дуже делікатний і нерішучий. Він не став роздмухувати скандал і не вимагав від короля та Сенату визнання Карла незаконнонародженим. Його цілком задовольнило те, що герцогиня-вдова від імені свого сина відмовилася від будь-яких претензій на герцогську корону. Через шістдесят сім років цим скористався Філіп, син Карла, і відразу після смерті герцога Людовіка Четвертого заявив про свої права на спадок. Цікавий, до речі, юридичний казус: він зовсім не заперечував, що його батько — позашлюбний син імператора Корнелія, а проте той був народжений у законному шлюбі ще за життя герцога Карла Другого — і протилежне не доведене. Звісно ж, спадкоємці Людовіка Четвертого негайно порушили справу про визнання незаконнонародженості покійного маркграфа Карла, однак наш предок, Філіп Войовник, також не сидів склавши руки. Галльський Сенат обмежився в своєму остаточному рішенні кількома обтічними фразами, що нікого ні до чого не зобов'язували, король Арман Другий звернувся до обох конфліктуючих сторін з проханням утриматися від кровопролиття, а Сенат Аквітанії з розкритими обіймами зустрів свого нового герцога — Філіпа Першого... Гадаю, високоповажні сенатори, що радо вітали нашого предка Войовника, не були б такі одностайні, якби могли передбачити майбутнє і знали, яким — скажемо відверто — негідником буде їхній наступний герцог, Карл Третій...

Батько продовжував розповідь, переходячи від одного портрета до іншого. Майже все, що він говорив, Філіп

неодноразово чув від інших оповідачів, та навіть раніше відоме тепер бачилося йому в новому світлі — адже він також має зайняти своє місце в цій шерензі правителів.

— Твій дід Робер, вірний слуга престолу Святого Петра, — вимовляючи ці слова, герцог скептично посміхнувся, і його посмішка не пройшла повз Філіпову увагу. — Вогнем та мечем викорінював він катарську ересь* в Арагоні. Укупі з Інморте він звитязно боровся проти тогочасного регента Арагону Корнелія Юлія**, що вступився за катарів... Інморте, — повторив герцог з ненавистю та огидою в голосі. — Ім'я ж яке***! За тридцять років свого перебування на посаді гросмейстера єзуїтів він перетворив орден на пекельне кодрло. Раніше, на початку цього, наприкінці минулого сторіччя, лицарі Серця Ісусового були істинними лицарями віри Христової. Разом з Кастилією та Арагоном вони мужньо боролися проти маврів, своїми власними силами звільнили від невірних крайній південний захід Іспанії від Олісіпо^{*4} до мису Сан-Вісенте — не заперечую, їх орденowi заслужено дісталися ці землі під Лузітанську область. Та з приходом до влади Інморте Лузітанія^{*5} стала такою ж виразкою на тілі Іспанії, як і Гранадський емірат. Орден єзуїтів перетворився на всюдисущу теократичну державу. У всіх трьох областях ордену встановлені драконівські порядки, введене поголовне рабство для всіх плебеїв та нехристиян; причому рабство не в нашому розумінні цього слова, а рабство в

* *Катарська ересь* (від грецьк. ?????? — чистий), середньовічне єретичне вчення в Західній Європі. Катарі вважали матеріальний світ породженням диявола, засуджували все земне, закликали до аскетизму, викривали католицьке духовенство.

** *Корнелій Юлій Римський* (1372 — 1442) — син імператора Авґуста X, другий чоловік Хуани I, королеви Арагону (1367 — 1416); після смерті старшого сина, Хуана II (1419 р.), і до повноліття молодшого, Хайме III (1430 р.), був регентом королівства.

*** Щодо походження імені Інморте в істориків і генеалогів немає спільної думки. Та хоч там як, „inmorte“ галльською означає „безсмертний“.

*4 *Олісіно* — теперішній Лісабон.

*5 *Лузітанія* — південна Португалія.

тій формі, в якій воно існувало в найпохмуріші періоди історії Римської Імперії та за єгипетських фараонів. Я неодноразово казав батькові, що катарська єресь для Інморте лише привід для вторгнення в Арагон, та він не захотів прислухатися до моїх слів. Певна річ, якби його задум здійснився, ми б отримали у своє володіння графства Садаба, Хака, Леріда і Тарагона — проте тоді на решті території Арагону утворилася б Арагонська область ордену Серця Ісусового. Сподіваюся, ти розумієш, які б наслідки це мало для нас?... Можеш не відповідати, я бачу, що розумієш. А от твій дід не розумів цього, він був засліплений релігійним фанатизмом, чистота віри була для нього понад усе. Він забув, що найперший обов'язок кожного правителя — дбати про благо своєї держави, про добробут людей, що мешкають на підвладних йому землях. І ніщо не повинно відволікати нас від виконання цієї високої місії, покладеної на нас самим Богом, чиїм ім'ям ми так часто прикриваємося, коли чинимо щось лихе і недобре. — Герцог говорив жорстко, слова злітали з його вуст, як вирок, що його він виносив своєму батькові. — Як на мене, то нехай наші церковні діячі улагоджують всі свої суперечки на теологічних семінарах та диспутах і не вдаються до військової сили, бо зброя — кепський аргумент, в бою перемагає не той, хто правий, а той, хто сильніший. Ще три сторіччя тому церква переслідувала всіх, хто стверджував, що земля має форму кулі, тоді це було оголошене єрессю; а тепер це вважається незаперечним фактом, хоч досі нікому ще не вдавалося досягти Індії західним шляхом. А згідно з буллою папи Іоана XXIV це взагалі неможливо: Господь, бачте, навмисно створив Океан таким неоссяжним, що його неможливо переплисти, аби люди, бува, не сплутали сторони світу, щоб східні землі завжди були на сході, південні — на півдні, північні — на півночі, а західні — на заході... — Герцог скептично всміхнувся. — Ну, а коли ці самі люди врешті знайдуть спосіб переплисти Океан — тоді що? Церкві знову доведеться переглянути свої доктрини, визнати, що її колишні пастирі явно по-

квапилися необґрунтованими висновками, — а це не додасть їй авторитету. От що я скажу тобі, Філіпе: якщо не знаєш, на чиему боці правда, спершу знайди її і лише тоді втручайся. А як не знайдеш, то залишайся якомога нейтральнішим, у жоднім разі не офіруй своїми принципами, бо нарівні з необачністю, безпринципність — непростима вада для государя. Мій батько, може, й був певен правоти папи Інокентія, але я — ні. І взагалі, нам, світським володарям, краще не втручатися в церковні справи, бо за великим рахунком у кожного нового понтифіка своя, нова, особлива правда. Так було і з катарами. Інокентій П'ятий відлучив їх гамузом від церкви і нацькував на них Інморте та мого батька. Інокентій же Шостий просто передав справу на розгляд конгрегації священної канцелярії, ватажки катарів визнали помилковість деяких своїх тез, відrekliся від помилок, а в іншому виявилося, що їхнє вчення цілком узгоджується з католицькими догмами. Мало того, тепер і східні християни ніякі не єретики і не віровідступники! Всі ми, на думку папи Павла Сьомого, діти однієї Вселенської Церкви і віримо в одного Бога, причому віримо однаково правильно, тільки славимо Його трохи по-різному — та це, як стверджує найсвятіший отець, невелика біда... А втім, — додав герцог, — така правда мені більше до вподоби, ніж та, колишня, коли з усіх амвонів піддавали анафемі грецького патріарха разом з його паствою...

Свій портрет батько прокоментував так:

— Ось коли ти розповідатимеш своєму синові про його предків, тоді й скажеш йому, що я зробив доброго в житті, а в чому припустився помилок.

Відтак герцог перейшов до останнього портрета.

— А це твоя мати Ізабелла, — тужливо промовив він.

Вже вкотре Філіп пильно вдивився в округле дитяче личко з невиразними, подекуди неправильними рисами. Його мати... Це слово викликало в Філіповій уяві образ іншої жінки, Амелії Аквітанської, яку він називав своєю мамою. А коли її не стало, він відчув себе круглим сиро-

тою, так горював за нею, так тужив... Саме тоді він втратив свою матір, свою *справжню* матір.

Як завжди на згадку про матінку Амелію, Філіп засумував, а на очі йому навернулися сльози. Зусиллям волі він примусив себе повернутися до дійсності і знову зосередив увагу на портреті. Яка ж вона була в житті — жінка, що народила його? Батько нестямно кохав її, поведився, кажуть, як правдивий шаленець. Заради неї він ладен був розпалити міжусобицю в королівстві, зненавидів рідного сина за її смерть, двадцять років розтратив даремно, живучи одними лише спогадами про неї. В усіх без винятку баладах про Філіпових батьків неодмінно оспівується дивовижна краса юної галльської принцеси, та й старі дворяни одностайно стверджували, що герцогиня Ізабелла була блискуча красуня. А от на портреті вона здається суцям сірим мишеням. І не лише на цьому портреті, а й на трьох інших — у батьковій спальні, у столовій і в церемоніальному залі — вона така ж сама, анітрохи не краща.

То, може, припустив Філіп, його мати була відзначалася тією особливою вродою, для якої художники ще не винайшли відповідних мистецьких засобів, щоб бодай у загальних рисах передати її мазками фарби на полотнищі. Він вже стикався зі схожою ситуацією. Якось, майже чотири роки тому, дон Фернандо намірився був надіслати імператорові в подарунок портрет Бланки, проте нічого путнього з того задуму не вийшло — всі портрети були забраковані на сімейній нараді як дуже невдалі, зовсім не схожі на оригінал. Деякі майстри пояснювали свою невдачу тим, що Бланка страх яка непосидюча, інші нарікали, що її обличчя надто вже рухливе і неможливо вловити його сталих рис, а знаменитий маестро Ґалеацці навіть наважився заявити королю, що з погляду художника його старша дочка негарна. Філіп був обурений цією заявою не менше, ніж дон Фернандо. Вже тоді він перебував під владою Бланчиних чар, дедалі більше переконуючись, що вона — найчарівніша дівчина в усьому світі, і заява маестро здалася йому блюзнірською. Тоді він узяв слово й

зопалу звинуватив найвидатнішого художника сучасності в бездарності, а все сучасне образотворче мистецтво — в неспроможності...

Філіп дивився на портрет матері, а думав про Бланку. Він не міг зрозуміти, чому вона відмовилася стати його дружиною, чому відкинула план, запропонований падре Антонію. Якийсь час Філіп намагався втішити себе тим, що Бланка просто не наважилася піти проти батькової волі, та цей аргумент не витримував жодної критики. Вона не належала до тих дівчат, що беззаперечно скоряються чужій волі, хай навіть волі батьків. Аби ж то в неї не було ніякого виходу — проте вихід був! Бланка знала, що Філіп хоче одружитися з нею, знала, що він просив у короля її руки і звертався до Святого Престолу за дозволом на їхній шлюб. Також вона знала, що батько віддає її за графа Біскайського аж ніяк не з державних міркувань. Падре Антонію розповів їй усе, чітко змалював ситуацію і запропонував блискучий план, який напевно мусив спрацювати. Але вона відмовилася!

Цього Філіп подарувати їй не міг. Він розцінював це, як зраду з її боку. Які б не були причини її нелогічного вчинку, одне було безперечно: вона віддала перевагу графові Біскайському...

„Ну, чому?“ — вже вкотре подумки запитав Філіп. — „Чому ти так учинила?..."

— Гаразд, — нарешті обізвався герцог, порушуючи тягучу мовчанку. — Ми віддали данину минулому, тепер час поговорити про майбутнє. Присядьмо, Філіпе.

Чи влаштував батько так з певним наміром, чи, може, це вийшло ненавмисно, проте, сівши в запропоноване крісло, Філіп майже фізично відчув на собі погляд свого предка та тезки, маркграфа Войовника. Славний пращур суворо дивився з портрета на нащадка і, здавалося, зазірав йому вглиб душі, вгадуючи найпотаємніші його думки...

Герцог улаштувався в кріслі навпроти Філіпа, поклав лікті на поруччя і сплів перед собою пальці рук.

— Сподіваюся, сину, ти вже здогадався, про що буде мова? — А після ствердного кивка Філіпа продовжив: — Отож я не вбачаю потреби у вступному слові чи то в напучуванні. За два тижні тобі минає двадцять один рік, ти вже доросла людина, ти князь, суверенний государ, і в твоєму віці, при твоєму високому положенні, зовсім не годиться бути неодруженим.

Зі свого власного гіркового досвіду герцог знав, як часом буває боляче чути слово „вдівець“, тим-то й сказав „неодруженим“. Філіп це зрозумів і поглядом подякував йому за делікатність.

— Я цілком згоден з вами, батьку. Щиро кажучи, я навіть здивований, що ви так довго зволікали з цією розмовою.

— Коли я дізнався, — пояснив герцог, — що наступного дня після повернення ти надіслав до Кастилії гінця з офіційним листом, то вирішив трохи зачекати. Про зміст цього листа я достеменно не знаю, але припускаю, що ти просив у короля руки принцеси Елеонори.

— Ага, он воно як... — промурмотів Філіп, червоніючи. — Зрозуміло...

Він замовк і збентежено опустив очі. Він не знав, що й відповісти. Брехати не хотів, а сказати правду... Йому було соромно, він був страшенно злий на себе — і не лише на себе. Прагнучи помститися королю, він усіляко відтягував своє одруження з Норою, а коли врешті наважився, то спіймав облизня — і не від кого іншого, як від свого друга Альфонсо...

— Ти вже даруй, синку, — перервав його похмурі роздуми герцог. — Я розумію, що не можу розраховувати на твою цілковиту відвертість. Це з моєї вини в наших стосунках немає взаємодовіри й порозуміння, притаманних більшості благополучних сімей. Я обіцяю докласти всіх зусиль, щоб наблизити день, коли ти, забувши про всі образи, а не лише простивши їх, побачиш у мені свого батька, щирого друга й соратника, а не просто людину, що породила тебе, від кого ти успадкував своє ім'я та стано-

вище. Цей день, якщо він коли-небудь настане, буде найщасливішим днем мого життя. Я терпляче чекатиму його, а поки... Поки розкажи мені те, що вважаєш за потрібне.

Філіп тихо зітхнув і, потупившись, промовив:

— Власне, тут і розказувати нічого. Якщо відкинути сентименти і говорити лише по суті, то впродовж останніх кількох місяців я втратив двох наречених — спершу Бланку, а потім Нору.

— Ага... І за кого ж виходить моя менша кастильська небога?

— За колишнього жениха старшої.

— За імператора? Отже, він добився розлучення?

— Так, це найсвіжіші новини. Незабаром найсвятіший отець має розірвати шлюб Авґуста Юлія з Ізабеллою Французькою. Чи вже розірвав.

— Ясно... — Зо хвилю герцог помовчав, відтак знову заговорив: — А шкода. Дуже шкода. Я покладав великі надії на шлюбний союз з Кастилією. Ще в отроцтві ти виказав непомірні владні амбіції, а з роками, як я підозрюю, вони лише посилилися. У цьому відношенні ти не схожий на мене. Гасконню, Каталонією та Балеарами ти явно не вдовольнився, і я не помилюся, припустивши, що ти зазіхаєш на корону свого дядька Робера Третього. Я від цього не в захваті, проте не стану відраджувати тебе. Для себе ти вже все вирішив, ти впертий, честолюбний, амбіційний, і ніщо не в змозі змінити твого рішення. Зрештою, можливо, ти маєш слухність: Тулузці надто слабкі, щоб їхній рід і надалі правил Галлією.

— Я переконаний у своїй правоті, батьку. Для такої великої країни потрібна сильна королівська влада, в іншому разі Галлія рано чи пізно розпадеться на кілька великих і десятків дрібних держав. Вже зараз її лише умовно сприймають як єдине ціле, а далі буде ще гірше, особливо, якщо королева Марія все-таки народить дитину. Поки я залишаюся спадкоємцем престолу, поки живий Арман Готійський, поки Людовік Прованський перебуває під королівською опікою, становище Робера Третього

більш-менш міцне. Але це — хистка рівновага, вона може порушитися будь-якої миті. Менше ніж за рік граф Прованський стане повнолітнім, маркіз Арман вже старий і навряд чи довго протягне, а його онук, що корчить з себе мандрівного лицаря... — Філіп похитав головою на знак засудження способу життя, що його веде спадкоємець могутнього дона Армана, маркіза Готії, графа Перігору та Руєргу. — Я познайомився з віконтом Готійським в Андалусії, де він приєднався до нашої армії на чолі свого загону найманців.

— І яке враження він на тебе справив?

— Вельми суперечливе. Він загадкова людина, суця сіра конячка, і його поведінка вкрай непередбачувана. Чи буде він, як його дід, твердим прихильником збереження на престолі тулузької династії, чи, може, підтримає мене, а чи перекинеться в стан провансців — це питання з питань. Щодо савойців, то з ними все зрозуміло. Вони або візьмуть бік найсильнішого, або — коли побачать, що назріває грандіозна міжусобиця, — швиденько вийдуть зі складу Галлії і попросяться під руку германського імператора.

Герцог кивнув, погоджуючись з міркуваннями сина.

— За таких обставин у нас є два варіанти можливих дій. Перший, який обрав би я: незалежно від того, матиме король дітей чи ні, надати безумовну підтримку нині правлячому роду...

— Цей шлях для мене неприйнятний, — рішуче промовив Філіп.

— Я так і думав. — Герцог важко зітхнув і продовжив: — Наш рід могутній, він наймогутніший серед усіх галльських родів, проте нам буде не до снаги протистояти можливій спілці Провансу, Савойї та Лангедоку. Отже, нам потрібні могутні союзники, щоб за своєю силою ми могли зрівнятися з об'єднаною міццю цієї трійці.

— І тоді рівновага миттю порушиться на нашу користь, — зауважив Філіп. — Я певен, що в цьому разі герцог Савойський і частина лангедокських графів переки-

нуться на наш бік.

— Поза будь-яким сумнівом, так воно й буде. Герцог Савойї, як мені відомо, не в захваті від людських якостей молодого графа Прованського, і я розглядаю їх союз лише гіпотетично, як найнесприятливіший для нас варіант. Далі, віконт Готійський. Він та герцог Савойський — дві ключові фігури у прийдешній грі, і від їх позиції залежатиме результат усієї партії. А їх позиція, у свою чергу, залежатиме від нас, зокрема від того, як вдало ти вибереш собі дружину — майбутню королеву Галлії. Для цієї ролі якнайкраще годилися обидві кастильські принцеси, особливо старша, Бланка, — адже вона ще й графиня Нарбонська. На жаль, не склалося... А вісім років тому король Арагону зробив мені дуже привабливу пропозицію. Таку привабливу, що з мого боку було справжньою дурістю відхилити її. Навіть не дурістю, а чистісіньким самодурством... Втім, годі про це! Хто давнє пом'яне, той лиха не мине.

Філіпові дуже хотілося знати, чому батько так журиється через те, що колись відмовився назвати старшу дочку Хайме III своєю невісткою. Проте він бачив, що зараз герцог не схильний вдаватися в деталі, а тому стримав свою цікавість, відклавши з'ясування цього питання до кращих часів.

— Що було, те сплигло, батьку. Коли вже на те пішло, я теж не безгрішний. Мій перший шлюб не можна назвати вдалим, і ваші докори того пам'ятного дня були образливі за формою, але справедливі по суті. Тоді я був нестямно закоханий і вчинив як звичайна людина, а не як державний муж, не замислюючись над наслідками свого вчинку. Друзі намагалися напоумити мене, навіть Ернан, і той мусив визнати... — Філіп не закінчив свою думку і махнув рукою, ніби відганяючи від себе сумні спогади та важкі думи. — Але зараз, — твердо продовжував він, — я вирішив обрати собі дружину, виходячи суто з державних міркувань, керуючись інтересами всього нашого роду.

— Ось виходячи з таких міркувань, — з готовністю

відгукнувся герцог, — я пропоную на твій розгляд два варіанти: або шлюбний та політичний союз з могутньою європейською державою, або шлюб з багатою спадкоємицею, який дозволить нашому роду стати не просто найвпливовішим, а й домінуючим у всій Галлії.

— Багата спадкоємиця, це Маргарита Наварська? — здогадався Філіп.

— Так, вона, — ствердив герцог. — Дочка Александра Десятого.

— Гм... Кажуть, дика штучка.

— І дуже вигідна для нас партія. З усіх поглядів вигідна. Проте...

— Проте, — жваво підхопив Філіп, — з доброчесністю Маргарити... як би це сказати попристойніше?... словом, не все гаразд.

— Ти також не чернець, сину мій, — з добродушною усмішкою парирував герцог. — Гадаю, що спадок — ціле королівство, хоч і невелике, — дає нам вагомі підстави для поблажливості. Наразі мене турбує не сумнівна цнота наварської принцеси, а деякі інші особливості її характеру.

— А саме?

— Те, що ти сказав. Вона дика штучка.

Філіп самовпевнено осміхнувся:

— Ну, це вже мій клопіт. Я їй швидко кігті обламаю.

Герцог похитав головою:

— Не так все просто, Філіпе. Щоб обламати їй кігті, як ти висловлюєшся, слід щонайперше одружитися з нею. А з цим якраз і може виникнути заминка.

— Так, справді, — мовив Філіп, куйовдячи своє золотаве волосся. — Кажуть, що Маргарита й думати не хоче ні про яке заміжжя, а королю бракує рішучості своєю волею примусити її до одруження.

— Отож-то й воно. Відколи помер принц Рікард і Маргарита стала наступницею престолу, дон Александр майже щомісяця отримує дуже заманливі пропозиції — і всі їх відхиляє. Попервах він чинив так з власної ініціативи,

мовляв, його дочка ще мала, нехай підросте трохи, а потім вже затялася сама Маргарита: не хочу, каже, заміж, і квит — видно, ще не нагулялася досхочу. Щоразу, коли батько заводить з нею розмову про її можливе одруження, вона влаштовує йому бурхливі сцени — то з криками та лайкою, то зі сльозами — в залежності від настрою. Коли ж король пробує наполягти на своєму, Маргарита геть скаженіє, влаштовує істерику і вчиняє справжній погром, трощачи все, що підвертається їй під руку.

— Оце так-так! Я чув, що за вдачею Маргарита не янгол, проте не думав, що вона суцця фурія.

— Можеш не сумніватися, фурія ще та. Зокрема тому король і мріє чимшвидше віддати її заміж, сподіваючись, що тоді вона вгамується. — Герцог скептично усміхнувся. — Блаженний, хто вірує. Особисто я вважаю, що цьому вже нічим не зарадиш. Маргарита вдалася в свою матір не лише вродою, а й характером — така ж невгамовна і сварлива, примхлива та норовиста, без скандалів просто жити не може, як риба без води. Взяти хоча б останній її вибрик.

— Який?

— Ну, з Інморте.

— З Інморте? — перепитав Філіп. — А що між ними сталося?

Герцог здивовано підвів брови:

— Хіба ти нічого не чув?

— Та начебто нічого... А втім, ні, таки чув. Кажуть, у березні наварський король посварився з гросмейстером езуїтів... Отже, і тут не обійшлося без Маргарити?

— Ясна річ. Останнім часом жоден гучний скандал у Наварі не обходиться без її участі. А цей був особливо гучний. Далєбі, дивно, що ти так мало чув про нього.

— Тоді я був на війні, — коротко відповів Філіп.

— Атож, — погодився герцог. — Якраз тоді ти воював в Андалусії. — Раптом він хитро примружився і додав: — Бої, а в часи затишшя — гарненькі мавританочки. Де ж там було прислухатися до пліток!

Філіп почервонів.

„Отакої!“ — зачудовано подумав він. — „Гастон-другий знайшовся! Дивина, та й годі...“

— А щодо скандалу, — герцог знову прибрав серйозного вигляду, — то трапився він унаслідок того, що Ін-мORTE попросив у дона Александра принцесиної руки. Для свого сина, певна річ.

— Для Хайме де Барейро?

Герцог ствердно кивнув:

— Гросмейстер звернувся до короля з цією безглуздою пропозицією під час офіційного прийому, в присутності багатьох блискучих вельмож і, що найприкріше, у присутності Маргарити. Дон Александр, звісно, був обурений...

— Ще б пак! Я честь — поріднитися з самим Вельзевулом.

— Не в тім річ, Філіпе. Досі наварський король лояльно ставився до єзуїтів, чого я особисто не схвалюю. Проте він, як тобі, мабуть, відомо, вельми побожний і благочестивий.

— Занадто побожний, на мою думку, — зауважив Філіп. — До смішного благочестивий. Ось уже третій рік поспіль він замовляє всім монастирям Памплони щотижневі молебні за порятунок душі Маргарити, а ще повсякчас нацьковує на неї єпископа Франциско де ла Пенью з його святенницькими проповідями.

Герцог усміхнувся:

— Щодо молебна я тієї ж думки — це понад усяку розумну міру. Як на мене, краще б він спрямував своє благочестиве завзяття на викорінення єзуїтської зарази на своїх землях. Сподіваюся, що недавній інцидент примусив його замислитися, і він врешті перегляне своє ставлення до лицарів Серця Ісусова. Ну, справді, хіба ж це бачена річ, щоб шлюб з принцесою, наступницею престолу, домагався покруч войовничого монаха і якоїсь селянки...

— Дочки дрібного лихваря, — зробив уточнення Філіп. — У Толедо кажуть, що мати графа де Барейро була

наполовину єврейка, наполовину мавританка.

— Тим гірше... Ні, подумати лишень, граф де Барейро! З боку тодішнього папи це був справжній ляпас всій європейській аристократії. Хай простить мене Господь, та на моє переконання, Інокентій П'ятий був не в своєму розумі, надаючи цьому покручеві графського титулу.

— То що було далі? — нетерпляче спитав Філіп. — Що відповів король?

— А нічого.

— Як так?

— Він просто не встиг відповісти, замість нього відповіла Марґарита. Дон Александр збирався показати Інморте на двері, та принцеса випередила його.

— Уявляю, що вона сказала!

— Переказувати її слова не буду. Проте слова ще півбіди. Крім усього іншого, Марґарита відлупцювала Інморте.

— Відлупцювала?! — розсміявся Філіп. — Відлупцювала!.. Певно, це було незабутнє видовище!

— Безсумнівно. Принаймні Інморте надовго запам'ятає своє сватання. Оськажена Марґарита вихопила з рук графа де Сан-Себастьяна жезл верховного судді і заходилася гамселити ним ґросмейстера.

— Оце так! — пирхаючи зі сміху, мовив Філіп. — А що ж Інморте?

— Як ти розумієш, він потрапив у вельми скрутне становище. Варта й не думала вступатися за нього, а якби він чи його супутники застосували проти Марґарити силу, їх би негайно порішили. Отож ґросмейстерові не залишалося нічого іншого, як ганебно втекти. І що вже найкумедніше, принцеса переслідувала його на всьому шляху від тронного залу до найближчого виходу з палацу, гналася за ним, задерши спідниці вище колін, а коли почала відставати, щосили шпурнула жезл йому в спину.

Філіп відкинувся на спинку крісла і голосно зареготав. Герцог зачекав, поки він трохи вгамується, а коли Філіпів

сміх перейшов у тихі схлипування, продовжив свою розповідь:

— Після цього інциденту Інморте заявив, що розцінює інцидент як образа, завдану в його особі всьому ордену, і збирається оголосити Наварі війну.

— Ага! Тепер зрозуміло, навіщо йому знадобився цей спектакль зі сватанням. Він хотів спровокувати Марґариту до образливої витівки, щоправда, недооцінив її бурхливого темпераменту. А проте вона попалася на його гачок.

— Мені теж так здається, — сказав герцог. — Інморте можна назвати ким завгодно, тільки не дурнем. Роблячи цю абсурдну, сміховинну пропозицію, він, безумовно, розраховував на скандал, який дасть йому привід до війни. На щастя для Навари, папський нунцій у Памплоні ні на мить не розгубився і рішуче застеріг Інморте від оголошення війни, загрожуючи йому санкціями з боку Святого Престолу. Гросмейстер мусив скоритися, оскільки папа Павло не поділяє вельми прихильного ставлення своїх попередників до єзуїтів і вже тим більше не вважає їх передовим загоном воїнства Божого на землі. Де ж пак! За моєю інформацією, Святий Престол дуже стурбований стрімким зростанням могутності ордену Серця Ісусова, і папські нунції при всіх європейських дворах отримали таємне доручення з'ясувати, яка буде реакція світської влади на офіційне оголошення єзуїтів єретичною сектою і накладення Інтердикту* на всі три області ордену — Лузітанську, Марокканську та Острівну**.

— Це буде мудре рішення, — схвально мовив Філіп. — Хоч і запізніле. Тепер єзуїти велика сила, і єдино лише Інтердиктом їх не упокориш.

— Тому найсвятіший отець надіслав конфіденційні листи тим владикам, у чиєму різко негативному ставленні до єзуїтів він анітрохи не сумнівається...

* *Інтердикт* — відлучення від церкви цілої території. На території, де чинний Інтердикт, заборонені всі види богослужіння, включаючи хрещення та відспівування.

** Маються на увазі Азорські острови.

— І ви, певно, були серед перших, хто отримав такого листа?

— Звісна річ. Папа запропонував нам скористатися майбутніми святами з нагоди вісімнадцятиріччя Маргарити Наварської, що відбудуться на початку вересня, і направити до Памплони своїх представників, або ж самим приїхати туди, щоб обговорити план спільних дій з ліквідації ордену єзуїтів.

— Оце правильно, — сказав Філіп. — Давно б так... А втім, повернімося до Маргарити. Бачу, вона ще цікавіша особа, ніж я гадав.

„І тобі до пари,“ — подумав герцог. — „Обоє рябоє.“

— І що ти скажеш на мою пропозицію? — спитав він.

Філіп підніс до свого обличчя стиснену в кулак руку.

— Попри всі її недоліки, Маргарита успадковує наварську корону, — він випростав один палець. — Вона знатного роду і має видатних предків, — другий палець. — Вродлива, — третій. — Розумна, — четвертий. — Хоч і не добродісна, проте знає міру, досить обачна і, сподіваюся, не буде така дурна, щоб народити мені спадкоємця від когось іншого. — Філіп лягнув долонею по поруччю крісла. — А що вона вертихвістка та баламутка, стерпіти можна. Зрештою, я теж не янгол.

— Отже, — підсумував герцог. — З однією кандидатурою ми розібралися.

— А хто друга? Кого ви мали на увазі — внучку германського імператора чи Анну Римську?

— Принцесу Анну, звичайно. Що ж до Марії Геннегау, то я не вважаю її перспективною для нас партією. Її дід вже старий і протягне недовго, а її батька, герцога Зеландського, навряд чи оберуть імператором. Найпевніше, наступником Карла Шостого стане ерцгерцог Баварський.

— Отже, Анна Юлія, дочка Августа Дванадцятого та Ізабелли Французької, — задумливо промовив Філіп. — Але ж вона ще дитя.

— Не таке вже й дитя. Вона одного віку з Елеонорою Кастильської, навіть трохи старша. У середині літа їй буде

чотирнадцять.

— Це не важливо, батьку. Принцеса Анна менш перспективна наречена, ніж Маргарита Наварська. Шлюб з нею буде лише політичним союзом і не додасть нам ні військової могутності, ні земельних володінь.

— Так само, як і шлюб з Елеонорою, — зауважив герцог. — Проте ти хотів одружитися з нею. Боюся, ти знову піддаєшся емоціям. Тебе відштовхують деякі Анніні дивацтва, всі ці плітки про неї.

— Аж ніяк, — заперечив Філіп. — Річ не в тім. І взагалі, віднедавна я перестав зважати на плітки. Я зі свого досвіду знаю, які вони бувають несправедливі... Вірніше, з гіркого досвіду Бланки — адже її знеславили без жодних на те підстав.

— Та невже? — герцог поглянув на Філіп з таким недовірливим виразом обличчя, ніби той повідомив йому, що місяць упав на землю. — Але... Втім, ні, не будемо ухилятися від теми нашої розмови. Ти сам, коли вважатимеш за потрібне, розкажеш мені цю історію. А поки повернімося до принцеси Анни. Чому на твою думку політичний союз з Італією для нас безперспективний, тоді як з Кастилією навпаки — дуже вигідний?

Філіп зрозумів, що батько вирішив улаштувати йому невеличку перевірку на здатність тверезо оцінювати наявну політичну ситуацію.

— Один союз іншому не рівня, — упевнено заговорив він. — У разі мого шлюбу з Бланкою або Норою Кастилія надала б мені безумовну підтримку в змаганнях за галльський престол. До речі, на моральну підтримку з боку Альфонсо, як мого друга, я можу розраховувати й зараз. Але Італія — зовсім інша річ. Італійці ніяк не можуть оговтатися від нищівної поразки у війні з галлами двісті п'ятдесят років тому і досі ставляться до нас з страхом. Римський Сенат незмінно блокує будь-які спроби імператорів втрутитись у внутрішні справи Галлії, і треба сказати, не без вагомих на те підстав. Відтоді як Карл Великий заявив про свої претензії на роль всесвітнього само-

держця і нагородив себе титулом імператора Священної Римської Імперії, Німеччина та Італія перебувають у стані перманентної війни. Рим чимало посприяв передчасному розпадові імперії Карла, внаслідок чого виникли королівства Навара, Арагон, Франція, Хорватія та велике герцогство Австрійське, а також домініон Галлія під римським протекторатом. Утворення на початку XIII сторіччя самостійного Галльського королівства сталося не без сприяння Германського Союзу, і після цього між Італією та Німеччиною встановився досить хисткий мир, що ґрунтується на невтручанні як тієї, так і іншої сторони у справи Галлії, Австрії, Угорщини та Хорватії. А якщо Рим, у разі мого шлюбу з Анною Юлією, надасть мені військові, матеріальну чи навіть просто політичну підтримку в боротьбі за галльський престол, німецькі князі також не залишаться осторонь і на противагу Італії підтримають Людовіка Прованського. Ні, на це ні Римський Сенат, ні імператор не підуть. При всій своїй любові до дочки Август Дванадцятий нізащо не наважиться на ескалацію давнього протистояння з Німеччиною — а раптом чергова війна закінчиться втіленням у життя планів Карла Великого про створення Священної Римської Імперії.

Герцог усміхнувся.

— Твоя правда, Філіпе, — в голосі його чулося полегшення. — Даруй, що я піддав тебе цьому маленькому випробуванню, але мені дуже хотілося з'ясувати, чи розумієш ти, на який непевний ґрунт стаєш, претендуючи на галльський престол, і з якою обережністю тобі належить обирати союзників. Отже, вирішено — Марґарита Наварська.

— Так, батьку. Я одружуся з нею.

— Гм... Тільки не тішся передчасно. Їй цілком стане новову відмовити тобі.

— Навіть незважаючи на галльську корону, яку я запропоную їй укупі зі своєю рукою та серцем?

— Навіть незважаючи на це, — підтвердив герцог. — Марґарита владна й честолюбна, цього їй не бракує. Про-

те, як мені відомо, її честолюбство не безмежне, як у тебе, воно задовольняється існуючими межами маленької Навари. Рік тому Хайме Арагонський просив руки Маргарити для свого сина, та вона навідсіч відмовилася, дарма що цей шлюб обіцяв їй значно більше, ніж просто королівську корону в майбутньому. Як тобі, певно, відомо, принц Педро вельми інфантильний молодик і зовсім не цікавиться державними справами, тож одного чудового дня Маргарита могла б стати єдиновладною правителькою Арагону. Але не захотіла цього.

— І який ваш план? — спитав Філіп. — Адже у вас є план?

— Певна річ, є. Я напишу королю Александрові конфіденційного листа, отримаю від нього попередню згоду на ваш шлюб (а що він з радістю вхопиться за нашу пропозицію, я не сумніваюся), і ми таємно від принцеси приступимо до укладання шлюбного контракту — три місяці, гадаю, буде досить. А у вересні, на святах з нагоди дня народження Маргарити, ти вже докладеш усіх зусиль, щоб вона, дізнавшись про нашу домовленість з її батьком, і в гадці не мала заперечувати проти вашого шлюбу. Ти в мене досвідчений спокусник, тож тобі й карти в руки. Будемо сподіватися, що ти не схибиш.

— Будемо сподіватися, батьку. — Філіп усміхнувся тією особливою усмішкою, якою він завжди всміхався, передчуваючи чергову любовну пригоду. Проте ця усмішка призначалася зовсім не далекій Маргариті, а близькій та рідній Амеліні...

Розділ XIII

Амеліна

Бенкет з нагоди Філіпової коронації, як, власне, і всі бенкети, почався в урочистій і піднесеній обстановці, з пишними промовама та вишуканими здравицями на адресу нового принца Беарнського та його батька, герцо-

га, а скінчився грандіозною пиятикою. Навіть більшість жінок і майже все високоповажні прелати, крім хіба що архієпископа Марка та падре Антоніо, були п'яні в дим, не кажучи вже про світських вельмож чоловічої статі, що за рідкісним винятком, як от Філіп чи герцог, давно втралили лік келихам випитого вина.

Усіх присутніх певною мірою під'юджував Ернан де Шатоф'єр. Він і раніше не відзначався помірністю в їжі та питві, ще будучи тринадцятирічним підлітком міг дати фори будь-кому з дорослих, а після повернення зі Святої Землі взагалі не знав собі рівних за столом і зокрема за чаркою. Саме з його ініціативи, коли товариство як слід розвеселилося, мова зайшла про любовні пригоди Філіпа в Кастилії. Переважній більшості присутніх ця тема припала до вподоби. Юні (і не надто юні) дами пряли зніяковілого Філіпа посовілими очима, а молоді (і не надто молоді) панове навперебій розповідали пікантні історії з вигаданими і, звісно ж, особливо інтригуючими подробицями.

Зрештою Філіп вирішив не звертати уваги на ці балачки, і у відповідь, з такою ж нахабною відвертістю, з якою поглядали на нього деякі жінки, задивився на Амеліну, не приховуючи свого замилювання нею. Яка вона все ж красуня, його кузина! Яка в неї приємна сліпучо-біла шкіра, яке розкішне золотаве волосся, які гарні сині очі — мов чисті лісові озера погідної літньої днини... Філіп згадав їхню зустріч у парку, ніжні обійми, палкі поцілунки — і його знову пойняла така п'янка знемога, що він аж похитнувся, замалим не випустивши з рук келиха.

— Ти начебто й небагато пив, сину, — здивовано прошепотів герцог, що сидів поруч нього. — З чого б це... — Тут він осікся, завваживши млосну поволоку в Амеліних очах, і тільки сумно всміхнувся на згадку про свою бурхливу молодість.

А Симон де Бігор, що попервах знай осмикував дружину, врешті збагнув усю марність своїх зусиль і став шукати розради у вині, добре що Амеліна не забувала дбати про

вміст його келиха. Симон і був перший, хто напився до нестями. Пиячив він мовчки, лише наприкінці, заплітаючись язиком, грізно попередив Амеліну:

— Ти-и... це... ди... дивись ме-ені-і... бе... бе... без-с-со-ро-омнице... — І, мов підкошений, гепнувся їй на руки.

Двоє слуг підхопили непритомного Симона і винесли його з банкетного залу. Разом з ним залишила зал і Амеліна, і після цього Філіп відверто занудьгував. Він почувався втомленим і геть спустошеним і з величезним нетерпінням чекав на закінчення бенкету. Проте значна частина гостей видимо збиралася розважатись аж до світанку, отож Філіпові, як господареві та винуватцеві святкування, довелося zostаватися в залі доти, доки всі більшменш тверезі з присутніх не розійшлися спати. Тільки тоді, в супроводі Габріеля де Шеверні, він подався до своїх покоїв, геть-чисто зігнорувавши недвозначні натяки деяких дам, що явно були не проти опинитися в його ліжку або заманити його в свою спальню. Філіпові аж ніяк не всміхалося провести ніч з п'яною як чіп жінкою, до того ж зараз усі його помисли займала Амеліна, і він міг думати лише про неї...

Опинившись у своїй спальні, Філіп важко плюхнувся в крісло і випростав ноги.

— Але ж я втомився!..

Габріель опустився перед ним навпочіпки і стягнув з його ніг черевики.

— Мабуть, я піду ночувати до себе, — сказав він. — Сьогодні моя присутність у ваших покоях була б небажана.

— Га? — ліниво позіхнув Філіп. — Вже підчепив собі панночку?

— Ні, монсеньйор, нікого я не підчепив. Навпаки... Відхиліться трохи. — Він відстебнув золоту пряжку на правому плечі Філіпа, що скріплювала його пурпуровий плащ.

— Ба! Як це розуміти — навпаки? Що тебе хтось під-

чепив? А яка, власне, різниця, хто перший виявив ініціативу — чоловік чи жінка? Та ніякої!

Габріель заперечно похитав головою:

— Може, я неправильно висловився, монсеньйор...

— Бісів сину! — роздратовано лайнувся Філіп. — Що ти заладив: монсеньйоре, монсеньйоре! Зараз ми удвох, тож будь такий ласкавий, звертайся до мене на ім'я. Ти не просто мій дворянин, ти мій друг — такий, як Ернан, Гастон та Симон. Навіть якщо ти виявишся мужеложцем, я все одно вважатиму тебе своїм другом, бо ти — Луїзин брат... Гм. Здається, я шокував тебе?

Габріель мовчки кивнув, розстібаючи Філіпів камзол.

— Що ж, тоді перепрошую. Це мені так, до слова прийшлося. Розумієш, я терпіти не можу мужеложців... — Він пересмикнув плечима. — Бр... Яка гидота! Чоловік, що нехтує жінками, бо йому більше до вподоби чоловіки — ну, хіба може бути щось протиприродніше, щось огидніше за це?... Інша річ жінки, що люблять жінок. Я їх не схвалюю, але й не схильний суворо засуджувати. Зрештою, їх можна зрозуміти — адже так важко не любити жінок, особливо гарних жінок. — Філіп весело поглянув на зніяковілого Габріеля. — Ну, гаразд. Облишимо цю тему, щоб, бува, не постраждала твоя цнота. Поясни-но мені, що означає твоє „навпаки“.

— Воно стосується вас, — відповів Габріель.

Філіп стрепенувся, миттю забувши про втому.

— Мене?! Гадаєш, Амеліна прийде?

— Певен цього.

— Вона тобі щось казала?

— Ні. Але вона так дивилась на вас...

— Я бачив, як вона дивилась. — Філіп ласо облизнувся. — Але звідки ти взяв, що вона прийде?

— Здогадався. Вона з таким завзяттям напувала пана де Бігора, що в мене не лишилося жодного сумніву.

— Гм... Схоже на те, — сказав Філіп, а відтак, після короткої паузи, винувато промовив: — Бідолашний Симон!..

— Атож, бідолашний, — погодився Габріель.

— Ти засуджуєш мене? — спитав Філіп. — Тільки відверто.

Габріель трохи помовчав, пильно дивлячись на нього, потім відповів:

— Не знаю. Мені б не хотілося судити вас за моїми мірками. А щодо пані Амелії, то... Словом, я думаю, що пан де Бігор сам винен.

— І чим же він завинив?

— Він одружився з дівчиною, що не кохала його. От я візьму собі за дружину тільки ту, яку покохаю і яка кохатиме мене.

Філіп сумно зітхнув, згадавши Луїзу, Габріелеву сестру, та вже наступної миті пожвавішав у передчутті зустрічі з Амеліною, а на його щоках заграв гарячковий рум'янець нетерпіння. За допомогою Габріеля він швидко роздягнувся, і незабаром на ньому залишилася лише спідня білизна з тонкого батисту, а весь інший одяг був акуратно складений на низькому столику поруч широкого ліжка.

Габріель простягнув був руку, щоб відкинути полог ліжка, та враз відсмикнув її, ледве торкнувшись пальцями шовкової тканини. Обличчя його почервоніло до самих вух.

— Вам більше нічого не треба? — запитав він.

— Ні, друже, — відповів Філіп. — А втім, зачекай!

— Прошу?

— Все-таки сходи до Амеліни, і якщо вона не спить, скажи їй... Скажи, що я...

Габріель нервово всміхнувся, ще дужче почервонівши.

— Це зайве. Вона от-от має прийти.

— І тому ти так бентежишся?

— Ну... Гадаю, пані Амелія не хоче, щоб хтось побачив її вночі у ваших покоях.

— Твоя правда, — погодився Філіп. — В такому разі перевір, чи не надумався якийсь заповзятий служака

встати на варті біля самого входу, а якщо так, то прожени його до кінця коридору. За Гоше можна не турбуватися — він вишколений слуга, навіть мені не признається, що бачив у мене жінку... Мабуть, це все. Бувай здоровий, братику.

— На добраніч, — кивнув Габріель і квапливо вийшов з кімнати.

Зо хвилю Філіп стояв нерухомо, втупившись поглядом у двері, і гадав, як довго йому доведеться чекати на Амеліну і чи прийде вона взагалі. Раптом за його спиною почулося вельми підозріле шарудіння. Він здригнувся, рвучко обернувся на звук і побачив, що з-за полога ліжка виглядає гарненька дівоча головка в облямуванні золотавого волосся. Її великі сині очі зустрілися з його очима.

— Ну! — нетерпляче озвалася вона.

— Амеліно... — вражено прошепотів Філіп. Тепер він збагнув, чому так бентежився Габріель — у кімнаті пахло жіночими парфумами!

Амеліна зіскочила з ліжка на вкриту м'яким килимом підлогу, підійшла до приголомшеного Філіпа і взяла його за руки. У нього млосно защеміло серце.

— Габріель угадав...

— Я все чула. Він мовчатиме?

— Мовчатиме, будь цього певна. — Філіп зміряв її тендітну постать швидким поглядом: вона була одягнена лише в мереживну нічну сорочку, що сягала їй майже до щиколоток. — Ти що, отак і прийшла?

Амеліна тихо розсміялася.

— Звісно, ні, любий. Хоч я й божевільна, але ж не настільки! Я роздяглася тут, а вбрання сховала за ліжком.

— Боже мій!.. Ти...

— Так, — сказала вона, пристрасно дивлячись йому в очі. — Я вже все вирішила. Давно вирішила. Я знала, що рано чи пізно це станеться. І коли ми отримали звістку про твоє повернення, я мало не сказала від щастя. Я їхала до Тараскона не на твою коронацію, а щоб побачити тебе, щоб... щоб бути з тобою тут, у твоїй спальні, щоб

належати тобі... Чому ти не цілуєш мене, Філіпе? Любий мій, коханий...

Він рвучко притиснув Амеліну до себе і покритв її розпашіле лице ніжними поцілунками. Потім опустився навколішки й обняв її ноги.

— Амелінко, рідна моя сестричко...

— Ні, Філіпе, — твердо мовила Амеліна. — Я більше не хочу бути твоєю сестричкою — ні рідною, ні двоюрідною. Я хочу бути твоєю коханою.

Філіп потерся щогою об її стегно. Крізь тонку тканину сорочки він відчував тепло живого тіла — такого звабного і жаданого. Амеліна куйовдила його чуприну; йому було трохи боляче і невимовно приємно, раз по раз він стогнав від насолоди.

— А знаєш, любий, ніхто не вірить, що між нами нічого не було. Навіть Ґастон. Коли наш лікар сказав йому, що я ще незаймана, брат довго реготав, потім розсердився, обізвав метра дурнем та неуком і трохи не прогнав його. Мені ледве вдалося умовити Ґастона, щоб він змінив своє рішення.

— Бідний лікар, — з усмішкою промовив Філіп. — За правду постраждав.

— А Симон, дурненький хлопчисько, так і не второпав, що це він зробив мене жінкою.

Філіп, як і раніше, стояв навколішки й тулився до її ніг.

— У вас є син, Амелінко.

— Атож, є. Шкода, що не ти його батько.

— Симон мій друг, — розпачливо прошепотів Філіп.

— А я твоя подруга і кохаю тебе. Над усе в світі кохаю. В дитинстві я так мріяла стати твоєю дружиною, та й Ґастон хотів, щоб ми побралися, і дуже неохоче віддав мене за Симона.

— Але ж ти не заперечувала.

— Навіщо? Якби ж ти знав, що я пережила, дізнавшись про твоє одруження з тією... з Ернанановою кузиною. Я була вбита горем, я думала, що помру, я не хотіла

жити! А Симон усе втішав мене, втішав... І взагалі, він такий милий, такий добрий, так мене кохає... — Раптовий схлип урвав її мову.

Філіп і собі схлипнув.

— Але ти... Ти завжди був для мене найкращим, найдорожчим, наймилішим, най... най... Господи! Та всі ці роки я жила однією лише думкою про тебе. — Вона схлипнула знову. — Коли померла твоя дружина, я була вагітна... На жаль!.. І на щастя для Симона... Інакше я б утекла від нього, приїхала б до тебе в Кантабрію, жила б там з тобою, як твоя коханка, і чхала б на всі плітки. Головне, що я була б з тобою.

— Мені тебе дуже бракувало, сестричко. Я часто думав про тебе, там, на чужині...

Амеліна здригнулася всім тілом. Філіп підвів голову і враз схопився на ноги.

— Амеліночко, не треба плакати, рідна моя. Все, що завгодно, тільки не це. Бо і я заплачу, я це вмію.

Очі його справді зволожніли. Він узяв її руку і провів нею по своїй щоці.

— От бачиш! Не треба, перестань, кохана.

Амеліна всміхнулася крізь сльози:

— Кохана? Ти сказав: кохана?

Замість відповіді Філіп покрит поцілунками її лице та руки. Вона схилила голову і впилася зубами в його плече.

— Амеліно, не кусайся, серденько.

— А ти роби щось, не стій як укопаний.

Філіп підхопив її на руки і забрався разом з нею на ліжко.

— Що ж тепер буде з Симоном? — запитав він чи то в неї, чи то в себе.

— Не знаю... І знати не хочу... Прости мене, Господи, грішну! — І Амеліна припала до його вуст жагучим поцілунком.

„Прости мене, Симоне, грішного,“ — наостанку подумав Філіп, усвідомивши, що вже не зможе врятувати світ від появи ще однієї перелюбниці.

Та й не хоче цього.

Розділ XIV

у якому ми знайомимося
ще з двома персонажами нашої повісті,
щоб потім надовго попрощатися з ними

Коли на полюванні він несподівано впав з коня, то розцінив це як ще одну ланку в довгому ланцюгу прикрих пригод сьогоднішнього дня — аж ніяк не найкращого дня в його житті. Він навіть не підозрював, що саме цього дня йому таким химерним чином усміхнулася доля... Але всьому свій час.

Цькування оленя було в самому розпалі, тож і не дивно, що ніхто з учасників полювання, включаючи слуг, не помітив його падіння. Він не покликав на допомогу, не просурмив у ріг, а лежачи під кущем, пристрасно дякував Богові та хвалив себе за виявлену спритність, що при такому раптовому падінні не розбився, нічого собі не зламав, навіть як слід не забився і відбувся лише легким переляком та попервах гострим болем у правому плечі, який, утім, швидко минувся.

„Ну, ні!“ — подумав він. — „На сьогодні з мене досить. Я вже ситий по зав'язку і олениною, і кабанятиною, і дичиною пернатою, і взагалі всім цим бісовим полюванням — диви, ще об'їмся... Повернуся краще до замку. Від гріха подалі...“

Околиці були знайомі йому з дитинства. Крекчучи, він підвівся з трави і впевнено рушив назустріч своїй долі.

Невеликий замок, що слугував йому за мисливську резиденцію в цих краях, знаходився неподалік. Молодий вельможа йшов без поспіху, муркочучи собі під ніс пісню, яку, вочевидь, склав сам, оскільки час від часу він змінював у тексті окремі слова, а то й цілі рядки, незадоволено морщився, коли в нього щось не виходило, і задоволено гмикав, коли знаходив вдалу метафору.

Заглиблений у це заняття вельможа-поет не дивився, куди несуть його ноги, як це часом буває, коли йдеш знайомою тобі місциною, маючи цілком певну мету своєї подорожі і думаючи про щось своє. Пізніше він згадав, що при цьому зробив добрячий гак, але тільки недбало низав плечима: яка важниця, всяке буває. Йому й на думку не спадало, що, можливо, це не випадковість, не простий збіг обставин, що саме тоді, коли він наблизився до широкої трактової дороги, яка навпіл розтинала безкрай доколишнього лісу, саме в тому місці, прямо перед ним, а не за милю чи дві від нього, пролунав сповнений відчаю крик:

— Люди! Рятуйте!

Повернувшись з чарівного світу поезії до суворой дійсності, де люди страждають і вмирають насправді, а не вдавано, молодий вельможа заквапився на голос і невдовзі побачив трьох голодранців, що оточили посеред дороги самотнього вершника. Двоє намагалися стягнути свою офіру з сідла, а третій міцно тримав за вуздечку стару строкату шкапу, таку жалюгідну на вигляд, що до неї ніяк не пасувала горда назва „кінь“.

Не стишуючи ходи, вельможа вихопив з піхов меч і водночас коротко просурмив у ріг. Різкий, пронизливий клич розлігся навкруги.

Голодранці здригнулися і дружно повернули голови. Завидівши на узліссі озброєного сеньйора, вони на мить остовпіли, а потім, не змовляючись, кинулися навтікача.

„Боягузи!“ — презирливо подумав вельможа, підходячи ближче до врятованого мандрівника.

Це був старий, геть посивілий чоловік років шістдесяти, але ще досить міцний на вигляд і кремезної статури. Він був одягнений у поношений селянський одяг з грубої тканини, потріпаний солом'яний капелюх і побиті старі черевики, які ледве трималися у нього на ногах.

Упізнавши свого рятівника, старий негайно спішився і низько вклонився йому:

— Ваша світлосте!

— Хто вони такі? — спитав вельможа, вказуючи в напрямку, де зникли за деревами голодранці. — Ти їх знаєш?

— Ні, монсеньйоре, не знаю. Злодюги якісь. Багацько їх нині розвелось.

— Що вони хотіли від тебе?

— Вимагали, щоб я віддав їм коня та гаманець. А в мене ж ніякого гаманця нема. Кілька су в кишені — ось і весь мій скарб... Не рахуючи, звісно, коня.

— І зброї в тебе, як бачу, немає.

— Анічогісінько, монсеньйоре.

— То якого ж ти біса подався до лісу, коли беззбройний? Смерті шукав?

— Ніякого не біса, — перелякано перехрестився старий. — Мене Бог веде.

— Ба! Що ти кажеш?! Сам Бог... А хто ти, власне, такий?

— Готьє мене звати, монсеньйоре. Я служив на стайнях батька вашої світлості — царство йому небесне! — доки не покликав мене Господь.

— Куди покликав?

— Спершу до монастиря, а тепер ось — у дорогу.

Вельможа зміряв старого прискіпливим поглядом.

„Божевільний. Правдивий шаленець...“

— Кажеш, тебе Бог веде? То чом же він привів тебе до розбійників?

— Але ж і врятував, монсеньйоре, — заперечив старий.

— І то правда, врятував... Гм. З моєю допомогою.

— Атож, монсеньйоре, з допомогою вашої світлості. І це велика честь для мене.

— Дуже цікаво! — мовив вельможа. — І куди ж тебе Бог веде? — запитав він таким тоном, яким звичайно питають: „Куди тебе дідько несе?“

— От цього я сказати не можу, — серйозно відповів старий Готьє, не завваживши відвертої іронії в останніх

словах співрозмовника. — Це велика таємниця, монсеньйоре.

— Таємниця? — насупився вельможа. — Навіть для мене?

— О, монсеньйоре! Для мене також.

— Га?! — здивувався вельможа.

— Отож-то й воно, монсеньйоре. Чи став би я приховувати щось від вашої світлості, мого рятівника.

— Гм... Оце так-так! І яким же чином Господь указує тобі шлях?

— В тім-то й річ, монсеньйоре! Щоранку, прокидаючись, я вже знаю, що робитиму вдень.

— Чудасія та й годі! Отже, ти знав, що я врятую тебе?

Готье заперечно похитав своєю сивою головою:

— Ні, монсеньйоре, не знав. Але Господь сповістив мене, що сьогодні я маю заночувати в мисливському таборі вашої світлості.

Вельможа раптом насторожився і підозріло глянув на нього.

— А ти часом не хитруєш?

— О ні! — палко запротестував старий, відкрито і просто душно дивлячись йому в очі. — Як я можу брехати вашій світлості! Так мені Бог сказав, і це свята правда.

— Дивна ти людина, — констатував вельможа. — Та хоч там як, отримаєш у мене і їжу, і нічліг... А Бог що, заборонив тобі брати зброю?

— Ні, монсеньйоре, не забороняв. Та в мене її не було.

— Що ж, це можна виправити. Раз ти служив у мого батька, то я дам тобі зброю; так Господь матиме з тобою менше клопоту. Бо дуже невдячне це діло — рятувати когось чужими руками. І не надто певне таке заступництво, наслідуючи стверджувати. Якби мій кінь не спіткнувся на рівному місці, лежав би ти зараз мертвий отутечки на дорозі... Якщо, звісно, Бог не надумав би ради забави вразити твоїх кривдників стрілами небесними...

Він відмовився від запропонованого старим Готье вельми сумнівного задоволення сісти на його шкапу, і

обидва рушили пішки. Доробогою вони розмовляли про поклик Божий, що вів старого до незнаної мети. Молодий вельможа вже остерігався відверто кепкувати з Готьє — дедалі більше він переконувався, що його несподіваний супутник несповна розуму.

Розділ XV

Маргарита Наварська

— Здається, сьогодні я дуже гарненька. Правда, Матильдо?... Агов, Матильдо!

Ці слова, мовлені ніжним та мелодійним голосом, в якому, проте, виразно чулися владні нотки, належали чарівній юній дівчині, що розглядала своє відображення у великому, в людський зріст, дзеркалі з таким відвертим замилюванням, що йому, напевно, позаздрив би й сам Нарцис. Дівчина дуже подобалася собі, навіть захоплювалася собою, і в цьому не було нічого дивного, бо подобалася вона всім без винятку, особливо чоловікам. Висока, струнка білявка з приємними, бездоганно правильними рисами обличчя, оксамитовою матово-блідою шкірою й великими очима кольору весняного неба, вона була наче живим утіленням класичного ідеалу жіночої краси. Вона була красунею без будь-яких „але“ і „от тільки“, навіть у простій селянській сукні вона виглядала б не менш привабливою, ніж у своєму розкішному вбранні з безліччю прикрас. Усі ці шовки, кращі сорти оксамиту й парчі, найтонші мережива, золото та коштовні камені не витримували ніякого порівняння з сяйвом її очей, ніжною білизою її шкіри, пристрасним вогнем її чуттєвих губ. Тіло дівчини вражало своєю досконалістю, цілковитою гармонією всіх ліній та форм, ніде не було ані найменшого ґанджу чи якоїсь надмірності, кожна окрема її часточка була саме така, достоту така, якою їй належало бути — від маленьких пальчиків її струнких, тендітних ніжок, що сором'язливо ховалися від стороннього ока за парчею су-

кні та шовком нижніх спідниць, і аж до пишного білявого волосся, ледь попелястого та надзвичайно м'якого на дотик. І хоч дівчина була принцеса, і їй ще не минуло вісімнадцяти років, чимало чоловіків з власного досвіду знали, яке запашне у неї волосся, які солодкі її коралові уста, яка ніжна її шкіра, який м'який буває її погляд — з усіма наслідками, що з цього випливають, — бо принцеса ця була Марґарита Наварська, донька короля Александра Х.

Марґарита вже одяглася, причепурилася, відпустила всіх своїх дам та служниць і зараз просто вертілася перед дзеркалом, милуючись собою і захоплюючись своїм чудовим вбранням. Зверталася вона до єдиної, крім неї самої, живої істоти в кімнаті. То була радше подруга, ніж фрейліна принцеси.

Невисока чорнява дівчина років п'ятнадцяти, чия лагідна врода губилася в яскравих променях сліпучої Марґаритиної краси, вийшла із задуми й перевела свій замріяний погляд на принцесу.

— Прошу пані. Ви щось казали?

— Мені стало цікаво, що ж такого особливого ти побачила у вікні?

Дівчина, яку звали Матильда, збентежено опустила очі.

— Нічого, пані. Нічого особливого. Просто... Просто я задумалася.

— Про що?

— Про що? — розгублено повторила Матильда. — Здається, ні про що.

— Як же так? — запитала Марґарита.

— Не знаю, пані. Ніби й думала про щось, та вже не пам'ятаю, про що.

Марґарита кивнула:

— Атож, буває. Особливо в твоєму віці. Але надто вже часто ти заносишся за хмари, — додала вона з легким докором, — і зовсім не чуєш, що я тобі кажу.

— Мені дуже прикро, пані, — винувато мовила дівчина. — Даруйте. Мабуть, ви щось сказали, а я не розчула?

— Я запитала, чи гарна я сьогодні?

— Ви прекрасні, як завжди, пані, — щиро відповіла Матильда. — Від вас очей не можна відвести.

— Обережніше, любонько! — грайливо погрозила їй пальцем Маргарита. — Ти не дуже заглядайся. У твоєму віці час уже придивлятися до хлопців... — Раптом вона спохмурніла, відійшла від дзеркала, сіла в крісло і сумно зітхнула. — Тільки було б до кого придивлятися. Всі чоловіки такі негідники... Аби ж ти знала, які вони негідники!

За три роки служби у принцеси Матильда, дівчина розумна й тямуща, добре вивчила її вдачу, і ці симптоми були їй знайомі. Вона присіла поруч Маргарити і співчутливо спитала:

— Ви посварилися з паном Раулем?

Маргарита обурено пирхнула:

— Та хто він, власне, такий, щоб я з ним сварилася! Він просто впав у немилість, і сьогодні вранці я звеліла йому забиратися геть з моїх очей. Останнім часом він знахабнів понад усяку міру, уявив себе володарем мого серця, надумавав указувати мені, щό я маю робити, намагався попихати мною. Гадав, що раз спить зі мною, то вже велике цабе... Певніше, спав, паскудний негідник! Відсьогодні я не хочу ні бачити його, ні чути про нього. Я наказала прогнати його з палацу і з міста, нехай він повертається до свого маєтку і там..... — Маргарита сказала, що, на її думку, має робити пан Рауль у своєму маєтку, але з делікатності ми замінили її слова крапкою.

Матильда розпачливо закотила догори очі, однак промовчала. А Маргарита, скрушно зітхнувши, продовжувала:

— Втім, я теж гарна, раз дозволила цьому нікчемі запаморочити мені голову. Так мені й треба! А спочатку він був такий милий зі мною, такий лагідний, такий чарівний... Ах, золотце! Всі чоловіки такі підлі створіння, просто жах бере. Для них не існує безкорисливого кохання, з усього вони хочуть мати зиск. Якщо хтось подобається мені, я мало зважаю на те, яке положення він займає. Ме-

ні потрібна тільки його любов, а натомість я дарую йому свою — проте йому цього замало. Чому така несправедливість? Чому?

— Можливо, тому що ви принцеса?

— Авжеж, я принцеса. І водночас я жінка. Мені не всміхається владарювати в ліжку, я волію віддаватися — і віддаюся. Для мене в цьому вся суть кохання. А дурні чоловіки сприймають це так, що я належу їм цілком, душею та тілом. Спочатку їх, звісно, насторожує і стримує, що на людях я ставлюся до них, як принцеса до своїх підданих, та минає зовсім небагато часу, і всяк, з властивою чоловікам марнославністю, забирає собі в голову, що моя зверхність над ним лише вдавана, позірна, що досить йому прикрикнути на мене, і я враз скорюся його волі, виконуватиму кожную його забаганку.

— Невже вони всі такі? — спитала Матильда, спрямувавши на принцесу лагідний погляд своїх гарних чорних очей.

— Ні, не всі. Крім цих зухвалих, егоїстичних, самозакоханих негідників, є ще навіженці, на зразок кузена Іверо. Рікард весь у свого батька — той колись викрав у імператора доньку й одружився з нею, а зараз його синок мріє вчинити щось подібне зі мною. Можна не сумніватися, що мій татусь, на відміну від покійного Корнелія Юлія, був би тільки радий цьому й охоче назвав би Рікарда своїм сином.

— Пан Рікард любить вас, — зауважила Матильда.

— Не заперечую, — погодилася Маргарита. — Якщо хтось і любить мене щиро й безкорисливо, то це Рікард. І взагалі він гарний хлопець. Я не вірю ані слову з того, що каже про нього Жоанна.

— Ще б пак, — кивнула Матильда. — Я помітила, що пані Жоанна невисокої думки про пана Рікарда. Чомусь вона незлюбила його.

— Дурниці! — відмахнулася Маргарита. — Вона каже про нього всіляку гидоту, це так. Насправді він їй дуже подобається, і вона хоче вийти за нього заміж, тому про всяк

випадок старається очорнити його в моїх очах — щоб я, бува, не поступилася його домаганням. Та мене не надурйш. Я знаю, що Рікардові начхати на корону, йому потрібна тільки я.

— То чому ж ви не...

— І ти туди ж! — обурено урвала Матильду принцеса. — Ти що, змовилася з Геленою? Вона, звідниця така, вже всі вуха мені протуркала, розповідаючи, як страждає її любий братик, як він сохне за мною. Що, мовляв, заважає мені втішити його? А сама береже свою незайманість до першої шлюбної ночі, щоб похвастатися перед чоловіком: ось бачиш, яка я порядна і незіпсута, не піддалася згубному впливові кузини-розпусниці... Тьху на неї!

— Боюся, пані, — не вгамовувалась Матильда, — ви хибно зрозуміли мої слова. Я зовсім не пропоную вам взяти пана Рікарда за коханця. Я лише хотіла спитати, чому б вам не вийти за нього заміж.

— Ні-ні, я правильно тебе зрозуміла. І ти, і Гелена, і дядечко Клавдій, і мій любий татусь — всі ви пропонуєте мені одне й те ж, хіба що в різній формі. А дзуськи вам! Марні сподівання. Щоправда, втішити Рікарда я, звісно, втішу, і то незабаром, може, сьогодні... А може, й ні. Щиро кажучи, я боюсь наближати його до себе.

— Чому?

— Бо в нього з головою негаразд. Поки ми з ним просто друзі, він тримає себе в рамках пристойності, та коли наша дружба переросте в щось більше... Ех, запам'ятай мої слова, Матильдо, я ще гірко пошкодую про це.

Дівчина розгублено похитала головою:

— Перепрошую, пані, та я не розумію вас.

— Зрозумієш, коли ми з Рікардом розійдемося.

— А чому ви маєте розходитися?

— Яка ж ти невгамовна! — трохи роздратовано мовила Марґарита. — Ну, як ти не розумієш, що на одному Рікардові для мене світ клином не зійшовся. Крім нього є ще багато цікавих хлопців.

— Пані! — вигукнула Матильда, сплеснувши руками. — Подумайте, врешті, про свою безсмертну душу!

— Ой! — Маргарита підскочила, мов ужалена. — Знову за своє?

Матильда потупила очі.

— Даруйте, пані, я ненароком. Оце подумала, що з кожним днем ви чимраз глибше грузнете в розпусті...

— Замовч! — сердито гримнула на неї Маргарита. — Я ж заборонила тобі читати нотації. Чи ти забула про це?

— Ні, пані, не забула.

— Так якого ж ти дідька завелася? Зловживаєш моєю прихильністю?

— О ні, пані, я й у гадці не мала зловживати вашою добротою до мене. Просто вчора монсеньйор Франсуа...

— Франциско, Матильдо. Коли вже ти навчишся правильно говорити? Твоя блуаська вимова часом дратує мене... Отже, вчора ти знову була на сповіді в нашого любого єпископа?

— Так, пані, була.

— І ви знову обговорювали мою поведінку?

— Певна річ, пані. Монсеньйор єпископ сказав, що коли я справді люблю вас, то мушу дбати про порятунок вашої душі. Він розповідав, як страждають у пеклі блудниці, спокутуючи свої гріхи. — Матильда здригнулася. — Це жахливо, пані! Мені страшно подумати, що рано чи пізно вас спіткає кара Божа.

Маргарита досадливо поморщилася.

— Годі, золотце, — лагідно промовила вона. — Моя душа належить мені, і я вже сама якось подбаю про її порятунок. Ну, а щодо монсеньйора Франциско, то відсьогодні я забороняю тобі сповідуватись у нього. Ка-те-го-рично.

— А як...

— Я попрошу Бланку, щоб вона рекомендувала тебе своєму духовникові, падре Естебану. Він теж неабиякий ханжа, але людина вельми порядна й тактовна. Ясно?

— Умгу...

— Це мій наказ, Матильдо. Я не хочу, щоб ти стала істеричкою з ласки цього скаженця в єпископській мантії...

— Пані! — Матильда злякано перехрестилася. — Як ви можете говорити таке про його еміненцію?!

— А так, просто. Можу і все. Його еміненція чинить з тобою непорядно. Він використовує тебе, повір мені, золотце. Використовує на прохання мого батька, до речі, — щоб опосередковано впливати на мене. Гадаєш, це за твої гарненькі очі наш єпископ зголосився стати твоїм духівником, духівником простої фрейліни? Аж ніяк! Він зробив це за татковим намовлянням. От скажи: чи багато ви з ним говорите про твої власні вчинки?

— Ну... Ні, не дуже багато.

— А переважно про мене, так?

— Так. Його еміненція каже, що я чиню мало гріхів, проте грішити можна не лише вчинками, але й бездіяльністю. І найбільший з його погляду мій гріх, це те, що я не докладаю всіх зусиль, аби зупинити вас на шляху до...

— Годі про це! — рішуче урвала її Маргарита. — Тема вичерпана. При нагоді перекажи монсенсьйорові Франциско, що надалі ти сповідатимешся в іншого духівника, а за свої гріхи я звітуватиму перед ним сама. Мене він не залякає вигаданими подробицями з пекельного побуту.

— А хіба вони вигадані?

— Певна річ. Інакше довелося б припустити, що його еміненція вже побував там і бачив усе навіч. Я, звісно, не заперечую, що він ще матиме нагоду познайомитися з роботою потойбічних катів, та станеться це трохи згодом. На щастя, тоді він не зможе повернутися на землю, щоб переповісти нам побачене. — Принцеса коротко розсміялася. — Не знаю, як я, а от наш пан єпископ напевно губить свою душу. Він травмує тебе, невинне й недосвідчене дитя, зображаючи природні стосунки між чоловіком та жінкою як щось гидке, відразливе й жахливе. — Маргарита зітхнула. — А насправді нічого гидкого чи, тим більше, жахливого в цьому немає... Як, власне, й надто приєм-

ного, — скрушно додала вона. — Усі чоловіки затяті, не-виправні егоїсти; вони люблять жінок не як рівних собі істот, а як речі, що дають їм утіху. Здебільшого їм байдуже, що мають від цього жінки, це вже не їхнє діло. Головне для них — будь-що погамувати свою тваринну хіть.

— Навіщо ж тоді ви... — Матильда хотіла була сказати „займається розпустою“, але вчасно стрималася.

— Чому я така розпусниця, питаєш? — усміхнулася Маргарита. — Сама ще гаразд не знаю. Мала була — цікаво було. Нова розвага з'явилася, ще й яка розвага! І так-то подобалося дратувати — отака я вреднюща. Шість років тому він добряче відлупцював мене, та не на ту натрапив — відтоді я затялася на своєму, аби тільки дозолити йому. Ну а згодом... Е, що й казати! Я жінка і вже не можу обійтися без чоловіків. Нехай усі вони підлі, підступні, негідні створіння, але я люблю їх, мене вабить до них, вони стали невід'ємною часткою мого життя — і нічого тут не вдієш, я не можу опиратися покликові свого ества. Гелена, ця безсоромна лицемірка, може — а от я ні... Чому ти хитаєш головою, Матильдо?

— Бо мені не подобається те, як ви називаєте пані Гелену. І не лише зараз. Ви й раніше казали про неї не дуже гарні речі.

— Я кажу те, що є.

— Ви помиляєтеся, пані. Ви надто упереджено ставитеся до неї. Пані Гелена не безсоромна і не лицемірка, вона вихована й порядна дівчина. У неї такі гарні манери, вона тактовна, уважна до інших, така життєрадісна й дотепна. І зовсім не задається через те, що імператор — її двоюрідний брат, не намагається підкреслити свою зверхність над іншими. Вона дуже подобається мені. Я б хотіла бути схожою на неї. Або на пані Бланку.

— А на мене? — з лукавою усмішкою спитала Маргарита.

Матильда збентежено опустила очі і винувато промимрила:

— Я дуже люблю вас, пані, повірте. Більше від усіх ін-

ших я люблю вас та мою братика...

— Але бути схожою на мене не хочеш, — закінчила її думку принцеса. — І правильно. Я, до речі, теж не хочу, щоб ти була схожа на мене. Ти лишень подивися на тих фрейліні, що в усьому прагнуть наслідувати мене. Жалюгідне видовище! Якщо мене називають легковажною і лише м'яко докоряють за мою поведінку, то їх суворо засуджують. В очах світу вони хвойди, бо між мною та ними є велика різниця — я принцеса, наступниця престолу, жінка ні від кого не залежна, а вони дівчата на виданні з дуже підмоченою репутацією. Також я не хочу, щоб ти була схожа на кузину Гелену, цю облудницю та лицемірку, яка тільки зображає з себе порядну дівчину. Незаймана, а в думках ще розпусніша за мене — ось яка Гелена насправді. Вона ласо дивиться на кожного привабливого хлопця, навіть на свого брата — і, до речі, на нього особливо. У її лоні палає пекельний вогонь, часом вона ладна віддатися першому-ліпшому, я це по очах її бачу, проте стримує себе, почувавши від того якусь протиприродну насолоду... Ні, краще вже бери приклад з Бланки. От вона справді порядна дівчина, мало не янгол.

— Так, пані, — з готовністю кивнула Матильда. — Я дуже люблю пані Бланку... Зрозуміло, після вас та мого братика, — останні два слова вона вимовила з тугою в голосі.

— Ти все сумуєш за ним? — співчутливо спиталася Маргарита.

Матильда зажурено зітхнула:

— А як же мені не сумувати? Скоро мине три роки, відколи ми не бачилися, а він ніяк не збереться приїхати — усе якісь справи затримують.

— Мабуть, він уже забув тебе, — висловила своє чергове припущення Маргарита, і, як завжди, Матильда образилася.

— Ви помиляєтесь, пані, цього бути не може. Ви просто не знаєте Етьєна, він зовсім не такий, як ви думаєте, він хороший. Етьєн дуже хоче відвідати мене, та в нього

ніяк не виходить, щоразу обставини змушують його відкласти поїздку. Врахуйте, пані, брат лише на рік старший за мене, а йому доводиться порядкувати всім нашим маєтком. Правда, він невеликий, але після батька лишилося багато боргів...

Ця пісенька про борги вже набила Маргариті оскому. У випадку великодушності вона запропонувала:

— А хочеш, я сплачу всі ваші борги?

— Ви? — перепитала Матильда, не вірячи своїм вухам. — Ви сплатите?

— А чом би й ні? Вважай це винагородою за три роки бездоганної служби. Але тільки за однієї умови: Етьєн мусить негайно приїхати до Памплони і погостювати тут щонайменше місяць. Мені вже несила терпіти твої приступи меланхолії. Згода?

— Ах, пані, ви такі добрі до мене! Ви такі добрі до нас обох. Навіть не знаю, як дякувати вам...

— Ти задоволена?

— Ще б пак, пані. Я така... така рада! Я така вдячна вам за те, що скоро побачу Етьєна. Адже я так за ним скучила, я так його люблю. Якби ви знали, пані, як я його люблю!

Ці слова, а надто ж пристрасть, з якою вони були мовлені, навіяли Маргариті смуток. З певних причин тема любові сестер до братів була для неї неприємна.

— Отже, — стримано запитала вона, — ми домовилися?

Матильда ствердно кивнула:

— Так, пані, дякую. Це дуже мило з вашого боку. — Тут вона лукаво всміхнулася. — Тільки ви мусите пообіцяти мені одну річ.

— Яку?

— Що не зіпсуєте мого братика.

Обидві дівчини — принцеса та її фрейліна — вибухнули дзвінким сміхом.

— Бісова дитина! — схлипуючи, промимрила Маргарита. — Як бовкнеш щось, то хоч стій, хоч падай. Звідки ти взяла, що я збираюся псувати твого Етьєна? Дурниці

це все! Чоловіків ніхто навмисно не псує, вони самі по собі псуються, бо їм бракує сили волі, цілісності характеру і звичайнісінької витримки, щоб лишатися порядними, незважаючи на всі спокуси та негаразди, що чекають на них у житті. От мій кузен Александр. У дитинстві, кажуть, був напрочуд милий і лагідний хлопець — а тепер він цинік, інтриган, безбожник, до того ж звабив рідну сестру... — Тут принцеса перелякано зойкнула й машинально затулила рота долонею, вочевидь, забувши, що сказаного слова назад не повернеш, і цим тільки зрадила себе.

Матильда здригнулась і поглянула на неї з острахом і недовірою. Рожевий рум'янець умить збіг з її щік, обличчя її зблідло.

— Те, що ви сказали, пані, — тремтливим голосом промовила вона, — це правда?

— Ну... загалом... — розгублено пробурмотіла Маргарита, подумки лаючи себе за нестриманість. — Боюся, золотце, ти не так зрозуміла мене. Та і я висловилася невдало. Я хотіла сказати, що Александр *намагався* звабити сестру. Ти ж бо знаєш, який він негідник. Проте Жоанна не поступилася його ницим домаганням, вона дуже побожна дівчина і розуміє, що це страшний гріх.

Проте Матильда не задовольнилася таким поясненням і заперечно похитала головою.

— Ви брешете, пані, — навпростець заявила вона. — Ви хочете ввести мене в оману. Якби це було так, ви б не затуляли собі рота. Адже скільки разів я чула від вас, що пані Гелена прагне затягти пана Рікарда в своє ліжко, і ще ніколи ви не затуляли собі рота... Ну, чому ви намагаєтеся обдурити мене? Я ж не дурненька і все одно не повірю.

Не витримавши її пильного, допитливого погляду, Маргарита з зітханням опустила очі.

— Та вже ж, — скрушно промовила вона. — Ти не дурненька, це точно. Ти наївна, але не дурна. Це я утнула дурницю, що розгубилася. Мені слід було зразу виправитись — а тепер вже пізно.

— Лишенько! — притиснувши до грудей руки, вигу-

кнула Матильда. — Та їх же чорти в пеклі мордуватимуть!

Маргарита встала з крісла, підійшла до дівчини й поклала руку їй на плече.

— Ну от, знову за чортів. Після спасенних бесід з монсеньйором Франциско тобі всюди чорти ввижаються... Угамуйся, золотце, не бери це близько до серця. До пекла Жоанні ще далеченько, а що стосується Александра, то йому й без того ґарантовані дружні обійми диявола. Швидше, їм обом загрожує пекло на цім світі, якщо їхній вчинок набуде розголосу. Ти мовчатимеш?

— Я мовчатиму... Обіцяю вам... — Матильда мерзлякувато пощулилася. — Це так жахливо! Невже пані Жоанна не розуміє, який це тяжкий гріх?

— Чудово розуміє, можеш не сумніватися. І зараз Жоанна кається, що скоїла його, ось чому вона така побожна останнім часом. До її честі треба сказати, що її розкаяння викликане усвідомленням своєї провини, а не тим, що Бланка викрила її зв'язок з братом — це сталося набагато пізніше. Отож краще молися за порятунок цих грішних душ, а не моєї.

— Я молитимуся... за пані Жоанну.

— А за Александра?

— Ні, не буду. Не хочу. Він зла людина, пані.

Маргарита промовчала. На її ясне чоло набігла похмура тінь, погляд променистих очей потьмянів. У тому, що граф Біскайський став запеклим негідником, почасти завинив її батько. Часом, думаючи про це, вона почувала щось схоже на докори сумління: адже якби не зла воля їхнього діда, короля Рікарда, наварська корона належала б Александрові, і то на цілком законних підставах. Усвідомлення цього неприємного, draжливого факту змушувало Марґариту ще дужче ненавидіти свого кузена.

— Гаразд, — озвалася вона, порушуючи прикру мовчанку. — Піду я до батька. Не варто зловживати його терпінням. Мені повідомили, що він дуже збуджений; мабуть, знову плекає плани щодо мого заміжжя... — Марґарита зітхнула. — А ти, Матильдо, залишайся тут. Коли

прийде Бланка, скажи, щоб трохи зачекала, — я швиденько дам відкоша черговому претендентові на мою руку і зразу ж повернуся.

Розділ XVI

Король та його дочка

Дон Александр, десятий король Навари, що носив це ім'я, прийняв дочку в просторому кабінеті, де звичайно збиралася на свої засідання Державна рада.

Маргарита схилилася перед батьком у шанобливому і водночас фамільярному реверансі. Лагідно всміхаючись, вона скидалася на невинного янголятка, і в такі хвилини королю аж моторошно ставало від її чарівної краси. Він охоче погоджувався з тими, хто стверджував, що його донька — найвродливіша дівчина в усьому світі, це лестило його батьківському марнославству; проте ніде правди діти — часом він жалкував, що вона в нього така гарна й приваблива.

Король спрямував на доньку втомлений, сповнений благання, відчаю і навіть трішечки огиди погляд, достоту так, як багаторічний в'язень дивиться на осоружного йому наглядача, який за тривалий час їх мимовільного знайомства став мовби невід'ємною часткою його самого.

— Пані, кохана дочко моя, — відчужено заговорив король, стоячи перед Маргаритою посеред кабінету. — Я запросив вас до себе для вельми серйозної розмови. За три місяці вам буде вісімнадцять років. Ви вже доросла жінка, ви — наступниця престолу, тому мусите з належною відповідальністю...

— Ой, припини, тату! — голосно пирхнувши, перебила його Маргарита; голос її став різкий, владний, неприязний. Чари розвіялися, певніше, їх заступили інші чари: лагідне та невинне янголя перекинулося на величного й гордовитого Люцифера — найпрекраснішого з Божих ангелів і грішного ангела, що в своїй зарозумілості повстав

проти Творця. Саме в цій іпостасі король найбільше боявся Маргарити. — До чого такі пишні промови, що за муха тебе вкусила? Либонь, знову отримав від когось заманливу пропозицію і з новою силою загорівся бажанням видати мене заміж?

Дон Александр ніяково потупив очі. Він не просто любив свою дочку, він обожнював її — єдину, що залишилася жива з трьох його дітей. По смерті обох синів король душі в ній не чув, так панічно боявся втратити її, що згодом цей страх перед можливою втратою переріс у страх перед самою Маргаритою. Ніколи і ні в чому він не міг суперечити їй — хоч то були якісь серйозні бажання, а хоч і дитячі, подеколи навіть безглузді примхи.

— Але, доню, — ласкаво й нерішуче промовив дон Александр. — Це справді необхідно. Я вже старий, і смерть моя не за горами, а Наварі потрібен буде король.

— Батьку! — щиро обурилася принцеса. — Що ви кажете?! Невже ви маєте якісь сумніви стосовно моїх здібностей як державного мужа... цебто державної жінки? Жінки мудрої, справедливої і твердої в рішеннях — як казав колись Горацій про вас, чоловіків.

І позаяк батько забув запросити її сісти, вона запросила себе сама. Король у задумі стояв перед нею.

— Особисто я, пані, анітрохи не сумніваюсь у ваших здібностях, — відповів він. — Та наразі йдеться про інше. Як моя єдина дочка, ви, звісно, успадкуєте всю повноту королівської влади в Наварі, проте час вже подумати і про продовження роду нашого. Чоловік вам потрібен хоча б для того, щоб у законному шлюбі з ним ви народили наступника престолу.

— Який ти наївний, таточку! — глузливо мовила Маргарита. — Невже ти всерйоз вважаєш, що зачаття відбувається лише з благословення церкви?

— Ой, донечко! — докірливо похитав головою дон Александр. — Як ти можеш...

— Можу, і запросто. Якщо тобі дуже кортить мати онука, так прямо і скажи. А решта — вже мій клопіт. Гаран-

тую, що за рік-півтора ти станеш дідусем.

— Не сип мені сіль на рани, безсоромнице! — у відчаї простогнав король. — І в кого ти тільки вдалася, така вертихвістка?

— У мою матінку, в кого ж іще, — знизала плечима Маргарита. — Адже не даремно кажуть, що я вдалася в неї всім — і зовнішністю, і характером. Щоправда, вона вміла стримувати себе, приховувати свої вади. Наскільки мені відомо, вона, у протилежність мені, була неперевершеним майстром лицемірства, так віртуозно зображала з себе статечну даму, що часом і тебе вводила в оману.

— Та як ти смієш! — скипів король.

— А от і смію. Чи, може, ти заперечуватимеш той факт, що свого часу ревнував її до дядечка Клавдія? І небезпідставно, гадаю... Ага, почервонів! Отже, це правда. А чи правда, що мій покійний брат Александр був...

— Замовч, Маргарито! — прогарчав король, побуряковілий від сорому та обурення. — Не смій чорнити пам'ять своєї матері.

— Ти сам напросився, татку. Невже й цього разу не міг обійтися без нотацій? З мене досить і Матильди де Монтіні, яка, незважаючи на всі мої заборони, мало не щодня намагається наставити мене на путь істини... До речі, про Матильду. Ваш монсеньйор Франциско де ла Пенья, щоб він здох... то, значить, швидше б його призначили кардиналом і забрали звідси к бісовій матері... перепрошую, в римську курію, — всі ці його святенницькі настанови та ідіотські проповіді, що жахають бідолашну дівчину...

— Маргарито!..

— Я ще не скінчила, государю. Любий вашому серцю єпископ не на жарт заповзявся переслідувати панну де Монтіні, і, підозрюю, не без вашої на те згоди. Відсьогодні я заборонила їй сповідатись у нього... На тій підставі, певна річ, що це завелика честь для простої фрейліни. — Маргарита криво посміхнулася. — Перекажіть його еміненції, що я дуже ціную його час. Так ціную, що коли він знову надумає чіплятися до Матильди, я візьму його вла-

сну патерицію й сама виб'ю цю ідею з його голомозої довбешки.

— Не богохульствуй, дочко! — перехрестився король.

— Е, ні, милостивий мій пане, зачекайте. Ще невідомо, хто з нас богохульствує. Як накажете розуміти замовлені вами молебні, над якими сміється вся Навара? Кажуть, навіть ченці-августинці не могли попервах стримати реготу, молячись за порятунок моєї душі. І зважте: сміються не з самого молебна, а передусім з мене і з вас. Не кажучи вже про те, що ви виставляєте на посміховисько себе та мене, ви також вводите в спокусу інших людей, мимоволі примушуючи їх сміятися над святим таїнством молитви... Одне слово, татусю, якщо ти негайно не припиниш читати мені мораль, я вважатиму нашу розмову закінченою.

— А як же спадкоємець, Марґарито? Зрозумій, нарешті, що ніхто не визнає незаконнонародженого принца наступником престолу.

— Начхати! В такому разі, після мене корону успадкує син кузена Біскайського... чи, швидше, син його дружини — та це не біда. Зрештою, Бланка нашої крові, тож її діти, від кого б вони не народилися, не будуть узурпаторами.

Король розгублено заходив уздовж кабінету. Дочка, причім навмисно, наступила йому ще на один болючий мозоль. Він і з одним Александром, з його змовами та безнастанними інтригами, мав досить клопоту, щоб стратитись розуму, а тут ще й Жоанна таке утнула, чортям на радість... Непосильний тягар лежав на плечах п'ятдесятип'ятирічного государя, передчасно постарілого від державних турбот та родинних негараздів.

Нарешті король припинив ходіння туди-сюди, важко гепнувся в крісло навпроти дочки і благально спитався:

— Ну, чому, пані, ви так уперто не хочете заміж?

— Вам це невтямки, батьку, — поблажливо відповіла вона. — Бо ви мужчина.

А втім, тут Марґарита покривила душею. Вона сама не

знала чому — не хотіла, і квіт. Позірно легковажна і розпусна принцеса в глибині душі була невинувата мрійниця. Вона вірила в справжнє кохання; вірила, що десь на світі живе її принц — як у достотному, так і в переносному розумінні цього слова, — і все чекала на нього. Бувши наступницею наварського престолу і навіть у думках не заміряючись на щось більше, Маргарита могла дозволити собі таку небачену для сильних світу цього розкіш, як одружитися за коханням.

— Мені надійшла одна пропозиція, — начебто між іншим сказав дон Александр. — Це стосується вас, пані.

— Аж ніяк не стосується! — заперечно похитала головою принцеса. — Пропозиція надійшла до вас, тож ви з нею й розбирайтеся. А мене це зовсім не цікавить.

— Ви навіть не спитали, від кого вона.

— Мені байдуже, від кого. Хто б не просив моєї руки, сміливо відмовляйте йому. А мені ніколи. У мене є набагато цікавіші справи, ніж відшивати чергового претендента. — З цими словами вона встала з крісла. — Рада була з тобою побачитися, тату.

Очі короля раптом налилися кров'ю. Він рвучко скочив на ноги і з несподіваною твердістю в голосі проказав:

— Сядь, Маргарито! Нікуди ти зараз не підеш! Ти залишишся тут рівно на стільки часу, скільки мені знадобиться, щоб поговорити з тобою про твоє майбутнє заміжжя.

— Ні, — заперечила Маргарита, внутрішньо холодіючи від поганих передчуттів. Тільки зараз вона помітила, що її батько був, що називається, під градусом — не те, щоб геть п'яний, але й не зовсім тверезий; вочевидь, перед доччиним приходом він вихилив келиха-другого для хоробрості. — Ні! — повторила вона з усією рішучістю, на яку лишень була здатна. — Про це й мови бути не може.

— Може! — владно відповів дон Александр, взявши зі стола якийсь сувій. — Може і буде! Тремти ж тепер, розпуснице, терпіння моє луснуло! Досить мені потурати твоїм примхам, годі! Зрештою, я король, твій государ та батько,

і ти мусиш коритися моїй волі — як моя дочка і моя піддана.

— Ой, як страшно! — глузливо промовила Маргарита, але серце боляче стислося: у батьковім погляді, якомусь дивному, незнайомому погляді, вона прочитала свій вирок. Таким тоном, владним і жорстким, він не говорив з нею ще ніколи; а втім, ніколи раніше він не вів серйозних розмов напідпитку, він узагалі рідко пив, і, видно, з незвички хміль сильно ударив йому в голову.

— Я довго терпів твої витівки, — тим часом провадив король. — Я всіляко улещував тебе, поступався тобі в усьому, ні в чому не суперечив тобі, сподівався, що колись ти подорослішаєш і врешті напоумишся. На жаль, всі мої сподівання виявилися марними. Ти так і не порозумнішала, ти залишилася такою ж легковажною, як і п'ять років тому. Ти не дбаєш ні про себе, ні про своїх майбутніх дітей, ні про благо всієї нашої країни, тобі чужі державні інтереси, у тебе є лише один інтерес — ти сама, та й то ти не думаєш про своє прийдешнє, а лише про сьогодення.

— Ти помиляєшся, тату, — несміливо заперечила Маргарита.

— Це вже неістотно. Може, я в чомусь і помиляюся, проте факт залишається фактом: це з твоєї вини, через твою впертість ми прогавили кілька вигідних політичних союзів. Ти вже відкинула пропозиції Рікарда Іверо, Педро Арагонського, Педро Оски, Тибальда Шампанського, Гійома Бретонського, Карла Бургундського і багатьох, багатьох інших вельми гідних претендентів. Гаразд, забудемо про них. Але я не дозволю тобі знехтувати наступним претендентом на твою руку. Ні в якому разі! — З цими словами він помахав перед дочкою сувоєм, що його тримав у руці. — Ти знаєш, що це таке? Це лист від герцога Аквітанського, він хоче оженити на тобі свого найменшого сина, Красунчика. І я згоден, без жодних засторог згоден. Шлюбний союз Навари з Гасконню дозволить тобі й молодому Філіпові Аквітанському претендувати на галльський престол, ось так! Герцог не наполягає на негайній

відповіді, він узагалі просив нічого не казати тобі, поки до нас на свята не приїде його синок-серцеїд і не обкрутить тебе, але в мене з цього приводу інші плани. Я вже все вирішив. Остаточоно! Красунчик приїде на свята не обкручувати тебе, а одружуватися з тобою. Така моя королівська воля!

Маргарита опустила у крісло і голосно захникала.

— Який ти жорстокий, таточку! — тоном скривдженої дитини промовила вона, як робила це завжди, коли батько намагався нав'язати їй свою волю; досі цей прийом спрацьовував безвідмовно. — Який ти безсердечний, безжалісний...

Король злорадно осміхнувся:

— Ні, донечко, цей номер у тебе не пройде. Я хотів з тобою по-доброму, але ти виявилася дурним, упертим, егоїстичним дівчам... Мені дуже прикро, люба, та в мене просто немає іншого виходу. Колись ти ще подякуєш мені, що я примусив тебе скоритися.

— Ну, тату! — заскімлила Маргарита, ладна от-от розридатися насправді. — Будь ласка, не треба. Дуже тебе прошу...

Проте дон Александр був неблаганний:

— Треба, доцю, треба. Так я вирішив, і так воно буде. Четвертого вересня, напередодні святкового турніру, відбудеться твоє вінчання з Філіпом Аквітанським, отож за три місяці ми святкуватимемо не тільки твоє вісімнадцятиріччя, а й твоє весілля.

— Але, та...

— За три місяці, — продовжував король, не звертаючи уваги на протести з боку Маргарити, — ти вже будеш заміжною жінкою. Однак я не збираюся очікувати ще три місяці, я й так вже багато чекав і терпів. Тому я вирішив зараз же, негайно заручити тебе з Філіпом Аквітанським.

— Ах, тату! Ну не...

— Прошу тебе, люба, витри сльози. І припини, врешті, скиглити. За хвилину сюди прийдуть члени Державної ради, і я оголошу їм про своє рішення. А якщо ти запереч-

чуватимеш, — тон короля зробився лиховісним, — якщо чинитимеш опір моїй волі і відмовишся коритись мені, то присягаюся...

Його погроза так і лишилася невисловленою. Тієї ж таки миті скло в одному з вікон кабінету зі страшним брязкотом розлетілося вдрузки, чорна з білим оперенням стріла, немов блискавка, пролетіла в кількох дюймах над головою короля і з натужним стогоном устромила ся протилежну стіну. Дон Александр млосно охнув, схопився за серце і, як підкошений, звалився на підлогу.

— Тату! — перелякано вигукнула Марґарита і кинулася до нього.

Розділ XVII

у якому ми знову зустрічаємося
з Бланкою Кастильською

Бувши дуже побожною, Бланка, однак, регулярно пропускала вранішні богослужіння, позаяк любила поспати допізна. Потім вона подовгу ніжилась у великих ночвах з теплою водою, проганяючи залишки сну та всілякі грішні думки, що неодмінно являлись їй уночі, а першим її виходом у світ було відвідання денної служби. Дорогою Бланка заходила до Марґарити, і якщо та була в гарному настрої (або навпаки — в дуже поганому), то до церкви вони йшли разом.

Проте того дня її звичний розпорядок був порушений. Звістка про інцидент, що стався в королівському кабінеті, застала Бланку ще в ліжку — вона нещодавно прокинулася і чекала, доки їй приготують теплу купіль. Зім'явши ритуал вранішнього обмивання до банального миття, Бланка швиденько поснідала, одяглась і відразу подалася до Марґаритиних покоїв, де її наварська кухня якраз давала прочухана фрейлінам та покоївкам, зганяючи на них всю свою злість і досаду.

З Бланчиною появою Марґарита нарешті вгамувала-

ся і наказала всім присутнім, крім Матильди де Монтіні, забиратися геть. Коли двері за останньою з фрейлін зачинилися, Бланка схвильовано запитала:

— Що трапилося, кузино?

— Нічого особливого, — сухо відповіла Маргарита. — Якийсь недоумок пробрався на двірську площу, уявив, що це стрільбище, і заходився стріляти у вікна з арбалета. Його тут-таки схопили.

— А що з дядьком?

— З ним усе гаразд. Він відбувся легким переляком.

— Правда? — полегшено зітхнула Бланка. — А мені казали, що в нього серце...

Маргарита обурено пирхнула:

— Дурниці! Він просто прикидався... А втім, спочатку, може, й ні, у мене самої в п'ятах похололо, коли почувся брязкіт розбитого скла, але потім він точно прикидався. „Ах, донечко, наближається моя смертна година. Будь розумницею, будь слухняною, не засмучуй хворого батька...“ Тьху! А щойно я дала йому слово, що до Різдва обов'язково вийду заміж, він негайно почав одужувати: „Люба дитино! Ти повертаєш мене до життя...“ Ні, це ж треба бути таким лицеміром! Подумки він, мабуть, надривався з реготу, коли я, обливаючись сльозами, благала його не покидати мене, обіцяла зробити все, що він хоче, тільки б він не вмирав... — Вона гнівно тупнула ніжкою. — Спіймалася! На таку невинну хитрість спіймалася! Татусь все-таки вирвав у мене згоду на одруження.

— З ким?

— Цього ми не уточнювали. Хоч одне добре: батько погодився надати мені право вибору з-поміж схвалених ним кандидатур.

— І ти дотримаєшся своєї обіцянки?

— А як бо інакше? Адже я дала слово, до того ж... — Тут Маргарита трохи пощулилася. — Зрештою, все обернулося для мене не так кепсько, як могло б. Це божевільний стрілець зробив мені велику послугу. Фактично, він врятував мене від публічного приниження.

— Якого?

Маргарита зітхнула.

— Сьогодні я мало не догралася, — відповіла вона. — Батько отримав таку спокусливу пропозицію, що ледве не набрався рішучості силою видати мене заміж. Він навіть призначив дату одруження — четверте вересня.

— А хто наречений? — поцікавилася Бланка. — Я його знаю?

— Ще б пак не знати. Це Красунчик.

— Філіп Аквітанський? — перепитала кастильська принцеса, мимохіть червоніючи.

— Атож, ваш дон Феліпе з Кантабрії. Видно, він вже нагулявся і вирішив завести собі сім'ю. А заодно приєднати Навару до Гасконі і з нашою допомогою відібрати у свого дядька ґалльську корону. Ач який властолюбець!

— З Філіпа вийде гарний король, — зауважила Бланка, відвертаючись до вікна. — На відміну від Робера Третього, у нього буде не лише титул, а й реальна влада. Можна не сумніватися, він зробить Галлію великою країною.

— Що ж, тобі видніше, — сказала Маргарита. — Якщо ти так кажеш, то так воно й буде.

Тремтіння у Бланчинім голосі упереміж з гіркотою було їй добре знайоме. Але це вперше кастильську принцесу зрадило самовладання в присутності сторонніх, в даному разі Матильди, що не на жарт стривожило Маргариту. Життя Бланки при наварському дворі робилось дедалі нестерпнішим, і будь-якої миті вона могла зірватися — а це загрожувало непередбачуваними, але, без сумніву, вельми сумними наслідками для всієї наварської королівської сім'ї.

Маргарита підійшла до Бланки і обняла її за плечі.

— Даруй, любонько, я не навмисне. Я вже помітила, що ти уникаєш розмов про Красунчика, та хіба я ж могла подумати, що це така болюча для тебе тема.

Бланка відсторонилася від неї і змахнула з вій непрошену сльозу.

— Нічого, кузино... Все гаразд. Я просто...

— Ну! — підбадьорила її Марґарита. — Сміливіше! Ти не можеш забути його, так? І це цілком природно. Він був твоїм першим чоловіком — а таке не забувається. Навіть я пам'ятаю, як уперше...

— Помиляєшся, кузино, — м'яко, але рішуче перебила її Бланка, сідаючи в крісло. — Не в тім річ. Зовсім не в тім.

— А в чім же? — Марґарита сіла на канапу поруч крісла. Матильда, як звичайно, влаштувалася на м'якій подушці біля ніг своєї пані. — Тільки не ухилийся. Або відповідай відверто, або давай змінимо тему. Я розумію, що тобі боляче згадувати Філіпа Аквітанського, тим більше — говорити про нього. Адже ясно, як день, що кузен Біскайський не витримує з ним жодного порівняння — ні за своїми людськими якостями, ні, гадаю, за чоловічими.

З усього було видно, що Бланка вкрай збентежилася. Проте сказала:

— Щодо людських якостей ти не помиляєшся. Але що стосується чоловічих, як ти висловилася, то... мм... я не в курсі.

Марґарита здивовано підвела брови:

— Та що ти кажеш?!

— Правду кажу, — шаріючись, відповіла Бланка. — До твого відома, всі ці плітки про мене та Філіпа — нахабна брехня.

Марґарита уставилася на Бланку з таким приголомшеним виглядом, ніби та щойно призналася їй, що таємно сповідує іудаїзм.

— Ти це серйозно, сонечко? Ти не жартуєш?

— Які тут жарти! Ми з Філіпом були друзями, і тільки. Не більше, не менше. Інша річ, що минулої осені він просив моєї руки, але... словом, батько відмовив йому.

— Справді? — здивувалася Марґарита. — Але чому? З якого дива він віддав перевагу кузенові Біскайському? Це ж дурість!

— Так, це дурість, — з гіркотою підтвердила Бланка. — Більше ніж дурість. Не лише дурість, а й під... — Тут

вона затнулася.

— То що ж, врешті, сталося?

Трохи повагавшись, Бланка сказала:

— Мабуть, я послухаюся твоєї поради і не стану ухилятися. Я просто не відповім. Те, як батько повівся зі мною, не робить честі його пам'яті.

— Зрозуміло, — кивнула Маргарита. — Про мертвих тільки добре.

— Саме так, — коротко відповіла кастильська принцеса.

Якийсь час вони мовчали. Бланка шарпала мережива на своїх манжетах і час від часу сумно зітхала. Матильда з щирим співчуттям дивилася на неї. Маргарита напружено про щось міркувала.

— Так це правда? — врешті озвалася вона. — Між тобою та Філіпом Аквітанським нічого не було?

— Я вже сказала, що все це безглузді плітки. Чи ти не віриш?

— Та ні, вірю. Кому-кому, а тобі я вірю... — Маргарита труснула головою. — Хай йому чорт! Це багато що пояснює в твоїй поведінці. Тепер усе стає на свої місця. Виявляється, у тебе справи ще гірші, ніж я гадала раніше.

— В якому сенсі гірші?

— В самому прямому. Раніше я вважала тебе надто сором'язливою, дуже потайною, донезмоги делікатною; а ти, виявляється, ще й затуркане, неосвічене дівча. Тепер я розумію, що помилялася стосовно істинної причини твоєї відрази до чоловіка. Насправді ти гребуєш Александром не тому, що після Красунчика він тобі неприємний. Тобі стає гидко на одну думку про близькість з ним не тільки через те, що колись він згрішив з Жоанною. Зрештою, це не такий тяжкий гріх, щоб...

— Маргарито! — різко обірвала її Бланка, стривожено поглядаючи на Матильду. — Думай, що кажеш! І *при ко-
му*.

— А, он воно що! — Маргарита теж подивилася на Матильду. — Вона й так все знає. Ти вже даруй, кузино, сьо-

годні я їй усе вибовкала. Ненароком. Матильда з таким запалом говорила про свого брата, про те, як вона любить його, що я взяла і бевкнула про Александра та Жоанну. Мовляв, одні вже догралися, інші, Гелена та Рікард, на підході, а тут ще ти зі своїм Етьєном. Але не турбуйся, Матильда вміє мовчати. Правда, Матильдо?

Дівчина з готовністю кивнула.

— Так, пані, — запевнила вона. — Я мовчатиму. Нікому ні єдиного словечка, обіцяю вам.

— От і гаразд, — сказала Маргарита. — Отже, на чому я зупинилася? Ага, на твоїй цнотливості в заміжжі...

— А може, не треба? — попросила Бланка, знов червоніючи.

— Ні, серденько, треба. Раніше я уникала таких розмов, щоб зайве не бентежити тебе. Я не сумнівалася, що в тебе був роман з Красунчиком — далекі, про це гула вся Іспанія! — і терпляче чекала, поки ти не забудеш його настільки, щоб завести собі нового коханця. Але зараз, коли з'ясувалося, що...

— Кузино! Припини негайно, прошу. Інакше я встану й піду... До того ж мені час до церкви.

— Е, ні, ще не час. У нас попереду майже година, і якщо ти залишишся в мене, ми підемо до церкви разом. Добре?

— Добре, — кивнула Бланка. — Але якщо ти будеш...

— Так, буду. Ради твого ж блага я продовжу нашу розмову. Звісно, будь-якої миті ти можеш піти — воля твоя, і я тебе не триматиму. Проте я раджу тобі вислухати мене. Обіцяю не зловживати твоїм терпінням.

Бланка приречено зітхнула:

— Гаразд, я вислухаю тебе. Тільки намагайся... е-е, поделікатніше.

— Неодмінно, — пообіцяла Маргарита. — Я дуже обережно добиратиму слова. Але передусім внесемо ясність: кузен Біскайський був першим і єдиним твоїм чоловіком?

— Так, — здригнувшись, відповіла Бланка і в припадку відвертості додала: — Краще б узагалі нікого не було!

— Отож-то й воно, сонечко. Ти почуваєш огиду не тільки до Александра, як людини та чоловіка (втім, як людина, він справді гидкий), твоя огида до нього поступово поширюється на все чоловіче. Якщо ти й далі вестимеш такий спосіб життя, як зараз, то врешті-решт проникнешся відразу до всіх без винятку мужчин. І тоді ти почнеш бавитися з дівчатами, ось так. І не просто бавитися, що загалом простимо, а віддавати їм перевагу перед чоловіками. — У вустах наварської принцеси це прозвучало як суворий вирок долі, як найгірше, що може трапитися з жінкою.

— Маргарито! — обурено вигукнула Бланка. — Припини! Ти таку... таку нісенітницю верзеш!

— Так-таки й нісенітницю? Повір, я рада була б помилятися...

— І помиляєшся!

— Не заперечую. Можливо, в чомусь я помиляюся, багато що спрощую. Та поза будь-яким сумнівом, найбільша твоя біда в тому, що ти живеш як черниця.

— А як мені, по-твоєму, слід жити?

— Як нормальній жінці.

— Цебто, ти пропонуєш мені завести коханця?

— Атож, саме так! Знайди собі гарного хлопця, кохайся з ним, народжуй від нього дітей — спадкоємців Біскаїї. Нехай Александр хоч лусне від злості, але він навіть писнути проти цього не посміє, не кажучи вже про те, щоб вимагати визнання твоїх дітей незаконнонародженими. Ах, яка це буде жорстока й витончена помста, подумай тільки!

— Пані, — промовила Матильда із засудженням у голосі. — Ви усвідомлюєте, що кажете?

— Га?! — Маргарита втупилась у неї сердитим поглядом. — Знову проповідь?

— Це ніяка не проповідь, пані. Я просто хочу попередити вас, можливо, ви цього не знаєте, що підбивати ко-

гось до скоєння гріха — теж гріх. А зараз ви підбиваєте пані Бланку до перелюбу.

Маргарита безнадійно розвела руками.

— Та ну тебе к бісу! Оце, виходить, і все, що ти взяла з моїх слів, мала дурепо?! Невже ти не бачиш, як Бланка страждає? Невже тобі невтямки, що головна причина її страждань — негаразди в особистому житті?

— Я бачу, пані, я розумію, але...

— Що „але“? По-твоєму, Господові завгодно, аби Бланка лицемірно вдавала, що любить свого чоловіка, тоді як насправді вона ненавидить його — і цілком по заслузі. Ти пропонуєш їй бути вірною дружиною і знов пустити Александра до себе в ліжко?

На одну думку про це Бланка здригнулася.

— Кузино, — втрутилась вона, тим самим рятуючи Матильду від подальшого прочухана. — Коли ти думаєш, що це вирішить всі мої проблеми, то помиляєшся.

— Я так не думаю, — похитала головою Маргарита. — Я знаю, що тебе дуже обтяжує твоє положення при моєму дворі. Він, звісно, не так блискучий, як кастильський...

— Не прибідняйся, кузино, твій двір чудовий. Але...

— Але хазяйка в ньому я. А при кастильському дворі ти звикла наказувати, звикла бути в центрі уваги, звикла до загального поклоніння. В Кастилії тебе любили і шанували більше, ніж твого батька, Альфонсо та Нору, не кажучи вже про Фернандо, Констанцу Орсіні чи Марію Арагонську. Та тут нічого не вдієш — це *мій* двір і *моя* країна. Я тебе дуже люблю, Бланко, за чотири місяці нашого знайомства ти стала моєю найкращою подругою, я ладна поділитися з тобою всім, що маю, — але я ніколи не поступлюся тобі місцем королеви цього двору. Ти вже даруй мені за відвертість.

— Все гаразд, кузино, я не ображаюся. Не в моїх звичаях ображатися на правду, хай вона і не надто приємна для мене. Ти тут хазяйка, і нею залишишся.

— А проте, — зауважила Маргарита. — Одружуючись з тобою, кузен Біскайський розраховував, що за твоєю до-

помогою він доможеться корони, і напевно пообіцяв твоєму батькові зробити тебе королевою Навари.

Бланка гордо підкинула голову:

— Ти ж знаєш, кузино, я ніколи не зазіхатиму на те, що не належить мені за правом. З усією відповідальністю запевняю тебе, що в своїх домаганнях наварського престолу мій чоловік не отримає ніякої підтримки ні від мене особисто, ні від Альфонсо, ні від Кастилії взагалі. Більш того, в разі необхідності я сама перешкоджую здійсненню його честолюбних планів, і поки я жива, він буде zostаватися лише графом Біскайським і ніким іншим. Мені й задарма не потрібна твоя маленька Навара — після всього, що я згаяла в своєму житті.

Останні слова Бланка промовила з відвертою зневажливістю, але гіркота, що прозвучала в її голосі, завадила Маргариті образитися.

— Та вже ж, — погодилася вона, — ти багато що згаяла. Проте я схильна вважати, що у випадку з кузеном Біскайським ти сама утнула дурницю. Ти ж у нас така владна та рішуча — що завадило тобі чинити опір цьому шлюбові? До того часу тобі вже минуло шістнадцять років, ти стала повноправною графинею Нарбонською, пером Галлії, і навіть твій батько не зміг би позбавити тебе цих титулів без згоди галльського короля та Сенату. У крайньому разі, ти могла б утекти до Галлії і попросити заступництва в кузена Робера Третього. Я певна, що він не відмовив би в притулку нареченій свого небожа.

Бланка кивнула:

— Твоя правда, кузино. Я утнула дурницю, вірніше, виявила легкодухість. Я проклинаю себе за ту хвилинову слабкість, що обернулася для мене такою катастрофою. Хай простить мене Господь, часом я проклинаю батька за те, що він зробив зі мною. Я втратила все... навіть Філіпову дружбу.

Маргарита хотіла спитати чому, але потім сама здогадалася.

— Ага! — сказала вона. — Красунчик пропонував тобі

втекти з ним до Галлії?

— Ну... щось на зразок цього. Був один план, але я, дурна, відмовилася... Боже, яка я була дурна!

Маргарита уважно подивилася їй в очі.

— І все-таки ти закохана в нього.

Бланка гірко всміхнулася:

— Хіба це має тепер якесь значення? Коли я й кохала Філіпа, то недостатньо сильно, щоб опиратися батьковій волі.

Маргарита заперечно похитала головою:

— Твої міркування надто наївні, кузино. Це в поемах мого бідолашного залицяльника, графа Шампанського, кохання додає людям сили, спонукає їх до героїчних вчинків, а в реальному житті часто-густо буває навпаки. Не виключено, що твої ніжні почуття до Філіпа Аквітанського зіграли з тобою злий жарт, і ти...

— Годі вже, Маргарито, — перебила її Бланка, ледве стримуючи сльози. — Не треба. До чого ці розмови? Однаково минулого не повернеш. Тепер я заміжня, а Філіп... Він просить твоєї руки.

— І ти, либонь, назвеш мене дурною, якщо я відмовлюсь?

— Ні, не назву, — відповіла Бланка і всміхнулася вже не так гірко, як раніше. — Але саме так про тебе подумаю.

Маргарита зайшлася дзвінким сміхом. Услід за нею дозволила собі засміятись і Матильда.

— До речі, пані, — сказала вона, вирішивши, що досі її участь у розмові була занадто пасивна. — Ви знаєте, що сім років тому мій братик служив пажем у дона Філіпа молодшого?

— Знаю, — кивнула Маргарита. — Здається, я знаю про твого брата все, що знаєш ти.

— А от і ні, пані, ви ще не все знаєте.

— Та невже? — з усмішкою мовила наварська принцеса. — Це зовсім не годиться. То що ж я про нього не знаю?

— Що він сьогодні приїхав.

— До Памплони?

— Атож, пані. Оце ми були згадали про нього — і він з'явився. Ви навіть не уявляєте, яка я рада! Братик виріс, ще погарнішав...

— І де ж він?

— Донедавна був тут, вірніше, там. — Матильда вказала на трохи прочинені двері, що вели до кімнати чергової фрейліни. — Ми з ним так мило розмовляли, а потім здійснювся весь цей гвалт, прийшли ви...

— Стривай-но! — насторожено перебила її Маргарита. — Отже, він був тут?

— Так.

— А зараз де?

— Не знаю, пані. Він пішов.

— Коли?

— Коли ви повернулися від государя батька вашого і звеліли всім забиратися геть.

— Ти бачила, як він пішов?

— Ні, не бачила. Але ж ви звеліли...

— Так, я звеліла. Проте, як і ти, я не бачила, щоб звідси пішов якийсь хлопець. Я взагалі не бачила тут ніяких хлопців. — Маргарита перевела погляд на вказані Матильдою двері і, немовби звертаючись до них, заговорила: — Цікаве питання: мені доведеться встати й самій відчинити їх, чи досить лише сказати: „Відчинися“?

Розділ XVIII

у якому з'являється

ще один герой нашої повісті

Не встигла Маргарита договорити останнє слово, як двері розчахнулися, і вродливий чорноволий юнак шістнадцяти років, щойно переступивши поріг, гепнувся перед принцесами навколішки. Він був середнього зросту, стрункий, чорноокий, а його правильна риси обличчя вказували безперечну родинну схожість з Матильдою.

— Оце він і є, — вражено прошепотіла Матильда.

— Що ви тут робите, добродію? — грізно спитала Маргарита, водночас уважно розглядаючи його.

„Гай, який красень!“ — з замилюванням подумала вона, мимохіть облизуючи губи. — „Хлопець, а ще гарніший за свою сестру... Матильда таки не даремно боялася — я справді його зіпсую. І то незабаром. А Рікардові знов доведеться чекати...“

— Ну, то що ви тут робите? — повторила Маргарита вже не так грізно.

— Смиренно прошу пробачення у ваших високоствей, — відповів юнак, довірливо дивлячись їй в очі.

Принцеса всміхнулася:

„Еге! То він ще й нахаба!“

— А що ви, пане, робили до того, як зважилися просити у нас пробачення?

— О, пані, згляньтеся! Я тут нова людина і не знав про ваші звички...

— Про які мої звички?

— Ну, про вашу манеру випроваджувати придворних. Я ніяк не міг збагнути, що ж тут коїться, і боявся недоречно з'явитися перед вашими світлими очима й підвернутися вам під гарячу руку, адже ви, перепрошую пані, лютували далі нікуди. Отож я й вирішив зачекати, поки буря мине...

— А потім?

— Потім ви розговорилися...

— А ви підслухували. І не попередили нас про свою присутність. Хіба це порядно з вашого боку?

— Але ж зрозумійте мене, пані, — виправдовувався юнак. — Ви розмовляли про такі речі... е-е, не призначені для стороннього вуха, що я визнав за краще не бентежити вас своєю появою.

— Яка делікатність! — саркастично промовила Маргарита, кинувши швидкий погляд на зніяковілу Бланку. — Отже, ви все чули... пане де Монтіні, як я розумію?

— Атож, пані. І я, далебі, не знаю, що мені робити.

— Передусім підвестися з колін, — порадила Марґарита, пом'якшуючи тон.

Монтіні, не зволікаючи, виконав цей наказ. А наварська принцеса тим часом продовжувала:

— І хоч ваша поведінка, пане, була небездоганна, особливо це стосується того, що ви підглядали за нами, а мотивація вашого вчинку досить таки спірна, я все ж пробаваю вам. Сподіваюсь, моя кастильська кузина приєднається до мене — за умови, певна річ, що ви негайно забудете все *ненароком* почуте вами.

Бланка ствердно кивнула, крадькома розглядаючи Монтіні. В її очах спалахнули ті самі вогники, що про них допіру згадувала Марґарита, порівнюючи її з Геленою. У відповідь юнак кинув на Бланку вбивчий погляд своїх красивих чорних очей і шанобливо вклонився.

— Милостиві пані, я не можу ручатися, що забуду про вашу розмову, та разом з тим запевняю, що ніхто, крім ваших високостей, не примусить мене згадати бодай слово з неї.

Це слід було розуміти так: „Розповісти, я нікому не розповім, проте ніхто не заборонить мені скористатися почутим у власних цілях.“

— Гаразд, — сказала Марґарита, взявши до уваги хитрість Монтіні. — Прощу сідати, пане.

Юнак влаштувався на вказаному наварською принцесою невисокому табуреті за два кроки від канапи, але при цьому, ніби випадково, сів так, щоб прямісінько перед його очима була принцеса кастильська. Завваживши це, Марґарита нишком усміхнулася.

— Якщо пам'ять не зраджує мене, — озвалася Бланка, перша порушивши мовчанку, — вас звати Етьєн.

— Так, пані, Етьєн. Правда, відтоді як наша родина отримала спадок і переїхала з Блуа до Русільйона, моє ім'я часто переінакшують на ґалльський лад — Стефано* . — Він усміхнувся. — Отож я й сам гаразд не знаю, як

* Хоч це й не зовсім очевидно, а проте факт, що і Stefano, і Etienne (а

мене звати насправді.

— З власними іменами часом виникає хіба ж така плутанина, — жваво підхопила Бланка, невідь-чому шаріючись. — Наприклад, кастильське Хайме французькою вимовляється Жак, галльською та італійською Жакомо, а в біблійному варіанті — Яків. Мій духівник, до речі, ваш тезка, падре Естебан, якось розповідав мені, що Ісуса Христа єврейською звали Єшуа...

Маргарита слухала кузину з дедалі зростаючим подивом. Власне, було б неправдою стверджувати, що Бланка цуралася чоловіків. Вона була дівчина дуже товариська, навіть балакуча, і полюбляла спілкуватися з цікавими людьми, без різниці віку та статі, а розмови про серйозні речі взагалі охочіше вела з чоловіками, які були ближче їй за складом розуму, аніж більшість жінок. Проте зараз у її поведінці відчувалося щось таке, що примусило Маргариту насторожитися. Це „щось“ було на перший погляд незначне, майже непомітне, але надзвичайне важливе.

„Безумовно, він сподобався Бланці,“ — вирішила Маргарита. — „До того ж він застав її зненацька, підслухавши, як вона ділилася зі мною своїми печалями, ніби зустрів її голу на річці. І якщо він не дурень... А він точно не дурень. Он як пряде її очима, кує залізо, поки гаряче, добирає бідолашну. Що ж, недарма кажуть, що кожне лихо не без добра.“ — Про себе принцеса зітхнула. — „Схоже, мені доведеться поступитися ним Бланці. Шкода, звісно, він милий хлопець, і ми з ним могли б дуже приємно порозважатися. Але чого не зробиш для найкращої подруги... А Рікардові, можна сказати, пощастило.“

Тим часом розмова від Ісуса Христа, якого насправді звали Єшуа, звернулася на гоніння перших християн. Принагідно був згаданий імператор Нерон, що в пошуках натхнення звелів підпалити Рим, аби, дивлячись на охоплене вогнем місто, оспівати падіння древньої Трої. Від-

також Esteban) мають спільне походження — від грецького Стефанос.

так природним чином спілила сама Троя з прекрасною Геленою, авантюрником Парісом та сумнозвісним яблуком незгоди. Тут Марґарита злякалася, що Бланка, чого доброго, візьметься цитувати Овідія чи Вергілія, і квапливо втрутилася — важкий та пишномовний стиль давньоримської поезії наганяв на неї нудьгу.

— Пане де Монтіні, — сказала вона. — У мене таке враження, що ми з вами вже зустрічалися. Може, це тому, що ви дуже схожі на Матильду?

— Не тільки тому, пані, — відповів Етьєн. — Ви й справді могли бачити мене, коли йшли до государя батька вашого.

— Авжеж, згадала. Це було в галереї. Ви ще стояли, як укопаний, і навіть не вклонилися мені.

— Ах, пані! — винувато мовив Монтіні. — Всіляко перепрошую за мою негречність. Але будьте поблажливі до мене. Я був таки приголомшений...

— Чим же ви були приголомшені?

— Вашою красою, пані. Я побачив найчарівнішу в усьому світі жінку після... — Він демонстративно затнувся з таким розгубленим виглядом, ніби з необережності видав свої найпотаємніші думки.

Марґарита була дівчина кмітлива і миттю збагнула, що значить це „після“ й кого воно стосується.

„Чортяка! Він уже заграє з Бланкою.“

— Ще б пак, — сказала вона, стріливши в кастильську принцесу насмішкуватим поглядом. — Для люблячого брата в усьому світі не знайдеш жінки кращої за сестру.

Бланчині щоки спалахнули яскравим рум'янцем.

Монтіні лицемірно потупив очі, майстерно зображаючи збентеження.

І лише Матильда прийняла все за чисту монету.

— Я теж люблю братика, — з чарівною наївністю відповіла вона. — Дуже люблю.

Щоб приховати свій сміх, Марґарита зайшлася нервовим кашлем.

— Знаю... знаю... Ти рада, що він приїхав?

— О, пані, я така щаслива! — Матильда підхопилася з подушки і поцілувала Етьєна в щоку. — Я дуже щаслива знову бачити його.

— Ваша сестра, пане де Монтіні, справжнє чудо, — сказала наварська принцеса. — Я її дуже люблю.

— Я також, — з несподіваним запалом додала Бланка. Маргарита отетеріла.

„Отакої!“ — подумала вона. — „У хлопця залізна хватка. І як вправно він з цим упорався! У нього точно є досвід знаджування дівчат, до того ж чималий... Оце так Бланка! Виходить, он які чоловіки ваблять нашу скромницю — ловеласи, розпусники, спокусники... А в мого дорогого кузена потроху прорізаються ріжки... Тьху, тьху! Тільки б не наврочити...“

— І що ж привело вас до Памплони? — спитала вона в Етьєна.

— Здебільшого бажання побачитися з Матильдою, — відповів Монтіні. — А тут ще й випала слушна нагода.

— Яка?

— Пан герцог відрядив до государя батька вашого посла, пана де Канільо, для проведення якихось переговорів. Я зголосився супроводжувати його, оскільки це збіглося з моїм давнім наміром відвідати сестру.

— А що заважало вам самому приїхати, і то значно раніше? Цілий рік Матильда з нетерпінням чекала вас, а натомість одержувала листи, в яких ви сповіщали, що затримуетесь.

Етьєн видимо зніяковів і промовчав.

— Його справи затримували, — вступилася за брата Матильда. — Він ще такий молодий, а вже мусить самостійно управляти маєтком. Це нелегке діло, пані.

Маргарита іронічно посміхнулася. У неї зародилася підозра, що в Русільйоні Етьєна затримували аж ніяк не господарські справи — принаймні, не лише господарські.

— Ваша сестра неодноразово згадувала, що колись ви служили пажем у молодого Філіпа Аквітанського. Це так?

— Так, пані. Вірніше, служив я при дворі пана герцоґа, але якийсь час був у почті його найменшого сина. Щоправда, недовго, бо незабаром молоді вельможі вчинили заколот, і монсеньйор Аквітанський-молодший був змушений покинути Тараскон і поїхав у Кастилію. А я повернувся до Русільйона, оскільки пан герцоґ порохував мене бунтівником і звільнив зі служби.

— Отже, ви були учасником тих подій?

Монтіні зам'явся.

— Навряд чи мене можна назвати учасником, — після недовгих вагань відповів він. — Я був просто очевидцем. Співчуваючим очевидцем.

„Хоч і нахаба, проте знає міру,“ — зробила висновок Марґарита. — „Певна скромність йому властива.“

— Мене завжди цікавила ця історія, — сказала вона. — Але всі версії, що їх я чула, були з третіх рук і нерідко суперечили одна одній...

— А як же граф д'Альбре? — втрутилася Бланка.

— Ха! Цей хвацько? Та я не повірила жодному його слову! Він суперечив не лише іншим, а й сам собі. Аж із шкури ліз, щоб виставити себе в якнайвигіднішому світлі. І бувають же такі люди!

— А от Гелена вважає його чарівним, — зауважила Бланка.

Марґарита пирхнула.

— Теж мені, авторитет знайшла! — промовила вона, вдало копіюючи один з улюблених Бланчиних висловів. — Гелена вважає чарівними всіх симпатичних хлопців, і в думках вона від... — Марґарита осіклася. — Гаразд, обличшмо це. Пане де Монтіні, я хотіла б почути вашу розповідь, як очевидця тих подій. Тим більше, співчуваючого очевидця.

— Але зважте, пані, — попередив Етьєн. — Тоді мені було лише дев'ять років, тому не виключено, що я пам'ятаю далеко не все істотне, а з того, що запам'ятав, не все розумів чи, може, розумів хибно.

— Це невелика біда, — заспокоїла його Марґарита. —

Ви розповідайте, а ми вже якось розберемося. Відокреми-мо, як мовиться в Писанні, зерна від половини.

Монтіні охоче взявся виконувати бажання наварської принцеси. Розказуючи про події семирічної давності, він слухав себе краєм вуха, а часом зовсім не чув того, що говорив, і тому не помічав деяких недоладностей у своїй розповіді, що їх він припускався через неувважність. Уся його увага була прикута до Бланки, і раз по раз він обпалював її пристрасними поглядами, вдаючи, що намагається робити це непомітно.

Етьєн був хлопець метикуватий і відразу зрозумів, що подобається Бланці. Втім, він ще змалку звик до того, що подобається багатьом жінкам, проте та обставина, що він сподобався дочці і сестрі королів Кастилії, сповнювала його єство законною гордістю. Випадково підслухана ним розмова розбурхала його уяву, дала йому широкий простір для найсміливіших фантазій та честолюбних надій. Він швидше мріяв, ніж думав про щось, швидше марив, ніж мріяв, швидше навіть снів, ніж марив, і з насолодою впивався своїми мріями в передчутті найвеличнішої перемоги всього свого життя...

А Бланка ніяк не могла дати ради своїм думкам, що кружляли в її голові з калейдоскопічною швидкістю і без будь-якої логічної послідовності спіліталися у химерні візерунки, здійснюючи в ній бурю незбагнених, суперечливих почуттів; і в цьому киплячому казані емоцій народжувалося друге в її житті кохання. Не підозрюючи про Етьєнову присутність, вона в розмові з Маргаритою відкрила йому свою душу і тепер почувалася перед ним ніби роздягнена догола. Це було таке дражливе відчуття, наче хтось безперервно лоскотав її, що Бланка ледве стримувалася, щоб не схопитися з місця і... Тут вона не знала, що робити далі — чи втекти геть, замкнутися в своїй спальні і плакати, плакати, плакати від сорому та приниження, поки їй забракне сліз, чи кинутися Монтіні на шию, нехай він обіймає її, цілує, нехай робить з нею все, що йому заманеться, нехай він стане таким близьким і рідним їй, щоб во-

на вже не соромилася своєї наготи перед ним, щоб зник, урешті, той настирливий, тривожний, неприємний лоскіт у грудях, щоб минула її огида до самої себе і до власного тіла, що залишилася їй на згадку про ночі, проведені з чоловіком, одна лише думка про які викликає неподоланне бажання знов і знов митися в марнім намаганні змити з себе бруд від його доторків...

— А ви нівроку гарний оповідач, пане де Монтіні, — схвально констатувала Маргарита, коли Етьєн скінчив. — Вам би книги писати, я не жартую. Ваша розповідь, безперечно, найцікавіша і найзахопливіша з усього, що я чула про ті події. Правда, в ній є деякі огріхи, але їх можна пояснити тим, що ви самі не дуже прислухалися до того, що говорили.

— Це від втоми, — пояснила Матильда, знов заступаючись за брата. — Адже він щойно приїхав, втомився з дороги, і тому такий неуважний.

Маргарита осміхнулася й глузливо поглянула на Бланку, потім перевела погляд на Монтіні.

— Раз так, то не смію затримувати вас, пане. Це було б безсердечно з мого боку. — Рішучим жестом вона попередила його можливі заперечення. — Ні, ні, ви й справді відпочиньте, а ввечері ми продовжимо нашу вельми цікаву розмову. Вам уже надали кімнату?

— Так, пані.

— Де?

— В гостьових покоях на першому поверсі.

Маргарита похитала головою:

— Це зовсім не годиться. Брат моєї улюбленої фрейліни заслуговує на краще помешкання. — На якусь хвилю вона замислилася. — Отже, вчинимо так. Щонайпізніше до завтрашнього вечора цей негід... пан Рауль де Толоса має звільнити свою квартиру... свою *колишню* квартиру, а поки що... Матильдо!

— Слухаю, пані.

— Зараз же розшукай кузена Іверо, відрекомендуй йому свого брата і від мого імені попроси, щоб він на день-

другий поступився йому однією з своїх кімнат... Гм... А щоб Рікард не надумався приревнувати, скажи, що я прошую його до себе на обід. — З цими словами вона простягла Етьєнові руку для поцілунку. — Приємно було з вами познайомитися, пане де Монтіні.

— Мені теж, — тихо промовила Бланка. Вона вся затремтіла, коли він, ніби ненавмисно, всупереч тогочасному звичаю притиснувся устами до її долоні.

Коли Матильда та Етьєн вийшли з кімнати, щільно зачинивши за собою двері, Маргарита пильно подивилася на Бланку і запитала:

— Гарний братик у Матильди, правда ж?

Бланка встала з крісла, пересіла на диван поряд з Маргаритою і поклала голову їй на плече.

— Господи! — прошептала вона. — Що зі мною діється?...

— А що саме з тобою діється?

— Я наче горю вся... палаю...

— Ти закохалася?

— Ні... Не знаю... — плутано відповіла Бланка. — Я нічого не знаю!

— Зате я знаю: в тобі спалахнула пристрасть. Тому ти вся і гориш. Ти згоряєш від пристрасті. Зі мною теж так було... Колись. Дуже давно. Найпершого разу. — Маргарита мрійливо всміхнулася. — У нас гостював Альберто Фарнезе, теперішній герцог Пармський, і я, одинадцятирічне дівча, закохалася в нього по самі вуха. Ніби з глузду з'їхала. На третю ніч я потайки пробралася до його спальні й залізла до нього в ліжко. У темряві він не впізнав мене й вирішив, що це одна з фрейлін моєї матінки. А вранці... О! Я ніколи не забуду вираз його обличчя, коли він прокинувся й побачив мене... Бланко, ти вся тремтиш!

Бланка ще міцніше притислася до неї.

— Мене морозить, Маргарито.

— Але ж щойно ти горіла.

— А тепер мене морозить. Мені... мені страшно. Я боюся...

— Чого ти боїшся?

— Себе боюся. Своїх думок і...

— І бажань, — допомогла їй Маргарита. — Ти відчувала щось схоже до Красунчика?

Бланка довго мовчала, перш ніж відповісти.

— Так, — сказала вона. — Тільки це сильніше, значно сильніше. Коли я хотіла... Коли мене вабило до Філіпа, я завжди вчасно зупинялася. А зараз я боюся, що не зумію зупинитися. Що зі мною, Маргарито?

— Ти дорослішаєш, от і все. Твій Філіп розбудив у тобі жінку, Александр зробив тебе жінкою, а цей хлопець, сподіваюся, навчить тебе бути жінкою. Все це природно, і тобі нічого боятися. Відкинь усі страхи, скорися своїм бажанням, дай волю своїй пристрасі. І ти побачиш, як це прекрасно — кохати й бути коханою. Адже сам Господь говорив, що суть нашого життя — любов.

— Ах, кузино! — розпачливо простогнала Бланка. — Не муч мене. Прошу тебе, не муч... Будь ласка...

Маргарита зітхнула:

— Ти сама себе мучиш, серденько. І не тільки себе — мене також.

І це була щира правда. Останні чотири місяці Маргарита жила в постійному страхі перед майбутнім. Її лякали можливі наслідки гучного скандалу, що вибухне, коли Бланка (а рано чи пізно вона таки зважиться на це) зажадає розлучення з Александром, публічно звинувативши його в кровозміщенні. Власне, як такий, скандал був би навіть вигідний Маргариті, оскільки дозволяв їй позбутися свого політичного супротивника — графа Біскайського; за інших обставин вона б сама посприяла обнародуванню цієї історії, дарма що при тому постраждала б і Жоанна, яку наварська принцеса по-своєму любила. Проте стосунки Александра з сестрою відкрилися надто пізно, вже після його одруження з Бланкою, і тепер в разі їх розголосу виявиться ураженою фамільна честь ка-

стильського королівського дому, і гнів могутнього сусіда, найпевніше, впаде на всю Навару, не розбираючись, хто конкретно завинив у нещасті Бланки — улюбленої сестри короля, який від самого початку був рішуче налаштований проти її шлюбу з Александром Біскайським і тільки радий буде звільнити її від цих обтяжливих пут. Щонайменше Альфонсо XIII денонсує всі мирні договори з Наварою і вмиє руки, дозволивши своїм войовничим та ласим до чужих земель васалам діяти на власний розсуд. А тоді й Гасконь з Арагоном не залишаться осторонь — з якого боку не глянь, а під загрозою опиниться саме існування Навари як самостійної держави.

„Боюся,“ — подумала Марґарита, — „мені все ж доведеться вийти за Красунчика...“

— Бланко, — промовила вона вголос. — Ти мусиш пообіцяти мені одну річ.

Кастильська принцеса підвела голову:

— Ну?

— Коли тобі стане несила терпіти далі, коли ти врешті наважишся на розлучення...

— Ти ж знаєш, кузино, що я ніколи...

— Не зарікайся. Те, що в дитинстві тебе переконали в непорушності шлюбних уз, ще не означає, що ти думатимеш так завжди. Краще пообіцяй мені, що нічого не зробиш, не порадившись зі мною.

Бланка витерла хусточкою сльози зі свого обличчя й допитливо поглянула на Марґариту.

— Гаразд, обіцяю. Але що ти задумала? Невже збираєшся допомогти мені?

— Атож. Здається, я знаю, як улаштувати твоє розлучення без зайвого галасу та скандалу.

— І як же?

Марґарита промовчала. Вона знала як. Вона знала, що їй робити, і, якщо знадобиться, вона зробить це. В разі необхідності вона зробить Бланку вдовою — а вдовам не треба ніякого розлучення.

Розділ ХІХ

Літо 1452 року в Гасконі та світі

Після Філіпового повернення герцогський палац у Тарасконі, що останніми роками мав як ніколи похмурий та занедбаний вигляд, знову ожив і навіть якось помолодів. За короткий час Філіп зібрав у своєму оточенні весь цвіт молодого ґасконської та каталонської шляхти. Його двір не поступався королівському ні розкішшю, ні пишнотою, ні витратами на утримання, і лише умови Тараскона, невеличкого містечка в міжгір'ї Піренеїв, не дозволяли йому стати найблискучішим з дворів усієї Галлії. Іноді Філіп подумував над тим, щоб перебратися в Бордо чи, ще краще, до Тулузи, але за сім років вигнання він так зну-дгувався за краєм свого дитинства — за високими го-рами, серед яких зріс, за дрімучими лісами, де він, бува-ло, вештався ціліснінькими днями, за розкішними вино-градниками на гірських схилах, за бурхливими річками та спокійними лісовими озерами, що дарували йому при-ємну прохолоду в спекотні дні, за глибоким піренейським небом, ясно-синім удень і темно-фіолетовим, з розсипом яскравих зірок на оксамитовому тлі, вночі, — всього цьо-го йому так бракувало на чужині, що він вирішив пожити тут рік-другий, аж поки не вгамується його спрага за ми-нулим.

А втім, думки про переселення Філіпові підказувало здебільшого його марносластво. І в Тарасконі він не по-чував браку блискучого товариства, ба навіть мав його на-дміру. Найзнатніші вельможі, близькі родичі та друзі Фі-ліпа замешкали призначені для гостей просторі апарта-менти в палаці; придворні отримали житло, належне їм за посадою; а решта — хто був недостатньо знатний для почесного гостя, проте вважав себе досить знатним, щоб претендувати на вищу придворну посаду, ніж та, що їм пропонували, а також ті, хто взагалі не отримав посад при

дворі, — власним коштом наймали собі помешкання в містечку, що вельми радувало городян, які мали від цього чималий зиск.

Особливо тішило Філіпа, що поруч з ним знову були друзі його дитинства, за якими він дуже скучав у Кастилії. Насамперед це стосувалося Ернана де Шатоф'єра, Гастона д'Альбре та Симона де Бігора. Вони, як і раніше, залишалися найкращими Філіповими друзями — але тепер вони були також і його найближчими соратниками, головними сподвижниками, людьми, на яких він міг цілком покластися і яким беззастережно довіряв.

У певному сенсі до цієї трійці приєднався ще й Габріель де Шеверні — він був братом Луїзи, і вже одного цього було досить, щоб Філіп почував до нього щирю приязнь. Сім років тому вони потоваришували і навіть по Луїзиній смерті підтримували дружні стосунки, частенько листуючись. Через батькову заборону Габріель не мав змоги відвідати Філіпа, коли той жив у Толедо, і опинився в Гасконі лише завдяки непорозумінню.

Якийсь час після полонення французького короля Ернан де Шатоф'єр вважався загиблим, і керівництво ордену тамплієрів явно поквапилося з офіційним повідомленням про його героїчну смерть. Щойно ця звістка дійшла до Гасконі, управитель Капсіру оприлюднив Ернанів заповіт, у якому серед інших фігурувало ім'я Габріеля де Шеверні — йому був відписаний маєток поблизу Каркасона. До честі юнака треба сказати, що коли він приїхав вступати у володіння спадком, а натомість зустрівся з живим кузеном, то лише зрадив цьому. В його радості не було й тіні фальші, і така безкорисливість дуже зворушила Ернана, який вже встиг побачити в очах інших своїх родичів приховане розчарування. Зі словами: „Е, та нехай воно запропадеться! Все одно я монах,“ — Шатоф'єр подарував Габріелеві один зі своїх беарнських замків з великим маєтком, що давав право на баронський титул, а в новому заповіті переписав на нього левову частку земель, що не належали до родового майорату, спадкоємцем якого, згі-

дно із законом, був менший брат Ернанового батька.

А потім приїхав Філіп і призначив Габріеля міністром свого двору, відповідно округливши його володіння. Єдине, що засмучувало юнака, то це розлука з рідними. Батько категорично відмовився переїхати з сім'єю до Гасконі й оселитись у новенькому, ошатному замкові свого старшого сина. Він навіть не захотів відвідати його...

Найближче Габріель здружився з Симоном. І хоч останній був на чотири роки старший, у їхній дружбі домінував Шеверні, що, власне, нікого не дивувало, оскільки Симон, не буди дурнем у достотному розумінні цього слова, за рівнем свого інтелектуального розвитку все ще лишався десятирічним хлопчаком. Філіп не міг стримати усмішки, коли бачив Симона разом з його п'ятирічним сином, і щоразу йому згадувався влучний вислів з Гастонового листа: „У нашої дорослої дитини з'явилося мале дитя.“

Сам Гастон д'Альбре, який вже розміняв четвертий десяток, став зрілим чоловіком, а в усьому іншому змінився мало. Він був вмістищем безлічі різних вад, слабинок та пороків, що в поєднанні між собою якимсь незбагненим дивом перетворювалися на достоїнства і загалом складали напрочуд сильну та цілісну натуру. Філіпові ніяк не вдавалося розгадати Гастона: чи він тільки прикидався таким простим і прямодушним, чи, може, навмисно перегравав, акцентуючи увагу на цих своїх рисах, аби в стороннього спостерігача склалося враження, що його простота і прямодушність — лише позірні. Навіть Гастонів цинізм (втім, доброзичливий цинізм), який начебто був невід'ємною часткою його світогляду, і той часом здавався Філіпові надто вже награним.

У Гастона було шість дочок, народжених у законному шлюбі, і стільки ж, якщо не більше, байстрюків обох статей. Філіп по-доброму заздрихав плідності кузена, гідний їх спільного предка, маркграфа Войовника, — і все ж у цій добрій заздрості відчувався гіркий присмак. Попри всю свою велелюбність, Філіп не знав ще жодної дитини,

яку міг би з певністю назвати своєю. Було, правда, кілька підозрюваних (зокрема, нещодавно народжена донька Марії Арагонської, дружини принца Фернандо де Уельви), проте вельми двозначне становище напівбатька обтяжувало Філіпа, лише посилюючи його гіркоту. А втім, з іншого боку, після повернення додому він знай ловив себе на тому, що з ніжністю думає про залишених у Толедо малюків, які, *можливо*, були його дітьми, і раз по раз напружує свою пам'ять, уявляючи їхні обличчя, в марнім сподіванні відшукати сімейні риси.

Якось Філіп поділився своїми турботами з Ернаном, але той сказав йому, що це пропаще діло, і порадив викинути дурні думки з голови.

— Ти сам винен, — заявив він насамкінець. — Стрибавши з одного ліжка в інше і вже за тиждень не можеш пригадати, коли і з ким ти спав. Хоч би нотатки робив якісь, чи що. Ну, а жінки... Взагалі-то жінки не по моєму відомству, та все ж я думаю, що їм вірити не можна — особливо в таких питаннях і особливо невірним дружинам. Тобі б трохи постійності, друже, хоч якусь децицію. Про вірність я вже не кажу — це, далебі, було б смішно. — І на підтвердження своїх останніх слів Шатоф'єр розсміявся.

За останні сім років зовні Ернан сильно змінився — виріс, змужнів, з кремезного хлопчини перетворився на могутнього велетня, став грізним бійцем і талановитим полководцем, — але про зміни в його характері Філіп міг тільки гадати. Найперший його друг був для нього найзагадковішою і найнепередбачуванішою людиною в усім світі. Шатоф'єр мав безліч різних облич та личин, і всі вони були однаково істинні й однаково облудливі. Хоча Філіп знав Ернана змалку, він щоразу відкривав у ньому щось нове й зовсім несподіване для себе, дедалі більше переконуючись, що це знання — лише крапля в морі, і вже давно облишив сподівання коли-небудь збагнути його цілком.

Невдовзі Ернан зосередив у своїх руках командування всім ґасконським війнством. За Філіповим поданням гер-

цог призначив Шатоф'єра верховним адміралом флоту, а Симонів батько, Робер де Бігор, поступився йому своєю шпагою конетабля Аквітанії та Каталонії в обмін на графський титул. Як старший син новоспеченого графа де Бігор, Симон автоматично став віконтом, що дало насмішникові Гастону д'Альбре багату поживу для всіляких інсинуацій. Зокрема, він стверджував, що таким чином Філіп, опосередковано через батька, компенсував Симонові деякі незручності, пов'язані з носінням на голові відомих всім прикрас. І хоч згадана обладунка мала суто діловий характер, Філіп все ж усвідомлював, що в уїдливих Гастонових дотепях була частка правди...

Десь за тиждень після першої ночі з Амеліною Філіп хоч-не-хоч мусив був визнати, що досі помилявся, вважаючи Бланку, а потім Нору кращими з жінок суцих, і дійшов висновку, що ніяка інша жінка не годна зрівнятися з його любою сестричкою. Амеліна ладна була молитися на Філіпа, її кохання вистачало на них обох; з нею він пізнав те, чого не змогла дати йому навіть Луїза, — відчуття цілковитої, майже ідеальної гармонії у взаєминах чоловіка та жінки.

Луїзу Філіп любив палко, шалено, нестямно — як, власне, й вона його; проте єдності думок та почуттів вони досягали лише у хвилини любовців. А так між ними частенько виникали всілякі непорозуміння, у кожного з них були свої інтереси й уподобання, які мало цікавили іншого, різні, часом діаметрально протилежні погляди на життя, і вони навіть не намагалися узгодити їх, привести хоч до якогось спільного знаменника. Дивлячись з відстані шести років на своє подружнє життя, Філіп диву давався, яке воно було однобоке, одноманітне. Вони з Луїзою були дуже юні, майже діти, і вбачали в коханні тільки гру — цікаву, захоплюючу гру, в якій належало віддавати себе до останку. А що найцікавіша з усього іншого була, на їхній погляд, саме фізична близькість, то любилися вони до знемоги, і щодня, прокидаючись, вже з нетерпінням чекали настання ночі, щоб із свіжими силами віддатися лю-

бовним утіхам.

З Амеліною у Філіпа все було інакше. Він знав її з пелюшок, змалечку вони виховувалися як рідні брат та сестра, ніколи ні з чим не крилися одне від одного, нерідко розмовляли на такі делікатні теми, що у Філіпа просто не повернувся б язик заговорити про це з кимсь іншим, і їм не конче потрібні були слова, щоб порозумітися. Для них мало важило, день зараз чи ніч, в ліжку вони чи поза ним — в усьому вони знаходили собі втіху, коли були разом.

Іноді Філіпові закрадалися думки, що, можливо, це і є справжнє кохання, а з Луїзою в нього було лише палке дитяче захоплення... Однак на згадку про ті дні йому так болісно щеміло в серці, так тоскно робилося на душі, що не лишалося жодного сумніву: насправді кохав він Луїзу. Їх кохання видимо бракувало взаєморозуміння, гармонійної єдності, емоційної наповненості й розмаїтості, але це почуття, безумовно, було первинніше, глибше, ґрунтовніше, ніж те, що зв'язувало його з Амеліною. Луїзина смерть завдала йому не лише душевних мук, а й нестерпного фізичного болю, ніби він втратив частку самого себе, своєї плоті. Філіп цілком здавав собі справу, що якби померла Амеліна, він би так не страждав. Бо не кохав її по-справжньому і, правду кажучи, не хотів би так покохати. Філіп побоювався (і мав на те підстави), що в такому разі він остаточно скалічить Симонові життя, повністю, а не лише частково, відібравши в нього дружину.

Філіпові й так не давали спокою докори сумління — адже Симон був його друг, один з трьох найближчих його друзів. Час від часу, зібравшись на рішучості, він намагався припинити свій зв'язок з Амеліною, проте всі його героїчні зусилля пропадали даремно. Щоразу Амеліна заходилася плачем, називала Філіпа жорстоким, бездушним егоїстом — а це було йому понад силу. Він нічого не міг протиставити жіночим сльозам, а надто ж сльозам своєї любой сестрички, і поступався їй, подумки ганячи себе за безпринципність і водночас радіючи, що Амеліна

знову опиниться в його обіймах.

За цих обставин слід віддати належне Симонові. Особливим розумом він не відзначався, але й не був самодуром і ніколи не тішився ілюзіями щодо жіничиних почуттів. За час, що минув від отримання звістки про повернення Філіпа до його коронації, Симон майже змирився з думкою, що рано чи пізно Амеліна зрадить його. Та коли це сталося, він попервах поводився, мов біснுவатий, ридав, як мале дитя, і на всі лади проклинав світ, у якому живуть ці невдячні, підступні та зрадливі створіння — жінки. Єдине, що не спадало йому на думку, це відлупцювати Амеліну. Зопалу він вирішив був негайно залишити Тараскон і повернутися з нею до батькового замку в Тарбі, але щойно він заїкнувся про це, як Амеліна здійняла істерику і навпростець заявила, що радше помре, ніж розстатися з Філіпом. Зрештою Симон збагнув, що коли й далі наполягатиме на своєму, то взагалі втратить дружину, яку палко кохає, і визнав за кращим ділити її з Філіпом. Він навіть виявив неабияку розважливість і на людях намагався не зрадити свого розпачу, зате в ліжку з Амеліною не стільки любився, скільки дорікав їй за „розпусність та безсоромність“, що, звісно, не сприяло поліпшенню їхніх стосунків.

Зі свого боку Філіп не був егоїстом і по-братському „ділився“ з Симоном. Надмірний запал Амеліни він угамовував численними романами з іншими жінками, обравши, за його ж власними словами, тактику активного стримування. Поки вона була помірна в подружній зраді, то й Філіп поводився більш-менш статечно; та тільки-но Амеліна виходила за межі пристойності, виставляючи їхній зв'язок напоказ, він геть розперізувався і міняв коханок ледве не щодня.

У любовних пригодах ні Ернан, ні Габріель Філіпа не підтримували, а Гастон д'Альбре з його цинічним ставленням до жіноцтва частенько псував йому *апетит*. Отож коли в Тарасконі відбувалися „пікантні вечірки з сороміцьким фіналом“ (як зневажливо і не без ревнощів відгу-

кувалася про них Амеліна), Філіпові товаришували інші друзі, з його „школи розпусти“ (теж Амелініні слова), і лише зрідка до них приєднувався Гастон. Цього останнього не обходила загадковість жіночої душі, що її так цінував Філіп, і він чхати хотів на всілякі мудрування та вишукані, хоч і короткі прелюдії, до яких звикло вдаватися Філіпове товариство. „Твого брата, — сказав якось Філіп Амеліні, — цікавлять у жінках лише дві речі: лоно, і то якнайпалкіше — щоб угамувати його тваринну хіть, та ще великі цицьки — щоб за них було зручно вхопитися“. Гастон був справжній жеребець і зраджував свою дружину, Клотильду де Труа, здебільшого через те, що вона одна була не в змозі задовольнити його. До того ж майже щороку Клотильда вагітніла і тому не дуже переймалася частими загулами свого чоловіка, ставлячись до них з розумінням та поблажливістю.

Цілковиту протилежність Гастонові становив Габріель де Шеверні. Він був невинуватий романтик і неодноразово казав Філіпові, у відповідь на пропозицію повпадати коло якоїсь панночки, що єдина жінка, за якою він погодиться упадати, а поготів — лягти з нею в ліжко, буде та, яку він покохає і яка стане його дружиною. Така гідна поваги принциповість дуже непокоїла Філіп, котрий зі свого гіркого досвіду знав, яке безжальне буває життя до ідеалістів. Він відчував себе відповідальним за долю цього хлопця, брата Луїзи — єдиної жінки, яку він посправжньому кохав і яка померла шість років тому, носячи під серцем його дитину.

Що ж до Ернана, то його вступ до лав ордену Храму Сіонського був для Філіпа цілковитою несподіванкою. Якби сім чи вісім років тому хтось сказав, що Шатоф'єр збайдужіє до жінок і, мало того, стане монахом, нехай і воїнничим, Філіп розцінив би це як дурний і не надто дотепний жарг. Проте факт був наявний: Ернан не лише суворо додержувався обітниці цнотливості, що її склав, надягнувши плащ тамплієра, а й узагалі намагався уникати жіночого товариства. І хоч Ернан нікому не відкривав

своєї душі, навіть Філіпові — за винятком одного-єдиного разу, коли померла його молочна сестра, — та саме ці спогади наводили Філіп на певні припущення, якими б сміховинними й безглуздими вони не здавалися на перший погляд. Ні для кого з друзів Шатоф'єра не було секретом його дитяче кохання до Едженії, всі знали, що саме за її смерть поплатився життям Гійом Аквітанський. Але хто б міг подумати, що ця дівчина-плебейка, дочка служниці, лишила в Ернановій пам'яті такий глибокий слід, що й досі, більш ніж через сім років, відгукувався в його серці гострим, невитравним болем...

Першим кроком Філіпа в його сходженні на галльський престол і першим випробуванням Ернана, як гасконського полководця, був здійснений ними похід на Байонну, яка на той час перебувала під владою французької корони.

Наприкінці минулого сторіччя, за бездарного правління герцога Карла III Аквітанського, прозваного в народі Негідником, його кузен, французький король Філіп-Август II, відомий нащадкам, як Великий, відторгнув від Гасконі її північні графства Сент та Ангулем, а також південно-західний місто-порт Байонну і майже все одноіменне графство. Після півстолітньої бездіяльності трьох своїх попередників — Філіпа Доброго, Робера Благочестивого та Філіпа Справедливого, — Філіп Красивий вирішив, що час вже покінчити з цією кричущою історичною несправедливістю. Природним чином, процес відновлення статус-кво належало розпочати з Байонни, яка не мала з Францією спільних кордонів і була анклавом в оточенні гасконських земель.

І ось, однієї тихої літньої ночі наприкінці червня, таємно зібрана армія гасконців на чолі з Філіпом та Ернаном несподівано для багатьох, зокрема й для самого герцога, увійшла на територію Байоннського графства і, не зустрічаючи значного опору, за лічені дні опинилася під стінами Байонни. Одночасно ескадра військових ко-

раблів з Сантандера ввійшла в гирло ріки Адур і заблокувала байоннський порт, замкнувши тим самим кільце оточення міста.

Одначе наказу про штурм Байонни Ернан не давав. Замість цього ґасконці заходилися розбивати табір, і граф Рене Байоннський, що спостерігав за цим зі сторожової вежі замка, полегшено зітхнув і задоволено потер руки.

— Все гаразд, панове, — сказав він своїм наближеним. — Коротун-Красунчик та його шмаркач-конетабль збираються розпочати облогу. Правду кажуть, що коли Бог хоче когось покарати, передусім позбавляє його розуму. З нашими запасами їжі та питної води ми протримаємося довше, ніж вони можуть собі уявити. А там диви зберуться на силах мої васали, та й кузен Філіп-Авґуст не сидітиме склавши руки і незабаром надішле нам підмогу. Ходімо обідати, панове. Якщо Красунчик має Байонну за легковажну дівчину, на яку досить кинути один палкий погляд, щоб вона сама лягла під нього, то він глибоко помиляється. Ми покажемо йому, що Байонна — горда й неприступна дочка Франції.

Кажучи це, граф не врахував двох суттєвих обставин. По-перше, після невдалого хрестового походу французька скарбниця була абсолютно порожня. Введення нових податків і підвищення вже існуючих, а також чергові фіскальні заходи відносно єврейських лихварів та торговців, аж до конфіскації в особливо заможних усього майна, не дали бажаного ефекту, дозволивши лише на час заладати дірки в державному бюджеті. Отож у Філіпа-Авґуста III просто не було коштів на спорядження підмоги своєму двоюрідному братові, графу Байоннському; а поза тим, у самій Франції назрівав загальний виступ баронів, які вирішили скористатися послабленням королівської влади, щоб повернути собі колишні вільності, відібрані в них Філіпом-Авґустом Великим. Що ж до васалів, на яких граф Байоннський покладав великі надії, то вони явно не квапилися на допомогу своєму сюзеренові, а декотрі з них навіть приєдналися до ґасконського війська — як вони за-

певняли, з почуття патріотизму. Цих дрібномастних сеньйорів дратувало й обурювало засилля французів у Байонні та їх привілейоване становище, і вони визнали за краще знову стати підданими свого краянина. Та й узагалі, характерною рисою цієї військової кампанії, нарівні з її стрімкістю, було те, що Філіп суворо заборонив своїй армії чіпати тутешніх мешканців. На його тверде переконання, вони вели військові дії на своїй, а не на чужій землі, і тому мусили належним чином ставитися до місцевого населення, яке, завдяки такій Філіповій позиції, зустрічало його не як завойовника, а як визволителя.

Граф Байоннський нічого цього не знав, а тому категорично відкинув мирну пропозицію капітулювати і присягнути Філіпові на вірність, припустившись тим самим фатальної (і останньої в своєму житті) помилки.

Отримавши відмову, Філіп сказав: „З Богом, Ерна-не,“ — і за наказом Шатоф'єра з кільканадцяти громіздких та незграбних на вигляд возів, що під час походу рухалися в ар'єргарді, дратуючи непосвячених частими затримками, поскидали зшиті з цупкої мішковини чохла. Навколо возів закипіла гарячкова робота, і незабаром на сусідніх пагорбах були встановлені величезні довгоствольні гармати, чиї темні отвори зловісно дивилися на місто. Гасконці й у гадці не мали провадити пасивну облогу — вони збиралися піддати Байонну артилерійському обстрілу.

Граф Рене мусив був передбачити таку можливість. На той час гармати (або „вогненні жерла“, як їх тоді називали) ще рідко застосовувалися в бойових діях, бо щойно лише починали входити в ужиток, були недосконалі, досить небезпечні в застосуванні, а їх використання обходилося вельми дорого, проте Філіп був досить сміливий і багатий, щоб дозволити собі таку розкіш, пов'язану з ризиком. Він не належав до числа вельмож старожитнього копілу і не чіплявся за віджилі традиції, згідно з якими ведення війни із застосуванням „диявольських новомодних винаходів“ розцінювалося як таке, що суперечило коде-

ксові лицарської честі. Філіп був не лише крупним землевласником та феодалним государем, а також і торгівельним маґнатом. Прибутки, що їх він отримував від споряджуваних ним заморських експедицій до Індії, Персії та Китаю, становили чималу частку позитивного сальдо його скарбниці, а часом навіть перевищували надходження від усіх інших видів господарської діяльності. Навесні цього року в сантандерському порту з трюмів кораблів, що належали Філіпові, були відвантажені не лише рулони персидських килимів, тюки з індійськими прянощами та китайським рисом, не лише шовки, чай та екзотичні фрукти, але й добре просмолені бочонки з високоякісним за тогочасними мірками порохом з Візантії. Отож для розумної й передбачливої людини не було нічого несподіваного в тому, що ґасконська армія мала в своєму розпорядженні „вогненні жерла“ та людей, що розумілись на їх застосуванні. На свою біду, Рене Байоннський не був ані розумним, ані передбачливим...

Надвечір загриміло! Огорнені димом, „вогненні жерла“ випльовували ядра, які методично руйнували міські мури та браму, а найдалекобійніші з них спричиняли до спустошень усередині міста, викликаючи в населення жахливу паніку й навіюючи городянам думки про Страшний Суд. Тим часом кантабрійська ескадра кількома пострілами впритул вивела з ладу всі кораблі берегової охорони і ввійшла в порт, будь-якої миті готова під прикриттям артилерії висадити на берег десант.

Байоннський гарнізон був деморалізований у перші ж хвилини вогневого штурму. Граф, бризкаючи слиною, на чому світ стоїть проклинав „підступного та безчесного Коротуна-Красунчика“, але про капітуляцію й чути не хотів. З настанням ночі стрільянина вщухла, проте повністю не припинилася — Ернан наказав канонірам зрідка нагадувати байоннцям, що день прийдешній їм готує.

Подібні нічні нагадування зробили свою справу, і на світанку Байонна капітулювала. Як з'ясувалося згодом, одне з тих гарматних ядер, що долетіли до ґрафського па-

лацу, вцілило так влучно, що звалилася стеля кімнати, де якраз перебували, проводячи нараду, граф, обидва його сини і кілька його наближених. І граф, і його сини, і всі його наближені загинули в завалі, а вцілілі байоннські достойники сприйняли це за знамення й наказали негайно розчинити брами. Вони власними персонами з'явилися перед Філіпові очі й запевнили його, що їм набагато миліше виголошувати галльською: „Хай живе принц!“, ніж французькою: „Хай живе король!“

Філіп зволив у це повірити.

Ернан де Шатоф'єр з помпою прийняв капітуляцію всього байоннського війська.

Проте Філіп не віддавав наказу про зняття облоги. Він звелів привести до нього тринадцятирічну дочку Рене Байоннського, Евеліну, яка після нічних подій стала спадкоємицею графства, і ввійшов до міста лише тоді, коли вона склала йому присягу, як своєму сюзеренові (він милостиво дозволив їй не схиляти при цьому коліна).

Потім був підписаний договір про приєднання Байонни до Беарну. Філіп встановив опіку над неповнолітньою графинєю Байоннської, її опікуном призначив себе, за правом опікуна розірвав її заручини з Анжераном де ла Тур і тут-таки заручив її з середульшим сином графа д'Арманьяка.

Трагедія завершилася фарсом. Не встигла ще просохнути земля на батьковій могилі, як дочка заснула в обіймах винуватця його смерті...

Захоплення Філіпом Байонни минуло майже непоміченим на тлі драматичних подій, що відбувалися в той же самий час на крайньому південному заході Європи. Локальний і, здавалося б, незначний конфлікт між кастильським королем і його дядьком, графом Португальським, призвів до таких серйозних наслідків, що їх без перебільшення можна було назвати глобальними.

Щойно в Португалії стало відомо про римський військовий флот, наданий імператором в розпорядження

короля Кастилії, тамтешній вельможі, прибічники самозваного короля, миттю перетворилися на палких прихильників єдиної кастильського держави і, підібгавши хвости, швиденько передали до рук королівського правосуддя бунтівного графа. Ось такий безславний був результат домагань Хуана Португальського на роль суверенного государя, і на цьому б усе й скінчилося, якби Август XII не поставив на чолі флоту свого двоюрідного брата Валентина Юлія Істрійського.

Дев'ятнадцятирічний римський принц Валентин Юлій був надміру гарячим, войовничим і вкрай честолюбним юнаком. Після пишних проводів, улаштованих йому в неаполітанському порту, повернутися додому, так і не взявши участі в справжньому бою, було для нього рівнозначно поразці. Отримавши звістку про капітуляцію Португалії й письмові запевнення Альфонсо XIII в непорушності його колишніх зобов'язань перед імператором, Валентин Юлій, однак, не повернув свої кораблі назад. Охоплений гнівом та досадою, він вступив у нерівний бій з мавританським військовим флотом і повністю розгромив переважаючи сили супротивника, зазнавши при тім зовсім незначних втрат.

Це був успіх, гідний тріумфу на батьківщині, але окрилений своєю блискучою перемогою юний адмірал не зупинився на досягнутому. Він спрямував свої кораблі до Гібралтару, і вже надвечір наступного дня цей стратегічно важливий порт перейшов під владу італійців.

Здавалося очевидним, що купка відчайдушних сміливців на чолі з Валентином Юлієм не зможуть втримати в своїх руках Гібралтар, і, в кінцевому підсумку, весь римський флот буде розгромлений, а сам принц, якщо не загине, то потрапить в полон. Та, на щастя, Альфонсо Кастильський вчасно зорієнтувався, і зібрана ним для походу на Португалію і ще не розпущена армія, здійснивши марш-кидок, ударила по Гранадському еміратові з півночі, а ескадра бойових кораблів з порту Уельва атакувала Кадіс. Учувши, звідки дме вітер, Хайме III Арагонський,

не ставлячи ніяких попередніх умов, у спішному порядку відправив на допомогу італійцям свій військовий флот.

Як і в музиці, на війні експромт, за наявності натхнення, часом дає кращі наслідки, ніж ретельно обдуманий та розроблений в усіх деталях план майбутньої кампанії. Менше ніж за місяць Гранадський емірат впав, сам емір був узятий у полон, а майже вся Південна Андалусія, за винятком мису Гібралтар та порту Малага, що дісталися відповідно Італії та Арагону, увійшла до складу Кастильського королівства. Таким чином, Реконкіста в Іспанії, що тривала понад сім сторіч, була успішно завершена влітку 1452 року.

Плоди цієї блискучої перемоги пожинали не лише Кастилія, Італія та Арагон. З Філіпового благословення баlearський флот розпочав набіги на Мавританію, а в середині серпня гасконська армія окупувала місто Джазаїр*, що згодом стало форпостом галльської експансії в Північній Африці. Тим часом єзуїти, скориставшись зі зручної нагоди, розширили Марокканську область ордену на північ, захопивши портове місто Танжер, і зупинили своє просування лише на лінії ріки Ксар-Сгір, де зустрілися з арагонцями, які теж не гаяли часу і взяли під свій контроль південно-східну частину Гібралтарської протоки, а також всю Сеутську затоку аж до мису Кабо-Негро.

Валентин Юлій Істрійський, удостоєний після повернення в Італію тріумфу, навіть не думав почитати на лаврах. Незабаром він відбув до Тунісу, щоб воювати там для більшої слави Риму та відродження його колишньої могутності.

Покінчивши з присутністю маврів на заході Європи і почавши тіснити їх у Північній Африці, католицький світ, разом з тим, не міг не звернути свої погляди на схід континенту, де нарівні з турецькою загрозою, що насувалася з Малої Азії, на півночі назрівали процеси прямо протилежного характеру.

* Джазаїр — Алжир.

Ще в 1239 році, після перемоги руських військ в битві під Переяславом, великий князь Київський Данило Романович, що став згодом королем Русі, і татарський хан Бату уклали перемир'я, розділивши між собою сфери впливу по лінії Полоцьк — Смоленськ — Новгород-Сіверський — Сіверський Донець. У перші сто років перемир'я, яке, незважаючи на постійні прикордонні сутички, тривало вже понад двісті років, руські королі об'єднали князівства, що перебували у сфері їхнього впливу, в єдину державу, а потім утвердили владу Києва на Азові та в Північному Причорномор'ї. Тож у середині XV сторіччя, коли відбувалися описувані нами події, Русь являла собою могутню державу на сході Європи, рівну за територією двом Німеччинам і значно згуртованішу за вельми аморфний союз германських князівств.

А тим часом, на північ від Русі набирала силу Литва. За минулі двісті років литовці розділили з поляками Прусію, прогнали лівонських лицарів з куршських, лівських та естських земель, успішно протистояли своїм північним сусідам, скандинавам, і навіть були поширили свою владу на Карелію, втім, ненадовго — невдовзі їм довелося повернути її новгородцям. Після падіння вільної Новгородської республіки північна частина Карелії дісталася шведам, а південна відійшла до Московії — держави, яка виникла внаслідок об'єднання слов'янських князівств, що опинилися в сфері впливу Золотої Орди.

Однак відтоді литовські князі ніяк не могли забути про втрачені північні території, рівно ж як і руські королі частенько згадували про те, що в минулі часи північно-східні князівства беззастережно визнавали верховенство над собою київського престолу. Кілька років тому король Русі Роман II та великий князь Литовський Вітовт IV вирішили, що настав час відновити історичну справедливість, і, підписавши договір про „вічний мир“, почали активно готуватися до майбутнього звільнення своїх, як не втомлювався повторювати руський король, „споконвічних територій“.

Північно-східні русичі, які, втім, і самі поступово струшували з себе татарське ярмо, в принципі не мали нічого проти братньої допомоги з боку південного сусіда, проте ціна, що її вимагав Київ за цю допомогу — так зване возз'єднання, багатьом здавалася надмірно високою. І до монголо-татарської навали східні слов'яни, цей конгломерат різних племен, ніколи не відчували себе єдиним народом, а після розділу їх хиткої спільності — старокіївської держави, північно-східні русичі опинилися в абсолютно інших геополітичних умовах, ніж їхні родичі на півдні та південному заході. Двохсотрічне перебування під азіатським ярмом не могло не відбитися на їхній психології, національному характері та культурі, життєвому укладі і, природно, на самій формі московської державності, яка була по-азіатському деспотичною.

Мабуть, найбільш проруськи налаштованим прошарком московського суспільства було духовенство, бо воно на пряму залежало від Константинопольського патріаршого престолу і більшість вищих церковних посад у Московській метрополії займали або греки, або південні русичі. Саме єпископи були єдиними, хто беззастережно підтримав ідею Романа II про об'єднання двох східнослов'янських держав, а трохи пізніше (але з істотними застрогами) й ідею папи Павла VII про возз'єднання двох християнських церков. Однак ні те, ні інше не здобуло широкої підтримки ні у простолюду (хоча його думки ніхто не питав), ні серед московської знаті. Мешканці північно-східної Русі вже починали усвідомлювати себе нацією, окремим народом, і не хотіли втрачати свою самобутність і свою державність, тим більше що остаточне звільнення від татар (за допомогою Києва або без неї) було лише питанням часу.

Після поразки в Куликовській битві татарські хани мушили піти на значні поступки, надавши Москві широку автономію, і навіть визнали за її князем титул царя. Згодом татари розраховували ослабити бунтівного васала, нацькувавши його на Новгород, але й тут вони прораху-

валися. Московські війська тріумфально пройшлися новгородськими землями, приєднавши їх до своєї держави, сам Великий Новгород був узятий облогою та змором, а його непокійні жителі були майже поголовно вирізані.

З падінням держави Новгородської, Русь втратила вельми цінного союзника в своєму давньому протистоянні з литовцями, а натомість отримала ще більш непередбачуваного і ще незговірливішого сусіда в особі зміцнілої Москви. Такий стан справ ніяк не влаштував короля Романа, тому він, не дійшовши до згоди з московським царем у питанні об'єднання всіх руських земель в одну державу, уклав вимушений мир зі своїм споконвічним суперником, великим князем Литовським, і пообіцяв не перешкоджати поверненню Карелії під владу Литви. І хоч, на відміну від литовців, які збирались воювати з Москвою за Карелію, руський король замишляв грандіозний похід на Каспій, щоб уразити Орду в самісіньке серце, сумніватися не доводилося — головною його ціллю була й залишається північно-східна Русь.

Стурбований такими рішучими намірами Романа II, а також його постійними заявами, що північно-східні русичі ніякий не народ, а лише невід'ємна частина єдиного руського народу, насильно відірвана від материнських грудей — Київської землі, московський цар спішно спорядив на захід представницьку делегацію на чолі з князем Миколою Шуйським, метою якої було по можливості перешкодити зближенню Русі та Литви з католицькими державами і постаратися зірвати майбутнє об'єднання церков.

Побувала московська делегація і в Тулузі, де за прикриттям збігом обставин тоді ж таки знаходився й Філіп — після успішної операції з захоплення Байонни він приїхав на кілька днів погостювати у свого дядька, короля Робера, і побачитися зі своїм братом, архієпископом Марком.

Перше знайомство Філіпа з східними гостями не можна було назвати приємним. На другий день після приїзду між ним та боярином з почту князя Шуйського спа-

лахнула сварка через одну панночку, фрейліну королеви Марії. Боярин повівся з дівчиною найнегіднішим чином: подарував їй двійко соболиних шкурок і зажадав, щоб вона тут же сплатила йому „натурою“. Одначе дівчина виявилася порядною, вона не хотіла втрачати незайманість ради якихось там соболиних шкурок; але, з іншого боку, і з шкурками їй було шкода розлучатися. Боярин був невблаганний: або те, або інше, тому панночка звернувся за допомогою до відомого захисника жіноцтва, Філіпа. Той узяв її турботи близько до серця: йому дуже сподобалася дівчина, а поза тим його до глибини душі обурила збоченість боярина, який зробив подарунок не з удячності за кохання, а навпаки — вимагав кохання в подяку за подарунок. У запалі праведного гніву Філіп обізвав його жалюгідною втіхою мужеложця — просто так обізвав, без усякої задньої думки, в його лексиконі це було однією з найуїдливіших образ, — і, як то кажуть, влучив у самісіньке око. Як з'ясувалося згодом, боярин, хоч і не був від природи гомосексуальним, свого часу ніжно дружив з юним царевичем, теперішнім царем, чия слабкість до хлопчиків була загальновідома.

На думку про те, що чутки про його колишні гріхи дійшли аж до Галлії, боярин оскаженів. Замість чинно викликати Філіп на поєдинок, він негайно вихопив з-за пояса кинджал, з видимим наміром порішити свого кривдника на місці; його не зупинила навіть та обставина, що Філіп не мав при собі ніякої зброї. Добре що поряд був Габріель — він вступив з боярином у сутичку і, намагаючись вибити з його рук кинджал, зовсім ненавмисно проткнув його шпагою. Удар Габріеля виявився для боярина смертельним, і той сконав на місці.

Скандал видався на славу, і королю Роберові довелося докласти багато зусиль, щоб завадити князеві Шуйському надати цьому суто побутовому інциденту релігійне забарвлення. А архієпископ Тулузький свою чергову недільну проповідь цілком присвятив смертному гріху хтливості, в якій зокрема зазначив, що ні католику, ні право-

славному не годиться поводитися з благородною дівчиною, як з дівкою продажною.

Злощасні соболині шкурки залишились у панночки, справжньої винуватиці інциденту, як компенсація за завдані їй моральні збитки, а сама вона, в знак вдячності за заступництво, подарувала Філіпові свою незайманість. У свою чергу Філіп, у подяку за порятунок життя, посвятив Габріеля в лицарі і подарував йому ще один маєток, а згодом, вже після повернення до Тараскона, надав його володінням статус віце-графства, таким чином зробивши свого першого дворянина віконтом, і відповідно до цього титулу вручив йому сенаторську мантію.

Габріель був гордий і радий, як мале дитя. Він відразу ж написав батькам листа, знову запрошуючи їх до себе, і скріпив його своєю новою печаткою з графською короною, а внизу поставив підпис: „Ваш люблячий син Габріель де Шеверні, віконт де Монторі, сенатор Беарну.“ Правда, відповіді він так і не дочекався...

До Памплони ґасконці вирушили завчасно, оскільки дорогою Філіп збирався завернути в Ортез, столицю свого Беарну, а відтак ще й прибути на святкування раніше від усіх своїх конкурентів — певна річ, за винятком Рікарда Іверо, який жив у Наварі. Чутки про те, що віднедавна Марґарита серйозно захопилася своїм кузенком, не так турбували Філіпа, як будили в ньому здоровий дух суперництва. Етьєн де Монтіні, якого наприкінці травня Філіп відрядив до Памплони з таємною місією і якому, схоже, через сестру вдалося втертися в довіру до принцеси, у своїх секретних звітах повідомляв, що хоч Марґарита закохана у віконта Іверо, виходити за нього заміж не збирається, а дедалі більше схиляється до думки про необхідність шлюбного союзу Навари з Ґасконню. Завдяки Монтіні, Філіп був у курсі всіх значних подій при наварському дворі, та іноді його розбирала досада, що в своїх звітах Етьєн лише побіжно згадує Бланку. А проте, він не наважувався вимагати подробиць, побоюючись призна-

тися самому собі, що Бланка, як і раніше, дуже дорога йому...

За кілька днів до від'їзду сталася подія, внаслідок якої чисельність гасконської делегації скоротилася майже на третину, — виявилось, що Амеліна вагітна. За інших обставин Симон де Бігор тільки б радів цій звістці, але зараз його можливу радість затьмарювали болісні сумніви: від кого ж у Амеліни дитина — від нього чи від Філіпа? Він загрожував їй і навколішки благав признатися, чиє дитя вона носить під серцем, і трохи заспокоївся, лише коли Амеліна взяла за свідків падре Антоніо та ще одного тарасконського священника і, поклавши руку на Євангеліє, поклялася всіма святими та честю всього роду, що ця дитина — від нього.

У приступі жорстоких докорів сумління Філіп і Амеліна вирішили, що надалі вони любитимуть одно одного лише як брат та сестра, і поспішили повідомити цю втішну звістку Симонові. Гастон д'Альбре скептично поставився до їхнього квапливого рішення, правда, не заперечував, що ця обітниця братсько-сестринської любові має непоганий шанс протриматися принаймні до закінчення памплонських свят — хоча б тому, що Амеліна, у зв'язку з її станом, залишається в Тарасконі.

Разом з Амеліною мусили лишитися й інші гасконські і каталонські дами, оскільки в герцога та Філіпа жінок не було, а Гастонова дружина також чекала дитину, і отже, нікому було очолити жіночу частину делегації. Так постановила терміново скликана сімейна рада, більшість на якій належала молоді. Філіпові кузени різного ступеню кривдності з рідкісною одностайністю вхопилися за можливість позбутися своїх дружин, щоб досхочу порозважатися при відомому своїми знадами наварському дворі.

Таке безсердечне з боку чоловіків рішення, що невимовно засмутило всіх дам, згодом обернулося великою удачею, мало не даром Провидіння, позаяк на шляху до Памплони поїзд гасконців зазнав нападу...

Розділ XX

Дорога

Філіп залишив Ортез у доброму гуморі. Йому сподобалося це чудове, добре укріплене містечко неподалік Олорона — однієї з приток ріки Адур; йому подобався весь Беарн, цей мальовничий куточок землі. Ознайомившись на місці зі станом справ у князівстві, він із задоволенням переконався, що все тут гаразд, народ на життя не нарікає, а місцеві посадовці здебільшого сумлінно виконують свої обов'язки. Певна річ, не обійшлося без виявлення фактів дрібного хабарництва й інших зловживань владою, та загалом Філіп був радий, що йому не довелося вдаватися до надто суворих покарань.

Численний загін з трьох почтів — герцога, Філіпа та Ґастона д'Альбре, що отримав окреме запрошення від наварського короля, — без поспіху прямував на південний захід, вже безпосередньо до Памплони. Сонце наближалося до зеніту, спека ставала дедалі нестерпнішою, і Філіп, знемагаючи від неї, з жалем згадував приємну прохолоду Ортеза. Деяку втіху давало йому споглядання велетенської залізної башти, прикрашеної шовком та оксамитом і увінчаної жмутком різнобарвного павиного пір'я, яку ледве втримував на собі могутній кінь, також весь у залізі.

„Чорти б забрали цього вискочку,“ — добродушно всміхнувся Філіп.

Цією баштою був ніхто інший як Ернан де Шатоф'єр, граф Капсірський, конетабль Аквітанії, Беарну та Каталонії, верховний адмірал ґасконського й балеарського флоту. Він довго стримувався, та врешті не стерпів і, напрочуд вдало вибравши день, звелів зброєносцям надягти на нього важкі турнірні лати, з якими, за його ж власними словами, він хотів зростися. Така ж доля спіткала й Байярда — молодого, перспективного жеребця, що його

Шатоф'єр вирішив перевірити на витривалість.

Коли вранці Ернан з'явився перед своїми друзями, з ніг до голови закутий у залізо, йому довелося вислухати чимало дошкульних кпинів від Філіпа та Гастона, а потім з нього почало кепкувати сонце — і робило це ще безжальніше, ніж до того друзі. Проте цей упертюх ніяк не бажав визнати своєї помилки і продовжував їхати в латах, піддаючи себе та бідолоашного коня жакливім тортурам. У думках він, звісно, проклинав себе за дрімучу дурість, не викоренену й трьома роками хрестового походу, але гордість не дозволяла йому звернутися до Філіпа з проханням улаштувати привал, щоб він міг поскидати з себе і з коня все залізо.

Філіп подолав у собі спокусу, знов підїхати до Ерна-на і ще трохи позловтішатися з його нещастя, а натомість приострожив коня й наздогнав Габріеля, що їхав попереду, над чимось замислившись.

— Яка з беарнських панночок заполонила твої думки? — запитав він у свого першого дворянина.

Габріель перевів на нього замріяний погляд.

— Це не панночка, монсеньйоре.

— А хто?

— Пан Лукрецій Кар та його поема.

— Атож, — кивнув Філіп, пригадавши, що вчора увечері мигцем бачив цю книгу в Габріеля. — „Про природу речей“.

— То ви читали її? — пожвавішав юнак, наперед смакуючи цікаве обговорення.

— Років десять тому. За текстом цієї поеми падре Антоніо навчав мене класичної латини. Я навіть дещо пам'ятаю з неї: „Quod petiere premunt arcte, facintque dolorem corporis...“* Гм, далі забув.

— У вас дуже вибіркова пам'ять, монсеньйоре, — саркастично зауважив Габріель.

* „Любих в обіймах шалено стискають і болю тілові їх завдають...“ (лат.).

— У якому розумінні? — запитав Філіп, шаріючись.

— Відповідно до ваших безпосередніх інтересів. Якщо це все, що запам'яталося вам з цього філософського твору, то...

— Це вже занадто, Габріелю! — розсердився Філіп. — За кого ти мене маєш?

— За того, хто ви є, — відповів той, нітрохи не злякавшись Філіпового гніву. — Я в жоднім разі не звинувачую вас в обмеженості, монсеньйоре, але слід визнати, що ваша цікавість до жінок надмірна. Навіть у поході стерпіти не можете, згадайте-но Байонну. Та й учора...

„Розпочалося!“ — скрушно констатував Філіп. — „І надала ж мені нечиста згадати саме про „любих в обіймах“ у присутності цього поборника доброчесності.“

— Захоплення жінками, — урвав він Габріеля, — ніколи не буває надмірним. Так само, як не буває забагато жінок. Скільки б їх не було, їх завжди замало.

— А якби моя сестра була жива? Ви б і тоді так вважали?

Філіп спохмурнів, очі його звузилися.

— Габріелю! — жорстко мовив він. — Не смій згадувати за таких обставин ім'я Луїзи, вкотре тебе прошу!

— Що за грізний тон, Філіпе? — пролунав позаду могутній баритон.

Філіп озирнувся й побачив Ернана, що наздоганяв їх, тримаючи в руці шолома з розтріпаним плюмажем. Його волосся злипло від поту і стирчало в усі боки чудернацькими пасмами, обличчя від спеки та задухи змарніло і вкрилося зморшками, тож зараз він виглядав не на тридцять, як звичайно, а на всі тридцять п'ять років.

— З якого приводу ти так дорікаєш кузенові? — запитав Ернан, порівнявшись з ними.

— Наш любий Габріель припустився помилки, цитуючи превелебного Фому Аквінського, — збрехав Філіп, не бажаючи давати Шатоф'єрові нагоди висловити свою думку щодо порушеного Габріелем питання.

— Та це ж дрібниці! — недбало сказав Ернан. — Не

картай його. Я, приміром, взагалі не маю ані найменшого уявлення про цього святого отця, і нічого, живу якось. Ще й вважаюсь монахом.

— Теж мені, монах! — іронічно промовив Філіп, змірявши друга з голови до ніг (вірніше до коня) насмішкуватим поглядом. — Звільнив би принаймні Байярда від цих лат. Він же не винен у дурості хазяїна, а страждає від неї.

— До речі, кузене, — озвався Габріель. — Ти знаєш, що сказав про тебе пан герцог?

— Ні, — збентежено відповів Ернан, глянувши на герцога, що разом з провідником їхав на чолі загону. В загальних рисах він уявляв, що міг сказати з приводу його обладунку Філіпів батько.

— Так от, — провадив Габріель. — Побачивши тебе зранку в цьому залізі, пан герцог сказав: „Добре, що сьогодні на нашому шляху не трапиться жодної глибокої річки. Мало який міст витримає теперішню вагу пана де Шатоф'єра.“ — Юнак розсміявся. — І це не перебільшення.

— Гаразд, — зітхнув Ернан. — Умовили нарешті. Коли буде привал, скину лати. Все поскидаю, раз вам це так не до вподоби.

— Нам, власне, однаково, — сказав Філіп. — Ми ж за тебе вболіваємо. Для всього має бути свій час і своє місце. Такі важкі лати вельми доречні на турнірі, але не під час походу, коли кожен фунт зайвої ваги наприкінці дня перетворюється на пуд.

— Так я ж і одягнув їх саме заради турніру, — запевнив Шатоф'єр. — Мені треба призвичаїтися до нового обладунку, перевірити, чи все з ним гаразд, щоб у разі потреби вчасно виправити недоліки. Та й Байярд має звикнути до своєї зброї. — Він поплескав долонею в рукавиці по вкритій залізом шії коня; пролунав дзенькіт металу об метал. — Між іншим, Філіпе, тобі також варто потренуватися перед турніром.

— За твоїм рецептом? Ні, красно дякую! Я не хочу спе-

ктися живцем ще до прибуття в Навару.

Ернан осудливо похитав головою:

— Далебі, не можу збагнути, як це ти, з твоїм зневажливим ставленням до лицарства взагалі й до лицарського обладунку зокрема, примудрявся часто вигравати турніри в Кастилії. Певна річ, ти дуже спритний і, незважаючи на свою тендітну статуру, сильний та міцний, мов дубок; але ж, окрім усього цього, лицарське мистецтво вимагає досвіду, який приходить завдяки постійним та наполегливим тренуванням. А про які тренування може йти мова в твоєму випадку, коли за всеньке літо я жодного разу не бачив тебе в турнірних латах.

— Брак досвіду я компенсую ентузіазмом, — відповів Філіп. Він хотів був додати, що на турнірах у Кастилії цей ентузіазм підігрівала Бланчина присутність в ложі королеви любові та краси, проте останньої миті вирішив утриматися. — А ще самолюбством. Я дуже не люблю програвати.

— А в Наварі тобі взагалі не можна програвати, — зауважив Ернан. — Це ж зовсім не годиться, щоб на турнірі, влаштованому на честь твоєї майбутньої дружини, переміг хтось інший.

— Твоя правда, — погодився Філіп. — Це було б не дуже гарно. Тому я розраховую на тебе: якщо я схиблю, ти мене підстрахуєш і сам здобудеш перемогу. Головне, щоб турнір не виграв хтось сторонній. — Він зітхнув. — Шкода, звісно, що не склалося так, як хотів дон Александр. Зараз би я їхав не свататись до Маргарити, а одружуватися з нею, і як наречений мав би повне моральне право відмовитися від участі в турнірі. Цей клятий замах на короля трапився так невчасно!

— То був не замах, — сказав Ернан.

— А що ж іще?

— Просто витівка якогось божевільного. Попервах того чоловіку справді підозрювали в намірі вбити дона Александра чи Маргариту за намовою графа Біскайського, та незабаром з'ясувалося, що він геть схиблений і на-

віть не здає собі справи з того, що стріляв у вікно королівського кабінету. Втім, його так і так збирались повісити, але тут принцеса вступилася за бідолошного навіженця і врятувала йому життя. — Ернан гмикнув. — Якщо решта інформації, що її ти отримав від Монтіні, така ж достовірна, як та історія з замахом, то по прибутті до Памплони на тебе чекає багато несподіванок.

Філіп трохи подумав, а потім заперечно похитав головою:

— Ні, навряд. Про інцидент з пострілом у вікно і про всі його наслідки Монтіні написав мені ще в своєму першому листі — а тоді, як ти й сам визнаєш, того чоловіка гу вважали зловмисником. Про результати розслідування він не повідомив, мабуть, тому, що вони вже не стосувалися безпосередньо Марґарити. Хоча про те, що вона вступилася за того чоловіка, він, звісно, мусив повідомити. Це серйозний недогляд з його боку... Між іншим, звідки ти про це знаєш?

— Від коменданта Ортеза, — пояснив Ернан. — На початку липня він був у Памплоні.

— Атож, чув, — кивнув Філіп. — Він з дочкою супроводжував нашого архієпископа. Кажуть, що там Марк виголосив кілька цікавих тез про шлюб та вірність, які дуже сподобалися присутнім на проповіді жінкам.

Ернан усміхнувся.

— Комендант і про це розповідав. Він каже, що то була найзахопливіша проповідь, яку він лише чув у своєму житті. — Тут Шатоф'єр зробив паузу і здивовано глянув на Філіпа. — Але ж ми розмовляли про це вже після того, як ти пішов спати. Звідки ти взнав про проповідь?

Філіп відчув, що його обличчя зрадливо червоніє. Ніякого невинного пояснення своїй обізнаності він вигадати не встиг, бо за секунду озвався Габріель:

— Либонь це йому комендантова донька розповіла.

Ернан зареготав так голосно і зненацька, що Філіпів кінь аж присів з переляку.

— Не жахай тварину, недолюдку!

Ернан перестав сміятися — але не тому, що послухався Філіпа, а через те, що на нього напав раптовий кашель.

— Не бачу підстав для таких бурхливих веселощів, — докірливо промовив Філіп, заспокоюючи свого коня.

— Ще б пак, — погодився Ернан, прокашлявшись. — Тут ридати треба. Така дівчина! Навіть не дівчина — квіточка. А ти її, звабнику, безжалісно зірвав і розтоптав.

— Ну, припустімо, топтати я її не топтав...

— Але приголубив.

Філіп знову зашарівся.

— Звабив, — констатував Ернан. — Звабив, негіднику, невинне дівча.

Філіп увесь палав.

„Прокляття“, — думав він. — „Якби я не реагував так, як реагую, їм би вже набридло потішатися з мене.“

— А знаєш, Філіпе, — серйозно сказав Шатоф'єр, — твоя надмірна цікавість до жінок іноді — і не рідко — скидається на якусь хворобливу манію.

Філіп підібгав губи.

— Знаю, — за мить відповів він. — Габріель неодноразово на це натякав. Амеліна також. І Гастон.

— А тобі не спадало на думку, — вів далі Ернан, — що раз про це кажуть такі різні люди, то, можливо, в цьому є зерно правди? Невже ти не можеш удовольнитися однією, двома... ну, трьома-чотирма жінками? Тією ж Амеліною, юною графінею Байоннською чи, скажімо, панночкою де Марманд... До речі, щодо останньої: вона похваляється, що ти стомлюєшся значно швидше за неї.

Філіп ніяково потупився і промовчав, бо це була суцільна правда. Бувши любострасним і навіть хтивим, він не був таким невситимим звіром, як, наприклад, кузен д'Альбре, а тому віддавав перевагу жінкам, яких не треба було довго розпалювати, які спалахували від першого ж доторку і швидко згоряли в яскравому полум'ї пристрасті.

— Ну, то навіщо тобі здалися десятки коханок? — по хвилині спитав Ернан. — Із марнославства, га?

— Аж ніяк, — відказав Філіп і нараз збагнув, що їхня розмова ввійшла в давно найжджену колію, та вдіяти нічого не міг. — Розумієш, кожна жінка по-своєму особлива, унікальна, неповторна. В кожній з них є щось таке, чого не має жодна інша... А втім, нащо я все це кажу. Тобі годі це зрозуміти, монахові бісовому.

— Та ні, я таки розумію — абстрактно, певна річ. Звісно ж, жінки — як, власне, і всі люди взагалі, — кожна по-своєму неповторна. Однак це не привід, щоб лізти під спідниці кожній, хто має гарне личко, гнучкий стан і стрункі ніжки.

— А як бо інакше? — запитав Філіп. — Як інакше збагнути, відчутти, пізнати оту жіночу неповторність, не залізши їй під спідниці?

— На відстані, — не змигнувши оком, відповів Ернан. — Дивитися на неї, спостерігати за її поведінкою, вчинками, розмовляти з нею, слухати, що вона говорить і як говорить. Отак і вивчати, пізнавати жінок, за винятком тих кількох, що їх ти пізнаєш у ліжку.

— Ні, таки ти нічого не розумієш, — похитав головою Філіп, поспіхом шукаючи якесь порівняння, щоб заперечити Ернанові аргументи. Кулінарні аналогії тут не годилися, бо Шатоф'єр уже набив на них руку, певніше язика, і навчився спростовувати їх дуже влучними й дотепними відповідями. В кількох попередніх диспутах Філіп саме на цьому місці спіткався й зазнавав поразки. І раптом його осінило!.. — Ось ти, друже, маєш багацько коней, так?

— Так. — Ернан підозріливо покосився на Філіпа: це вже було щось новеньке.

— І кожен з тих коней має свої неповторні риси, по-своєму поводить, чимось різниться від решти?

— Певна річ.

— А чи зможеш ти досконало пізнати того чи іншого коня, виявити всі його достоїнства та вади, бодай трохи не проїхавшись на ньому верхи?

— Ну... — Шатоф'єр зам'явся, второпавши, до чого хилить Філіп. — Звісно ж... Проте ні! Певне судження

про нього я можу зробити, спостерігаючи за тим, як його об'їждає хтось інший. А якщо той „хтось“ — вельми вправний вершник, то моє судження про нього може виявитися досить таки...

Він не закінчив свої думки, бо Філіп раптом припав до ший коня й нестримно зареготав. Габріель дивився на нього, широко всміхаючись.

— Спіймав таки, бісів сину! — промовив Ернан, і собі давячись сміхом.

— Авжеж, — сказав Філіп, схлипуючи. — Цікавий спосіб пізнання жінок ти мені пропонуєш. Спостерігати за... за тим, як... як... — Він зайшовся кашлем, а відтак витер краєчком плаща вологе від сліз обличчя. — Якщо в мене манія, то це... це... таж це — огидне збочення!.. Уяви лишень: я сиджу в кріслі біля ліжка і спостерігаю за тим, як... — І обоє знову зайшлися гомеричним реготом, до якого приєднався й Габріель.

— Гаразд, — сказав Ернан, нарешті вгамувавшись. — Здаюся. Сьогодні твоя взяла — але, присягаюся, ненадовго.

— А яке мені, власне, діло, чия взяла — твоя чи моя, — вдавано байдуже відмахнувся Філіп. — Годі вже про це. Набридло.

— Гаразд, — знову промовив Ернан. — Відкладемо нашу дискусію до пори до часу. Тільки дозволь насамкінець сказати тобі... Ні, ні, не дуже ущипливе, — поквапився додати він, завваживши невдоволений вираз на Філіповім обличчі. — Навіть зовсім не ущипливе. Це радше констатація одного тривіального факту, що аніскільки тебе не образить.

— Констатуй, — великодушно дозволив Філіп.

— Отож ця дівчина, комендантова донька... як, до речі, її звати?

— Івонна, — коротко відповів Філіп, на силу долаючи в собі спокусу похвастатися перед другом, що ще вчора ввечері дівчина була незаймана.

— Так от, Філіпе, за місяць, найпізніше за два-три, ти

побачиш панночку Івонну при своєму дворі. Вона швиденько вискочить заміж за котрогось із твоїх дворян — їй дарма за кого, аби тільки бути поближче до тебе, — і в твоєму оточенні з'явиться ще один рогоносець... Тьху! Вже й так у тебе не двір, а стадо худоби.

Ці слова справді не образили Філіпа, ба навіть улестили його марнославному. Взагалі він не полюбляв лестощів, але Ернан робив це дуже вміло, ховаючи їх за позірною грубістю та безцеремонністю. Що ж до його припущення стосовно подальшої поведінки комендантової доньки, то для цього були вагомні підстави: протягом тих трьох місяців, що їх Філіп провів у Гасконі, трапилось уже чотири подібні випадки.

— Кузен має рацію, — флегматично зауважив Габріель. — Сьогодні вранці, коли ми від'їздили з Ортеза, я помітив, що панночка Івонна стояла на фортечному мурі й дивилася нам услід. Тож можна не сумніватися, що, повернувшись з Навари, ми зустрінемо її в Тарсконі.

Цієї хвили їй наздогнав Гастон д'Альбре.

— Кого ви зустрінете? — поцікавився він, пропхавши свого коня між Філіпом та Габріелем.

— Комендантову доньку, — відповів Ернан і, перш ніж Філіп устиг втрутитися, стисло виклав свої міркування з цього приводу.

— Це безперечно, — погодився з ним Гастон. — Вона нівроку гарне дівча і складе серйозну конкуренцію Амеїліні. А втім, немає лиха без добра — тоді Симон матиме більше шансів стати батьком своєї наступної дитини.

Філіп зітхнув.

— Цікаво, — сказав він, — коли вже мені урветься терпець?

— На правду гріх ображатися, — повчально мовив д'Альбре. — Це недостойно. І взагалі, знаєш, Філіпе...

— Ні, не знаю. І знати не хочу.

— Ач, який суворий! Знати він не хоче. Та я однаково скажу.

— І що ж ти скажеш?

— А от що: чим би не присягала Амеліна, скількох би попів вона не запросила, хоч і самого найсвятішого отця, щоб поклястися всіма святими угодниками та на всіх святих книжках... та навіть на нечестивому Корані! — я нізащо не повірю, що ти не батько її дитини.

Філіп гидливо поморщився: йому вже осточортіли кузенів кпини. Тим-то він не став вдаватися до тривалої дискусії, а сказав лише:

— Швидше б воно народилося, те дитя. І якщо воно не буде біляве та синьооке, то будь певен, я таки змушу тебе прикусити свого дотепного язика і перепросити за все-всьеньке, що ти мені наговорив і ще наговориш з цього приводу... Я не жартую, Ґастоне. Ти ще вибачатимешся перед своїм государем, ще каятимешся.

— І конче навколішки, — саркастично докинув д'Альбре. — Та ще й чолом об землю битиму, твої черевинки цілуватиму. Мабуть, у подяку за те, що ти звабив мою сестру.

Філіп промовчав, насуплено дивлячись поперед себе.

— Ну, гаразд, гаразд, — примирливо всміхнувся Ґастон. — Це я так жартую. А якщо серйозно, то...

— Стривай-но, — урвав його Ернан. — Здається, нас кличе пан герцог.

Так воно, власне, й було. Друзі припустили коней і незабаром порівнялися з головою колони.

— Що сталося, батьку? — запитав Філіп.

— Хтозна, — знизав плечима герцог і вказав на провідника. — Вікторію пророкує неприємності.

— Атож, панове, — кивнув той. — Попереду нас люди, багато людей. Погляньте, як стривожилося вороння.

І справді, ген біля самого обрію в небі ширяло безліч чорних цяток.

— Ну, щодо неприємностей, то це навряд, — зауважив Ґастон. — Просто хтось їде нам назустріч.

— Не в гнів сказати вашій світлості, ви помиляєтеся — шанобливо заперечив провідник. — Вороння кружляє над одним місцем, до того ж не над дорогою — вона

проходить трохи лівіше, — а над лісом.

— Засідка? — припустив Філіп.

— Можливо.

— Важко в це віриться, — промовив герцог і, короткозоро примружившись, задивився вдалечінь. — Та чим чорт не жартує. У цьому воронні справді є щось зловісне.

— Дуже зловісне, монсеньйоре, — підхопив провідник. — Вороння просто так не збирається, воно чує лихі наміри. Тому раджу вам приготуватися.

— Звісно, приготуємося. Береженого, як кажуть, бог береже... Гей, Лорісе! — гукнув герцог свого зброєносця. — Подай мені шолом, кірасу та рукавиці, сурми алярм. І вам, панове, — звернувся він до Філіпа, Гастона та Габріеля, — варто надягнути лати. Про всяк випадок, що б там не сталося. Впродовж багатьох років я очищав ці землі від скверни, та диявол хитрий і завжди знайде якусь лазівку.

Ернан схилився до шиї свого коня.

— Отак-то, Байярдику, — сказав він. — Нехай тепер хтось спробує покепкувати з нашого обладунку. Зараз ми з тобою — найпотужніша ударна сила в нашому загоні.

Тим часом герцогів зброєносець просурмив збір. Увесь загін не раз заметушився, готуючись до зустрічі з уявною небезпекою. Філіп же, змінивши ошатного берета на міцний сталевий шолом та надягаючи легкі лати, чомусь був переконаний — попереду на них чекає ворог, і аж ніяк не уявний.

Розділ XXI

„Творці історії“

Побоювання провідника справдилися: на них таки справді чекала засідка. На щастя, ґасконці встигли підготуватися до зустрічі з ворогом, а проте в перші секунди, коли між деревами замиготіли чорно-червоні плащі лицарів-єзуїтів, не одне серце боляче стислося — якщо не

від страху, то від забобонного жаху.

Втім, замішання серед ґасконців тривало недовго і недовзі поступилося місцем цілковитій зібраності. Відстань між супротивниками була невелика, отож після обміну десятком стріл та дротиків, що не завдали жодній із сторін ніякої шкоди, герцог, піднявши руку з мечем, звучно гукнув:

— Вперед, панове! — і, приостроживши коня, помчав назустріч ворогові.

Слідом за ним, із зброєю наготові, дружно рушили всі інші. Єзуїти, які явно розраховували раптовістю нападу внести сум'яття в лави ґасконців, виявились позбавленими цієї суттєвої переваги, ба навіть попервах були трохи приголомшені їхньою несподіваною згуртованістю та агресивністю.

Ухилившись від списа свого першого супротивника, Філіп на ходу полоснув його мечем, та так вдало, що той не втримався в сидлі і гепнувся додолу. Не завдаючи собі клопоту перевірити, убитий він чи лише поранений (це вже була справа зброєносців та слуг), Філіп увірвався в гущу ворогів, рублячи наліво й направо. Поруч нього, пліч-о-пліч, билися Ґабріель де Шеверні, Симон де Біґор, Робер де Русільйон, ще два Філіпи та два Гійоми — д'Арманьяки й Сарданські.

У перші хвилини точився рівний бій. Чисельна перевага, що її мали єзуїти над ґасконськими лицарями, компенсувалася значною кількістю слуг з почту останніх, частина яких разом із зброєносцями допомагала своїм панам безпосередньо в бою, а решта, озброєні луками, дротиками та арбалетами, обстрілювали фланги, тим самим перешкоджаючи єзуїтам обійти ґасконців з тилу.

Втрати обох сторін поки були незначні: по кілька людей убитими і близько десятка поранених, серед яких, як це не дивно, опинився й Ернан. Під час першого ж зіткнення його стомлений від важкої зброї кінь не втримався на ногах, і Шатоф'єр при повному обладункові щосили бебехнувся на землю, втративши від удару притомність. Дяку-

вати Богові, єзуїтів одразу відтіснили, і життю доблесного конетабля небезпека поки не загрожувала. Слуги швидко перенесли його під прикриття фургону, а нещасний Байярд так і лишився лежати на полі бою, не в змозі самотійно звільнитися від лат, що нестерпним тягарем притискали його до землі.

У самому центрі лінії оборони герцог, з притаманними йому спокоєм та холонокровністю, майстерно орудував мечем, відбиваючи удари єзуїтів і завдаючи їм влучних ударів у відповідь. На ньому не було жодної подряпини, і своїм прикладом він підтримував мужність у серцях інших воїнів, які, дарма що були в меншості, успішно відбивали атаки ворога.

На правому фланзі, де бився Філіп, справи йшли значно краще. Керовані ним лицарі, здебільшого молодь, невблаганно просувалися вперед, і повержені ними єзуїти, хто ще залишався живий, тут-таки потрапляли під кинджали зброєносців та слуг, як свині під ножі м'ясників.

Філіп схвальними вигуками підбадьорював друзів, а сам з чимраз більшим занепокоєнням поглядав на протилежний фланг, де через відсутність Ернана, який ще залишався непритомним, події розгорталися не на користь Ґастона д'Альбре та Робера де Біґора. Філіп не сумнівався в перемозі, він не мав права бодай на мить припустити можливість поразки, — але якою ціною вони здобудуть цю перемогу?... Поки ще тримається лівий фланг, ґасконці перебувають у вигіднішому положенні, і втрати серед них значно менші. Проте у Ґастона та графа де Біґора дуже мало людей — ледь-ледь, якимсь чудом їм вдається стримувати атаки єзуїтів. Ось-ось, і... Ні! Останньої миті єзуїти змушені послабити тиск на лівому фланзі й перекинути частину лицарів на правий, де особливо спустошливо господарювала ґасконська молодь на чолі з Філіпом. На якийсь час рівновага відновлена — та чи надовго?...

За першою шеренгою нападників Філіп помітив вершника в блискучих латах і в шоломі, увінчаному жмутком

різнобарвного пір'я. Судячи з розкішного вбрання та владних жестів, якими він супроводжував свої накази, це був ватажок єзуїтів.

— Гей, Габріелю, Робере, Симоне! — закликав Філіп друзів, що билися поруч. — Ану, доберімося до того півня!

З їхньою допомогою Філіп пробився до „півня“, як він охрестив ватажка, і поки друзі відтісняли єзуїтів, налетів на нього із занесеним мечем.

— Захищайтеся, пане! Годі вам ховатися за спинами підлеглих!

„Півень“ мовчки прийняв його виклик, і між ними зав'язалася жорстока сутичка. На цей раз Філіп зустрів гідного супротивника.

Єзуїти намагалися були знову зімкнутися й оточити кількох сміливців, та забарилися — у пролом вже ринули інші ґасконці, і ватажок нападників виявився відрізаним від решти своїх лицарів.

Лави єзуїтів помітно здригнулися, однак Філіп розумів, що навіть загибель „півня“ не зупинить подальшого кровопролиття. З щемом у серці він думав про те, що, можливо, комусь із близьких йому людей доведеться полягти в цій сутичці; особливо він уболівав за батька та Ґастона. Напосідаючи на „півня“, Філіп подумки волав до небес, бажаючи їх не допустити перемоги ціною життів його друзів та родичів.

І небеса ніби почули цей заклик. Раптово поза спинами єзуїтів з-за найближчого пагорба виплеснувся на прогалину стрімкий потік білих плащів, блискучих лат і різномастих коней. Голосно, гучно пролунав бойовий клич: „Боссеан!“, затріпотіли на вітрі штандарти ордену Храму Сіонського, засяяли на сонці оголені леза мечів, що в очах радісно приголомшених ґасконців виглядало незаперечним доказом безмежної ласки Господньої. Несподівана поява загону тамплієрів поставила хрест на всіх планах єзуїтів; затиснені з обох боків переважаючими силами супротивників, вони були приречені на неминучу поразку.

Доля подальшої сутички була вирішена наперед.

Скориставшись секундним сум'яттям „півня“, Філіп плазом меча оперіщив його по голові, геть зім'явши розкішний плюмаж, потім корпусом і руками виштовхнув очманілого від удару єзуїта з сідла.

— Габріелю! — гукнув він. — Роззброй цього негідника і пильнуй, щоб його не вколошкали. Він мій бранець. — А сам, пришпоривши коня, помчав далі.

З появою тамплієрів сутичка, що почалася як запеклий двобій, перетворилася на поголовну різанину. Мало кому з чорно-червоних лицарів пощастило врятувати своє життя. Герцог, такий холоднокровний у бою, тепер дав волю своєму гнівові. У молодості він люто зненавидів єзуїтів за їхні звірства в Арагоні під час війни з катарами, і по батьковій смерті прогнав їх усіх з Гасконі та Каталонії, зрівняв із землею їхні командорства і заборонив будь-яку діяльність ордену Серця Ісусового у своїх володіннях. Герцог закликав не брати жодного ворога в полон, заявивши, що однаково всі бранці будуть негайно страчені.

Завдяки своєчасному втручання тамплієрів втрати серед гасконців виявилися незначними. З-поміж знатних панів загинув один лише Гі де Луаньяк — герцогів камергер. На превелику радість Філіпа, ніхто з його друзів не постраждав і навіть не був серйозно поранений. Хіба що Гастон д'Альбре наприкінці сутички вивихнув руку — він так захопився, переслідуючи єзуїтів, що забув про втому, а коли в нього запаморочилось у голові, не утримався в сідлі і впав з коня; інші ж узагалі відбулися легкими подряпинами та саднами. Філіп трохи забив собі коліно, у нього неприємно свербіли затерпілі руки, та він і думати про це забув, коли з полегшенням переконався, що його обличчя не зазнало ані найменших пошкоджень.

„Хоч шрами прикрашають мужчину,“ — міркував він, — „вони мені ні до чого. Мене цілком влаштовує й те, що я маю.“

На той час Ернан вже повернувся до тям і тепер, си-

дячи на траві, очманіло оглядав усіяне тілами єзуїтів поле бою. Нараз він зачудовано вигукнув:

— Овва! Таж це Кліпенштейн, хай мене грець поб'є! Гуго фон Кліпенштейн! Атож, він, клянуся хвостом Вельзевула!

Гігант-вершник років тридцяти п'яти, вочевидь, ватажок загону, зупинив свого коня й повернувся до Ернана. Інші тамплієри разом з гасконцями продовжували добивати єзуїтів.

— Брат де Шатоф'єр? Оце так зустріч! — Він під'їхав ближче, спішився і співчутливо спитав: — Ви поранені?

— Ну... власне... — збентежено пробурмотів Ернан. Лише з деяким запізненням він зрозумів, у яку вскочив халепу. Весь цей час, поки навколо кипів бій, поки його друзі билися не на життя, а на смерть, сам він пролежав у безпечному місці, навіть не діставши з піхов меча. — Та ні, дрібниці. Нічого серйозного.

— Будьте певні, нічого серйозного, — поспішив на виручку другові Філіп, який, на щастя, був неподалік. — Просто панові де Шатоф'єру не поталанило. Він упав і трохи забився. — Філіп сплигнув з коня і зміряв оцінюючим поглядом могутню фігуру прославленого воїна, що за свої подвиги в Палестині заслужив прізвисько Гроза Сарацинів. — Пане фон Кліпенштейн, у мене просто немає слів, щоб виразити вам всю глибину своєї вдячності за допомогу в цю тяжку для нас хвилину. Завдяки вам ми уникли великих втрат, і багато дружин та дітей до кінця своїх днів згадуватимуть у молитвах імена героїв, що спасли від неминучої смерті їхніх чоловіків і батьків.

— Це обов'язок кожного християнина — допомагати ближньому своєму в лиху годину, — скромно відповів тамплієр. — Хвала Всевишньому, ми прибули вчасно. Ці єретики ще гірші за магометан. І як їх тільки земля носить!

— Дивина та й годі, — задумливо промовив Філіп. — Якого дідька їм було треба?

— Кажуть, — озвався Ернан, підводячись на ноги, —

що окремі загони єзуїтів з мовчазної згоди своїх командорів займаються розбоями на великій дорозі.

— Щось таке я чув, — кивнув Філіп. — Проте, як мені відомо, цим промислом вони займаються невеликими ватагами і не афішують своїєї приналежності до ордену.

— Що правда, то правда, — погодився Шатоф'єр. — Зазвичай вони перевдягаються й уникають нападати на озброєні загони. А тут казна-що: геть усі зодягнені в єзуїтську форму, та ще й з бойовими штандартами. Якщо не помиляюся, це знамена командорства Сан-Себастьян.

— Гм, справді... Чортівня якась!

Кліпенштейн делікатно прокашлявся.

— Перепрошую, пане мій, — звернувся він до Філіпа. — Як я розумію, ви монсеньйор Аквітанський-молодший.

— А відтепер і ваш боржник, — відповів Філіп. — Якими вітрами, такими щасливими для нас, занесло вас до нашого краю?

Тамплієр усміхнувся:

— Смію сподіватися, що ваш край незабаром стане не чужим і для мене.

— О! — радісно промовив Ернан. — Вас призначили керівником одного з гасконських командорств? І якого ж?

— Беріть вище, брате. Магістр Рене де Монтальбан після поранення в Палестині вирішив піти на спочинок до нашого мальтійського монастиря і попросив гросмейстера звільнити його від обов'язків прецептора Аквітанського...

— Отже, ви призначені його наступником, — зрозумів Філіп. — Дуже мило. Але як ви опинилися саме тут? Мають, вже почали огляд командорств?

— Ні, монсеньйоре, лише збирався. Передусім я хотів представитися вам та вашому батькові, як цього вимагає статут нашого ордену, але в Тарасконі я вас вже не застав, тому разом із загоном подався вам навздогін. На щастя, я обрав коротший шлях, ніж ви.

— І представилися нам якнайкращим чином. Гадаю,

немає потреби особливо наголошувати, що ні в мене, ні в мого батька не буде ніяких заперечень проти вашої кандидатури як прецептора Аквітанського. Сподіваюся, тепер ви приєднаєтесь до нас? За моїм відомостями, король Навари запросив вас на святковий турнір як одного з семи призвідників.

— Це так, — кивнув Кліпенштейн. — Проте я змушений відмовитися від вашої люб'язної пропозиції. До початку турніру ще більше двох тижнів, і за цей час я планую відвідати кілька найближчих командорств.

— Що ж, успіхів вам... Але, гадаю, ви не відмовитеся провести цей вечір та ніч у моєму замку Кастельбелло, що за три години їзди звідси. Ми зупинимося там на день чи два, щоб поховати загиблих і подбати про поранених.

— Так, звичайно, — сказав Кліпенштейн. Раптом обличчя його видовжилося від подиву, і він уп'явся поглядом у ватажка єзуїтів, якого, вже без шолома, вів до них Габріель. — Ба! Родріго де Ортегаль! Прецептор Наварський власною персоною. Отакої!

Філіп пильно вдивився в холодні, безмовні риси обличчя єзуїта.

— А хоч і сам Інморте. Хто б він не був, це не завадить нам допитати його.

— А ще краще негайно повісити його на найближчому дереві, як лісового розбійника, — почувся розгніваний голос герцога. Він підїхав до них на коні, зі скривавленим мечем у руці і спрямував на прецептора сповнений ненависті погляд. — Лорісе! — звернувся він до свого зброєносця. — Неси мотузку. Зараз ми вшануємо мерзотника так, як він на це заслуговує.

Герцогів слуга, у скривавленій та пошматованій куртіці, пошкультигав, тягнучи поранену ліву ногу, виконувати наказ свого пана.

— Стривай, Лорісе! — владно зупинив його Філіп. — Це мій полонений, батьку.

— А то біда! — спохмурнів герцог. — За будь-яким єзуїтом шибениця плаче. А поготів — за прецептором.

— Ні, батьку, — рішуче заперечив Філіп. — Дозвольте вам нагадати, що це Беарн, государ тут я, і мені вирішувати, як обійтися з моїм полоненим. Насамперед його слід допитати. Сподіваюся, в Кастельбелло знайдеться кат, що зуміє розв'язати йому язика.

Кліпенштейн похитав головою:

— Боюся, це безнадійно, монсеньйоре.

— Що ви маєте на увазі? — запитав Філіп.

— Всі посвячені в таємниці ордену єзуїти міцно тримають язика за зубами. Певна річ, я не стверджую, що Інморте навів на них чари, але мені відомо кілька випадків, коли полонені сарацинами чи маврами достойники ордену божеволіли під тортурами, так і не зронивши ні слова.

— Точно, — підтвердив Ернан. — Я теж про це чув.

— Ага, — сказав Філіп і знову поглянув на прецептора.

У відповідь той лише презирливо скривив губи. Вираз його обличчя залишалося холодним і непроникливим, а погляд був сповнений рішучості, у ньому яскраво палав вогонь фанатизму.

„Ні,“ — зрозумів Філіп. — „Він не заговорить. Він помере або збожеволіє під тортурами, але мовчатиме до кінця. Що-що, а підбирати вірних соратників Інморте уміє. Мабуть, краще буде послухатися батькової поради. Проте...“

І тут Філіп ухвалив рішення, яке приголомшило й обурило не лише герцога, що патологічно ненавидів єзуїтів, але й усіх без винятку гасконців і тамплієрів. Він відпустив Родріго де Ортеґаля на свободу!

Коли пристрасі трохи вщухли, Філіп уточнив, що прецептор може сісти на коня і безперешкодно віддалитися на двісті кроків у будь-якому напрямку, після чого він стає вільним у повному розумінні цього слова, без жодних гарантій особистої недоторканості.

Таке роз'яснення поклало край гомону невдоволення, а дехто навіть розцінив Філіпове рішення як вельми дотепне. Близько дюжини тамплієрів і приблизно стільки ж гасконців стали готуватися до погоні за єзуїтом, щойно

він відїде на двісті кроків. Але перше, ніж прийняти даровану йому свободу зайця, преслідуваного зграєю гончих псів, Родріго де Ортегаль виявив бажання переговорити з Філіпом віч-на-віч.

Це прохання видалося дуже підозрілим. Прецептора ретельно обшукали на предмет виявлення прихованої зброї, але нічого не знайшли. Після недовгих вагань Філіп попросив присутніх залишити їх наодинці.

Коли всі відійшли на достатню відстань, прецептор заговорив:

— Монсенйоре, ви подарували мені життя... вірніше, дали мені шанс врятувати своє життя, тож тепер я у вас в боргу...

— Забудьте про це! — зневажливо урвав його Філіп. — Я не потребую вашої вдячності. Тим більше що я вчинив так зовсім не з милосердя, якого ви не заслуговуєте. Я цілком згоден з батьком, що ваше місце на шибениці, але не хочу бруднити свої руки кров'ю полоненого.

— Тобто, ви вмиваєте їх?

Філіп знизав плечима:

— Думайте, як хочете. Мені ваша думка байдужа.

— Ну що ж, — промовив прецептор. — В такому разі, розглядайте те, що я вам скажу, як вимушене зізнання під тортурами. Але врахуйте, що якби мене катували, я не сказав би нічого. Та й зараз скажу не все — а лише те, що вважатиму за потрібне.

— Гаразд, мене це влаштовує. Я слухаю.

Езуїт пильно подивився на нього:

— Я отримав наказ гросмейстера знищити вас.

Філіп голосно пирхнув.

— Знаєте, — саркастично промовив він, — я чомусь відразу запідозрив, що ви не мали наміру запросити нас на спільну трапезу.

— Боюся, монсенйоре, — зауважив прецептор, — ви хибно зрозуміли мене. Мені та моїм людям було наказано знищити саме вас. До інших ваших супутників нам було

байдуже. Навіть до вашого батька — хоча він наш лютий ворог.

— Он як! — сказав Філіп. — І чим я заслужив таку честь?

— Ви засуджені до смерті таємним судом нашого ордену. Ви не єдиний засуджений, але ви один з перших у нашому списку. Отож бережіться, монсеньйоре. Сьогодні вам пощастило, та нас це не зупинить. Якщо я залишусь живим, то докладу всіх зусиль, щоб довести цю справу до кінця. А якщо ні, вирок виконає хтось інший.

На Філіпове обличчя набігла краса гніву й обурення.

— Ваш мерзенний орден надто високої думки про себе! Хто ви такі, щоб судити мене?!

— Ми творці історії, — незворушно відповів Родріго де Ортегаль. — За нами майбутнє всього людства. Ми рука Господня на землі.

— Караюча, звісно, — іронічно докинув Філіп.

— І будівнича. Ми творимо історію людства і караємо тих, хто стоїть на нашому шляху, на шляху до прийдешньої всесвітньої єдності. І ім'ям цієї єдності, до якої ми прагнемо, суд нашого ордену засудив вас до смерті. Вас слід було знищити ще в дитинстві, але раніше ми недооцінювали небезпеку, що виходить від вас. Та останнім часом лінії вашої долі прояснилися...

— Я не циган, пане єзуїт, — знову перебив його Філіп. — І не вірю в долю. Я вірю у вільну волю і Боже Провидіння.

— Це неістотно, монсеньйоре. За всієї вашої вільної волі свобода вашого вибору обмежена багатьма чинниками, звідси і вимальовуються лінії вашої долі. І повірте, ці лінії, всі до єдиної, становлять смертельну загрозу для нас і для нашої мети. Іншими словами, що б ви не робили, ви будете лише шкодити нам у досягненні всесвітньої єдності.

— Тієї самої єдності, — криво посміхнувся Філіп, — яку ви вже встановили на території своїх областей? О, в такому разі не сумнівайтеся: я шкодитиму вам, бо, на моє

переконання, ви несете світові не єдність, а загальне рабство і мракобісся. Ваше майбутнє — страшний кошмар; ви не творці історії, а її ймовірні могильники, а якщо ви і є чиясь рукою на землі, то не Господньої, а диявольської. Будьте певні — а якщо врятуєтеся, то так і передайте своєму господареві, — що я докладу всі зусилля, щоб стерти ваш орден з лиця землі. Я твердо переконаний, що цим я зроблю велику послугу всьому християнському світові і здійснию боговгодний вчинок.

— Ваші переконання гідні поваги, монсеньйоре, — відповів Родріго де Ортегаль. — Тепер я бачу, що ви справді серйозний противник. І дуже небезпечний. — Обличчя прецептора набуло колишнього непроникного вигляду. — Я сказав вам усе, що хотів.

Пізно вночі до Кастельбелло повернулися втомлені тамплієри й гасконські лицарі, що переслідували Родріго де Ортегаль. Єзуїту вдалося відірватися від погоні.

А Філіп довго думав над тим, що сказав йому прецептор. Зрештою він вирішив не говорити про смертний вирок нікому, навіть Ернанові, якому цілком довіряв. І Ернанові — особливо.

„Якщо він дізнається про це,“ — так обґрунтував своє рішення Філіп, — „то ходитиме за мною по п'ятах, не дасть мені спокою ні вдень, ні вночі. І головне — вночі... Ні, це буде занадто! Якось я й сам про себе подбаю.“

Розділ XXII

Гріхопадіння Бланки Кастильської

Перше ніж звести докупи весь гурт наших героїв, до чого, як ми бачимо, активно прагне його гасконська частина, автор вважає за доцільне повернутися назад у часі й коротко розповісти про те, як минуло літо для Бланки та Марґарити. Крім того, читачеві варто познайомитися з ще одним персонажем цієї повісті, який відіграватиме

досить помітну роль у подальших подіях. Втім, про нього ми поговоримо трохи згодом, у наступному розділі, а зараз звернімо наші погляди на Бланку, яку ми залишили в цілковитім сум'ятті, збентежену і навіть приголомшену почуттям, що заскочило її зненацька, мов злодій з-за рогу.

Понад місяць вела Бланка відчайдушну боротьбу зі своїми бажаннями і з тим, що перешкоджало їх здійсненню. У цій боротьбі з собою вона була зовсім самотня, вона не дозволяла втручатися й давати поради нікому з подруг, навіть Маргариті. Її духовний наставник, падре Естебан, перебував у розгубленості: його думка з цього приводу як людини суперечила його переконанням священнослужителя, тому він не наважувався ні схвалювати її, ні засуджувати. А що ж до Монтіні, то він, будучи в свої шістнадцять років вже досить досвідченим серцеїдом, разом з тим надто поважав Бланку, щоб намагатися звабити її. З нею вони швидко стали добрими друзями, Етьєн виявився на рідкість розумним, цікавим і вельми порядним юнаком, тож незабаром Бланка почала відчувати до нього не лише фізичний потяг, а й дружню симпатію.

На початку липня сталися три події, що тією чи іншою мірою посприяли логічному завершенню Бланчиного гріхопадіння.

По-перше, її чоловік, граф Біскайський, знову відбув на чолі королівської армії до Країни Басків, де місцеві селяни, невдоволені своїм становищем напіврабів, уже вкотре вчинили заколот, вимагаючи скасування кріпацтва, як це давно було зроблено в інших провінціях Навари.

По-друге, здійснюючи свою щорічну пастирську поїздку по Галлії та Наварі, до Памплони прибув його еміненція кардинал Марк де Філіпо, архієпископ Тулузький. Під час недільної проповіді в соборі Пречистої Діви Марії він, розмірковуючи про святість шлюбних уз, мабуть, трохи погарячкував і навіпростець заявив, що чоловік, винний у перелюбі, не має права вимагати від своєї дружини вірності, бо, на його тверде переконання, подружжя вір-

ність має бути взаємною.

І хоч це твердження мало суто умоглядний характер і не зовсім узгоджувалося із загальноприйнятими нормами християнської моралі, Бланка вирішила для себе, що церква (принаймні, в особі архієпископа) не стане суворо засуджувати її, а Бог зрозуміє і все простить. Зрештою, Александр завинив не лише тим, що минулого року грішив з сестрою; його провина полягала ще й у тому, що він вперто не хотів каятися. Після сварки з Бланкою, що сталася в середині лютого, граф, позбавлений доступу до жіничини спальні, навіть у гадці не мав накладати на себе єпитимію і регулярно проводив ночі з іншими жінками — здебільшого з молоденькими покоївками, що було однією з його слабостей.

Остання подія, а саме відверта розмова з Матильдою, що відбулася за кілька днів по знаменній проповіді архієпископа, була тією останньою краплею, що переповнила чашу Бланчиного терпіння.

Того дня, близько десятої ранку, Бланка вже прокинулась, але все ще ніжилася в ліжку, коли до її спальні ввійшла Матильда. Стримано привітавшись з нею і вибачившись за вторгнення, дівчина сіла на край ліжка і спрямувала на кастильську принцесу докірливий погляд.

— Рада тебе бачити, серденько, — спросоння всміхнулася до неї Бланка. — Але чому ти така похмура?

— Я хочу поговорити з вами, пані, — сказала Матильда.

— Про що? — запитала Бланка, протираючи очі.

— Про мого братика.

Бланка видимо зніяковіла:

— Про Етьєна?

— Атож, про нього. Скоро він прийде до вас, так?

— Так, — збентежено підтвердила Бланка, вибираючись з ліжка. Вона напнула на себе пеньюар, сіла поруч Матильди, взяла її за руку і лагідно спитала: — До чого ти ведеш, дитинко?

— А то ви не знаєте, пані! Сьогодні я розмовляла з Етьєном. Він признався, що любить вас.

До Бланчиних щік прилила кров, а її очі гарячково заблищали. Вона обняла Матильду і після хвилинного мовчання сказала:

— Я теж люблю твого брата, золотце. Дуже люблю.

— Але так не можна, пані. Це неправильно.

— Чому?

— Бо ваше кохання грішне. Ви не можете любити Етьєна, а Етьєн не може любити вас.

Бланка важко зітхнула:

— А коли я не можу не любити його? Коли твій брат не може не любити мене? Тоді що?

— Ви *мусите*, пані. Ви мусите зупинитися, поки не пізно. Поки не сталося непоправного, поки ви ще не загубили свою душу, і поки Етьєн не загубив свою.

Бланка пильно подивилася Матильді в очі:

— А ти певна, що твій брат, як ти це називаєш, ще не загубив свою душу?

Дівчина здригнулася.

— О, Боже! — вигукнула вона. — Це вже сталося! Значить, він обдурив мене... Як ви могли, пані? Як ви могли це допустити?

— Ти хибно зрозуміла мене, Матильдо, — знову шаріючись, промовила Бланка. — Я зовсім не те мала на увазі.

— А що?

— Що в Етьєна... Словом, у нього вже були інші жінки. Матильда заперечно похитала головою:

— Неправда. Це вам пані Маргарита сказала — але ви не вірте їй. Вона навмисне наговорює на мою братика, щоб вам легше було ступити на шлях перелюбу. Щоб ви менше дбали про його душу, вважаючи його розпусним та непорядним. Я знаю, що вона має на меті, переконуючи вас у цій нісенітниці, зводячи на Етьєна наклеп.

— І до чого ж вона прагне, по-твоєму?

— Вона розраховує, що, скоївши гріх, ви знайдете собі виправдання в тому, що начебто Етьєн звабив вас.

— Що за безглуздя! — щиро здивувалася Бланка. — Не бери собі дурного в голову, Матильдо. Я не потребу ніяких виправдань, це негідно мене. Не в моїх звичках перекладати відповідальність за свої вчинки на когось іншого. І коли я наважуся...

— Схаменіться, пані! — заблагала Матильда. — Ви ж заміжня жінка, а Етьєн... Він вам не рівня. Навіть якби ви були вільні, все одно між вами не могло б бути кохання.

— Проте воно є. Ми з Етьєном любимо одно одного. Тепер я знаю це напевно.

— Це несправедна любов, пані. Це згубна пристрасть. Ви мусите вирвати її зі свого серця.

Бланка рвучко притисла Матильдину голову до своїх грудей.

— Чуєш? Це б'ється моє серце. Воно живе, воно любить і страждає. Воно багато страждало, але кохання до твого брата, нехай воно грішне, несправедне, згубне, виликувало його, позбавило мене болю та страждань. Як же я можу вирвати те, що стало часткою мене самої? Ти лише на півтора року менша за мене, Матильдо, але ти ще дитя, ти чиста й невинна, ти не пізнала того, що випало пізнати мені, і зараз ти не здатна зрозуміти мене. Ти засуджуєш нас з Етьєном — що ж, гаразд, я не тримаю на тебе зла. Нехай вбереже тебе Господь від того, щоб колись ти зрозуміла мене ціною свого гіркового досвіду. — На секунду Бланка замовкла, переводячи подих. — І я вдячна тобі за все, що ти мені зараз сказала. Ти допомогла мені краще розібратися в своїх почуттях і змиритися з неминучим. Чому бути, того не минути, серденько. Я дуже люблю тебе, але також я люблю твого брата...

— Пані, — озвалася Матильда, підводячи голову. — Востаннє прошу вас схаменутися. Не беріть гріх на душу, не губіть Етьєна.

— Ні, — твердо відповіла Бланка. — Я вже все вирішила. Рано чи пізно це мало статися, тож нехай це станеться якомога швидше.

Скупавшись і вдягнувшись, Бланка ввійшла до вітальні своїх покоїв, де на неї вже чекав Монтіні. У кімнаті більше нікого не було, і як звичайно при їхній ранковій зустрічі, після ввічливих привітань між ними запанувало ніякове мовчання. Етьєн дивився на Бланку із захопленням і обожнюванням, вона ж відверто милувалася ним, його ладно скроєною фігурою, бездоганно правильними рисами його обличчя, його красивими чорними очима...

Нарешті Бланка підступила до Монтіні і взяла його за руки. Вона хотіла спитати, чи любить він її, але слова раптом застрягли в її горлі. Таке питання здалося їй надто банальним, мелодраматичним і навіть вульгарним. Зненацька з її вуст злетіло щось уже зовсім несподіване, приголомшливе за своєю відвертістю:

— Етьєне, у вас... У тебе були раніше жінки?

Монтіні на мить сторопів і втупився в неї розгубленим поглядом. Потім збентежено опустив очі.

— Так, були, — винувато пробурмотів він і хотів був кинутися до її ніг, але Бланка, намагаючись утримати його, опинилася в його обіймах.

— І скільки? — запитала вона.

Етьєн ще більше розгубився, не знаючи, що й відповісти. Він вже давно втратив лік молодим жінкам та дівчатам, з якими за останні два роки мав близькі стосунки. Його розгубленість невідь чому викликала у Бланки захват, і, не дочекавшись відповіді, вона притислася губами до його губ.

Передовсім Монтіні навчив її цілуватися, і того дня, всупереч своєму звичаю, вона не пішла до церкви.

Розділ XXIII

Божевілья Рікарда Іверо

Того літа віконтові Іверо йшов двадцять перший рік. Він був троюрідним племінником короля Навари, сином та спадкоємцем наймогутнішого після короля наварсько-

го вельможі — дона Клавдія, графа Іверо, а по лінії матері, Діани Юлії, він доводився двоюрідним братом нині правлячому імператорові Августу XII. Був він високий на зріст, стрункий, світловолосий і вродливий, як античний бог, щоправда, на відміну від богів, він не відзначався фізичною силою та витривалістю — і це, мабуть, була єдина його вада. Рікард, здавалося, мав усе, що потрібно для повного щастя, — молодість, красу, здоров'я, знатність та багатство, — проте щасливим себе не počував. У чотирнадцять років його сподобило без пам'яті закохатися в свою троюрідну сестру Марґариту, і відтоді все його життя було підпорядковане одній меті — добитися від неї взаємності.

Минали роки. Рікард дорослішав, разом з ним дорослішала Марґарита, і дедалі довшою ставала шеренга її коханців, на яких він поглядав звіддалік, мало не божеволіючи від ревностів та відчаю. Марґарита ставилася до нього лише як до брата, навідріз відмовляючись бачити в ньому мужчину. А тим часом його рідна сестра Гелена була нестямно закохана в нього, і навряд чи її зупинив би страх перед гріхом кровозмішення, якби не впертість Рікарда, для якого на світі не було іншої жінки, крім Марґарити. А на довершення всього, ще одна троюрідна сестра Рікарда, Жоанна Біскайська, віднедавна загорілася бажанням стати його дружиною і з цією метою прагнула налаштувати проти нього Марґариту, щоб та випадково не надумалася відповісти взаємністю на його кохання. А оскільки Жоанна не відзначалася особливим розумом і в своїх інтригах була надто прямолінійна, то невдовзі про її підступи дізнався Рікард і всіма фібрами душі зненавидів її.

Коли ж, нарешті, його мрія здійснилась, і Марґарита (почасти на зло Жоанні) подарувала йому свою любов, Рікард остаточно втратив голову. Якщо раніше він просто кохав Марґариту, то після першої близькості з нею він став обожнювати її, і з кожною наступною ніччю чимраз несамовитіше. Втім, і Марґарита згодом почала від-

чувати до Рікарда значно глибше почуття, ніж те, що вона звикла називати коханням. Дедалі частіше Маргарита з'являлася на людях в Рікардовім товаристві, а з кінця червня вони проводили разом не лише нічні години, а й більшу частину дня, мов законне подружжя. Багато хто в Наварі вже почав говорити, що врешті їхня наслідна принцеса постатечнішала, знайшла собі майбутнього чоловіка, і тепер слід чекати оголошення про весілля.

Однак сама Маргарита про одруження не думала. До Різдва, коли вона обіцяла батькові вийти заміж, було ще далеко, квапитися з цим вона не хотіла, і всі розмови на цю тему, що їх раз по раз заводив з нею Рікард, неодмінно закінчувалися бурхливими сварками. Зазвичай це траплялося вранці, а ввечері вони вже мирилися, і як відступну Рікард дарував Маргариті якусь вельми коштовну дрібничку, все глибше грузнучи у трясовині боргів.

Того липневого вечора, про який ми збираємося розповісти, він подарував їй на знак їх чергового примирення після чергової ранкової сварки дивовижної краси перлове намисто, за яке виклав шалені гроші.

Майже годину витратила наварська принцеса, разом з Бланкою та Матильдою вивчаючи Рікардів подарунок, розглядаючи його в різних ракурсах та за різного освітлення і приміряючи його одна на одній. З цією метою Маргарита тричі, а Матильда двічі міняли сукні. Бланка не перевдягалася лише тому, що її покої розташовувалися в іншому крилі палацу, а всі сукні наварської принцеси були на неї задовгими.

Рікард увесь саяв. Він знову був у ладах з Маргаритою, критичне сприйняття дійсності, що загострювалося в нього зранку, надвечір, як звичайно, притупилося, всі тривоги, побоювання та погані передчуття були забуті, майбутнє бачилося йому в рожевих тонах, а зараз він був по-справжньому щасливий.

Досхочу намилиувавшись собою та своєю новою красою, Маргарита дзвінко поцілувала Рікарда в губи.

— Це завдаток, — пообіцяла вона. — Далебі, Рікарде,

ти чудо! Таких чарівних подарунків я не отримувала ще ні від кого, навіть від батька... Між іншим, сьогодні й татусь мені дещо подарував. Ось, каже, донечко, поглянь. Може, тебе зацікавить.

— А що за подарунок? — спитала Бланка.

— Зараз покажу.

Маргарита вийшла з кімнати, а за хвилину повернулася, тримаючи в руках невеликий, розмірами з книгу, портрет.

— Ну як, кузино, впізнаєш?

Невідь чому (а якщо гарненько подумати, то з цілком зрозумілих причин) Бланка почервоніла.

— Це Філіп Аквітанський...

— Атож, він. Чудова робота. Тільки, по-моєму, художник перестарався.

— В якому сенсі?

— Надто вже вродливий твій Філіп на портреті. Навряд чи він такий у житті.

— А от і помиляєшся, — напрочуд жваво заперечила Бланка. — На мій погляд, цей портрет дуже вдалий, і художник нітрохи не полестив Філіпові.

— Он як! — промовила Маргарита, облизнувши губи. — Виходить, не даремно його прозвали Красунчиком.

— А ще більше, — уїдливо зауважив Рікард, дивлячись на портрет з відвертою ворожістю, — йому пасувало б прізвисько Красуня.

Бланка докірливо поглянула на Рікарда, а Маргарита всміхнулася:

— І справді, він дуже схожий на дівчину. Якби не очі і не одяг... Гм. Він, певно, не лише жінкам, а й чоловікам подобається. Правда, кузино?

Бланка зніяковіла. Її коробило від таких розмов, і вона охоче ухилилася б від відповіді, проте побоювалася, що в такому разі Маргарита знову почне глузувати з її „непристойної сором'язливості“.

— Ну... словом... Був один, дон Педро де Хара, прости Господи його грішну душу.

— Він що, помер?

— Так. Філіп убив його на дуелі.

— За що?

— Дон Педро спробував... цього... залицятися до Філіпа. А він викликав його на дуель.

— За ці самі залицяння?

— Так, за них.

— Яка жорстокість! — озвався Рікард. — Мало того, що дон Педро страждав через свої погані схильності, так він ще й поплатився за це життям.

Бланка кинула на Рікарда спопеляючий погляд.

— Припиніть, кузене! — жорстко промовила вона. — Передусім, Філіп уявлення не мав про погані схильності дона Педро, а його... його залицяння він розцінив як на-смішку над своєю зовнішністю. Це по-перше. А по-друге, вас анітрохи не займає гірка доля бідолашного дона Педро де Хари. Ви переслідуєте цілком певну мету — очорнити кузена Аквітанського в Марґаритиних очах.

— Гаразд, облишимо це, — примирливо сказала наварська принцеса. — А ти, Рікарде, будь обережніший, коли йдеться про Бланчиного кумира...

— Кузино!.. — збентежено промовила Бланка.

— А ти, любонько, не вдавай з себе ображену невинність, — відмахнулася Марґарита. — Не намагайся переконати мене в тому, що Красунчик тобі вже не подобається... Гм. І він подобається не лише тобі. Матильдо, що ти скажеш?

Дівчина насилу відірвала погляд від портрета і в розгубленості закліпала очима.

— Прошу, пані? Про що я маю сказати?

— Про Філіпа Аквітанського. Як він тобі?

— Він дуже гарний, пані.

За цими простими й наївними словами Марґарита завважила ту сором'язливу ніжність, той особливий, неповторний солодко-тривожний щем у серці, що їх відчуває невинна дівчина, вперше усвідомивши себе жінкою.

— Ти теж вважаєш, що він схожий на дівча?

— Аж ніяк, пані. Він схожий на Трістана.

— На Трістана? — розсміялася Маргарита. — Чим же він схожий на Трістана?

— Ну... Він вродливий, добрий, мужній...

— Мужній? — скептично перепитала наварська принцеса.

— Атож. Пані Бланка якось казала, що дон Філіп Аквітанський вважається одним з найкращих лицарів Кастилії.

— А дивлячись на його портрет, цього не скажеш.

— Проте це так, — зауважила Бланка. — Філіп часто перемагав на турнірах, що їх улаштовував мій батько.

— І найчастіше тоді, — усміхнулася Маргарита, — коли королевою любові та краси на турнірі була ти... До речі, ти знаєш, що мій татусь запросив його бути одним з призвідників турніру з нагоди дня мого народження?

— Щось таке я чула.

— І це симптоматично. Схоже, батько збирається перетворити святковий турнір на змагання претендентів на мою руку. Вже напевно відомо, що як мінімум чотири призвідники з семи будуть мої женихи.

— Аж чотири?

— Так. П'ятим, мабуть, стане кузен Біскайський — адже він перший принц крові. А ще два місця татусь, очевидно, зарезервував для Рікарда та кузена Арагонського, якщо вони раптом виявлять бажання переломити списи на мою честь... Гм, в чому я дуже сумніваюся.

Рікард почервонів. Він ніколи не брав участі в турнірах, бо від природи був фізично слабкий — що, однак, ніскільки не заважало йому бути палким коханцем.

— Один з тих чотирьох, як я розумію, Філіп Аквітанський, — прийшла йому на допомогу Бланка. — Другий граф Оска. А ще двоє?

— Уяви собі, — сказала Маргарита. — Буде Ерік Датський.

— Той самий бродячий принц?

— Так, той самий...

— Перепрошую, пані, — втрутилася в їхню розмову Матильда. — Але чому його називають бродячим принцом?

— Бо він постійно бродить, цебто мандрує. Мандрує й воює. Кузен Ерік шостий син датського короля, на батьківщині йому нічого не світить, от він і вештається по всьому світові в пошуках якої-небудь корони. Недавно його погнали втришия з Балкан, отож тепер він вирішив спробувати щастя на Піренеях.

— А четвертий хто? — спитала Бланка. — Часом, не Тибальд де Труа?

Маргарита усміхнулася:

— Він-він. Моє безнадійне кохання.

— Чом це безнадійне? Він же любить тебе.

— Це я й мала на увазі. Він любить мене — а я не даю йому жодних надій.

— В такому разі, ти неправильно висловилася, — зауважила Бланка. — Це ти його безнадійне кохання.

Маргарита знизала плечима.

— Яка різниця! — сказала вона. — І взагалі, не чіпляйся до слів. Ти сама не дуже добре розмовляєш ґалльською.

— Зате правильно.

— А ви знаєте, пані, — знову втрутилася Матильда, звертаючись до Бланки. — Минулого року пані Маргарита надіслала панові графу Шампанському...

— Замовкни! — різко перебила її Маргарита; щоки її вमितь почервоніли. — Що надіслала, те надіслала. Він сам напросився.

— А в чому, власне, річ? — поцікавилася Бланка.

— Та ні в чому. Просто Тибальд де Труа — настирливий тип. Чотири роки тому він здійснював паломництво до мощів Святого Якова Компостельського, щоб помолитися за одужання своєї дружини, і, природно, проїздом побував у Памплоні. Саме тоді ми з ним і познайомилися. І уяви лишень: наступного ж дня він освідчився мені в коханні — а тим часом його дружина була при смерті. Він,

напевно, дуже зрадів, коли повернувся додому і дізнався, що вона померла.

— Не суди необачно, кузино. Звідки ти знаєш, що він зрадів?

— А звідти! За два місяці по тому він попросив у батька моєї руки. Коли ж я відмовила йому, він заповзався тероризувати мене довжелезними листами у віршах. Їх уже стільки назбиралося, що я не знаю, де їх подіти.

— Накажи переплести в томи, — порадила Бланка. — Це зробить честь твоїй бібліотеці. Тибальд де Труа, попри всі його недоліки, видатний поет.

— Можливо, можливо, — не стала заперечувати Маргарита. — Правда, ваш Руїс де Монтіхо ні в грош його не цінить.

Бланка зневажливо пирхнула:

— Теж мені, авторитет знайшла! Його просто гризе заздрість до таланта дона Тибальда. Як на мене, Руїс де Монтіхо — несерйозний поет.

— А граф Шампанський, по-твоєму, серйозний? Та легковажнішої за нього людини я ще не зустрічала!

— З ним особисто я не знайома, — відповіла Бланка, — тому не беруся судити, що він за людина. Але поет він серйозний, навіть геніальний. Хоч я не вважаю себе великим знавцем поезії, все ж насмілюся припустити, що нащадки поставлять Тибальда де Труа на одну дошку з такими видними фігурами в літературі, як Вергілій, Гомер та Петрарка.

Слова „дошка“ та „фігури“ викликали у Маргарити дивний ланцюжок асоціацій. На відміну від Бланки, пристрасної шанувальниці шахів, наварська принцеса терпіти не могла цю гру — за шахівницею вона відверто нудьгувала, і її хилило на сон. Услід за словом „сон“ у її голові завертілося слово „постіль“, що викликало приємні думки про те, чим люди займаються в ліжку, окрім того, що сплять.

Маргарита млосно поглянула на Рікарда й солодко позіхнула.

— Ну все, друзі, — заявила вона. — Наша вечірка скінчилася. Пізно вже, час лягати спатоньки. Рікарде, проведи кухню до її покоїв. Пан де Монтіні, либонь, заждався від неї звістки.

Бланчине лице обдало жаром, і, щоб приховати збентеження, вона квапливо попрямувала до виходу. Виконуючи прохання Марґарити, Рікард подався за нею.

Весь шлях вони пройшли мовчки, думаючи кожен про своє. Біля своїх дверей Бланка затримала Рікарда.

— Кузене, — сказала вона. — Я дуже вболіваю за вас. Боюсь, це може зле скінчитися.

— Про що ви кажете?

— Про ваші стосунки з Марґаритою. Вона просто грає з вами в кохання. А ви тіште себе марними сподіваннями.

Рікард похмуро всміхнувся:

— Я не сліпий, кузино. Я все бачу, все знаю. Проте боротимуся до кінця.

— А коли...

— Прошу вас, кузино, не треба. Я навіть не уявляю, що буду робити, „а коли“.

— Ну, зрозумійте ж нарешті, що на одній Марґариті світ клином ще не зійшовся.

— Для мене зійшовся.

— Невже в усьому світі немає іншої жінки, гідної вашого кохання?

— Чому ж, є, — відповів Рікард. — Навіть дві. Та, на жаль, обидві не для мене — ви вже заміжня, а Гелена моя рідна сестра.

Бланка скрушно похитала головою:

— Далебі, ви божевільний, Рікарде!..

Коли Рікард повернувся, Марґарита вже роздяглася й чекала його в ліжку. А поруч, на невисокому столику стояв, притулений до стіни, портрет Філіпа.

— Навіщо це? — досадливо промовив Рікард, вказуючи на портрет. — Щоб зайвий раз познущатися з мене?

— А яка тобі, власне, справа? — Маргарита піднялася з подушок і сіла в ліжку, підібгавши під себе ноги. — Нехай побуде тут, поки його не заступить оригінал.

— Маргарито! — розпачливо простогнав Рікард. — Ти розриваєш моє серце!

— Ах, які гучні слова! Яка безкрай відчаю! — Вона простягла до нього руки. — Ну, ходи до мене, мій маленький. Я миттю твоє серденько вилікую.

Рікард скинув з ніг черевики, забрався на ліжку і пригорнув її до себе.

— Маргаритко моя, Маргаритко, — прошепотів він, зариваючись лицем у її запашному волоссі. — Квіточко ти мій ненаглядна. Як я житиму без тебе?...

— А навіщо тобі жити без мене? — спитала Маргарита. — Живімо разом. Ти такий милий, такий хороший, я так тебе кохаю.

— Поки, — додав Рікард.

— Що „поки“?

— Поки що ти кохаєш мене. А потім...

— Не думай, що буде потім. Живи сьогоднішнім днем, вірніше, сьогоднішньою ніччю, і все владнається само собою.

— Якби ж то так... Ти, до речі, знаєш, чому моя мати не схвалює наших стосунків? Не тільки тому, що вважає їх гріховними.

— А чому ж іще?

— Виявляється, багато років тому вона склала на нас з тобою гороскоп.

— Ну й що?

— Зірки з цілковитою певністю сказали їй, що ми принесемо одно одному нещастя.

— І ти віриш у це?

— Боюся, що вірю.

— Так навіщо ти кохаєш мене? Чому не порвеш зі мною?

Рікард важко зітхнув:

— Та хоч би тому, що я не в змозі відмовитися від тебе. Ти така прекрасна, ти просто божественна...

— Я божественна! — розсміялася Маргарита. — Помиляєшся, любий! Я лише вкрай розбещене, розпусне дівча.

— Так, ти розбещена, ти розпусниця, — погодився Рікард. — Але я люблю і твою розбещеність, і твою розпусність, я люблю в тобі все — і достоїнства, і вади.

— Навіть вади?

— Їх особливо. Якби їх не було, ти була б зовсім іншою жінкою. А я люблю тебе таку, саме таку, до останньої часточки таку, яка ти є. Іншої мені не треба.

— Я є така, яка я є, — задумливо промовила Маргарита. — Тоді не гаси свічки, Рікарде. Шила в мішку не сховаєш.

Розділ XXIV

Гріхопадіння Матильди де Монтіні

— Неподобство! — незадоволено пробурчав Гастон д'Альбре, розлігшись на канапі у просторій і воднораз затишній вітальні розкішних апартаментів, що були відведені для Філіпа в палаці наварського короля.

— Авжеж, — обіззався п'яненко́ий Симон де Біґор. — Це дуже неввічливо.

Він сидів на підвіконні, розмахуючи в повітрі ногами. Поруч нього стояв Габріель де Шеверні, готовий будь-якої миті підстрахувати друга, якщо той раптом надумає випасти в розчинене вікно.

Останній з присутніх, Філіп, стояв перед великим дзеркалом і прискіпливо вивчав своє відображення.

— Що неввічливо, це вже напевно, — погодився він.

Всі четверо щойно повернулися з урочистого обіду, що його король Навари дав з нагоди прибуття ґасконських гостей, і на який Маргарита не зволила прийти, посиляючись на відсутність апетиту. Саме з цього приводу Га-

стон та Симон висловлювали своє незадоволення. Філіпа ж обурила здебільшого безцеремонність принцеси: адже вона могла вигадати й менш зухвалий привід — скажімо, погане самопочуття.

А втім, він не вважав цей принцесин вибрик лихим для себе знаком — радше якраз навпаки. Добре розміркувавши, Філіп дійшов висновку, що Марґаритина витівка свідчить про надзвичайне роздратування, образу і навіть уражену гордість. Найпевніше, Марґарита все-таки вирішила зупинити свій вибір на ньому — і зараз досадує через це, відчуває себе приниженою, переможеною...

Філіп добродушно всміхнувся своєму зображенню в дзеркалі і дав собі слово, що незабаром примусить Марґариту забути про досаду й приниження, що їх вона почуває зараз.

— Та перестань вже зирити в це бісове дзеркало! — роздратовано промовив Ґастон. — Ото ще франт, все чепуриться й чепуриться! І так вже гарненький до непристойності. Достоту як дівча.

Філіп перевів на кузена лагідний погляд.

— І зовсім я не чепурюся.

— Ну, так милуєшся собою.

— І не милуюся. Просто думаю.

— Про що, як не секрет?

Якусь мить Філіп вагався, потім відповів:

— А раптом Марґарита виявиться вищою за мене? Адже не даремно мене прозвали Коротуном, я справді невисокий на зріст.

— Для чоловіка, — флегматично уточнив Ґабріель.

— Зате вона, кажуть, висока для жінки.

— Оце ж біда буде! — глузливо сказав Ґастон. — Справжнісінька трагедія.

— Ну, щодо трагедії ти трохи перебільшуєш, — сказав Філіп. — Але...

— Але в ліжку з високими жінками ти відчуваєшся не дуже впевнено, — закінчив його думку Ґастон. — Що за

дурниці! Далекі, не розумію: яка, власне, різниця, хто вищий? Особисто я ніколи цим не переймався.

Філіп зміряв поглядом довготелесу постать кузена і гмикнув:

— Певна річ! Навряд чи тобі випадало кохатися з семифутовими красунями.

Д'Альбре реготнув.

— Твоя правда, — здався він. — Про це я якось не подумав. Мабуть, мені не судилося пізнати, яке це задоволення — трахати дівку вищу за себе.

Філіп гидливо пирхнув. Попри свій великий досвід (а може, й завдяки йому), він усіляко уникав вульгарних висловлювань, коли йшлося про жінок, і без особливого задоволення вислуховував їх від інших.

Симон, що весь цей час сидів на підвіконні, розмахуючи ногами і щось муркочучи собі під ніс, раптом виявив жваву зацікавленість темою їхньої розмови.

— А що? — запитав він у Філіпа. — Ти хочеш переспати з Марґаритою?

Філіп нічого не відповів і лише клацнув зубами, украй вражений безглуздістю питання.

Ґастон здивовано втупився в Симона.

— Це ж треба... — скрушно промурмотів він. — Хоча я знаю тебе з пелюшок, часом у мене складається враження, що ти клеїш з себе дурня. Ні-ні, я певен, що це не так, а проте враження складається. Не говоритиму за інших, та особисто я не бачу нічого дивного в тому, що Амеліна гуляє на стороні. Ще б пак! З таким чоловіком...

Симон почервонів від збентеження й розгублено заморгав.

— Ти мене ображаєш, Ґастоне. Ну, не здогадався я...

— А про що тут здогадуватися, скажи будь ласка? Передусім Філіп хоче одружитися з Марґаритою, і взагалі... Та що й казати! Хіба не зрозуміло, що коли вже такий запеклий баболоб, як наш Філіп, приїхав погостювати до такої чарівної шльондри, як Марґарита, то без палок-пихалок між ними ніяк не обійдеться.

— Заткни пельку, друже, — ввічливо порадив йому Філіп. — Тебе слухати гидко.

Ґастон осміхнувся і труснув головою.

— Бісова твоя делікатність! — промовив він, знизуючи плечима. — Просто не збагну, як у тобі можуть уживаються святенник та розпусник.

Філіп хотів відповісти, що розпусність буває різна і що розбірливість у словах ще не святенництво, та якраз цієї миті відчинилися двері з передпокою, і до вітальні зазирнув його паж д'Обіак — білявий хлопчина тринадцяти років з вічно всміхненим лицем і легковажним поглядом красивих оксамитових очей.

— Монсеньйоре...

— Ти невинуватий, Маріо! — роздратовано перебив його Філіп. — Коли вже навчишся стукати в двері?

— Перепрошую, монсеньйоре, — промовив паж, марно намагаючись зобразити глибоке розкаяння. — Зовсім з голови вилетіло.

— Це й не дивно, — прокоментував Ґастон. — У тебе, хлопче, один лише вітер у голові гуляє.

— Що правда, то правда, — погодився Філіп. — Я тримаю його в себе саме через його унікальну недбалість... Ну, чого тобі, Маріо?

— Тут одна панночка, монсеньйоре. Каже, що прийшла до вас за дорученням пані принцеси.

— Он як! — пожвавішав Філіп. — Що ж, запроси її. Негоже примушувати даму чекати, надто ж коли вона — посланниця принцеси.

Він улаштувався в кріслі, схрестив ноги і прибрав величного вигляду.

Маріо ширше розчинив двері і відступив углиб передпокою.

— Прошу, панно, проходите.

До кімнати плавною ходою увійшла струнка чорноволося дівчину в ошатній сукні з темно-синього оксамиту і схилилася перед Філіпом у шанобливому реверансі. Ґастон, Симон та Ґабріель привітали її шанобливими по-

клонами, а Філіп — кивком. Він навіть зробив порух, ніби збираючись встати з крісла, але останньої миті передумав. З його обличчя зник бундючний вираз, поступившись місцем замилюванню, а в очах запалахкотіли хтиві вогники. Він мимоволі облизнув губи і запитав:

— Мій паж не помилився? Вас прислала пані Маргарита — чи сама богиня Афродита?

Гастон д'Альбре стиха захихотів. А дівчина ніяково всміхнулась і відповіла:

— Я прийшла за дорученням пані принцеси, монсеньйоре. Її високості дуже прикро через той інцидент...

— Це щодо обіду?

— Так, монсеньйоре. Сьогодні пані була зла... зле себе почувала... і так вийшло. Тому вона всіляко перепрошує і висловлює сподівання, що не дуже образила вас.

Філіп зобразив щирий подив:

— Образила? Ради Бога! Я нітрохи не ображаюся. Якщо пані принцеса не прийшла на обід, то вона мала на це підстави. І не мені судити, достатні вони чи ні. Так їй і скажіть.

Гастон тихенько пирхнув:

— Який лицемір!

Дівчина знову всміхнулась і продовжила:

— Сьогодні ввечері пані принцеса влаштовує невеликий прийом для молодих сеньйорів і дам. Її високість просила запитати, чи не погодитесь ви з вашими друзями та родичами приєднатись до цього товариства.

„Так-так,“ — подумав Філіп. — „Це ще краще, ніж я сподівався. Вечір у порівняно вузькому колі, інтимна обстановка... Але ж чорт! Яка чарівне дівча! Невже Маргарита навмисно прислала її, щоб відвернути мою увагу від своєї персони? Гм, треба визнати, що почасти їй це вдалося...“

— Перекажіть пані принцесі, що ми з вдячністю приймаємо її запрошення, — відповів він. — О котрій почнеться прийом?

— За годину після заходу сонця, цебто близько дев'ятої. Її високість пришло за вами своїх пажів.

— Чудово.

Відтак у вітальні запанувала мовчанка. Дівчина все так само захоплена дивилася на Філіпа, сором'язливо всміхаючись. У відповідь він відверто роздягав її поглядом.

Ґастон з байдужим виглядом сидів на дивані і нишком осміхався. Він і заговорив першим:

— Між іншим, панно. Ви мені когось нагадуєте. От тільки не збагну, кого саме.

— Прошу, монсеньйоре? — стрепенулася дівчина. — Можливо, ви знаєте мого брата, Етьєна де Монтіні?

— Атож, це він... Отже, ви його менша сестра — Матильда, якщо не помиляюся?

— Так, монсеньйоре, Матильда. Матильда де Монтіні.

— Гарне у вас ім'я, — сказав Ґастон. — Як і ви вся. Правда, Філіпе?

Той ствердно кивнув і нагородив Матильду чарівливою усмішкою. Вона збентежено опустила очі, щоби її з рожевих зробилися яскраво-червоними.

— Ви дуже люб'язні, панове...

Ґастон підвівся з дивана і розпрямив плечі.

— Ну, гаразд, піду попереджу наших хлопців, щоб о пів на дев'яту були вже готові.

— Правильно! — зрадів Філіп. — Неодмінно попередь. І ви, Симоне, Ґабріелю, також ідіть — перевдягніться, відпочиньте трохи.

Обоє скорилися накозаві й вийшли з кімнати слідом за Ґастоном. При цьому Симон іронічно посміхався, а Ґабріель чомусь був похмурий і пригнічений...

Коли вони лишилися удвох, Філіп ласкаво звернувся до Матильди:

— Прошу сідати, панно. Вибирайте, де вам зручніше. — Він по-змовницькому підморгнув їй, всім своїм виглядом показуючи, що найзручніше місце в нього на колі-

нах. — Офіційна аудієнція закінчена, і нам можна не до-тримуватися протоколу.

— Дякую, монсеньйоре, — збентежено відповіла дівчина. — Та краще я постою. Тим більше, що мені час повертатися до пані.

— Тоді я теж постою, — сказав Філіп, підводячись з крісла. — І до речі, я вас ще не відпустив.

— Прошу, монсеньйоре?

— Хто буде присутній на сьогоднішньому прийомі? Із знаті, певна річ.

— Ну, передусім, пані Бланка Кастильська. Можливо, що буде її брат, дон Фернандо.

— Он як! — здивувався Філіп. — Граф де Уельва вже приїхав?

— Так, монсеньйоре. Її високість якраз давала мені доручення, коли їй доповіли про прибуття пана принца.

— Гм. А мені здавалося, що він мав супроводжувати свою сестру, принцесу Нору.

— Пані Елеонора приїде трохи згодом, разом зі старшим братом, королем доном Альфонсо.

— Навіть так! Цікаво... Отже, на прийомі будуть принцеса Бланка і, можливо, граф де Уельва. Ще хто?

— Пані Жоанна, сестра графа Біскайського.

— А сам граф?

— Ні, він не... мм... Він лише вчора повернувся з Басконії, і в нього назбиралося багато невідкладних справ.

„Ясно,“ — подумав Філіп. — „Маргарита і її кузен так не сприймають одно одного, що навіть уникають особистих зустрічей...“

— Дякую, панно. Продовжуйте, будь ласка.

— З усіх, гідних вашої уваги, лишилися тільки пан віконт Іверо та його сестра, пані Гелена.

— Віконт, як і раніше, дружить з пані принцесою? — поцікавився Філіп. Він неквапно ходив по кімнаті, поступово наближаючись до Матильди.

Дівчина ніяково опустила очі:

— Ну, власне... Загалом, так.

— А ваш брат?

Якщо попереднє питання викликало у Матильди легке і цілком зрозуміле замішання, то згадка про Етьєн явно збентежила її.

— Перепрошую, монсеньйоре. Боюсь, я не зрозуміла вас.

„Отакої!“ — вразився Філіп. — „Невже Марґарита, всупереч своїм принципам, взяла собі відразу двох коханців?... Проте з цим ми розберемося трохи пізніше.“

Він підступив до Матильди впритул і рішуче притягнув її до себе. Дівчина покірно, без найменшого опору, віддалася в його обійми.

— Монсеньйоре!.. — швидше простогнала, ніж промовила вона.

— Називай мене Філіпом, любонько... О, Боже, яка ж ти гарненька! Ти просто зводиш мене з розуму! І я справді здурію... якщо зараз не поцілую тебе.

Що він і зробив. Його поцілунок був довгим і ніжним; таким довгим і таким ніжним, що у Матильди аж дух захопило.

Потім вони цілувалися жадібно, несамовито. Відсутність досвіду Матильда компенсувала самовідданістю юної дівчини, що вперше пізнала кохання. У кожний поцілунок вона вкладала всю свою душу і з кожним новим поцілунком чимраз дужче п'яніла від захвату, відчуваючи якесь радісне потрясіння.

Філіп підхопив напівнепритомну дівчину на руки, переніс її на канапу і, весь тремтячи від нетерпіння, гарячково став стягувати з неї сукню. Трохи опам'ятавшись, Матильда перелякано відсахнулася від нього й обсмикнула спідниці.

— Що ви, монсеньйоре! — злякано промовила вона. — Це ж... Адже сюди можуть увійти... І побачать...

— Ну, й нехай бачать... Ах, справді! — схаменувся Філіп. — Твоя правда, крихітко. Даруй, я зовсім втратив голову. Я ж казав, що ти зводиш мене з розуму. — Він обняв її за плечі. — Ходімо, любонько.

— Куди? — злякано спитала Матильда.

— Як це куди? Звісно, до спальні. У ліжечко.

Матильда вирвалася з його обіймів.

— О, Боже! — вигукнула вона, відступаючи все далі від нього. — До спальні?!.. Не треба! Прошу вас, не треба...

Філіп спантеличено поглянув на неї.

— Але ж чому? Зараз лише шоста, часу в нас удосталь, і ми зможемо гарно порозважатися. Будь слухняною дівчинкою, ходімо зі мною.

Він встав з канапи і попрямував до неї. Матильда задкувала від нього, аж поки не вперлася спиною в стіну. Вона зіщулилася, немов зацьковане звірятко; погляд її безпорадно метався по кімнаті.

— Прошу вас, монсеньйоре, — заблагала Матильда. — Не треба!..

Філіп наблизився до неї впритул.

— Треба, дороженька, треба. Якщо, звісно, я подобаюсь тобі.

— Ви подобаєтесь мені! — палко запевнила вона. — Я... я вас люблю.

— Так в чому ж річ?

— Я боюся... Мені страшно...

Філіп розсміявся і дзвінко поцілував її тремтливі губи.

— Не бійся, зі мною не страшно. Повір, крихітко, я не зроблю тобі боляче. Навпаки — ти пізнаєш стільки насолоди, що тобі й не снилося.

Матильда у відчаї притисла руки до грудей.

— Але ж це такий гріх! — прошепотіла вона. — Страшний гріх...

Філіп усе зрозумів:

„Ага! Вона, виявляється, не лише незаймана, що вже само по собі дивина, вона ще й святенниця. Ніколи б не подумав, що Марґарита тримає в себе таких фрейлін... Гм... А може, вони з нею ніжні подружки?...“

З розчарованим виглядом він відійшов від Матильди, сів у крісло і сухо промовив:

— Гаразд, можеш іти.

Матильда зблідла. В її очах заблищали сльози.

— О, монсеньйоре! Я чимось обрадила вас?

— Ні в якому разі. Я ніколи не ображаюся на жінок, навіть якщо вони дурять мене.

— Дурять! — вигукнула вражена Матильда. — Ви вважаєте, що я обманюю вас?

— Атож, ти збрехала мені. Насправді ти не любиш мене. Повертайся до своєї пані, я більше тебе не затримую.

Дівчина знітилась і тихенько заплакала.

— Ви жорстокий, ви не вірите мені. Не вірите, що я люблю вас...

Філіп застогнав. У багатьох жінок сльози були єдиною їх зброєю — але вони вбивали його наповал.

— Ти помиляєшся, — з останніх сил промовив він, намагаючись зберегти незворушний вигляд. — У тебе просто швидкоплинне захоплення. Воно скоро мине, може, й завтра.

Матильда опустила на встелену килимами підлогу і похнюпила голову.

— Ви помиляєтеся. Це не захоплення, я справді люблю вас... Я покохала вас тієї миті, коли вперше побачила ваш портрет. Пані Бланка багато розказувала про вас... Я так чекала вашого приїзду, а ви... ви не вірите мені!..

Не в змозі далі стримуватися, Філіп кинувся до неї.

— Я вірю тобі, вірю. Я теж люблю тебе. Тільки не плач, будь ласка.

Обличчя Матильди проясніло. Вона поклала свої руки йому на плечі.

— Це правда? Ви любите мене?

— Звісно, люблю, — переконано відповів Філіп і тут-таки винувато опустил очі. — Але...

Матильда швидко притисла долоню до його вуст.

— Мовчіть, не кажіть нічого. Я й так все розумію. Я знаю, що не рівня вам, і не тішуся ніякими ілюзіями. Я не дурна... Але я дурненька! Я розпусниця й безсоромниця! Я розумію, що не повинна любити вас, та все одно лю-

блю... — Вона пригорнулася до нього, торкнулася губами мочки його вуха і пристрасно прошептала: — Я завжди кохатиму вас. Незважаючи ні на що! Ви для мене єдиний, і нікому іншому немає місця в моєму серці. Завжди, завжди я належатиму лише вам. І нехай моя душа вічно горить у пеклі...

Філіп промовчав, і тільки міцніше обняв дівчину, відчуваючи, як на обличчя йому набігає пекуча краска сорому. Він завжди почував сором, коли йому вдавалося звабити жінку. Але щоразу, коли він зазнавав поразки, його розбирала досада.

— Мені час іти, — врешті озвалася Матильда. — Пані, напевно, вже зачекалася мене.

— Так, так, звичайно, — погодився Філіп. — Про неї я зовсім забув. Коли ми зустрінемося знову?

Матильда трохи відсторонилася від нього і торкнулася губами до його губ. Її поцілунок був такий невинний, такий невмілий і такий палкий, що Філіп мало не розридався від розчуття.

— То коли ж ми зустрінемося? — спитав він.

— Коли хочете, — просто відповіла вона. — Адже я люблю вас.

— І ти будеш моєю?

— Так, так, так! Я ваша і прийду до вас, коли ви захочете... Або ви приходьте до мене.

— Ти живеш одна?

— Так, у мене окрема кімната. Пані дуже добра до мене.

— Сьогодні ввечері тебе влаштовує?

— Так.

— Чекай мене десь за годину після прийому.

Матильда покірно кивнула:

— Гарзд. Я чекатиму.

— До речі, як мені знайти твою кімнату?

Вона пояснила.

Розділ XXV

з якого випливає,
що пантера — теж кицька

Більшість вечорів Марґарита проводила в своїй улюбленій Червоній вітальні зимових покоїв палацу, але з нагоди прибуття гасконських гостей вона зібрала свої наближених у залі, де звичайно влаштовувала святкові вечірки в порівняно вузькому колі присутніх. Це було просторе, вишукано вмебльоване приміщення з високою склепінчастою стелею і широкими вікнами, на яких висіли стягнені посередині золотими шнурками важкі шовкові штори. Крізь напівпрозорі фіранки на вікнах виднілися обриси башт на тлі згасаючого вечірнього неба. Позаяк того вечора танців не передбачалося, ложа для музикантів була порожня, а підлога всуціль вистелена андалуськими килимами. Щоб додати обстановці деяку інтимність і навіть фривольність, обидві глухі стіни залу за особистим розпорядженням Марґарити були в спішному порядку завішані барвистими гобеленами на теми античних міфів, переважно еротичного змісту.

Чекаючи приходу гостей, Марґарита сиділа на канапі в оточенні фрейлін і, схиливши набік біляву голівку, неуважно слухала спів менестреля. На її обличчі блукав задумливий вираз — швидше стурбований, аніж мрійливий, а ясно-сині очі були оповиті серпанком смутку.

Віддалік, в укритому леопардовою шкурою кріслі розташувалася Жоанна Наварська, графівна Біскайська — кароока шатенка двадцяти років, яку, при всій її привабливості, важко було назвати навіть гарненькою. Її фігура була нескладна, як у підлітка, обличчя не відзначалося правильністю рис і було по-дитячому простакуватим, з чим різко контрастували занадто чуттєві губи. Проте в усій її подобі було щось надзвичайно привабливе для чоловіків, але що саме — так і залишалося загадкою. Жо-

анна тримала в руках розкриту книгу, не читаючи її, і з нудьгуючим виглядом слухала базікання своєї кузини Гелени Іверо, лише зрідка відгукуючись, щоб зробити якесь неістотне зауваження.

Сліпуча красуня Гелена становила повну протилежність тихій та скромній Жоанні. Їй було сімнадцять років, в ній усе кипіло та вирувало, жодна її часточка не завмирала ні на мить, вона не могла встояти на одному місці і порхала навколо крісла, немов пташка, невтомно цвірінькаючи і раз за разом заливаючись дзвінким сміхом. Її нітрохи не переймало, як це виглядає збоку, і що, можливо, така метушливість не личить принцесі королівської крові, якій змалку належить бути поважною та статечною дамою. А втім, мало знаходилося людей, яким вистачало твердості хоч би в думках засуджувати Гелену за її поведінку. Що б не робила ця струнка зеленоока дівчина з пишною гривною волосся кольору міді, вона зачаровувала всіх своєю життєрадісністю і якоюсь дитячою безпосередністю. Одна її усмішка вбивала в самому зародку всі можливі докори на її адресу. У Гелениній присутності зовсім не хотілося буркотіти про хороші манери і правила поведінки; куди приємніше було просто милуватися нею і разом з нею радіти життю.

Але час від часу, коли погляд Гелени спрямовувався на брата, вона миттю похмурніла, сміх її ставав трохи вимушеним, а в очах з'являлася сумна ніжність упереміж зі співчуттям. Години зо дві тому Рікард серйозно посварився з Марґаритою і фактично отримав у неї відставку. Особливо ж засмучувала Гелену та обставина, що невдовзі після такої бурхливої сварки, сповненої взаємних докорів і дошкульних образ з боку принцеси, Рікард, геть забувши про чоловічу гордість, покійно прийшов на прийом і зараз жалісливо дивився на Марґариту, привертаючи своїм нещасним виглядом загальну увагу...

Ближче до парадного входу, біля одного з вікон, сиділи за шахівницею Бланка Кастильська та Етьєн де Монтіні, які із зухвалою відвертістю обмінювалися закоханими

поглядами, а час від часу й відповідного змісту репліками. В перервах між цими поглядами та репліками, вони грали в шахи, вірніше, Бланка давала Етьєнові черговий урок, пересуваючи фігурки з яшми та халцедону як за себе, так і за нього. Принагідно додамо, що в цій грі Бланка не знала собі рівних, мабуть, у всіх трьох іспанських королівствах*. Під час свого перебування в Толедо Філіп найчастіше програвав їй, зрідка домагався нічиї, і лише лічені рази йому вдавалося обіграти розумницю-принцесу, що дуже відчутно вражало його самолюбство.

За чверть на дев'яту широкі двостулкові двері парадного входу розчинилися, пропускаючи досередини Філіпа з його друзями — молодими гасконськими вельможами. Всі розмови в залі миттю припинилися, і герольд, що понад півгодини простояв біля дверей, чекаючи цієї хвилини, урочисто оголосив:

— Його високість, могутній та грізний сеньйор Філіп Аквітанський, суверенний князь Беарну, верховний сюзерен Мальорки та Мінорки, граф Кантабрії й Андори, гранд Кастилії та Леону, співправитель Гасконі, пер і перший принц Галлії, наступник престолу... — герольд перевів подих і скоромовкою докінчив: — Лицар-поборник віри Христової, кавалер орденів Золотого Руна та Корнелія Великого, почесний командор ордену Фернандо Святого, віце-магістр ордену Людовіка Визволителя!

Маргарита встала з канапи і повагом рушила назустріч гостям. Обличчя її прояснилося, а на вустах заграла привітна усмішка.

— Дуже мило спізнатися з вами, пане принце, — сказала вона, простягаючи йому руку, яку Філіп гречно поцілував.

— До ваших послуг, пані.

Маргарита зміряла його оцінюючим поглядом і, відкинувши подальші умовності, відразу перейшла в наступ:

* Три іспанські королівства — цебто Навара, Кастилія та Арагон.

— А ви зовсім не схожі на войовничого та грізного государя, що за тиждень підкорив усе Байоннське графство.

— Невже? — прийняв її гру Філіп. — А на кого ж я схожий?

— На толедського чепуруна та гульвісу дона Феліпе з Кантабрії.

— Як, на того самого?

— Атож, на того самого дона Феліпе, про який ходить стільки різних пліток і про якого мені багато розповідала кузина Кастильська.

Філіп поглянув у вказаному Марґаритою напрямі й уклонився Бланці як старій знайомій. Вона відповіла йому привітною усмішкою й легким кивком голови. Зодягнена в темно-зелену сукню, яка щільно облягала її гнучкий стан, чітко окреслюючи невеликі, але вже цілком сформовані груди, Бланка була така мила й приваблива, що в Філіпове серце закралася чорна заздрість до графа Біскайського.

— В такому разі, принцесо, — сказав він Марґариті, — ми обидва розчаровані.

— Це чому?

— Бо ви також не виправдали моїх сподівань. Йдучи до вас, я гадав зустріти у вашій особі безжалісну фурію, але, переступивши поріг цього залу, побачив... — Тут він зробив виразну паузу.

— То що ж ви побачили? — нетерпляче спитала Марґарита.

— Мені здалося, що я побачив ангела, що зійшов з небес на нашу грішну землю, — відповів Філіп, пильно дивлячись їй в очі.

Марґарита видимо розгубилася. Вона не могла збагнути, що це насправді — грубі лестощі, чи, може, у Філіпових словах криється якийсь підступ. Так і не дійшовши певного висновку, вона прибрала суворого вигляду і застерегла:

— Будьте обережні, принце! Мій батько розцінив би ваші слова як богохульство.

— Це ви натякаєте на розпис у соборі Пречистої Діви Марії Памплонської? — невинно спитався Філіп.

На ці слова Бланка раптом закашлялася і необережним порухом руки скинула з шахівниці кілька фігур. Жоанна весело всміхнулася, а Гелена вибухнула дзвінким сміхом. І тим важче було стримуватися Марґаритиним придворним, які відчайдушно кривлялися, судомно зчепивши зуби й почервонівши від натуги. Лише Матильда, улюблениця принцеси, дозволила собі тихенько засміятися, прикривши долонею рота.

Рікард Іверо ще більше спохмурнів і кинув на Філіпа войовничий погляд.

А Марґарита досадливо закусилла губу. Їй були дуже неприємні спогади про цей випадок півторарічної давності, коли відомий італійський художник Ґалеацці, що розписував вітражі собору Пречистої Діви в Памплоні, звернувся до наварського короля за дозволом увічнити риси його дочки в образі Божої Матері, але отримав категоричну відмову. Мало того, в запалі праведного обурення дон Александр вигукнув: „Не потерплю святотатства!“ — і ця фраза, на превелике незадоволення принцеси, набула широкого розголосу.

Відчуваючи, що мовчання з ніякового перетворюється на нестерпне, Марґарита запитала:

— І ви згодні з моїм батьком?

Цим питанням вона явно розраховувала поставити Філіпа в скрутне становище, та сподівання її не справилися.

— Так, звичайно, — з невинним виглядом відповів він. — При всій моїй повазі до видатного таланту маестро Ґалеацці, я теж не певен, що він зміг би... Ні, я цілком певен, що він *не зміг* би зобразити вас у всій вашій красі. А як ревний християнин, його величність не міг допустити, щоб в образі Пречистої Діви ви були гірші, ніж є насправді. Саме це, я вважаю, мав на увазі ваш батько, кажучи про святотатство.

Марґарита знов розгубилася. Як і допіру, вона не мо-

гла збагнути, чи він відверто глузує з неї, чи каже це від щирого серця.

— А чому ви так певні, що на портреті я була б гірша, ніж є насправді?

— Бо інакше й бути не може, принцесо. Всі наявні мистецькі засоби занадто бідні й недосконалі, щоб змагатися з майстерністю Творця, з чиеї ласки я маю щастя, тамуючи подих, споглядати найдовершеніше з Його творінь.

— А ви ще й неабиякий улесник, принце! — усміхнулася принцеса.

— Аж ніяк, принцесо. Я кажу те, що є насправді. Мене, звісно, не можна назвати безстороннім і неупередженим щодо вашої краси — далебі, я просто в захваті від неї, — проте навіть неупереджена людина... — Тут він замовк і безпорадно розвів руками, ніби нашттовхнувшись у своїх розумуваннях на несподівану перешкоду.

— Ну, що там іще? — поцікавилася Марґарита.

— Мушу вам сказати, пані, що неупереджених щодо вас людей в природі не існує.

— Аж так?! Поясніть, прошу.

— Тут і пояснювати нічого, принцесо. Річ у тім, що всі чоловіки, бачачи вас, не тямлять себе від захоплення, а жінки — шаленіють від заздрощів.

— Гм, це схоже на правду, — сказала улещена Марґарита. — А втім... З вашою тезою щодо чоловіків я, мабуть, погоджуся. Але жінки — невже всі вони такі заздрісні? Коли послухати вас, то виходить, що в мене немає жодної щирої подруги.

— Цього я не казав. Далеко не завжди заздрість іде пліч-о-пліч з недоброзичливістю. Можна почувати до людини найщирішу приязнь і разом з тим неусвідомлено применшувати її достоїнства. Безсторонність, неупередженість, хоч почасти об'єктивне ставлення до вас з боку жінок передбачає вищість, а мені — перепрошую за обмеженість — явно бракує фантазії навіть уможлядно припустити існування жінки, довершенішої за вас.

Марґарита аж зашарілася від задоволення.

— Однак є ще старики, діти, священнослужителі... євнухи, нарешті.

— У вашій присутності, моя принцесо, старики молодіють, діти дорослішають, євнухи згадують, що колись були чоловіками, а священнослужителі починають шкодувати про той день, коли вони, склавши обітницю, відреклися від мирських радощів.

„А він дуже милий,“ — подумала Маргарита. — „Спершу пригостив мене гіркою пігулкою, але потім густо здобрив її солодкими лестощами.“

— А ви дуже милі та люб'язні, мій принце. Навіть заяложені компліменти у ваших устах набувають якоїсь особливої, неповторної чарівності... Та здається, ми надто захопилися розмовою і зовсім забули про ваших друзів. А це вже зовсім не годиться — обминати увагою таких привабливих молодих сеньйорів, — кокетливо додала вона. — Представте їх мені.

— Як вам завгодно, пані. Сподіваюся, графа д'Альбре ви ще не забули?

— Звісно, ні. Рада вас бачити, графе, — сказала принцеса, подаючи Гастонові руку для поцілунку.

— Ернан де Шатоф'єр, граф Капсірський. Воював на Святій Землі разом з Філіпом-Августом Французьким.

Маргарита привітно кивнула.

— А згодом воював проти нього в Байонні, — додала вона. — У вашому оточенні, принце, я бачу лише одного справжнього лицаря — пана де Шатоф'єра — зате якого лицаря! Правду кажучи, дотепер я вважала, що такі богатирі існують лише в легендах часів короля Артура та Карла Великого. — Вона знов повернулася до Ернана, що стояв, потупивши очі, явно улещений її словами. — Я багато чула про ваші подвиги, пане де Шатоф'єр. Кажуть, ви чудом уникли полону... то пак, не чудом, а завдяки вашій неймовірній мужності та везінню.

— Нескінченне милосердя Боже, моя принцесо, — скромно відповів Ернан.

— Віконт де Біґор, — представив Філіп Симона.

— Вже віконт? А отже, ваш батечко граф? Дуже мило, пане де Бігор... До речі, як почувається ваша дружина? — запитала Марґарита, лукаво поглядаючи на Філіпа.

Симон густо почервонів.

— Дякую, пані, з нею все гаразд, — відповів він, зиркаючи спідлоба на того ж таки Філіпа.

Потім надійшла черга Габріеля.

— Як, теж віконт? — здивувалася Марґарита і кинула швидкий погляд на Симона. — Авжеж, розумію. За великим рахунком саме вам, пане де Шеверні, я зобов'язана щастям бачити нашого любого принца цілим та неушкодженим. Це дуже похвально, коли сюзерен не забуває про заслуги своїх васалів і винагороджує їх по справедливості.

Гастон схилився до Симона і пошепки пояснив йому, на що натякає принцеса, кажучи про заслуги та винагороду. Симон образився.

Коли Філіп представив їй усіх своїх супутників (а таких було більше десятка), Марґарита взяла його попід руку і мовила до інших:

— Прошу вас, панове, проходьте, знайомтеся з моїми дамами. І сміливіше, не бійтеся їх, вони в мене справжні овечки, скромні та сором'язливі.

Філіп осміхнувся.

„Гарненькі овечки!“ — подумав він. — „Хижі та хтиві вовчиці в овечій... цебто в жіночій подобі. А втім, і мої хлопці не в тім'я биті. Сьогодні вони добряче погуляють!..“

Насамперед Марґарита познайомила Філіпа зі своїми кузинами Жоанною та Геленою. Ні з тією, ні з іншою в нього змістовної розмови не вийшло — Жоанна була чимсь заклопотана, слухала його неухважно і відповідала невлад, а біля графівни Іверо вже вже нарізав кола Гастон, і Філіп, як справжній друг, вирішив не заважати йому, — отож незабаром вони з Марґаритою підійшли до столика з шахівницею.

— Сподіваюся, мені немає потреби знайомити вас, — сказала Марґарита.

Бланка всміхнулася йому своєю чарівною усмішкою і трохи винувато промовила:

— Якщо, звичайно, кузен Філіп ще не забув мене.

— Та хіба можна вас забути, кузино! — палко відповів Філіп, дбайливо взяв тендітну Бланчину руку і, за своїм звичаєм (але всупереч іспанській традиції, що приписувала цілувати повітря над долонею жінки, не торкаючись шкіри), ніжно притиснувся до неї губами.

Тут-таки він завважив, як в очах молодика, що сидів напроти Бланки, промайнула блискавка, а на його вродливе обличчя набігла тінь досади й роздратування. Філіп допитливо поглянув на юнака.

— Пане де Монтіні?

Етьєн підвівся з-за столика й уклонився:

— До ваших послуг, монсеньйоре.

Попри це запевнення, в його голосі виразно бриніли зухвалі нотки. Бланка кинула на Монтіні докірливий погляд і скрушно похитала головою. Маргарита ж іронічно всміхнулася.

Філіп погоршливо кивнув Етьєнові, дозволяючи сісти, і знову повернувся до Бланки:

— Люба кузино, мене прикро вразила звістка про смерть вашого найяснішого батька. Від себе особисто і від усієї моєї рідні висловлюю вам щире співчуття.

Бланка схилила голову, і Філіп мимохіть замилювався нею. Вона була надзвичайно гарна в смутку, як, власне, у будь-якому іншому настрої та за будь-яких обставин. Філіп завжди захоплювався своєрідною, неповторною Бланчиною красою, він вважав її досконалою й неперевершеною, аж це несподівано для себе виявив, що зараз вона стала ще чарівнішою, ще привабливішою, ніж була в Толедо. За минулі півроку з Бланкою сталася якась зміна — незначна, здавалося б, майже невлловима і швидше внутрішня, ніж зовнішня, а проте дуже істотна, якщо не сказати — ґрунтовна. Якусь хвилю Філіп розгублено і трохи приголомшено дивився на неї, кліпаючи віями, поки врешті не збагнув: вона стала жінкою і вона щаслива в

заміжжі... Та в чи заміжжі?

Ця підозра спонукала Філіпа пильніше придивитися до Монтіні, і лише тоді він звернув увагу, що одягнений той аж ніяк невідповідно до своїх скромних достатків. Чого тільки варті були елегантні черевики з кордовської шкіри, ошатний берет з павиним пером, манжети та комір з найтонших мережив — не кажучи вже про чудовий костюм, пошитий з найкращих (і, природно, найдорожчих) ґатунків шовку та оксамиту і прикрашений безліччю срібних позументів.

„Дуже цікаво!“ — подумав Філіп. — „Або він збрехав мені стосовно своїх боргів і тепер тринькає мої грошенята, або... Чорт забирай! Невже він обкрутив Бланку? В такому разі зрозуміло, чому він так мало писав про неї, клятий хлопчисько!.. А втім, я теж гарний. Треба було надіслати двох шпигунів — щоб вони стежили один за одним.“

— До речі, принце, — озвалася Марґарита, порушуючи прикру мовчанку, викликану згадкою про покійного короля Кастилії. — У кузини є для вас звістка.

— Яка?

— Про Альфонсо та Нору, — відповіла Бланка. — Мій брат Фернандо... ви знаєте, що він вже приїхав?

— Знаю.

— Так от, Фернандо повідомив, що Альфонсо з Норою мають бути в Памплоні не пізніше ніж за чотири дні.

— Отже, кузен Альфонсо, незважаючи на повоєнні клопоти, все-таки вирішив особисто взяти участь у церемонії передачі нареченої.

— Певна річ, — втрутилася Марґарита. — Раз Нору прийматиме сам наречений...

— Імператор? — пожвавішав Філіп. — Виходить, чутки про його можливий приїзд не були пустими балачками?

— Як бачите, ні. Тиждень тому він зі своїм почтом висадився в Барселоні, і ми чекаємо його прибуття з дня на день.

— Це ж чудово, — сказав Філіп. Він ще жодного разу не бачився з молодим королем Італії, але багато чув про нього й тішився думкою про скору зустріч з цією винятковою людиною — мудрим та зваженим правителем, глибокодумним філософом і талановитим поетом водночас.

— Разом з Августом Юлієм, — тим часом продовжувала принцеса, — їде посланник візантійського імператора, архонт Андронік Метохіт. Архонт — це титул на зразок нашого графа.

— Так, знаю, — кивнув Філіп. Вони з батьком розраховували зустрітися з візантійським посланником ще літом, але той затримався в Римі і через гінець запропонував перенести їхню зустріч на початок осені.

— Крім того, — додала Маргарита, — святкування збираються відвідати королі Галлії й Арагону, а також наслідний принц Франції з дружиною та кілька німецьких князів.

— Оце так! — похитав головою Філіп. Він, звичайно, знав, що під приводом участі в торжествах до Памплони мають прибути повноважні представники сусідніх держав, і був обізнаний про предмет майбутніх переговорів, проте не чекав, що чотири делегації очолять королі, а ще одну — наступник престолу.

— Бачу, ви здивовані, — зауважила Маргарита. — Чому?

Філіп нахмурих чоло, зображаючи глибоку задуму. Потім промовив:

— Здаюся, принцесо! Зваживши всі обставини, мушу визнати, що заручини спадкоємиці наварського престолу з могутнім сусідом заслуговують особливої уваги з боку інших госуларів.

Бланка весело всміхнулася, тішачись замішанням кухини. Юнак, що стояв неподалік і чув їхню розмову — а це був Рікард Іверо, — підійшов ближче й зупинився біля Монтіні.

— З могутнім сусідом? — перепитала Маргарита. — На кого ви натякаєте?

Філіп з удаваною прикрістю зітхнув.

— Ви мене шокуєте, кузино. Я кажу про вашого нареченого, а ви прикидаєтеся, буцім ні слухом ні духом про нього не чули. І як, по-вашому, має почуватися людина, чия наречена каже йому прямо в очі, що не знає його? Ви вбиваєте мене своєю черствістю.

Маргарита дзвінко розсміялася:

— Далебі, принце, ви чудо! Кузина Бланка розповідала про вашу екстравагантну манеру залицяння, і ось я пересвідчилася, що вона ніскільки не перебільшувала. Ви справді йдете напролом.

— Та невже? — здивувався Філіп. — А мені завжди здавалося, що я надзвичайно делікатний і коректний з жінками. Я дуже шаную Бланку, проте з прикрістю мушу зазначити, що наразі вона помиляється. — Він легенько вклонився їй. — Ви, часом, не ображаєтеся, кузино?

Бланка заперечно похитала головою; в її карих очах танцювали лукаві бісики.

— Крім того, принцесо, — вів далі Філіп, — я ніяк не збагну, з чого ви могли судити про мою манеру залицяння.

— Як це з чого?! А допіру що ви робили, як не залицялися?

— Залицявся? Побійтеся Бога, принцесо! Я і в гадці не мав ні до кого залицятися. Треба сказати, що залицяння взагалі не в моїм звичаї. Як правило, я просто беру те, на що накину оком, і не марную часу на якісь там залицяння. — З цими словами він демонстративно *накинув оком* на Маргариту.

— Оце так нахаба! — протягло мовила вона, дивлячись на Філіпа мало не з захопленням. — Такого нахабу, як ви, я ще ніколи не зустрічала... І навряд чи колись ще зустріну.

— Щодо цього не сумнівайтеся. Як ваш майбутній чоловік, я зобов'язуюсь захищати вас від усіх сумнівних типів, що матимуть нахабство накидати на вас оком.

Рікард стиснув кулаки і зробив крок уперед.

— До речі, мій принце, — сказала Марґарита. — Дозвольте представити вам мого кузена, пана віконт Іверо... гм... вірного слугу наварської корони.

Філіп приязно кивнув:

— Дуже мило, віконте. Я мав честь познайомитися в Толедо з вашим батьком і проникся до нього якнайглибшою повагою. Сподіваюся, ми з вами теж станемо добрими друзями.

Якщо блискавки в очах Монтіні Філіп бачив лише мигцем, то палаючий погляд Рікарда вивергав їх безперервно. На Філіпа наринувла хвиля лютої ненависті й безмежного відчаю.

„Господи помилуй!“ — вжахнувся він. — „Та це ж божевільний! Зараз він кине́ться на мене...“ — І Філіп мимоволі напружився, готовий будь-якої миті відбити напад Рікарда.

Марґарита й не думала втручатися, щоб запобігти сутичці. Здавалося, наварську принцесу цілком влаштовувало добрячий мордобій на її честь, і вона з цікавістю чекала подальшого розвитку подій. Становище врятувала Гелена, яка, відчайдушно кокетуючи з Ґастоном, не переставала краєм ока спостерігати за Рікардом. Побачивши, що назріває скандал, вона полишила свого залицяльника, швидким кроком перетнула зал і рішуче взяла брата за руку.

— Ходімо, Рікарде. Пан д'Альбре хоче з тобою поговорити. Перепрошую, кузини, пане принце... — Потім вона люто поглянула на Марґариту і крізь зуби просичала: — Яка ж ти сучка!

— Заспокойся, кузино, — лагідно, але з уїдливими нотками в голосі відповіла їй Марґарита. — Ніхто тут не збирався кривдити твого коханого братика. До того ж ми з принцом зараз йдемо... Вибач, Бланко, ми ненадовго відлучимося.

Філіп ввічливо розпрощався з кастильської принцесою, і обидві пари відійшли від шахового столика в різні боки.

— Що з віконтом? — поцікавився Філіп.

Вона недбало махнула вільною рукою:

— Нічого особливого. Не звертайте на нього уваги, принце, часом він буває нестерпний.

— Ревнує?

Маргаритині щоким спалахнули яскравим рум'янцем.

— А хіба в нього є підстави для ревнощів?

— Ну, коли ви вважаєте, що у знехтуваного коханця немає ніяких підстав почувати неприязнь до свого щасливого суперника... — Тут він багатозначно замовк.

Принцеса повернула голову й пильно подивилася йому в очі:

— А вам не здається, принце, що ви занадто самовпевнені?

— Ні, не здається. — Філіп стійко витримав її погляд і додав: — А от ви, кузино, навпаки — не дуже впевнені в собі.

Він відчув тремтіння її руки.

— Дурниці!

— Аж ніяк. Ви намагалися дивитися на мене суворо, але у ваших очах було благання.

Маленькі пальчики міцно вчепилися в його руку.

— Марно стараєтеся, пані, — спокійно зауважив Філіп. — Коли жінки завдають мені фізичного болю, я відчуваю насолоду.

Хватка послабла.

— Так от, щодо гостей, — бухнула Маргарита ні до ладу, ні до прикладу, що свідчило про її цілковиту розгубленість. Вона гарячково шукала зачіпку, щоб змінити тему, і по ланцюжку асоціацій повернулася до того моменту, коли розмова зіслизнула на хисткий ґрунт. — Я, звісно, не заперечую, що серед них будуть такі, кого передусім цікавлять святкування, і, сподіваюся, таких буде більшість. Ось, наприклад, французи. Філіп де Пуатьє радий-радісний можливості попиячити в новому оточенні, бо, кажуть, йому до смерті набридли його старі товариші по

чарці. Проте далеко не всі приїзять через мене. Для декого це лише зручна нагода зібратися разом і при особистій зустрічі, без посередників, вирішити нагальні питання міждержавних стосунків. — Принцеса на секунду замовкла і кинула на Філіп швидкий погляд. — Тільки не вдавайте, що для вас ці збори несподіванка. Мені добре відомо, що ваш батько був одним з їх ініціаторів. І не думаю, що він приховував це від вас.

— Я цього не казав, — серйозно відповів Філіп. — Для мене несподіванка, що переговори вирішили вшанувати своєю присутністю перші особи всіх зацікавлених держав. Бракує лише французького короля.

— Він усе ще страждає від ран, отриманих у Палестині, — сказала Маргарита і всміхнулася. — А також від ураженої гордості. Спочатку він потрапив у полон і мусив укласти з сарацинами принизливий для себе мир; після повернення на батьківщину виявив, що Нормандія більше не хоче бути під його рукою; а в довершення всіх його бід, один честолюбний юнак заходився копати під Французьку державу з півдня.

— Байонна ніколи не належала королям Франції за правом, — заперечив Філіп. — Сент і Ангулем також. Я лише відновлюю історичну справедливість. — А після деяких вагань він додав: — Поки що.

— Поки що? — перепитала принцеса. — А що буде далі?

— Потім надійде черга власне Франції. Час уже об'єднати всі галльські землі, як південні, так і північні, в одну могутню державу. В минулому Галлія була єдиною країною від Ла-Маншу до Середземного моря; так мусить бути і в прийдешньому.

Маргарита похитала головою:

— А знаєте, я від самого початку підозрювала, що ваше честолюбство не обмежується однією лише короною вашого дядька Робера. Либонь, за своєю вдачею ви завоюник. Десь у глибині душі ви мрієте підкорити весь світ.

— Ще б пак! Адже я прямий нащадок Філіпа Войовни-

ка. Та і як не мріяти про підкорення світу з таким конетаблем, як у мене.

Філіп кивнув у бік Ернана, який, перебуваючи в оточенні дам, розважав своїх співрозмовниць розповіддю про найдраматичніші битви на Святій Землі. Гордо випинаючи груди, почергово поправляючи шпагу й осмикуючи розкішний білий плащ з чорним хрестом тамплієрів, він говорив без угаву, радий, що знайшов уважних слухачів, і знай кидав на жінок спопеляючі погляди. А втім, ці пристрасні погляди ще нічого не означали: Ернан дивився так на будь-який предмет, живий та неживий, і марні були спроби деяких панночок загравати з ним.

— Чудовий воїн! — з щирим захопленням сказала Маргарита. — Мабуть, побачивши його серед вас, єзуїти дуже перелякалися.

— Певна річ, — відповів Філіп, ховаючи іронічну усмішку. Звістка про напад єзуїтів на поїзд гасконців вже встигла облетіти пів-Іспанії, проте конфуз, що трапився з Ернаном, якось лишився непоміченим.

— А вам відомо, що Родріго де Ортегаль вже усунений з посади прецептора Наварського, заарештований і незабаром постане перед судом ордену? Його наступник, пан д'Еперне, вчора запевнив мого батька, що пан де Ортегаль діяв самовільно і всупереч статуту, за що буде суворо покараний.

— Гм... Якщо його й покарають, то не за напад на нас, а за те, що він зазнав невдачі.

— Я теж так думаю, — погодилася принцеса. — Ніхто з самостійно мислячих людей не сумнівається, що Ортегаль діяв за прямим наказом Інморте. Останнім часом єзуїти геть знахабніли. Я чула, що під час нападу вони навіть не намагалися приховати своєї приналежності до ордену.

— Так, — підтвердив Філіп. — Вочевидь, вони були впевнені в своєму успіхові й хотіли, щоб весь світ знав, як вони обходяться зі своїми ворогами. Гадаю, цей напад був задуманий, як попередження для всіх інших. Інморте

напевно знав, що на переговорах у Памплоні, серед іншого, обговорюватиметься майбутнє відлучення його ордену від церкви.

— Давно треба було це зробити, — схвально промовила Маргарита. — Будь моя воля, я б їх усіх... Ні, уявіть лише, цей покруч де Барейро мав нахабство проситися в призвідники турніру.

— Он як! І що ж відповів ваш батько?

— Звісно, відмовив. Вірніше, він просто проігнорував його прохання. Та можна не сумніватися, що цей єзуїтський виродок все одно заявиться на турнір і постарается зіпсувати свято. Якщо він переможе, це стане справжньою катастрофою.

— Не хвилюйтеся, принцесо, — заспокоїв її Філіп. — Я не дозволю йому це зробити.

Останні слова він промовив трохи неуважно, бо вони якраз проходили повз невеличку групу з трьох осіб — Симона, Габрієля та Матильди. Признавши в Габрієлеві країнина, дівчина жваво розмовляла з ним французькою; той дуже ніяковів і відповідав їй короткими фразами. Симон, як міг, старався підбадьорити друга.

— Що ви так дивитеся на Матильду? — з раптовою підозрою спитала Маргарита.

— Чарівне дитя, — стримано відповів Філіп.

— І, боюся, ви вже накинули на неї оком, — зітхнула принцеса. — Та й вона явно небайдужа до вас. Коли прийшла від вас, була дуже схвильована, а очі її якось дивно блищали... Та й не їй одній ви запаморочили тут голову.

— А кому ще?

— Мені, наприклад.

— Це слід розуміти як комплімент?

— Ну... Вважати це авансом.

Філіп жартівливо вклонився:

— Дякую за комплімент, пані. Я приймаю ваш аванс і обіцяю при першій-ліпшій нагоді відробити його.

Маргарита кокетливо поглянула на нього і млосним голосом промовила:

— Присядьмо, мій принце. Я трохи втопилася.

Вона влаштувалася на оббитій м'яким плюшем канапі, помахом руки прогнала менестреля та двох фрейлін, що не знайшли собі кавалерів, і дала копняка карликові-блазню, що плутався в неї під ногами.

— Це й тебе стосується, дурню. Забирайся геть!

Коли карлик утік, Філіп сів поряд з принцесою — і, ніби ненароком, набагато ближче, ніж це приписував етикет. Маргарита не стала робити йому зауваження, а навпаки — сама ще трохи присунулася до нього.

— Так я чекаю, — сказала вона, мліючи.

— Що ви чекаєте?

— Відповіді на мій комплімент.

— А хіба я зобов'язаний відповідати?

— Звісно, ні. Але правила поведінки з дамами...

— А, правила... Ну, це інша річ. То що ви хочете почути?

— Що я теж запаморочила вам голову. Що ви трішки закохані в мене.

— Але ж це неправда!

— Як?! Невже я не подобаюся вам?

— Подобається. Але я не закоханий у вас.

— Проте збираєтесь одружитися зі мною.

— Не збираюсь, а просто одружуюсь. Без усяких намірів. Вас щось не влаштовує?

Маргарита роздратовано гмикнула.

— Так ні, що ви! — промовила вона. — Все чудово. Ви не любите мене і, проте, маєте намір одружитися. Адже це так заведено — одружуватися без кохання.

— Так справді заведено, — з непроникливим виглядом відповів Філіп. — В нашому колі всі шлюби укладаються за розрахунком, а що ж до любові, то для того й існують коханці та коханки — щоб любити їх і щоб вони любили вас. От покличете до себе віконта Іверо і спитайте в нього про кохання. У відповідь він відразу кине́ться цілувати ваші ніжки, які, здається мені, цілком заслуго-

вують такого з ними поводження. — Останні його слова супроводжувалися відвертим роздягаючим поглядом.

— Нахаба! — похитала головою Маргарита. — І не просто нахаба, а винятковий нахаба.

„Ага, попалася, пташечко!“ — задоволено подумав він. — „Не такий страшний чорт, як його малюють. Ті, хто казав про круту вдачу принцеси, анітрохи не розуміються на жінках. Насправді ж вона агнець Божий...“

Філіп помилявся, але його помилка пояснювалася не зовсім звичайною поведінкою Маргарити цього вечора. Чи не вперше за багато років наварська принцеса стушувалася перед чоловіком і не змогла виявити свою скандальну вдачу. Хижа пантера втягла гострі кігті й перетворилася на миролюбну кицьку, яка ніжно горнулася до господаря, просячи його про ласку.

— До речі, про кохання та коханців, — сказала раптом Маргарита. — Погляньте-но! — І вона нишком кивнула в бік шахівниці.

Подавшись уперед, Бланка пошепки щось говорила Монтіні. Той уважно слухав її й лагідно усміхався. Погляди в обох були такі красномовні, що не лишалося жодного сумніву щодо характеру їхніх стосунків.

— Врни справді коханці?

— Ще гірше. Боюсь, Бланка всерйоз захоплена цим хлопцем. І ні від кого не приховує свого зв'язку з ним.

— Диво та й годі! — зачудовано промовив Філіп. — Скромниця Бланка, і раптом... Ніколи б не подумав, що вона зважиться на таке. — І він кинув на Монтіні заздрисний і, слід додати, трохи роздратований погляд.

— Вам прикро? — з усмішкою запитала Маргарита.

Філіп почервонів.

— Звідки ви взяли?

— Знаю я вашого брата. Зізнайтеся, принце: адже ви вважали, що раз Бланка устояла перед вашими чарами, то вже ніхто не зверне її зі *путі істини*. Аж це з'являється якийсь селяк і домагається успіху там, де ви спіймали облизня. Ясна річ, це дратує вас, відчутно зачіпає ваше

самолюбство, і зараз ви мимоволі думаєте, як краще по-квитатися з цим хлопцем за нібито завдану вам образу.

— Та ні, — промимрив Філіп, украй збентежений тим, як легко розкусила його Маргарита. — Просто я знаю Бланку з одинадцяти років і, здавалося б, добре вивчив її вдачу, але... тепер я розумію, що це мені тільки здавалося. Я навіть подумати не міг, що всього за півроку вона зможе подолати своє суворе виховання.

— А проте подолала.

Філіп пильно поглянув на Маргариту:

— І, схоже, я знаю, хто посприяв такій швидкій зміні.

— Ну-ну! — образилася принцеса. — Як що, то завжди винна я. Ви, між іншим, не оригінальні в своєму припущенні. Чомусь всі засуджують мене, а Бланці ставлять на карб лише те, що вона, наївне й недосвідчене дитя, не змогла протистояти моєму поганому впливу. Насправді ж це — брудний наклеп. У кожнім разі не я вчила Бланку називати Монтіні любим у присутності мого батька.

— Та що ви кажете? — недовірливо перепитав Філіп. — Не може бути!

— І все-таки було. Одного разу, зо два тижні тому, в неї проходилося це слівце — певна річ, ненавмисно. Мій батько не знав, де й подітися від збентеження. Адже він добрячий ханжа, хоч і нешкідливий, зовсім не такий, яким був покійний дон Фернандо. Правда, після цього інциденту в батька з'явилася ідея прогнати пана де Монтіні з Памплони, але нам з Бланкою вдалося заспокоїти його. Бланка вибачилась і пообіцяла, що надалі такого не трапиться. Загалом вона дотримується своєї обіцянки, на людях поводить з Монтіні в межах пристойності, хоч як і раніше не приховує свого зв'язку з ним.

Філіп розгублено похитав головою:

— Виходить, у Толедо я знав *зовсім іншу* Бланку. Оце так! Хто б міг подумати!.. А як ставиться до цього граф Біскайський?

— Ще ніяк. Весь цей час він був у Басконії, лише вчора повернувся і, мабуть, ще нічого не знає.

— А коли дізнається? Можу уявити, як він розізли-
ться.

— То нехай подавиться своєю злістю, — з несподіва-
ною ворожістю промовила Марґарита, а очі її хижо збли-
снули. — Однаково нічого не вдіє.

— Ви думаєте, що граф так просто змиритися з тим,
що його місце на подружньому ложі зайняв хтось інший?

— Ха! Подружнє ложе! До вашого відома, він з кінця
лютого близько до неї не підходить... — З деяким запізне-
нням Марґарита прикусила язика й боязко роззирнулася
довкола. На щастя, її ніхто не почув, крім, звісно, Філіпа,
у якого від несподіванки відвисла щелепа й округлилися
з подиву очі.

— Га?!!! — Цей короткий вигук в поєднанні з ласим
поглядом, що його він кинув на Бланку, був вартий цілої
поєми.

Марґарита дивилася на сторонілого Філіпа і криво по-
сміхалася.

— Чорти лисі! — вилаявся Філіп. — Невже граф... Та
ні, це смішно! У Толедо він разом з своїм дружком Фер-
нандо де Уельвою вів досить розгульне життя, мав купу
коханок, а до хлопчиків, як мені здається, був байдужий.

— З цим у нього гаразд, — підтвердила принцеса, по-
думки лаючи себе за нестриманість. — Тобто, до хлопчи-
ків він справді байдужий, і за доброчесність своїх пажів я
спокійна. Інша річ, покоївки...

— Він що, плутається зі служниці?

— Так... Загалом, так. — Марґарита мигцем погляну-
ла на Жоанну. — Здебільшого зі служниці.

— А що ж Бланка?

— Ну, вона... Просто вона...

— То що ж вона?

— Вона не пускає чоловіка до себе в ліжко, — скоро-
мовкою випалила Марґарита. — Він їй гидкий.

— Так якого ж біса, — роздратовано промовив Фі-
ліп, — вона вийшла за нього заміж?

— А хіба в неї був вибір? — ікрадливо спитала Марґарита.

— Так, був.

— І альтернативою її шлюбу з кузенком Біскайським був шлюб з вами?

— Так.

— І хто ж винен у тому, що ви не одружилися?

— Почасти я, почасти вона, почасти покійний дон Фернандо... — Тут Філіп здивовано підвів брову. — А хіба Бланка вам нічого не розповідала?

— Майже нічого.

— А мені здавалося, що ви з нею близькі подруги, — зауважив він.

— Так, ми подруги, але не такі близькі, як мені хотілося б. Свої таємниці Бланка звіряє кузині Гелені. От з нею вони справді близькі, навіть занадто близькі подружки. — В Марґаритинім голосі Філіпові почулися ревності. — Вони такі любки, я вам скажу. Вічно шепчуться про щось, секретничають одна з одною і нікого, зокрема й мене, до свого товариства не приймають. Прикро навіть... А вам, любий принце, бачу, дуже подобається Бланка.

— Ще б пак! — з готовністю визнав Філіп.

— А я?

— Мені подобаються всі гарні жінки, моя мила принцесо. А ви не просто гарна — ви неперевершена красуня.

— Отже, є ще надія, що ви покохаєте мене?

— Облиште всі сподівання, пані.

— Яка категоричність, принце! Яка жорстокість!

— Жорстокість?

— Атож! Хіба це не жорстоко — говорити таке жінці, якій ви дуже й дуже подобаєтеся.

— Для мене це велика честь, ваша високосте, — з серйозною міною промовив Філіп. — І за які ж заслуги я її удостоївся?

— Годі вам маніричати, дорогий кузене! — огризнулася Марґарита. — Єдина ваша заслуга полягає в тому,

що ви зухвалий, безцеремонний, самовпевнений, самозакоханий... — тут вона важко зітхнула, — і дуже привабливий сучий син.

„А ти, любонько, схоже, закохалася в мене,“ — подумав Філіп. — „Воістину, сьогодні вечір сюрпризів...“

Розділ XXVI

Вечір сюрпризів триває

Філіп повернувся до своїх покоїв близько опівночі. Він втомлено розвалився в кріслі, закрив очі і почав був аналізувати події минулого вечора, та невдовзі облишив це заняття. Думки ліниво ворочалися в його голові, а якщо й прискорювали свій біг, то мчали зовсім не в тому напрямі. Отож Філіп просто сидів, відпочиваючи, загадково всміхався сам до себе і вдавав, ніби не чує приглушеного шепотіння, що час від часу долиняло з маленької кімнати, призначеної для чергового дворянина.

Хвилин за десять до кімнати ввійшов Ґабріель. У руках він тримав тацю з вечерею. Філіп розкрив очі, поглянув на нього і здивовано запитав:

— Чому ти? Я ж велів прислати лакея, а самому йти спати.

Ґабріель щось нерозбірливо пробурмотів, накриваючи невеликий круглий столик поруч крісла.

Філіп гмикнув, байдуже знизав плечима і пересів з крісла на стілець.

— До речі, — сказав він, зробивши ковток вина. — Хто сьогодні черговий у покоях?

— Д'Арінсаль.

— А тим часом його нема. Запропастився десь, негідник. Вранці перекажи йому, що це його передостання недбалість у мене на службі. Коли він надумає ще раз отак зникнути, то хай не повертається, а їде прямісінько в Андору, до того звалища, що зветься його родовим замком.

Ґабріель кивнув:

— Гаразд, перекажу.

Він сів у крісло і нервово забарабанив пальцями правої руки об поруччя, видимо пориваючись щось сказати чи про щось спитати, та ніяк не наважувався.

— Пригощайся, — запропонував йому Філіп.

— Дякую, я не голодний, — похмуро відповів Габріель.

— Що ж, воля твоя. Можеш іти, друже. До ранку ти вільний.

— Але ж д'Арінсаль...

— Біс із ним. Нехай гуляє.

— То, може, я почергую замість нього? — з проблизком надії запитав Габріель.

— Не треба. За покоями догляне Гоше, а я... — Філіп не закінчив і з тихим гарчанням вчепився зубами в засмажену курячу ніжку. Такий грізний апетит непомірно вказував на те, що попереду його чекає бурхлива ніч.

Габріель важко зітхнув і підвівся з крісла.

— Піду перевірю, чи приготовлена постіль.

Філіп відклав убік обгризену кістку й самовдоволено всміхнувся:

— Сьогодні вона мені не знадобиться. Одне чарівне дівча запропонувало мені затишну місцину в своєму ліжечку. Звісно, я не можу відмовитися.

З сусідньої кімнати долинули притлумлені смішки. Але Габріель не розчув їх. Обличчя його спотворила гримаса болю та відчаю, він різко повернувся і майже бігцем вийшов з кімнати, навіть не побажавши Філіпові на добраніч.

Філіп провів його спантеличеним поглядом і похитав головою.

„Дивина!“ — подумав він, повертаючись до перерваної вечері. — „Яка муха його вкусила?“

Грунтовніше розміркувати над Габріелевою поведінкою йому було ніколи. Нашвидку, але ситно перекусивши, він ретельно вимив руки в срібному тазі з уже охололою водою і витер їх рушником. Потім вийняв з канде-

лябра запалену свічку і ввійшов до кімнати, звідки перед тим долинали смішки. На перший погляд там нікого не було, однак, придивившись уважніше, можна було помітити вельми підозріле похитування полога на ліжку.

— Маріо!

Мовчанка.

— Я знаю, що ти тут, — сказав Філіп. — Відлупцюю.

З-за полога визирнула голова д'Обіака.

— Перепрошую, монсеньйоре, я оце щойно задрімав.

Філіп усміхнувся:

— Гаразд, дрімай далі. Залишишся тут до повернення д'Арінсая.

— Добре, монсеньйоре, — кивнув д'Обіак. — А д'Арінсаль повернеться вранці.

— То ти знаєш, де він?

Обличчя пажа розпливлося в усмішці:

— Що робить — знаю, а де — ні.

— Зрозуміло, — сказав Філіп. — Отже, ти лишився замість нього?

— Так, монсеньйоре. А втім, мені й подітися було ніде.

— У твого сусіда теж дівчина?

— Еге ж.

— Ну, ви даєте! Першої ж ночі як з прив'язі зірвалися... До речі, можна поглянути на твою кралу?

Не чекаючи відповіді, Філіп підійшов до ліжка і відхилив полог.

— Моє шанування, панно.

— Добри вечір, монсеньйоре, — збентежено пролопотіла гарненька темноволоса дівчина, квапливо натягуючи на себе ковдру.

— А в тебе губа не з лопуцька, Маріо, — схвально промовив Філіп. — Вітаю з чудовим вибором.

— Ваша школа, монсеньйоре, — скромно відповів хлопець, улещений його похвалою.

— Атож, моя школа. А це, — Філіп кивнув на дівчину, — школа пані Марґарити. Скільки тобі років, крихітко?

— Тринадцять, монсенйоре.

— Чорти лисі! Тобі ще б з ляльками спати, а не з хлопцями... Але ж і розпусниця!

Дівчина почервоніла.

— О, монсенйоре!..

— Це я не про тебе, крихітко, а про твою пані, — заспокоїв її Філіп. — Ну, то бувайте, дітки. Приємної вам ночі.

З цими словами Філіп відпустив полог і попрямував до виходу.

— Взаємно, монсенйор, — кинув йому вслід д'Обіак. — Панночка де Монтіні теж ласий шматочок.

У передпокої Філіп розбудив свого камердинера Гоше, наказав йому прибрати стіл у вітальні й погасити всі свічки, а сам вийшов у коридор. Двоє вартових, що охороняли вхід до покоїв, віддали йому честь брязканням зброї.

Дотримуючись Матильдиних вказівок, Філіп спустився поверхом нижче і знайшов коридор, що сполучав головну будівлю палацу з пізнішою прибудовою, де розташовувалися літні покої принцеси і де, відповідно, зараз мешкав штат її придворних.

Філіп ішов, не уважно дивлячись поперед себе, на його обличчі блукала мрійлива усмішка. Дарма що Маргарита подобалася йому дужче, а її гарне та звабне тіло обіцяло безліч насолод у майбутньому, від цієї ночі з Матильдою він очікував особливої втіхи. Філіп страшенно полюбляв незайманих; а як відомо, дівочу незайманість високо цінують або грубі мужлаї, або ж витончені натури — він належав до останніх. Його вабила їхня недосвідченість у коханні, зворушувала невмілість і наївність. З ними Філіп почував насолоду, схожу на насолоду вчителя за покликанням, що прилучає здібних учнів, опанованих жадобою знань, до таїн світобудови; так само й він відкривав для невинних дівчат новий, незнаний їм світ — світ кохання, солодких мук та пристрасних утіх. А що перша близькість помітно впливає на подальше формування дівчат як жінок, то знаменно, що жодна з тих, чиїм першим мужчиною був Філіп, не дуже шкодувала за втраченою незайма-

ністю.

До того ж Філіпові часом так кортіло знову відчувати себе наївним і недосвідченим хлопчаком, яким він був у чотирнадцять років. Це, природно, вдавалося йому лише з такими ж наївними й недосвідченими дівчатами...

Заглиблений у свої солодкі мрії, Філіп не завважив людської постаті, що зачайлася на його шляху. Коли він наблизився, постать відокремилась від стіни і рішуче перегородила йому дорогу. Філіп різко загальмував, щоб не зіткнутися з нею, і мало не втратив рівновагу.

— Хай йому чорт! Хто це?

— Я, монсеньйоре, — пролунав у відповідь тихий голос.

— Габріелю?! Що ти тут робиш?

— Чекаю на вас, — якомога спокійніше відповів Габріель, проте тремтіння в його голосі зраджувало хвилювання. — Щоб провести вас до ваших покоїв.

— Що за дурниці! — розгублено промовив Філіп. — Друже, з тобою все гаразд?

— Так.

— По твоїй поведінці цього не скажеш. Може, ти перевтомився? То йди відпочинь, а вранці ми поговоримо про все, що тебе турбує. Ти вже даруй, але зараз у мене мало часу, не годиться примушувати дівчину чекати. Ну як, домовилися?

— Ні! — мелодійний тенор Габріеля зірвався на пронизливий фальцет. Він відступив на крок і видобув з піхов шпагу. — Ні, монсеньйоре, до неї ви не підете.

Філіп голосно застогнав і притулився спиною до стіни.

— Зрозуміло! — видихнув він. — Боже, який я недотепа!

— Це вже достеменно, — підтвердив Габріель з якимись дивними інтонаціями в голосі. — Зазвичай ви куди кмітливіші.

— Даруй, друже, я не помітив... Вірніше, не звернув уваги. Ти від самого початку поведився дуже дивно, але я якось не надав цьому значення.

— Ще б пак! Адже ви тільки й думали про те, як чимшвидше забратися в ліжко з Матильдою.

Між ними повисла прикра мовчанка. Філіп не збирався заперечувати або ж виправдовуватися. Габріель був налаштований надто агресивно, щоб прислухатися до його аргументів.

— Ну гаразд, — нарешті, промовив він. — Тут не найкраще місце для серйозних розмов. Ходімо до мене, там і поговоримо. Добре?

— Ні, — сказав Габріель. — Не піду.

— Чому?

— Ця моя справа, монсеньйоре.

Філіп насторожився.

— Що ти задумав, друже? — стурбовано запитав він.

— Ця моя справа, монсеньйоре, — повторив Габріель.

Якийсь час Філіп зосереджено мовчав, щось зважуючи про себе. Потім сказав:

— Здається, я розумію, що ти надумав. І це мені зовсім не до вподоби. Чує моє серце, наламаєш ти дров... Раджу тобі зачекати до завтра. Я обіцяю поговорити з принцесою і з цим зухвалим молодиком Монтіні, і якщо в тебе серйозні наміри, то я від твого імені попрошу Матильдиної руки...

— Вам так кортить зробити з мене другого Симона? — несподівано грубо огризнувся Габріель.

Філіп скрушно зітхнув:

— Будь ласка, не сип мені сіль на рану. Другого Симона з тебе не вийде хоч би тому, що Матильда — ти вже даруй за відвертість — ніяк не тягне на другу Амеліну. По-вір, мені боляче дивитися на Симонові страждання. Я й сам через це страждаю, але нічого вдіяти не можу... А за Матильду можеш не турбуватися, відтепер я до неї й пальцем не приторкнуся. Ти Луїзин брат, і твоє кохання для мене священне. — Він поклав руку йому на плече. — Ходімо до мене.

Габріель уперто похитав головою:

— Ні, не піду.

Філіп аж крякнув від досади.

— Гаразд, роби як знаєш. Але якщо напартачиш, нарікай тільки на себе. Врахуй: Матильда дівчина скромна, порядна і надзвичайно вразлива. Одна твоя поява серед ночі відштовхне її від тебе... А, ну тебе к бісу! Бачу, все це даремно. Дозволь мені пройти.

— Куди? — Габріель знову напружився.

Філіп затримав дихання, притлумлюючи раптовий приступ роздратування.

— Найрозумнішим виходом було б негайно покликати вартових і наказати їм взяти тебе під арешт. На моєму місці Ернан так би і вчинив. — Він відібрав у Габріеля шпагу і шпурнув її углиб коридору. — До твого відома, Матильда не єдина гарненька дівчина, яка тут мешкає. Не до неї я йду, не до неї! Хай мене грець поб'є, якщо я брешу. Така клятва тебе влаштовує?

Не чекаючи відповіді, Філіп рішуче відштовхнув Габріеля і швидким кроком пішов далі.

Розділ XXVII

у якому ми разом з Марґаритою
дізнаємося, чому Філіп відкидає догмат
про непорочне зачаття Сина Божого

Дарма що було вже далеко за північ, Марґарита ніяк не могла заснути. Укрита до талії легким пледом, вона лежала під розкішним балдахіном на широкому та низькому за мавританською модою ліжку і, заклавши руки за голову, з нудьгуючим виглядом слухала монотонне читво своєї фрейліни. Нічний туалет принцеси відзначався особливою вишуканістю. Вона була зодягнена в оторочену мереживом напівпрозору нічну сорочку з такої тонкої, легкої, майже невагомої тканини, що при бажанні її можна було зібгати так, що вона умістилася б у маленькій жіночій долоні.

— Господь з тобою, золотце! — врешті не витримав-

ши, урвала фрейліну Марґарита. — Ну, хіба можна так? Бурмотиш собі під ніс, ніби монах десяту молитву. Це ж тобі не Псалтир.

— Перепрошую, пані, — з лицемірним смиренням промовила юна дівчина. — Але мені справді миліше Священне Писання, ніж вся ця світська писанина.

Принцеса криво посміхнулася:

— Авжеж, звісно. Трохи не забула! Ти ж у нас святенниця...

— Ніяка я не святенниця, — запротестувала дівчина. — Просто порядна жінка, і квит.

— А чи жінка? — засумнівалася Марґарита. — Зовні ніби схожа — і цицьки в тебе на місці, і дірочка між ногами є, часом навіть місячне буває, — та все це лише зовнішні ознаки. А як там усередині? Чи відчуваєш ти себе жінкою? Навряд. Ти просто маленька сучка, Констанцо, дуже любиш видрипуватися й корчити з себе статечну та побожну даму. У кожної нормальної людини є щось від розпусника, а щось від ханжі — та тільки не у вас з Беатою. Мабуть, ви ще в материнській утробі пересварились і не змогли розділити між собою ці дві якості, тому ти взяла собі все святенництво, а твоя сестра — всю розпусність. І ось результат: ти кидаєшся на кожного стрічного попа за благословенням, а Беата лягає під кожного стрічного хлопця... І це в її віці!

— Через те вона ваша улюблениця, — ображено відповіла Констанца. — На відміну від мене — що, втім, не дивно. Адже порядність при вашому дворі вважається мало не за злочин.

Марґарита підвелася на лікті.

— Е-ге-ге, пташечко! Швиденько змینی пісеньку, вона мені не до смаку. Раджу тобі заткнути пельку.

— А я не можу далі мовчати! — у праведному запалі відказала дівчина. — Сумління не дозволяє...

— Сумління, кажеш? — прогарчала принцеса. — Зараз ми побалакаємо з твоїм сумлінням!

Вона скинула з ніг плед, в очах її замерехтіли недобрі

вогники. На щастя для фрейліни, в цей критичний момент двері спальні прочинилися й досередини зазирнула Марґаритина покоївка.

— Пані...

— В чому річ, Лідіє? — незадоволено запитала принцеса. — Знову приперся Рікард? То накажи варті гнати його втришия і більше не турбуй мене з цього приводу.

— Перепрошую, пані, та це не пан віконт.

— А хто ж?

— Монсеньйор Аквітанський. Молодший, зрозуміло.

— Ого! — Підібгавши під себе ноги, Марґарита сіла в ліжку. — Диво, та й годі!.. Що ж, запроси його.

Покоївка з сумнівом глянула на нічну сорочку принцеси, що майже не приховувала її принада, а швидше огортала їх напівпрозорим рожевим серпанком.

— На вас щось надягти, пані?

— А хіба я гола? — роздратовано кинула Марґарита. — Запроси принца, кажу тобі.

Покоївка скорилась, і за хвилину до спальні ввійшов Філіп. Він оцінююче поглянув на принцесу і всміхнувся. Її нічна сорочка справила на нього щонайприємніше враження, і десь на задвірках пам'яті він зробив собі замітку неодмінно роздобути пару таких самих сорочок для Амеліни.

— Добрий вечір, кузене, — сказала Марґарита привітно. — То пак, доброї ночі... Уявіть собі, — швидко заговорила вона, не даючи Філіпові часу на вибачення, — це жахливе дівча мало не довело мене до сказу. Отож що ви з'явилися вельми доречно.

Філіп уважно придивився до фрейліни, на яку спочатку кинув лише побіжний погляд. На обличчі його відбився безмежний подив.

— Оце так сюрприз! — зачудовано мовив він. — Ти вже тут, крихітко! Але як ти встигла?

Дівчина здивувалася не менше за нього:

— Прошу, монсеньйоре?

— Ти це облиш! — відмахнувся Філіп. — Я добре роздивився тебе, коли ти була в ліжку з Маріо...

Фрейліна підскочила, мов ужалена.

— Монсенйоре! — обурено вигукнула вона.

— Та годі вже, годі! — Філіп грайливо погрозив їй пальцем. — Не придурюйся. Хочеш приховати від своєї пані, що позбавила мого пажу невинності? Ну, ні, нічого в тебе не вийде.

Зненацька Марґарита вибухнула гучним сміхом і заходила лупцювати кулаками подушку.

— Ой, сміхота! Ой, не можу!..

Сміючись, вона була ще привабливішою, і мимоволі Філіп зосередив усю свою увагу на ній.

— Ви обізналися, любий принце, — пояснила вона, трохи заспокоївшись. — Констанца тут ні до чого. У ліжку з вашим пажем ви бачили її сестру Беату. Вони близнючки.

— Он воно що! — розсміявся Філіп. — А я вже не знав, що й подумати. — Він повернувся до фрейліни: — Даруйте, панно, за помилку. Я уявлення не мав, що в подруги Маріо є сестра, схожа на неї, як дві краплі води.

— Іди спати, золотце, — додала Марґарита. — Ти вільна.

Дівчина мовчки вклонилася їм обом і вийшла зі спальні, нагородивши Філіпа на прощання далеким від захоплення поглядом.

— Ніколи ще не зустрічала таких схожих і водночас таких різних людей, як Констанца та Беата, — задумливо промовила Марґарита їй услід.

— А хто вони, власне, такі? — поцікавився Філіп.

— Небоги його єміненції нашого дорогоцінного єпископа Памплонського. Він обожнює Констанцу, що не дивно, і вельми прохолодно ставиться до Беати, що також зрозуміло. Тільки от біда — весь час плутає їх... Ну, все, досить про цих чудо-сестричок. Сідайте, кузене, не стовбичте.

Філіп послухався її поради і сів на шовкову подушку, що лежала на підлозі в ногах ліжка.

— Кузино, я дуже перепрошую за це вторгнення...

— Ой, не треба! Не псуйте мені настрою вибаченнями! Що б не привело вас до мене о цій пізній порі, я дуже рада вашим відвідинам. — Вона обхопила коліна руками, трохи схилила голову до правого плеча і пильно поглянула на Філіпа. — Ви чимось схвильовані, кузене? Що сталося?

— Та так, нічого особливого. Просто мені не спиться.

— Мені теж, — підхопила Маргарита і з чарівною безсоромністю додала: — Останнім часом я погано засинаю сама.

— І що ви пропонуєте? — невинно спитався Філіп.

— А що, по-вашому, я маю запропонувати?

— Як це що? Ясна річ, якийсь дієвий засіб від нашого безсоння.

— Це натяк?

— Натяк? На що? Я не розумію вас, кузино.

Маргарита пирхнула:

— Годі вам, кузене! Будьте відвертими: адже ви прийшли до мене не просто так, а з цілком певною метою — покохатися зі мною. Хіба ні?

„Ач!“ — подумав Філіп. — „Як вона набивається! Аж із спідниць вистрибує... Гм, а спідниць на ній якраз і немає.“

— Ну, припустімо, — відповів він, намагаючись проникнути поглядом крізь її напівпрозоре вбрання, що не складало особливих труднощів для його гострого зору.

Маргарита відкинулася на подушку й випростала ноги. При цьому її сорочка закотилася, оголивши до колін її довгі стрункі ніжки. Філіп ласо облизнувся.

— Ну то що, — сказала вона, млосно дивлячись на нього. — Почнемо негайно чи ще трохи побалакаємо?

Філіп докірливо похитав головою. Зухвала поведінка Маргарити лише охолоджувала його запал.

— Кузино, ви...

— Атож, я безсоромна, не заперечую. Зате я відверта — кажу, що думаю, чиню, як мені хочеться, і не бачу

в цьому нічого негожого. Навіщо приховувати від співрозмовника свої думки та бажання, коли він чудово знає про них?

— А який сенс говорити про те, що зрозуміло й без слів? — парирував Філіп.

— Так, принаймні, чесніше. І, якщо хочете, порядніше. На мій погляд, немає нічого гіршого за святенництво, яке, на словах дбаючи про благопристойність та чистоту помислів, поганить усе, до чого лишень торкнеться його смердюче дихання. Саме святенництво спричиняє до більшості найогидніших збочень. Людині, переконаній у ницості, ганебності всього плотського, часом буває легше переступити межу, що розділяє природне та протиприродне, бо вона не завжди помічає її.

— У цьому я згоден з вами, кузино, — кивнув Філіп. — Я цілком поділяю вашу думку про святенництво; та наразі йдеться не про нього. Крім святенницьких правил пристойності, існують інші, розумні й обґрунтовані норми людської поведінки. Якщо хочете, можете назвати їх правилами гарного смаку, бо вони радше з області естетики, ніж етики. Іноді буває корисно змовчати про певні речі — і не ради якоїсь абстрактної благопристойності, а з міркувань... як би це назвати?... витонченості, чи що. Є речі, про які не варто говорити напростець, на них слід лише натякати. Часом навіть найприємніші, найзахопливіші думки, почуття, переживання, убрані в слова, виглядають до крайності вульгарно та банально.

— Зрозуміло. А я була злякалася, що ви станете читати мені мораль.

— Боронь Боже, дорога кузино! Я ще при своєму розумі. Кому-кому, але не мені наставляти вас на путь істини. Тим більше, що в мене немає певності, чи ви взагалі збочили з цього путі.

— Гм... Наш пан єпископ, мабуть, не погодиться з вами.

— А я, мабуть, не погоджуся з вашим паном єпископом. На щастя, не йому вирішувати, хто заслуговує на спа-

сіння, а хто — ні.

— Але Богові, — сумно зітхнула Маргарита; ясний її погляд вмиєть потьмянів.

Філіп здивовано втупився в неї:

— Отакої! Що з вами, принцесо? Ви боїтеся гніву Господнього?

Маргарита знов зітхнула.

— Часом боюся, — відверто зізналася вона. — Здебільшого вечорами, коли лягаю спати одна. Подовгу думаю про свою безсмертну душу, про пекельні муки, про чортів рогатих... Дурниці, звісно... але страшно.

Філіп клацнув язиком.

„Оце так! Хто б міг подумати...“

— Не потерпайте, кузино, — заспокоїв її він. — Вам уготоване місце в раю.

— А вам?

— Не знаю. Але якщо я потраплю до пекла, то аж ніяк не за свою розпусність. Знайдуться гріхи значно серйозніші.

— Отже, ви заперечуєте існування гріха сластолюбства?

— Я переконаний у його *не смертності*. І взагалі: гріх плотський, гріх первородний — все це дурниці.

Маргарита здивовано підвела брови:

— Ви відкидаєте християнське вчення?

— Ні в якому разі. Я лише відкидаю деякі його абсурдні постулати. На мій погляд, автори Священного Писання хибно витлумачили істинне Слово Боже. Не може Господь вважати першопричину життя в основі своїй гріховній, не вірю я в це. Кажучи про плотський гріх, Він, безумовно, мав на увазі всілякі збочення — содомію, мужеложество, лесбійське кохання... — Помітивши, що Маргарита зашарілася, Філіп квапливо додав: — Втім, щодо останнього я не зовсім певен. Багато дівчат обожнюють милуватися, пестити одна одну, цілуватися, спати в одному ліжку — та здебільшого це лише невинні балощі... Гм, перепрошую за нескромне запитання: вам що,

подобаяються дівчата?

— Та ні, не дуже. Мені більше до вподоби хлопці, схожі на дівчат. Як от ви, любий мій кузене. Тут я цілком згодна з доном Педро де Харою. Бідолашний дон Педро! Він постраждав за своє кохання. Об'єкт його нерозділеної пристрасної став винуватцем його смерті — яка розкішна тема для трагедії?

Філіп почервонів.

„Ну, Бланко, постривай! Якщо це ти розбовкала...”

„Ось, маєш!” — злораділа Маргарита.

— Отже, кузене, ви відкидаєте тезу про первісну гріховність усього плотського?

— Геть-чисто відкидаю. А твердження, на зразок „плоть від диявола, душа від Бога“, я взагалі розцінюю як богохульство. Адже саме Господь створив людську плот і вдихнув у неї душу. Нісенітниця якась виходить: за образом та подобою Божими — і раптом від диявола. Ні, і плот, і душа дані нам від Бога, а отже, первісно безгрішні.

— Але в такому разі, — зауважила Маргарита, — непорочне зачаття Сина Божого втрачає своє sacramентальне значення.

— А я не впевнений, що воно взагалі мало місце.

— Як?! Ви не вірите в Сина Божого?!

— Ні, чому ж, вірю.

— Проте заперечуєте непорочність його зачаття?

— Не заперечую, а піддаю сумніву.

— І на якій підставі?

— Мені здається, — з усмішкою відповів Філіп, — що Господь Бог також небайдужий до плотських утіх.

Його слова викликали у Маргарити досить несподівану реакцію. Замість розсміятися цьому, як вважав Філіп, вельми дотепному жарту, вона спохмурніла, блакить її очей набула свинцевого відтінку, як небо перед грозою. Потім, так само несподівано, щоки її спалахнули яскравим рум'янцем, а очі збуджено заблищали. Наче підкинуто пружиною, вона спритно зіскочила з ліжка на встелену

килимами підлогу й міцно схопила Філіпа за плечі.

— Ви що, знущаєтеся з мене?!

Він встав, не зводячи з Маргарити спантеличеного погляду.

— Помилуйте, кузино! Як я можу...

— А проте ви знущаєтеся. Притому жорстоко, безжалісно.

— Хіба?

— Ви ж хочете мене? Признайтеся!

— О, любя Маргарито, — палко прошепотів Філіп, пригортаючи її до себе. — Якщо сам Всевишній не устояв перед Дівою Марією, то де вже мені, грішному. Ти така зваблива, що я...

Вона запечатала його губи довгим і ніжним поцілунком.

— Змія-спокусниця! — сказав він, перевівши дихання. — Твоя сорочка доводить мене до сказу.

— Так ти не заперечуєш існування змія-спокусника?

— Тепер я пересвідчився, що *вона* є.

— Отже, ти любиш мене? — промуркотіла Маргарита.

— Так, люблю.

— Сильно любиш?

— Шалено.

— Мене одну любиш?

— Аж ніяк. Це було б занадто. На тобі одній світ клином не зійшовся.

У відповідь Маргарита вліпила йому дзвінкого ляпаса.

— Та ти просто негідник! Що тобі варто було збрехати?! Ти... ти тупий, самовдоволений нікчема!

Філіп був украй здивований таким вибухом почуттів.

— Що з тобою, Маргарито? — запитав він. — Чому ти...

— Бо я люблю тебе, невдячний! — не витримавши, люто закричала вона. — Тільки тебе! Одного тебе!

„А це схоже на правду!“ — в захваті подумав Філіп і замість відповіді зірвав з неї сорочку.

— Ти ж казав, що вона доводить тебе до сказу, — зауважила Марґарита. Вони були одного зросту, і її швидке дихання обпалювало його лице.

— Від твого чудового тіла я скаженію ще дужче, любонько. — Він схилив голову і грайливо схопив зубами її плече. — Солодка ти моя! Зараз я тебе з'їм.

— З'їси? — млосно всміхнулася вона.

— Ну, якщо не з'їм, то вже напевно зацілую.

— Давай, давай! Цілуй мене, любий, цілуй, коханий...

— І любий, і коханий, — сказав Філіп, підхопивши Марґариту на руки. — Зараз я лусну від гордошів.

Він обережно поклав її на ліжко, а сам заходився скидати з себе вбрання, водночас милуючись досконалим тілом принцеси, яке обіцяло йому чимало захоплюючих відкриттів на безкінечному шляху пізнання жінок.

— Розпуснику, — мовила Марґарита, дивлячись на нього. — Ти роздягаєшся кокетливо, що та жінка.

— Але врахуй, любонько, — сказав Філіп, вже забираючись на ліжко, — коли поруч жінка, особливо така жінка, як ти, мені важко заснути.

— А я й не вимагаю від тебе такого подвигу, — відповіла вона, всім тілом притиснувшись до нього. — Швидше роби щось зі мною, любий, а то я збожеволію... Я дурна, Господи, я закохалася!

„Ну ти й утнув, Господи!“ — подумав Філіп. — „Вона закохалася...“

Це була остання більш-менш твереза його думка, після чого він цілком поринув у вир солодкої пристрасті...

Розділ XXVIII

Тиха вода греблі рве

Лише за півгодини після зіткнення з Філіпом Габріель врешті наважився піти далі. За цей час він анітрохи не заспокоївся, навпаки — ще дужче розпалився і геть розтріпав своє волосся та одяг, коли несамовито кидався від

стіни до стіни, охоплений найсуперечливішими почуттями.

На поверсі фрейлін було темно, хоч в око стрель, тому Габріель видобув з кишені недопалок свічки і запалив її від кресала. Потім він перетнув з кінця в кінець довгий коридор і опинився на початку іншого, обабіч якого через кожні сім-вісім кроків вишикувалися в два рівні ряди невеличкі дверцята.

Габріель підійшов до п'ятих дверей зліва. Зо хвилю він стояв непорушно, збираючись на рішучості, і вже навжився був постукати, аж раптом розташовані навпроти двері тихо розчинилися і в коридор вислизнув Симон де Бігор зі свічкою в руці.

— Габріелю! — здивовано вигукнув він. — Ти? Оце так сюрприз!

— Ради Бога, тихше! — крізь зуби просичав Габріель. — Нащо кричати? Ходімо, швидше!

Він схопив розгубленого Симона за лікоть і силою потягнув його за собою.

— Що сталося, друже. Чому...

— Замовч, бовдуре!

Повернувши за ріг, Габріель зупинився і лише тоді відпустив Симонову руку.

— Що це з тобою? — розгублено запитав той. — Якого дідька...

— А ти якого дідька? Розкричався, мов на базарній площі. Чого доброго, дівчата ще злякаються і зчинять гвалт.

Симон гмикнув:

— Так, твоя правда. Але уяви мій подив, коли я побачив тебе... — Раптом очі його округлилися. — Біля дверей Матильди? Ти був у неї?

Габріелеві щоки запаленіли.

— Ні, не був, — хрипко відповів він. — Ні в кого я не був.

— А чому ж ти тут?

— Ну... Власне... Просто так, гуляю.

Симон пирхнув:

— Так я тобі й повірив... Але стривай-но! — Він підніс свічку ближче до Габріеля й пильно оглянув його з голови до ніг. — Ага! Скуйовджене волосся, розпашіле лице, розтріпаний одяг — мабуть, одягався нашвидкуруч... — Симон похитав головою. — Ні, це неймовірно! Здуріти можна: ти відбив у Філіпа дівчину! Оце здорово! Та він просто лусне зі злості!

— Що за дурниці ти верзеш! Нічого такого не було...

— Так я тобі й повірив, — осміхнувся Симон. — Я ж не дурний, я все помічаю... Ну, і як вона в ліжку, гарна?... Ах так, я ж забув, що це в тебе вперше. Тобі сподобалося?

— Припини! — навіть не вигукнув, а швидше прогарчав Габріель.

Симон спантеличено поглянув на нього і знизав плечима.

— Гаразд, воля твоя, — поступився він. — До речі, чому ти так рано йдеш?

— А ти чому?

— Фе! — гидливо скривився Симон. — Мені не пощастило з дівкою. Шльондра клята! Бах-трах, тихе „ах“, свічку в руки — і бувай здоров. Колода, а не дівка!

— Може, ти сам винен, що не виправдав її сподівань? — з деяким злорадством припустив Габріель. — Розчарував бідолашну дівчину, тим-то вона й прогнала тебе.

— Скажеш іще! Я ж не якийсь там хлопчисько, на зрок тебе. Я чоловік жонатий...

— І рогатий, — несподівано в'їдливо додав Габріель. Взагалі він не мав звички кепкувати з Симона, але зараз, зачеплений за живе його розпитуваннями, не зміг втриматися від кпини.

— Ех, ти! — ображено промовив Симон. — А ще друг...

— Даруй, я не хотів. Яюсь само собою вихопилося.

— Я ж так люблю Амеліну, — затягнув Симон свою стару пісеньку, що вже давно набила Габріелеві оскоми-ну. — Я обожнюю її. А вона, негідниця...

— Вона поклялася більше не зраджувати тебе, — резонно зауважив Габріель.

— Але раніше зраджувала. Ще й як зраджувала!

— І ти вирішив помститися їй? Ну-ну, давай, попереду ще багато часу — може, своє відквитаєш.

Тепер вже зашарівся Симон.

— Ні, що ти! Це так... ненароком. — Він схопив Габріеля за руку і з благанням у голосі додав: — Ти ж нічого не скажеш Амеліні, правда? Бо тоді вона знову загуляє з Філіпом. Взагалі нікому не кажи... Ну, будь ласка, пообіцяй, що мовчатимеш. Хочеш, навколішки попрошу?

— Не варто, я й так нічого не скажу. За умови, звичайно, що ти забудеш про цю нашу зустріч.

— Певна річ! Я німий, як статуя.

— В такому разі, я теж німий, — відповів Габріель. — Добраніч, Симоне.

— А хіба ти не йдеш до себе?

— Ні. Я... е-е... Я трохи прогуляюся.

Симон добродушно всміхнувся:

— Ага, ще захотів! Ну що ж, прогулюйся... Гм, тільки дивись не загуляйся.

Габріель провів Симона довгим поглядом, аж поки той не зник за рогом, відтак нерішуче повернувся до Матильдиних дверей.

„Ходи-но звідси геть, друже,“ — сказала йому здорова частка розуму. — „Дочекайся ранку. Це не найкращий спосіб завоювати прихильність порядної дівчини — заявитися до неї посеред ночі й освідчитись у коханні.“

„Чому ж?“ — відгукнулася інша, що одуріла від пристрасті. — „Все буде гаразд. Я подобаюся їй, але вона не хоче цього зрозуміти, бо втовкмачила собі в голову, що любить Філіпа.“

„Дурниці!“ — заперечив здоровий глузд. — „Це ж справжнісінький самообман.“

„Аж ніяк,“ — упирався дур. — „Це правда.“

Як звичайно, дур узяв гору над доказами здорового глузду. Габріель постукав.

Йому здалося, що минуло кілька довгих годин, перш ніж за дверима почувся шурхіт шовкових спідниць і тихий стукіт клямки замка. Нарешті двері відчинилися, і на порозі з'явилася Матильда. Цієї пізньої пори вона ніби й не збиралася лягати спати і була одягнена в ту ж саму сукню, що й на вечірньому прийомі у принцеси.

Побачивши зовсім не того, на кого чекала, Матильда тихо скрикнула від несподіванки.

— О, Боже! Хто це?... Ви?! А я думала...

— Він не прийде, — хрипко сказав Габріель і ледве стримався, щоб не зайтися надсадним кашлем.

— Про... Про кого ви кажете?

Оскільки Матильда стояла спиною до освітленої кімнати, Габріель погано бачив її обличчя, але був певен, що вона почервоніла.

— Може, мені краще ввійти?

— Увійти? Вам? До мене? — розгублено перепитала дівчина. — Але...

За спиною Габріеля закрипіли, відчиняючись, двері. Матильда перелякано охнула і схопила його за рукав.

— Заходьте! Скоріш!

Габріель не примусив просити себе двічі. Одним стрибком він опинився в кімнаті і швидко зачинив за собою двері.

— Це Розалія, — пошепки пояснила Матильда, схвилювано переводячи подих. — Вона відома пліткарка і, якщо вас побачила, то завтра роздзвонить по всьому палацу, ще й від тебе додасть цілий міх... Господи! Що тоді про мене подумують?! І все ви, ви!

Габріель похмуро всміхнувся, і від його усмішки дівчину пройняла дрож.

— А якби на моєму місці був Філіп, вам було б байдуже, що про вас подумують?

Матильда непритомно зойкнула, закрила очі і приутилася до стіни, намагаючись утриматися на ногах. Її обличчя мертвотно зблідло. Габріель допоміг їй дійти до

крісла й сісти, а сам встав перед нею навколішки і стиснув її руки в своїх.

— Пробачте, панно. Пробачте, якщо налякав вас.

Матильда нарешті розкрила очі і м'яко, але рішуче вивільнила руки.

— Ви ні в чому не винні, пане де Шеверні. Просто я перехвилювалася. І взагалі, я дуже вразлива. То це він прислав вас до мене?

Безсоромниця! Розпусниця!.. Кохана...

Ґабрієлів погляд впав на ліжку в протилежному кутку кімнати, і його серце боляче стислося від думки про те, що сталося б, якби сюди прийшов Філіп.

— Ні, я сам прийшов. Сказати, щоб ви його не чікали. Я переконав його дати вам спокій.

— Розумію, — прошептала Матильда. — Ви дбаєте про мою душу. Ви такі добрі до мене, дякую вам... Ні! — раптом вигукнула вона, заламуючи руки. — Це неправда! Я не можу брехати, не можу дякувати вам... Я грішниця, Господи! Я запекла грішниця, і я не хочу каятися. Навіщо, навіщо ви дбаєте про мене? Хто я вам така? Хіба вам не однаково, гублю я свою душу чи ні?

— Ні, Матильдо, не однаково.

— Але чому?

— А ви не здогадуєтеся? — лагідно спитав Ґабрієль.

Матильда пильно поглянула на нього.

— Здається, я здогадуюсь... О, Боже! Тільки не це!

— Так! — Ґабрієль знову схопив її руки і покрит їх пристрасними поцілунками. — Я люблю вас, Матильдо. Я покохав вас з першого погляду — і кохатиму все життя.

Якийсь час вони мовчали. Матильда збиралася з думками, а Ґабрієль не зводив з неї закоханого погляду. Трохи заспокоївшись, вона рішуче похитала головою.

— Ні, так не можна. Ви не повинні любити мене.

— Чому?

— Це неправильно, несправедливо. Кохання має бути взаємним, інакше буде біда. Я не хочу, щоб ви страждали через мене, я не хочу завдавати вам болю.

— Тоді не треба завдавати мені болю. Зробіть так, щоб я не страждав через вас.

— Але як?

— Дуже просто, покохайте мене... — Ґабріель у відчаї схопився за голову. — Боже, що я верзу!.. Даруйте, панно, я не те хотів сказати, зовсім не те. Я лише прошу дати мені шанс. Не відштовхуйте мене, дозвольте мені заслужити ваше кохання. Ось побачите — ви покохаєте мене. Мені потрібен лише час...

— Ні, пане, — рішуче промовила Матильда. — І не сподівайтесь. Вам у мене нічого не світить. Прошу вас, скоріше розлюбіть мене. Поки ще не пізно — розлюбіть. Ви ніколи не доб'єтесь від мене взаємності, я ніколи не зможу покохати вас. Це неможливо, марно, безнадійно.

„Що ж, доведеться взяти її силою,“ — заявив дур. — „Вона не хоче визнавати своєї помилки. Її треба примусити.“

„Якщо я зроблю це,“ — застеріг здоровий глузд, — „то втрачу її назавжди.“

Цього разу Ґабріель схильний був прислухатися до голосу розуму.

— Я не розлюблю вас, — сказав він. — Я кохатиму вас завжди.

— Ну, будь ласка, — заблагала Матильда. — Забудьте про мене. Не любіть мене, не треба. Я... я люблю іншого.

— Філіпа? Але ж він не любить вас.

— Ні! — вигукнула Матильда. — Він теж кохає мене. Він сам це сказав.

— Атож, звісно! — з неприхованим сарказмом промовив Ґабріель, підводячись з колін. — Звісно, він любить вас. Він дуже щедрий на любов. Чого-чого, а кохання в нього вистачає на всіх гарненьких жінок.

Матильда прикрила лице руками, немов захищаючись. Плечі її зсутилились і здригалися від ледве стримуваних ридань.

— Прошу вас, не мучте мене. Мені й без того боляче... Я така нещасна!

Вона рвучко схопилася з крісла і кинулася до розп'яття, що висіло на стіні поруч ліжка.

— Ти вже караєш мене, Господи! Ти не захотів чекати моєї смерті, Ти вирішив покарати мене негайно... Великий мій гріх, Господи, і кара Твоя справедлива.

Габріель підбіг до неї, судорожно стискаючи кулаки.

— Замовкніть! — простогнав він. — Не називайте моє кохання карою. Ради всього святого, не кажіть так... Це жорстоко, це безсердечно!

— Ох! — видихнула Матильда. — Пробачте. Я не хотіла образити вас. Я така дурна, я сама не знаю, що кажу... Прошу вас, благаю: забудьте про мене. Я не гідна вашого кохання. Я розпусна, пропаща. Не треба кохати мене.

— Я кохаю вас, Матильдо, — палко відповів Габріель. — Яка б ви не була, грішна чи праведна, порядна чи розпусна, я все одно кохатиму вас.

— Ні, це безнадійно! Я ніколи не зможу відповісти вам взаємністю.

— Ви ж зовсім не знаєте мене. Дайте мені шанс, і я заслужу ваше кохання. Не будьте такою категоричною. Прошу вас, подумайте, не кваптеся з відповіддю.

— Тут нічого думати, — вперто похитала головою Матильда. — Моє серце назавжди віддане іншому. Я належатиму лише йому — чи взагалі нікому.

„От бачиш!“ — повчально відгукнувся дур і щосили вдарив Габріелеві в голову.

— Ну, ні, безсоромнице! — вигукнув він, хватаючи її в обійми. — Ти належатимеш мені!

Матильда не кричала, не кликала на допомогу. Вона була така налякана, така приголомшена, що навіть не пробувала чинити опір...

Коли на світанку Філіп повернувся від Маргарити, щось спонукало його насамперед зазирнути до кімнати чергового дворянина. Там він з подивом виявив, що полог ліжка відхилений, саме ліжко порожнє, а в невеликому кріслі поруч, похнюпивши голову, нерухомо сидить

Габріель. Спершу Філіпові здалося, що він спить.

— От чудасія!

Габріель здригнувся й підвів голову — виявляється, він не спав.

— Перепрошую, монсеньйоре. Я наказав Маріо та його дівчині забиратися геть.

— Який ти суворий! — з усмішкою промовив Філіп. — А втім, стривай! — Він підійшов ближче, сів на ліжку і пильно вдивився йому в обличчя. — Щось трапилося?

— Ви мали рацію, — з моторошним спокоєм відповів Габріель. — Я утнув дурницю.

— Ви посварилися? Матильда прогнала тебе?

— Гірше.

— Гірше?! — Філіп аж підстрибнув. — Що „гірше“? Ну! Відповідай, хай тобі чорт!

— Е... Я... того... проти її волі...

— Матір Божа! Ти згвалтував її?!

Габріель ствердно кивнув. Очі його бездумно блукали по кімнаті.

Філіп обхопив руками голову, потім схопився на ноги, потім, передумавши, сів, відтак знову встав, нервово пройшовся з кутка в куток, повернувся до ліжка і, не роззубаючи, гешнувся на нього.

— А бодай тебе грець побив! — нарешті прорвало його. — Що ж ти накоїв, сучий сину?! Ну, й сюрпризик ти мені підсунув, нічого сказати, гарненький! Ах ти ж... Навіть не знаю, як тебе назвати. Ціле літо дівки наввипередки чіплялися тобі на шию, варто було лише пальцем ворухнути, щоб вони лягли під тебе й самі собі спідниці позадирали... Та ні! Він, бачте, шукав єдину й неповторну, так би мовити, кохання всього свого життя. А коли знайшов... Ну, все, баста! Це мені урок. Надалі я не терпітиму в своєму оточенні не лише педерастів, а й незайманців старших за шістнадцять років — цих шмаркачів, що уникають жінок, забиваючи собі голову романтичною маячнею про чисте та вічне кохання, вночі нишком рукоблудять, а

кінчають тим, що стають гвалтівниками... — Філіп охолов так само раптово, як і вибухнув. — Гаразд. Я слухаю тебе.

Габріель розповів йому про все, крім своєї зустрічі з Симоном. Філіп уважно вислухав його, потім, трохи помовчавши, спроквола мовив:

— Так, гарненькі справи!.. Ти, до речі, усвідомлюєш можливі наслідки свого вчинку? Адже Матильда не просто фрейліна принцеси — вона її улюблениця, а може, й коханка. І якщо Марґарита вирішить покарати тебе, на-вряд чи я зможу чимось зарадити. Звісно, я зроблю все від мене залежне, щоб угамувати її, але вона дуже норостивиста дівчина і цілком здатна впертися. Врахуй, я не збираюся через твою безглузду витівку ставити під загрозу такий перспективний шлюбний союз. Збагнув?

— Так... Я розумію...

— І що ти думаєш робити?

— Не знаю. Я нічого не думаю. Не можу думати. — Він вєсь знітився й голосно схлипнув. — Я... я не хочу жити!..

Крекчучи, Філіп встав з ліжка.

— А ти поплач, — співчутливо порадив він. — От побачиш, відразу полегшає. Я серйозно. Часом і чоловікам можна поплакати — тільки скупі, по-чоловічому. Ти ще хлопчисько, тож плач, не соромся. Пожалій себе, пожалій Матильду — і поплач. Ось зараз я піду спа-а... — Філіп не втримався і широко позіхнув. — Втомився, як собака! Ця витівниця Марґарита... — Він осікся. — Ну, гаразд. Вранці ми всі обмізкуємо на свіжу голову, а зараз лягаймо спатоньки.

Габріель мовчки кивнув. Він вже приготувався розплакатися, коли залишиться на самоті, і тепер ледве стримував сльози.

Біля дверей Філіп зупинився:

— І ще одне, Габріелю. Я накажу варті не випускати тебе з моїх покоїв. А то ще чогось утнеш.

Розділ XXIX

Знедолений принц

Було близько першої попівночі, та все не згасало світло в кабінеті Александра Біскайського. Сидячи у зручному кріслі за широким письмовим столом, він уважно вивчав пожовклі від часу сувої, скріплені печатками короля та канцелярії Сенату, і датовані чотирма попередніми сторіччями. Іноді він переривав читання і впадав у глибоку задуму, відчужено дивлячись у простір перед собою; потім повертався до дійсності і брав наступний сувій.

— Нічого нема, — нарешті, пробурмотів граф, відклавши убік останній документ. — Анічогісінько... Прокляття!..

Він забарабанив пальцями по столу і вже вкотре нетерпляче поглянув на годинника.

„Дивна річ! До чого така потаємність, хай йому біс? Не інакше, як щось назріває. Щось дуже важливе... Але що?...“

Раптом за його спиною почувся тихий скрип дверей. Александр різко озирнувся й побачив на порозі кімнати свою сестру Жоанну.

— Що таке, люба? Пізно вже.

— Я не можу заснути, Сандро. Я так скучила за тобою, а ти щойно приїхав — і відразу за справи. Невже вони не зачекають?

— Справи ніколи не чекають, сестричко. І взагалі, даремно ти прийшла. Якщо дядько дізнається, що ти була в мене вночі, знову почне дорікати: „Ах, донечко, ти розриваєш моє серце!..“

По губах Жоанни ковзнула вимучена усмішка.

Брат лагідно дивився на неї — єдину істоту, яку він посправжньому любив, водночас зневажаючи всіх інших, лютою ненавистю ненавидячи весь світ, що так жорстоко й підступно повівся з ним. Онук короля, син його старшо-

го сина, що з дурного розуму помер раніше за батька, Александр був позбавлений дідом законного спадку — королівської корони. Покійний король Рікард, будиши вельми прихильним до меншого сина, теперішнього короля, дуже неприязно ставився до старшого, а після його смерті переніс усю свою нелюбов на Александра. Він примусив його, одинадцятирічного хлопчика, зректися від всіх прав на престол, і відтоді Александрове життя було отруєне ненавистю, злобою й заздрощами. Упродовж багатьох років йому ні вдень, ні вночі не давала спокою думка, що якби його батько не був таким непокірливим сином, то Александром Х, королем Навари, була б інша людина. А саме — він, Александр Біскайський.

Рік за роком, крапля за краплею, ця отрута дедалі глибше проникала в його душу. Поступово його серце зашкарубіло, він перестав вірити в Бога й боятися пекла, попервах безсилу й нестямну лють змінили глибокий цинізм, холодний розрахунок і повсякчасне лицемірство. Александр не мав жодного друга, він узагалі забув, що означає слово „дружба“. Всі його думки та почуття підкорялися одному імперативу: будь-що повернути собі втрачену корону, і з огляду на це він поділяв людство на три табори — тих, хто стоїть йому на заваді, тих, кого він може використати для досягнення своєї мети, і тих, хто ні зашкодити, ні посприяти йому неспроможний. До цих останніх він ставився з презирством і зневагою, як до нижчих істот, однак старанно приховував це, а при потребі міг навіть вдавати з себе приязного та доброзичливого, і робив це так майстерно, майже віртуозно, що мало кому вдавалося роздивитись за зовнішнім лоском блискучого й респектабельного вельможі потворну суть озлобленого, безпринципного владолобця.

Одружуючись із Бланкою, граф вбачав у ній не жінку, не майбутню супутницю життя, а передусім один із засобів здійснення своєї заповітної мрії. Знаючи про ніжну любов наслідного принца Альфонсо до старшої із своїх сестер, він розглядав цей шлюб, як вельми вдалий у такти-

чному і стратегічному плані хід. Наварський король, між іншим, гідно оцінив дипломатичний успіх небожа і двічі за останні півроку відправляв його на чолі нечисленного й погано підготовленого війська на придушення селянських заколотів у Країні Басків, потайки сподіваючись, що там він зустрине свою смерть.

Та всі надії Александра розсипалися на порох, коли Бланка дізналася про його зв'язок з Жоанною. Сама по собі її відмова ділити з ним ліжко не дуже засмутила його; куди гірше було те, що після цього вона почала ставитися до нього з відвертою ворожістю. Було б щонайменше наївно пояснювати це крайньою побожністю Бланки, її святенницькими забобонами і, як наслідок, глибокою огидою, яку вона почувала до кровозмішення. Якби Александр був порядною людиною, вона б, звичайно, простила його, як простила Жоанну, тим більше що його порочний зв'язок з сестрою тривав лише кілька місяців і припинився задовго до одруження. Проте нам відомо, за яких обставинах був укладений їхній шлюб. Від самого початку Бланка не мала ніяких ніжних почуттів до Александра і вже на другому тижні подружнього життя повністю розчарувалася у ньому, а ще за тиждень зненавиділа його всіма фібрами душі. Вона була дівчина розумна і спостережлива, досить швидко в неї склалася цілісна картина його нищої натури, і вона з жахом зрозуміла, що за людиною її чоловік і якими спонуканнями він керується.

Давній гріх Александра став лише мотивом для розриву, та ніяк не його причиною, хоча Бланка, можливо, вважала інакше. Вона без найменшого докору сумління шантажувала його, погрожуючи викриттям і шлюборозлучним процесом. У край непевне становище графа ще погіршилося, коли Альфонсо зійшов на престол. Якщо тепер Бланка захоче позбутися чоловіка і звернеться за допомогою до брата, то решту свого життя Александрові доведеться провести в бігах, переховуючись від всюдисущих убивць, скеровуваних рукою кастильського короля. Одна-єдина слабкість обернулася для графа Біскайсько-

го справжньою катастрофою. Іронією долі, єдине чисте й непорочне, що ще лишалося в ньому, було кохання до рідної сестри — почуття, що в усі часи однаково суворо засуджувалось і церквою, і суспільством.

Сама Жоанна почувала до Александра швидше жалість, ніж правдиве кохання. Значно глибшим і серйознішим її захопленням був Рікард Іверо, якого вона всіма правдами та неправдами прагнула оженити на собі. А що ж до брата, то Жоанна була, мабуть, єдиною людиною в світі, що знала його справжню вдачу і, разом з тим, не пройнялася до нього відразою; вона єдина по-справжньому розуміла його — а розуміючи, співчувала. За позірною шляхетністю, за старанно прихованою ницістю їй бачилася стражденна душа, скалічена жорстокою дійсністю, образами та приниженнями, що їх він зазнав у дитинстві. З нею і лише з нею він ставав таким, яким був від природи — *людяним*. Поступившись на початку минулого року наполегливим домаганням брата, Жоанна сподівалася, що кохання, нехай і гріховне, бодай трохи пом'якшить його серце, вгамує несамовиту ненависть до людей. Та на жаль, її надії не справдилися...

Жоанна підсунула ближче стілець і сіла, спершись ліктем на край заваленого паперами стола.

— Все мрієш про корону?

— Саме так, — кивнув Александр. — Мрію. Мрію і тільки. Сьогодні, в певному сенсі, знаменний день. — Оце, — він указав на розкидані по всьому столу сувої, — останні з документів, де бодай побіжно згадується про успадкування наварського престолу. Так, принаймні, стверджує Мондрагон. Він каже, що за час моєї відсутності перерив увесь державний архів.

— Але нічого не знайшов?

— На жаль. Ніде не ставиться під сумнів первісна формула наслідування: „По смерті короля Навари його наступником стає його старший син. Він і проголошується Сенатом королем Навари, якщо більшість високоповажних сенаторів не має проти цього істотних заперечень,

гідних перегляду традиційних правил, освячених звичаями предків і схвалених святою католицькою церквою,“ — процитував граф. — Пізніше в неї були внесені уточнення, що стосуються тих випадків, коли вмерлий король узагалі не має нащадків, а остання поправка була схвалена вісім років тому і передбачає успадкування престолу старшою дочкою за відсутності синів. Випадок з нашим батьком не мав прецедентів у Наварі й ніколи не розглядався навіть уможлядно, а практика інших країн... Ні, на сусідів краще не посилатися — це матиме прямо протилежний ефект. Отож усі мої спроби знайти якусь юридичну зачіпку, що дозволила б на підставі закону звинуватити дядька в узурпації, зазнали цілковитого фіаско.

— Так ти визнаєш свою поразку? — з боязкою надією запитала Жоанна.

— Аж ніяк! — жорстко промовив Александр. — Це ще не поразка, я лише зазнав тимчасової невдачі. Доведеться круто міняти тактику, йти іншим шляхом. Раніше я намагався піддати сумніву коректність первісної формули — що престол успадковує старший син, але тепер я спираюся на неї.

Жоанна розгублено похитала головою:

— Я не розумію тебе, Сандро. Скільки разів ти говорив мені, що дядько став королем у цілковитій відповідності до цього положення: адже, коли помер наш дід, він був єдиним і на той час старшим його сином.

— Старшим з живих. Але не старшим взагалі. Поки мене не було, Мондрагон узяв на себе ініціативу і звернувся до Лотаря фон Айнсбаха, знаного теолога з Тулузького університету, з проханням дати вичерпне тлумачення порядку престолонаслідування з позицій сучасної богословської науки...

— Стривай-но! Це не той превелебний отець Лотар, що минулого тижня приїхав до нас на запрошення єпископа?

— Так, він. Про його запрошення подбав Мондрагон. Сьогодні ввечері я мав з отцем Лотарем тривалу розмову.

Виявляється, він охоче відгукнувся на пропозицію Мондрагона і ще в Тулузі накреслив основні тези трактату, в якому аргументовано доводиться, що формула „наступником короля стає його старший син“ має на увазі передачу божественного начала королівської влади строго по старшій лінії — і смерть нашого батька раніше за діда нічого не міняє. Доки ми з тобою живі, ні дядько, ні тим більше Маргарита не належать до старшої гілки наварського дому. Старша гілка — ми, а я — старший у роду. Поза тим, — тут Александр підняв догори вказівний палець, — дядькові спроби обґрунтувати свої претензії на старшинство в роду на тій підставі, що буцімто з передчасною смертю нашого батька між мною та дідом втратився безпосередній зв'язок, дуже скидаються на ересь, бо піддають сумніву безсмертя душі.

— Хіба? — сумно всміхнулася Жоанна. — Відколи це ти почав вірити в безсмертя душі?

— А ні відколи. Проте це ніскільки не заважатиме мені використовувати такі аргументи, щоб переконати в своїй правоті йолопів, що вірять в усілякі байки про Бога та безсмертну душу... Припини кривлятися, Жоанно! І облиш свою проповідь при собі. З мене досить того, що я справно ходжу до церкви.

— Це ще більший гріх, Сандро: прикидатися, що віриш, коли в серці немає ні краплини віри.

— Годі, я сказав! — прикрикнув граф, лягнувши долонею по столу. — Не заводься, прошу тебе... Так от, превелебний Лотар обіцяє вже незабаром запропонувати свій трактат на розгляд конгрегації священної канцелярії і впевнений, що не пізніше наступного Різдва, цебто за півтора року, папа схвалить його і внесе до списку Вселенської Суми Теології*.

— Невже? — засумнівалася Жоанна. — Ти гадаєш, що найсвятіший отець підтримає твої домагання? Адже він

* *Вселенська Сума Теології* — реєстр богословських праць, схвалених католицькою церквою і визнаних частиною її офіційної доктрини.

вельми прихильний до дядька — та й до Марґарити також, хоч і засуджує її розпусну поведінку.

— А я й у гадці не маю звертатися до нього за підтримкою. Єдине, що від нього потрібно, це схвалення трактату, в якому ні разу не згадується Навара, як, власне, й будь-яка інша країна. Питання про престолонаслідування розглядається там безвідносно до якогось конкретного випадку, і нікому й на думку не спаде пов'язувати його з Наварою; тільки б ніхто не дізнався, що він був написаний на моє замовлення, і все буде гаразд. Положення трактату цілком узгоджуються з нині чинними нормами римського права, в незмінності яких кровно зацікавлений весь рід Юліїв. Ну а папа, сам Юлій, гадаю, не проґавить нагоди зробити родичам послугу, тим більше важливу, що останнім часом серед вищої італійської знаті посилилися настрої на користь елективної монархії — щоб імператора обирав Сенат, як це було в давнину, ще до Корнелія Великого. От тоді я й заявлю про свої права, посилаючись на їх канонічну обґрунтованість, і таким чином позбавлю дядька та Марґариту підтримки з боку Рима. От тоді й подивимося, дорогий дядечку, хто сміятиметься останнім! — При цьому графові очі так хижо й зловтішно заблищали, що Жоанні аж моторошно стало.

— Сандро, любий! — благально озвалася вона. — Тільки не треба крові! Дай мені слово, що обійдешся без крові. Прошу тебе, дуже прошу. Інакше мені доведеться розповісти про все тат... — вона почервоніла й опустила очі, — дядькові.

Александрові губи скривилися в глузливій усмішці:

— Таткові, так? Він для тебе татусь. Тобі байдуже, що твій справжній батько... Втім, гаразд. Не турбуйся, сестричко, я не кровожерливий. До сили я вдаюся хіба що в крайньому разі, і вже ніяк не посягатиму на життя милих твоєму серцю узурпаторів — дядька та кузини. Бо ж якщо я буду причетний до їхньої смерті, Сенат відмовиться проголосити мене королем і віддасть корону дядькові Клавдію. А такий варіант мене зовсім не влаштовує.

Краще я зачекаю рік-півтора, тим часом вербуватиму собі прихильників, а коли папа схвалить трактат про престолонаслідування, порушу це питання на Сенаті, ініціюю гучний процес і виграю його.

— А ти певен в успіхові?

— Звісно, певен. В найгіршому разі доведеться трохи повоювати — якщо дядько не захоче добровільно поступитися короною. Мондрагон, однак, не радить мені заострювати ситуацію, вимагаючи негайного зречення. Мовляв, старий не довго затримається на цім світі, тож не варто заради якихось кількох років розпалювати міжусобицю. Найпевніше, я так і вчиню: нехай Сенат проголосить мене наступником престолу й регентом королівства, дядько спокійно доживає свій вік у королівському сані, а Маргарита... Та ну її к бісу! Хай ця великосвітська шльондра робить, що їй заманеться — чи зостається тут, а чи виходить заміж і забирається десь-інде, щоб там віддаватися розпусті, — мене це не цікавить... — Нараз Александр спохмурнів. — Тільки от...

— Ну! — пожвавішала Жоанна. — Що?

— Тільки б вона не вийшла за кузена Рікарда або Філіпа Аквітанського. Тоді всі мої зусилля підуть коту під хвіст.

— Чому?

Граф нервово пошкріб нігтями свою гладко поголену щоку.

— Ну, щодо кузена Іверо, тут і дурневі ясно. За нього горою стануть всі сенатори-кастильці з Ріохи та Алави: аякже, онук їх обожнюваної доньї Гелени Іверо... ах, даруйте! — Елени де Ебро* ... так от, онук цієї легендарної і вкрай легковажної особи — їхній майбутній король! У

*Тут Александр Біскайський наголошує на приналежності графства Іверо (кастильською Ебро) до тієї частини Навари, що мовно, культурно та політично тяжіє до Кастилії, тоді як решта території королівства історично зорієнтована на Галлію. В кастильській мові, на відміну від галльської, літера „h“ не вимовляється, тому ім'я „Helepa“ кастильською читається як „Елена“.

такому разі прихильники Марґарити і прихильники Рікарда зімкнуться й разом складуть непробивну більшість у Сенаті.

— Це я розумію, Сандро. Але до чого тут Філіп Аквітанський?

— Ха! Питаєш! Та до того, що під боком у нас Гасконь з її військовою та політичною міццю. До того, що кузен Альфонсо — його найщиріший приятель. До того, що Красунчик досконало володіє даром обворожувати людей — і жінок, і чоловіків — усіх! До того, нарешті, що моя люба дружинонька з одинадцяти років сохне по ньому і цілком здатна підсунути мені велику свиню, якщо я надумаюся чимось образити її кумира. Та він просто наплює на несприятливе для нього рішення Сенату й силою зброї заволодіє Наварою.

— Отже, шлюб Марґарити з Красунчиком ставить хрест на всіх твоїх планах?

— Мабуть, що так. З ним жарти короткі. Це не дядько, панькатися не буде. У разі чого, нацькує на мене свого вірного пса, Ернана де Шатоф'єра, як колись нацькував його на свого старшого брата — і все, немає більше Гійома Аквітанського. Отож мені доведеться змиритися, визнати свою поразку і стати зразковим підданим Марґарити... якщо, звісно, їй не забракне розуму вийти за Красунчика.

— Не забракне, — запевнила його Жоанна, в її голосі відчувалося полегшення. — Можеш не сумніватися.

Безапеляційний тон сестри не на жарт стривожив графа.

— Що ти маєш на увазі? — стурбовано запитав він.

— Ще минулого тижня Марґарита вирішила погодитися на цей шлюб. Мовляв, виходити заміж все одно доведеться, а молодий Філіп Аквітанський — найкращий варіант. Тут, до речі, не обійшлося без Бланчиного сприяння: вона їй всі вуха протуркала, розхвалюючи Красунчика. А сьогодні... Сьогодні була справжня сміхота — Марґарита закохалася, як мале дівча.

— Та ти що?!

— Оце саме. Видно, ти правду казав про його чари. Він поводився вкрай зухвало, часом відверто нахабно, весь час глузував з Маргарити — а вона знай лащилася до нього й лагідно муркотіла. Словом, казна-що. Гелена реготала, аж за боки хапалася. Та й мені було смішно дивитися, як наша Маргарита липне до Красунчика. Він точно її приворожив.

Александр нічого не відповів і поринув у глибоку задуму. Обличчя його неприродно зблідло й видовжилося, плечі зіщулились, а весь він наче змарнів. Жоанна раз по раз занепокоєно смикала його за манжет сорочки, та він не озивався.

Врешті Александр підвівся з крісла й розгублено заходив по кімнаті.

— Хай йому чорт! — вигукнув він з люттю та відчаєм у голосі. — Що ж його робити?

— Облиш це, Сандро, — порадила Жоанна. — Що було, те сплигло, минулого не повернеш.

— Авжеж, звісно. Хто старе пом'яне, той лиха не мине. Ти тільки й мрієш про це. Ще б пак! Маргарита тобі за сестру, дядько — татусь. Він удочерив тебе, повернув тобі титул принцеси Наварської, тож ти нічого не втратила.

— Припини, Сандро! — несподівано різко відповіла Жоанна. — Гріх дорікати мені за те, що я називаю його батьком. Я дуже погано пам'ятаю наших батьків, а дядько завжди ставився до мене як до рідної доньки. І взагалі, до чого тут титул принцеси? Зрештою, я й так принцеса — за народженням.

— Але мене дратує...

— Так, тебе дратує дядькова доброта до мене, дратує його готовність будь-якої миті примиритися з тобою, якщо ти відмовишся від своїх претензій. Це дратує тебе, бо не вкладається в твоє уявлення про нього, як про жорстокого, безчесного узурпатора; бо тобі буде значно важче ненавидіти його, коли ти визнаєш, що насправді він добра людина. А тим часом, з ненависті до нього ти черпаєш свої сили; жадоба помсти стала сенсом твого жит-

тя... Так не годиться, Сандро! Ну, хай з нами повелися несправедливо, хай нас образили, але ж не можна жити самими лише мріями про помсту. Коли вже ти не віриш у безсмертя душі, подумай хоч би про земне існування. Ти ж марнуєш своє життя, ганяючись за химерами, плакаючи нездійсненні надії. Хіба ти зазнаєш поневірянь? Хіба тобі бракує грошей? Ні, у тебе всього вдосталь і ти можеш отримати все, що забажаєш. То чого ж, чого ж тобі ще не вистачає?

Граф зупинився і спрямував на сестру пронизливий погляд.

— Чого мені не вистачає, питаєш? Влади! Ось чого я бажаю — ніким і нічим не обмеженої влади! — промовив він у якомусь моторошному екстазі. — Аби здобути її я ладен на все — навіть цілувати зад Інморте...

— Інморте! — злякано вигукнула Жоанна і схопилася на ноги. — Сандро, любий, опам'ятайся! Єзуїти грішники, єретики, вони запродали свої душі дияволу.

— Так стверджує наш єпископ, — незворушно відповів Александр. — Повір, сонечко, він перебільшує. А втім, я також єретик і охоче продав би свою душу Сатані, та от біда — лукавий щось не квапиться її купувати... І до речі, про грішників. Що сказав би монсеньйор Франциско, якби дізнався про наші стосунки?

Жоанна тихо заплакала.

— Я щодня молю Бога, щоб він простив нас, — крізь сльози промовила вона. — Гріх наш великий, але Господь милостивий... Та хіба ми одні грішники?! Може, Маргарита праведниця? Чи той самий Красунчик? Чи Бланка?...

— Та вже ж, — зітхнув граф. — Що й казати, благочестиве товариство зібралося. Кожна людина — справжнє вмістище доброчесності, уособлення всіх можливих чеснот... Між іншим, ти нагадала мені ще про одну грішницю — так звану мою дружину. Кажуть, вона вкрай знахабніла. Завела собі коханця, рисується з ним на людях, мов із законним чоловіком...

— Сандро! — докірливо вигукнула Жоанна. — Як ти можеш! Кому-кому, але не тобі ганити її за це.

— Цілком вірно, люба, цілком вірно. Мене засмучує не те, що вона завела коханця, а *кого* вона взяла собі за коханця! Зубожілого поміщика, якому бракує власних коштів навіть на те, щоб одягнутися пристойно.

— Це правда, Бланка утримує його. Але не турбуйся, не з твоєї кишені.

— Та знаю, знаю. Вона швидше помре, ніж візьме в мене бодай динар. — Граф гірко посміхнувся. — І знову ж таки, не про це йдеться. Невже ти не розумієш, що її вибір принижує мене в очах двору? Це вона так мстить мені — витончено, підступно... Піду-но побалакаю з нею.

— Прямо зараз? — здивувалася Жоанна.

— Саме зараз. Я хочу застати її в ліжку з тим молодиком, так вона буде поступливішою. Сподіваюсь, вони ще не заснули. А ти, сестричко, іди спати, пізно вже... — Ніби на підтвердження його слів, глухо пробив годинник на головній вежі палацу. — От дідько! Мені треба до... А проте, хай зачекає, ніде він не подінеться.

— Хто це — він? — стривожено запитала Жоанна.

— Багато знатимеш, швидко постарієш, — відповів Александр і, лагідно поглянувши на сестру, додав: — Не потерпай, сонечко, не Інморте.

Розділ XXX

Святе місце пусте не буває,
або про те, як граф навіч пересвідчився,
що коли дружина не спить зі своїм чоловіком,
то вона спить із коханцем

Александр не помилявся, сподіваючись заскочити Бланку в обіймах Монтіні; не помилявся він і в тому, що о першій ночі вона ще не спить. За звичаєм кастильського двору Бланка вкладалася спати дуже пізно, а прокидалася близько десятої ранку. У перші місяці по переїзді в

Памплону, де не було такого милого звичаю, вона, розпрощавшись із Маргаритою, поверталася до своїх покоїв і ще години зо дві нудьгувала в товаристві сонних фрейлін, змушуючи їх по чергово їй щось читати, або ж викликала свого канцлера й обговорювала з ним поточні справи в Нарбонському графстві.

Проте, починаючи з липня, Бланчин розклад зазнав певних змін. Хоч вона, як і раніше, засинала після першої, та зазвичай ще до півночі Монтіні відводив її до спальні. Етьєн був дуже милий хлопець і, попри свій юний вік, мав неабиякий досвід у коханні. З ним Бланка зробила для себе несподівано приємне відкриття, що ґрунтовно похитнуло нав'язану їй з дитинства думку, що фізична близькість є не більше, як природний спосіб задоволення тваринної хтивості, що нею Господь покарав людство за гріхи їхніх пращурів — Адама та Єви, зробивши її неодмінним (і прикрим) супутником кохання та шлюбу.

Від природи запальна й жагуча, Бланка була вихована в найгірших традиціях чернечого ордену Святої Кармелії, чийм сестрам кастильський король довірив по жіничиній смерті опіку над обома його малолітніми доньками. Як і кожен затятий ханжа, дон Фернандо був щиро переконаний, що сувора цнотливість і святенницька мораль, сповідувані орденем кармеліток, підуть лише на користь чеснотам юних принцес; отож про якесь там їх виховання як майбутніх жінок і мови бути не могло. Бланці важко давалося усвідомлення своєї жіночності, набагато важче, ніж її меншій сестрі, котра, будучи легковажною та пустотливою, а до того ж, батьковою улюбленицею, пропускала повз вуха більшість суворих настанов і навіть у гадці не мала їх дотримуватися. Бланка ж навпаки — надто близько до серця приймала всю несосвітенну дурницю про статеві стосунки, яку їй втлумачували черниці. Навіть сам факт поділу людства на чоловіків та жінок завдавав Бланці масу неприємних клопотів, викликаючи draжливе відчуття душевного дискомфорту.

Вийшовши заміж, вона ще не встигла розібратись у

своїх відчуттях, як ласа до грошей покоївка Жоанни Наварської продала їй секрет своєї пані. Приголомшена й доведена до розпачу Бланка упевнилася в думці, що сестри-виховательки мали цілковиту слухність, твердячи про гріховність усього плотського. Вона знайшла собі втіху в тому, що тепер має вагомі підстави не пускати чоловіка в своє ліжко, добре що черниці, які всіляко обминали інтимний бік людських стосунків, не надто розводилися про певні обов'язки, покладені на жінку шлюбом, і не прищепили їй належної поваги до подружнього ложа. Останнє було великим щастям для Бланки: адже мало того, що їй був гидкий Александр, вона ще й почувала глибоку відразу до власного тіла, „хтивого та гріховного“, і попервах вирішила була *очиститися* цнотливістю в заміжжі, віднісши таким чином відмову жити з чоловіком, як належить подружжю, до своїх чеснот.

Однак з плином часу цей вельми благочестивий намір помалу втрачав у її очах свою первісну привабливість. Бланка вже не була незайманою, не була вона також холодною й незворушною, і її жіноче єство чимраз наполегливіше вимагало свого. Бланку страшенно дратували її „дикі бажання“, вона вела запеклу й безкомпромісну боротьбу зі своїми „нищими пристрастями“, але всі її зусилля йшли намарне — спогади про ті кільканадцять ночей, що їх вона встигла провести з чоловіком, ніяк не давали їй спокою. І що було найприкріше, тоді вона, упереміш з огидою, почувала щось схоже на насолоду!.. Дедалі частіше внутрішній голос, цей безсоромний спокусник, вкрадливо нашіптував їй, що як гіркий присмак у роті запивають ковтком доброго вина, так і неприємний осадок тих ночей можна без сліду розчинити в інших ночах, заглушити потоком нових спогадів, позбавлених гіркоті попередніх...

Але ще більше, ніж для насолоди тіла, Бланка потребувала чоловіка для втіхи душі. Вона невимовно страждала від тієї важкої форми самотності, скрасити яку не в змозі ніяка, навіть найтісніша дружба — а лише любов. І

неусвідомлено вона вже була готова до того, щоб закохатися в першого-ліпшого хлопця привабливої зовнішності, розумного та освіченого, з гарними манерами і приємного в спілкуванні. На щастя, ним виявився Монтіні — хоч і розпусний, та загалом порядний юнак.

Вчинивши перелюб, Бланка насамперед внесла певні уточнення до переліку всіх смертних гріхів. Вона вирішила, що подружня зрада не варта суворого осуду, коли зраджуєш з коханою людиною і чоловіка, негідного вірності. Якщо головною зброєю Нори в боротьбі зі своїм святеництвам були її легковажність та цілковита нездатність до самоаналізу, то Бланка протиставляла йому свій витончений розум. З воістину єзуїтською хитрістю вона переконала себе, що слова такого високопоставленого слуги Божого, яким є архієпископ Тулузький, хай і мовлені зопалу, послуговуватимуть їй достатнім виправданням перед судом Всевишнього.

Втім, до остаточного розкріпачення Бланці було ще дуже далеко. Як і перше, вона шокувала подруг своїми безглуздими, абсурдними, карикатурними уявленнями про пристойність, бентежачись від найневинніших жіночих розмов, у яких жодна нормально вихована дівчина не вбачала нічого сороміцького. У ліжку з Етьєном Бланка почувала себе скуто, зустрічаючи в багнети кожную нову його ласку, і часом губилася, не знаючи, як їй на це реагувати. Її постійно мучили страхи перед усілякими збоченнями — цими підступними пастками, що їх розставив на тернистому шляху кохання ворог роду людського, заманюючи в них необачних і надміру завзятих коханців. Одного разу вона в запалі пристрасті вкусила Монтіні — та так сильно, що той завив від болю, а на плечі у нього до ранку з'явився чималенький синяк. Тоді Бланку охопив такий пекучий сором, що вона негайно прогнала Етьєна геть, звинувативши його в тому, що буцімто він умисно довів її до такого збудженого стану, і протягом тижня не підпускала його до себе.

Врешті-решт Бланка змінила свій гнів на ласку, про-

те за час опали Монтіні зробив для себе приголомшливе відкриття. Несподівано він зрозумів, що любить її всім серцем, любить її як жінку, а не як принцесу, і через те дуже злякався. Етьєн був хлопець розсудливий і навіть цинічний, він цілком здавав собі справу, що для Бланки їхнє кохання — лише спокійна, затишна гавань, де вона вирішила на якийсь час сховатися від життєвих негараздів, щоб згодом, оговтавшись від жорстоких ударів долі і відновивши втрачену душевну рівновагу, зі свіжими силами пуститися в нове плавання до незнаних йому берегів. А він, кинутий і забутий, залишиться на цьому березі, щодня до болю в очах вдивляючись у пустельний обрій, з тугою та смутком згадуючи минуле щастя...

Поки ще не пізно, Монтіні намагався втекти з Памплони, але Бланка вчасно похопилася й відрядила в погоню за ним дюжину королівських ґвардійців, які швидко зловили втікача й повернули до палацу. Побачивши гіркі сльози коханої, Етьєн миттю забув про всі свої страхи та сумніви, кинувся до її ніг, бажаючи простити його. Відтоді він намагався не думати про майбутнє і жив лише поточним днем.

Коли граф Біскайський без попередження ввійшов до жінчиної спальні, втомлені втіхами коханці щойно лише задрімали. Забачивши чоловіка, напівсонна Бланка підхопилася з подушки і скрикнула від несподіванки, а на її щоках з'явився яскравий рум'янець ніяковості й обурення.

— Ви?! — гнівно промовила вона. — Ви наважилися порушити мою заборону?!

Александр зупинився біля ліжка, тримаючи в руці запалену свічку. За дверима чулося розгублена кудкудакання заспаної покоївки.

— Постривайте, пані, не кип'ятіться. Я прийшов зовсім не для того, щоб проситися до вас у ліжко. Тим більше, що місце в ньому, бачу, зайняте всерйоз і надовго.

— О, яка великодушність, графе! Який широкий жест!

Я, далекі, в захваті... Гм... То чому ж я завдячую честю вашого візиту?

Граф вставив свічку в вільний свічник на туалетному столику, підсунув ближче до ліжка стілець з оббитим червоною оксамитом м'яким сидінням і обережно опустився на нього.

— Чому, питаєте? Швидше, кому. — І він уп'явся поглядом у Монтіні, який злякано дивився на нього, кліпаючи очима.

— Навіть так! — Нараз Бланка збагнула, що вона зовсім гола, і поспіхом натягла на плечі ковдру. Етьєнові схотілося взагалі накритися з головою, щоб сховатись від пронизливого погляду графа. — Отакої! Це вже цікаво.

— Атож, пані. Дуже цікаво, — з готовністю погодився Александр. — Навіть інтригуюче: принцеса Кастилії, старша дочка короля, в ліжку з жебраком.

— Якщо ви маєте намір розмовляти зі мною в такому тоні, — попередила Бланка, бліднучи від гніву, — то краще відразу забирайтеся під три чорти.

— Гай-гай! — скрушно похитав головою граф. — Як швидко ви переймаєте від Марґарити всі її вади — і розпусність, і лихослів'я! Де й поділася ваша колишня сором'язливість, вишуканість мови... — Він замовк, бо Бланка вже ладна була вибухнути. — Гаразд, пані. Я перепрошую за грубість і пропоную надалі обійтися без взаємних докорів та образ. Скажемо так: молодий добродій, що зараз лежить біля вас, попри всі свої незаперечні чесноти, зізнаюся відверто, недостатньо знатний та заможний... мм... для такої високої посади, як коханець принцеси.

Монтіні не знав, де йому подітися від сорому та приниження. У графових словах він відчув кислий присмак правди — той самий присмак, що вже давно набив йому оскому.

— Вас це не повинно обходити, пане! — роздратовано відповіла Бланка.

— А таки обходить, ще й як обходить. Адже ви, пані, хочете того чи ні, в очах усього світу моя дружина, і мені

зовсім не байдуже, з ким ви спите, бо про це пащекують мало не на кожнім кроці. І, додаю, нишком глузують з мене. Ви виставляєте мене на загальне посміховище.

— Ви ще подякуйте, що не на позорище, — глумливо відповіла Бланка. — А я можу це зробити, ви знаєте.

Александр важко зітхнув:

— Та вже ж, знаю. Міцно ви тримаєте мене в шорах, нічого сказати... Отже, пані, після цієї словесної розминки, нам, мабуть, час перейти до справи.

— До якої такої справи? На щастя, в мене немає з вами ніяких спільних справ.

— Йдеться про одного симпатичного юнака, що...

— Про цього симпатичного юнака я якось сама подбаю, — обірвала його Бланка. — Не смійте втручатися в моє особисте життя, пане графе. Ви втратили на це право.

— Але я хочу запропонувати вам гарну угоду, — наполягав Александр. — Сподіваюся, вона задовольнить нас обох... усіх трьох.

Проте Бланка була невблаганна:

— Нічого у вас не вийде, пане. Я не збираюся втрачати свою гідність, укладаючи з вами яку б то не було угоду. Досить з мене й нашого шлюбу — найприкрішої події в усьому моєму житті... Коломбо! — голосно покликала вона.

Тієї ж миті двері відчинилися, і до спальні прошмигнула молоденька смаглява покоївка.

— Що вам завгодно, моя пані?

— Граф залишає нас. Проведи його до виходу, щоб він, бува, не заблукав.

— Але, пані... — почав був Александр.

— Аудієнція скінчилася, пане, — спокійно промовила Бланка. — Ще одне слово, і я накажу варті прогнати вас геть. Зрозуміли?

Граф усе зрозумів. Йому був добре знайомий цей тон — рівний, стриманий, майже лагідний. Таким тоном покійний дон Фернандо свого часу оголошував смертні

вироки шляхтичам та чиновникам, що чимось не догодили йому. Таким самим тоном того пам'ятного лютневого дня Бланка заборонила йому під страхом викриття надалі переступати поріг її покоїв. У стані крайнього роздратування вона справляла ще моторошніше враження, ніж навіть її батько, бо вимовляла свої погрози не тільки лагідно, а й співуче. Александр знову зітхнув, підвівся зі стільця й мовчки рушив до дверей.

— Ага! — в останній момент згадав він, повернувся до столика, вийняв зі свічника свою свічку, пояснивши з похмурою усмішкою: — Чого доброго, ще шпурнете мені в спину, — і лише потім вийшов.

— Цікаво, про яку це угоду він говорив? — перший озвався Монтіні, коли покоївка зачинила за собою двері. — Що він хотів запропонувати?

— Певно, збирався дати тобі грошей, — сказала Бланка, поклавши голову йому на груди. — Гадаю, тисяч десять, не менше. От негідник!

— Але навіщо? — здивувався Етьєн. — Щоб відкупитися від мене? Бланко, рідна, невже ти подумала, що я погоджуся? Ні в якому разі! Ти мені дорожча за всі скарби світу.

— Знаю, любий. Та не про це йдеться. Мабуть, він хотів, щоб ти прикупив собі землі і став заможним сеньйором. Щоб він, бачиш, не соромився тебе, як мого коханця.

— О! — тільки й сказав Монтіні.

— Яка ницість! — обурено продовжувала Бланка. — Пропонувати свої мерзенні гроші! Ну, ні! Хай краще я спорожню нарбонську скарбницю, але сама, без його допомоги, назбираю потрібну тобі суму.

— Люба! — з грікотою промовив Етьєн. — Знову за своє? Будь ласка, не треба. Мені й так прикро, що я змушений брати в тебе на поточні витрати, а ти... Та зрозумій же, нарешті, як це принизливо — бути на утриманні в коханки. Ти, звісно, даруй за відвертість, але факт залишається фактом: моєї дружби домагаються лише всілякі лизоблюди, а ті, з ким би я сам хотів товаришувати, став-

ляться до мене звисока, зневажливо. Ще б пак — вискочка, утриманець. От якби я зміг якось відзначитися...

Тут Бланка схопилася й сіла в ліжку. Очі її радісно засяяли.

— Ой, зовсім забула! Здається, я знайшла тобі гідну службу.

— Правда? — пожвавився Етьєн. — Сподіваюсь, військову?

— Певна річ. І не абиде, а в королівській гвардії. Кілька днів тому подав у відставку один з лейтенантів. Маргарита пообіцяла виклопотати його патент для тебе — батько їй не відмовить. Тож вважай, що ти вже лейтенант гвардії.

— Лейтенант?! — вигукнув Монтіні, не вірячи власним вухам. — Та це ж курям на сміх. Я — лейтенант! Жодного дня у війську, а вже лейтенант!

— А то біда! Нехай і курям на сміх, зате при дворі ти будеш поважною особою.

— І знову ж, вискочкою.

— Помиляєшся, любий. Патент ти отримаєш не від мене, а від короля — до того ж на прохання Маргарити. Ти розумієш, що це означає?

— Ну, і що?

— От дурненький! Всім відомо, що Маргарита не розкидається милостями, вона прихильна лише до тих, кого поважає. Коли при дворі дізнаються, що ти призначений лейтенантом на її особисте прохання, то відразу зрозуміють, що вона не просто терпить тебе через Матильду і ради нашої з нею дружби, як це стверджують злі язики; адже ніяка дружба не примусить її зробити послугу несимпатичній їй людині. Цим Маргарита покаже, що ти в неї у фаворі, що вона поважає тебе. А раз так, то й ставлення двору до тебе докорінно зміниться. Я тут чужа, — в Бланчинім голосі виразно забринів смуток. — Для прихильників короля я передусім дружина графа Біскайського, для прихильників графа важливо те, що я з ним не в ладах, і моя прихильність ні тим, ні іншим не указ. А Мар-

гариту обожнюють всі — і друзі, і вороги; її улюбленці тут в пошані хоча б з тієї причини, що вони її улюбленці.

— Стривай-но! — раптом захопився Монтіні. — Але ж я навіть не лицар. Який же з мене лейтенант?

Бланка всміхнулася:

— За цим діло не стане. Хоч завтра я можу посвятити тебе в лицарі. Зрештою, я графиня Нарбонська, один з перів Галлії, і мені вже шістнадцять років.

— Це жарт? — спитав Етьєн.

— Звісно, жарт. Я ж не хочу, щоб придворні взяли тебе на сміх: мовляв, заслужив лицарські шпори в ліжку. А якщо без жартів, то я попрошу кузена Аквітанського. Ми з ним добрі друзі, і він не відмовить мені в цій послuzі.

Монтіні зазирнув їй в очі:

— А знаєш, любонько, такий чарівній жінці, як ти, небезпечно звертатися до Красунчика за послугою. Він, диви, ще зажадає подяки — на свій манер.

І обоє зайшлися веселим сміхом.

Розділ XXXI

Знечещена

Коли Габріель пішов, Матильда ще довго лежала в ліжку, тупо дивлячись у стелю. Її охопило якесь моторшне заціпеніння. Їй відчайдушно хотілося заплакати, але, незважаючи на всі намагання, її очі залишалися сухими, вона не могла видавити з себе жодної сльозинки. Тугий клубок підступив до її горла і так і застряв там намертво, не бажаючи рухатися ні назад, ні вперед.

Минуло досить багато часу, перш ніж Матильді вдалося подолати заціпеніння. Вона сіла в ліжку й повільно, наче в трансі, заходилася скидати з себе зім'яте, місцями подерте вбрання. Роздягшись догола, Матильда витерла кров — єдине, що лишилося від її незайманості, — і лише тоді клубок в її горлі врешті подався, сльози ринули з її очей, і вона нестримно заридала, гірко оплакуючи свою

загублену невинність, свої зруйновані ілюзії, свої безжально розтоптані мрії...

Коли почало світати, Матильда, виплакавши всі сльози і від того трохи заспокоївшись, встала з ліжка, наділа на себе чисту спідню сорочку та довгий пеньюар, вступила босоніж у капці й поквапом вийшла з кімнати. Вона більше не могла залишатися там, де над нею так жорстоко наглумилися, їй було страшно сам на сам зі своїми думками, і вона вирішила піти до Маргарити. Матильда знала, що напередодні принцеса посварилася з Рікардом Іверо, тому сподівалася застати її в спальні одну або, в гіршому разі, з Констанцією де ла Пенья. Останні два роки Маргарита погано засинала сама і зазвичай, коли в неї не було чоловіків, брала до себе в ліжко чергову фрейліну.

Біля входу до принцесиних покоїв Матильда мало не спіткалася з Філіпом, і лише останньої миті встигла сховатися в одній з неглибоких ніш у стіні коридору. Філіп пройшов повз неї, не помітивши її. Його біляве волосся було скуйовджене, щоки розпашіли, вдягнений він був поспіхом і недбало, а на вустах грала самовдоволена усмішка ловеласа, який щойно отримав чергову перемогу. На Матильду війнуло тонкими, ніжними парфумами, що їх любила Маргарита, і цей запах ударив у ніздрі дівчини так різко й неприємно, як нашатир. Бідолаха насилу проковтнула клубок, що знову підкотився до її горла, і до болю прикусила губу, ледве стримуючи черговий приступ ридання. Яка вона була дурна та наївна, повіривши його брехливим словам про кохання! Як жорстоко він повівся з нею!.. В його очах вона була лише іграшкою — гарненьке личко, чорний кучері, довгі стрункі ніжки, гнучкий стан — словом, ласий шматочок, цілком придатний для розваг, але не надто цінний, щоб ним дорожити. Він з легким серцем поступився нею своєму дворянинові, відразу ж викинув її з голови й подався шукати кохання в іншої...

Коли Матильда ввійшла до спальні, Маргарита лежала ницьма на ліжку, зарившись лицем у подушку.

— Вирішив повернутися, любий? — ніжно промуркотіла вона, зачувши тихий скрип дверей.

— Це я, пані, — тремтливим голосом промовила Матильда.

— Ти? — Марґарита перекинулася набік і запитливо поглянула на неї. — Що з тобою, серденько? Чому ти не спиш? У тебе такий змучений вигляд.

— Н-ні, пані, нічого. Просто... Просто я хочу побути з вами.

Принцеса зітхнула:

— Боюся, не до добра це, Матильдо. Надто вже часто ти набиваєшся до мене — а це може ввійти в звичку. Зрідка порозважатися можна, не зашкодить, але... Та гаразд, облишимо. Правду кажучи, я навіть рада, що ти прийшла. Інакше довелося б будити Констанцу, а мені зараз не дуже хочеться бачити її кисле личко. До того ж вона пристає до мене ще настирливіше, ніж ти. Теж мені, порядна!.. Ну, лягай, не стій, як укопана. Та спершу подай мені сорочку, вона має бути десь там, біля тебе.

Матильда підбрала з підлоги це кокетливе вбрання, що скромно звалося нічною сорочкою, і віддала її своїй пані. Марґарита огорнулася в напівпрозорий серпанок, що робив її ще привабливішою, ніж у голому вигляді, а Матильда тим часом скинула з ніг капці, зняла пеньюар і швидко забралася під ковдру. Обхопивши Марґариту за талію, вона міцно притислася до неї.

— Ну от! — сумно промовила принцеса. — Що я казала! Мабуть, тобі час виходити заміж.

— Ні, — прошепотіла Матильда, зариваючись лицем на її грудях. — Не треба... Не хочу...

— А чого ти хочеш? Лишитися старою дівою?

— Не знаю, пані, я нічого не хочу. Я... я хочу в монастир!..

— Ага! — видихнула Марґарита з явним полегшенням. — Зрозуміло! — Вона взяла Матильду за підборіддя і підняла до себе її обличчя. — Раз мова зайшла про монастир, значить, ти закохалася.

Матильда густо почервоніла й опустила очі.

— Так я вгадала? — не вгавала Марґарита. — І хто ж він, цей щасливчик?... Ану, ану! Це ж Красунчик-Філіп, правда? Відповідай!

Матильда ствердно кивнула і зненацька вибухнула гучними риданнями.

— То що ж це таке? — розгубилася принцеса. — Припини ревіти, вгамуйся. Поясни, врешті, що сталося?

— Він... Він... — почала була Матильда, та сльози завадили їй говорити.

— Невже він образив тебе?!

— Ні, не... не він... Це... це не ві-ін...

— Не Філіп? А хто?

— Це його... пан де... де Шеверні.

— Пан де Шеверні? Та приємний юнак, з якою ти розмовляла весь вечір?

— Т-так... Він...

— І що ж він зробив?

— Він... він... Він образив... образив мене.

— Образив? Як?

— Ну... Він... Він взяв... взяв і... і мене... образив...

— Матінко Божа! — вигукнула Марґарита. — Він згвалтував тебе?!

— Т-так... так... — відповіла Матильда і ще дужче ридалася.

Розбуджена її голосінням, до спальні зазирнула покоївка принцеси.

— Пані...

— Тпрусь! — прикрикнула на неї Марґарита.

Вона сіла, спершись спиною на подушки, підтягла ноги і поклала Матильдину голову собі на коліна.

— Поплач, дівчинко, поплач, люба, — ніжно приказувала вона, гладячи її спину й волосся. — Плач, скільки можеш, постарайся гарненько виплакати, тоді не так болітиме... Ах, він негідник! Мерзенний насильник! Та я йому... Я покажу йому, де раки зимують, покидькові такому.

Ой, і покажу — щоб іншим не кортіло. Він у мене такого отримає, що після цього йому пекло раєм здаватиметься. Покруч огидний! Блудливий син гієни та шакала... Ні, це незбагненно! Він здавався мені таким ввічливим, лагідним і сором'язливим юнак — і ось тобі! — Маргарита важко зітхнула. — Як погано я знаю чоловіків!..

Трохи згодом вона почала випитувати в Матильди подробиці того, що сталося; дівчина відповідала, здобрюючи кожну фразу рясним потоком сліз. Дійшовши до кінця цієї прикрої пригоди, принцеса знову лягла і пригорнула Матильду до себе.

— Дитинко ти моя дурненька! Хіба ти не розумієш, що сама напросилася!

— Так, пані, чудово розумію. Я цілком усвідомлюю, що ця справедлива кара Божа за мої гріхи, за мою розпусність.

— За що, за що?! — здивувалася Маргарита. — Які ще гріхи? Яка розпусність? Що ти верзеш, серденько?!

— Це правда, пані, — серйозно відповіла Матильда. — Я вже згрішила подумки, я піддалася знадам Спокусника. Я розпусна своїми помислами.

— Маячня! Притримай цю релігійну нісенітницю для падре Естебана, з ним ви розберетеся, що до чого, скоїла ти гріх чи ні, а мені памороки не забивай. Зараз ідеться про інше. Ви з паном де Шеверні обоє рябоє; я навіть не знаю, хто з вас більше завинив. Хлопець закохався в тебе до нестями, геть збожеволів, а ти ще й провокувала його. Ну, хіба можна так поводитися з людиною, в якій з головою негаразд? Замість поспівчувати йому, виказати жалість, ти відверто знущалася з нього — і, підозрюю, ще жорстокіше, ніж розповіла мені. Коли вже ти в чомусь і згрішила, то це порушила заповідь Господню не вводити в спокусу ближнього свого. Філіп, до речі, також знущався з мене, але з цілком певним наміром — щоб я сама кинулася йому на шию. У нього і в гадці не було довести мене до сказу, а потім просто відшити... Ах, чорт! Та якби він спробував викинути такого коника, я б негайно поклика-

ла варту, звеліла прив'язати його до ліжка і... — Маргарита прокашлялася. — Гаразд, не будемо це. Повернімося до наших баранів... Гм, і справді до баранів, вірніше, до баранчиків — до двох дурних баранчиків. Я, далєбі, не знаю, що мені з вами робити — з тобою і паном де Шверні. На прийомі, треба сказати, він справив на мене дуже приємне враження...

— Він негідник, — сонно промимрила Матильда. — Я ненавиджу його... І Красунчика ненавиджу — він обманщик і негідник... Всі чоловіки негідники... брехуни... Я їх всіх ненавиджу...

— Ну-ну! — посуворішала Маргарита. — Ти це облиш! Без чоловіків життя було б нудне. Кого тоді накажеш любити? Одних лише дівчат? Красно дякую... Ах, серденько, завдала ж ти мені клопоту зі своїм божевільним залицяльником. Як же тепер обійтися з ним? Зразково покарати його, чи що? Можна, звичайно, це геть виб'є дур з його голови — але ж рикошетом ударить і по тобі. Спробуй тоді знайти тобі пристойного чоловіка. Як там не крути, а ти у нас, вважай, з самих низів. Навіть якщо я зберу для тебе царський посаг, навряд чи якийсь заможний барон клюне не тебе... Ні, брешу! Один точно клюне. І не простий барон, а віконт. Та, боюся, моя ідея не прийдеться тобі до смаку. Га, Матильдо?

Дівчина не відповіла. Змучена переживаннями цієї бурхливої ночі, Матильда врешті заспокоїлась і поринула в глибокий сон, зрідка шмигаючи своїм маленьким носиком. Вона була така гарна вві сні, що Маргарита не втрималася й поцілувала її.

— Спи, моя дитинко, спи, люба моя. І нехай сон принесе тобі полегшення...

Принцеса закрила очі, подумки повертаючись у Філіпові обійми. Тут-таки ліжко під нею немов провалилося, якась бистра течія підхопила її і швидко понесла крізь густіючий туман дрімоти в саму пучину солодкого сну.

А за вікном вже світало, і чисте безхмарне небо, веселий та життєрадісний спів пташок провіщали настання

погідного сонячного дня.

Розділ XXXII

у якому між іншим вирішується
доля Матильди, а Філіп починає
розуміти, що явно поквапився
з переоцінкою цінностей

Хлопчина-паж провів Філіпа на крыту терасу з видом на двірський парк, де в погідні теплі дні Маргарита мала звичай снідати, а іноді й обідати у вузькому колі друзів. Цього разу за круглим обіднім столом їй товаришували дві її постійні співтрапезниці — Бланка та Жоанна, а також Етьєн де Монтіні, що посів місце своєї сестри, яка з цілком зрозумілих причин сьогодні не прийшла.

Було порожнім і крісло праворуч Маргарити — з початку червня і аж до останнього дня його незмінним господарем був Рікард Іверо, що вже ввійшов в історію наварського двору як винуватець найтривалішого захоплення принцеси. Проте сьогодні Маргарита його не запросила; також не передбачалося присутності Рікардової сестри Гелени.

Коли з'явився Філіп, Маргарита, що й до того невимовно здивувала Бланку та Жоанну зволіканням з початком обіду, взагалі утнула щось надзвичайне — встала з-за стола і майже бігцем рушила йому назустріч.

— А ось і наш любий кузен, — проворкувала вона, дивлячись на нього з відвертим замилювання. — Ви вже вибачайте, що ми почали без вас...

— Е, ні, кузино, — жваво заперечив Філіп. — Так не піде. Насправді це я маю вибачатися за спізнення. — Він галантно поцілував її руку і шанобливим поклоном вітав інших присутніх. — У всьому винен мій паж. Я сказав йому, що мене ні для кого немає, маючи на увазі моїх придворних. Але він сприйняв ці слова буквально і цілих півгодини забивав памороки вашому посланцеві, тим часом як я

розмовляв з... мм... з одним моїм дворянином — про що я збираюся поговорити з вами трохи пізніше.

— Атож, — кивнула Маргарита. — Про це ми неодмінно поговоримо — але згодом. А поки прошу вас до столу, кузене. Приєднуйтеся до нашого товариства, пообідайте. Ви, до речі, майже не спізналися — щойно нам подали перші страви.

Бланка насилу сховала іронічну усмішку: так, майже — якщо, звісно, не враховувати півгодинної затримки у зв'язку з його „майженеспізненням“.

Філіп улаштувався в кріслі Рікарда Іверо, передусім відпив з келиха ковток вина... і мало не поперхнувся, коли Маргарита боляче ущипнула його за стегно. Він, утім, чекав якогось інтимного знаку уваги з її боку, на зразок ніжного потиску руки під столом або потирання ніжкою об його ногу, але ця витівка принцеси прямо-таки приголомшила його.

„Ти що, любонько, з глузду з'їхала?“ — наче говорив їй докірливий погляд Філіпа. — „Вгамуй свій запал.“

Маргарита поспіхом відвела очі й густо зашарілася. На Бланчиних устах з'явився ехидний усміх, а її погляд, спрямований на кухню, був відверто глузливий. Вочевидь, вона здогадалася, в чім річ, і вже відкрила була рот з явним наміром сказати щось ущипливе на адресу Маргарити, проте Філіп був напоготові. Він квапливо промовив:

— Йдучи до вас, я помітив на площі римські прапори та штандарти. Ви не знаєте, з якої нагоди? Невже прибув імператор?

Маргарита з вдячністю поглянула на нього й відповіла:

— Ні, лише консул Гай Орсіні Калабрійський зі звіткою про наближення імператорського поїзда. Самого Августа Юлія ми чекаємо надвечір.

— Так, тепер пригадав. Вранці мене намагалися розбудити за дорученням батька, але спросоння я заявив, що й сотня консулів не завадять мені вволю виспатися.

— Ще б пак! — уїдливо промовила Бланка. — Ви ж так

втомилися.

Філіп спантеличено поглянув на неї. Ці симптоми були йому добре знайомі. У кепському настрої Бланка ставала нестерпно-дошкульною, і горе було тому, хто в такі моменти потрапляв їй під гарячу руку (певніше, гострий язичок), та ще й наважувався сперечатися з нею.

„Он як!“ — подумав Філіп. — „Бачу, ти дуже прив’язана до Матильди.“

— Ваша правда, кузино, — з готовністю погодився він, своєю поступливістю обеззброюючи Бланку. — Я справді почувався втомленим, і навіть приїзд імператора не примусив би мене встати з ліжка... Але стривайте! Якщо Август Юлій особисто приїздить за своєю нареченою, то й вінчання має відбутися в Памплоні.

Маргарита знизала плечима:

— Певна річ! Бо інакше італійські ханжі-патриції луснуть від обурення: гай, яке неподобство, подумати лишень! Вінчання призначене на десяте число. На десяте вересня, звичайно...

— Дуже істотне уточнення, — зауважила Бланка. — А то кузен подумав би, що на десяте грудня.

Маргарита кинула на неї швидкий погляд і продовжувала:

— Так от, десятого вересня Август Юлій і Нора повинчаються тут, у Памплоні, в соборі Пречистої Диви Марії, а вже на наступного ранку вирушать до Рима, де після їх прибуття відбудеться коронація нової королеви Італії.

— Можна подумати, — пустила шпильку Бланка, — що до їх прибуття.

— А можна подумати, — роздратовано відповіла Маргарита, — що в тебе більше прикроців, ніж у мене, що я менше переживаю за Матильду, що зрештою... Посоромся, кузино! Ти ж не мале дитя.

На превеликий подив Філіпа, Бланка не огризнулася і навіть перепросила за нестриманість, хоч видно було, що вона дуже засмучена.

„Дорослішає,“ — відзначив він з розчуленням батька,

який одного чудового дня виявив, що його донька з нескладного дівчиська перетворилася на чарівну юну дівчину.

Після цього інциденту розмова за столом зав'яла і лише зрідка молоді люди обмінювалися скупими беззмистовними репліками. Коли, нарешті, подали десерт, Жоанна, що не любила солодкого, мовчки підвелася зі свого місця.

— Ти вже йдеш? — запитала Маргарита.

— Мабуть, так. Якщо я не помиляюсь, у вас намічається розмова не для чужих вух.

— А хіба ти чужа? — не так щоб дуже наполегливо, швидше задля годиться, запротестувала принцеса. — Залишайся. Ми люди щирі, відверті, нам нічого від тебе приховувати.

— Даруй, кузино, та все ж я піду. І так уже засиділася з вами.

Маргарита недбало пересмикнула плечима:

— Воля твоя, сестричко. І будь ласка — про Рікарда нікому ані слова. Перекажи Александрові, що коли він стане базікати...

— Не треба погроз, Маргарито. Я просто попрошу його мовчати. Мене він послухається.

— От і гаразд.

Провівши Жоанну поглядом, Маргарита повернулася до Філіпа:

— Уявіть-но, кузене! Цей скажений ідіот...

— Цебто віконт Іверо? — усміхнувся Філіп, гідно оцінивши таку оригінальну характеристику колишнього коханця принцеси. — І що ж він утнув?

— Мало не вкоротив собі віку.

— Та що ви кажете?!

— Саме так. Цієї ночі він намагався вистрибнути з верхівки східної башти. Вона в нас найвища, а внизу — вимощений бруківкою двір. Тож якби стрибнув, напевно розбився б.

— Але він не стрибнув?

— Тільки завдяки втручанню кузена Біскайського. Сьогодні вночі йому не спалося, і він невідь чому піднявся на ту башту. Жоанна розповідала, що він спокійно сидів між двох зубців і дихав свіжим повітрям, аж раптом з'явився кузен Іверо і, немов сновида, не бачачи нічого довкола, забрався на парапет. На щастя, Александр вчасно зорієнтувався в ситуації, й останньої миті завадив йому вчинити цю дурість.

— Невесела історія, — констатував Філіп і допитливо поглянув на Марґариту. — А як ви вважаєте, кузино, що могло спонукати його до самогубства?

— Мабуть, борги, — відповіла вона, ніяково опустивши очі. — Так він сказав кузенові Біскайському.

— Та невже? — засумнівався Філіп.

— Він заборгував лихварям понад вісімдесяти тисяч, — ніби виправдовуючись, сказала Марґарита; щоки її густо зашарілися.

— Вісімдесят тисяч! — вражено вигукнув Філіп. — Нівроку собі! Це ж, либонь, у три чи навіть у чотири рази перевищує річний дохід графства Іверо. Як тільки він ухитрився розтринькати таку силу-силенну грошей?

— Мало як! Цей бовдур на все здатний.

Бланка скрушно похитала головою:

— Ти безсердечна, кузино. На кого ж, як не на тебе, витратив він ці гроші. На всі ці розкішні й шалено дорогі подарунки... — Вона зітхнула. — Та хіба в грошах річ?...

— Помовч, Бланко! — скипіла Марґарита. — Мені й без твоїх коментарів гидко.

— А мені гидко від твоєї черствості! — огризнулася Бланка. — І від твого самодурства. Такої запеклої егоїстки, як ти, я ще не зустрічала. Ти любиш тільки себе, а всі інші тебе ніскілечки не обходять. Ради тебе Рікард ладен був на все, а ти... ти просто використала його, грала з ним, як з лялькою, а потім безжально викинула на смітник, щойно в тебе з'явилася нова розвага. — Тут Бланка вистрілила очима в Філіпа, і в її погляді тому привиділись ревності. — Тобі й на думку не спадало, що Рікард така ж

людина, як ти, а може, й кращий за тебе, і його біль так само реальний, як і твій. Коли вже хтось і завинив у тому, що сталося і що мало не сталося, то це ти зі своєю жорстокістю.

— Ні, ви тільки погляньте, яка захисниця знайшлася! — глузливо промовила Марґарита. — То якого біса ти тут сидиш і плескаєш язиком? Ходи-но краще до Рікарда, допоможи Гелені втішати його і заодно прослідкуй за нею самою — щоб вона, бува, не перестаралася в своєму завзятті.

Все йшло до того, що суперечка між принцесами закінчиться гучною сваркою. Тому Філіп, не довго думаючи, грюкнув кулаком по столу і голосно сказав:

— Ну, все, годі! Що ви як діти! — Він помовчав, даючи принцесам час заспокоїтися, і продовжив: — Я чудово розумію, в чому правдива причина вашого роздратування, і прошу вас не виміщати свій кепський настрій одна на одній. Досить сварок, переходьмо до справи.

— Ваша правда, кузене, — обізвалася Марґарита. — Поговорімо, нарешті, про Матильду.

Бланка кивнула:

— Гадаю, так буде краще. Хто з нас почне? Може ви, Філіпе?

— Мабуть, так. Передусім я хотів би висловити свій щирий жаль з приводу нічних подій...

— І тільки? — перебила його Марґарита.

— Ні, але це — передусім. Я дуже жалкую, що так сталося, і визнаю, що вчинкові пана де Шеверні немає ніякого виправдання. Проте, на моє переконання, слід врахувати деякі обставини, що певною мірою пом'якшують його вину.

— Невже такі є?

— Звісно, є. Я зовсім не збираюсь виправдовувати мого дворянина, але разом з тим наполягаю на справедливому ставленні до нього.

— А хіба він заслуговує справедливого ставлення? — не вгамовувалася Марґарита.

— Безперечно, принцесо! Навіть найзапекліший злочинець має право розраховувати на справедливий суд, — повчально мовив Філіп, крадькома погладжуючи її ногу. — Тим більше, що я не вважаю пана де Шеверні злочинцем.

— Он як! — не втримався від обуреного вигуку Монтіні. — А хто ж він тоді такий?

Філіп зміряв його крижаним поглядом.

— До вашого відома, шановний добродію, пан де Шеверні висловив готовність зустрітися з вами в поєдинку й дозволити вам без значних зусиль убити себе. Але, боюся, це не буде виходом для вашої сестри, та й вам не зробить великої честі. — Він повернувся до Бланки: — Вас можна на кілька слів, кузино? Віч-на-віч. Ви не заперечуєте, Марґарито?

Марґарита не заперечувала, а Монтіні заперечувати не наважився.

Бланка згідно кивнула і підвелася з-за стола. Вони відійшли до краю тераси і зупинилися біля високого парапету.

— Бланко, — заговорив Філіп кастильською, — скажіть по старій дружбі: ви, всі троє, вже прийшли до певного рішення?

— Так. А ви?

— Я проситиму Матильдиної руки для Ґабрієля де Шеверні.

— Ми приймемо вашу пропозицію.

Філіп зітхнув:

— От і добре.

— З вашого вигляду не скажеш, — зауважила Бланка. — Ви зітхаєте, як за небіжчиком. У чому річ, Філіпе?

— Не до душі мені цей шлюб, Бланко, ой як не до душі. З важким серцем я взявся за це сватання. Як на мене, краще б Ґабрієль у в'язниці посидів, ніж одружувався з Матильдою.

— Ви теж так вважаєте?

— А ви?

— Я — так. Але Маргарита й Еть... пан де Монтіні думають інакше. Вони загорілись бажанням зробити Матильду віконтесою і не можуть, вірніше, не хочуть зрозуміти, що це означає для самої Матильди. Вони гадають, що негайний шлюб усе виправить — а це дурниці. Нічого він не виправить. Після того, що сталося вночі, Матильда ніколи не зможе поважати пана де Шеверні. Про кохання я навіть не кажу — за цих обставин говорити про кохання, по-моєму, блюзнірство. Ну, а там, де немає ні кохання, ні поваги... Одно слово, я дуже боюся, що їхнє подружнє життя буде справжнісіньким пеклом.

Філіп пильно подивився їй в очі:

— Як я розумію, ви судите зі свого гіркого досвіду.

Бланка відвела погляд і видимо зніяковіла.

— Не будемо про це, Філіпе.

„Що ж, з біса, сталося між нею та графом?“ — дивувався він.

— Гаразд, не будемо. Я цілком поділяю вашу думку, Бланко, і навіть хотів запропонувати Матильді відступну — один з моїх особистих маєтків у Кантабрії, що дає право на баронський титул і близько шестисот скудо чистого річного прибутку.

— О! Значна відступна. Отримавши її, Матильда зможе знайти собі гідну партію, навіть якщо ця історія набуде розголосу. Я майже впевнена, що в світлі ваших умов Маргарита й Етьєн переглянуть своє рішення.

Філіп похмуро похитав головою:

— Зате я не перегляну.

— Як це? — розгублено перепитала Бланка. — Я вас не розумію, Філіпе.

— А тут і розуміти нічого. Я лише збирався запропонувати відступну, але не запропоную її.

— Чому?

— Габріель уперся, — пояснив Філіп. — Хоче одружитися з Матильдою, дурень такий! Скільки я його не відраджував, та він і чути мене не хоче. Вперся рогом, і ні в яку.

— І ради його хлоп'ячої забаганки ви ладні пожертвувати Матильдиним щастям? — з докором промовила Бланка.

Філіп знову зітхнув.

— Якби це була хлоп'яча забаганка, я б наказав узяти його під варту й негайно відвезти до Тараскона. Та, на жаль, Габріель не вередує — він просто з'їхав з глузду. Він збожеволів через Матильду, як... як Рікард Іверо через Маргариту, і цілком може накласти на себе руки. Він уже пообіцяв це зробити, якщо Матильда не стане його дружиною.

— Боже мій! Він це серйозно?

— Боюся, що так. Габріель дуже впертий хлопець, коли вб'є собі щось у голову, його вже нічим не відрадиш. Звісно, згодом він зрозуміє свою помилку, але тоді буде надто пізно.

— А якщо призначити весілля, скажімо, на наступну осінь? Або, в гіршому разі, на кінець весни, коли Матильді мине шістнадцять років. Сподіваюся, до того часу пан де Шеверні тверезо оцінить ситуацію і передумає, а Матильда отримає запропоновану вами відступну.

— Це був би непоганий вихід, — погодився Філіп. — Але Габріель дуже розумний, його не ошукаєш. Він миттю учув каверзу, щойно я заїкнувся про можливе зволікання з одруженням. Ось його остаточне рішення: весілля має відбутися щонайпізніше за місяць. Я здаюся, Бланко. Я цілковито безпорадний.

— А як ви ставитесь до того, щоб я поговорила з паном де Шеверні? Може, мені вдасться переконати його.

Філіп променисто всміхнувся, зблиснувши двома рівними рядами міцних білих зубів.

— Бланко, сонечко, саме цього я й хочу! У вас просто надзвичайний дар переконувати людей. Поговоріть з Габріелем, спробуйте відрадити його від шлюбу з Матильдою. Я буду вам дуже вдячний.

— Але врахуйте, Філіпе, я нічого не обіцяю.

— Чесно кажучи, я й не розраховую на успіх. Та спробувати варто. Отже, домовилися?

— Домовилися, — кивнула Бланка. Вона трохи задерла підборіддя і швидко вдихнула, ніби збираючись ще щось сказати, та потім міцно стисла губи, опустила очі й почервоніла.

— Сміливіше! — підбадьорив її Філіп. — Не соромтеся. Зрештою, я ваш старий друг і кузен.

— Ну... Є одна людина...

— Етьєн де Монтіні?

— Так... він...

— Що йому треба? Лицарські шпори?

Бланка здивовано підвела брови:

— А як ви здогадалися?

— Це ж елементарно, радосте моя. Пан де Монтіні, як мені відомо, хлопець незаможний, але гордий. Тимто він дуже обтяжується своїм теперішнім становищем... Гм... коли він...

— Філіпе! — збентежено промовила Бланка.

— Гаразд, не розвиватиму далі свою думку. Так от, до чого я веду. Легко здогадатися, що для свого сходження по ієрархічній драбині пан де Монтіні обрав військову кар'єру, і зараз він потребує лицарського достоїнства, щоб обійняти посаду, яку ви йому підшукали... Гм. Дозвольте поцікавитися, що це за посада?

— Лейтенант гвардії, — трохи розгублено відповіла вона.

— Лейтенант гвардії? — повторив Філіп. — Що ж, для початку непогано... Отже, завтра вас влаштовує?

— Завтра?

— А навіщо зволікати? Якраз завтра я збираюся посвятити в лицарі кількох моїх дворян, що відзначилися в бою з єзуїтами. Факт присутності серед них і пана де Монтіні навряд чи приверне до себе особливу увагу, і його посвячення разом з іншими породить значно менше пліток, ніж якби він був один. Погодьтеся, вдалий збіг.

— Так, — погодилася Бланка. — Дякую вам, Філіпе. Це дуже мило з вашого боку.

— Хіба це мило? Ні, сонечко, ти ще не знаєш, яким милим я можу бути, — енергійно заперечив Філіп. — От якби наша дружба не зупинилася на півдорозі й знайшла своє логічне продовження в кохання... — Він багатозначно замовк, пристрасно дивлячись їй в очі. Цієї миті в нього виникла підозра, що, незважаючи на події піврічної давності, навіть незважаючи на її зраду (як він вважав), вона була й залишається для нього найкращою жінкою в світі. Після секундних вагань Філіп простягнув руку і легенько провів пальцем за її вушком. — Бланко, Бланко, ну чому ти таке вперте дівча? Якого біса ти відмовилася від пропозиції падре Антоніо?... Солодка ти моя...

— А це навіщо, Філіпе? — майже простогнала вона, зла на себе за те, що такий легенький, ледь відчутний доктор викликав у неї несподівано сильне збудження. — На нас же дивляться!

— Саме цього я й хочу. Нехай трохи поревнують.

З винуватою усмішкою Бланка повернулася до Марґарити з Етьеном і аж сторопіла.

— Ну, нічого собі „трохи“! Боже, що це з кузиною?! Вона ревнує! Ще й як ревнує! Такою грізною я її ніколи не бачила... Повертаймося, Філіпе. Швидше, поки не почалася буря.

— Мабуть, і справді треба поквапитися, — кивнув Філіп, пропонуючи їй руку. — Бракувало ще, щоб ви знов зчепилися... Дивний ви все ж народ, жінки. Невже вам невтямки, що мене вистачить на вас обох, і при цьому жодна з вас не залишиться обділеною?

У відповідь Бланка обурено пирхнула.

Повернувшись до товариства, Філіп від імені Габрієля попросив Матильдиної руки і, отримавши згоду, висловив побажання, щоб одруження відбулося найближчим часом. Марґарита запропонувала справити весілля в її замиській резиденції Кафель-Бланко, куди вона збирається запросити молодих вельмож — своїх гостей по закінчен-

ню офіційних урочистостей. Позаяк заперечень не було, на тому й погодилися.

Пообідавши, молоді люди ще трохи побалакали, потім Бланка на виконання своєї обіцянки відіслала Етьєна де Монтіні за Габрієлем, суворо наказавши йому не починати з ним сварки, а сама, попрощавшись з Філіпом та Маргаритою, пішла до себе.

Не встиг Філіп провести її тендітну постать ласим поглядом, як Маргарита всілася йому на коліна й обхопила руками його шию.

— Сьогодні батько сказав мені, що наш шлюбний контракт вже готовий до підписання.

— Ну то й що?

— Як це що! Я не можу дочекатися, коли стану твоєю дружиною.

Від несподіванки Філіп нервово закашлявся. Якби перед ним з'явився Сатана власною персоною, він би, мабуть, дуже злякався, але здивований був би значно менше, бо в існуванні Князя Пітьми ніскільки не сумнівався. Маргарита поплескала його по спині.

— З тобою все гаразд, любий? Що трапилося?

— Нічого, — відповів він, насилу вгамувавши кашель. — Слиною подавився... То про що ми говорили? Атож, про заручини. Якщо не заперечуєш, оголосимо про них відразу після турніру.

— Угу. А незабаром одружимося, — промуркотіла вона, запускаючи свої тонкі пальчики в його золотаву чуприну. — Це буде так чудово!

„Щоб я здох!“ — прошептав собі під ніс приголомшений Філіп.

Перед ним була лише жалюгідна подоба тієї гордої, незалежної, примхливої красуні, що зачарувала його напередодні ввечері. Правильна риси її обличчя безвільно розплилися, голос лунав мляво й відразливо, а великі сині очі дивилися на нього з собачою відданістю.

„Боже!“ — вжахнувся він. — „Що я накоїв!..“

Тим часом Марґарита міцніше притислася до нього і сказала:

— До речі, ти завжди покидаєш жінок серед ночі?

— Ні, рідко. Лише коли змушують обставини.

— І які ж обставини були цієї ночі?

— Я турбувався за Ґабріеля. Коли ми розлучилися, він був не в собі, і я дуже боявся, що він утне якусь дурницю. Як бачиш, мої побоювання справдилися. — Тут Філіп трохи покривив душею, причина його нічної втечі від Марґарити була набагато банальнішою. Вдень йому не вдалося як слід відпочити з дороги, і він швидко втомився, але не хотів виказувати це перед принцесою.

Марґарита нахилила голову й ніжно торкнулася губами до його губ.

— В такому разі, любий, за тобою боржок.

Філіп усміхнувся:

— А я не люблю залишатися в боргу.

— Тоді почнемо?

— Як? Прямо тут?

— Ні, мені більше до вподоби займатися цим у ліжку. — Вона зграбно зіскочила з його колін і, сміючись, простягла йому руку. — Ходімо, поки я ще тримаюся на ногах. Інакше тобі доведеться нести мене на руках.

— Без проблем, — відповів Філіп і підхопив її на руки.

Пізніше, втомлені ласками, вони лежали поруч на широкому ліжку в принцесиній спальні. Філіп вже почав засинати, аж раптом до його вух долинув тихий схлип. Потім ще один.

Він розкрив очі і спантеличено поглянув на Марґариту. Щоки її були вологі від сліз.

— Що з тобою, любонько?

— Не зважай, любий, — відповіла вона, утираючи сльози. — Просто... просто я подумала, що... що... — Обличчя її спотворила плаксива гримаса, і вона з ниттям в голосі, немов скривджена дитина, промовила: — Ти-не-лю-биш-мене!

— Чому ж, кохана? — Філіп пригорнув її до себе й поцілував. — Я люблю тебе. Дуже люблю.

— Авжеж, любиш, — продовжувала скімлити Марґарита. — Так само, як любиш Бланку, свою кузину Амелію і ще десяток, якщо не сотню жінок.

— Ти помиляєшся! Я люблю тебе дужче, ніж інших.

— Все одно це не справжня любов. Ти не любиш мене так, як люблю тебе я.

— І як же ти мене любиш?

— Всім серцем. Всією душею. Вся моя любов належить тобі, тільки тобі — і нікому, крім тебе.

— О, Боже! — з удаваним переляком вигукнув Філіп. — Ти хочеш сказати, що не наставиш мені роги?

— Звісно, ні. Навіщо мені інші — адже в мене є ти... А ти... — Марґарита шмигнула носом і гірко зітхнула. — Ти зраджуватимеш мене, безсовісний! Я така нещасна... — І вона стала покривати його лице палкими поцілунками.

— Чорти лисі! — скрушно промимрив Філіп. — Настане кінець світу...

Вже вкотре за останню добу йому довелося на ділі доводити Марґариті, як міцно він її любить.

Розділ XXXIII

у якому Філіп знайомиться

з регламентом турніру

і дізнається про деякі подробиці

з приватного життя Симона

О четвертій пополудні Філіп повернувся до своїх покоїв, щоб належним чином підготуватися до зустрічі з імператором. Але тут на нього чекало розчарування — години зо дві тому надійшло повідомлення, що начальник імператорського поїзда щось там наплутав у розрахунках, і італійські гості не встигають до Памплони завидна. Август XII відклав своє прибуття до ранку наступного дня, вирішивши заночувати в одній з резиденцій наварського

короля, що в трьох годинах їзди від столиці.

Отож у Філіпа несподівано звільнився весь вечір. Повертатися до Марґарити йому не дуже кортіло: на сьогодні він був ситий нею по саму зав'язку і відчував якесь дивне спустошення на одну лише думку про її ласки. До того ж він чув, як принцеса наказала пажам розшукати Рікарда Іверо. Вона збиралася відверто поговорити з ним про його спробу самогубства, а Філіпові аж ніяк не всімалося стати свідком словесного (а може, й не тільки словесного) мордобою.

Бланка була зайнята. Ось уже третю годину поспіль вона, пускаючи в хід всі свої чари й доводи здорового глузду, марно намагалася переконати Габріеля в згубності його шлюбу з Матильдою. Як із самовдоволеною усмішкою сказав йому Етьєн, що підслуховував їхню розмову в сусідній кімнаті, все явно йшло до того, що Бланка зазнає поразки. Філіп ледве стримався, щоб не вмазати Монтіні по його всміхненій пиці, й подався до Ернана, але натомість знайшов лише його камердинера Жакомо, який повідомив, що Шатоф'єр, прихопивши з собою Симона, поїхав оглянути ристалище і там трохи розім'ятися.

Оттоді Філіп згадав, що має встановити біля відведеного йому шатра на ристалищі свій щит з гербом і власноруч підняти знамено, тим самим засвідчивши, що він, як лицар-призвідник, вже прибув на турнір і готовий битися з будь-яким посвяченим лицарем. Недовго думаючи, Філіп вирішив скористатися зручною нагодою, щоб поєднати корисне з приємним — залагодити необхідні формальності й побачитися з друзями.

Дорогою до ристалища він відпустив поводи коня, дозволивши йому неквапно йти за слугами, а сам, ритмічно погойдуючись у сідлі, взявся читати щойно отриману копію регламенту змагань, з якого випливало, що святковий турнір з нагоди вісімнадцятиріччя наслідної принцеси Навари розпочнеться вранці 5 вересня „на ристалищі в улоговині, поблизу славного міста Памплони“ і триватиме чотири дні. Філіп побіжно проглянув весь пере-

лік ратних забав, особливо відзначивши для себе вельми екзотичне полювання на сарацинів (Альфонсо Кастильський обіцяв привезти з собою два десятки полонених мавританських вояк), і повернувся до першого дня змагань, коли в єдиноборствах зі списками й у важких латах буде розіграватися найпочесніший приз змагань. У цьому виді Філіп виступав як лицар-призвідник. Крім нього призвідниками були також граф Александр Біскайський, Тибальд де Труа, граф Шампанський, граф Педро Оска, принц Ерік Датський, барон Річард Гамільтон і лицар Гуго фон Кліпенштейн на прізвисько Гроза Сарацинів (слово „бакалавр“ після Кліпенштейнового імені було закреслене, а трохи нижче, іншим почерком, зроблена приписка: „командор, прецептор Аквітанський достославного ордену Храму Сіонського“).

Увечері напередодні турніру серед лицарів, що виявили бажання битися з призвідниками, відбудеться жеребкування, що має визначити, в якому порядку вони викликатимуть призвідників на поєдинок. А якщо бажаючих виявиться більше тридцяти п'яти, то жереб відсіє зайвих — так, щоб кожний призвідник бився з п'ятьма противниками, після чого маршали турніру визначать четвірку найсильніших лицарів, які відтак розіграють між собою вінець переможця.

У Філіпа був додатковий стимул прагнути перемоги, і не лише з марнославства, а ще й тому, що переможцеві турніру надавалося право вибрати королеву любові та краси — а він не хотів, щоб Маргариту вибрав хтось інший, особливо після того, як вона погодилася стати його дружиною. Слід зазначити, що з вибором королеви дон Александр потрапив у вельми скрутне становище. За традицією цей почесний титул належав найзнатніший з-поміж присутніх на турнірі дам та дівиць, зазвичай дружині впорядника, або старшій його доньці, або дружині його старшого сина. Так, під час Філіпового перебування в Кастилії, на королівських турнірах місце в прикрашеній гірляндами квітів ложі займали почергово Констанца Орсі-

ні, дружина Альфонсо, і Бланка. За цією логікою, королевою на майбутньому турнірі мала стати Маргарита, адже й турнір улаштовувався в її честь. Проте, з іншого боку, на святах очікувалася присутність двох королів — Галлії та Кастилії, і п'яти принцес, королівських дочок — Бланки Кастильської, Елеонори Кастильської, Ізабелли Арагонської, дружини наслідного принца Франції, Марії Арагонської, дружини меншого брата кастильського короля, і Анни Юлії Римської, дочки імператора. За цих обставин дон Александр, з властивою йому делікатністю, не наважився призначити свою доньку королевою, з самого початку поставивши її ніби вище за інших дам та дівичь, не менш знатних, ніж вона, і вирішив учинити в найкращих традиціях лицарських романів — перекласти тягар вибору на майбутнього переможця. Він був упевнений, що хто б не переміг (а що переможе призвідник, він не сумнівався), королевою буде обрана Маргарита — Річард Гамільтон і Гуго фон Кліпенштейн, як справжні лицарі, вчинять так з поваги до хазяйки святкувань, а Філіп, Тибальд де Труа, Педро Оска та Ерік Датський претендують на її руку. Графові Біскайському лаври найсильнішого не загрожували — він був гарним полководцем, але нікудишнім бійцем, і король примушував його до участі в турнірах лише в таємній надії, що коли-небудь він серйозно покалічиться.

На місці майбутніх баталій гарячково кипіла підготовча робота. Теслярі споруджували поміст для почесних гостей і збивали на сусідніх пагорбах тимчасові трибуни для дрібномаєтної шляхти та плебсу, на самому ристалищі косарі скошували високу траву, а землекопи розрівнювали пагорки й затоптували землю вирви.

Розкішні шатра призвідників вже були зведені; біля кожного з них був встановлений дерев'яний навіс з яслами для коней. Під'їжджаючи до свого шатра, Філіп уважно озирався навсбіч у пошуках друзів, але на ристалищі не було жодного вершника — лише робітники та юрба хлопчаків з довколишніх сіл.

— От чорт! — досадливо промовив він, злязачи з ко-

ня. — Розминулись таки.

Зброєносець розгорнув знамено Гасконі — золоті окуви на лазуровому полі — і з допомогою двох слуг підняв його над шатром. Філіп нічого не робив, лише спостерігав за їхньою роботою, але його присутність при цьому була обов'язкова — на турнірному жаргоні це називалося підіймати власноруч. Потім на спеціальній жердині праворуч від входу до шатра був прилаштований щит з гербом, торкаючись якого кінцем свого списа противники мали викликати Філіпа на поєдинок.

Коли всі формальності були dokonані і Філіп вже збирався вирушити до Памплони, як з невеликого гайка, що починався кроків за триста від шатер, вигулькнули двоє вершників. Вони щодуху мчали до нього, розмахуючи руками і щось викрикуючи на ходу. Один з них, могутньої статури велетень на здоровенному коні, був, поза всілякими сумнівами, Ернан. Другим вершником, чий кінь, у порівнянні з Шатоф'єровим Байярдом, скидався радше на поні, виявився Симоном.

Друзі підїхали до Філіпа і спішилися.

— Привіт, соньку! — загуркотів Ернан. — Проспався, нарешті?

— Кажуть, вночі ти був у принцеси, — вставив своє словце Симон. — Ну як, добре порозважався?

Філіп здригнувся:

— Ой! Не нагадуй!

— Що, об'ївся?

— Щось на зразок того, — ухильно відповів Філіп і вирішив змінити тему розмови: — Ви вже розім'ялися?

— Щось на зразок того, — передражнив його Ернан. — І навіть трохи відпочили в тому гайку... — Він сухо прокашлявся. — Чорт! Спрага замучила. Мабуть, час повертатися.

Філіп це передбачив.

— Може, спершу перекусимо? — з усмішкою запитав він.

— Га? — пожвавився Ернан. — У тебе є що поїсти?

— Певна річ... Гоше, — звелів він слугі, — занеси торбу до шатра. Увійдімо, хлопці, сховаймося від сонця. Спека неймовірна, правда ж? Коли таке творитиметься й під час турніру, кепські будуть наші справи.

— Буде ще гірше, коли зарядить дощ, — зауважив Ернан, слідом за Симоном забираючись до шатра. — До спеки я звик у Палестині. А от дощ... Терпіти не можу, коли чвакає багнюка під ногами коней.

— Кому як, — знизав плечима Філіп.

Всередині шатра вони повсідалися на м'якій підстилці з соломи, накритій зверху щільною тканиною, і прийнялися за їжу. Філіп маленькими ковтками потягував з пляшки вино і, добродушно всміхаючись, спостерігав, як його друзі з гучним плямканням уминали чималенькі шматки добре підсмаженого й рясно здобреного прянощами м'яса.

Нарешті Ернан задоволено поплескав себе по животу й сито відригнув.

— Дуже смачно, — пробурчав він, відкинувши вбік порожню пляшку й видобуваючи з торби наступну. — Що не кажіть, друзі, а наварське вино пречудове.

— Гасконське краще! — в один голос заперечили Філіп та Симон, потім здивовано презирнулися й голосно розсміялися.

Ернан теж зареготав:

— Диви які патріоти! У дурнів, кажуть, думки сходяться.

Симон миттю угамував свій сміх.

— Ти мене ображаєш, Ернане, — з невдоволеним виглядом промовив він.

— З якого це дива?

— Ну, щодо дурнів.

— А-а, зрозуміло! — протягнув Шатоф'єр. Знаючи Симона з дитинства, він давно звик, що часом той сприймає жарти за чисту монету. — Даруй, хлопче, що я зайвий раз нагадав тобі про твоє нещастя... До речі, Філіпе, а от у ме-

не дійсно є причина ображатися. Твій майбутній тесть запросив призвідником Гамільтона.

— Ну, й що? Судячи з розповідей, Річард Гамільтон — добрий лицар.

Ернан скорчив зневажливу гримасу.

— Та вже ж, добрий! Значно гірший за мене. Я мав бути на його місці. Адже я кращий, я сильніший!

— Не заперечую. — (Філіп вирішив не ятрити рану друга і змовчав про те, що спочатку король збирався запросити сьомим призвідником Шатоф'єра, але, отримавши листа від Річарда Гамільтона, в якому той зголосився взяти участь у турнірі, віддав перевагу шотландцеві.) — Сподіваюсь, ти скористаєшся нагодою, щоб довести свою перевагу над ним?

— Неодмінно! Я покажу цьому сучому сину, де раки зимують.

— Ти можеш записатися ще до жеребкування, — сказав Філіп, видобувши з-за вилоги камзола копію регламенту. — Але тільки починаючи з третього кола.

— Я вже записався, — відповів Ернан. — П'ятнадцятим.

— Не хочеш ризикувати?

— Ха! Немає дурних! Коли кидатимуть жереб, вільними залишаться лише чотирнадцять перших і, можливо, ще кілька останніх місць — і на них претендуватимуть близько півсотні лицарів. А я не хочу, щоб сліпий випадок завадив мені битися з Гамільтоном.

— Зрозуміло, — сказав Філіп. — А ти, Симоне, записався?

— Ні, і не збираюся, — відповів той. — Єдиноборства не для мене. Інша річ, коли хтось із вас очолить одну з партій у загальному турнірі, тоді я, звісно, приєднаюся до нього... Ну, і ще спробую щастя в полюванні за сарацинами.

Ернан усміхнувся і знову сунув руку в торбу.

— Гай-гай! — скрушно промовив він, виймаючи останню пляшку. — Залишилася єдина й неповторна.

— Не сумуй, — утішив його Філіп і віддав йому свою, повну на дві третини. — Ось, візьми. З мене досить.

— І мою можеш узяти, — сказав Симон.

Шатоф'єр схвально гмикнув:

— От і добренько. Ви, хлопці, справжні друзі... Ну що ж, якщо в мене є їжа й питво, я, мабуть, залишуся тут до вечора. Ти не заперечуєш, Філіпе, якщо я трохи посплю в твоєму шатрі?

— Про що мова! — недбало низав плечима Філіп. — Спи, скільки влізе.

— Так я і вчиню, поспішати мені нікуди. Імператор приїздить лише завтра, а в палаці мене ніяка панночка не чекає... До речі, про панночок. Я чув, що вчора ти спіймав облизня. Це правда?

— В якому сенсі?

— Йдеться про те гарненьке дівча, сестру Монтіні, — Ернан лукаво примружився. — Кажуть, ти накинув на неї оком, але вона відшила тебе і віддала перевагу Габрієлю. Минулої ночі у них вже було побачення.

— Що?! — вражено вигукнув Філіп. — Кажуть? Хто?

— Спитай у Симона. Це він мені розповів.

Філіп повернувся до Симона:

— А ти звідки знаєш?

Той чомусь зніяковів.

— Я сам бачив, на власні очі.

— Що?! — витріщився на нього Філіп.

— Ну, не... не це, а... Власне, я бачив, як Габрієль виходив з її кімнати.

— Ага, зрозуміло. Ти розмовляв з ним?

— Так.

— І він не попросив тебе мовчати?

— Ну... Правду кажучи... Це...

— Все-таки попросив?

Симон потупив очі.

— Так, попросив.

— Хай тобі чорт, хвесько язиката! — grimнув Ернан. — Якого тоді біса ти розбовкуєш чужі таємниці?! До

твого відома, Філіпе, цей базіка вже по всьому палацу роздзвонив про Габріеля та його панночку.

Філіп докірливо поглянув на Симона і раптом усміхнувся.

— Отже, ти бачив, як Габріель виходив від Матильди? Гаразд. — Тут він тикнув його пальцем у груди. — А *ти* що робив на половині фрейлін глупої ночі?

— Точно, — підхопив Ернан. — Справді: це питання гідне найпильнішого розгляду!

Симон почервонів, як варений рак, і розгублено промимрив:

— Я?... Я просто... просто так...

— Ой, припини! — відмахнувся Шатоф'єр. — Якщо тобі вдається замилювати очі Амеліні, і вона щиро переконана в твоїй вірності, то мене не надуриш. Гадаєш, я не знаю про дочку лурдського лісничого?

— Га? — Філіп поглянув на збентеженого Симона, потім допитливо подивився на Ернана: — Про що ти кажеш, друже? До чого тут дочка лурдського лісничого?

— А до того, що в цієї самої дочки є три доньки, дуже схожі на вірного чоловіка пані д'Альбре де Бігор.

— Та ти жартуєш! — вигукнув приголомшений Філіп.

— Ні, клянуся хвостом Вельзевула. Він злигався з нею ще в тринадцять років, а їхня старша дитина народилася за півроку до його одруження з Амеліною.

— Чорти лисі! Симоне, це правда?

Симон навіть не ворухнувся, ніби зовсім не розчув запитання. Зсутуливши плечі й винувато опустивши очі, він був схожий на спійманого на гарячому злочинця, який чудово розумів, що викручуватися марно, і тому гордо мовчав.

Філіп знову звернувся до Ернана:

— Як же так? Чому я не знав?

— Бо ніхто цього не знав... Гм, майже ніхто — за винятком лісничого, кількох слуг, що тримають свої язики за зубами, та Симонової матері.

— Його матері?!

— Атож. Вона й підшукала для любки свого сина поблажливого чоловіка, який постійно роз'їждає і не ставить зайвих запитань щодо того, звідки у його дружини беруться діти. Слід сказати, що наш Симон, хоч і простакуватий на вигляд, але хитрун ще той. Він так вправно обставляв свої амури з тією дівчиною, що навіть його товариші, з якими він буцімто їздив на полювання, нічого не підозрювали. Я й сам дізнався про це лише минулого місяця.

— Як? Від кого?

— Е, ні. Дозволь не відкривати своїх джерел інформації. — Ернан зітхнув. — А втім, даремно я про це розповів. Тепер у вас з Амеліною з'явився привід начхати на свою обіцянку й відновити шури-мури. Гм, боюся, що так воно й буде.

Філіп енергійно затрусив головою, немов проганяючи страшний сон.

— Ні, це незбагненно... Неможливо... Я не можу повірити! Далєбі... Симоне, ти... ти... Адже ти був для мене ідеалом... ідеалом подружньої вірності. Я завжди захоплювався твоєю відданістю Амеліні і... і навіть трохи заздрив тобі — що ти можеш так любити... А тепер... Ні! Мабуть, я повернуся в палац. Мені треба переварити це... звикнути... усвідомити... змиритися... — І він, як ошпарений, вибіг з шатра.

Незабаром почулося цокотіння копит коня. До шатра зазирнула коротко обстрижена голова слуги.

— Перепрошую, панове. Щось трапилося?

— Ні, Гоше, нічого особливого, — заспокоїв його Ернан. — Просто твій пан згадав про невідкладні справи. Бері інших і рушай за ним.

Коли слуга вклонився і зник, Шатоф'єр повернувся до Симона і повчально промовив:

— Отак руйнуються ідеали, друже мій люб'язний!

— Жирний кабан! — пробурмотів Симон, безцільно блукаючи поглядом по шатру. — Навіщо ти розповів Філіпові?

— Ніякий я не жирний, — з непроникливим виглядом заперечив Ернан. — Я здоровий та могутній, це по-перше. А по-друге, так тобі й треба. Поменше базікай про чужі гріхи, коли у самого рильце в пушку. І потім, мене страшенно дратує твоє постійне лицемірство. Корчиш з себе святенника, жити не даєш Амеліні, все докоряєш їй, докоряєш...

— Але ж я люблю Амеліну! Я так її люблю... Тільки її й люблю...

— А навіщо тоді злигався з тією дівчиною?

— Ну... Це так... несерйозно...

— Хіба? І троє дітей — теж несерйозно? Який же ти ще хлопчисько, Симоне! Ось коли подорослішаєш... гм, якщо, звісно, взагалі подорослішаєш... — Ернан розлігся на підстилці й широко позіхнув. — Та що з тобою говорити! Краще я трохи подрімаю, а ти, хлопче, іди собі з Богом...

Щойно Симон вийшов з шатра, як за його спиною почулося гучне хропіння. Попри свій кепський настрій, він не втримався від сміху:

— Нівроку ж, трохи задрімав!..

Розділ XXXIV

Страшний сон Шатоф'єра

Взагалі, Ернан не мав звички хропти уві сні. За роки, проведені в хрестовому поході, він навчився спати тихо та чуйно, а гучне хропіння в процесі засинання було лише свого роду вступом *fortissimo con brio*^{*}, що швидко переходило в *pianissimo*^{**} його звичайного сну. Симон ще не встиг покинути межі ристалища, як Ернан перекинувся набік і затих.

І бачився Шатоф'єрові найпопулярніший з його снів, до якого він так звик, що навіть уві сні цілком усвідомлю-

^{*} *fortissimo con brio* — голосно, з запалом (італ., муз.).

^{**} *pianissimo* — дуже тихо (італ., муз.).

вав, що це лише сон.

...Тиха й задушлива палестинська ніч, табір хрестоносців, вартові на чатах геть усі позасинали, та й він сам, монсенйор де Шатоф'єр, гросмейстер ордену Храму Сіонського, безтурботно дрімає в розкішному командорському шатрі на вершині пагорба. За перегородкою чується рівне сопіння його зброєносців, які й носами не ведуть на підозріле шепотіння, що долинає ззовні. Ернан чудово знає, що то за шепотіння: вже вкотре підступні сарацини ніким не помічені пробираються в табір, маючи на меті знищити гросмейстера (цебто його) і таким чином обезголовити могутнє християнське військо. Проте всі їхні плани неодмінно зазнають фіаско: щоразу Ернан вчасно прокидається, власноручно розправляється з усіма зловмисниками, а відтак дає прочухана вартовим, які проґавили чергову вилазку ворога. Зрештою все військо радіє щасливому завершенню нічного інциденту, а менестрелі поспіхом складають героїчні балади, в яких прославляють відвагу та пильність вождя тамплієрів...

На превеликий Ернанів жаль, наразі йому не вдалося знову пережити всі перипетії нічної пригоди, і замість прокинутися вві сні, він прокинувся насправді й очманіло роззирнувся довкола.

„Дивина та й годі!“ — промайнуло в його голові. — „Здається, я в Філіповім шатрі на ристалищі... Атож, так воно і є... Це ж Навара, хай мені чорт!.. Тоді звідки тут взяли сарацини?!“

З пробудженням Ернана шепіт не пропав, а навпаки, став гучнішим. Тепер це вже був не шепіт, а спокійна розмова двох людей арабською мовою.

„Ні, це не сарацини,“ — за мить збагнув Ернан, виявивши, що ніяк не може розібрати значення мовлених слів. — „Маври?... Ні, не маври... Християни, провалитися мені на цьому місці!.. Як безбожно вони перекручують арабську...“

Розігнавши рештки сну, він цілком зосередив свою увагу на розмові, і перша ж репліка, що дійшла до його

розуміння, буквально вбила його наповал:

— Вона має вмерти, хочеш ти того чи ні. Я вже присудив її на смерть.

Ернан обережно простягнув руку до меча, що лежав біля стінки шатра.

„Отакої! Схоже, тут відбувається таємне судилище, де замість латини вживається арабська мова... Дуже недоречно я задрімав — для „суддів“ недоречно, певна річ... А як же Байярд? Вони що, сліпі?... А втім, ні. Мабуть, він знову зірвався з прив'язі. Гарний кінь, розумник...“

Тут обізвався другий (Ернан зрозумів, що то був другий, лише з контексту його слів — чужа мова й щільні стінки шатра не дозволяли розрізнити схожі за тембром голоси співрозмовників):

— Боюсь, це неминуче. Мені доведеться змиритися.

— Тим більше, — зауважив перший, — що вона повелася з тобою підло.

— Твоя правда...

Між ними запала тиша.

„Цікаво,“ — подумав Ернан. — „Хто вона? З ким вона повелася підло? А що, як я зараз вийду і спитаю в них навпростець: „Про що ви балакаєте, панове?“ Гм... Ні, це буде не надто розумно з мого боку — спершу треба дізнатися, що вони замислили... До того ж їх більше, ніж двоє.“

І справді, неподалік чулася басконська говірка. Розмовляли троє, судячи з лексикону — слуги, кілька разів поспіль вони згадали про якусь „ганчірку“.

Нарешті двоє біля Філіпового шатра поновили свою бесіду:

— Ну як, наважився?

— Я вже сказав: мені доведеться змиритися.

— Тобто, ти згоден пасивно підтримувати мене?

— Загалом так. Але...

— Це мене не влаштовує. Ні в якому разі. Тепер ми з тобою заодно, тож будь люб'язний розділити зі мною відповідальність. І не ухиляйся — без твоєї допомоги мені доведеться непереливки.

— Я не ухиляюся. Просто хочу отримати гарантії, що ми рівноправні союзники. Я не хочу тягати для тебе каштани з вогню.

— Звісно, ми союзники, як-бо інакше? А вона стоїть на нашому шляху, саме її існування — смертельна загроза для нас... принаймні, для мене. Або вона, або я — іншої альтернативи немає. Ну, а ти... Зрештою, вона відступила від тебе — чого ж ти вагаєшся? Я б на твоєму місці...

— Ще б пак. Тобі чужі сентименти.

„Ага,“ — озвалася та частина Ернанової свідомості, що аналізувала почуте. — „Вона відступила від другого. Дуже важлива інформація! А для першого вона становить смертельну загрозу... чи для його планів — іноді честолюбці ототожнюють поразку зі смертю, по собі знаю... Невже?...“

Наступні слова першого, мовлені з похмурою рішучістю, підтвердили його здогад:

— Коли йдеться про владу, сентименти зайві і навіть шкідливі. Ради корони я ладен пожертвувати всіма без винятку родичами... Гм. Тебе, ясна річ, це не стосується.

— Ой, не бреши! У твоїх очах моє життя не варте й гроша. Просто зараз я корисний тобі і, на щастя, не стою на твоєму шляху.

— Зате ця сучка... даруй, кузина — от вона стоїть.

— Кузина... — не стримавшись, прошептав Ернан. — Все-таки кузина. Зрозуміло...

Перший вжив саме це слово, а не якийсь його арабський еквівалент. Здогад Шатоф'єра переріс у переконання. Тепер він знав обох зловмисників, хоча одного з них уперше побачив лише вчора, а з іншим узагалі ніколи не зустрічався.

Після тривалої мовчанки розмова продовжилася, перейшовши в практичне русло:

— То що виберемо — отруту чи кинджал?

— Тільки не отруту.

— Чому?

— Надто непевно.

— Хіба? Як на мене, це найпевніший спосіб.

— А я так не думаю. До того ж смерть від отруєння неминуче викличе серйозні підозри. Почнеться розслідування...

— І що з того?

— В нашому становищі це вкрай небажано.

— Згоден. Але я не бачу іншого виходу. Кинджал і мотузка ще гірші.

— Ну, не кажи. Кинджал, наприклад, тим зручний, що таке вбивство легко звалити на іншого — підставити його так, аби ні в кого не виникло жодного сумніву щодо його провини.

— І як це зробити?

— Є в мене одна ідея, але це дорого коштуватиме. Дуже дорого. Щоправда, більшу частину грошей ми потім повернемо, проте втрати неминучі.

— Гроші не проблема. Що ти замислив?

— За три тижні Марґарита влаштує заміську прогулянку в свій замок...

— За три тижні?! Так довго?

— Не хвилюйся, все обійдеться. Це найоптимальніший строк.

— Ти певен?

— Я гарантую.

— Гаразд. Кажи далі.

— Пізніше. Я ще не прорахував всі деталі.

— А кого підставити, вже вирішив?

— Пізніше, я сказав.

Вочевидь, він привернув увагу співрозмовника до слут, оскільки той відповів:

— Твоя правда. Нам не варто тут довго затримуватися.

— Правильно. І нехай нас якомога менше бачать разом — про всяк випадок, щоб ніхто нічого не запідозрив.

„Пізно похопилися, хлопці!“ — злорадно прокоментував Ернан. — „Ви в мене на гачку, і горіти мені в пекельнім полум’ї, якщо незабаром ви не познайомитеся з плахою та сокирою.“

— Добре. Тоді я поїхав.

Почулося кінське іржання.

— Будь розсудливий, кузене, — вже кастильською кинув йому вслід той, що залишився. — Не гарячкуй, не нервуй. Все обійдеться.

„Це ще як сказати, пане графе!“ — Ернан наперед смакував свій тріумф. — „Не думаю, що віконт Іверо погодиться з вами, коли стане перед судом Сенату за звинуваченням у замаху на вбивство наступниці престолу.“

Через якийсь час разом зі слугами рушив в зворотну путь і другий зловмисник. Трохи відхиливши запону шатра, Ернан провів їх довгим поглядом, аж поки всі четверо не зникли в сутінках. Тоді він вибрався назовні й озирнувся довкола: над сусіднім шатром гордо майоріла „ганчірка“ — знамено Біскаїї. Байярда ніде видно не було.

Ернан поклав два пальці в рот і засвистів. За хвилину, радісно форкаючи, до нього підбіг кінь. Шатоф'єр потріпав його довгу гриву.

— Молодець, Байярдику! Розумнику ти мій! Ти навіть не уявляєш, яку послугу зробив усім нам, коли зірвався з прив'язі. Аби ж ти знав, про які приємні речі тут щойно йшлося — бр! — волосся сторчма встає. Хижі звірі — взяти б отих вовків, що мало не загризли тебе в Аженському лісі, — так вони суцці янголи в порівнянні з людьми. Це я почав розуміти давно. Був один тип, Гійом Аквітанський, і була... — Він сумно зітхнув. — Давно це було... А в хрестовому поході я остаточно переконався: що невірні, що християни — всі на один копил. Гроші, землі, слава, влада — ось їхні головні стимули в житті... А втім, чому „їхні“? Можна подумати, що я байдужий до влади. А Філіп — іншого такого властолюбця годі й шукати! Ми з ним один одного варті, і світ ще почує про нас — здригнеться, коли почує! Ці не пусті хвастощі, любий друже, у мене чуття таке — а воно мене ще ніколи не зраджувало. Хто десять років тому перший побачив у Філіпові спадкоємця Гасконі? Гастон каже, що він, і він щиро вірить у це, наш дорогоцінний граф д'Альбре. Ну й нехай собі вірить — чим

би дитя не тішилося, тільки б не плакало, — а мені все одно, я такими дрібницями не переймаюся. Запам'ятай, Байярде, що я тобі скажу: буде наш Філіп великим государем, дуже великим — Філіпом Великим, ось ким! Був у нас і Август Великий*, і Карл Великий, і Александр Великий**. Був Корнелій Великий***, був Філіп-Август Великий — а от Філіпа-без-Августа Великого ще не було. Так буде, Байярдику, повір мені на слово, буде. А я в його конетаблях почуваю себе значно ближче до жезла гросмейстера тамплієрів, ніж якби був одним з магістрів ордену... Ти, питаєш, до чого я це веду? Охоче відповім. Я, знаєш, також не янгол і ради досягнення своєї мети ладен вчинити багацько негарних речей. Але холоднокрівно вбити жінку... І яку жінку! Королеву серед жінок! Вона — сама досконалість. Вродлива, розумна, велична, владна... Скажу тобі по секрету, Байярде: учора, побачивши її, я вперше в житті пошкодував, що склав обітницю цнотливості. Це, звісно, гріх, і я маю гнати геть такі думки, але вони, підлі, знахабніли вкрай — ну, ніяк не хочуть дати мені спокій, хоч ти лусни! І що мені з ними робити, з думками цими, не збагну. Ось яка жінка Маргарита Наварська!.. Авжеж, твоя правда, вона розпусна, легковажна, велелюбна. Та хіба можна ставити їй це на карб? Особисто я не наважуся... Що не кажи, Філіпові казково пощастило, що він одружується з нею. Кращої хазяйки для Гасконі... гм, і королеви для всієї Галлії нема і бути не може... Ну, а щодо мене, — Ернан знов зітхнув, — то я завжди буду йому відданим другом, а їй — вірним лицарем... Що ж, поїхали, Байярдику, в палаці нас, напевно, зачекалися... Проте ні, постривай! У шатрі ще є непочата пляшка вина. Не годиться залишати її без уваги — чудовий букет!

* Гай Юлій Цезар Октавіан Август.

** Александр Македонський.

*** Корнелій Великий (541 — 592) — римський імператор з династії Юліїв, засновник об'єднаного королівства Італія.

Розділ XXXV

Переможець турніру та його королева*

День 5 вересня видався ясным, погідним і, на загальну радість учасників змагань та глядачів, зовсім не спекотним. Марні були побоювання, висловлені деким напередодні, що у важких турнірних латах лицарі ризикують засмажитися живцем під пекучими променями безжалісного сонця. Ніби навмисне з цієї нагоди природа трохи вгамувала нестерпну спеку, що стояла впродовж двох попередніх тижнів.

Поки герольди виголошували імена високих гостей та їхні численні титули, Філіп, як і решта призвідників, сидів на стільці під навісом біля входу до свого шатра й обводив уважним поглядом сусідні пагорби, де на квапливо споруджених дерев'яних трибунах зібралося близько двадцяти тисяч глядачів.

Праворуч від Філіпа, лише через одне шатро, яке займав граф Біскайський, тягнувся вздовж ристалища прибраний шовком та оксамитом почесний поміст для могутніх і знатних вельмож, дам та шляхетних дівиць. У самому центрі помосту, між ложами наварського короля, наслідного принца Франції та римського імператора з одного боку і королів Кастилії, Галлії й Арагону — з іншої, знаходилася невеличка, а проте надзвичайно розкішна ложа, уквітчана білими та рожевими трояндами і прибрана знаменами, на яких замість традиційних геральдичних символів були зображені купідони, пронизані золотими стрілами серця та інші емблеми. Ця ложа поки була порожня — вона призначалася для майбутньої королеви любові та краси і її почту.

* При написанні цього розділу, за відсутності достовірніших джерел, була використана інформація з роману Вальтера Скотта „Айвенго“. Автор сам не впевнений, що він, власне, хотів написати і що у нього, в результаті, вийшло — наслідування чи пародія.

Праворуч від центру помосту, ближче до шатер призвідників, розташувалися гасконці. Філіп завважив, що в батька вже з'явився гість — глава візантійської делегації Андронік Метохіт. Вони з герцогом жваво щось обговорювали; в їхній бесіді також брали участь кілька високопоставлених галльських та італійських урядовців.

Судячи з усього, справа з давно обіцяним папою Павлом VII хрестовим походом проти турків нарешті зрушила з мертвої точки. Проте Філіп, всупереч своїм початковим намірам, не брав діяльної участі в батькових переговорах з візантійцями. Цьому завадила чергова переоцінка цінностей, що почалась у нього вже наступного дня після приїзду до Памплони й остаточно завершилася лише незадовго до турніру.

Йшлося про найкращу жінку в усьому світі. Філіп болісно усвідомлював свою помилку піврічної давнини, коли зопалу скинув з цього п'єдесталу Бланку, і тепер йому довелося знову проробити весь шлях, підносячи її на вершину свого Олімпу. Шлях цей був важкий і тернистий — не те що попереднього разу, коли Бланка була вільна, ще невинна, і Філіп знав, що рано чи пізно він заволодіє нею — якщо не як коханкою, то як дружиною.

Слід сказати, що Бланка і в гадці не мала полегшувати Філіпові задачу. Незважаючи на всі його відчайдушні залицяння, вона не поспішала поступатись йому і зберігала вірність Монтіні, якого Філіп незабаром зненавидів всіма фібрами душі. Зрештою йому довелося знову визнати Бланку найкращою з жінок сущих, як і перше, не маючи ані найменшого уявлення про те, яка вона в ліжку.

Якщо вдень Філіп наполегливо домагався кохання у Бланки, то вночі він з не меншим завзяттям любився з Маргаритою. За два тижні, що минули з моменту їхнього знайомства, наварська принцеса дуже змінилася — і, на превеликий Філіпів жаль, аж ніяк не в кращий бік. Справжнє кохання виявилось для неї непосильною ношею. Вона надто звикла до легкого флірту, звикла до загального поклоніння і, сповідуючи рівність у ліжку, в житті, одна-

че, завжди стояла над чоловіками й дивилася на них зверху вниз. Та ось, закохавшись насправді (чи вважаючи, що закохалася насправді), горда та незалежна Маргарита Наварська не витримала випробування рівністю. Не змогла вона й підвестися над об'єктом своєї раптової пристрасті; їй здавалося блюзнірської навіть думка про те, щоб намагатися панувати над тим, кого вона обожнювала. У неї залишалося два шляхи — або вирвати Філіпа зі свого серця, або цілком підкоритися йому, — і вона вибрала друге.

Маргарита почувала себе зацькованим звіром. Вранці, коли Філіп йшов від неї, Маргарита гірко ридала на самоті, люто лупцювала кулаками подушки і розкидала їх по всій кімнаті, проклинаючи себе за свою раптову, нездоланну любов, проклинаючи Філіпа, якого вона так палко кохала і так люто ненавиділа за ту незбагненну владу, що її він здобув над нею. Вона шматувала постільну білизну та свої прозорі нічні сорочки і, заливаючись сльозами, твердила собі, що її жорстоко обдурили всі оті поети та менестрелі, що кохання — зовсім не радісне одкровення, не свято душі й тіла, а найбільше лихо, яке тільки може спіткати людину. Їй несподівано спало на думку, що все це — кара за її пиху, зарозумілість, свавільність та егоїзм, за сотні й тисячі дрібних її прогріхів, що їх вона скоювала, навіть не помічаючи того, гадаючи, що раз вона принцеса, то їй дозволено все. Разом з Маргаритою невимовно страждав і монсеньйор Франциско де ла Пенья, вкрай змучений її щоденними виснажливо довгими і гранично відвертими сповідями, після яких у бідного єпископа йшла обертом голова і йому бракувало сил навіть для добродесних настанов...

Урочисте відкриття турніру врешті добігло свого кінця. Всі високі гості були названі й належним чином протитуловані; відтак герольди оголосили імена призвідників сьогоднішніх змагань. Публіка на пагорбах вітала їх вельми бурхливо — чоловіки викрикували „слава!“, жінки плескали в долоні й голосно вищали.

Філіп звернув увагу, що при представленні Александра Біскайського не був згаданий його титул графа Нарбонського, яким він був завдяки шлюбові з Бланкою; а трохи раніше, коли оголошували імена присутніх на турнірі вельмож і дам, Бланку назвали сестрою й дочкою королів Кастилії та Леону, графинею Нарбонською, але не графинею Біскайською.

„Що ж це таке?“ — дивувався Філіп. — „Не спить з ним, та ще й усіяко відмежовується від нього. Я буду не я, якщо не з'ясую, в чім річ. Треба якось розпитати Маргариту в ліжку...“

Коли стали зачитувати остаточний список лицарів, що виявили бажання битися з призвідниками і, за правом першості чи волею жеребу, були допущені до першого дня змагань, Філіп нашорошив вуха. Учора ввечері, коли він вкладався спати, до нього зайшов Шатоф'єр і розповів, що якийсь невідомий звернувся через свого слугу до трьох перших лицарів у другій сімці з проханням поступитися йому правом виклику Філіпа Аквітанського й отримав від них згоду. Звісна річ, Філіпові було цікаво, хто ж так прагне битися з ним.

Одинадцятим у списку значився Серхіо де Авіла-і-Сан-Хосе. Філіп знав цього кастильського кабальєро і недолюбливав його за відверту симпатію до єзуїтів, до того ж той належав до партії графа Саламанки, номінальним вождем якої був Фернандо де Уельва, — та разом з тим, ніяких конфліктів особистого характеру між ними досі не виникало.

— Дивно, — промимрив Філіп. — Дуже дивно... До речі, Габріелю, тебе не дивує, що першим виявився Хайме де Барейро?

Габріель, що виконував на турнірі обов'язки його головного зброєносця, заперечно похитав головою:

— Анітрохи не дивує. Це все Інморте начаклував.

Філіп криво всміхнувся. Він скептично ставився до вигадок про чаклунські здібності гросмейстера єзуїтів. І вже тим більше не вірив, що Інморте міг начаклувати, перебу-

ваючи за сотні миль від Памплони.

Закінчивши зі списком лицарів, що мали змагатися з призвідниками, головний герольд виголосив пишномовну і вкрай банальну сентенцію про лицарську доблесть, немеркнучу славу ратних подвигів, любов прекрасних дам і все таке інше. Король Навари дав знак рукою, маршал-розпорядник турніру повторив його жест, заграли сурми, заглушивши останні слова герольда, і на арену виїхали сім перших лицарів.

— Могутній та грізний сеньйор Хайме, граф де Барейро, — оголосив герольд і зробив виразну паузу.

Вершник у чорних, як ніч, латах повагом наблизився до першого від помосту шатра і торкнувся списом щита.

— Викликає на поєдинок могутнього та грізного сеньйора Александра, графа Біскайського.

Обличчя графа помітно зблідло і видовжилося від подиву. Філіп помилково вирішив, що він злякався, і зневажливо пирхнув.

Коли останній з першої сімки лицарів, віконт де ла Марш, викликав останнього призвідника — а ним якраз виявився Філіп, всі сім пар супротивників зайняли свої місця з протилежних кінців арени.

Запрошення маршала-розпорядника, недоречні одкровення герольдів, кличне завивання сурм — і, виставивши вперед списи, Александр Біскайський та Хайме де Барейро щодуху помчали назустріч один одному.

Противники зітнулися, списи в обох зламалися, але при цьому граф Біскайський втратив рівновагу, і лише останньої миті йому вдалося вхопитися за шию свого здібного коня й уникнути падіння. Маршали одностайно визнали його переможеними.

Головний герольд ніби знічев'я зронив:

— Слава переможцеві, могутньому та грізному сеньйорові Хайме де Барейро.

З незворушним виглядом граф де Барейро попрямував до шатра, що раніше належало графові Біскайському. За правилами турніру, призвідник, що зазнав пораз-

ки, вибував з подальших змагань, поступаючись місцем своєму переможцеві.

Тим часом на трибунах, де глядачами були переважно простолюди, маломаетна та безмаєтна шляхта, зчинилася бійка. Противники єзуїтів, украй обурені веселощами симпатиків останніх, пересвідчившись у своїй чисельній перевазі, вирішили провчити нахаб. Невдовзі окремі сутички переросли в загальне побоїще, у зв'язку з чим виникла незапланована перерва, і поки вартові та королівські гвардійці вгамовували бешкетників, високі гості щиро тішилися цим видовищем.

Врешті-решт пристрасті вщухли і турнір поновився. Філіп без особливих зусиль вибив з сідла віконта де ла Марша, а повертаючись назад, побачив, що над шатром Александра Біскайського вже майорить червоночорний прапор ордену єзуїтів-мечоносців, під яким виступав граф де Барейро. Він не був посвяченим єзуїтом, але обіймав посаду губернатора провінції Садо Лузітанської області ордену Серця Ісусового, що прирівнювалося до звання командора.

У п'яти інших поєдинках першого кола впевнену перемогу отримали призвідники. Особливо хвацько подолали своїх супротивників Тибальд де Труа та Гуго фон Кліпенштейн.

Коли на арену виїхала друга сімка лицарів, Філіп чекав виклику від Серхіо де Авілі-і-Сан-Хосе, проте згаданий кабальєро зупинив свій вибір на графові Осці. Зате наступний...

— Могутній та грізний сеньйор Хуан Родріґес, — оголосив герольд.

„Родріґес... Родріґес...“ — гарячково перебирав у пам'яті Філіп, тим часом як закутий у блискучі лати вершник з опущеним на обличчя забралом і чорним щитом без герба та девізу наближався до його шатра. — „Є щось знайоме — але що?...“

— Викликає на поєдинок могутнього та грізного сеньйора Філіпа Аквітанського...

До Філіпа підбіг один з молодших герольдів:

— Монсеньйоре, лицар, що викликав вас, відмовився назвати своє справжнє ім'я, посилаючись на свою обітницю протягом п'яти років здійснювати ратні подвиги інкогніто.

— Так он воно що! — сказав Філіп. — Отже, Родріґес — вигадане ім'я?

— Так, монсеньйоре. І в нас немає ніякої певності, що цей пан насправді посвячений лицар і має право змагатися з вами. Отож ви можете...

— Правила мені відомі, — перебив герольда Філіп. — Раз цей лицар склав обітницю, я не наполягатиму, щоб він порушив її, привселюдно назвавши своє ім'я. Я згоден переговорити з ним віч-на-віч.

Коли всі семеро лицарів вибрали собі супротивників, маршал-розпорядник звелів трохи почекати з початком поєдинків, а головний герольд пишномовно пояснив публіці, в чому причина затримки. Філіп і „Хуан Родріґес“ з'їхалися в центрі арени.

— Пане лицарю, — сказав Філіп. — Мене цілком задовольнить, якщо ви повідомите своє справжнє ім'я і якого ви роду. Даю слово честі, що нікому не розкрию вашого інкогніто без вашої на те згоди.

У відповідь на ці традиційні слова „Хуан Родріґес“ мовчки підняв забрало.

— Овва! — не стримав враженого вигуку Філіп. — Родріґо де Ортеґаль! Виходить, гріш ціна запевненням вашого наступника, що ви перебуваєте під вартою, чекаючи на суд.

— Він не збрехав, — сухо відповів колишній прецептор. — Чотири дні тому я втік з-під арешту.

— Щоб узяти реванш?

— Так! — Його очі засяяли ненавистю. — Я вимагаю смертного поєдинку.

Філіп заперечно похитав головою:

— Я відмовляю вам, пане єзуїте. Ми будемо битися турнірною зброєю.

— Отже, ви злякалися?

Філіп кинув на Родріго де Ортеґалю зневажливий погляд.

— Ви прагнете розсердити мене, сподіваючись, що в гніві я погоджуся на смертний поєдинок. Марні надії, пане, мені начхати на ваші образи. Я не дозволю вам зіпсувати свято кривавим побоїщем.

— Це ваше остаточне рішення? — спитав єзуїт.

— Так, остаточне.

— Ну що ж. Тоді мені не залишається нічого іншого, як привселюдно назвати вас боягузом.

Філіп зблід від гніву.

— В такому разі, я буду змушений повідомити маршалів, що не вважаю вас гідним битися зі мною. І тоді, якщо ви не скажете їм своє ім'я, вас з ганьбою проженуть з ристалища, а назветися — заарештують як злочинця.

Зітхнувши, колишній прецептор опустив забрало на обличчя.

— Наразі ваша взяла, монсеньйоре. Та стережіться, — в його голосі забриніли лиховісні нотки, — і міцніше тримаетесь в сідлі. Якщо я зіб'ю вас, на пощаду не сподівайтесь. І нехай тоді мене арештовують, магістрат ордену подбає про моє звільнення.

— Гаразд, пане єзуїте, я візьму ваше попередження до відома.

З цими словами Філіп приострожив коня й повернувся до свого шатра.

Він міцно тримався в сідлі. При першому ж зіткненні Родріго де Ортеґаль звалився з коня.

— Ми ще зустрінемося, монсеньйоре, — простогнав єзуїт, коли Філіп проїздив повз нього.

— Надія вмирає останньою, — зверхньо посміхнувся Філіп.

У другому колі вибув зі змагань Педро Оска, а його місце зайняв Серхіо де Авіла-і-Сан-Хосе. Проте ненадовго — після наступного кола над п'ятим від помосту шатром замайорів прапор Монтальбанів.

Ернан де Шатоф'єр довів свою перевагу над Річардом Гамільтоном, і зробив це досить переконливо: його супротивник з такою силою гепнувся додолу, що не зміг самостійно підвестися, і його винесли з ристалища слуги.

Після третього кола була оголошена годинна перерва. Поки лицарі відпочивали в своїх шатрах, публіку розважали акробати й танцівниці, а в ложах на почесному помості були влаштовані невеличкі бенкети.

По закінченні перерви змагання продовжилися. У четвертому колі зазнав поразки Ерік Датський — під час зіткнення він втратив стремено. Ернан у чудовому стилі подолав свого другого супротивника, який у красивому падінні зламав пару ребер та звихнув руку. Філіп запросто розправився з Анжераном де ла Тур, небожем покійного графа Байоннського і колишнім нареченим його дочки. Гуго фон Кліпенштейн, як і в трьох попередніх сутичках, віртуозно вибив з сідла чергового претендента на лаври переможця Грози Сарацинів. Граф Шампанський отримав ратну перемогу над своїм головним суперником на поетичній ниві Руїсом де Монтіхо. А шатро, що належало раніше графові Осці, виявилось злощасним — ось уже втретє воно змінило господаря.

На початок п'ятого, останнього кола, явно визначилася трійка найсильніших — Гуго фон Кліпенштейн, Тибальд де Труа та Філіп Аквітанський. За право продовжити боротьбу змагалися також граф де Барейро і Шатоф'єр, причому якщо перший отримав чотири невиразні перемоги, то Ернан мав на своєму рахунку лише дві — зате блискучі.

Коли на арену виїхали останні семеро лицарів, Філіп не зміг стримати єхидної усмішки, побачивши серед них д'Альбре. Гастон мав можливість записатися заздалегідь, але не скористався цим привілеєм. Спочатку він боявся, що отриманий у бою з єзуїтами вивих руки не дозволить йому взяти участь у турнірі, а потім, коли біль минув, все ж вирішив дочекатися жеребкування, сподіваючись потрапити в першу чи, принаймні, в другу сімку. В резуль-

таті Ґастон виявився останнім — тридцять п'ятим...

Ось тобі! Незабутній Дієго де Сан-Хуан! В списку він був двадцять дев'ятим, цебто першим в останній сімці, і коли маршал-розпорядник дав знак розпочинати виклики, впевнено попрямував до Філіпового шатра. Щоб ти був здоровий, Дієго, — згадав, бач, образу, завдану честі своєї сім'ї! П'ять років минуло ж бо, твоя сестра вже давно одружена, має дітей, а ти все гостриш зуби на її „кривдника“. Он Альфонсо підхопився з крісла, сміється, щось вигукує, пояснює щось своєму оточенню. Либонь розповідає, як дев'ятеро братів де Сан-Хуан на чолі з найстаршим, Дієго, переслідували вночі беззбройного шістнадцятирічного Філіпа, зігнавши його з ліжка своєї сестри Терези, — бевзі такі безсердечні...

А в Ґастона ніякого вибору в нього не було, і він з приреченим виглядом під'їхав до шатра єдиного ще не викликаного призвідника — Гуґо фон Кліпенштейна.

„Ось, маєш!“ — зловтішався Філіп.

Сам він без проблем розібрався з Дієго де Сан-Хуаном, а потім зробив театральний жест: під'їхав до переможеного супротивника, спішився й допоміг йому підвестися. Спитав, чи нічого не ушкоджено, й великодушно поплескав його по плечу, чим викликав новий напад сміху в оточенні Альфонсо Кастильського.

Останнє коло принесло лише одну несподіванку, проте дуже прикру. Під час сутички Кліпенштейнів кінь несподівано спіткнувся, його господар не втримався в сідлі, і чи не задарма Ґастон д'Альбре зажив слави переможця легендарного воїна та неперевершеного турнірного бійця.

„Господи!“ — вжахнувся Філіп. — „Тепер хвастоців буде!.. Краще вже зразу вдаватися.“

Вирок маршалів, схвалений королями, був такий швидкий, як і очевидний: найсильнішими лицарями першого дня змагань визнавалися Філіп Аквітанський, Тибальд де Труа, Ернан де Шатоф'єр і Хайме де Барейро. Жереб визначив, що спочатку Філіп має битися з Шато-

ф'єром, а потім граф де Барейро поміряється силами з графом Шампанським.

Тричі сходилися Філіп та Ернан в центрі арени і тричі, зламавши списи, розходилися ні з чим. Нарешті Філіп збагнув, що друг відверто піддається йому, і так розсердився, що в четвертій сутичці здобув над ним упевнену перемогу.

Хайме де Барейро без особливих зусиль вибив притомленого графа Шампанського з сідла. Як і підозрював Філіп, єзуїтський покруч беріг свої сили для вирішальних сутичок.

А Тибальд де Труа, підводячись за допомогою зброєносія на ноги, скрушно промовив:

— Безбожникам сам чорт у поміч.

— Атож, монсеньйоре, — притакнув зброєносець.

— Якби я мав такого гарного коня, — правив своєї граф, — то й чорт йому б не зарадив.

— Атож, монсеньйоре.

— А в поетичному поєдинку ні кінь, ні чорт не зарадили б йому.

— Атож, монсеньйоре.

— Цей невіглас, мабуть, і двох рядків не стулить як годиться, — утішав себе Тибальд. — Де ж пак! Він, певно, і читати не вміє.

— Атож, монсеньйоре.

— Ні, ти тільки поглянь, що за ідіотська усмішка! Це ж треба бути таким бовдуром... От дідько! По-моєму, я здорово забився. Клятий покруч!..

Надійшов кульмінаційний момент змагань — в очному поєдинку Філіп та Хайме де Барейро мали визначити, хто з них стане переможцем першого дня змагань.

Філіп зайняв своє місце в кінці арени і зосередився. Заграли сурми, герольди почали верзти якусь нісенітницю про прекрасні очі, що буцімто з надією та нетерпінням дивляться на доблесних лицарів. Нарешті маршал-розпорядник дав сигнал на початок сутички, і супротивники чимдуж помчали назустріч один одному.

За якусь мить до зіткнення час для Філіпа немов сповільнився. Він рвучко підвівся на стременах і викинув уперед руку зі списом, цілячи графові де Барейро прямісінько в забрало. Раптова зміна напрямку удару і ризикований, але бездоганно здійснений маневр на випередження зробили свою справу: вістря списа супротивника лише слабо чигиркнуло по Філіповім щиті, а сам Хайме де Барейро, втративши рівновагу, вилетів із сідла. А що одна його нога заплуталась у стремені, то він, непритомний, ще зо два десятки метрів проволікся по землі, перекидаючись з боку на бік, аж поки не зупинили його коня. Як потім з'ясувалося, в результаті падіння граф де Барейро отримав струс мозку і зламав праву ключицю.

Глядачі, від простолюдинів до вельмож, неначе збожеволіли. Навіть найзнатніші панове, забувши про своє високе положення, посхоплювалися з місць, несамовито аплодували і гучними вигуками вітали переможця, а захоплені дами зривали зі свого одягу прикраси і надсилали ці зворушливі подарунки Філіпові.

Головний герольд розпочав був щось говорити, та слова його потонули в загальному гвалті. Тоді він глибше вдихнув повітря і, побуряковівши від натуги, заволав:

— Слава переможцеві, могутньому та грізному сеньйорові Філіпу Аквітанському!

На трибунах єзуїтофоби знов заповзялися лупцювати єзуїтофілів — цього разу вже від надлишку радощів.

Тим часом до Філіпа наблизилися маршали й зброєносці, допомогли йому спішитися, зняли з нього шолом, панцир та рукавиці і, під нескінченні здравиці та пишномовні вихваляння герольдів, провели його на поміст до наварського короля. Дон Александр обняв Філіпа, розцілював в обидві щоки й урочисто промовив:

— Ви виказали неабияку доблесть та спритність, мій принце. Тепер покажіть, який у вас смак — виберіть королеву наших свят.

Сурми знов завили, і головний герольд, попередньо кинувши в натовп кілька пишномовних фраз, нарешті

зволив повідомити, що зараз переможець турніру має обрати королеву любові та краси.

Поруч Філіпа з'явився юний паж, що тримав у руках червону оксамитову подушку з тонким золотим обручем, прикрашеним зубцями у вигляді сердець та наконечників стріл.

Філіп трохи розгублено роззирнувся довкола — прекрасних дам та дівиць було вдосталь. Ще напередодні він вирішив у разі своєї перемоги не обирати Маргариту. Її слід було розворушити, примусити її розсердитися, згадати, що вона принцеса, дочка короля, наступниця престолу; щоб почуття образи та приниження розбудило в ній колишню Маргариту, яка так подобалася Філіпові. Бувши велелюбним, він, проте, дуже серйозно ставився до шлюбу й хотів бачити в своїй дружині вірну подругу, одностудницю та соратницю — а не покірну рабіню, що беззаперечно виконує всі його забаганки. Він узагалі любив примхливих і незалежних жінок.

„Кого ж вибрати?“ — напружено розмірковував Філіп. Бланку? Хотілося б, та не можна. Його вибір має бути позбавлений сексуального підтексту, інакше удар не досягне своєї мети. Тоді буде уражене не самолюбство Маргарити, а її любов; а ревності, як відомо, поганий порадник.

Ізабелла Арагонська? Золоте волосся, зелені очі, сніжно-біла шкіра, витончені руки, стрункі ніжки, бездоганна фігура — словом, писана красуня. Якраз такий і місце на троні королеви любові та краси. Якби вибір залежав від Еріка Датського... Однак переможцем був Філіп, і він відразу ж відкинув кандидатуру Ізабелли. Вона була дружиною наслідного принца Франції, країни, з якою він віднедавна перебував у стані неоголошеної війни, спершу відібравши Байонну, а тепер накидаючи оком на Сент і Ангулем. Та й той самий сексуальний підтекст аж ніяк не виключався: сто проти одного, що злі язики не забаряться витягти на світ Божий історію про те, як вісім років тому герцог Аквітанський відмовився стати тестем старшої дочки арагонського короля.

Що ж, вирішив Філіп, доведеться зупинити свій вибір або на Констанці Орсіні, дружині Альфонсо, або на королеві Галлії Марії Фарнезе... Але на кому? Обидві молоді, привабливі, зрештою обидві італійки.

А втім! На думку йому спала одна чудова ідея, як з честю вийти зі скрути, в яку він сам себе поставив. Він не надасть переваги жодній з королев, але й не образить при тому інших принцес (крім Маргарити, зрозуміло), запропонувавши корону доньці найпочеснішого з високих гостей, першого серед рівних, чиї предки в минулі часи завоювали півсвіту.

У супроводі пажа з вінцем та двох роззяцькованих герольдів Філіп упевнено пройшов повз Маргариту й зупинився перед сусідньою ложею, прибраною знаменами з зображенням чорного орла на білому полі. Він узяв з подушки золотий вінець і, вклякнувши на одне коліно, простягнув його молоденькій світловолосій дівчині чотирнадцяти років. Та недовіжливо поглянула на нього своїми великими карими очима, в яких застигло німе запитання, і в деякій розгубленості заморгала довгими віями. Філіп усміхнувся їй у відповідь і ствердно кивнув.

Найметикуватіша з матрон, що оточували дівчину, прийняла з Філіпових рук вінець і поклала його на біляву головку обраниці.

Головний герольд нарешті схаменувся і, силкуючись перекричати гучні здравиці та шквал оплесків, хрипко заволав:

— Слава Анні Юлії Римській, королеві любові та краси!

Цим завершився перший день святкового турніру.

Розділ XXXVI

Королева любові та краси висуває претензії на галльський престол

Надвечір Памплони наче з глузду з'їхала. На вулицях та майданах столиці цілісіньку ніч не стихали веселощі — наварці натхненно святкували вісімнадцятиріччя своєї наслідної принцеси. Збуджені ратним видовищем і підігріті вином городяни — здебільшого галли за мовою, але кастильці за темпераментом, — розійшлися не на жарт. Вони не обмежувалися одними лише невинними забавами: то тут, то там справа, знай, доходила до рукоприкладства стосовно осіб, запідозрених у симпатії до єзуїтів, а сотня зірвіголів розгромила і спалила дотла таверну, яку, на біду її господаря, чомусь уподобали лицарі Серця Ісусового. Як і в усіх країнах, де були сильні позиції єзуїтів, в Наварі, особливо серед представників третього стану, до них не залишався байдужим майже ніхто: одні вважали їх мало не за святих, інші — за пекельних вилупків, причому останніх була явна більшість. І цієї ночі настав їхній зоряний час. Коли вранці наступного дня королю доповіли про наслідки народних гулянь, бідний дон Александр аж за голову схопився.

А в королівському палаці пізно ввечері відбувся святковий бенкет на вшанування переможця турніру. До його початку Філіп встиг трохи відпочити, досхочу попаритись у лазні, тож коли по нього прийшов паж з королівським запрошенням, він уже почувався не таким змученим та розбитим, як попервах. А проте втома все ж давалася взнаки, і Філіп не отримав від цього бенкету ніякого задоволення. Наразі він прагнув лише одного: чимшвидше відбутися цю останню формальність, повернутися до себе, негайно вкласти у ліжко і проспати десять годин поспіль мертвим сном. Він так нетерпляче чекав на закінчення бенкету, що майже нічого не з'їв.

Сьогоднішні змагання відбили апетит також і в Маргарити. Вона взагалі не з'явилася до святкового стола, посилаючись на погане самопочуття. Філіп охоче повірив, що їй зараз дуже зле. Розуміли це й інші гості, дехто навіть подумки дорікав Філіпові за його неввічливість щодо хазяйки святкувань, проте більшість схилилася до думки, що Філіп зробив вдалий вибір. Кому ж, мовляв, як не імператорській доньці, чий рід править в Італії майже дев'ять сторіч, має належати вінець королеви любові та краси?

Сам Філіп був просто зачарований юною принцесою. Йому дуже сподобався її гнучкий хлоп'ячий розум, що поєднував у собі дитячу безпосередність з цілком дорослою розсудливістю і був геть-чисто позбавлений тієї специфічної жіночої практичності, яка часом викликала у Філіпа роздратування. В Анніній поведінці не було й натяку на якусь манірність, вона трималася з ним швидше як зі старшим товаришем, а не як з представником протилежної статі. Переважно їхня розмова точилася довкола нейтральних тем, а якщо й зачіпала стосунки чоловіків та жінок, то опосередковано. Так, наприклад, Анна спитала, кого з дам він хотів би бачити в її почті впродовж наступних чотирьох днів. Філіп із задоволенням назвав ім'я Бланки Кастильської, решту ж кандидатур залишив на Аннін розсуд, висловивши сподівання, що вони будуть гідною оправою для найкоштовнішої прикраси турніру — королеви любові та краси. Анна схвалила його вибір Бланки, з якимсь дивним виразом обличчя зауваживши, що в нього, мовляв, губа не з лопуцька, а потім пообіцяла, що в її оточенні каракатиць не буде — лише гарненькі дівчата.

Аннин батько, Август XII, був приємно вражений Філіповим вибором і навіть не намагався приховати свого задоволення. Він висловлював щире (і, правду кажучи, дещо дилетантське) захоплення тим, як ефектно здолав Філіп того вискочку-єзуїта. Імператорів захват поділяла й переважна більшість присутніх, зокрема й наварський король. Цей останній, хоч і дуже образився на Філіпа, що

той не обрав королевою любові та краси Марґариту, все ж був вдячний йому за те, що через отримані пошкодження Хайме де Барейро не лише відсутній на сьогоднішньому банкеті, а взагалі не братиме участі в подальших змаганнях — і, отже, не здобуде ніяких призів.

Трохи згодом до Філіпа підійшов маршал-розпорядник турніру і спитався, чи має він намір відстоювати свій титул у завтрашніх групових змаганнях. Філіп ввічливо відмовився, пояснивши під добродушний регіт присутніх, що зачарований своєю королевою і збирається, як вірний лицар, знаходитися біля неї, щоб захищати її від посягань з боку можливих претендентів на його місце.

Потім Філіпові довелося виручати зі скрути графа Шампанського. Як ми вже знаємо, в сутичці з Хайме де Барейро Тибальд забився і не був певен, що наступного дня зможе стати на чолі однієї з партій у загальному турнірі. Але й відмовлятися він не наважувався, позаяк у лицарському середовищі такі ушкодження вважались суццою дрібницею. Бачачи, як розгубився Тибальд, коли до нього попрямував маршал, Філіп негайно взяв слово і заявив, що в почті королеви любові та краси, окрім дам і дівиць, мають бути й кавалери — хоча б для того, щоб дбати про вищезгаданих дам і дівиць.

Присутні визнали цю трохи кумедну вимогу, втім, цілком законною. З-посеред інших кандидатур у кавалери Філіп назвав ім'я Тибальда де Труа, який радо вхопився за його пропозицію. Відтак, за загальною згодою, ватажками двох супротивних партій були призначені Ернан де Шатоф'єр та Гуго фон Кліпенштейн.

З закінченням трапези скінчилися і муки Філіпа. Високоповажні панове приступили до десерту, а дами та стомлені турніром лицарі розійшлися по своїх покоях.

Повернувшись до себе, Філіп застав у вітальні велими цікаву картину. Посеред кімнати на встеленій килимами підлозі сиділи Габріель де Шеверні, Маріо д'Обіак та Марк д'Арінсаль і перебирали якісь речі, що лежали, звалені в купу, перед ними. Там було кілька мереживних

манжетів, пара дамських рукавичок, один відірваний від сукні рукав, десяток носових хусточок з вишитими на них гербами й ініціалами, безліч різнокольорових стрічок для волосся, а також різні дрібнички, на зразок брошок, шпильок і застібок.

— А це що таке? — промовив Філіп, швидше констатуючи сам факт наявності цих речей та їх кількість, ніж питаючи, звідки вони взялися. Їх походження було для нього очевидне.

— Подарунки від дам, монсеньйоре, — з усмішкою відповів д'Обіак. — Під час турніру пан де Шеверні наказав перехоплювати їхніх посланців, щоб вони не відволікали вашу увагу.

— Ага. — Філіп сів навпочіпки, швидко оглянув подарунки і, гмикнувши, сказав: — Ні панчіх, ні підв'язок, як я розумію, немає.

— Чого-чого? — здивовано перепитав Ґабріель.

— Ще б пак, — ніби не чуючи його, продовжував Філіп. — Занадто вишукана публіка для таких пікантних подарунків... Стоп! — Він видобув з купи чудової роботи брошку й пильно роздивився її з усіх боків. — Оце так! Якщо тільки я не помиляюся... Ґабріелю, ти часом не пам'ятаєш, хто її прислав?

— Принцеса Кастильська, — замість нього відповів Марк д'Арінсаль. — Цебто, пані Бланка. Подарунки приймав я.

Задоволено муркочучи, Філіп приколов брошку до свого камзола.

— Нехай Монтіні показиться.

— Щодо Монтіні, монсеньйоре, — озвався д'Обіак. — Є гарні новини.

— Ну?

— Сьогодні йому добряче нам'яли боки, коли серед простолюду зчинилася бійка.

— Так йому й треба, вискочці! — зрадів Філіп. — Гм... Спасибі за приємну звістку, Маріо.

— Радий вам служити, монсеньйоре.

— Знаю, хлопче. І, будь певен, ціную це. Та на сьогодні твоя служба скінчилася. Як, власне, і Маркова. — Тут він ляснув пальцями лівої руки. — І ще одне. Чий це рукав?

— Однієї юної й дуже симпатичної панночки з оточення принцеси Анни Юлії. Ім'я, на жаль, я забув.

— Атож, згадав! — сказав Філіп. — Я бачив у римській ложі дівчину без рукава... як там її звати?... Діана Орсіні, ось як! Точно вона. Що ж, візьмемо це до відома. — Він облизнувся. — Ну, все, хлопці, ви вільні. Йдіть спати. Сьогодні чергуватиме Габріель.

З цими словами Філіп пройшов у сусідню кімнату, де за допомогою Габріеля скинув з себе камзол, черевики та штани й одягся в простору біло-пурпурову тогу — одну з п'яти, подарованих йому імператором Августом. Розлігшись на канапі, він солодко потягнувся, широко позіхнув і лише тоді з подивом помітив, що в дверях усе ще тупцює Д'Обіак.

— Чого тобі, Маріо?

Хлопець розгублено заморгав.

— Я розраховував, монсеньйоре, чергувати у ваших покоях.

— Чергуватиме Габріель, — сухо сказав Філіп. — Йди. Д'Обіак дурнувато осміхнувся:

— Але ж я розраховував, монсеньйоре...

— А я кажу: йди. Чи щось не так?

— Та ні, монсеньйоре, все гаразд. От тільки...

— Ну, що?

— Я думав, що сьогодні моя черга, і...

— І домовився з Беатою де ла Пенья, — кивнув Філіп. — Що ж, біс з тобою, залишайся. Коли вона прийде?

— Опівночі.

— От опівночі й почнеш... мм... чергування.

— Красно дякую, монсеньйоре! — вклонився паж.

— І без твоєї вдячності якось проживу. Ану, геть звідси, поки я не передумав!

Д'Обіак прожогом вискочив з кімнати і щільно зачинив за собою двері.

Габріель підсунув ближче до дивана стілець і сів.

— Цікаво, — промовив Філіп. — Як зараз Маргарита?

— Дуже засмучена, але спокійна, — відповів Габріель, хоч запитання було суто риторичним. — Звеліла Констанці де ла Пенья читати їй Новий Заповіт.

— Що саме?

— Здається, Одкровення.

— Це серйозно... Отже, ти бачився з Матильдою?

— Так.

— І як вона?

Габріель похнюпився і промовчав.

— Облиш це, братику, — співчутливо сказав Філіп. — Послухайся моєї поради, дай дівчині спокій.

— Ні, — вперто похитав головою Габріель. — Я все одно одружуюся з нею. Я завоюю її кохання.

Філіп важко зітхнув:

— Що ж, воля твоя...

Якийсь час обоє мовчали. Філіп лежав горілиць, заплющивши очі. Незважаючи на втому, вираз його обличчя був украй заклопотаний.

— Мабуть, вам час лягати, — озвався врешті Габріель.

— А я й так лежу, — напівжартома відповів Філіп.

— Вас щось гризе?

— Вгадав.

— І що ж?

Замість відповіді Філіп схопився з дивана, вступив ногами в капці й повагом пройшовся по кімнаті. Потім повернувся до канапи, сів і видихнув:

— Анна! Я нестямно закохався в неї.

Габріель запитливо поглянув на нього:

— Але ж тільки вчора ви казали, що найкраща з жінок...

— Бланка! Звісно, Бланка. Та наразі йдеться не про жінок, а про політику. Як жінка, Анна мене мало приваблює — дарма що зовні вона гарненька й тендітна, надто вже багато в ній усього хлопчачого. А от одружитися з нею я ладен хоч зараз.

Габріель розгублено кліпнув очима:

— А що з Маргаритою?

— До дідька Маргариту! — раптом вигукнув Філіп, знову схопився на ноги, але негайно ж сів. — Нехай її розігрують Оска, Шампань та Іверо. А я пас.

— Чому? — спитав Габріель, здивований таким бурхливим сплеском емоцій.

— А тому... Втім, гаразд. Поясню все до ладу. От скажи, хто така Маргарита?

— Як це хто? Наслідна принцеса Навари.

— А що таке Навара?

— Ну, королівство. Невелике, а проте королівство.

— Мені це не важить. Нащо мені наварська корона, коли я претендую на ґалльську.

— Але ж саме шлюбний союз з Наварою дає вам гарні шанси на ґалльський престол. Чи, може, я помиляюся?

— Тепер помиляєшся.

— Тепер? — промовив спантеличений Габріель. — Нічого не розумію!

— Зараз зрозумієш, — заспокоїв його Філіп. — Та передусім з'ясуймо, хто така Анна Юлія Римська.

— Ну, принцеса Італії.

— А ще?

— Дочка Авґуста Дванадцятого.

— А ще?

— Дочка Ізабелли Французької.

— Отож-бо й воно! А Ізабелла Французька, в свою чергу, єдина донька короля Філіпа-Авґуста Другого від його третього шлюбу з Батильдою Ґотійською, сестрою старого маркіза Армана Ґотійського, графа Періґору та Руєргу, що пережив не лише свого сина, а й обох онуків.

— Обох?! — вражено перепитав Габріель.

Філіп зітхнув:

— Так, це сумна історія. Бідолашний дон Арман! Спершу помер син, потім старший внук, а наприкінці серпня — й менший, що мав дурість отримати тяжке поранення, воюючи за звільнення Південної Андалусії від

маврів. Покійний віконт Готійський був дивна людина — корчив з себе мандрівного лицаря, шукав на свою голову пригод і, нарешті, дошукався. Можу собі уявити, як зараз почувається старий маркіз, що на схилі літ лишився круглим сиротою... Гм, майже круглим. Не рахуючи племінниці, колишньої імператриці, що недавно пішла в монастир, у нього є ще Анна — його двоюрідна внучка і...

— І спадкоємиця його майорату, — підхопив Габріель, збагнувши, до чого веде Філіп. — Якщо ви з Анною Юлією об'єднаєте свої родові володіння, то у ваших руках опиниться добра третина Галлії.

— Атож. Одружившись з Анною, я зможу будь-коли прийти до короля і прямо заявити: ану, дядьку, звільни місце на троні... Звісно, я так не вчиню. Королівська влада священна, і не годиться принижувати її в очах підданих, скидаючи помазаника Божого. До того ж це було б невдячним свинством щодо дядька, який увесь час підтримував мене. Але я зажадаю від нього та Сенату безумовного визнання мене спадкоємцем престолу і співправителем королівства, незалежно від того, будуть у королеви Марії діти чи ні. Поступово в моїх руках зосередиться вся реальна влада, а за дядьком Робером залишиться лише титул, від якого він, сподіваюсь, згодом відмовиться добровільно, без найменшого примусу з мого боку. А якщо ні, то я запропоную Сенатові ухвалити закон про дуумвірат^{*}. Отож років за п'ять, щонайбільше за десять, ми з Анною станемо королем та королевою.

— Такі міркування я вже чув, — зауважив Габріель. — Але тоді йшлося про Навару і про пані Марґариту.

— І про Навару, і про Марґариту доведеться забути, — з зітханням відповів Філіп. — Я мушу одружитися з Анною хоча б для того, щоб перешкодити її можливому шлюбові з Людовіком Прованським. За наявних обставин ми з ним головні претенденти на Аннину руку. Наступного місяця Людовіку минає чотирнадцять років, він стане

^{*}Тут під дуумвіратом Філіп розуміє спільне правління двох королів.

повнолітнім і відтак не забариться посвататися до неї. Тепер додай до Провансу Готію, Руєрг і Перігор, не забудь також про підтримку герцога Савойї, який встане на бік найсильнішого, щоб уникнути міжусобиці, — і корона в руках у цього хлопчиська. — Філіп знову зітхнув. — Повір, я дуже шкодую про передчасну смерть віконта Готійського, це зруйнувало всі мої надії на об'єднання Галлії та Навари в одну державу. Але якщо віконтові судилося померти бездітним, то помер він вчасно і, на щастя, я дізнався про це ще до офіційного оголошення про мої заручини з Марґаритою, інакше довелося б забрати своє слово назад — що аж ніяк не зробило б мені честі.

— До речі, звідки ви дізналися? — поцікавився Габріель. — Я не чув, щоб про це говорили.

— Про це майже ніхто не знає. Лише вчора увечері імператор отримав листа від маркіза Армана, тож зі зрозумілих причин чутки ще не встигли розійтися. А розповіла мені про це Анна, як я підозрюю, не без наміру — чи то за батьковим намовлянням, а чи з власної ініціативи.

Габріель з сумнівом похитав головою:

— Навряд чи з власної ініціативи. Вона занадто юна, до того ж дівча.

— Ну то й що? Я вже зустрічав одну чотирнадцятирічну дівчину, яка могла заткнути за пояс будь-якого чоловіка; це Бланка. А що ж до Анни, то в неї не просто чоловічий розум. При всій своїй жіночності, вона дуже нагадує мені хлопця в дівчачій сукенці... А втім, хто б не був ініціатором цієї розмови — сама Анна чи Август Юлій, мені цілком однозначно дали зрозуміти, що я роблю велику помилку, сватаючись до Марґарити.

— А що думає з цього приводу ваш батько? Чи він ще нічого не знає?

— Та ні, знає. Після закінчення бенкету я встиг обмінятися з ним кількома словами.

— І що ви вирішили?

— Тоді нічого. Я був надто збуджений, щоб ухвалювати так важливе для всієї нашої сім'ї рішення.

— А зараз?

— Зараз я трохи заспокоївся, зібрався з думками й вирішив.

— Відмовити пані Маргариті і просити в Августа Юлія руки його доньки?

— Певна річ, — відповів Філіп, розлігшись на канапі. — І зробити це слід якомога швидше, поки дон Александр не надумав розпустити чутки про наші з Маргаритою заручини. Бажано негайно... От що, Габріелю. Зараз же розшукай мого батька — він, мабуть, ще бенкетує, вірніше, виторгує у візантійців зайве сольдо за кожного ґасконського найманця, — так от, перекажи йому, що я...

Філіп не встиг договорити, бо цієї ж миті двері розчинилися навстіж і до кімнати, спотикаючись, вбіг д'Обіак. Не встоявши на ногах, він гепнувся долілиць на підлогу.

Слідом за ним, розмірено цокаючи підборами по паркету, ввійшла Маргарита.

Габріель миттю схопився на ноги й шанобливо вклонився їй, а Філіп лише перекинувся набік і підпер голову лівою рукою, прибравши позу древнього римлянина, що лежить у триклінії за обіднім столом.

— Добри вечір, принцесо, — сказав він, весело поглядаючи на пажу, що сидів на підлозі й потирав забиті коліна. — Сідайте, будь ласка. Ви вже даруйте, що я не вітаю вас як годиться, але на те є поважна причина: я дуже втопився.

Кинувши на нього нищівний погляд, Маргарита сіла в крісло навпроти канапи і гнівно промовила:

— Що тут у вас коїться, пане принце? Ваш паж чинить мені перешкоди в моєму ж власному палаці!

— Я в розпачі, ваша високосте! — винувато озвався д'Обіак, підводячись з підлоги. — Насмілюсь зауважити, що ви хибно зрозуміли мене. Я лише хотів доповісти монсеньйорові...

— Замовч, нахабний хлопчисько! — верескливо викрикнула Маргарита. — Іди геть!

— І справді, Маріо, — підтримав принцесу Філіп. — Забирайся звідси, поки здоровий. — (При цьому він крадькома підморгнув хлопцеві: мовляв, ти ж бачиш, у якому вона стані.) — І ти, Габріелю, також іди. Розшукай мого батька й перекажи, що я згоден. Сподіваюсь, ти все зрозумів?

— Так, зрозумів.

— Тоді добраніч.

Габріель мовчки вклонився Марґариті й вийшов. Услід за ним, зацьковано озираючись на принцесу, з кімнати вислизнув д'Обіак.

Коли двері зачинилися, Філіп, не міняючи пози, холодно поглянув на Марґариту і з удаваною байдужістю промовив:

— Отже, пані, я слухаю. Що привело вас до мене в таку пізню годину?

Розділ XXXVII

Сватання по-ґасконському

Що відповіла Марґарита на це запитання, ми дізнаємося трохи згодом; а зараз прослідкуємо за тим, як Габріель де Шеверні виконав Філіпове доручення.

Герцоґа він розшукав одразу. Як і передбачав Філіп, його батько ще не покидав банкетної зали, але розмовляв там не з візантійським посланником, а з імператором Римським, який викладав йому свою теорію про те, що справжнім автором написаної на початку минулого століття „Божественної комедії“ був зовсім не наслідний принц Італії Антоній Юлій, а такий собі Данте Аліґ'єрі, придворний поет імператора Авґуста X. Хитрий та спритний політик, у приватному житті Авґуст XII був утіленням кристальної чесності й порядності. З власного досвіду знаючи, якими важкими бувають муки творчості і які міцні узи пов'язують справжнього митця з кожним його творінням, він усією душею ненавидів плаґіат і не проба-

чав цього гріха нікому, навіть власним предкам. Саме завдяки йому ім'я великого Данте збереглося в пам'яті нащадків, а не згинуло в безвісності, як імена багатьох інших майстрів, чию славу незаслужено привласнили сильні світу цього.

Габріель вже кілька хвилин ходив залого, знай кидаючи на герцога та імператора нетерплячі погляди, проте не наважувався підійти ближче і втрутитися в їхню розмову. Август XII перший помітив його і, перервавши свою неквапну оповідь, звернув на це увагу співрозмовника:

— Мені здається, вельмишановний, що дворянин твого сина хоче сказати тобі щось дуже важливе й невідкладне.

Він звертався до герцога в однині, позаяк вони розмовляли тією своєрідною італізованою латиною, що в ті часи ще мала широкий вжиток у середовищі римської аристократії і в міжнародному спілкуванні.

Прослідкувавши за поглядом імператора, герцог ствердно кивнув, відразу ж перепросив, що мусить ненадовго відлучитися, й підвівся з крісла. Полегшено зітхнувши, Габріель спішно попрямував до нього.

— Вас прислав мій син, віконте? — запитав герцог, коли той підійшов.

— Так, монсеньйоре. Він звелів переказати вам, що згоден.

— А конкретніше?

— На жаль, монсеньйоре, обставини не дозволили дати конкретніші вказівки. Однак з нашої розмови, що передувала появі цих обставин, можна з цілковитою впевненістю виснувати, що монсеньйор син ваш не заперечуватиме, якщо ви скористаєтеся зручною нагодою і попросите в імператорської величності руки його дочки.

Герцог усміхнувся:

— Дякую, віконте. Повертайтеся до себе і, якщо дозволить згадані вами обставини, перекажіть Філіпові, щоб він спав спокійно — я все владнаю.

Габріель уклонився й відійшов, але залу не покинув, вирішивши дочекатися певніших результатів.

Тим часом герцог повернувся на своє місце і знов перепросив Авґуста XII за вимушену відлучку. Терпляче вислухавши імператорові просторікування про незavidну долю державних мужів, яким навіть на дозвіллі не дають спокою справи, герцог сказав:

— Твоя правда, Цезарю^{*}. От і зараз дворянин мого си-на повернув мене з небес на землю. Якщо ти не заперечуєш, я волів би ненадовго змінити тему нашої розмови й поговорити з тобою про речі значно прозаїчніші.

Авґуст XII видимо пожвавішав.

— Звісно не заперечую, вельмишановний, — відповів він. — А поезія нехай зачекає, доки ми не розберемося з прозою.

Дворяни, що оточували герцога та імператора, миттю збагнули, що намічається конфіденційна розмова. Всі вони одночасно згадали про якісь невідкладні справи, і незабаром двоє могутніх вельмож залишилися віч-на-віч.

— Авґусте Юлію, — промовив герцог. — Як ти, напевно, здогадався, йтиметься про твою дочку Анну.

— Так, — кивнув імператор. — Я про це підозрював.

— В такому разі я не бачу підстав для всіляких хитрувань та недовомок...

Авґуст XII нетерпляче лягнув пальцями:

— Даруй, що перебиваю тебе, вельмишановний, але я навіть наполягаю на відвертості. Коли мова заходить про наших дітей, то це надто серйозна тема, щоб хитрувати і вдаватися до звичайних дипломатичних вивертів. За таких обставин прямота — найкраща політика. Перш ніж ти скажеш те, що я сподіваюся від тебе почути, я хотів би задля встановлення між нами цілковитої довіри повідомити, що вчора я отримав від Армана Ґотійського листа. Він просить якомога швидше видати Анну заміж, бо хоче

^{*} Цезар — загальноприйняте в Середньовіччі звертання до короля Італії.

пересвідчитися, що після смерті, наближення якої відчуває дедалі виразніше, його володіння потраплять у надійні руки.

— І як ти ставишся до цього прохання? — поцікавився герцог.

— З великою повагою, шановний вельможо. На моє переконання, людина, від якої моя донька отримає в спадок половину Ланґедоку, а потім, можливо, й королівський вінець, — така людина має право ставити мені певні умови. До того ж Анна, попри свій юний вік, вже зріла дівчина, і, думаю, раннє заміжжя буде їй на користь... — Тут щока імператора нервово сіпнулася, але герцог вдав, що не помітив цього. — Особливо високоповажний Арман звернув мою увагу на двох можливих кандидатів на Анниного чоловіка, найдостойніших на його думку: це твій син і граф Людовік Прованський. Треба сказати, що я схильний погодитися з ним.

— Вибач за нескромне запитання, Цезарю, але кому з них ти віддаєш перевагу?

— Певна річ, твоєму синові. Граф Людовік у свої тринадцять років вже встиг відзначитися далеко не з кращого боку. Як людині йому бракує душевної м'якості, а як майбутньому правителеві — розуму та здорового глузду. Він занадто жорстокий, неврівноважений і дріб'язковий, щоб бути королем Ґаллії й чоловіком моєї єдиної доньки. — Імператор пильно подивився герцогові в очі. — Я розумію це так, що ти... — він зробив вичікувальну паузу.

— Так, Цезарю. Від імені мого сина Філіпа я прошу в тебе руки твоєї дочки Анни Юлій.

На губах імператора заграла добродушна усмішка:

— Я згоден, вельможо. Якщо не заперечуєш, завтра ж наші міністри розпочнуть консультації щодо майбутньої шлюбної угоди. А стосовно гарантій виконання нашої усної домовленості...

— Августе Юлію! — гордо скинув голову герцог. — Я анітрохи не сумніваюся в непорушності твого слова.

— І рівно ж не дозволиш піддавати сумніву непору-

шність свого, — додав імператор. — Але ти хибно зрозумів мої слова, вельмишановний. Втім, і я висловився не найкращим чином, за що всіляко перепрошую. Я лише хотів сказати, що укладання шлюбної угоди може затягнутися, а тим часом було б бажано ще до її підписання внести певну ясність у наші стосунки, щоб не лише ми, а й усі інші не сумнівалися в серйозності наших намірів. По-вір, я дужче, ніж ти, прагну цього шлюбу — і як Аннин батько, і як король Італії. Твій син неодмінно стане великим государем. Спадщина моєї доньки не зіграє вирішальної ролі, вона лише полегшить йому виконання свого призначення, але ніщо не в змозі зупинити його на шляху до прийдешньої слави та величі. І я, певна річ, зацікавлений у тому, щоб наші країни й наші народи жили в мирі та злагоді.

— Ти лестиш моєму батьківському самолюбству, Цезарю, — сказав герцог.

— Аж ніяк, мій шляхетний вельможо. Це не лестощі, це факт. Мабуть, тобі відомо, що я серйозно займаюся астрологією, і мої скромні досягнення в цій царині людського знання високо цінуються багатьма видними вченими не лише християнського, а й ісламського світу. Так от, ще вісім років тому я склав гороскоп на твого сина Філіпа, а потім щорічно уточнював отримані результати — зорі цілком певно обіцяють йому велике майбутнє, і що далі, то певніше. А зорі, повір мені, ніколи не брешуть, треба лише правильно розуміти їхню мову. Тепер, сподіваюся, ти розумієш, чому я не хочу втрачати такого зятя, як твій син.

„Ти диви,“ — подумав герцог. — „Як збігаються наші бажання! Такої невістки, як Анна, я теж не хочу втрачати.“

— Крім того, — продовжував імператор, — твій син явно потребує значно твердіших гарантій, ніж моя приватна обіцянка. Адже, повіривши мені на слово, він не зможе одружитися з Маргаритою Наварською — ми ж не сарацини якісь, чия нечестива віра дозволяє їм мати по чо-

тири дружини.

— Безумовно, Цезарю, — погодився герцог.

— В такому разі, ніщо не заважає нам оголосити про майбутні заручини... — Нараз імператор всміхнувся й додав: — А нас, чого доброго, ще назвуть недбалими батьками, коли дізнаються, з яким непристойним поспіхом ми розпорядилися долею наших дітей. Втім, щодо цього в мене є ідея.

Він встав з крісла й підвів руку, закликаючи всіх присутніх до уваги.

— Панове! Я радий повідомити вам приємну для мене і, можливо, цікаву для вас новину. Після тривалих консультацій з високоповажним герцогом Аквітанським ми, нарешті, дійшли обопільної згоди з усіх принципових моментів, і з почуттям глибокого задоволення я сповіщаю, що віддаю дочку мою Анну за дружину достойному принцові Філіпу, синові вищезгаданого герцога.

Вельможі в залі схвально загомоніли — щоправда, не всі. Король Навари очманіло поглянув на герцога та імператора, що роздавали у відповідь на привітання променисті усмішки; потім крадькома ущипнув себе за руку і, пересвідчившись, що не марить, подумки вилаявся. Погані передчуття, що охопили його, коли Філіп обрав королевою любові та краси Анну Юлію Римську, не забарилися справдитись. Ще напередодні донька запевняла його, що її шлюб з Філіпом Аквітанським справа вирішена, — і ось тобі!.. А він бо ж так сподівався...

„Ну, все!“ — злобно подумав король, не в силах стримати зубовий скрегіт. — „Годі мені панькатися з нею! Терпіння моє луснуло... Атож, луснуло!“ — в безсилій люті під'юджував себе він. — „Лишилися Оска, Шампань, небожі Педро та Рікард — і от з одним з них вона неодмінно одружиться. А коли впиратиметься, силою приведу її до вівтаря...“

А тим часом імператор, сідаючи в своє крісло, сказав герцогові:

— Гадаю, вельмишановний, що така ґарантія влаштує

всіх нас — і тебе, і мене, і твого сина.

— Безумовно, — кивнув той.

Розділ XXXVIII

у якому Маргарита позбувається мани,
а Філіп бачить солодкі сни

Після цього невеличкого, але дуже важливого відступу, повернімося до Філіпа та Маргарити. Як ми вже знаємо, Філіп, залишившись сам на сам з принцесою, сказав:

— Отже, пані, я слухаю. Що привело вас до мене в таку пізню годину?

Маргарита різко схопилася на ноги.

— Чи не могли б ви принаймні не лежати в присутності дами! — в її голосі виразно забриніли істеричні нотки. — Ач, як розляглися! Як... як лінива свиня — ось як!

Філіп зітхнув і прибрав сидяче положення.

— Це даму задовольнить? Чи дама бажає, щоб я впав перед нею навколішки? — стомлено, а тому зі злістю промовив він.

Маргаритине обличчя спалахнуло яскравим рум'яном обурення.

— Що за тон, пане?! Яка нахабна поведінка! А вирядився — теж мені, римський сенатор!

— Галльський, — машинально уточнив Філіп. — Ви мене дивуєте, люба кузино. Я вас не розумію.

Раптом Маргарита вся знітилася, присіла на канапу поруч нього, поклала голову на його плече й тихенько заплакала.

— Ну, це вже нікуди не годиться, — розгублено промимив Філіп. — Припини негайно!

— Помовч, Філіпе, — крізь сльози заблагала Маргарита. — Прошу тебе, помовч... Жорстокий ти, бездушний!..

Так вони й сиділи: вона плакала, а Філіп, долаючи сон, думав про те, чи збагне він колись, що ж це за дивні такі, іраціональні створіння — жінки.

Врешті Філіп підняв важкі, ніби налиті свинцем повіки.

— Хочеш лишитися в мене? — мляво запитав він.

Маргарита витерла вологе від сліз обличчя об його тогу і ствердно кивнула. Зараз вона була схожа на маленьку зарюмсану дівчинку, яку образили тим, що відібрали в неї улюблену ляльку, і Філіпові від усієї душі стало шкода її.

— Гаразд, ходімо, — сказав він. — Тільки прихопи свічку, а то спіткнемося.

— Угу...

У спальні Філіп скинув з себе тогу та нижню білизну й забрався на ліжко.

— Роздягайся сама, — сказав він Маргариті. — Даруй що не допомагаю тобі. У мене просто немає сил.

Маргарита швиденько скинула з себе одяг і запитала:

— Свічку гасити?

— Ні, не треба, — відповів Філіп, захоплено дивлячись на неї. — Боже, яка ти гарненька! Я ніяк не можу намілюватися тобою... Ходи до мене до мене, любонько. Швидше!

Маргарита шмигнула під ковдру, міцно пригорнулася до Філіпа й покрила його лице жаркими поцілунками. Її поцілунки були такі пристрасні, що Філіп, миттю забувши про втому, з таким запалом став пестити її тіло, ніби був переповнений енергією й не кохався вже місяці зо два.

Втім, вистачило його ненадовго. Незабаром Філіпа знов охопила нездоланна соннота, і він безсило поклав голову на її чарівний животик.

— Що з тобою, любий? — стурбовано запитала Маргарита.

— Даруй, люба, не можу. Я дуже втомився... Як собака втомився... У мене просто нема сил.

Маргарита скрушно зітхнула:

— Що ж, як нема, то й дарма... Тільки отак і лежи.

— Подобається?

— Дуже.

— Добре. Я засну в тебе на колінах, — сонно промурмотів Філіп і замовк.

За хвилину Марґарита прошептала:

— Ти ще не спиш, Філіпе?

— Ні.

— Чому?

— Думаю.

— Про що?

— Про турніри. Про те, що вони роблять з людьми. Адже це протиприродне — лежати в ліжку з такою чарівною дівчиною й нічого з нею не робити.

— Твоя правда, — погодилася Марґарита. — Ненавиджу турніри!

У спальні знов запала мовчанка, і знову першою її порушила Марґарита:

— Філіпе.

— Так?

— От що я тобі скажу...

— Що?

— Нічого в нас не вийде, любий.

— Про що ти?

— Про наш шлюб.

Філіп підтягнувся до подушки й зачудовано спитав:

— Як! Ти вже знаєш?

— Знаю, давно знаю. Просто досі я боялася глянути правді в очі.

— Стривай-но, — сказав Філіп, нараз второпавши, що вони розмовляють про різні речі. — Я тебе не розумію.

— А що тут розуміти? Просто ми не створені одно для одного, Філіпе. Більш того, ми несумісні.

— Несумісні, кажеш? А мені здавалося, що навпаки — у нас багато спільного.

— Атож, надто багато. І саме тому ми несумісні. Між нами немає справжнього кохання, є тільки шалена пристрасть. Ми здатні кохатися вдень і вночі, але ніколи не станемо друзями, соратниками, однодумцями. Від самого початку кожен з нас прагнув підкорити іншого своїй

волі — ти виявився сильнішим і переміг. Я не можу, не хочу миритися з цим.

— Отже, та даєш мені відставку?

Це невинне запитання викликало зовсім несподівану реакцію. Маргарита уткнулася лицем у подушку й гірко заплакала. Філіп підвівся, спираючись на лікоть, і торкнувся до її плеча.

— Що з тобою, кохана?... Годі ревіти... От чорт! — Він схлипнув: Маргаритин плач був дуже заразливий. — Хоч би скажи, чому плачеш — може, поплачемо разом.

— Н-не м-можу... Н-не м-можу...

— Що ти не можеш?

— Дати тобі відставку не можу. Я... я хочу тебе, хочу завжди бути з тобою... Ця якась мана. Адже я не люблю тебе, адже я... я... я... О-о, як я тебе ненавиджу!!!

Маргарита підхопилася, перекинула Філіп навзнак і сіла на нього зверху, стиснувши колінами його боки.

— Прошу тебе, благаю, відмовся від мене. Будь великодушним, любий... Будь безжальним, непохитним, не одружуйся зі мною. Навіть якщо я навколішки проситиму тебе — не погоджуйся, не губи мене, дай мені жити людському... Ну! Ну! Ну! — і в нестямі вона заповзялася хльостати його по щоках.

У відповідь Філіп дав їй сильного ляпаса і різко відштовхнув її від себе. Впавши на ліжко, Маргарита миттю вгамувалася і, згорнувшись калачиком, тихенько захникала.

— Я буду великодушним, безжальним і непохитним, — заявив він. — Я не дозволю тобі губити своє життя. Ти вільна.

Маргарита перестала хникати й недовіжливо поглянула на нього:

— Правда?

— Клянуся хвостом Вельзевула, як каже Ернан. Тепер вже ніщо не примусить мене одружитися з тобою.

— Ти справді відмовляєшся від мене? — з боязкою надією і чималою часткою гіркоти в голосі перепитала вона.

— Навідсіч. З тобою я матиму багато клопоту: інші чоловіки не подарують мені твоєї вірності, вони вважатимуть мене нахабним егоїстом і деспотом, що одноосібно привласнив такий безцінний скарб. Адже ніхто зі здорового розуму не повірить, що ти не зраджуєш мене з власної волі. Про мене розповідатимуть жахливі історії, бущімто я регулярно катую тебе, змушуючи до подружньої вірності. Поступово навколо тебе виникне ореол мучениці... Що таке? Знову плачеш?

— Це я від радості, любий... І трохи — від смутку. Коли ти пойдеш, мені дуже бракуватиме тебе. А ти? Ти хоч зрідка згадуватимеш мене?

— Ах, любонько, — сонно пробурмотів Філіп. — Я ніколи не забуду тебе. У тебе таке досконале тіло, ти така палка, така ніжна, така чарівна...

— А як же ґальська корона? — похопилася Марґарита. — Ми ж з тобою... Певніше, ти... Невже ти відмовишся від своїх претензій на ґальську корону? Не вірю. Не можу повірити. Ти напевно щось затіваєш — але що?

Філіп не відповів. Втома, нарешті, здолала його, і він заснув мертвим сном. Марґарита ніжно торкнулася губами до його лоба, потім тихенько вибралася з ліжка і неквапно одяглася. Видобувши зі свічника запалену свічку, вона востаннє поглянула на сплячого Філіп — і саме тієї миті його обличчя осяяла щаслива й безтурботна усмішка.

„Цікаво, що йому сниться?“ — думала Марґарита, прямуючи до дверей. — „Чи хто?... Може, Бланка?... Автім, це не важливо. Між нами все скінчено. Назавжди. Безповоротно... Так! — переконувала вона себе. — Безповоротно! Він мій злий геній. Я не можу кохати його... Дякую тобі, Господи, що ти звільнив мене від цього чудовиська. І нехай тепер йому сниться хто завгодно — та тільки не я...“

А Філіпу снилися Періґор, Руерґ та Ґотія. У його віщому сні вони уявлялись йому трьома сходінками на підвищення перед вітарем у соборі Святого Павла в Тулузі, де за традицією відбувається коронація королів Ґаллії. І

бачив він усипану коштовними каменями золоту корону королівства Ґалльського, яку покладає на його чоло Марк де Філіпо, архієпископ Тулузький, вінчаючи свого єдинокровного брата на царство в одній з наймогутніших європейських держав...

Розділ XXXIX

Брат і сестра

Двері тихо прочинилися, і до спальні, освітленої двома огарками свічок, увійшла струнка рудоволоса дівчина, одягнена в сукню з темно-коричневого оксамиту, оперезану довкола талії широким, шитим срібними нитками поясом.

Вона роззирнулася і скрушно похитала головою. У кімнаті панував цілковитий безлад, на підлозі було розкидане вбрання, а його власник, юнак років двадцяти зі скуйовдженим руським волоссям, лежав у розібраному ліжку, увіткнувшись лицем у подушку. Він навіть не ворухнувся, коли відчинялися й зачинялися двері, мабуть, не розчувши їхнього тихого скрипу.

— Ти ще не спиш, Рікарде? — пошепки спитала дівчина.

Юнак повернув голову і втупився в неї тьмяним поглядом. Темні кола під очима — чи то від недосипання, а чи від частих пиятик, — робили його схожим на єнота.

— Привіт, Геленко, — силувано посміхнувся він. — Що ти тут робиш серед ночі?

— Оце прийшла подивитися, як ти живеш.

— Ну і як?

— Бачу, що так собі, поганенько. — Гелена вмостилася на краю ліжка й докірливо похитала головою. — І сам розклеївся, і слуг своїх геть розпустив. Я, до речі, не зустріла жодного. Де вони?

— Хтозна, — недбало знизав плечима Рікард. — А власне, мені начхати.

Гелена взяла його за руку і співчутливо глянула йому в очі.

— Ну, хіба можна так, братику, — лагідно мовила вона. — Ходиш, мов неприкаяний, поводишся, як несповна розуму. На тебе вже починають косо дивитися.

— Нехай собі дивляться, щоб їх усіх покорчило. А мені це байдужісінько.

— Подумай тоді про нашу родину. Ти ж плямуєш її репутацію. Мало того, що загрузнув у боргах, так іще даєш поживу для різних пліток... До речі, ти розмовляв з батьком?

— Коли?

— Так, зрозуміло. Отже, він не захотів навіть побачитися з тобою перед від'їздом. Про маму я вже й не кажу, вона...

Рікард миттю схопився, сів у ліжку й розгублено заморгав.

— Вони що, поїхали?

— Так, — кивнула Гелена. — В Калагору.

— Коли?

— Сьогодні вранці. Вони вирішили не залишатися на свята. Забрали обох сестричок і поїхали.

— Але чому?

— А ти не здогадуєшся?

— Невже через мене?

— Через кого ж іще! Зрозумій нарешті, що їм соромно за тебе, за твою поведінку. Мама дуже зла, а батько... Е, що й казати! Ти завжди був його улюбленцем, він так пишався тобою, а тепер... Тепер йому так соромно за тебе!

— Ну, то нехай відречеться від мене, коли йому соромно. Нехай позбавить мене спадку — тоді й за моїми боргами може не платити.

— Що ти таке верзеш?! — у відчаї вигукнула Гелена. — Та ти просто здурів! Схаменися, братику!

Якось мить Рікард нерозуміюче дивився на сестру, потім різко притягнув її до себе й увіткнувся лицем у її плече.

— Пробач, Геленко, я сам не знаю, що кажу... Це безумство! Я з'їхав з глузду, я божевільний...

Гелена ніжно терлася щокою об його волосся. Її вродливе обличчя розплилося в гримаса якоїсь болісної насолоди, а очі млосно блищали.

„От дурна!“ — думала вона про Маргариту. — „Як можна було проміняти його на Красунчика... Так їй і треба!“

— Рікарде, — за хвилю озвалася Гелена. — Не знаю, чи до добра це, та годину тому сталася подія, що має трохи втішити тебе.

Рікард відсторонився. В його очах зблиснув вогник надії.

— Невже Маргарита так образилася на Красунчика, що розірвала заручини?

— Ні, не розірвала, бо...

— Ну от, — похнюпився Рікард. — А ти...

— Господи, який ти нетерплячий! Маргарита не розірвала заручини передусім тому, що ніяких заручин не було.

— То будуть.

— А от і ні! Все це пусті балачки. Насправді Красунчик одружується з нашим небожем.

— З яким ще небожем? — розгублено запитав Рікард.

— Тьху ти! — поморщилася Гелена. — От недотепа! Я кажу про нашого небожа жіночої статі або ж, якщо тобі так більше до вподоби, небоги статі чоловічої.

— Красунчик одружується з Анною?! — нарешті второпав Рікард. — Брешеш!

— А от і не брешу. Виявляється, кузен Август Юлій та герцог Аквітанський вже давно ведуть переговори з цього приводу, а сьогодні на банкеті вони оголосили, що незабаром буде підписана шлюбна угода. Тому Красунчик і обрав королевою любові та краси Анну — як свою наречену. А з Маргаритою він, виходить, просто розважався. Нічого сказати, гарно пошив їй в дурні! І якщо вона повірила, що він справді збирається одружитися з нею, то так їй і треба... Рікарде! Що з тобою?

Вона очікувала від нього будь-якої реакції — від несамовитих радощів до цілковитої недовіри, — та тільки не того, що трапилося насправді: він безсило впав на ліжко й зайшовся нестримним плачем.

Гелена присунулася до брата і поклала його голову собі на коліна.

— Та заспокойся ж бо, Рікарде. Що ти як те мале дитя!

Поступово Рікардів плач перейшов у тихі схлипування. Зрештою він угамувався, витер вологе від сліз обличчя об сестрину спідницю, потім підвівся і стиснув її руки в своїх руках.

— Ти повернула мене до життя, Геленко. Я... я наче прокинувся після жахливого сну. Я знов хочу жити... Та для цього мені потрібна Маргарита.

Гелена сумно зітхнула:

— У тебе лише одне на думці — Маргарита. Ти просто зациквився на ній. І чим вона тебе зачарувала, не збагну.

— Я теж не збагну, сестричко. Але вона для мене все, альфа і омега, сенс усього мого життя... Боже, який я дурень! Навіщо я так страждаю через неї?...

— Отож-бо, навіщо? Вона не варта твого мізинця. Це ж справжнє глупство — так побиватися через цю шльондру, виставляти себе на загальне посміховисько, намагатися вкоротити собі віку... Слава Богу, кузен Біскайський повірив, що це через борги.

Рікард похмуро всміхнувся:

— Тут немає нічого дивного. У Александра лише дві пристрасті в житті — гроші та влада, а решта для нього нічого не важить. Тому він охоче повірив, що я так потерпаю через борги і дуже боюся, що батько позбавить мене спадку. Тоді кузен... — Тут Рікард обхопив голову руками і протяжно застогнав. — Господи Ісусе! Як це мерзенно, огидно!.. От що, Геленко, я конче мушу поговорити з Маргаритою. Зараз же, негайно!

— Зараз? — перепитала здивована Гелена. — Та ти з глузду з'їхав! Зараз глупа ніч, і Маргарита вже спить... А якщо й не спить, то напевно знає все і зла, як сто гадюк.

Не наривайся на скандал, братику, це не кращий спосіб відновити з нею добрі стосунки.

— Справа нагальна, сестричко, — наполягав Рікард. — Державної ваги.

— Навіть якщо й державної ваги, — зауважила Гелена, — все одно до ранку зачекає. Нічого за кілька годин не трапиться.

— Ні, трапиться. Зі мною трапиться. Я не витримаю ще кілька годин з таким тягарем на серці.

— То поділися зі мною. Розкажи, що тебе гризе. Адже ніхто не розуміє тебе краще, ніж я.

— Ні. Я скажу тільки Марґариті.

Гелені так і не вдалося переконати брата. Зазвичай Рікард ні з чим від неї не крився, він звіряв їй усі свої таємниці, проте цього разу навідсіч відмовлявся розповісти, в чім річ, і врешті-решт вона мусила поступитися.

— Гаразд, — з зітханням погодилася Гелена, — раз ти так наполягаєш, спробую влаштувати тобі цю зустріч. От тільки причепурися хоч трохи — перевдягнися, вмийся, причеши волосся, а то зараз ти швидше схожий на якогось страховидла, ніж на людину.

Рікард на мить зам'явся, потім якимось винувато глянув на сестру і нерішуче, ніби виправдовуючись, промовив:

— Тоді вийди на хвильку... Чи відвернися.

Гелена сумно всміхнулася й відійшла до вікна.

— До речі, — озвався Рікард, надягаючи чисту білизну. — Ти все ще тягаєшся з графом д'Альбре?

— Та ні, він вже захопився Ізабеллою Арагонською. У мене йому нічого не світило, отож він вирішив спробувати щастя в іншій. Та навряд чи з того щось вийде — вона його швиденько відшине.

— Правда?

— Я в цьому не сумніваюся. Кажуть, кузина Ізабелла донезмоги добродесна і ще жодного разу не зраджувала свого чоловіка. Хоч, на мою думку, Філіп де Пуатьє не заслуговує на її вірність.

— Я не про те питаю, Геленко.

— А про що?

— Це правда, що Гастонові д'Альбре в тебе нічого не світило?

— Певна річ. Ти ж бо знаєш, для кого я бережу свою незайманість.

Ці слова були мовлені цілком буденним тоном, ніби між іншим, та щодо цього Рікард не мав жодних ілюзій: починалася стара пісенька. Він подумки вилаяв себе за нестриманість і тут-таки припустився ще однієї помилки, сказавши зопалу:

— Припини, Гелено! Зараз же припини! Я не дозволю тобі стати другою Жоанною.

Вона рвучко повернулася до нього. В її очах застиг по-див.

— Звідки ти це знаєш?!

— А ти?

Кілька довгих секунд вони мовчки дивилися одно одному в очі. Потім Гелена відійшла від вікна й сіла на ліжко поряд із братом. Між її насупленими бровами залягли дрібні зморшки.

— Про Жоанну й Александра я знаю від Бланки. Яюсь мені не спалося, і я пішла до неї — а вона якраз посвари-лася з Монтіні. Ми трохи випили... гм... ну, не зовсім тро-хи — саме стільки, щоб почали плакатися і звіряти одна одній свої дівочі таємниці... Здається, я вже розповідала про це.

— Атож, розповідала, — підтвердив Рікард, задоволе-ний тим, що йому вдалося уникнути чергового освідчен-ня. — Як ви обидві, п'яні в дим, ридали ридма, скаржа-чись на своє життя.

— Що було, те було, — кивнула Гелена. — Соромно згадувати, що ми тоді наговорили. Якби після того ми не стали найкращими подругами, то зненавиділи б одна одну.

— Зрозуміло, — сказав Рікард. — І коли ви одружите-ся?

Гелена дзвінко розсміялася:

— На жаль, це так само неможливо, як і наш шлюб з тобою... — Вона миттю обірвала свій сміх і спохмурніла. — Ну чому така несправедливість, Рікарде? Чому я твоя сестра?

Рікард зітхнув:

— Господь зле пожартував з нас обох, Геленко. От якби моєю сестрою була не ти, а Маргарита, це б вирішило всі наші проблеми. — Він швидко застібнув камзол і взув черевики. — Гаразд, ходімо. От поговорю з Маргаритою тоді й вирішу остаточно, чи варто було взагалі народжуватися в цьому божевільному світі, де обидві жінки, з кожною з яких я був би щасливий, однаково, хоч і з різних причин, недоступні для мене.

Розділ XL

Минулого не повернеш

Майже чверть години простояв Рікард у приймальні принцесиних апартаментів, аж поки не повернулася Гелена.

— Маргарита ще не спить, — сказала вона, — і згодилася поговорити з тобою. Тільки недовго.

— Де вона зараз?

— В бібліотеці.

— І в якому стані?

— В кепському. На диво спокійна, а це не до добра. Боюсь, я утнула дурницю, згодившись допомогти тобі. Краще б ти зачекав до ранку...

— Все гаразд, сестричко. Не турбуйся.

— Тобі легко сказати — не турбуйся... Ну, добре, йди. — Вона поцілувала його в губи й додала: — І будь розумником... безумцю ти мій!..

Маргарита справді мала кепський вигляд. Вона сиділа в широкому кріслі попід стіною і навіть не ворухнулася, коли до кімнати ввійшов Рікард, лише спрямувала на

нього важкий погляд своїх ясних синіх очей. Світло від трьох запалених у настінному канделябрі свічок, надавало їй блідому обличчю зловісний пурпурний відтінок.

— Прошу сідати, кузене, — сухо мовила Марґарита. — Сподіваюсь, ваша сестра переказала вам, що я не схильна до тривалої бесіди?

— Так, кузино, — відповів Рікард, влаштовуючись у сусідньому кріслі, поверненому під прямим кутом до того, в якому сиділа принцеса. Серце його впало: звертання у множині в особистій розмові і підкреслена офіційність тону не обіцяли йому нічого доброго. Більш того, це було лихим знаком.

— Як я зрозуміла зі слів вашої сестри, — вела далі Марґарита, дивлячись повз Рікарда, — ви хочете повідомити про щось дуже важливе.

— Надзвичайно важливе. Але перше...

— Ага! Отже, ти висуваєш попередні умови?

— Ні, не умови. Лише кілька питань.

— Гаразд, — сказала Марґарита, — я відповім на твої питання. У тому разі, звичайно, якщо вони не будуть надто зухвалі. Питай.

Рікард зробив глибокий видих, збираючись на рішучості.

— Марґарито, ти вже знаєш про заручини Кра... Філіпа Аквітанського з Анною Юлією?

Марґарита закусила губу. Профіль її загострився, очі потьмяніли. Вона рвучко повернулася до нього:

— Знаю. А тобі що з того?

— Для мене це дуже важливо, Марґарито. І ти знаєш чому.

— Так, знаю. Та мені від цього ні холодно, ні гаряче. Мені начхати на твої почуття.

Рікард криво всміхнувся:

— Щодо цього я не маю жодних ілюзій, ваша королівська високосте. Вам начхати на почуття інших, бо ви самі нікого не кохаєте. Кохання для вас пустий звук... А втім,

ні, помиляюся. У вашому лексиконі це евфемізм, що позначає стан збудження перед і під час фізичної близькості. Адже скільки разів ви казали мені в ліжку, що кохаєте мене...

Маргарита схопилася на ноги. Її щоки густо зашарілися, а в очах спалахнув гнів.

— Замовкни, негіднику! Ти нічого не розумієш. Я... я люблю...

— Авжеж, зовсім забув! — саркастично вимовив Рікард. — Ви любите Красунчика!.. Гм... Гарно ж він віддячив вам за вашу ніжну та віддану любов.

Маргарита впала в крісло. Плечі її зіщулилися, а на очі їй навернулися сльози.

— Ти такий же безсердечний, як і всі інші. Ви, чоловіки, всі на один копил. І ти... ти... У тебе немає ні краплі співчуття. А я вважала тебе найкращим, найчуйнішим з чоловіків... Але ти... ти виявився... — Тут вона не витримала й гірко заридала.

Зворушений до глибини душі Рікард кинувся їй у ноги.

— Пробач мене, люба, пробач, кохана. Я сказав так зопалу, не подумавши... Ну, прошу тебе, не плач. Бий мене, муч — тільки не треба плакати, рідна.

Врешті Маргарита заспокоїлася і, раз за разом схлипуючи, заговорила:

— Ти не уявляєш, Рікарде, який він негідник, який він гидкий покидьок! Сьогодні я приходила до нього... коли ще не знала про його заручини. Я хотіла сказати йому, що передумала виходити за нього заміж, а він... Замість чесно визнати, що плани змінилися і наші бажання збігаються, він примусив мене... він це вміє, проклятий!.. примусив мене принижуватися перед ним, просити, благати... О, як я його ненавиджу!..

Вона міцно притислася до Рікарда, зарилася лицем у його волосся й запитала:

— Ти все ще любиш мене, Рікарде?

— Люблю, Маргарито, — палко відповів він. — Понад

усе на світі люблю. За цей час я зрозумів, яка дорога ти мені, що ти для мене значиш. Ти стала сенсом усього мого життя, невід'ємною часткою мене самого. Кохання до тебе завжди було моєю провідною зіркою, воно приборкувало мої ниці пристрасті, не дозволяло їм узяти гору над тим добрим і чистим, що є в кожній людині... Та варто було мені втратити тебе, втратити надію на твою взаємність — і я виявився здатним на таку гидоту!

— Це ти про свою спробу самогубства?

— Ні, про інше. В порівнянні з цим моя спроба вкоротити собі віку — просто невинні пустощі. Я вплутався в таку... Але ні, про це згодом. Передусім треба з'ясувати наші стосунки.

— Твоя правда, Рікарде, — сказала Маргарита, куйовдячи його волосся. — Це для нас найголовніше. Про справи ми поговоримо вранці, а зараз... — Вона нахилила голову й ніжно поцілувала його в губи. — Знаєш, любий, у мене таке відчуття, ніби повернулося літо. Наше з тобою літо... За цей час я багато що зрозуміла. Я зрозуміла, що ніколи не кохала Красунчика. Я кохаю лише тебе. Одного тебе.

Рікард схопив її за плечі.

— Це правда? — з тремтінням у голосі перепитав він. — Ти... ти кохаєш мене?

— Так, любий. Може, я хибно розумію це слово, може, моє почуття до тебе насправді не кохання... Але якщо я й люблю когось, якщо я взагалі здатна когось любити, то це лише тебе. До нашої сварки я навіть уявити не могла, який ти дорогий мені, як мені бракуватиме тебе. Можливо, це ніяке не кохання, а просто звичка — ну що ж, хай буде так, мені подобається така звичка. Я хочу, щоб ти завжди був поруч, хочу кохатися з тобою, хочу засинати і прокидатись у твоїх обіймах. Ти дуже потрібен мені, Рікарде, я не можу жити без тебе.

Рікард слухав її зі змішаним почуттям подиву, недовіри і якогось радісного потрясіння. Він вже звик до різних перепадів Маргаритиною настрою, але в такому стані ба-

чив її вперше. Рікард не сумнівався в її щирості, вона була надто збуджена, щоб свідомо брехати, проте її слова цілком могли бути спробою самообману, прагненням образеної жінки видати бажане за дійсне.

— Ти серйозно, рідна? Ти не розігруєш мене?

— Присягаюся, Рікарде, я люблю тебе. Пробач за ту нашу сварку, пробач за все, що я наговорила тобі того дня... і на наступного також... Господи, яка я була сліпа! Ти на цілу голову вищий за Красунчика — і не лише зростом, а й усьому іншому. Він підлий ошуканець, брудний негідник, а ти... Ти добрий, ти чесний, ти порядний, ти так любиш мене, так мені відданий. Ти найкращий з людей. Я дуже скучила за тобою, любий. Ти ж залишишся зі мною, правда? Ти не підеш? Ми знову будемо разом, знов кохатимемось, і все в нас буде як раніше...

Що більше улесливих слів сипалося в його адресу, то дужче Рікард похмурнів. Він розумів, що це неспроста. Без сумніву, Маргарита казала, що думала; але при всьому тому вона явно щось недоговорювала, щось приховувала, намагаючись відтягти неминуче, і тим часом підсолджувала гірку пігулку, яку йому рано чи пізно все ж доведеться проковтнути.

— Ні, Маргарито, — урвав він її, — як раніше в нас нічого не буде.

— Чому? — здивувалася вона. — Хіба ми не кохаємо одно одного? Хіба ми не будемо щасливі разом? Ну, скажи: що тепер заважає нашому щастю?

— Невизначеність у наших стосунках, ось що. Я дуже втомився, Маргарито. Втомився жити в постійному страхі перед майбутнім, щохвилини, щосекунди тремтіти від однієї лише думки про те, що я можу втратити тебе, втратити назавжди. Якщо це повернеться, я не витримаю, я збожеволію.

— Ні, ні! Я ніколи не розлюблю тебе, вір мені.

— І ти згодна узаконити наше кохання перед Богом та людьми? Ти станеш моєю дружиною?

Маргарита зітхнула й вивільнилася з його обіймів.

— Це неможливо, Рікарде. Все, що завгодно, тільки не це. Шлюб завжди був каменем спотикання в наших стосунках, він був причиною всіх наших сварок. Прошу тебе, любий, не згадуй про одруження. Хіба тобі мало, що ти зараз зі мною? Хіба тобі мало, що я кохаю тебе?

— І це все, чого варте твоє кохання? — з гіркою усмішкою, більше схожого на гримасу болю, промовив Рікард. — Тоді гріш йому ціна! І гріш ціна тобі, як людині, раз ти вважаєш коханням своє недолуге почуття, якому бракує елементарної поваги до людини, що її ти начебто кохаєш, готовності розділити з нею не лише ліжко, а й усе своє життя.

— Не кажи так, Рікарде! — вигукнула Маргарита, а вже наступної миті збентежено потупилася. — Це правда, у мене буде чоловік... Але ж кохатиму я тебе! Лише тебе!

— Вельми зворушений, пані. Ваші слова роблять мені честь... А бути вашим законним чоловіком я, мабуть, не гідний?

— Ах, Рікарде, не в тому річ, — майже простогнала вона, притиснувши руки до грудей. — Зовсім не в тому.

— А в чому ж тоді? Поясни мені, нетямущому. Сьогодні ти дуже відверта, то, може, розкриєш мені й цю таємницю?

Маргарита сплела пальці рук, поклала їх собі на коліна і спрямувала на Рікарда зосереджений погляд своїх синіх очей, які він так добре знав — і тьманими в гніві, і ясними в коханні. Та наразі в них не було ніяких почуттів — єдино лише холодний розрахунок.

— Звісно, я можу пояснити, — сказала вона. — Але наряд чи моє пояснення припаде тобі до душі.

— Про це вже дозволь судити мені самому. Припаде до душі чи не припаде, але я маю знати, чим ти керуєшся. Можливо, мені вдасться переконати тебе, розвіяти твої сумніви.

— Як би я цього хотіла! — з важким зітханням промовила Маргарита. — Але це безнадійно. Біда в тому, Рікарде, що я дуже погана дівчинка. Я вкрай зіпсута. Прим-

хлива, самозакохана, егоїстична, розбещена владою, багатством та загальним поклонінням — і це лише частина моїх недоліків, насправді я ще гірша... Мовчи! Я знаю, що ти любиш мене з усіма достоїнствами й вадами, з усім добрим і поганим, що в мене є; та зараз ідеться про інше. Колись я стану королевою (дай Бог, щоб це трапилося якомога пізніше), і я хочу бути справжньою правителькою Навари, а не дружиною правителя, королевою, а не дружиною короля. Як би я не кохала тебе, як би я не потребувала твого кохання, влада для мене понад усе, і я не хочу ділитися нею навіть з тобою.

— Але ж я не честолюбний, Марґарито. Я люблю тебе, а не твій спадок, і корона мені не потрібна. Повір...

— Я вірю тобі, Рікарде. Я анітрохи не сумніваюся в твоїй щирості. Хто-хто, а я ж бо знаю, який ти насправді. За інших обставин з тебе вийшов би ідеальний чоловік для такої надміру честолюбної жінки, як я. Проте, собі на біду, ти походиш із шанованого наварського роду. Твого батька дуже поважають у Наварі, особливо в її кастильській частині. Після мого батька він найвпливовіша людина в країні, і хоч-не-хоч ти успадкуєш від нього і цю повагу, і цей вплив. На жаль, серйозно розраховувати на те, що згодом ти розгубиш отриманий у спадок авторитет, не випадає. Ти чесний, порядний, шляхетний, добродушний і навіть простодушний. З такими якостями з тебе навряд чи вийде гарний правитель, але піддані любитимуть тебе, для них ти будеш уособленням доброго та справедливого короля на противагу мені — злій і підступній королеві. Ти справді далекий від державних турбот, політика не твоя стихія, а проте, одружившись зі мною, ти проти своєї волі будеш втягнений у цю трясовину. І коли одного чудового дня мої піддані скажуть: „Королева нам не указ! У нас є король, нащадок Александра Завойовника* по чоловічій

* *Александр I Завойовник* — Алессандро Савеллі (811 — 874), видатний італійський полководець, один з консулів Риму, згодом — засновник королівства Наварського і перший король Навари.

лінії, нехай він нами й править,“ — тоді в тебе не буде навіть того слабкого виправдання, що ти, мовляв, ніколи не займався державними справами.

Рікард підвівся з колін, дивлячись на Марґариту з якимсь забобонним жахом.

— І тільки тому ти відмовляєш мені?

— Тільки тому. Якби ти не був сином Клавдія Іверійського, онуком Елени де Ебро, я б радо погодилася стати твоєю дружиною і була б щаслива з тобою. Ти чудова людина, Рікарде, я тебе дуже люблю, та на жаль, нам не судилося бути разом. Пробач, рідний.

— Боже! — у відчаї прошептав він. — Кого я покохав? Я покохав чудовисько!

— Рікарде...

— Так, Марґарито, ти чудовисько. Жадоба влади, необмеженої, незаперечної влади, так зіпсувала тебе, що в тобі не лишилося нічого людського. Ти нічим не краща за кузена Біскайського! Той схибився на думці про втрачене королівство, а ти заразилася від батька почуттям неповноцінності, що переслідує його відтоді, як він надягнув королівську корону, зневаживши законні права сина свого старшого брата. Ти будь-що прагнеш самоутвердитися, переконати саму себе в законності своїх прав, і цій меті підпорядковуєш усе інше — від особистого життя до інтересів держави. Ти відмовляєшся від щастя, від кохання; мало того, ти свідомо нехтуєш нагодою зміцнити королівську владу, об'єднавши Внутрішню Навару, Ріоху та Алаву в єдиний домен, про що мріяв наш прадід, одружуючи мого діда з моєю бабцею, Еленою де Ебро. Для тебе куди важливіша неподільність твоєї влади, ніж єдність країни, — це твоя фікс-ідея. Ти, повторюю, справжнє чудовисько. Ти політична й моральна збоченниця.

— Який ти жорстокий, Рікарде! — тоном скривдженої дитини проказала Марґарита. — Жорстокий! Жорстокий!

— Це ти жорстока, і, насамперед, щодо самої себе. Ти руйнуєш своє життя і руйнуєш моє. Але я не дозволю тобі

надалі знущатися з мене — краще вже смерть, ніж таке життя.

З цими словами Рікард попрямував до виходу.

— Ні!!! — гукнула йому вслід Марґарита, схопившись з крісла. — Ні! Не треба! Не роби цього!

Біля дверей він зупинився.

— Ні, я не збираюсь накладати на себе руки — якщо ти це мала на увазі. На жаль, мені забракне мужності на другу спробу самогубства. Шкода...

— Не покидай мене, Рікарде, — заблагала Марґарита, простягаючи до нього руки. — Повернися, ти мені дуже потрібен. Я кохаю тебе.

— Ні, люба, тобі не вдасться звабити мене цими словами. Надто вже часто ти повторюєш їх в останні хвилини, аби вони щоразу справляли на мене належне враження. Я дуже втомився від них і більше не хочу чути ніяких освідчень — ні в коханні, ні в ненависті. Якщо ти справді любиш мене, якщо я так потрібен тобі, скажи лише одне слово, і я буду твоїм — але цілком і на все життя. Ні на що менше я не згоден, мене не влаштовує посада обер-коханця при твоєму дворі. І взагалі, тобі варто було гарненько подумати, перш ніж пропонувати цю принизливу роль *мені* — онукові римського імператора... Зваж усе ще раз, Марґарито, і виріши нарешті, що тобі дорожче — моє кохання чи неподільність твоєї влади. Даю тобі тиждень на роздуми, якраз до нашої поїздки в Кастель-Бланко. За цей час ти маєш зробити свій вибір, тільки дивись не спізнися.

— Але ж, Рікарде...

— Це все, люба. На сьогодні все. Наступна наша розмова відбудеться лише тоді, коли ти приймеш мою пропозицію... або не відбудеться ніколи. До побачення, Марґарито. Чи прощай — це залежить тільки від тебе.

Залишившись на самоті, Марґарита безсило опустилася на підлогу біля крісла і, затуливши лице руками, нестримно заплакала. Тієї ночі вона вперше в житті прокляла корону, яку мала успадкувати від батька...

Розділ ХLІ

Ще трохи про братів та сестер

— Що ти тут робиш, Жоанно? Вже третя ночі.

Граф Біскайський стояв посеред просторої вітальні своїх апартаментів і запитливо дивився на сестру, яка сиділа перед ним у кріслі, склавши на колінах руки. Як не намагалася вона вдавати з себе спокійну, проте дрібне тремтіння її пальців, стурбований вираз обличчя та гарячковий блиск очей зраджували її граничне збудження.

— Я чекала на тебе, Сандро. Майже дві години чекала. Де ти був?

— Чекала? — Граф зігнорував її питання; не казати ж їй, що якби обставини склалися інакше, вона б навряд чи колись побачила його, та й напевно не захотіла б його бачити. — Навіщо?

— Нам треба поговорити.

— Поговорити? — здивувався Александр. — Глупої ночі? Невже це так нагально, що ти не могла діждатися ранку?

— Я не могла заснути, Сандро.

— Чому?

— Я дізналася, що заручини Марґарити з Філіпом Аквітанським не відбулися, і подумала... — Вона замовкла, гарячково добираючи потрібні слова.

Граф підсунув стілець до її крісла й сів навпроти неї.

— Ну, і що ти подумала?

— Розумієш, — сказала Жоанна, нервово перебираючи пальцями мереживні оборки своєї сукні. — Тепер у тебе знову з'явилися шанси на престол, а я... Словом, є одна людина...

Александр широко осміхнувся, вишкіривши зуби.

— Атож, знаю. Лицар без страху й догани. Сильний, мужній, великий і добрий. Кохання з першого погляду, як я розумію. При наварському дворі є такий милий зви-

чай — закохуватися враз і нестямно. І ненадовго.

— Ні, Сандро, це серйозно. Даруй мені, але...

— Облиш, Жоанно! Свої вибачення можеш залишити при собі. — Він відкинувся на спинку стільця й істерично розсміявся. — Рано чи пізно це мало статися, і я був готовий до цього. Ми, люди, в істоті своїй хтиві створіння, нас повсякчас долають ниці пристрасті, і одного разу пізнавши плотські радощі, ми вже не можемо без них жити.

Жоанна почервоніла від сорому та обурення й ніяково опустила очі. Останнім часом її брат зробився ще брутальнішим і цинічнішим, ніж був раніше.

— То ти знаєш, хто він? — по хвилинній мовчанці запитала вона.

— Господи! Певна річ, знаю.

— І... І що ти про нього думаєш?

— Ха! Що я можу думати про варвара й голодранця? Лише те, що він варвар і голодранець.

— Цього я й боялася, — гірко зітхнула Жоанна.

— Ану стривай! — Александр подався вперед і пильно поглянув їй в очі. — Невже він так стервся з розуму після свого падіння, що хоче просити твоєї руки?

Жоанна мовчки кивнула.

— Он воно що! — протягло вимовив граф. — Зрозуміло.

Обличчя його спохмурніло, лоб та щоки вкрилися густим мереживом зморшок. Якийсь час обоє мовчали. Жоанна кусала нижню губу і благально дивилася на брата, який напружено про щось розмірковував. Нарешті він запитав:

— Ти вже зверталася з цього приводу до... до свого татуся?

— Ні, Сандро, дядько нічого не знає. Ще ніхто нічого не знає. Я вирішила передусім порадитися з тобою.

— Он як! А чому не з Марґаритою?

— Я... Боюся, вона не схвалить мій вибір.

— І правильно боїшся... А втім, хто знає? Марґарита жінка парадоксальних рішень, її вчинки передбачити не-

можливо. Не виключено, що вона умовить дядька погодитися на цей мезальянс — просто так, щоб пожартувати, адже вона в нас відома штукарка.

— А ти, Сандро? Ти що про це думаєш?

— Я думаю, що тобі не слід квапитися. Зачекай трохи.

— Зачекати? Чого? Скільки?

— Десь тижні зо два. Ще принаймні два тижні. Ти ж зовсім не знаєш його. Придивися до нього, переконайся, що він справді кохає тебе, а не полює за багатим посагом.

— Ні, він не такий, він хороший — я знаю.

— Угу, — іронічно промовив Александр. — Щойно тиждень, як познайомилася з ним, і вже все ти про нього знаєш!

— Так, знаю!

— Проте незайве буде пересвідчитися. Якщо ти погодишся тримати це в таємниці, я обережно порозпитую про нього в людей, що з ним добре знайомі, а заодно обміркую, як би уласкавити дядька та Марґариту, щоб вони не противилися вашому шлюбові.

— Правда? — недовіжливо перепитала Жоанна. — Ти зробиш це?

— Так, сестричко, зроблю. Я люблю тебе і хочу, щоб ти була щаслива. Ну то як, згодна?

— Авжеж! — радісно вигукнула вона, мало не плескаючи в долоні. — Ти такий добрий, Сандро.

Обличчя ґрафа нервово сіпнулося, і лише відчайдушним зусиллям волі йому вдалося оволодіти собою.

— Гаразд, домовилися. А тепер іди спати, пізно вже.

— На добраніч, Сандро, — сказала Жоанна, поцілувала брата в щоку і швидко, ніби боячись, що він передумає, вийшла з вітальні.

Александр гепнувся в крісло, витер спітніле чоло й полегшено зітхнув. Увесь цей час, з моменту оголошення про заручини Філіпа Аквітанського й Анни Юлії Римської, він перебував на межі нервового зриву, і лише зараз напруження останніх годин почало потроху спадати. Звісна річ, він був би поганим стратегом, якби не передбачив

можливості примирення Рікарда Іверо з Марґаритою — на цей випадок у нього був розроблений план негайної ліквідації вельми ненадійного спільника. Проте ввечері події розвивалися так стрімко, що Александр ще не встиг віддати відповідні накази, як несподіване втручання Гелени, що прийшла серед ночі побачитися з братом, геть сплутало всі його карти.

Коли ж йому доповіли про нічну зустріч Рікарда з принцесою, граф у паніці зважився був на втечу, навіть пробрався таємним ходом до передмістя Памплони, де тримав наготові кінну заставу; але в кінцевому підсумку виявилося, що справи не такі вже й кепські. Судячи з усього, Марґарита не збиралась миритися з колишнім коханцем, а той, в свою чергу, вирішив не втрачати нагоди одним махом поправити своє фінансове становище і відвести від себе загрозу позбавлення спадку.

Тепер Александр міг спокійно приступити до усунення Рікарда, влаштувавши йому нещасний випадок, але... Успіх його грандіозного за своєю зухвалістю задуму багато в чому залежав від кузена Іверо, якому відводилася ключова роль в майбутньому фарсі, і переписати сценарій для когось іншого не уявлялося за можливе. В Александра був небагатий вибір — або відмовитися від свого плану і сховати кінці у воду, або ж ризикнути, сподіваючись, що безумство, пожадливість та ненависть візьмуть у Рікардові гору над совістю, а його незлагода з Марґаритою триватиме й надалі.

Вибір здавався очевидним — ставка була така висока, що виправдовувала будь-який ризик, — а проте граф довго вагався, перш ніж ухвалити остаточне рішення. Варто йому було згадати про совість, і вона тут як тут — вірніше, те, що лишилося від неї після багатьох років морального вихолощування. „Ти такий добрий,“ — сказала Жоанна. „Добрий... Добрий... Добрий...“ — мов удари дзвону, лунало в його голові. Це й був голос совісті. Жоанна замінювала йому втрачену совість — а тепер він втратив і її. Вона пішла... І хоч він сам вирішив відмовитися від неї —

тієї пам'ятної ночі, два тижні тому, — та все ж вона пішла. І сказала на прощання: „Ти такий добрий... добрий... добрий...“

— Замовкни, клята! — схопившись за голову, простогнав Александр. — Замовкни! Замовкни! Замовкни!..

Він втратив свою совість — навіть ту, що не була його власною. Однак тепер совість йому ні до чого — ні своя, ні чужа. Корона лежить за межами добра і зла, над нею не владні етичні закони.

Розділ XLII

Турнір і навколо нього

Коли наступного дня вранці Філіп прийшов до Анни, щоб згідно зі звичаєм супроводити королеву любові та краси на ристалище, вона вітала його такими словами:

— Отже, принце, тепер ти мій наречений?

— Так, принцесо, — відповів він, ввічливо поцілувавши її руку. — Учора ввечері Цезар, батько твій, дав свою згоду на наш шлюб.

— В такому разі, чом ти цілуєш тільки мою руку? — з лукавим виглядом спитала Анна. — Ніколи б не подумала, що ти такий сором'язливий!

Від несподіванки Філіп сторопів. Хоча свідки цієї сцени були всі свої — герцог, імператор, їхні придворні та Аннині фрейліни, — йому стало трохи ніяково. І поки Філіп квапливо вигадував якусь дотепну відповідь, Август XII із задоволеною усмішкою порадив доньці:

— А ти сама поцілуй нареченого, Анно.

Ну що ж, коли жінка просить... Під схвальний гомін присутніх Філіп легенько обійняв Анну за талію і нахилив голову з наміром по-братському цмокнути її, але щойно їхні губи зустрілися, вона негайно перехопила ініціативу, всім тілом притислася до нього і міцно, взасос поцілувала його, уміло працюючи зубами та язиком. Її поцілунок виказував хоч і не надто великий, та все ж достатній досвід,

і був не по-жіночому агресивний.

„От тобі, бісе, й кропило!“ — подумки вилаявся Філіп. В його пам'яті миттю зринули деякі туманні чутки про дивні захоплення римської принцеси, потім він пригадав, з яким виразом обличчя вона вчора на бенкеті схвалила його інтерес до Бланки, і остаточно очманів: — „Чорти лисі! Виходить, всі ці плітки не пуста балаканина. Моя люба дівчинка справді бавиться з подружками...“

Згодом, коли вони їхали на чолі святкової процесії до ристалища, Анна зробила Філіпові знак, щоб він нахилився до її носилок.

— А ти гарно цілуєшся, мій принце, — сказала вона. — Мені сподобалося.

— Ти теж не в тім'я бита, — відповів Філіп, намагаючись приховати свою розгубленість під маскою вдаваної грубості. Хлоп'яча прямолінійність Анни, її безпосередність, що начисто відкидала властиві жінкам манірність та кокетство, раз за разом збивали його з пантелику, і він знай губився, мов недосвідчений юнак. — Я перепрошую за нескромне запитання, принцесо, але...

— Якщо тебе цікавить, чи незаймана я, — перебила його Анна, — то так. Чоловіків у мене ще не було.

— А між іншим, люба моя королево, — стримано мовив Філіп, — чоловік може дати тобі те, на що не здатна жодна жінка.

— Оригінальна думка, — нітрохи не збентежившись, відповіла римська принцеса. — Що ж, незабаром у тебе буде нагода довести мені справедливність цього твердження... Тільки не тиш себе марними сподіваннями — це стане нашої першої шлюбної ночі, і ні днем... то пак, ні ніччю раніше.

„Ну ось!“ — скрушно резюмував Філіп. — „Найшла коса на камінь. Схоже, все йде до того, що незабаром у нашому веселому товаристві з'явиться ще один крутий хлопець — моя дружина.“

Та на цьому сюрпризи того ранку не закінчилися. Прибувши на ристалище, Анна підійшла до Маргарити

і цілком серйозно заявила, що відмовиться від вінця королеви любові та краси, якщо її наварська кузина не погодиться розділити з нею цей титул. Після безсонної ночі Марґарита мала змучений і спустошений вигляд. Вона мляво подякувала Анні за люб'язність і без будь-яких додаткових умов пристала на її пропозицію. Таким чином була залагоджена вельми дражлива незручність, що виникла напередодні з Філіпової ласки, коли на турнірі з нагоди дня народження Марґарити царювала інша принцеса. (Між іншим, пліткарі й дотепники схильні були шукати цьому інші пояснення, значно пікантніші; ми їх тут не розглядатимемо, проте істини ради визнаємо, що деякі припущення були не такі вже й далекі від дійсності.)

На запрошення Філіпа в почесній ложі королеви любові та краси міцно окопалися (буцімто для захисту дам, а насправді, щоб виправдати свою неучасть у турнірі) Тибальд де Труа, Оттон Савойський, Педро Арагонський, а також кілька друзів та родичі Філіпа, серед яких був і Гастон д'Альбре. Цей останній розсудливо попросив притулку, ховаючись від цілої юрби лицарів, що жадали схрестити списи з переможцем легендарного Грози Сарацинів. Філіп зглянувся на його біду, але спершу примусив кузена дати страшну клятву ніколи, ні за яких обставин не згадувати в його присутності про свою перемогу над Гуґо фон Кліпенштейном.

А от невтомний мисливець за престолами, найзнатніший з усіх мандрівних лицарів — ми кажемо, звісно, про Еріка Датського, який вчора ввечері погодився увійти в почет королеви любові та краси, на ранок змінив своє рішення і записався рядовим лицарем у загін Ернана де Шатоф'єра, де ще залишалося кілька вільних місць. Всупереч формальній меті своїх відвідин Навари, молодий датський принц залишався на диво байдужим до Марґарити і не робив жодних спроб здобути її прихильність. Злі язики при наварському дворі стверджували, ніби він, побачивши, яка вона розпусниця, заявив спересердя: „Збіса мені здалася ця вертихвістка, нехай і з королівством на

додачу,“ — і відмовився від претензій на її руку. (Втім, Філіп здогадувався про справжню причину такої дивної поведінки датського принца; він чудово розумів, що раз Анна не запросила до свого почту Ізабеллу Арагонську, то й Еріку нічого було робити в ложі королеви.)

Коли вже було згадано про почет королеви любові та краси, то треба сказати, що дам та дівчат у своє оточення Анна добирала вельми професійно, з гарним знанням справи. Філіп гідно оцінив її витончений смак, що дозволив їй зібрати біля себе чудовий букет чарівних личок і струнких фігур. Велика кількість красунь, проте, не вплинула на його плани, і, віддавши належне Анні, як своїй королеві та нареченій, він незабаром підсів до Бланки з явним наміром скористатися сприятливими обставинами для рішучого штурму її захисних порядків; на щастя, Монтіні, що мав звичай з'являтися в найнедоречніші моменти, тепер був позбавлений такої можливості.

Однак Бланка недовго терпіла Філіпові приставання. Відчуваючи, що її опір починає танути, вона лагідно звеліла йому забиратися геть, пригрозивши, що інакше піде сама і більше до ложі не повернеться. Зовнішня лагідність її тону не ввела Філіпа в оману, радше навпаки — не на жарт злякала його, бо свідчила про непохитну рішучість здійснити погрозу. Щоб не позбутися Бланчиного товариства, він мусив облишити свої залицяння, і ця невдача ще дужче розпалила його ворожість до Монтіні, який своєю присутністю в Памплоні (ба навіть самим своїм існуванням) завдавав йому дедалі більше прикрощів. Філіп відчував, що його ненависть до Етьєна поступово набуває якісно нового змісту, і він знай ловив себе на тому, що в думках перебирав різні способи його фізичного усунення.

Щоб досадити об'єкту своєї пристрасті, Філіп, з Анніного дозволу, став упадати коло Діани Орсіні — тієї самої, що напередодні надіслала йому в подарунок відірваний від сукні рукав. Як виявилось згодом, ця чорноволока й синьоока дівчина п'ятнадцяти років, представниця молодшої гілки одного з наймогутніших в Італії родів і

улюблениця римської принцеси, не поділяла смаків своєї подруги та пані. Діану більше приваблювали хлопці, ніж дівчата, а Філіп узагалі зачарував її, і вже надвечір вона ладна була віддати йому не тільки рукав, але й весь свій одяг з невинністю на додачу. Філіпа не довелося умовляти прийняти цей подарунок: на його щире переконання, лише цілковитий дурень та нечема міг би знехтувати коханням такої милої й чарівної дівчини.

Що ж до Бланки, то вона, вочевидь, на зло Філіпові, взяла собі за кавалера наслідного принца Арагона Педро — вельми інфантильного молодика з безвільними рисами обличчя і таким же безвільним характером. В дитинстві Бланка й Педро були заручені, але потім їхні батьки розійшлися в поглядах на подальший хід Реконкісти, посварилися і навіть трохи повоювала між собою за Південну Валенсію, яка в кінцевому підсумку дісталася Кастилії. А відтоді як Бланку, так і Педро, переслідували невдачі в особистому житті. За цей час двадцятичотирирічний наступник арагонського престолу встиг двічі одружитися і двічі овдовіти і від обох шлюбів не мав жодної дитини.

На Філіпову думку, Педро був би ідеальною партією для честолюбної й марнославної наварської принцеси; шлюб з ним дозволяв їй стати в майбутньому одноосібною правителькою відразу двох королівств — Навари й Арагону. Проте Марґарита ставилася до свого арагонського кузена вкрай негативно. За її власним зізнанням, його млявість, слабохарактерність та інфантильність виклика́ли в неї відразу, поза очі вона називала його безхребетним слизняком, і, як підозрював Філіп, їй ставало гидко на одну лише думку про те, щоб лягти з ним у ліжку, хоча зовні принц Педро здавався вельми привабливим юнаком. Поза спальнею Марґарита звикла панувати над чоловіками, а проте вона терпіти не могла дурників на зразок Педро Арагонського. Її приваблювали молоді люди іншого ґтибу — такі, наприклад, як Тибальд де Труа, граф Шампанський, що після самоусунення Філіпа

став головним претендентом на руку наварської принцеси.

У певному розумінні Тибальд був досконалістю: розумний, вольовий, ініціативний і цілеспрямований, він, разом з тим, відзначався крайньою непрактичністю, нестримною мрійливістю, навіть був трішки несьогосвітній. Найбільшим його захопленням була поезія, потім він любив жінок, веселі пиятики, полювання, турніри та інші мирські розваги — а в державних та господарських справах він був цілковитий нездара і ні від кого не крився з цим. Тибальд відверто нарікав на те, що багатство й високе суспільне становище неодмінно пов'язані з владою. Його нездатність до врядування була просто вражаюча. Він розбещував своїх управителів одного за одним, навіть кришталево чесний чиновник, влаштувавшись до нього на службу, не міг довго встояти перед спокусою швидкого збагачення і, зрештою, починав красти. На той час Шампань була найгірше керованою провінцією в усьому Французькому королівстві, яке загалом потерпало від безладу та анархії, і Тибальд, крім того, що був нестямно закоханий у Марґариту, сподівався, що вона, вийшовши за нього заміж, візьме в свої руки кермо влади і зніме з його плечей тягар відповідальності за стан справ у графстві.

Та Марґарита не поспішала оцчасливлювати Тибальда. Майже весь другий день турніру вона просиділа в почесній ложі в гордій самотності, насуплена, мов хмарний осінній день, ні з ким не спілкувалася і вдавала, ніби уважно слідкує за змаганнями. Тільки надвечір принцеса трохи ожила, проте геть-чисто зігнорувала Тибальдове товариство і стала відчайдушно заgravати з Анною, яка ще з першого дня виказувала неабиякий інтерес до своєї наварської кухні. Цей швидкоплинний і дещо нетрадиційний роман дуже засмутив батьків обох дівчат, особливо дона Александра, і за інших обставин зіпсував би свята, якби увага більшості гостей не була цілком прикута до подій, що відбувалися на арені.

А турнір, слід сказати, вдався на славу. На думку багатьох знавців, це було найліпше з ратних ігрищ за всю історію таких змагань — і за рівнем організації, і за складом учасників, і за пристрастями, що вирували як на самій арені, так і довкола неї. Безперечним героєм турніру став Ернан де Шатоф'єр, який довів собі й усім іншим, що він не лише талановитий воєначальник, а й неперевершений боєць. У груповій битві очолюваний ним загін отримав упевнену перемогу, а сам Шатоф'єр в очному поєдинку переміг Гуго фон Кліпенштейна і був одностайно визнаний кращим лицарем другого дня. Окрилений своїм першим успіхом, Ернан виграв усі головні призи і в наступних змаганнях, не лишивши жодного шансу навіть чудовому Грозі Сарацинів. Всі жінки на турнірі просто не тямалися від нього, проте він, як і раніше, суворо дотримувався обітничі цнотливості, і один тільки Бог, можливо, здогадувався (та й то не напевно), що насправді крилося за його святенницькою личиною...

Другого дня після закінчення турніру, 10 вересня 1452 року, Італія здобула нову королеву. Ця знаменна подія сталася в соборі Пречистої Діви Марії Памплонської, де єпископ Франциско де ла Пенья з височайшого дозволу його святості папи Павла VII поєднав святими узами шлюб імператора Авґуста XII Юлія та кастильську принцесу Елеонору.

А ввечері напередодні вінчання була підписана поспіхом укладена шлюбна угода між Філіпом Аквітанським-молодшим і Анною Юлією Римською, спадкоємицею ґалльських ґрафств Періґору, Руєрґу та Ґотії. Точну дату одруження ще належало узгодити додатково, проте була досягнута принципова домовленість, що весілля відбудеться в Римі після Різдвяних свят, а доти в Аннінім почті мають перебувати кілька ґасконських шляхтичів, які від Філіпового імені дбатимуть про неї, як про його наречену.

На останньому пункті Філіп наполіг особисто, і коли

серед молодих людей, удостоєних такої високої довіри, він назвав ім'я Етьєна де Монтіні, стало зрозуміло чому. На відміну від інших щасливців, що раділи перспективі провести три місяці в імператорському палаці на Палатинському Пагорбі, Монтіні не почував особливого захвату від пропонуваної йому честі й вовком дивився на Філіпа, раз по раз жалісливо поглядаючи на Бланку.

Маргарита трохи не зіпсувала цієї урочистої миті, коли похапцем сховалася за спиною кухни Жоанни і, припавши до її плеча, давилася сміхом.

А Бланка нагородила Філіпа нищівним поглядом, у якому, поряд із гнівом, відчувалася безпорадність: хоч Етьєн був лейтенантом наварської гвардії і підлягав королю, він, як гасконський підданий, не міг не послухатися Філіпового наказу, навіть якби при цьому втрачав лейтенантський чин.

Неборака Монтіні зійшов зі сцени, навіть не попрощавшись як годиться з коханою. Щоразу, відчуваючи себе безсилою перед обставинами, Бланка страшенно гнівалася, а коли, до того ж, у неї було місячне, вона перетворювалася на хижу мегеру і норовила зірвати свою злість на першому-ліпшому, хто підвертався їй під гарячу руку. Того ж вечора, залишившись з Етьєном сам на сам, Бланка звинуватила його в усіх смертних гріхах і прогнала геть, а наступного дня під час весілля і вранці 11-го вересня, коли римські гості вирушили в дорогу, всіляко уникала його, про що згодом дуже шкодувала, проклинаючи себе за жорстокість і безсердечність. Отож ми не схибимо, коли скажемо, що Монтіні покидав Памплону з важким серцем, охоплений найгіршими передчуттями.

Перед від'їздом Август XII, віднайшовши вільну хвилину, відвів Філіпа вбік і тихо сказав йому:

— Мабуть, я маю подякувати вчителеві моєї дружини за його старанність. Відмінна робота!

Філіп ошелешено втупився в свого майбутнього тестя. Він весь ранок ловив на собі уважні погляди імператора і, загалом, здогадувався, в чім річ, але такої відвертості від

нього ніяк не чекав. Тим часом Авґуст XII поклав йому руку на плече і продовжував:

— А я ж бо гадав, що уникнув цього, коли принцеса Бланка вийшла за графа Біскайського. От недолугі в мене інформатори — ну, цілковиті нездари... Автім, ми з тобою квити, — з деяким злорадством додав він. — Моя дочка теж не ягнятко.

Філіп згідно кивнув. Від Діани Орсіні він дізнався, що Аннине захоплення дівчатами було зовсім не таким невинним, як йому здавалося спочатку. Останні півтора року при імператорському дворі активно відроджувалися добре забуті традиції давньоримських весталок, і Авґуст XII, втративши будь-яку надію напоумити свою кохану, але вкрай безпутну доньку шляхом лагідних умовлянь, погроз і суворих покарань, бачив лише один спосіб позбутися цього клопоту — чимшвидше видати Анну заміж і перекласти всі турботи на плечі її чоловіка. Так він, власне, і вчинив.

„Але ж і сімейка в нас буде!“ — скрушно думав Філіп. — „Що чоловік, що жінка — обидва бабії.“

На прощання вони з Анною обмінялися ввічливими кпинами з приводу того, кому після їх одруження дістанеться Діана Орсіні. Сама дівчина однозначно віддавала перевагу Філіпові, якого вона просто обожнювала, і останньої ночі ридала аж захлиналася, не бажаючи розлучатися з милим. Філіп був дуже ніжний з нею і втішав її тим, що за три місяці вони знов зустрінуться, і тоді вона поїде з ним до Галлії. Він обіцяв під час розлуки часто думати про неї, і обіцяв це щиро, від усього серця. До кінця турніру в його особистому рейтингу популярності сталися деякі зміни: третій рядок згори, після Бланки та Амеліни, посіла Діана, потіснивши Марґариту на четверту позицію. Анна ж супилася на „цю підлу зрадницю“ і ревнувала їх обох одно до одного.

Отак і розлучився Філіп з Анною Юлією Римською й Діаною Орсіні — двома юними жінками, яким належало відіграти помітну роль у його житті, оскільки перша з них

згодом стала його дружиною, а друга — фавориткою.

З закінченням офіційних святкувань більшість гостей наварського короля розїхалися по домівках — проте так учинили не всі гості. Формальним приводом для тих, що залишилися в Памплоні, послугувала заява Марґарити, що за два тижні, 26 вересня, відбудеться її весілля. Щоправда, вона не зволила повідомити ім'я свого обранця, але сам факт призначення точної дати звужував коло підозрюваних до чотирьох осіб, що з ними король Навари мав тверді домовленості, повністю готові до підписання шлюбні угоди й дозвіл Святого Престолу на шлюб; це були Тибальд де Труа, Рікард Іверо, Педро Оска та Педро Арагонський. Що ж до дійсної причини затримки частини делегацій Франції, Галлії, Арагону і Кастилії в Памплоні, то про неї можна було здогадатися хоча б на тій підставі, що король Робер III, змушений терміново повернутися до Тулузи, доручив вести переговори від імені всієї Галлії відомому єзуїтенонависнику герцоґові Аквітанському. Крім того, при наварському дворі з'явилися якісь загадкові гості, зодягнені як купці, але з манерами знатних вельмож, — за твердженням обізнаних людей, емісари королів Англії, Лотарінґії і Бургундії, німецького імператора, а також великого герцоґа Фландрського. Таким чином, у Памплоні зібралися представники всіх країн, де були сильні позиції єзуїтів; вони обговорювали план спільних дій у світлі майбутнього відлучення ордену від церкви й накладення на всі його області Інтердикту.

За інших обставин Філіп взяв би діяльну участь у переговорах, але, як ми вже згадували, Марґарита запросила молодих вельмож погостювати в її замиській резиденції Кастель-Бланко — невеликому ошатному замкові поблизу ріки Арагон, всі стіни та вежі якого були збудовані з білого вапняку, тож він цілком виправдовував свою назву*.

* *Кастель-Бланко* (Castel-Blanco) — достотно, „Білий Замок“ (гал., каст.).

Принцеса розраховувала, що її гостям припаде до смаку смілива, можна сказати, революційна ідея на якийсь час позбутися осоружних придворних і провести цілісний тиждень у товаристві рівних собі за походженням та суспільним становищем, у веселій, невимушеній обстановці, не обмежуючи свою свободу суворими приписами придворного етикету і не ризикуючи при тому втратити свою гідність в очах знаті середнього та дрібного копила, чиєї присутності в Кастель-Бланко не передбачалося.

Як Маргарита й розраховувала, більшість гостей, що отримали її запрошення, радо пристали на цю пропозицію, і рано вранці 13 вересня кількадесят знатних молодих людей у супроводі однієї лише особистої прислуги та озброєної до зубів охорони покинули Памплону й подалися на південь, де осторонь від людських поселень знаходилася мета їхньої подорожі — затишний білий замок, заздалегідь укомплектований численним штатом пажів та слуг, щоб з першої хвилини перебування в ньому вельможі не почували ніяких незручностей.

У цій компанії ясновельможних дам та сеньйорів було, втім, три винятки. По-перше, Маргарита задовольнила прохання Еріка Датського і запросила до Кастель-Бланко Річарда Гамільтона, який хоч і походив з древнього шотландського роду Гамільтонів, але належав до однієї з молодших його гілок і був більш відомий своїми військовими подвигами в Палестині і на Балканах, аніж маєтками на півдні Шотландії. По-друге й по-третє, крім традиційних забав, на зразок прогулянок, полювання, купання в річці, Маргарита вирішила розважити високих гостей невеличкою пікантною виставою — сільським весіллям, як вона його називала, і з цією метою прихопила з собою Габріеля й Матильду.

Напередодні Філіп та Бланка зробили останню відчайдушну спробу відрадити Габріеля від шлюбу з Матильдою, але він уперто наполягав на своєму. Сама Матильда почувала себе мов засуджена до страти, її ставлення до Габріеля анітрохи не поліпшилося, і щодня, а то й

по кілька разів на день, вона слізно благала його, Маргариту й Етьєна змінити своє рішення, однак всі троє залишалися глухі до її прохань, і зрештою бідолаха, якщо не змирилася зі своєю долею, то, принаймні, скорилася неминучому. Філіп всією душею жалів Матильду; він бачив, як у ній з кожним днем зростає й міцнішає ненависть до всіх без винятку чоловіків, — і тоді йому ставало шкода Габріеля...

Кастель-Бланко знаходився більш ніж у двадцяти милях від Памплони, і молоді люди, хоч і вирушили в дорогу на світанку, прибули до місця призначення пізно ввечері. Всі були дуже стомлені дорогою, а Філіп, до того ж, злий як чорт. Весь день він гарцював на коні біля карети, в якій їхала Бланка, скаржачись їй спочатку на спеку, а згодом — на втому, проте вона навідсіч відмовлялася розуміти його прозорі натяки і здебільшого відмовчувалася, прагнучи тим самим показати йому, як низько він впав у її очах після тієї витівки з Монтіні. Крім того, у Бланки була ще одна, не менш вагома причина не пускати Філіпа до себе в карету: щойно в неї закінчилося місячне, і вона, почувавши підвищену збудливість і навіть деяку гіперсексуальність, небезпідставно побоювалася, що їй забракне сил успішно протистояти його чарам. Так Філіп і проїхав усю дорогу верхи під акомпанемент глузливих смішків, що час від часу долинали з сусідньої карети, на дверцях якої гордовито красувався герб графства Іверо: то Ґастон д'Альбре в товаристві графівни Гелени коментував їй чергову Філіпову невдачу або ж розважав свою супутницю пікантними історіями про того ж таки Філіпа.

Після прибуття в замок молоді люди нашвидку поведчеряли і відразу розійшлися по відведених їм покоях, щоб встигнути як слід відпочити перед запланованою на наступний день розвагою — сільським весіллям. Філіп також збирався піти до себе, але Маргарита затримала його і попросила завітати до неї для серйозної розмови. Розмова й справді видалася серйозна, навіть важка, і під кінець

у Марґарити почалася тиха істерика, отож Філіпові довелося лишитися з нею до ранку.

Розділ XLIII

Сумне весілля

З легкої руки Марґарити словосполучення „сільське весілля“ завжди викликатиме в Філіповій пам'яті гнітючу атмосферу туги і приреченості, що панувала в маленькій каплиці Кастель-Бланко, коли настоятель невеликого монастиря, що в двох милях від замку, відправляв урочисту службу на честь молодої подружньої пари, Габріеля й Матильди. Низенький товстунець-абат з округлим благовидним лицем і добродушним поглядом ясно-сірих очей був так прикро вражений похоронним виглядом нареченої, що раптом заквапився і мало не наполовину скоротив усю церемонію, а заключне напуття взагалі промовив таким похмурим тоном, яким годилося б говорити „*requiescat in pace*“*.

Задум Марґарити явно не вдався. Веселощі були підтяті під корінь, і широко розрекламоване нею сільське весілля перетворилося на бездарний і трохи моторошний фарс. На її превеликий жаль, падре Естебан, Бланчин духівник, єдиний священослужитель, до якого наварська принцеса почувала щиру симпатію, категорично відмовився вінчати Габріеля й Матильду, заявивши, що не братиме ніякої участі в цьому, на його думку, богопротивному діянні, — і більшості гостей стало про це відомо. Можливо, з цієї причини на святковому банкеті молоді вельможі, випивши за здоров'я молодих келиха-другого, постаралися швидше забути про винуватців так званого торжества, і зайняти свої думки іншими, значно приємнішими речами.

Мало-помалу розкішна пиятика принесла свої результати. Присутні пожвавилися, на їхніх обличчях чимраз

* „*Requiescat in pace*“ — „Хай упокоїться в мирі“ (лат., церк.).

частіше стали з'являтися усмішки, посипалися жарти, пролунали перші невимушені смішки, а відтак вибухнув гучний гомеричний регіт. Бенкет врешті зрушив з мертвої точки і відразу ж понісся чвалом. Знатна молодь пилячила й веселилася, забувши про почуття міри і про пристойність, начисто ігноруючи будь-які умовності. Добряче налигавшись, Тибальд де Труа і Педро Оска стали жєнихатися до Марґарити з безцеремонністю сільських парубків, що упадають за мельниковою дочкою. А Філіп, що, всупереч своєму звичаю, сьогодні не поступався іншим пиякам, раз за разом причалював до Бланки з дуже нескромними пропозиціями — проте вона була ще не досить напідпитку, щоб прихильно поставитися до його упадань.

О десятій вечора п'яненька Марґарита оголосила, що молодим час лягати в ліжечко. На Філіпів подив, добра половина учасників бенкету, здебільшого неodrужєні молоді люди, зголосилися супроводжувати подружжя до їхніх покоїв. Лише трохи згодом він уторопав, що всі ці принци королівської крові вирішили взяти участь у грі, за якою вони доти лише поблажливо спостерігали з висоти свого сану, та ще жодного разу не спускалися до того, щоб самим вступити в сутичку за підв'язку молодой. Філіп ніяк не міг пропустити такого дивовижного видовища і пішов разом з ними, прихопивши з собою Бланку, якій забрало рішучості відмовити йому в товаристві. Збагнувши, в чім річ, за ними потяглася й решта присутніх на бенкеті.

Дорóгою осоловілі панове весело гомоніли і наввипередки відпускали на адресу молодят солоні жарти, а першу скрипку в цій какофонії, безперечно, грав Філіп де Пуатьє. Сперши свою центнерову тушу на плечі двох здорованів-лакеїв, він густим басом горлав якусь паскудну пісеньку вкрай непристойного змісту; їй, либонь, розцінили б недоречною навіть на весіллі свинопаса з батрачкою. При цьому дехто з відносно тверезих гостей завважив вираз глибокої огиди, що спотворив бездоганно правильні риси обличчя дружини наслідного принца Франції, Іза-

бели Арагонської.

Тим часом Філіп, міцно стискаючи Бланчину руку, обмізковував одну чудову ідею, яка оце щойно спала йому на думку: схопити даму свого серця на руки і, рішуче придушивши можливий опір, негайно віднести її до себе — а потім хай буде, що буде. Однак, зваживши всі за і проти, він дійшов висновку, що для такого сміливого й мужнього вчинку йому бракує щонайменше ще двох келихів доброго вина, і твердо вирішив при першій зручній нагоді надолужити втрачене. Ніби здогадуючись, які думки сновигають у Філіповій голові, Бланка сторожко позирала на нього, але вивільнити руку не намагалася.

Опинившись у просторій спальні молодят, розпалені вином вельможі більшістю голосів зажадали, щоб спершу Габріель роздягнув Матильду і лише потім віддав їм на розтерзання її підв'язку. У ті часи ще був досить поширений звичай перед першою шлюбною ніччю виставляти голу наречену на загальний огляд і в присутності бучної компанії друзів жениха вкладати її в ліжко. Принаймні Філіпові з Луїзою довелося це пережити, і тому він сп'яну підтримав цю вимогу, повністю зігнорувавши благальні погляди Матильди, які вона кидала на нього, Бланку та Марґариту.

Важко зітхнувши, Габріель заходився виконувати бажання ясновельможного товариства. Від хвилювання його руки тремтіли, а на лобі виступив холодний піт. Матильду проймала нервова дрож; вона мерзлякувато щулилася під відверто оцінюючими поглядами вельмож і, палаючи від сорому, пристрасно благала небеса послати їй легку смерть.

Коли на дівчині лишилися тільки панчохи, туфлі й коротка спідня сорочка з тонкої напівпрозорої тканини, Бланка рішуче промовила:

— Годі вже, панове. По-моєму, досить.

У її дзвінкому голосі виразно пролунали владні і навіть трохи погрозливі нотки, що вмить протверезили всіх присутніх. П'яні хихотіння жінок, збуджені коментарі і

хтиві ахання та охання чоловіків негайно припинилися, і в кімнаті запала ніякова мовчанка.

— Атож, — стримано озвалася Марґарита. — Мабуть, справді досить. А тепер, любі дами й одружені сеньйори, потісніться. Звільніть місце для сеньйорів неодружених, нехай вони трохи порозважаються.

Всі дами, одружені сеньйори і сеньйори, що віднесли себе до таких, квапливо відступили попід стіни, залишивши посеред кімнати сімох молодих людей, що жадали з'ясувати між собою, хто з них перший стане одруженим. Габріель опустився перед Матильдою навколішки, тремтливими руками зняв з її правої панчохи мереживну підв'язку і, глибоко вдихнувши, навмання кинув її через плече.

І пішло-поїхало!.. Філіп безліч разів був присутній на весіллях, але ще ніколи не бачив так лютої боротьби за підв'язку нареченої. Глядачі голосно реготали, пронизливо вищали, дехто, зігнувшись навпіл, трясся в істеричці, і всі дружно під'юджували забіяк, кожний з яких, роздаючи стусани направо й наліво, намагався підхопити з підлоги підв'язку і не підпустити до неї будь-кого іншого. Вибравши момент, відразу двоє з них, Педро Оска та Тибальд Шампанський, одночасно пірнули вниз, простягаючи руки до дорогоцінного талісмана, але зіштовхнулися лобами і, дружно скрикнувши від болю, гепнулися на підлогу. Інші п'ятеро навалилися на них зверху.

Злощасна підв'язка так і не дісталася нікому з семи претендентів. Вочевидь, у запалі боротьби хтось ненавмисно підчепив її і, не помітивши цього, зробив різкий рух — підв'язка відлетіла в куток кімнати і впала біля ніг Жоанни Наварської.

— От і все, — поспіхом констатувала Марґарита, побоюючись, що захоплені боротьбою молоді люди чого доброго накинуться на її кузину. — Перемогла Жоанна... Гм. Це дуже до речі, сестричко. Тобі давно пора заміж.

Жоанна почервоніла і, приховуючи збентеження, швидко нахилилася до підв'язки — буцімто для того, щоб підібрати свій трофей.

— Ну, гаразд, друзі, — тим часом продовжувала Маргарита. — Повеселилися трохи, і досить, не будемо зловживати терпінням молодят. Нехай тепер і вони вступають у протиборство... В любовне, певна річ.

Товариство добродушно зареготало на грубий жарт наварської принцеси, а Бланка закусила губу і спохмурніла.

„Боюся, це справді буде схоже на протиборство,“ — подумала вона, співчутливо дивлячись на вбиту горем Матильду. — „Та аж ніяк не любовне...“

Молоді вельможі затрималися в шлюбних покоях ще на кілька хвилин, щоб випити бурдюк вина. При цьому навчені досвідом серцеїди, можна сказати, майстри в царині улащення дам, серед яких був і Філіп, дали Габрієлеві кілька вельми цінних, кваліфікованих, але дуже пікантних порад, від яких бідолашна Матильда так і сіла на ліжко, щиро жалкуючи, що не може провалитися крізь підлогу.

Поступово спальня спорожніла. Трохи довше за інших затрималася в ній Бланка. Вона підійшла до Матильди, мовчки обняла її й розцілувала в обидві щоки; відтак, відчуваючи, що на очі їй навертаються сльози, квапливо, майже бігцем, кинулася до виходу. Нарешті молодята залишилися сам на сам.

Якийсь час в спальні панувала напружена тиша, лише з-за дверей долинали нерозбірливе базікання й гучні смішки вельмож, що покидали шлюбні покої. Габріель скинув з себе камзол та черевики і боязко підступив до Матильди, що сиділа на краю широкого ложа, зсутуливши плечі, і полохливо дивилася на нього, поглядом благаючи не наближатися до неї.

Габрієлеве серце млосьно зацеміло. Він хотів сказати Матильді безліч ласкавих слів, він так кохав її, він її просто обожнював... А вона ненавиділа і зневажала його — за ту єдину помилку, що її він вчинив три тижні тому, засліплений раптовою пристрастю, цілком втративши розум і будь-який контроль над собою. Лише тепер Габріель

зрозумів, до чого привела його впертість у купі з безумством. Він на все життя зв'язав себе з жінкою, яка почуває до нього глибоку відразу, яка гидує ним, в чийх очах він є уособленням усього найгіршого, найбруднішого, що лише може бути в чоловікові. З кожною ніччю, з кожною їхньою близькістю, її огида лише посилюватиметься, а разом з нею зростатиме її ненависть до нього, і поступово його життя перетвориться на пекло. Він ніколи не дочекається від неї ніжності, теплих слів підтримки і розуміння. Вони завжди будуть чужими одно для одного, мало того — ворогами...

Всі ласкаві слова, звернені в думках до дружини, раптом застрягли в горлі у Габріеля. Він різко, майже грубо, промовив:

— Ти сама знімеш панчохи, чи це зробити мені?

Розділ XLIV

Рішучий штурм

Щойно Бланка вийшла зі шлюбних покоїв, тут-таки поруч неї з'явився Філіп, і його пальці знову зімкнулися на її зап'ясті.

— Любий кузене, — трохи роздратовано мовила вона. — Прощу, відпустіть мене.

— І не подумаю, моя безцінна кузино, — лагідно, але категорично заперечив він. — Чому б нам не піти разом?

— Хоча б тому, що нам не по дорозі. Я йду до себе.

— Але навіщо?

— Як це навіщо? Пізно вже.

— Пізно? — здивувався Філіп. — Не кажіть дурниць, Бланко. Я ж бо чудово знаю, коли для вас настає „пізно“.

— Сьогодні я втомилася, — пояснила вона. — До того ж у мене кепський настрій — і вам відомо з якої причини... Дайте мені спокій, прошу вас.

— Нізащо!

— Майте на увазі: з власної волі я з вами не піду, — по-

передила Бланка. — Ви, звісно, можете застосувати грубу силу, але тоді я чинитиму опір.

— О ні, сонечко, до цього справа не дійде. Раз ви втомилися, я не смію затримувати вас.

— То пустіть! — Бланка смикнула руку, та Філіп хватку не ослабляв. — Як же я піду, скажіть, будь ласка?

— Дуже просто — я піду з вами.

Бланка важко зітхнула:

— Ви нестерпний, Філіпе!

— Аж ніяк, золотце. Просто я в полоні ваших чар, і відпустити вас зараз понад мої сили.

Поки вони отак сперечалися, не рушаючи з місця, інші дами й панове вже почали спускатися сходами. Озираючись, Марґарита оклинула їх:

— Кузино, принце! Чому ви відстаєте?

— Кузина Бланка втомилася, — відповів за обох Філіп. — Вона повертається до себе і попросила мене провести її. А я, як ґалантний кавалер, не можу відмовити їй у цій невеличкій послугі.

У відповідь на цю безпардонну брехню Бланка досадливо насупилася, але промовчала. Вона цілком здавала собі справу, що за наявної ситуації будь-які заперечення лише погіршать її й без того досить неприємне становище.

Молоді люди весело розсміялися, побажали їм приємних розваг і подалися своєю дорогою. Та перш ніж їхні голоси стихли, чуйні Бланчині вуха все ж уловили кілька прозорих натяків і непристойних дотепів, з приводу її втоми та Філіпової ґалантності.

— А ви зовсім не змінилися, кузене, — докірливо сказала вона.

— В якому розумінні?... Агов, хлопче! — гукнув він паж з ліхтарем, який теж відстав від гурту, щоб у разі потреби прислужити їм. — Посвіти нам, будь ласка.

Паж мовчки вклонився і рушив уперед. Філіп та Бланка пішли за ним.

— І в чому ж я не змінився? — повторив своє запитання Філіп.

— Ви лишилися таким самим нахабою, яким були завжди.

— Що за слова, Бланко? Ви мене ображаєте. Який же я нахаба?

— Як це який? Звичайнісінький собі нахаба... А втім, ні, ви не звичайнісінький, а надзвичайний. Ви нахаба, яких мало.

— Від нахаби чую, — парирував Філіп. — Ви теж гарний овоч.

— Що? — не збагнула Бланка.

— А хіба ні? Коли одна знатна дама називає любим свого коханця в присутності дядька свого чоловіка — як накажете це називати? Яскравим взірцем сором'язливості?

Бланка збентежено потупилась і нічого не відповіла. Решту шляху вони пройшли мовчки. Філіп ніжно м'яв її руку в своїй руці, а вона вже й не намагалася звільнитися. Бланчині покої були розташовані в тій же північній башті, лише на вищому рівні, поруч з покоями Маргарити, Гелени й Жоанни. Біля її дверей паж зупинився, чекаючи подальших розпоряджень.

— Дякую, друже, — сказав йому Філіп. — Ти вільний.

— Е ні, люб'язний! — негайно зреагувала Бланка. — Стривай. Ти ще маєш провести пана принца.

— Це зайве, — заперечив Філіп. — Я сам знайду дорогу. Йди собі, хлопче.

— Ні, стривай!

— Можеш іти, я сказав.

— А я кажу: стривай!

Паж не рухався з місця і лише одуріло дивився на них.

— То мені можна йти чи ще почекати? — врешті не витримав він.

— Йди, — відповів Філіп, а після чергового Бланчиного „Ні, стривай!“, швидко повернувся до неї: — В чім річ,

кузино? Хіба ви не хочете трохи посидіти зі мною, побалакати.

— У мене нема настрою, Філіпе.

— Так буде. Я миттю поліпшу ваш настрій.

Бланка заперечно похитала головою:

— Це виключено, кузене. Будь ласка, йдіть.

Філіп зобразив на своєму обличчі вираз глибокого збентеження.

— Атож, розумію, розумію. І всіляко препрошую за свою нездогадливність.

Бланка здивовано поглянула на нього, запідозривши якусь каверзу:

— Про що ви? Я не...

— Все гаразд, забудьмо про це. Я ще раз препрошую. Зважте, що сьогодні я добряче напідпитку. Сп'яну пішов за вами, не здогадавшись, що ви просто хотіли відлучитися на хвилику. Звісно ж, я зачекаю на вас тут.

Її щоки спалахнули густим рум'янцем. Вона рвучко розчинила двері і гнівно вигукнула:

— Заходьте, щоб вас покорчило!

З самовдоволеною усмішкою Філіп уклонився їй:

— Тільки після вас, пані.

Вони проминули вузький передпокій і ввійшли до невеликої затишної кімнати, що правила за будуар. Незважаючи на те, що Бланка провела в своїх нових покоях лише одну ніч, вони здавалися цілком обжитими і вже пахли своєю хазяйкою — в повітрі витав тонкий, приємний аромат жасмину, яким завжди пахло від Бланки і від усіх її особистих речей.

Двері, що вели до сусідньої кімнати, прочинилися і в щілину просунулася голова Коломби, Бланчиної покоївки. Побачивши свою пані з чоловіком, вона вмить сховалася.

Бланка влаштувалася на невеличкій канапці в кутку кімнати і жестом указала Філіпові на крісло, що стояло неподалік. Філіп машинально сів, не в змозі відвести від неї захопленого погляду. Він милувався її витонченими,

граційними рухами, живою мімікою її обличчя, тим, як вона сідає й сидить, — він милувався нею всією. Бланка була одягнена в чудову сукню з золотої парчі, яка вдало підкреслювало її природну привабливість, перетворюючи її з просто гарненької на сліпучу красуню. Філіп відчув, що починає втрачати рештки своєї тверезості.

— Здорово я зіграв на вашій делікатності, еге ж? — лукаво всміхаючись, сказав він. — Між іншим, ви знаєте, як називає вас Маргарита? Сором'язливою до непристойності, ось як. І вона має рацію. Часом ви самі заганяєте себе в глухий кут. Це ваше вразливе місце, і я буду не я, якщо не відшукаю тут лазівки до вашої спальні. Оце зараз я міркую над тим, у чому б такому *страшенно ганебному* звинуватити вас, щоб ви могли спростувати це лише єдиним способом...

— Припиніть, безсоромнику! — обурено перебила його Бланка. — Негайно припиніть!

Цієї самої миті з Філіповою головою щось сталося — мабуть, далось взнаки випите в шлюбних покоях вино, — і вона геть замакітрилася. Через те він зовсім перестав думати над тим, що каже, і, відповідно, ще швидше зателіпав язиком:

— А чому „припиніть“? Чи не можна коротше: „припини“? Так буде різкіше, влучніше, вагоміше... і значно інтимніше. Що ти все викаєш та викаєш? Добре ще коли ми на людях, але сам на сам... Чорт забирай! Ти ж моя троюрідна сестричка. Навіть більше, ніж троюрідна, майже двоюрідна — адже мій дід і твоя бабця були двійнята. Близнюки до того ж. Ну, зроби мені ласку, любонько, називай мене на ти.

Бланка мимохіть усміхнулася. Ця пісенька була їй добре знайома. Щоразу підвипивши, Філіп з гідною кращого застосування наполегливістю починав допитуватись у неї, що ж заважає їм бути на ти.

— Ні, Філіпе, — рішуче похитала вона головою. — Нічого у вас не вийде.

— Ваша високість вважає мене недостойним? — їдко

довідався Філіп. — Ще б пак! Ви ж, пані, дочка і сестра кастильських королів, а я — лише онук короля Галлії. Мій рід не такий знатний, як ваш, а мій предок Карл Байстриук, як це видно з його прізвиська, був незаконнонароджений... Ха! Чорти лисі! Адже ж він і ваш предок! Ми обидва належимо до одного сонмища покручів...

— Філіпе!..

— Ми з тобою одного поля ягоди, любя моя, — вів далі він, чимраз дужче збуджуючись. — Ми просто зобов'язані бути на ти. І ніяких заперечень я не приймаю.

— Ну, а потім ви зажадаєте, щоб ми... зблизилися, так? — сказала Бланка. — Мовляв, якщо ми з вами на ти, то й наші стосунки, як ви висловлюєтесь, мають бути „на належному рівні“.

Філіп демонстративно лягнув себе долонею по голові.

— Ага! От у чім заковика! Не потерпайте, кузино, це легко виправити. Ми можемо спершу зблизитися і лише потім перейти на ти.

З цими словами він одним стрибком пересів з крісла на канапу поряд з Бланкою, ніби ненароком обняв її за стан і пригорнув до себе.

— Що ви робите, нахабо! — вигукнула Бланка, відчайдушно пручаючись. — Що ви...

— Як це що? Йду на зближення, — з незворушним виглядом пояснив Філіп, проте очі його гарячково блищали. Він відкинув з її лоба непокірне пасмо волосся і ніжно поцілував його. — От ми і зблизилися... Гм. Принаймні частково.

— Свиня! Нахаба!

— А ви нечема.

— Та невже?!

— А хіба ні? — вдавав із себе здивованого Філіп. — За ким, світло душі моєї, я упадаю останні три тижні? Ясна річ, за вами. І що ж у відповідь? Мене не помічають! Ради кого я відіслав пана де Монтіні до Рима — шкода, що не до Пекіна? Зрозуміло, ради вас...

— Ах! — саркастично мовила Бланка. — Виявляється, це робилося виключно для мого щастя!

— Атож. Він відчутно заважав нашому коханню.

— Так, так, так...

— А у відповідь ви образилися на мене.

— Гай-гай! Яка чорна невдячність з мого боку! — Вона зробила ще одну, втім, безуспішну спробу вирватися з його обіймів. — А я ж бо мусила відразу ж кинутися вам на шию.

Філіп поважно закивав з задоволеним виглядом пастиря, чий безпутний прихожанин врешті вирішив узятися за розум.

— Отже, ти усвідомила свою провину. Що ж, відрядно... А чи розкаюєшся ти?

— Розкаююся? — щиро обурилася Бланка. — Це вже занадто! Може, мені ще стати навколішки і попросити у вас пробачення?

— Гм... Взагалі непогана ідея.

Згадка про коліна викликала у Філіпа ланцюжок тривіальних асоціацій, що спонукали його до активних дій. Лівою рукою він зробив блискавичний випад униз з явним наміром задерти її спідниці, але Бланка ні на мить не втрачала пильності. Вона відразу хвицнула його ногою і дала йому дзвінкого ляпаса — він відчув себе на сьомому небі від блаженства.

— Безсоромний нахаба! Хтивий самець! Огидний збоченець!

З двома першими характеристиками Філіп, очевидно, був згоден. В кожному разі, проти них він не мав особливих заперечень, чого не можна було сказати про останню, яка дуже засмутила його.

— Я збоченець? Що ви таке кажете, Бланко?!

— А ні? Як бо інакше називати вас після тих ваших порад панові де Шеверні? — Бланка аж здригнулася на згадку про те, що Філіп нарадив Габріелеві, покидаючи спальню молодят. — Бідолашна Матильда!

Філіп сторопів. Він випустив Бланку з обіймів і, широко розплющивши від подиву очі, в мовчазній розгубленості дивився на неї, мовби не ймучи віри своїм вухам.

— О, Боже!.. — нарешті промимрив він. — Бланко! Що ти знайшла огидного, а тим більше збоченницького, в тих моїх порадах? Визнаю, вони були занадто відверті, дуже нескромні, і я, мабуть, учинив негарно, давши їх Габрієлеві в присутності Матильди й інших жінок. Але називати мене огидним збоченцем... Чорти лисі! — Він схопив Бланку за плечі й хапливо заговорив, пронизуючи її наскрізь полум'яним поглядом: — Ти мене вбиваєш, серденько! Досі я гадав, що Нора була найдрімучіша невіглашка з усіх знаних мною жінок, на тебе я навіть подумати не міг — адже ти в нас така розумниця, така вдумлива й розсудлива. Я завжди вважав тебе донезмоги сором'язливою, вкрай потайною, але мені й у страхітливому сні не могло привидітися, що ти така забита, затуркана... Господи, та що й казати! Коли ми з Норою... гм... зблизилися, їй ще не минуло тринадцяти років, вона була наївним та незайманим дівчиськом і не мала ні найменшого уявлення, що значить бути жінкою. Тобі ж незабаром сімнадцять, ти заміжня, у тебе є коханець — і ти таке верзеш! Таку дурницю, таку нісенітницю!.. Ганьба твоєму чоловікові — а втім, якщо він справді не спить з тобою, це частково виправдовує його. Але Монтіні немає ніякого виправдання. Ганьба йому, ганьба! Він не гідний бути коханцем такої дивовижної жінки, як ти. Твій Монтіні — хамулуватий мужлай.

— Філіпе!

Він зміряв його тендітну постать ласим поглядом і нетерпляче потер руками, ніби наперед смакуючи якийсь вишуканий делікатес.

— Страшенно люблю незайманих, — повідомив він. — А ти справді незаймана. Ти цнотливе й незіпсуване дівча, чисте душею та помислами, гідна вихованка черниць-кармеліток. — Його очі заблищали якимсь дивним, незбагненим поєднанням ніжності та хтивості. —

Я навчу тебе кохатися, Бланко. Навчу, що немає нічого сороміцького в тих пестошах, що ними чоловік обдаровує жінку і навзаєм, якщо це робиться з обопільної згоди, дає їм обом насолоду і не шкодить їхньому здоров'ю... Скажи: „хочу“, любонько. Одне-єдине слово чи просто кивок голови — і зі мною ти пізнаєш таку втіху, якої ще не знала ніколи і ні з ким.

— Та ви просто чудовисько! — вражено вигукнула Бланка.

— Так, я чудовисько, — ствердив Філіп, притягаючи її до себе. — Я дракон. Гр!

Він спробував ухопити зубами її носик. Бланка ухилилась і нагородила його ще одним ляпасом.

— Відпустіть мене, ви, п'яна свинюко!

— Я не свинюка, я дракон. П'яний дракон. А ти знаєш, кохана, що найбільше полюбляють дракони — і п'яні і тверезі? Вони просто обожнюють їсти гарненьких таких, смачненьких дівчат — як от ти, скажімо. А позаяк я дракон, голодний і п'яний дракон, то зараз я тебе з'ї-їм! — останнє слово Філіп прогарчав.

Однією рукою він притиснув Бланку до себе, а іншою заходився розстібати її корсаж. Вона пручалася, звивалася, брикалась і хвицалась, проте вирватися з його обіймів їй не вдавалося.

— Припиніть негайно! Я вас битиму.

— Бий, — байдуже відказав Філіп. Він якраз зосередив усю увагу на застібках, які чомусь не хотіли виконувати свого найголовнішого призначення — розстібатися.

— Я кусатимуся, — попередила Бланка.

— Про це я тільки і мрію, — запевнив її Філіп.

— Негідник ти! — сказала вона і раптом схлипнула.

Філіп облишив Бланчин корсаж, узяв її за підборіддя й зазирнув їй у вічі. На її довгих віях, ніби краплі роси, блищали сльози.

— Що таке, серденько? Чому ти плачеш?

— Ви... Ти силкуєш мене. Ти примушуєш...

Він провів великим пальцем по її рожевих губах, які мимохіть напружилися і затремтіли, готові підкоритися найменшому її бажанню.

— А якщо я не силкуватиму, ти погодишся?

— На що?

— Як це на що? Та все на те ж саме — лягти зі мною в ліжечко. Ну, не відмовляйся, сонечко, адже я *так* тебе хочу. Я нікого іншого досі не хотів — ось як я тебе хочу!

Бланка заперечно похитала головою:

— Ні, Філіпе.

— Але ж чому, чому? Невже я не подобаюся тобі?

Бланка промовчала. Продовжуючи тримати її в обіймах, Філіп вільною рукою погладив крізь тканину спідниць і сукні її стегно, відтак пробіг пальцями вздовж стану аж до грудей, полоскотав її підборіддя, шию, за вушком... Бланка глибоко й часто дихала, вся паленіючи від сорому й солодкого збудження.

— Невже я не подобаюся тобі? — повторив своє запитання Філіп.

— Чом же, подобаєшся, — тремтливим голосом, мало не благально, відповіла Бланка. Якось само собою вона перейшла на ти, розуміючи, що за цих обставин звертання у множині виглядало б щонайменше комічно. — Навіть дуже подобаєшся. Але я кохаю іншого.

— Пана де Монтіні?

— Так.

— А якби не кохала його, погодилася б стати моєю?

Бланка збентежено опустила очі.

— Так, — після хвилинної мовчанки сказала вона. — Тоді б я погодилася.

Філіп зітхнув і просто поклав руку їй на коліно.

— Ти помиляєшся, Бланко. Насправді ти не кохаєш Монтіні, ти просто захоплена ним. Ти не можеш його любити, я цього певен.

— І, либонь, тому, — саркастично мовила вона, — що він мені не рівня?

— Аж ніяк, сонечко. Я з власного досвіду знаю, що кохання не зважає на кастові забобони. Але зараз ідеться про інше.

— Про що?

— Саме про те, як ти сприйняла мої поради Ґабріелеві.

— Це паскудство!

— Отож-бо. Ти вважаєш це паскудством — і не лише те, що я дав ці поради в присутності жінок, а й те, що я взагалі даю такі поради. Отже, ви з Монтіні нічого такого не...

Цієї миті Бланка затисла йому рота рукою.

— Май же совість, Філіпе!

Філіп м'яко, але рішуче прибрав маленьку долоню від свого рота і по черзі обцілював тендітні Бланчині пальчики.

— А тим часом, — продовжував він, ніби нічого не сталося, — пан де Монтіні, наскільки мені відомо, вельми досвідчений юнак. Він не якийсь там шмаркач, який здатен лише на те, щоб залізти на жінку, а за хвилину злізти з неї...

— Замовкни!

— Ні, Бланко, я не мовчатиму, — палко заявив Філіп. — Я відкрию тобі очі на справжній стан речей. Сама подумай: чим можна пояснити той факт, що на третьому місяці любовного зв'язку з таким гульвісою, як Монтіні, ти все ще залишаєшся незайманим дівчам?

— Я...

— Цьому є лише одне пояснення. Ти не любиш Монтіні. У ліжку з ним ти почувашся скуто, незатишно, невпевнено. Ти соромишся його — людину, яку ти буцімто любиш! Признайся, Бланко, що ти кажеш йому в ті ночі, коли... — Філіп зробив паузу й широко осміхнувся. — Одно слово, коли з природних причин не можеш кохатися з ним.

Бланка густо зашарілася, не знаючи, де їй подітися від жагучого сорому, що вмить охопив її.

— Перестань, Філіпе. Прошу тебе...

— Що, правда в очі коле? Зараз ти засоромлена, збен-тежена, і не лише тому, що я веду з тобою мову на таку делікатну тему, а ще й тому, що нагадую тобі про ту непевну дражливість, яка часом виникає в твоїх стосунках з Монтіні. Таж якби ти насправді кохала його, то не крилася б від нього зі своїми жіночими клопотами. І, тим більше, не вважала б те, що я порадив Габріелеві, паскудством. Я майже певен, що ти неодноразово відштовхувала Монтіні від себе, коли він, на твою думку, „заходив надто далеко“, пропонував тобі „сороміцькі ніжності“...

— Годі вже!

Бланка рішуче встала з видимим наміром вказати Філіпові на двері. Проте він випередив її, схопив за стан і силоміць усадив собі на коліна.

— Відпусти мене, Філіпе! Негайно відпусти!

— Спокійно, пташечко! — суворо мовив Філіп. — Якщо ти зараз же не вгамуєшся, то, присягаюсь, я всупереч своїм принципам з'валтую тебе. Сьогодні ти так збуджуєш мене, до того ж я такий п'яний, що, мабуть, зважуся на цей вчинок.

— І зганьбиш себе!

— А хто про це дізнається? Та ти радше помреш, ніж комусь поскаржишся. Ще й покоївці накажеш тримати язика за зубами. Чи, може, я помиляюся?

Бланка приречено зітхнула, визнаючи слухність його слів.

— Ні, не помиляєшся.

— От ми й порозумілися, — задоволено констатував Філіп. — Тепер, любонько, вмошуйся зручніше — ти навіть не уявляєш, яке я почуваю блаженство, послуговуючи тобі за крісло, — і будь слухняною дівчинкою. Я ж зовсім не хочу силувати тебе. Я взагалі не люблю застосовувати до жінок силу, а до тебе — й поготів. Адже ти найкраща в світі.

— Брешеш! Ти кажеш це всім жінкам, яких хочеш звабити.

— Та тільки не тобі, серденько. Тобі я не брешу. Я про-

сив твоєї руки зовсім не тому, що ти була скомпрометована тими безглуздими чутками. Далєбі, якби я одружувався з усіма дівчатами, чия репутація була підмочена через мене, я був би володарем одного з найбільших гаремів у всьому мусульманському світі. Але ж я не мусульманин, я принц християнський, і я збирався взяти собі за дружину ту, що подобалася мені понад усе на світі. Тебе, люба моя, тебе, кохана...

Цього разу йому швидко вдалося розстібнути корсаж і оголити її плечі та груди. Спершу Бланка не могла зібратися на силі для рішучого опору, пам'ятаючи недавню погрозу Філіпа згвалтувати її, а трохи згодом їй довелося спрямувати всі зусилля на те, щоб утамувати жагу, що нараз збурилась у ній від легеньких, але безмежно ніжних доторків до її шкіри його пальців та губ.

— Філіпе, не треба... прошу... — благально прошептала вона.

— Невже я чимось гірший за твого Монтіні? — запитав Філіп, пристрасно дивлячись їй в очі. — Скажи: чим?

Бланка до болю закусилла губу, ледве стримуючись, щоб не вигукнути: „Та нічим!“ — і припасти до його вуст жадібним поцілунком.

Філіп пригорнув Бланчину голову до своїх грудей і зарився лицем у її пахуче волосся. Вона тихо стогнала в знемозі, а її руки дедалі міцніше обвивали його плечі. Нарешті Філіп підняв до себе її лице і палко промовив:

— Я люблю тебе, Бланко. Справді люблю. Я дуже шкодую, що ми не одружилися... А ти любиш мене?

Замість відповіді вона заплющила свої імлісті карі очі і трохи розтулила губи. Нахиливши голову, Філіп торкнувся до них своїми губами — а за якусь мить вони злилися воедино в жагучому поцілунку.

Цілувалася Бланка уміло (щодо цього Монтіні не можна було дорікнути), а її вуста були такі солодкі, що Філіп зовсім одурів. Він перекинув її навзак і, не звертаючи уваги на протести, благання та погрози, запустив руки їй під спідниці. При цьому оголена права нога Бланки опи-

нилася між Філіповими ногами, і, швидше машинально, ніж усвідомлено, вона вдарила коліном йому в пах.

Удар вийшов не дуже сильним, але цілком достатнім, щоб Філіп, завивши від болю, зігнувся навпіл і гепнувся з канапи на підлогу. Бланка прибрала сидяче положення, обсмикнула сукню і прикрила оголені груди.

— Коломбо! — голосно покликала вона.

Тут-таки до кімнати вбігла молоденька покоївка. Вона міцно стискала свої тонкі губи, ледве тамуючи сміх, а в її великих чорних очах танцювали лукаві бісики. Вона явно була в курсі всього, що тут відбувалося.

— Коломбо, дороженька, — сказала їй Бланка. — Пан принц збирається йти. Проведи його, щоб, бува, не заблукав.

Тим часом Філіп, крекчучи, звівся на ноги, але повністю випростатися ще не міг. На його обличчі застигла ціла суміш почуттів — болю, досади, розгубленості і здивування. Покоївка пирснула сміхом і глузливо зауважила:

— Кажеться, монсіньйоре, що вам нада кой-куди сходить.

— Сама йди туди!.. — простогнав він і кулею вилетів з кімнати.

„Цей Монтіні — нахаба, яких ще світ не бачив,“ — роздратовано думав Філіп, бігцем прямуючи темним коридором галереї, що сполучала північну башту зі східною, де мешкала чоловіча половина товариства. — „Колись він дограється, що я його порішу. І то незабаром...“

Тієї ночі Бланка лягла спати, відмовившись від приготованої їй теплої купелі. Зазвичай вона милася двічі — вранці і ввечері — і сьогоднішній відступ від правил спробувала виправдати перед собою тим, що дуже втомилася за день, а недавні переживання позбавили її останніх сил. Насправді ж їй хотілося якомога довше зберегти на своєму тілі невидимі сліди Філіпових доторків і поцілунків...

Розділ XLV

у якому Філіп стає боржником,
а Ернан тим часом пиячить

Коли Філіп, побувавши в своїх покоях, повернувся до бенкетного залу, там не стихали веселощі. Хоч лави бенкетуючих і поріділи, однак більше половини гостей ще продовжували вечірку. Музики вже не грали, пісень чути не було, а принцесин блазень самотньо й понуро сидів у кутку, облишивши всі намагання привернути до себе увагу — присутні ігнорували всі його бездарні вибрики. Молоді люди розділилися на дві майже рівні групи, однією з яких, чисто чоловічою, заправляв Ернан де Шатоф'єр. Добре знаючи звички свого друга, Філіп здогадався, що він улаштував поєдинок пияків, вже встиг обпоїти всіх своїх суперників до зелених чортиків, і їх беззастережна капітуляція була лише питанням часу.

Душею другої компанії була Марґарита. Вона безжально знущалася з Тибальда де Труа та графа Оски і нацьковувала їх один на одного, демонструючи при тому неабияку дотепність, витончену підступність і майже цілковиту безсердечність, а кілька її кузин та кузенів від душі забавлялися цією виставою.

Філіпову появу присутні сприйняли з відвертим зачудуванням. На мить у залі запала напружена тиша; двадцять пар осоловілих очей запитливо втупились у нього.

— Оце так! — вигукнув Фернандо де Уельва. — Швидко ж ви впорали мою сестрицю!

Така груба вульґарність з боку кастильського принца не була наслідком сп'яніння. Він і в тверезому стані не надто добирав слова, коли йшлося про старшу з його сестер, яку він ненавидів так само люто, як ніжно любив її Альфонсо. А Бланка, в свою чергу, відповідала обом братам взаємністю, люблячи старшого і зневажаючи меншого. У цій сімейній ворожнечі Філіп щоразу ставав на бік

Бланки, чим зажив собі глибоку ненависть Фернандо, і той ніколи не втрачав нагоди досадити йому.

Грубий дотеп Фернандо припав до смаку більшості бенкетуючих, і зал просто задвигтів від гомеричного реготу, з-поміж якого особливо вирізнялися соковитий баритон Шатоф'єра та густий бас Пуатьє. Філіп підійшов ближче до Марґаритиної компанії і спрямував на кастильського принца пронизливий погляд.

— Кожен думає в міру своєї розпусності, кузене де Уельва, — відповів він, коли регіт трохи вщух. — Що ж до мене, то я лише провів кухню Бланку до її покоїв.

— Одначе довго ви її проводжали, — правив своєї Фернандо. — Майже цілу годину... Ага, зрозуміло! Все гаразд, панове. Виявляється, моя сестра поселилася не тут, а десь в іншому місці, і кузенів Акітанському довелося відвозити її.

— А до вашого відома, — вставила слівце Марґарита, — найближче людське поселення, чоловічий монастир авґустинців, знаходиться в двох милях звідси. Тож нашому любому принцові довелося поспішати, щоб укластися в одну годину... Ви, часом, коня не загнали, кузене?

Присутні так і покотилися зі сміху. Філіп не на жарт розізлився, але ніякої гідної відповіді насмішникам, крім брудної лайки, не спадало йому на думку.

— Та хіба це вперше, — знизав плечима Фернандо. — У Толедо він мав звичай призначати по кілька побачень на одну ніч.

— І як? — мляво поцікавився Педро Арагонський. — Устигав?

— Певна річ. Він же всюдисущий і невтомний.

— Я таки слушно вчинив, що залишив свою сестру в Шалоні, — з серйозною міною констатував Тибальд де Труа. — Так я відчуваю себе більш-менш спокійно. А проте, скажу чесно, коли я довго не бачу кузена Акітанського, мене починають мучити погані передчуття.

Знову регіт.

— Сподіваюся, — озвалась Марґарита, — з кузиною Бланкою по дорозі нічого не скоїлося?

— А що з нею могло скоїтися? — з цинічним осміхом мовив Філіп. Дійнятий до живого Бланчиною відсіччю, він потребував небагато, щоб втратити терпець і зважитись на відверту грубість. — Хто-хто, а ви, Марґарито, мусяте знати, що нічого особливого. З вами ж було все гаразд, ви навіть не завагітніли.

Смішки в залі нагло змовкли. Від несподіванки Марґарита остовпіла. Королева Констанца Орсіні, Жоанна Наварська, Ізабелла та Марія Арагонські сором'язливо потупили очі, а Тибальд де Труа і Педро Оска схопилися зі своїх місць і, стиснувши кулаки, повільно рушили на Філіпа. Він чекав їхнього наближення з олімпійським спокоєм, склавши на грудях руки. Синь його очей, зазвичай чиста і глибока, як весняне небо над Піренеями, потьмяніла і стала нагадувати скуте зимовою кригою озеро.

Ернан також встав.

— Зараз буде бійка! — голосно повідомив він. — Двоє проти одного. Ну, нічого, невелика біда. Тримайтеся, государю, я йду на підмогу. Разом ми їх нараз укоськаємо... — І він кинувся до Філіпа.

Першою схаменулася Ізабелла Арагонська. Вона квалливо підвелася з крісла, швидкими кроками випередила Тибальда та Педро Оску і стала між ними й Філіпом.

— Вгамуйтеся, панове! — карбуючи кожне слово, промовила вона до Філіпових супротивників. — Ваше щире обурення трохи запізнилося. Вам належало б раніше стати на захист честі та гідності дами — коли дон Фернандо та Марґарита ображали відсутню тут Бланку. Кузина Наварська сама напросилася, і не варто звинувачувати в усьому дона Філіпа. Зрештою, це його особиста справа, де він був і з ким він був. А ви, доне Фернандо... Я просто не розумію вас, відмовляюся розуміти. Бланка ваша рідна сестра, і хоч як би ви до неї не ставилися, вона все одно залишається вашою сестрою. Своїми вульгарними дотепами на її адресу ви передусім ображаєте всю свою сім'ю, а

отже, і самого себе. Мені соромно, що в моєї сестри такий чоловік.

Маргарита й Фернандо зніяковіли під осудливими поглядами інших дам та сеньйорів, які поквапилися перекласти на них і свою частку провини за цей неприємний інцидент.

Філіп мимоволі замилювався Ізабеллою.

„Яка вона красуня!“ — розчулено подумав він, а поглянувши скося на п'яного в дим графа де Пуатьє, скрушно зітхнув: — „І дісталася такому телепневі!“

— Доне Педро, — знов заговорила Ізабелла, владно дивлячись на графа Оску. — Я старша дочка вашого короля. — Потім вона перевела погляд на графа Шампанського: — Я ваша наслідна принцеса, доне Тибальде. І я наказую вам обом повернутися на свої місця. — Вона тупнула ніжкою. — Ну!

Тибальд де Труа і Педро Оска неохоче скорилися, всім своїм виглядом показуючи, що чинять так у супереччя своїй волі і лише з поваги до жінки та принцеси.

Ернан де Шатоф'єр теж сів і плеснув по плечу віконта Іверо, що сидів поруч нього.

— Алярм відміняється, приятелю. Продовжимо наше змагання.

П'яно косячи очима, Рікард уважно пригледівся до Ернана і розгублено закліпав очима, видимо не второпавши, про що йдеться, та потім все ж невпевнено кивнув.

— От і добренько, — сказав Шатоф'єр і підняв черговий келих вина.

Тим часом Ізабелла підійшла до Філіпа і взяла його за руку.

— Кузене, ви не відмовите мені в одній маленькій послугі?

— Завжди радий вам служити, моя принцесо.

— В такому разі, побудьте моїм кавалером до кінця цього вечора. Сьогодні мій чоловік не в змозі подбати про мене.

— Вважатиму за честь, кузино, — ввічливо вклонився їй Філіп.

Граф де Пуатьє незадоволено завогтузився в своєму кріслі, але заперечувати не став, лише зажадав собі ще вина.

Філіп та Ізабелла відійшли в протилежний куток залу, подалі від обох компаній, і влаштувалися в м'яких кріслах біля невисокого столика. На якусь мить їхні ноги зустрілися, і Ізабелла з такою квапливістю відсунулася, ніби боляче обпеклась. На її щоках проступив рум'янець збентеження, а в красивих смарагдових очах спалахнули млосні вогники.

— Я дуже вдячний вам за допомогу, кузино, — першим озвався Філіп. — Якби ви не втрутилися, сьогоднішня вечірка могла б закінчитися бійкою.

— Тому я і втрутилася, що не хотіла цього, — відповіла Ізабелла. — Не варто мені дякувати, я вчинила так для себе — щоб не бути свідком мордобой між принцями королівської крові.

— І все ж дозвольте мені вважати себе вашим боржником.

Вона лукаво всміхнулася:

— А ви не дуже образитеся, якщо я не дозволю?

— Чому? — здивувався Філіп.

— Чесно кажучи, я боюся бути вашим кредитором, любий кузене. Наскільки мені відомо, у досить своєрідне розуміння боргу перед дамою, до того ж ви, як і Господь Бог, звикли повертати сторицею. Тому я відразу списую ваш борг і спалюю всі ваші векселі.

Філіп тихо розсміявся.

„По-моєму, я закохуюся,“ — вирішив він, прагнучи помститися Бланці за її непоступливість. — „Яка чарівна дитина!.. Гм, нівроку собі дитина — майже на три роки старша за мене.“

Він ніжно поцілував її руку і тієї ж миті відчув на собі похмурий погляд свого тезки, графа де Пуатьє.

— Ну ось, — сумно констатувала Ізабелла. — Так у нас

з чоловіком завжди: коли він сміється — я невесела, мені весело — він супить.

— Щиро вам співчуваю, — сказав Філіп. — Боюся, ви ставите себе під удар, продовжуючи залишатися в моєму товаристві.

Ізабелла мило труснула своєю білявою голівкою:

— Ваші побоювання марні, кузене.

— Хіба?

— Саме так. Я вже поставила себе під удар, коли втрутилась у вашу сварку з кузенами Тибальдом та Педро. Гірше не буде. Тепер не має принципового значення, скільки часу я пробуду з вами віч-на-віч — чверть години чи чотири години.

— Чи всю ніч? — вкрадливо поцікавився Філіп.

— Чи всю ніч, — повторила вона зі ствердною інтонацією. — Це нічого не змінить. Все одно завтра мене чекає бурхлива сцена ревнощів.

— Гм... І на якій підставі?

— Та ні на якій. Просто мало не з першого дня нашого перебування в Памплоні мій чоловік узяв собі в голову, що ми з вами потай, як він висловлюється, крутимо шури-мури.

— Он як! Отже, у нас роман? А я й не знав.

— Зате мій чоловік в цьому впевнений... *Був* впевнений.

— Був?

— Так, був. Після того, як у сварці я стала на ваш бік, його впевненість переросла в переконання.

— Ну, коли так, — промовив Філіп, спрямувавши на неї ніжний погляд, — то що заважає нам виправдати його сподівання... чи то пак, підозри? Адже, за вашим власним твердженням, гірше все одно не буде. Га?

Ізабелліні щокни знову зашарілися. Вона потупила очі і в розгубленості стала перебирати пальцями оборки своєї сукні.

— Це слід розуміти так, що ви мене знаджуєте?

— На Бога, кузино, зовсім ні! Це ви мене знаджуєте.

— Я?!

— А хто ж іще? Нашу розмову вели ви, а я лише пасивно утримував її в заданому вами руслі. І саме ви спровокували мене на цю пропозицію.

Ізабелла ще більше розгубилася.

— Повірте, кузене, я й у гадці цього не мала.

Філіп пильно подивився їй в очі:

— Так-так. Ви й справді не лукавите.

— Я ж кажу, що ви помиляєтеся.

— Ні, кузино, все не так просто. Може, свідомо ви не збиралися провокувати мене, але десь у глибині душі вам дуже хотілося, щоб я запропонував вам своє кохання.

— Кохання, кажете? — мовила вкрай збентежена Ізабелла. — А вам не здається, що ви надто широко трактуєте це слово? Коханням не можна розкидатися направо й наліво. Але ви, схоже, освідчуєтеся в коханні всім жінкам, яких хочете звабити.

— Та ви, бачу, змовилися з Бланкою! — з невдоволеним зітханням зауважив Філіп.

Ізабелла всміхнулася:

— Тепер зрозуміло, чому ви так образилися на кпини Марґарити й Фернандо. У мене відразу виникла підозра, що ви спіймали у Бланки облизня.

Тепер надійшла черга червоніти Філіпові. Проте він швидко опанував себе і парировав:

— Раз ви такі проникливі, принцесо, то чи не скажете мені, чому ваш двоюрідний брат Ерік^{*} дивиться на мене так, ніби зараз я зваблюю його дружину. Здається, він безнадійно закоханий в одну відому нам даму, яка зовсім не поспішає відповідати йому взаємністю.

— Вона заміжня, — заперечила Ізабелла, проте в її голосі чулася невпевненість.

— А то біда! Це ж не заважає їй загравати з Гамільтоном.

^{*}Мати Ізабелли Арагонської, Ізабелла Брабантська, була рідною сестрою Марії Брабантської, матері Еріка Датського.

Ізабелла здивовано глянула на нього:

— Про що ви кажете, кузене?

Її подив був такий щирий, що Філіп навіть розгубився.

— Невже я щось наплутав? Чомусь я був певен, що це на ваше прохання кузен Ерік виклопотав для барона запрошення до Кастель-Бланко.

— Так, на моє. Але я тут ні до чого. Про цю послугу мене попросила кузина Іверо. Зараз вона не в ладах з Марґаритою, недавно вони посварилися...

— Я знаю, — кивнув Філіп. — Через її брата.

— Атож. Тому Гелена не хотіла сама звертатися до Марґарити і попросила про цю послугу мене. Ну, а я переадресувала її прохання кузенові Еріку, який добре знає Гамільтона ще з балканської кампанії.

— Зрозуміло, — сказав Філіп, а після короткої паузи додав: — І все ж дивно.

— Що?

— Мені здавалося, що кузина Гелена всерйоз захоплена Ґастоном д'Альбре.

Ізабелла зневажливо пирхнула:

— Ой, обличте! Якщо Гелена кимсь і захоплена, то це своїм братом. А що стосується Ґастона д'Альбре, то хіба можна сприймати його всерйоз, коли він сам несерйозний? Ви вже даруйте мені за прямоту, та в мене склалася вельми неприваблива думка про вашого друга. Він грубий, украй вульгарний, настирний, до того ж хтивий і любострасний, як березневий кіт.

— В самісіньке яблучко, — посміхнувся Філіп. — Такий наш Ґастон. Швидко ж ви його розкусили!

— До речі, — сказала Ізабелла, трохи повернувши голову. — Ще про одного вашого друга. Здається, пан де Шатоф'єр переміг.

Філіп насилу відвів очі від її гарної шиї, що плавно переходила в округлу лінію оголених плечей, і поглянув у тому ж напрямку, куди дивилася Ізабелла. Останній з пияків — противників Ернана щойно відключився, і тепер

Шатоф'єр приймав привітання від Марґаритиної компанії. Він стояв, гордо розпроставши плечі й випнувши груди, і, відчутно похитуючись, тримався за спинку свого крісла.

— Матір Божа! — вражено мовив Філіп. — Таж він п'яний!

— Певна річ, — сказала Ізабелла. — Хіба він може бути тверезим після такої хвацької пиятики?

— Е ні, принцесо. Ви просто не знаєте Шатоф'єра. Ні з того ні з сього він ніколи не п'яніє. Якщо він п'яний, то має на це вагомні підстави.

— Ви не жартуєте?

— Аж ніяк.

Тим часом Ернан взяв в обидві руки два наповнені вином келихи і непевною ходою рушив через весь зал до Філіпа.

— Могутній та грізний сеньйор Ернан де Шатоф'єр, граф Капсірський, — загорлав він, досить вдало копіюючи головного герольда турніру, — викликає на поєдинок могутнього та грізного сеньйора Філіпа Аквітанського, принца Беарнського, верховного сюзерена Мальорки і Мінорки... е-е... графа Кантабрії та Андор-р-ри! — Це останнє розкотисте ґасконське „р-р-р“, що аж пророкотіло під стелею зали, викликало в присутніх черговий напад гомеричного реготу.

— Невже він грає? — з сумнівом промовила Ізабелла. — Надто вже природна його поведінка, жодного натяку на гру.

— Я думаю, — припустив Філіп, — що в разі потреби він просто дозволяє хмелю вдарити собі в голову. Але скільки б він ні випив, ні краплі здорового глузду не втрачає — за це я ручаюся.

Підійшовши до них, Ернан поставив обидва келихи на стіл і гепнувся в сусіднє крісло.

— Ну то що, государю, позмагаємося?

— Не заперечую, — відповів Філіп, відчувши нагальну потребу дозаяправитися. Він узяв до рук один з прине-

сених Ернаном келихів, зробив невеликий ковток і запитав: — Що скоїлося, друже? Чому ти п'яний?

Шатоф'єр кинув швидкий погляд на Ізабеллу і, зберігаючи п'яний вираз обличчя, але цілком тверезим голосом заговорив:

— Слухай мене уважно, Філіпе... І пий, пий, не дивись на мене так... І ви, пані, також — зробіть вигляд, що я верзу вам якусь дурницю... Так от, Філіпе, зараз я відключуся, а ти за годину-півтори повертайся до себе. Нам треба поговорити. Зрозумів?

— Так. Але що...

— Про це пізніше. Одне скажу: справа серйозна... Гм, гаразд. Щойно мені стало відомо, що твій брат Робер плете проти тебе змову. Але не турбуйся — я тримаю ситуацію під контролем... І ще раз повторюю: за годину, щонайбільше за півтори, я чекаю тебе в твоїх покоях. — Він знову поглянув на Ізабеллу. — Ну, гаразд. Крайній термін — друга попівночі. Якщо за чверть на третю тебе не буде, я тобі голову відірву. Второпав?

— Так.

— А вас, пані, — звернувся він до Ізабелли, — переконливо прошу тримати все почуте вами в таємниці.

— Безумовно, графе, — кивнула вона.

— От і добренько! — Ернан одним духом осушив свій келих і п'яно заволав: — Де вино, хай йому біс? Де поділися слуги? Гей ви, свині ліниві, несіть ще вина.

З цими словами він пожбурих келиха в найближчого лакея, важко відкинувся на спинку крісла, умиротворено заплющив очі, і за кілька секунд з його горлянки вирвалося потужне хропіння, яке збурило новий сплеск веселощів в оточенні Маргарити.

— Віднесіть пана графа до його покоїв, — звелів Філіп двом лакеям, що прибігли на зчинений Ернаном гвалт. — Ні-ні, покличте третього — удвох ви його впустите... А для певності візьміть ще й четвертого.

Коли чотири лакеї винесли непритомного Шатоф'єра з бенкетного залу і сміх товариства вгамувався, Ізабелла

запитала у Філіпа:

— Він що, справді заснув?

— Схоже на те. Але за півгодини він прокинеться і буде свіженький, як огірочок.

— Дивний у вас друг!

— Дуже дивний, — погодився Філіп. — І надзвичайно охочий до драматичних ефектів.

— Це ви про його останню витівку?

Філіп мовчки кивнув.

— До речі, — сказала Ізабелла. — Ваш брат Робер справді інтригує проти вас?

— Сумніваюся. Для цього він занадто простий і прямолінійний. У порівнянні з ним навіть Симон де Бігор може здатися генієм.

— Але ж пан де Шатоф'єр...

— Він не довіряє жінкам, їхній здатності мовчати, тому вирішив пустити вас по хибному сліду — на той випадок, якщо ви захочете з кимсь поділитися почутим.

— Зрозуміло. А ви, значить, довіряєте жінкам?

— Не всім. Але вам — так.

— Я постараюся виправдати вашу довіру, — сказала Ізабелла і підвелася з крісла.

Слідом за нею схопився й Філіп.

— Ви вже залишаєте мене?

— Мабуть, мені час іти. Я не звикла засиджуватися до такої пізньої пори. Дякую за приємну бесіду, кузене... — Вона замовкла в нерішучості; на щоках її загрив слабкий рум'янець збентеження. Нарешті вона зібралася з духом і боязко додала: — Зробіть мені ще одну послугу, проведіть мене до моїх покоїв.

Філіп нагородив її променистою усмішкою:

— З превеликим задоволенням, кузино.

На той час граф де Пуатьє ще не спав, але вже нічого не тямив, і Ізабелла навіть не стала прощатися з ним. Їй було добре знайоме це агресивне безпам'ятство, в яке впадав спадкоємець французького престолу, коли добряче напивався. У такому стані він нікого, крім своєї году-

вальниці, не впізнавав, а всіх інших, хто намагався заговорити з ним, в тому числі й батьків, посилав у дуже непристойні й вельми віддалені місця.

Коли Філіп та Ізабелла виходили із залу, за їхньою спиною почувся в'їдливий коментар Марґарити:

— Пробачте мене, кузене Фернандо. Я ж була подумала, що ви трохи перебільшили щодо кількох побачень за одну ніч...

Філіп добродушно всміхнувся. Він вже забув про свою сутичку з Марґаритою. Бувши взагалі злопам'ятним, Філіп все ж не міг довго сердитися на гарненьких жінок.

— Боюся, принцесо, — тихо промовив він, — що граф, ваш чоловік, сьогодні навряд чи спроможеться відвідати подружнє ложе.

Ізабелла вдала, що не зрозуміла його тонкого натяку, а паж, що супроводжував їх крадькома захихотів.

Розділ XLVI

у якому Філіп засвідчує, що
не звик довго залишатися боржником

По дорозі до східної башти вони не розмовляли. Ізабелла скоса зиркала на Філіпа і чимраз дужче шарілася. У всьому їй вигляді, в кожному її порухові відчувалося надзвичайне напруження, ніби вона вирішувала про себе якусь болісну дилему.

Біля дверей її покоїв Філіп узяв Ізабеллу за обидві руки і запитав:

— Так ви точно спалили мої боргові розписки чи, може, деś заховали їх?

У відповідь вона зміряла його млосним поглядом і тихо, але пристрасно, мовила:

— Анна просто не розуміє, як їй пощастило з чоловіком. Та я б на її місці й думати забула про дівчат.

Ізабелла рвучко притислася до Філіпа і жадібно поцілувала його в губи. Філіп не розгубився й відразу ж обхо-

пив руками її гнучкий стан, проте вона вирвалася з його обіймів і, прошептавши: „Прости мене, Господи!“ — зникла за дверима.

Кілька секунд Філіп стояв нерухомо, прикипівши поглядом до зачинених дверей. Потім поглянув на осміяного пажу, потім знову на двері, промимрив: „Чорти лисі!“ — й увірвався досередини.

У два стрибки він перетнув передпокій і вихором влетів до кімнати, замалим не зіткнувшись з Ізабеллою. Її обличчя було бліде, як мармур; вона притискала руки до грудей і уривчасто дихала. У напівтемряві кімнати, освітленою лише однією свічкою, її смарагдові очі сяяли, як дві зірки.

„У мене ще ніколи не було зеленооких жінок,“ — чомусь подумав Філіп.

Тут він побачив покоївку, що стояла осторонь попід стіною, і гримнув на неї:

— Забирайся геть!

Дівчина розгублено закліпала очима і не зрушила з місця. Філіп схопив її за плечі і виштовхав до передпокою. Зачинивши за нею двері, він кинувся до Ізабелли, міцно обняв її і припав своїми вустами до її вуст.

Він цілував її лице, шию, оголені плечі й руки. Ізабелла не відповідала на його поцілунки, але й не опиралася, покірно приймаючи його пестощі. Заохочений її поступливістю, Філіп вже збирався перейти до рішучіших дій і насамперед розстібнути її корсаж, аж раптом вона поклала свою біляву голову йому на плече і тихо заплакала.

Філіп розгубився. Жіночий плач завжди збивав його з пантелику, і щоразу з невідомої причини на очі йому теж наворачалися сльози.

Він усадив Ізабеллу в найближче крісло, сам опустився перед нею навколішки і стиснув її руки в своїх.

— Не плач, рідна, — заблагав він. — Прощу тебе, не плач. Якщо ти не хочеш, я не силуватиму тебе.

— Ні, милий, ні. Ти мене не силуєш. Я хочу, щоб ти лишився зі мною. — Вона піднесла його руку до своїх губ

і поцілувала її. — Я так хочу тебе...

— Але чому ти плачеш?

— Це так... від щастя.

— Ти щаслива?

— Шалено! Я вже й не сподівалася зустрітися з тобою... Та ось, завдяки Маргариті, ми знову разом, і ти знову цілуєш мене... як тоді...

— Ти ще пам'ятаєш про це? — спитав Філіп, ніжними доторками губ збираючи з її щік сльози.

— Пам'ятаю, любий. Я пам'ятаю все до найменшої дрібниці. — В Ізабеллиних очах затанцювали смарагдові вогники. — Я ніколи не забуду той тиждень, що його ти провів у нас в Сарагосі.

— Я теж не забуду...

— Особливо останній вечір, коли ти прийшов до мене нібито для того, щоб попрощатися. І тоді ми ледве не переспали.

Філіп усміхнувся — мрійливо і трохи ніяково.

— „Ледве“ не рахується, Ізабелло. — Він міцніше обняв її і притиснувся лицем до її грудей. — Тоді ми дуже злякалися.

— Як? Ти теж?

— Ще б пак! У мене аж жижки трусилися.

— А мені сказав, що не хочеш позбавляти мене неза-
йманості поза шлюбом.

— Треба ж було якось виправдати свій відступ. От я і сказав перше, що спало на думку.

— Подумати тільки! — млосно промовила Ізабелла, запускаючи пальці в його золотаву чуприну. — У тебе — і жижки трусилися!

— Тоді я був дитиною, — пробурмотів Філіп, знемагаючи від блаженства; йому було невимовно приємно, коли жінки тріпали його волосся. — Я був невинною, незіпсутою дитиною. Лише за два місяці мені минуло тринадцять років.

— А мені вже йшов шістнадцятий.

— Отож-то й воно. Я гостро відчував нашу різницю в віці, цим зокрема і пояснювався мій відступ тієї ночі. Я бачив перед собою дорослу панночку і боявся, що вчиню щось не так, а ти кепкуватимеш з мене.

— Я б не кепкувала, Філіпе. Бо вже тоді була закохана в тебе і дуже шкодувала, що ти менший за мене. Я вважала твій вік серйозною перешкодою для нашого шлюбу, проте батько сказав, що це не біда, що з плином часу різниця зітреться. Зрештою, моя бабуся, королева Хуана, була на цілих п'ять років старша за мого діда, Корнелія Юлія, — і нічого, жили в любові та злагоді. Батько був упевнений, що з нас вийде чудова пара.

— А я гадав, що то була твоя ідея.

— То була наша спільна ідея. Коли я сказала батькові, що хочу стати твоєю дружиною, то думала, що він лише посміється з мене і вже готувалася влаштувати істеріку. Та він поставився до цього дуже серйозно. У листі до твого батька, пропонуючи заручити нас, він пообіцяв зробити мене наступницею престолу, якщо твій батько, в свою чергу, відпише тобі Гасконь. Він вваж...

— Та що ти кажеш?! — перебив її вражений Філіп. Він підвів до неї обличчя і запитливо поглянув їй в очі. — Невже він робив таку пропозицію?

— А ти нічого не знав?

— Ні, не знав. Тоді батько взагалі не розмовляв зі мною, а потім, коли ми помирилися... Думаю, він просто побоявся признатися мені. Побоявся мого осуду... Отуди к бісу! — Філіп досадливо закусив губу. — А як же твій брат? — після секундної мовчанки запитав він.

— Педро не буде королем, — відповіла Ізабелла, хитаючи головою. — Це було ясно вже тоді і тим більше ясно тепер.

— Твій батько хоче позбавити його спадку?

Ізабелла сумно зітхнула:

— Ти ж знаєш, що представляє з себе мій брат. Тюхтій він був, тюхтієм і лишився. Навряд чи він довго утримається на престолі і, слід віддати йому належне, чудово це

розуміє. Педро сам не хоче бути королем. Він панічно боїться відповідальності за владу і цілком задовольняється своїм графством Теруельським. Батько дав йому останній шанс — одружитися з Марґаритою...

— Це безнадійно, Ізабелло, повір мені.

— Я знаю. І скажу тобі по секрету, що сьогодні ти посварився з майбутнім королем Араґону.

— З Фернандо?! О, Боже!..

— Тільки нікому ні слова, — попередила Ізабелла. — Про це не знає навіть Марія. Для більшої певності батько вирішив дочекатися, коли Марґарита назве ім'я свого обранця, і лише тоді він оголосить Марію наступницею престолу.

— Але Фернандо! — вигукнув Філіп. — Він же віддасть Араґон на поталу своїм друзям-єзуїтам.

— Не турбуйся. Мій батько не старий і ще потанцює на могилі ІнмORTE.

— А якщо...

— Все одно не турбуйся. Марія владна жінка, мабуть, ще владніша за Марґариту, і не дозволить Фернандо втручатися в державні справи.

— Проте вона любить його, — стривожено промовив Філіп. — Любить до нестями. А закохана жінка часто-густо стає рабою коханого чоловіка.

— Так-таки й до нестями? — криво посміхнулася Ізабелла. — Дозволь зауважити, що її нестямне кохання до Фернандо ніскільки не завадило їй переспати з тобою — і не один раз, до речі. Марія сама призналася мені.

— Ну, то й що? З її боку це була лише данина моді.

— Де ж пак, данина моді! З її слів я зрозуміла, що вона й зараз ладна стрибнути з тобою в ліжко, досить тобі лиш поманити її. Отак вона кохає свого чоловіка. І між іншим, Марія сама не знає, від кого в неї дочка — від тебе чи від Фернандо.

— Я теж не знаю, — з гіркотою промовив Філіп. — Як би мені хотілося знати це напевно... Ах! — спохватився він. — Ну, чому твій батько не посвятив мене в свої плани?

Адже за рік я ставав повнолітнім, і ми могли б одружитися навіть у супереч волі мого батька... Чорт! Тоді б він попручався трохи, та зрештою визнав би мене спадкоємцем без цієї семирічної тяганини. І зараз ми б уже володіли всією Галлією й потихеньку прибирали б до рук Францію та Бургундію... Як по-дурному все вийшло!

Ізабелла знову зітхнула:

— Так, батько утнув велику дурницю. Він, як ти знаєш, дуже обережний і поміркований. Обпікшись на спробі заручити нас за згодою твого батька, він вирішив зачекати і подивитися, до чого призведе змова молодих гасконських вельмож. А коли стало відомо про твоє одруження, про цей мезальянс...

— Тоді я просто здурів від кохання, — швидко перебив її Філіп. — Я виявив звичайну людську слабкість, піддався почуттю, я ладен був навіть відмовитися від претензій на спадок, від своїх владних амбіцій. Я не хотів зрозуміти, що не належу самому собі, що не маю права офірувати державними інтересами ради особистих. А опір батька та друзів лише розлютив мене і змусив закусити вудила. Інша річ, якби ми з тобою були заручені, хай навіть таємно — тоді б усе склалося інакше.

— Так, — сумно погодилася Ізабелла. — Тоді б усе склалося інакше. Особливо для мене... Дізнавшись про твоє одруження, батько дуже розсердився — і більше на себе та на мене, ніж на тебе. Він докоряв собі за надмірну обережність і поміркованість, а мені — що я, доросла дівчина, не змогла звабити такого шмаркача, як ти. — Вона нервово хихикнула. — Ось так. Попервах батько хотів звернутися до Святого Престолу з вимогою визнати твій шлюб недійсним, та потім передумав, плюнув на все і видав мене заміж. — Ще одне зітхання. — Він запропонував мені на вибір дві кандидатури — кузена Фернандо і цього... бр! — Ізабелла гидливо здригнулася.

— І ти обрала Філіпа Французького?

— Так...

— А чому його, чом не Фернандо? Тільки тому, що він

наступник престолу?

— Ні, Філіпе, не тому. Я вчинила так через тебе. Одружившись, ти поїхав до Кастилії — а я не хотіла зустрічатися з тобою. Тоді я зненавиділа тебе, я ладна була вдавити тебе... Якби ж я знала...

Філіп затулив її рота поцілунком. Він вже чув такі слова від Амеліни і не хотів почути їх ще раз від іншої жінки.

— Минулого не повернеш, люба. Досить гірких спогадів. Ходімо до спальні, у нас дуже мало часу.

Ізабелла затремтіла.

— Філіпе... милий...

— Ти не хочеш? — здивовано спитав він. — Вже передумала?

Вона напружилася і зблідла.

— Ні-ні! Я... хочу, але... Тільки не треба поспішати. У нас ще півтори години... навіть більше... Прошу тебе, не поспішай. Будь ласка...

Філіп ніжно торкнувся долонями до її блідих щік.

— Тобі страшно?

— Т-так...

— Ти боїшся перелюбу?

— Ні... ні... Я... я боюся...

— Ти боїшся кохатися?

Ізабелла схлипнула — раз, другий, третій...

— Так хіба я коли-небудь кохалася?! — істерично викрикнула вона і вибухнула нестримним плачем.

Філіп не намагався втішити її. Він здогадався, в чому річ, і вирішив, що зараз найкраще — дати їй виплакатися досхочу.

Нарешті Ізабелла заспокоїлася і, знай шмигаючи носом, заговорила:

— Мій чоловік — гидка, брутальна, хтива тварюка. Ти ж бо чув, якої пісні він сьогодні горлав — перевізник корів з острова Лув'єр такої посоромиться. Мене нудить від одного його вигляду. Він... він... Щоразу він просто гвалтує мене. Він справжній нелюд! Він робить мені боляче... — Вона притисла голову Філіпа до своїх грудей. — Бо-

же, як мені боляче! Першої ночі, коли я побачила його... ну, оце... його роздягнутого — я мало не знепритомніла... а він... він п'яний накинувся на мене і... — Її затрусило від нового приступу ридання.

З Філіпових очей також потекли сльози.

— Потерпи, люба, — захлинаючись, говорив він. — Потерпи трохи. Наступного року я стану співправителем Галлії і тоді оголошу Франції війну. Час вже кінчати з існуванням кількох держав на споконвічних галльських землях — я зберу їх воєдино і відроджу Велику Галлію, якою вона була за Хлодвіга. Я звільню тебе від цього чудовиська, кохана, а його запроторю до монастиря, щоб там він вимолював свої гріхи перед тобою.

Ізабелла миттю втихла.

— Це правда?

— Клянуся, я так і зроблю.

— Ні, я не про те питаю. Ти назвав мене коханою — це правда?

— Істинна правда.

— А як же тоді Бланка? А твоя кузина Амелія? А Діана Орсіні?

Філіп зітхнув:

— Ви мені всі любі, Ізабелло. Я всіх вас кохаю, навіть не знаю, кого більше. — Він поклав голову їй на коліна. — Я запеклий грішник і нічого не можу вдіяти з собою. Сподіваюся, Господь зглянеться і не стане надто суворо карати мене. Адже Він все бачить і все розуміє. Він знає, що мною керує не хтивість, а любов; що я всією душею люблю кожну жінку, з якою кохаюся. Шкода, що самі жінки не хочуть цього зрозуміти і не можуть простити мене.

— Я розумію тебе, любий, — лагідно сказала Ізабелла. — Ти ще не зустрів таку жінку, що могла б заволодіти всіма твоїми помислами, що заслуговувала б на всю ту ніжність, всю ту пристрасть, якими переповнене твоє серце... Я також не претендую на це. Я цілком вдовольнюся тією часткою твого кохання, що припадає на мене.

— О, Ізабелло, я тебе обожнюю! — захоплено промовив Філіп, підводячи голову.

Вони довго і пристрасно цілувалися, а потім він подарував їй ту частку свого кохання, що припадала на неї...

Коли добігла друга попівночі Філіп вийшов з покоїв Ізабелли і з подивом побачив пажу, що допіру супроводжував їх з бенкетного залу. Хлопчина сидів попід стінкою навпроти дверей, звисивши на груди голову, і час від часу тихо сопів уві сні. Праворуч від нього стояв згаслий ліхтар.

Закриваючи двері, Філіп навмисно хряснув ними, ледве не задувши полум'я своєї свічки. Хлопчина здригнувся, підняв голову і здивовано втупився в нього. За кілька секунд, второпавши, що до чого, він швидко схопився на ноги і винувато заморгав.

— Перепрошую, монсеньйоре. Я трохи задрімав.

— Якого дідька ти тут забув?

— О, монсеньйоре! Ви ж не відпустили мене. Я думав, що ще потрібен вам, тому й чекав тут. Я не хотів, щоб ви поскаржилися на мене пані принцесі, останнім часом вона дуже сувора.

— І справді, — кивнув Філіп. — Я не відпускав тебе.

— До того ж, — квапливо додав паж, — я стояв на сторожі.

— Ясенько, — осміхнувся Філіп і віддав йому свічку. — Гаразд, ходімо.

Біля своїх дверей Філіп зупинився і вклав пажеві в руку два подвійні дублони*. Хлопець поглянув на монети, і в нього аж очі рогом полізли. Він, звісно, сподівався на солідну винагороду за свою мовчанку — але такої щедрості ніяк не чекав.

— Пояснювати немає потреби? — запитав Філіп.

— Певна річ, монсеньйоре, — насилу вичавив з себе очманілий паж. — Ви лише провели її високість і відра-

* *Подвійний дублон* — в Галлії, золота монета номіналом у два скудо.

зу ж пішли до себе.

— Ти бачив це на власні очі?

— Аякже! Я ж супроводжував вас — спочатку до паніних покоїв, а потім — до ваших.

— От і добре. А те, що могло тобі привидітися уві сні, ти нікому, навіть найкращим друзям і подругам, не розкажеш.

— Звичайно, монсеньйоре. Свої сні я нікому не переказую. От тільки...

— Що „тільки“?! — грізно довідався Філіп.

— Монсеньйоре, — заговорив паж, сам чудуючись свого нахабства. — Ви дали мені дві монети викарбуваним на них вашим профілем...

— Ну, і що?

— Одну з них я хотів би зберегти на згадку, але...

— Ага, зрозуміло! — Філіп видобув з гаманця звичайний одинарний дублон і віддав її безсовісному шантажистові. — Тут теж викарбуваний мій профіль. Тепер ти задоволений?

— Так, монсеньйоре! — радісно всміхнувся хлопець, який за дві години заробив аж п'ять скудо.

— І врахуй, шибенику: якщо ти надумаєшся вести подвійну гру і спокусишся на монети з профілем Філіпа-Августа Третього...

— Монсеньйоре! — з удаваним обуренням вигукнув паж. — За кого ви мене маєте?

— За того, хто ти є, — незворушно відповів Філіп. — Ти знаєш Ернана де Шатоф'єра?

— Знаю. Ваш паж д'Обіак розповідав, як пан граф за для розваги вириває з корінням молоді дубки і...

— Так от, приятелю, — перебив його Філіп. — Я не люблю лупцювати дітей, тож коли ти даси волю своєму довгому язичку, я попрошу Шатоф'єра схопити тебе за ноги і перекинути через фортечний мур Кастель-Бланко. Він не відмовить мені в цій маленькій послугі.

— Монсеньйоре! Навіщо погрожувати? Я ж шляхтич і даю вам слово честі.

— Так тому й бути, — кивнув Філіп. — Покладуся на твоє слово честі, а ще більше — на твій страх перед покаранням. Тепер іди й будь слухняним хлопчиком.

Паж мовчки поклонився і вже відійшов на кілька кроків, аж раптом осміхнувся і сказав:

— Але й жінка мені наснилася, монсеньйоре! Пальчики оближеш.

— Забирайся геть, шмаркачу! — роздратовано гримнув Філіп. — Оближи спочатку молоко зі своїх губ, а потім вже на жінок облизуйся.

Розділ XLVII

Нічна нарада

В невеличкій віталенці його покоїв було темно й пусто. Філіп пройшов до сусідньої кімнати, звідки чулося мляве базікання. Там його чекали д'Альбре і Бігор. Симон був сонний, а Ґастон злий.

— Майже всі наші в зборі, — констатував Філіп. — А де ж Ернан?

— В мильні. Ґоше обливає його холодною водою, — пробурчав у відповідь Ґастон.

Філіп прислухався — з мильні долинав плескіт води і задоволене гарчання баритонем.

— Тверезіє, — похмуро додав Симон.

Філіп зняв з себе камзол, сів у крісло навпроти друзів і запитав:

— Це з його ласки ви тут?

— А з чиєї ж іще? — ліниво зронив Ґастон. — Монах клятий!

— Ти був у графівни Іверо? — співчутливо поцікавився Філіп.

— Атож, у неї.

— Ага! Тепер зрозуміло, чому в тебе такий кислий вигляд

— Ще б пак! Цей євнух з геніталіями, витяг мене з ліжка.

(З властивою йому грубуватою вишуканістю Ґастон назвав ліжком крісло в вітальні Гелениних покоїв. Йому соромно було признатися друзям, що за три тижні, проведені в Памплоні, він жодного разу не переспав з нею — як, власне, і з будь-якою іншою жінкою.)

— А ти, Симоне? Де ти був?

— Я?... Я нічого... — Очі його забігали. — Я просто...

— Він просто розмовляв з графінею де Монтальбан, — прокоментував Ґастон. — Граф, її чоловік і двоюрідний дядько, виявився застарий, щоб бути запрошеним до Кастель-Бланко, і графиня нудьгувала без нього. От Симон і вирішив трохи розважити її. Ти ж знаєш, який він цікавий і дотепний співрозмовник.

Філіп з серйозною міною кивнув, ледве стримуючись, щоб не зареготати.

— Та вже ж, знаю. Це загальновідомо.

— А ти що робив? — спитав у нього д'Альбре. — Ану, ану! — він взяв Філіпа за грудку, притягнув його до себе і обнюхав скуйовджене волосся; потім штовхнув його назад у крісло. — Ну, і як вона?

Філіп почервонів:

— Хто „вона“?

— Ізабелла Арагонська.

— Звідки ти взяв, що...

— Та годі тобі! — відмахнувся Ґастон. — Не вдавай ображену невинність. Щойно ти валявся в ліжку з Ізабеллою Арагонською, я це по запаху вчув.

— Навіть по запаху? Подумати тільки! Наш хорт узяв слід.

— Твій сарказм недоречний, друже. Нюх у мене справді тонкий — хай і не так тонкий, як у хорта, а проте я виразно відчуваю апетитний запах Ізабелли. Допіру я упадав за цією гордячкою...

— І отримав відкоша, — злорадно вставив Симон.

— Буває, — незворушно відповів Ґастон. — Коли тобі дає відкоша чужа дружина чи незаміжня дівиця, це лише прикра невдача, в цьому немає нічого ганебного. А ось один наш спільний знайомий (з делікатності я не стану називати його на ім'я), так його часом відшиває його ж власна дружина.

Симон похнюпився, а Філіп захихотів.

— Отже, — тим часом продовжував Ґастон, — Франція отримала від тебе вже другого ляпаса. Спершу ти відвоював Байонну, а тепер відтрахав дружину наступника престолу.

— Заткни пельку, Ґастоне! — раптово скипів Філіп, очі його гнівно зблиснули. — Коли я ще раз почую від тебе це слово стосовно жінок, яких я люб... які мені подобаються, — то нарікай на себе і не кажи, що я не попереджав.

Ґастон приречено зітхнув:

— В такому разі мені доведеться взагалі забути це слово. Адже ти люб... цебто, тобі подобаються всі без винятку жінки, яких можна без огиди тра... пардон, кохатися з ними в більш-менш тверезому стані.

— Фу! — промовив Філіп, гидливо поморщившись. — Який ти паскудник!

— Що правда, то правда, — почувся з протилежного кінця кімнати Ернанів голос. Розчервонілий від холодного купання і закутаний у широке біле простирadlo, він стояв біля дверей, що вели до мильні. — Філіп має рацію: тільки-но в житті з'являється щось світле і прекрасне, тут-таки приходить Ґастон і все спаскуджує.

Д'Альбре демонстративно пирхнув:

— Чия б корова мукала! Не тобі, монахові клятому, просторікувати про світле і прекрасне.

— Але й не тобі, жеребцеві хтивому, — відпарирував Ернан, перевальцем наближаючись до друзів. — А ти, Філіпе, добре влаштувався. Такі шикарні покої, не те що в мене. Мені, між іншим, доводиться тулитися в одній жалюгідній кімнатці... Ну, не в такій і жалюгідній, та все ж це несправедливо.

— От коли станеш ґросмейстером тамплієрів, — зауважив Ґастон, — тоді й тебе прийматимуть нарівні з королями. Думаєш, мої апартаменти кращі?

— У тебе дві кімнати.

— Та ж твоя кімната, хіба що розділена навпіл тонкою перегородкою...

— І передпокій у тебе просторіший. Так чи інак, ти можеш не боятися, що хтось несподівано завітає до тебе і побачить, як ти мочишся в нічну вазу. — Ернан зітхнув і плюхнувся у вільне крісло. — Що не кажи, а граф від графа різниться.

— Часом і віконт від графа різниться. — Ґастон заздрісно покосився на Симона. — Нашого друга оселили разом з принцями, надали йому аж три великі кімнати, не рахуючи передпокою та мильні. Либонь, Марґарита вже накинула на нього оком. Будемо сподіватися, що незабаром він відквітає Амеліні ще кілька гілок на своїх рогах...

Тут Філіп не стерпів.

— Годі! — прикрикнув він. — Припиніть це словоблуддя!

У цей момент з мильні вийшов Філіпів слуга Ґоше і шанобливо спитався:

— Вашим світлостям ще щось потрібно, монсеньйори?

— Ні, Ґоше, нічого, — відповів Філіп, — до ранку ти вільний. — А коли слуга з поклоном вийшов з кімнати, він повернувся до Шатоф'єра: — Ну, Ернане, що скоїлося? Тільки по суті, без зайвої балаканини.

Ернанове обличчя набуло зосередженого виразу.

— Говоритиму по суті. Та, на жаль, без невеличкого ліричного вступу обійтися не зможу.

Філіп нетерпляче ляснув пальцями.

— Гаразд, валяй ліричний вступ. Але покоротше, не випробуй мого терпіння.

— Домовилися, — вдоволено кивнув Ернан. — Тепер скажи мені, Філіпе: як, по-твоєму, охороняється Кастель-Бланко?

— Надійно. Знаскоку не візьмеш.

— Що ж, згоден. А всередині?

— Теж надійно.

— А ця башта?

— Як державна в'язниця. Зрештою, тут розташовані апартаменти принцес королівської крові. Так само надійно охороняється і східна башта, де мешкають принци.

Шатоф'єр гмикнув.

— Тоді вийди зі своїх покоїв.

— Навіщо?

— Щоб улаштувати оглядини варті.

— А, он ти про що! — всміхнувся Філіп. — Справді, ні в переходах, ні в галереї ти не зустрінеш жодного вартового. Проте всі підходи на верхні рівні північної та східної башт охороняються так, що й муха не пролетить, без ретельної перевірки своєї особи. І між іншим. Сам вийди й гукни щось на зразок „ой-ой-ой!“ — так відразу на твій крик збіжиться дюжина вартових. Ні, друже, всі твої побоювання марні. Охорона тут непомітна лише доти, доки в ній немає потреби; а так вона цілком надійна. А що ж до відсутності вартових у переходах і в галереї...

— То це дуже зручно, — підхопив Ґастон. — Будь-якої миті ти можеш знову піти до принцеси Ізабелли, і якщо будеш обережним, а її покоївка триматиме язика за зубами, то ніхто ніколи не дізнається, де ти був і скільки часу там „десь“ провів... Гм, хіба що за запахом — адже вона так гарно пахне!

Ернан прокашлявся, закликаючи до уваги.

— Так, це зручно, — погодився він. — Але водночас ця зручність підриває безпеку зсередини.

— Ага! — насторожився Філіп. Похмурий вигляд Ернана не провіщав нічого доброго. — Ну ж бо, не зволікай! Що в тебе на думці?

Ґастон і Симон подалися вперед; їхні очі гарячково заблищали.

— Передусім, — почав Ернан, — трохи пофантазуємо... Ні-ні, зовсім трошки. Так от, на двох верхніх рів-

нях північної башти мешкає вісім дам, і всі вони принцеси крові — Маргарита та Жоанна Наварські, Бланка Кастильська, Гелена Іверо, Марія та Ізабелла Арагонські, Адель де Монтальбан і, нарешті, королева Кастилії Констанца Орсіні. Є, правда, ще шлюбні покої з Ґабрієлем та Матильдою — але це двійко нас не цікавить. Якщо вони й замишляють когось убити, то це одно одного... Гм-м, далі. У нашій башті, на тих же двох рівнях, мешкає семеро принців крові плюс один Симон де Біґор. Крім головного коридору внизу, ці дві башти також сполучені верхнім коридором ґалереї, і от по цьому коридорові... Уявімо собі таку можливість — тільки не приймай це всерйоз, Симоне, я беру тебе для прикладу, — отож, припустімо, що наш Симон гострить зуба на котрусь з вищезазначених дам, скажімо... скажімо, на Марію Арагонську.

Симонові щоки спалахнули.

— Підла брехня! — пробурмотів він, винувато ховаючи очі.

Філіп і Ґастон запитливо поглянули на Ернана.

— Що таке? — хором промовили вони.

— Нічого особливого, — відмахнувся той. — Це наш з Симоном секрет, і я не збираюся видавати його... У тому разі, певна річ, — вагомо додав Шатоф'єр, — якщо він буде гарним хлопчиком і в усьому слухатиметься дядечка Ернана... Отже, припустімо, що Марія Арагонська чимось дуже допекла Симонові, так допекла, що він вирішив поквитатися з нею. І ось, темної ночі, коли всі полягали спати, він, сховавши на грудях кинджал, виходить від себе, ніким не помічений пробирається верхнім коридором ґалереї в північну башту, тихо стукає в двері пані Марії... — Тут Ернан розгублено замовк і похитав головою.

— Ну! — поквапив його Філіп. — Що далі?

— Далі нічого, — скрушно зітхнув Шатоф'єр. — Я вибрав невдалий приклад. Ні пані Марія, ні її покоївка не впустять Симона досередини, а швидше за все зчинять ґвалт і викличуть варту.

— Але суть твоїх міркувань я збагнув. Хтось із нас,

принців, виявивши певну обережність, може прийти серед ночі до котроїсь з принцес, залишитися з нею сам на сам, ніби для серйозної розмови, вправно перерізати їй горло — так, щоб вона не пискнула, потім уколошкати по-коївку, як єдиного свідка, і спокійно повернутися до себе... Та ні, це дурниці!

— Аж ніяк, — авторитетно заявив Ернан. — Ніякі це не дурниці. Саме так збирається вчинити Рікард Іверо з принцесою Маргаритою.

— О, Боже! — перелякано вискнув Симон.

— Коли? — запитав практичний Гастон.

— Чорти лисі! — сказав Філіп. — Ти це серйозно?

— Серйозніше бути не може. Ти пам'ятаєш нашу першу розмову про лурдського лісничого?

— Так, — відповів Філіп, стріливши поглядом у Симона. — Здається, це було на ристалищі...

— Атож, на ристалищі. У твоєму шатрі. А коли ви з Симоном поїхали, я заснув, і бачився мені страшний сон...

Зрозуміло, Ернан розповів друзям не про підступних сарацинів зі свого сну, а про не менш підступних християн, що мали звичай обговорювати свої злочинні плани арабською мовою.

Філіп, Гастон та Симон слухали його уважно, не перебиваючи. Коли Ернан скінчив, у кімнаті запала могильна тиша — всі троє, кожен у міру своїх розумових здібностей, переварювали отриману інформацію.

— Матір Божа! — нарешті озвався Філіп. — Граф Біскайський, віконт Іверо!.. Хто б міг подумати!

— Отож-то й воно! Ніхто б на них не подумав. Графа тут немає. Він натхненник і організатор замаху, і залишився в Памплоні, щоб ніхто не запідозрив його в причетності до вбивства...

— Не зовсім так, — перебив Ернана Філіп. — Маргарита взагалі не запрошувала його до Кастель-Бланко.

— Це неістотно. Головне, що граф буде поза підозрою. А Рікарда Іверо нишком зробить свою чорну справу і звалить всю провину на іншого.

— Як? — поцікавився Ґастон.

— Цього я не знаю. Можливо, він збирається залишити на місці злочину якусь річ, що незаперечно вказуватиме на когось із гостей. Є безліч різних способів.

— Схоже, я знаю, кому відводиться роль цапа-відбувайла, — сказав Філіп.

— І кому ж?

— Гадаю, Річардові Гамільтону. Він запрошений сюди на прохання Еріка Датського, але насправді ініціатива належала Гелені Іверо. Цілком можливо, що її попросив про це брат.

Ернан схвально гмикнув:

— Можливо, можливо. В кожному разі, коли я дізнався, що Гамільтон їде з нами, на нього-то я й подумав.

— Але чому? — озвався Симон. — Чому вони хочуть убити Марґариту?

Ґастон з гучним стогоном видихнув повітря:

— Невже тобі не втямки, що після смерті Марґарити наступником престолу стане граф Біскайський?

— Ну... Це я розумію. Справді розумію, Ґастоне, і не дивися на мене такими очима. Мені йдеться не про графа, а про віконта Іверо. Чому він хоче вбити Марґариту? Він же любить її.

— Від любові до ненависті один крок, дитинко, — поблажливо відповів Ернан. — Віконт не просто любить її, він любить її шалено і, видно, остаточно стратився розуму, коли вона знехтувала ним. Він витратив на подарунки їй величезні гроші, по самі вуха загруз у боргах, євреї-лихварі зацькували його, вимагаючи негайно розплатитися по векселях. На нього обрушився гнів батьків. Як мені стало відомо, граф Іверо навіть погрожував позбавити його спадку, а тут ще Марґарита послала його подалі й кинулася на шию Філіпові. — Ернан важко зітхнув. — Словом, було від чого збожеволіти. Я розумію його, співчуваю — але не виправдовую. Не люблю слабодухих людей, часом вони здатні на такі вчинки, що аж моторошно стає. Перше, що утнув Рікард Іверо, отримавши відставку, це спро-

бував накласти на себе руки. Але тут йому недоречно завадив граф Біскайський...

— Звідки ти знаєш?! — здивувався Філіп. — Це ж трималося в найсуворішій таємниці.

— Я знаю все, що мені належить знати, — самовдоволено відповів Ернан. — Так от, судячи з усього, графові вдалося переконати кузена, що не варто вбивати себе. Мовляв, значно краще і приємніше буде помститися кривдниці, убивши її саму.

Філіп задумливо кивнув:

— Все сходиться. Абсолютно все. Навіть те, чому Рікард Іверо не взяв з собою камердинера — щоб не було зайвих свідків. А вчора я розмовляв з Маргаритою... — Тут до нього прийшло розуміння ситуації, він різко схопився на ноги і вп'явся в Ернана гнівним поглядом: — І ти весь цей час мовчав?! Ти нікому нічого не сказав?!

— Ні, нікому.

Філіп плюхнувся в крісло і обхопив голову руками.

— Боже милостивий! Три тижні зловмисники готували замах на наступницю престолу, а цей... цей жирний кабанисько спокійно собі пиячив і обжирався.

— Цей жирний кабанисько, — поважно промовив Ернан, анітрохи не образившись, — упродовж трьох тижнів разом зі слугами стежив за підозрюваними і зібрав неспростовні докази їхньої провини. Крім того, вищезазначений кабанисько встановив, що до змови причетні ще, як мінімум, чотири особи.

— Хто?

— Канцлер графа Біскайського, Жозеф де Мондрагон, двоє слуг і колишній домініканський чернець, брат Гаспар.

— Дуже мило, — буркотно мовив Гастон. — І що ж далі?

— Далі я збирався стерегти принцесині покої і піймати злочинця на гарячому.

— Гідна захоплення самовпевненість, — сказав Симон.

— То чого ж ти тут розлігся? — роздратовано промовив Філіп. — Йди, стережи, підстерігай!

— Учора я ще стеріг, — незворушно відповів Шатоф'єр. — Ми, до речі, удвох охороняли принцесу — я зовні, а ти в її спальні.

Філіп пильно поглянув на Ернана:

— От що я тобі скажу, друже. Якби я не знав тебе так добре, як знаю, то, далекі, подумав би, що ти по вуха закоханий у Маргариту.

— Таке ще скажеш! — пирхнув Ернан. — Все, що я хотів, то це викрити зловмисників.

— А хіба підслуханої тобою розмови було недостатньо? Чому ти не прийшов тоді до мене... ну, якщо не до мене, то до Маргарити, або ж до її батька, і...

— І зробив би звичайнісінький донос, — з непідробним обуренням перебив його Ернан. — Як лакей, що випадково підслухав панську розмову. А дзуськи! Я не донощик. Я жирний кабанисько, згоден, але не донощик. Я вчинив так, як вважав за краще: дозволив змовникам підготувати злочин, тим часом збирав докази їхньої провини, дізнався імена спільників... До речі, про спільників. Один з них, брат Гаспар, колишній домініканець, колись служив у королівській скарбниці, потім його звинуватили в підробці підписів і печаток, він ледве не позбувся голови і був засуджений на довічне ув'язнення, але за півтора року, рівно два тижні тому, його звільнили під поруку Александра Біскайського.

— Чорт! — вилаявся Філіп.

— Отож-то й воно. І тепер допиті цей підроблювач документів розповість багато цікавого, чого не міг знати ще позаминулого тижня. Гадаю, він підробив кілька листів, записок чи документів, покликаних скомпрометувати певну особу, найімовірніше барона Гамільтона. Можливо, їх має підкинути граф Біскайський десь серед принцесиних паперів у королівському палаці, а може, вони будуть у Рікарда Іверо, коли він піде вбивати Маргариту.

— А що як він *вже* пішов? — стривожено спитав Гастон.

— Ні, — заспокоїв його Ернан. — Цієї ночі пані Маргарита може спати спокійно. Замах відбудеться завтра.

— Ти впевнений?

— Я переконаний.

— І на якій підставі?

— Ну, по-перше, Рікард Іверо зараз п'яний у дим і до ранку не прочумається. Я сам напував віконта, отож за його недієздатність ручаюся.

— А що по-друге?

— По-друге, Рікард Іверо сам признався мені, що замах відбудеться завтра вночі.

— Правда?

— Он як?

— І що ж він сказав?

Останнє запитання, єдино змістовне, належало Філіпові.

— Коли я побачив, що віконт втрачає над собою контроль, — оповідав далі Ернан, — я завів з ним розмову про Маргариту. Він відразу ж почав плакатися мені в жилетку, твердив, яка вона жорстока, безсердечна, збочена. Потім бовкнув щось про плаху, потім про сокиру і по секрету повідомив, що завтра вночі станеться таке, від чого ми всі здригнемоя. Після цього він остаточно впав у безпам'ятство.

— Зрозуміло, — сказав Філіп, трохи остигнувши. — Та все ж...

— Не турбуйся. Про всяк випадок я поставив Жакомо охороняти покої принцеси. Він сховався в ніші під сходами і до ранку очей не спустатиме з її дверей. Тож сьогодні вона в цілковитій безпеці.

— І на тім спасибі, — знову пробурчав Гастон. — Заспокоїв...

— Я хіба одного не розумію, — озвався Симон. — До чого тут сокира, про яку говорив віконт Іверо? Він що, збирається зарубати принцесу?

Д'Альбре спрямував на свого зятя такий погляд, ніби чекав, що той ось-ось має перекинутися на віслюка.

— І за кого я тільки видав мою єдину сестру! — скрушно промимрив він.

Симон густо почервонів і похнюпився.

— Будь-якого злочинця не полишає думка про покарання, — зглянувся на нього Філіп. — Це стає його нав'язливою ідеєю. Тому Рікард Іверо і варнякав про плаху з сокирою. Він чудово розуміє, що чекає його в разі викриття... Гм... — Тут на його обличчі відбився сумнів.

— Що означає твоє „гм“? — пожвавився Ернан. — Що там у тебе?

Філіп трохи повагався, потім зітхнув:

— Гаразд, розповім. Тільки утримайся від своїх кпинів, Гастоне, попереджаю тебе... Учора, як ви вже знаєте від Ернана, я провів ніч з Марґаритою. Однак запросила вона мене зовсім не для того.

— А для чого?

— Щоб вилити мені свою душу...

— Та ну! І як же вона це робила? Либонь, пальчики оближеш після такого виливання душі.

— Припини, Гастоне! — гарикнув Ернан. — Тебе ж по-доброму просять притримати язика. Ще одне слово, і дам тобі щигля. Продовжуй, Філіпе.

— Тому я не стану переказувати всю нашу розмову, а лише коротко повідомлю те, що стосується справи. Отже, перше. Марґарита вирішила вийти заміж за графа Шампанського...

— Щиро йому співчуваю, — вставив Гастон і негайно отримав від Шатоф'єра обіцяного щигля.

— Але, — продовжував Філіп, — любить вона свого кузена Іверо.

— Що ти кажеш! — це вже не стримався Ернан. Вражений почутим, він не звернув ніякої уваги на щигля, яке не забарився повернути йому Гастон. — Вона його любить?

— Гаразд, скажу інакше: він їй дуже дорогий. Та коли хочете знати мою власну думку, то після вчорашньої розмови з Марґаритою я переконаний, що вона справді закохана в нього і дуже хоче помиритися з ним. Однак він відкидає будь-які компроміси і твердо наполягає на шлюбові, як неодмінній умові примирення.

— Нічого не розумію, — знизав плечима Симон. — Якщо вона закохана в віконта Іверо, чому тоді виходить за графа Шампанського?

— Я також не розумію, — щиро визнав Філіп. — Вчинки жінок часто не піддаються ніякому логічному поясненню. І тому я не впевнений, що Рікарда Іверо чекає страта чи, хоч би, в'язниця.

— А що, по-твоєму, подружнє ліжко? — уїдливо спитався Ґастон.

— Це не виключено. Зрештою, Рікард Іверо не злочинець, він шаленець. Він просто з'їхав з глузду через Марґариту, і граф Біскайський вирішив скористатися з його божевілья, щоб чужими руками тягати каштани з вогню. От він і є справжній злочинець, безжалісний і холоднокровний.

— Отже, ти думаєш, що принцеса може подарувати віконтові Іверо замах на свою особу?

— Такий варіант я зовсім не відкидаю. Марґарита жінка парадоксальних рішень. Дізнавшись про все, вона може без зайвих розмов учепитися йому в горло, але може й кинутися йому на шию, до глибини душі зворушена таким палким коханням, готовністю швидше вбити її, ніж поступитися будь-кому іншому.

— Ти не жартуєш?

— Аніскілечки. Як я зрозумів, Марґарита панічно боїться втратити Рікарда Іверо, але ніколи не розглядала цю перспективу всерйоз. Навіть спробу самогубства вона сприйняла як звичайний шантаж з його боку. Проте останнім часом її почали мучити погані передчуття — як виявилось, не марні. І вчорашню розмову зі мною вона завела з таємною надією, що я зумію переконати її змі-

нити своє рішення щодо заміжжя.

— Цебто вона хотіла, щоб ти умовив її вийти за віконта Іверо?

— Саме так. Але я не став цього робити. Навпаки, я доклад усіх зусиль, щоб вона не передумала.

— Чому? — запитав Симон.

— А тому, дитинко, що мене не влаштовує шлюб Маргарити з Рікардом Іверо; мені ні до чого зміцнення королівської влади в Наварі. Та й взагалі я не розумію, навіщо вона існує, ця Навара — штучне утворення, зліплене з кастильських і галльських земель.

— Отже, — мовив Ернан, — ти проти примирення принцеси з віконтом?

— Рішуче проти.

— В такому разі, ти маєш погодитися, що їй не можна нічого розповідати, допоки віконт не буде викритий публічно.

Після секундних роздумів Філіп ствердно кивнув:

— Мабуть, твоя правда.

— І ти дозволиш мені діяти на власний розсуд?

— Е ні, друже, досить самодіяльності. З цієї миті я перебираю командування на себе. Зараз ти ляжеш в ліжечко, зо дві години поспиш (до речі, можеш залишитися в мене), а вранці сядеш на свого Байярда і, якщо не баритимешся, до полудня будеш у Памплоні. Я дам тобі вірчого листа до короля... Що хитаєш головою? Не згоден? Відмовляєшся коритися своєму сюзеренові?

— Відмовляюся категорично. Ти знову пропонуєш мені стати донощиком.

— Та який же це буде донос?!

— Звичайний донос. Звичайнісінький. І крім того, — вкрадливо додав Ернан, — чи впевнений ти, що дон Александр захоче розголошувати цю справу? А може, він вирішить зам'яти деякі її аспекти?

— Тобто як?

— Елементарно. Король вельми прихильний до Рікарда Іверо і мріє одружити його зі своєю донькою. До то-

го ж віконтів батько, дон Клавдій, дуже впливовий вельможа, в кастильській Наварі його шанують значно більше, ніж самого короля, і дон Александр може не захотіти конфліктувати з ним...

— Я це чудово знаю, — різко перебив його Філіп. — Але до чого ти ведеш?

— Чи не станеться так, що король, вислухавши мене, накаже арештувати графа Біскайського та трьох його помічників, звалить на них всю провину, а Рікарда Іверо оголосить героєм, що втерся в довіру до змовників і викрив усі їхні злочинні задуми? Заздалегідь він, звичайно, шепне Маргариті: „Або ти, донечко, негайно йдеш з ним під вінець, або я твоєму любку буйну голівоньку відітну“, — і якщо вона закохана в нього, як ти стверджуєш, то, безумовно, погодиться... Ну, відповідай! Це можливо?

— Так, — зітхнув Філіп, поступаючись. — Це цілком можливо. І що ти пропонуєш?

— Компроміс. Я йду на певні поступки тобі, а ти — мені. Звісно, краще було б дочекатися завтрашньої ночі й затримати Рікарда Іверо на місці злочину, та раз ти не хочеш наражати Маргариту на небезпеку, я на цьому не наполягатиму. Натомість пропоную під час завтрашньої прогулянки непомітно зловити віконта і витягти з нього визнання.

— Витягти?

— Так. Полякати тортурами...

Філіп заперечно мотнув головою:

— Про це й мови бути не може. Королівську кров треба поважати. Рікард Іверо — онук імператора Римського, правнук короля Навари. Навіть дон Александр, його господар, не має права піддати його тортурам без згоди Судової Палати Сенату.

— Ти не уважно слухаєш мене, Філіп. Я зовсім не пропоную піддавати його тортурам — а лише полякати. Він же слабак і відразу розколеться, варто показати йому кліщі для виривання нігтів. Ми запротоколюємо його зізнання в двох примірниках, один з яких вручимо королю, а

інший — верховному судді Сенату графові де Сан-Себастьяну. Тоді віконтові ніяк не уникнути суду; і навіть якщо потім король його помилує, заміж за нього Маргарита не вийде.

— Не вийде, — луною відгукнувся Філіп.

— Я ж бо й кажу...

— Ти не зрозумів мене, Ернане. Я сказав: *не вийде*. Нічого в тебе не вийде. Бо я не схвалюю цю авантюру.

— І мені це не подобається, — підтримав Філіпа Симон.

— А я згоден з Ернаном, — рішуче заявив Ґастон.

Філіп здивовано втупився в нього:

— Як?! Ти упадаєш за Геленою, яка душі в своєму братові не чує, і, по ідеї, мав би підтримати той варіант наших дій, що дає Рікардові шанс викрутитися...

— А проте я підтримую Ернана.

— Ну що ж, воля твоя. Однаково це нічого не міняє. Наші голоси розділилися порівну, а отже, остаточне рішення залишається за мною. І я...

— Стривай, Філіпе, — зупинив його Ернан. — Не квапся з висновками. Симон ще не висловив свою думку; він лише сказав, що йому це не подобається. — Ернан з суворістю судді поглянув на Біґора. — Але клянусь Марією... Гм... Пречистою Дівою Марією клянуся, подобається йому це чи ні, а він таки підтримає мою пропозицію.

Симон потупив очі і тихо промовив:

— Так, я підтримую Ернана... Але мені це не подобається...

— Шантажист! — досадливо буркнув Філіп. — Хотілося б мені знати, на чому ти ввіймав Симона...

— Ну, то що? — з неприхованим тріумфом запитав Ернан. — Послухаєшся своїх *друзів* чи накажеш своїм *підданим* коритися тобі?

— Гаразд, лисице хитрюща, — приречено сказав Філіп. — Цього разу ти переміг. Ми слухаємо тебе.

— Отож, — почав Шатоф'єр, — в чотирьох милях від Кастель-Бланко є невелике містечко Санґоса... До речі,

Філіпе, твій Гоше надійна людина?

— Він відданий мені як собака. Його колишній господар, один з моїх кантабрійських васалів, жорстоко знущався зі своїх селян, і коли я скасував у Кантабрії рабство, Гоше перейшов до мене на службу і понині вдячний мені за звільнення від того чудовиська. Ради мене він ладен піти і в вогонь, і в воду.

— Чудово! А він метикуватий?

— Найкмітливіший із слуг. До того ж уміє тримати язика за зубами. Якщо тобі потрібен помічник, то кращого ти не знайдеш.

— От і добренько. Я беру його. А тепер увага! — І Ернан коротко виклав свій план.

Вислухавши його, Філіп похитав головою:

— Ти невинуватий авантюрист, друже!

Шатоф'єр зневажливо відкопирив губи — так, як міг (і насмілювався) робити лише він один.

— Що, злякався відповідальності?

— Але це ж протизаконно!

— Правда? А хіба ти сам собі не закон?

— До того ж мета виправдовує засоби, — вагомо додав Гастон.

— А по-моєму, все гаразд, — нехотя озвався Симон, підкоряючись владному поглядові Шатоф'єра. — Знаєш, Філіпе, мені це починає подобатися... Ну, не те щоб дуже подобалося, але задумано непогано.

— Здаюся! — зітхнув Філіп. — Ернанів план схвалений одностайно, дебати закінчені. Ви, друзі, — звернувся він до Бігора і д'Альбре, — ідіть до себе і гарненько відіспіться, завтра у вас буде нелегкий день. А ми з Ернаном зараз же підготуємо всі необхідні папери.

— Поводьтеся так, ніби нічого не сталося, — попередив Шатоф'єр. — І не смійте дивитися на віконта Іверо великими очима. Будемо сподіватися, що він не пам'ятатиме про своє п'яне зізнання. А коли щось і пригадає, то нехай думає, що я сп'яну не надав його словам ніякого

значення і нікому нічого не сказав. Бракувало ще останньої миті сполохати його.

— Міг би і не попереджати, — відказав Гастон, разом з Симоном прямуючи до виходу. — Хіба ми схожі на ідіотів?... Гм... В кожному разі, я.

Коли вони пішли, Філіп спрямував на Ернана проникливий погляд і довірчим тоном запитав:

— І все ж, друже, скажи відверто: чому ти не розповів мені про це раніше?

Кутаючись у простирадло, Ернан підвівся з крісла, підійшов до вікна і розкрив його навістіж.

— Я боявся, Філіпе, — відповів він, не обертаючись. — Боявся давати тобі багато часу на роздуми.

— Але чому?

— Ти міг не встояти перед спокусою дозволити зловмисникам зробити свою справу — вбити Марґариту. І лише потім злочинці були б викриті, вся наварська королівська сім'я зганьблена, ну а ти... Та що й казати! У тебе було б досить часу, щоб як слід підготуватися до цього дня. Тоді б ніхто й отямитися не встиг, як ти поклав би на свою голову наварську корону, залишаючи руку вільною для шлюбу з іншою багатою спадкоємицею. З тією ж Анною Юлією. — Ернан важко зітхнув. — Політика — дуже брудна річ. У ній мета виправдовує будь-які засоби її досягнення.

Розділ XLVIII

про те, як Бланка опинилася
в скрутному становищі
і як скористався з цього Філіп

Наступного дня події розгорталися в цілковитій відповідності з Ернановим планом, щоправда, з деяким запізненням у часі. Затримка була викликана тим, що більшість Марґаритиних гостей відсипалися після вчорашньої пиятики до другої, а дехто навіть до третьої години,

і лише на початку четвертої два десятки молодих людей з сорока семи, що гостювали в Кастель-Бланко, виявили бажання прогулятися в лісі, щоб трохи провітрити важкі з похмілья голови — на щастя, погода стояла чудова, і її погіршення не передбачалося.

Серед тих, хто залишився в замку, була Ізабелла Арагонська, яка замкнулася в своїх покоях і під приводом поганого самопочуття веліла покоївці нікого до неї не впускати. У перший момент Філіп стривожився, запідозривши, що граф де Пуатьє якимсь чином дізнався про їх нічну пригоду і жорстоко побив її. Однак трохи згодом стало відомо, що після вчорашнього бенкету в наслідного принца Франції почався черговий зашій, і він, щойно прокинувшись, відразу ж викликав до себе віконта де ла Марша та графа Ангулемського — своїх звичайних товаришів по чарці, в їхній компанії швидко налигався і ще до полудня впав у стан повного безпам'ятства.

Не виїхали на прогулянку також Жоанна Наварська, Констанца Орсіні, Фернандо де Уельва, Ерік Датський, Педро Оска, Педро Арагонський і ще десятка два вельмож. Попервах від участі в прогулянці відмовлявся й Рікард Іверо, але потім він поступився умовлянням сестри і змінив своє рішення, тож Гастонові не довелося навіть натякати Гелені на бажаність присутності в їхньому товаристві її брата.

Заглибившись у ліс, молоді люди розділилися на кілька невеликих гуртів, кожен з яких супроводжували слуги, що добре знали місцевість. Маргарита була єдина, хто не взяв з собою провідника. Кастель-Бланко був улюбленим місцем її відпочинку, з десяти років вона двічі, а то й тричі на рік виїздила разом з придворними в цю заміську резиденцію, часто тут полювала або просто прогулювалася навколишніми лісам і знала їх, як свої п'ять пальців.

Товаришувати їй на прогулянці Маргарита запропонувала Філіпові та графові Шампанському. Цей останній прийняв запрошення без особливого ентузіазму, бо був дуже ображений на принцесу. Минулої ночі, вже після

того, як Філіп пішов, Марґарита в'їдливо висміяла одну з Тибальдових поем — на його власну думку, найкращу з усього, що він написав. Талановитий поет і прозаїк, визнаний нащадками найвидатнішою постаттю в ґалло-франкській літературі Пізнього Середньовіччя, Тибальд був нетерпимий до будь-якої критики, та особливо його драгували безпідставні нападки нетямущих дилетантів, до яких він, при всій своїй повазі до неї, відносив і Марґариту. Коли вона розійшлася не на жарт, розбираючи по кісточках поему і водночас відпускаючи ядучі дотепи на адресу її творця, Тибальд просто встав зі свого місця і в гордому мовчанні залишив бенкетний зал. Марґаритині кпини були такі ущипливі, несправедливі і навіть непристойні, що він досі дувся на неї і вельми мляво підтримував з нею розмову.

Філіп також не надто охоче розмовляв з наварською принцесою. Він відповідав їй невлад і знай скося кидав швидко погляди на сусідню групу, де був Рікард Іверо. Філіп ніскільки не переживав за успіх Ернанового задуму — в таких справах він цілком покладався на свого друга і був упевнений, що той не схибить. Його підвищений інтерес до цієї компанії пояснювався іншою причиною: крім Рікарда й Гелени Іверо, Ґастона д'Альбре, Марії Арагонської та Аделі де Монтальбан, там була також і Бланка, яка жваво базікала про щось з Геленою, зовсім не звертаючи на Філіпа уваги.

— Агов, Бланко! — гукнула її Марґарита, збагнувши нарешті, в чому річ. — Приєднуйся до нас. Гелено, відпусти кузину — у вас мало кавалерів, а нашій компанії якраз бракує однієї дами.

Бланка поглянула на Філіпа і вже була похитала головою, аж це Гелена з хитрою усмішкою промовила:

— Кузина боїться за свою цноту. Вона просто тане від чар кузена Аквітанського. Учора він трохи не звабив її, і лише відчайдушним зусиллям волі їй вдалося дати відсіч його хтивим домаганням. Отож не дивно, що...

— Припини, кузино! — обурено вигукнула Бланка,

вмить почервонівши. — Таке ще скажеш!

Вона хльоснула батогом по крупу свого коня, підїхала до Маргарити і, з викликом дивлячись на Філіпа, заявила:

— Я анітрохи не боюся!

Філіп поглядом подякував Гелені, яка відповіла йому змовницькою усмішкою, і звернувся до Бланки:

— Я в цьому не сумніваюся, кузино. Щоб мене боялися, я маю бути страшним. А я зовсім не страшний — я сама лагідність і чарівність.

Маргарита розсміялася.

— Хіба це не мило, графе? — сказала вона Тибальду. — Ви не вважаєте, що в нашого любого принца оригінальна манера залицятися?

Тибальд лише похмуро посміхнувся і нічого не відповів.

А Філіп схилився до Бланки і спитав:

— То це правда?

— Що?

— Те, що сказала кузина Гелена. Про відчайдушні зусилля.

Бланка промовчала, всім своїм виглядом демонструючи зневагу.

Гурти молодих людей поступово розїхалися врзнобіч і незабаром згубили один одного з очей. Маргарита впевнено вела своїх супутників добре знайомою їй лісовою стежкою. Просувалися вони неквапно і за годину проїхали такий невеликий відрізок шляху, що кожен з них, припустивши коня, міг без особливих зусиль подолати цю відстань за якихось чверть години.

Відчайдушно блазнюючи, Маргарита намагалася розворушити Тибальда, проте всі її жарти він або ігнорував, або відповідав на них кривими усмішками і недоречними заувагами вельми похмурого змісту. Тим часом між Філіпом та Бланкою зав'язалася невимушена розмова. Філіп сипав дотепами, вона відповідала йому влучними добродушними кпинами, раз за разом вони заходилися веселим сміхом. Одно слово, в емоційному плані це двійко

становило собою повну протилежність мінорному дуєтові Маргарита — Тибальд.

Врешті-решт наварська принцеса не витримала і роздратовано промовила:

— Але ж ви й понура, пане графе! А ще поет!

— Атож, — буркнув Тибальд. — Я поет.

— І де ж подівся ваш поетичний темперамент? Вовки з'їли? Ви претендуєте на роль супутника всього мого життя, а на ділі виявляєтеся нікудишнім супутником навіть для прогулянки в лісі... А ось протилежний приклад, — вона кивнула в бік Філіпа та Бланки. — Ви тільки погляньте, як розворкувалися наші голубки. Кузен Аквітанський, за його власним визнанням, цілковитий нездара в поезії, він і двох рядків гаразд стулити не може, не кажучи вже про епічні поеми. Але ця обставина зовсім не заважає йому заливатися зараз соловейком.

— Це неправда, що він нездара, — втрутилася Бланка. — У Толедо Філіп складав чарівні рондо*.

— Дякую, кузино, за ваш схвальний відгук, — ввічливо поклонився їй Філіп, — але ви явно переоцінюєте мої скромні досягнення.

— Аж ніяк! — з несподіваним запалом заперечила вона. — Це ви, Філіпе, дуже самокритичні і вимогливі до себе поднад усяку розумну міру. Він скромничає, кузино, графе, не слухайте його. Ви знайомі з сеньйором Хуаном де Вальдесом, доне Тибальде?

— На жаль, особисто не знайомий, принцесо, — відповів їй граф Шампанський. — На жаль — бо вважаю пана де Вальдеса одним зі своїх вчителів і найкращим поетом Іспанії всіх часів. А ваш новоявлений геній, так би мовити, цей Руїс де Монтіхо, і в підметки йому не годиться.

— Так от, — продовжувала Бланка, — сеньйор Хуан де Вальдес якось сказав мені, що в кузена Філіпа неабиякий поетичний хист, але він зариває свій талант в землю. І я

* Рондо — вірш з п'ятнадцяти рядків зі складним чергуванням рим і неримованим рефреном.

цілком поділяю цю думку.

— Бачте, графе, — вставила слівце Марґарита, — які вони зворушливо милі. І як шкода, що вони не одружилися! Справді шкода. Це б усунуло останнє непорозуміння між ними, єдиний камінь спотикання в їхніх стосунках.

— І що ж це за камінь такий? — все з тим же похмурим виглядом поцікавився Тибальд.

— Вони розходяться в думках щодо характеру їхньої дружби. Кузина рішуче наполягає на цнотливості, а кузен Аквітанський... Ні, брешу! Бланка справді наполягає на цьому, але не надто рішуче, а останнім часом навіть зовсім нерішуче. Наприкінці минулого тижня вона призначалася мені, що якби не...

— Марґарито! — збентежено вигукнула Бланка. — Та замовкни ж нарешті! Як тобі не совісно!.. Ну все, надалі я нічого не розповідатиму тобі, раз ти не вмієш тримати язика за зубами.

— А ти й так не дуже повіряєш мені свої таємниці, — огризнулася Марґарита. — Все більше шепчешся з Геленою. Втім, і вона неабияка базіка.

— А проте...

— Гаразд, Бланко, даруй, я не навмисно, — вибачилася Марґарита і знов зосередила свою увагу на Тибальдові: — Отже, графе, вам не здається, що ви скидаєтеся на білу ворону в нашому веселому товаристві?

— Гм. Можливо.

— Але чому? Невже ви досі ображені на мене?

— Можливо.

— І все через той віршик?

— Це не віршик, пані. Це поема.

— Нехай буде поема. Яка, власне, різниця!

— Різниця велика, пані. І якщо ви не годні відрізнити вірш від поеми, то й поготів не маєте права судити, наскільки доречно я...

— Ах, не маю права! — з удаваним обуренням перебила його Марґарита. — Ви смієте стверджувати, що я, королівська дочка і наступниця престолу, не годна про щось

судити?

— Так, смію. Я, між іншим, онук французького короля, але не соромлюся визнати, що схиляюся перед генієм Петрарки, людини без роду-племени, бо справжнє мистецтво стоїть незрівнянно вище за всі стани. Людина, яка вважає себе спроможною судити про науки й мистецтво єдино лише тому, що в її жилах тече королівська кров, така людина — зарозумілий неук.

— Ага! Це слід розуміти так, що я найясніша дурепа?

— Зовсім ні, пані. Просто ви ще дуже юна, і ваша гарненька голівка сповнена кастових забобонів, часом безглузвих і необґрунтованих. Ви вірите в свою винятковість, в свою незаперечну перевагу над іншими людьми, що стоять нижче за вас за походженням, так само сліпо й безумовно, як вірять євреї в свою богообраність. Але і те й інше — несосвітенна дурниця. Так, це правда: Бог розділив людство на знать та плебс, щоб князі правили в створеному Ним світі, а всі інші корилися їм і жили за законами Божими, шануючи свого Творця. Без нас, князів, на землі запанувало б безбожжя й беззаконня, і наш світ перетворився б на царство Антихриста.

— Ну ось! — сказала Марґарита. — Ви ж самі себе спростовуєте.

— Аж ніяк. Я в жодному разі не заперечую божественного права обраних володарювати над іншими людьми. Я лише стверджую, що позаяк всі люди — і раби, і пани — рівні перед Творцем, то рівні вони й перед мистецтвом, як божественним одкровенням. Королівська кров дає право на владу, славу й багатство, але людина, осяяна небесною благодаттю, якою є талант, отримує щось значно більше — безсмертя в пам'яті людській.

— Навіть так?

— Саме так, принцесо. Мирська слава скороминуща — мистецтво ж вічне. Владаря земного шанують доки він живий, а коли він вмирає, прийдешні покоління швидко забувають про нього.

— Не завжди, — зауважила Марґарита, задоволена

тим, що їй нарешті вдалося розохотити Тибальда. — Александр Македонський, Юлій Цезар, Октавіан Август, Корнелій Великий, Карл Великий — їх пам'ятають і шанують донині.

— Але як їх шанують! Здебільшого як персонажів легенд, балад, хронік і романів. Так, вони були великими государями, їхні діяння гідні захоплення нащадків — але пам'ять про них не згасла лише завдяки людям мистецтва, що увічнили їхні імена в своїх творах. А стосовно пересічних правителів, то... — Тут Тибальд замовк і розвів руками: мовляв, нічого не вдієш, таке життя.

— Ну, а я? — лукаво всміхаючись, запитала Маргарита. — Мене теж швидко забудуть?

— Якщо, звісно... — почав був Тибальд, та раптом осікся і ніяково опустил очі.

— Якщо, звісно, — жваво підхопила принцеса, — я не стану вашою дружиною. Авжеж, тоді нащадки пам'ятатимуть мене! „А-а, Маргарита Наварська! Це та, з якою був одружений великий Тибальд де Труа? Ну, й вертихвістка ж вона була...”

Філіп, що впродовж останніх кількох хвилин уважно слухав їхню розмову, голосно засміявся, поглядом запрошуючи Бланку приєднатися до нього. Одначе Бланка у відповідь лише вимучила мляву усмішку. Весь її вигляд свідчив про те, що вона відчуває якусь draжливу незручність, на зразок камінчика в черевичку, а її явне збентеження вказувало, що обставини, які викликали в неї почуття гострого фізичного дискомфорту, мали делікатний характер.

Перехопивши Бланчин погляд, Маргарита миттю зрозуміла, в чім річ, і притримала свого коня.

— Їдьте прямо по цій стежці, панове, — сказала вона Тибальдові й Філіпові. — Ми з кузиною вас скоро наздоженемо.

Молоді люди, мовби нічого не трапилося, поїхали далі, та не встигли вони віддалитися й на тридцять кроків, як позаду пролунав Маргаритин окрик:

— Стривайте, принце!

Філіп зупинив коня і повернув голову. Бланка вже спішилася і розгублено дивилася на Марґариту, яка, залишаючись у сідлі, з підступною усмішкою повідомила:

— У кузини почали терпнути ноги. Певно, в неї щось негаразд з панчохами.

— Марґарито! — майже простогнала Бланка, приголомшена такою відвертістю. Вона, здавалося, навіть не була впевнена, мовлені ці слова насправді чи вони їй лише почулися.

Філіп теж був здивований, проте не настільки, щоб не второпати, до чого хилить принцеса. Ніби викинутий з катапульти, він вистрибнув з сідла і прожогом кинувся до Бланки.

— Правильно! — схвалила його дії Марґарита. — Допоможіть кузині розібратися з цими панчохами... І промасажуйте її затерплі ніжки, — сміючись додала вона і вдарила батою свого коня. — Поїхали, Тибальд! Гайда!

Тибальд не потребував повторного запрошення. Він також припустив свого скакуна, і незабаром обидва зникли за деревами. Ще якийсь час здаля долинав дзвінкий та чистий, мов срібні дзвоники, сміх Марґарити, та потім і він стих у лісовій гушавині. Філіп залишився з Бланкою сам на сам.

Вони стояли одно перед одним розчервонілі й захекані — Філіп від швидкого бігу, а Бланка від пекучого сорому і хвилювання. У руці вона судомно стискала батіг.

— Залиште мене... прошу вас... — благально промовила Бланка.

Філіп демонстративно роззирнувся навкруги.

— Невже тут ще хтось є, що ти просиш нас залишити тебе?

— Філіпе... прошу, залиш мене... Ну, будь ласка!..

— Це вже краще, — усміхнувся Філіп. — Але не зовсім. Так просто я не піду.

— А що... що тобі треба?

— Як що! А допомогти тобі? Розібратися з твоїми панчохами, промасажувати ніжки. Адже Маргарита просила...

— Маргарита безсоромна! — вибухнула Бланка. — У неї немає ні сорому ні совісті! Вона розпусна, підла, підступна... Вона... Вона як змія підколодна! У неї немає ніякого уявлення про пристойність!..

— Ну, сонечко, вгамуйся, — заспокійливо мовив Філіп. — Не варто так кип'ятитися. Маргарита дуже мила дівчина, і даремно ти на неї нападаєш.

— Але вона...

— Забудьмо про Маргариту. Вона заварила кашу, але розсьорбувати її доведеться нам з тобою, і лише нам двом. Передусім займімося твоїми панчохами. Маргарита доручила мені подбати про це, і я не можу зрадити її сподівань. — З цими словами він зробив крок уперед.

Бланка тут-таки відступила на один крок і загрозливо підняла батіг.

— Тільки спробуй, — попередила вона. — І я вдарю.

— Бий, — з готовністю відгукнувся Філіп. — Я чекаю. Вона замахнулася.

— Зараз ударю!

— Бий! — закричав він тоном християнського мученика доби гоніння. — Бий же! Бий мене!

— Зараз... ось зараз...

— Ну, давай! — Філіп добродушно всіхнувся, зрозумівши, що вона не вдарить його. — В Андалусії мавританські звідники пропонували нам дівчат з батогоми, але мені так і не довелося відчувати на власній шкірі всю чарівність цієї пікантної розваги.

Бланка у відчай шпурнула батіг додолу і схлипнула:

— Не можу... не можу...

— І не треба, — Філіп підступив до неї впритул і обняв її за стан, — дівчинко ти моя без батога.

— Філіпе, — млосно прошептала Бланка, поклавши руки йому на плечі. — Прошу, залиш мене

Він ніжно поцілував її в губи, і вона відповіла на його поцілунок.

— Але ж панчохи...

— З... з панчохами я розберуся сама. Залиш мене будь ласка... Іди звідси... Швидше йди!..

— Зрозуміло! — видихнув Філіп. — Виходить, Маргарита обдурила мене. Тобі треба було...

— Ні, ні! — квапливо перебила його Бланка, ще дужче почервонівши. — Зовсім не це... ти помиляєшся...

Філіп притиснувся щокую до її розпашілої щоки.

— Не будь такої соромливою, любонько, — прошептав він їй на вушко. — Ну, що ти як... як не знаю хто...

— Припини! — заблагала Бланка, ладна ось-ось розридатися — Ти помиляєшся! Просто... У мене... просто...

— У тебе місячне? — „допоміг“ їй Філіп.

— Та ні, ні! Таке ще... У мене...

— То що ж у тебе негаразд?

— Підв'язки! — люто вигукнула Бланка, відсторонившись від нього і несамовито трясучи його за плечі. — Підв'язки! От що в мене негаразд! Коломба занадто сильно стягнула їх, і тепер мені боляче... Прошу тебе, йди звідси. Залиш мене! Зараз же!

— Ні, — вперто похитав головою Філіп. — Нікуди я не піду. Я не залишу тебе напризволяще і сам розберуся з твоїми підв'язками.

Він знов пригорнув її до себе.

— Філіпе! — слабко запротестувати Бланка. — Не треба...

Він затулив її рота поцілунком.

— Треба, любонько.

— Не...

— Треба! — знову поцілунок.

— Ну, прошу тебе... — прошептала вона з останніх сил.

Цього разу Філіп міцно поцілував її.

— Ти ж хочеш цього, правда? Хочеш, щоб я допоміг тобі? Так? Відповідай!

Бланка заплющила очі й кивнула.

— Отож-бо! — Філіп опустився перед нею навколішки і підібрав її спідниці. — Авжеж, — ласо облизнувшись, констатував він, — твоя Коломба перестаралася. От недбайлива в тебе покоївка! Прямо як Маріо д'Обіак, один з моїх пажів. Він би з нею знайшов спільну мову, шкода тільки, що вона старша за нього... А втім, що це я таке верзу! Займімося краще твоїми підв'язками. Ану, притримай свої спідниці, любонько.

— Навіть так! — обурилася присоромлена Бланка. — Я ще маю тримати їх, поки ти... ти...

— У мене лише дві руки, сонечко, — спокійно зауважив Філіп. — І якщо ти відмовишся допомогти, мені не залишиться нічого іншого, окрім пірнути тобі під спідниці. Я, звісно, тільки й мрію про це, та все ж... То ти притримаєш чи як?

З важким зітханням Бланка скорилася. А коли Філіп зняв з її ніг підв'язки і відкотив донизу панчохи, вона не втрималася й полегшено зітхнула.

— Так, одне діло зроблене. А зараз ми промасажуємо твої затерплі ніжки, — і Філіп глибше запустив обидві руки їй під спідниці.

Бланка перелякано зойкнула і затремтіла від збудження.

— Що ти робиш, Філіпе?!

— Масажую твої ноги, — відповів він, стогнучи від задоволення.

— Це... це вже не ноги, Філіпе... Хіба ти не бачиш?...

— В тім-то й річ, що не бачу. Підніми свої спіднички, щоб я бачив... Отак... Ще трохи... ще... і ще зовсім трішечки... Ну ж бо!

— Негідник! — схлипнула Бланка і повністю задерла спідниці. — Ось, отримуй! Подався, чудовиську!

Вона вся палала від сорому і водночас відчувала якусь болісну насолоду, демонструючи перед Філіпом свою наготу.

Філіп облизнув свої враз пересохлі губи і заходився ніжно масажувати... ні, пестити її стрункі ніжки, забираючись все вище і вище.

— Філіпе... що... о-ох!.. Що ти робиш?... Припини...

— Але ж тобі це подобається. Тобі це приємно, правда? Тобі дуже приємно, так? Ну, признайся!

Замість відповіді Бланка застогнала і поточилася, втрачаючи рівновагу.

Філіп швидко встав з колін. Обхопивши однією рукою її талію, він притиснув Бланку до себе і провів долонею по її шовковистому каштановому волоссю.

— Ти така чудова, любонько! Ти вся чудова — з ніг до голови. І я люблю тебе всю. Всю, всю, всю!..

Бланка ще міцніше пригорнулася до Філіпа і підняла до нього лице. Її уста мимохіть потяглися до його вуст.

— Зараз я збожеволію, — у відчаї прошептала вона. — Ти мене зваблюєш...

Філіп легенько торкнувся язиком її губ, потім поцілував її носик.

— Признайся, любонько, ти кохаєш мене? Скажи, що хочеш мене.

Бланка закинула голову і спрямувала свій погляд угору.

— Так! — закричала вона, ніби волаючи до небес. — Так, чудовиську, я хочу тебе! Ти навіть не уявляєш собі, як я тебе хочу!

Філіп весь просяяв.

— Бланко, ти надзвичайна дівчина! — захоплено повідомив він і повалив її на траву.

— Філіпе! — пролопотіла вона, звиваючись. — Що ти робиш?...

— Як це що? — здивувався Філіп. — Я роблю саме те, що ти хочеш. — Він сповз до її ніг і став цілувати їх. — Ой!.. Що це з тобою? — Філіп підвів голову і спантеличено поглянув на неї. — Ти трохи не розбила мені носа.

Бланка сіла на траву і обсмикнула спідниці.

— Ти, звісно, пробач, Філіп, але так нічого не вийде, — рішуче заявила вона. — Тут не місце для... для цього.

— Але чому?

— Нас можуть побачити.

— Хто? Пташки?

— Ні, люди. Ця стежина веде до садиби лісника. А раптом хтось тут їхатиме, коли... коли ми...

— А то біда! Нехай бачать нас. Нехай заздять мені... і тобі також.

Бланка зітхнула:

— Який ти безсоромний, Філіпе!

— Такий вже я є, — погодився він і нетерпляче потягнувся до неї. — Йди до мене, сонечко.

— Ні, — сказала Бланка, відсовуючись від нього. — Тільки не тут.

— А де?

— В замку.

— В замку? Ти мене вбиваєш, рідненька! Поки ми доберемося до замку, я помру від нетерпіння, і моя смерть буде на твоїй совісті. Їдьмо ліпше до садиби лісника. Сподіваюся, там знайдеться місце і для нас...

— Але до садиби ще далеко, — заперечила Бланка. — Щонайменше година їзди. І це якщо не баритися...

— От бачиш!

— Зате замок осьдечки поруч, — швидко додала вона. — Адже ми переважно блукали околицями. Найпізніше за чверть години ми вже будемо на місці.

— А ти не заблукаєш?

— Про це не турбуйся. Я добре пам'ятаю цю стежину ще з минулих відвідин Кастель-Бланко, вона веде прямо до замку.

— А ти не передумаєш?

— Про це також не турбуйся. — Бланка підсунулася до Філіпа і поклала голову йому на плече. — Тепер вже я тебе не відпущу. Тепер нарікай на себе, любий, так просто ти мене не позбудешся. Надто довго я чекала на цей день...

Весь шлях до замку вони подолали майже без розмов. Дорогою Бланка знай змахувала з вій сльози. Філіп удавав, що не помічає цього, не наважуючись спитати в неї, чому вона плаче.

Розділ XLIX

На вправного ловця звір сам біжить

Присутність поруч з Рікардом Іверо його сестри Гелени Ернан врахував заздалегідь і мав намір позбутися її за допомогою Гастона д'Альбре, а от Марія Арагонська й Адель де Монтальбан ніяк не узгоджувалися з його планами. Проте не можна сказати, що ця обставина дуже засмутила Шатоф'єра. Він лише передбачав певні ускладнення в зв'язку з необхідністю звільнитися від цих двох дам і вже встиг продумати кілька варіантів своїх подальших дій.

Однак всі побоювання Ернана виявилися марними, і ніяких додаткових заходів вживати йому не довелося. Щойно він разом з Симоном приєднався до товариства, Марія Арагонська, обурено пирхнувши, демонстративно відійшла від гурту.

— Що сталося, кузино? — спитала в неї Гелена, притримуючи коня. — Ви покидаєте нас?

— Так, — відповіла Марія і кинула на Симона презирливий погляд.

— Чому?

— Я вже втомилася. І взагалі, даремно я вибралася на цю прогулянку. Нудно, нецікаво... Повернуся краще до чоловіка.

Бачачи, що рішення Марії остаточне, Гелена підійшла до неї.

— Що ж, гаразд. Я, признатися, теж не в захваті від прогулянки і з задоволенням повернуся в замок... Адель, — звернулася вона до молоденької графині де Монтальбан, — ви з нами?

Графиня крадькома зиркнула на Симона, трохи зашарілася і заперечно похитала головою.

Гелена розсміялася:

— Ну, як хочете, дороженька, як хочете. Воля ваша. — Вона пришпорила коня. — До побачення, панове. Пригляньте за моїм братом, добре? Йому треба гарненько розвіятися після вчорашнього.

— Неодмінно, пані, — пообіцяв їй Ернан. — Ми всі наглядатимемо за ним.

Марія Арагонська, не зронивши ні слова, хльоснула батогом по крупу свого коня і поїхала вслід за Геленою.

Коли обидві дівчини зникли за деревами, Гастон спантеличено запитав у Симона:

— Признайся, хлопче, чим ти так накапостив пані Марії, що вона сахається від тебе, мов чорт від ладану?

— Нічого я їй не зробив, — розгублено відповів Бігор, почервонівши, як варений рак. — Зовсім нічого.

— Він лише спробував позалицятися до неї, — пояснив Ернан. — Гм... Про подробиці я делікатно умовчу.

Д'Альбре осміхнувся:

— І що він у ній знайшов, оце вже не збагну! Занадто худорлява, ноги як тростинки, груди ледь помітні, та й лицем не дуже вдалася. Важко повірити, що Ізабелла Юлія — її рідна сестра.

— Замовкни, Гастоне! — різко промовив Ернан. — Не забувай, що з нами дама.

Адель де Монтальбан нагородила Шатоф'єра чарівною усмішкою. Як і більшість жінок, вона досі перебувала під сильним враженням від Ернанового виступу на турнірі і була трохи закохана в нього.

— Пан д'Альбре дуже помиляється, — сказала графиня. — Він судить лише по зовнішності, а тим часом кузина Марія чудова людина, душевна і чуйна жінка, гарна подруга. Вона погордлива, але не зарозуміла, не чваниться і не дивиться на всіх згори, як її пихата сестра. І до вашого відома, сам Кра... ваш кузен Аквітанський свого часу упав за нею.

— Он як! — Гастон схилив голову, на знак визнання своєї неправоти. — Тоді я беру назад усі свої слова і смиренно прошу у вас пробачення. Мій кузен Філіп для мене незаперечний авторитет, і, на моє переконання, дами, що привертають його увагу, гідні всіякого захоплення. Тепер я схиляюся перед пані Марією Юлією з її худенькими ногами і дівочими грудьми. А від її мале-е-есенького носика я геть божеволію.

Гастон відверто провокував графиню на сварку, сподіваючись, що вона образиться і залишить їхнє товариство. Та сімнадцятирічна Адель де Монтальбан виявилася міцним горішком, і її нітрохи не покорило від Гастонових грубощів. До того ж вона, вочевидь, твердо вирішила триматися біля Симона.

— Але ж ви й блазень, пане д'Альбре, — спокійно відповіла Адель. — І до речі, про ноги. У кузини Гелени, щоб ви знали, завузькі стегна, та й груди невеликі. Втім, я не заперечую: личко в неї гарненьке, і взагалі вона писана красуня. Але характер у неї такий жажливий, що не доведе Господь.

— Ось, маєш, друже! — злорадно сказав Ернан. — Сам напросився... Ну, то що? Ми поїдемо куди-небудь чи так і тупцюватимемо на одному місці?

— А куди ти пропонуєш їхати? — запитав Симон з такою награною байдужістю в голосі, що Адель де Монтальбан здивовано поглянула на нього, запідозривши щось неладне.

— В годині їзди звідси, — швидко заговорив Ернан, щоб чимшвидше зам'яти виниклу незручність, — якщо мене, звісно, вірно інформували, розташована садиба тутешнього лісника.

— Вас вірно інформували, графе, — меланхолійно озвався Рікард Іверо, що досі мовчки слухав їхню розмову. — Але не зовсім точно. За годину *швидкої* їзди — це вже інша річ. А коли їхати без поспіху, та ще й з дамою, то весь шлях відбере добрих дві години.

— Ой, облиште, кузене! — образилася Адель. — За ко-

го ви мене маєте, за якусь пестуху? Та я в своєму дамському сидлі їжджу не гірше, ніж ваша сестра в чоловічому. Коли хочете, можемо позмагатися.

— І тоді ви спітнієте, — зробив чергову спробу віднайти її Гастон. — А жінкам не годиться потіти... Крім як у ліжку з чоловіком, певна річ.

— Ця моя особиста справа, коли мені пітніти, де, як і з ким, — огризнулася юна графиня. — І вже напевно не з вами. — Вона демонстративно повернулася до нього спиною і продовжила, звертаючись нібито до Ернана, але насправді її слова були адресовані Симонові: — Кузина Марґарита розповідала, що поблизу садиби лісника протікає глибокий струмок, де можна скупатися... Це стосовно впривання, про яке так доречно згадав пан д'Альбре. Потім, у будинку лісника є кілька спальних кімнат, де можна відпочити після швидкої їзди, — вона вистрілила своїми жвавими очима в Симона. — За словами кухини, там є всі умови, щоб залишитися навіть на ніч.

„От безсоромниця!“ — роздратовано подумав Гастон і відкрив був рота для чергового дошкульного зауваження, проте Ернан випередив його.

— Друзі, — промовив він з виглядом покайного грішника. — Я мушу де в чому вам зізнатися.

— В чому ж? — поцікавилася Адель де Монтальбан.

— Ще вранці я відіслав свого слугу до лісника, щоб він відвіз туди дюжину пляшок найкращого вина, яке я зміг знайти в льохах Кастель-Бланко. Я гадав, що прогулянка почнеться значно раніше, і хотів влаштувати там привал на обід, але оскільки...

— Як чудово! — перебила його графиня, заплескавши в долоні. — Замість обіду, ми можемо влаштувати там привал на ніч. Я дуже хочу скупатися в тому струмку — його так розхвалювала Марґарита! Що на це скажете, кузене?

Рікард заперечно похитав головою:

— Ви собі їдьте, а я залишаюся.

— Але чому? Вино там є, їжа, думаю, знайдеться. Є де

спати...

— І є з ким спати, — уїдливо вставив д'Альбре. — Правда, Симоне?

Адель спрямувала на нього спопеляючий погляд.

— Якщо ви хочете збентежити мене, то марно стараетесь, — крижаним тоном промовила вона. — Можливо, в Гасконі цього не знають, але тут всім відомо, що мій чоловік вже давно безсилий як мужчина. Він одружився зі мною лише для того, щоб його графство не потрапило до рук мого безпутного брата. Найближчим часом я маю намір виконати нашу домовленість і народити йому спадкоємця. І я не бачу, чим поганий ваш зять як батько моєї майбутньої дитини... Ви вже даруйте за таку відвертість, панове.

— Прикра відвертість, — розгублено пробурмотів Гастон.

— І ще одне, пане д'Альбре, — додала Адель. — У мене склалося враження, що вам просто не терпиться позбутися мене. Можливо, я помиляюся, і це лише гра моєї уяви, але ваша зухвала поведінка змушує мене припустити, що моя присутність у вашому товаристві чимось не влаштовує вас.

— Ви помиляєтеся, пані, — поспішив втрутитися Ернан, бачачи, що їхня суперечка загрожує зруйнувати всі його плани. — Повірте, ми дуже потішені тим, що внучка великої королеви Хуани Арагонської віддала перевагу саме нашій компанії. А що ж до мого друга, графа д'Альбре, то я всіляко перепрошую вас за його нетактовність і невихованість. Будьте до нього поблажливі, зважте на те, що зараз він у злому гуморі. Ви ж самі бачили, як пані Гелена позбавила його свого товариства, навіть не попросившись з ним.

— Он воно що! — розсміялася графиня. — А я якось не звернула на це увагу. Авжеж, пане д'Альбре, вас справді можна зрозуміти. Щиро вам співчуваю.

Гастонові вистачило розсудливості й витримки не огризатися.

— От і добренько, — підсумував Ернан. — Як я розумію, всі, крім пана Іверо, згодні заночувати в садибі лісника... Хвилечку! — З удаваним подивом він озирнувся навсібіч. — А де ж запропастився наш провідник? Друзі, ви не бачили, куди завівся цей негідник?

— Здається, він поїхав услід за кузинами Марією та Геленою, — промовила Адель де Монтальбан. — Точно! Саме так і було.

— Отакої! — похитав головою Ернан. Він, звісно, не став говорити, що сам наказав провідникові негайно зникнути, тицьнувши йому в руку для більшої переконливості пару срібних монет. — Що ж нам робити? Адже без пана віконта ми запросто заблукаємо в цьому лісі.

— Кузене, — звернулася графиня до Рікарда, який, похнюпившись, сидів на коні і думав про щось своє. — Невже ви кинете нас напризволяще?

— Ні, чому ж, — похмуро озвався він. — Я проведу вас до замку.

— Ну-у! — розчаровано протягла Адель.

— А там покажу стежину, що веде до садиби.

— І ми потрапимо туди якраз до заходу сонця, — констатував Ернан.

— А тоді вже похолодає, і я не зможу скупатися в струмку, — додала Адель. — Будь ласка, Рікарде, не впирайтеся. Прошу вас. *Я* вас прошу, — останні слова вона проворкувала і сліпуче всміхнулася йому. — Чому ви такий похмурий, кузене? Перестаньте, врешті, супитися.

— І справді, — підтримав її Гастон. — Ваша сестра, віконте, просила подбати про вас, прослідкувати, щоб ви розвіялися. Що ж ми скажемо їй, коли ви повернетесь з прогулянки отакий — мов у воду опущений?

— Вам не зашкодив би келих вина, — зауважив Ернан. — Це у вас з похмілля.

На згадку про вино Рікард весь здригнувся і водночас мимоволі облизнув пересохлі губи.

— Я вчора добряче напився...

— Тим більше вам треба похмелитися, — наполягав

Шатоф'єр. — Це має допомогти, адже подібне лікують подібним. У вас такий понурий, пригнічений вигляд... Вам просто необхідно випити!

Рікард видимо завагався.

— Власне, я б не відмовився від келиха вина, але...

— Але що?

— Випити можна і в замку. Я... я мушу повертатися.

— Прямо зараз?

— Ну... Ні, трохи пізніше. До ночі.

— Ага! — зі змовницьким виглядом закивав Ернан. — Зрозуміло! У вас побачення, так?

— Ну... Загалом, так... У певному сенсі...

— Але ж до настання ночі ще багацько часу. Якщо ми не баритимемося, то будемо в садибі десь на початку шостої, не пізніше. Там зробимо привал, перекусимо, вип'ємо, трохи відпочинемо, а до дев'ятої години повернемося в Кастель-Бланко... Не всі, звичайно, — він швидко поглянув на графиню де Монтальбан. — Хто захоче, може скупатися й заночувати в лісниковім будинку. А я — так тому й бути! — поїду разом з вами. Це вас влаштовує, пане віконте?

— Я таки справді не проти напитися, — нерішуче промимрив Рікард. — Сьогодні в мене... в мене паскудний настрій.

— Ну, кузене! — підбадьорила його Адель. — Погоджуйтеся.

— Гаразд, — зітхнув Рікард. — Я згоден.

А в його голові блискавкою промайнула думка: якщо він добряче нап'ється і не зможе сісти на коня, щоб вчасно повернутися до замку, то...

Рікард пустив коня чвалом, наскільки це дозволяла йому лісиста місцевість. Четверо його супутників мчали слідом за ним, не відстаючи. Адель де Монтальбан справлялася зі своїм скакуном нітрохи не гірше за хлопців. Її слова про те, що у верховій їзді вона ні в чому не поступається чоловікам, виявилися не пустими хвастощами.

Приблизно в той же час, коли Філіп розбирався з Бланчиними підв'язками, п'ятеро наших молодих людей виїхали на вершину пагорба і побачили в двохстах кроках перед собою охайний двоповерховий будинок посеред великого двора, обгородженого високим частоколом. З протилежного боку садиби, біля самої огорожі, блакитною стрічкою звивався широкий струмок.

— Ого! — здивовано вигукнув Симон. — А в лісника губа не з лопуцька — такий домисько собі збудував! У нього, мабуть, ціла зграя діточок.

— Аж ніяк, — мляво заперечив Рікард. — Років двадцять тому, коли ще не був до кінця розбудований Кастель-Бланко, цей особняк послуговував за мисливську резиденцію Рікардові Наварському, батькові графа Біскайського. А лісник тут новий, у нього немає ні дружини, ні дітей. Сам він родом з Франції...

— Он як! — перебив його Ернан. — Отже, раніше Кастель-Бланко належав графові Біскайському?

— Так. Вісім років тому король відібрав у Александра цей замок разом з мисливськими угіддями і подарував його Марґариті на її десятиріччя.

— Зрозуміло...

— І лісник живе один у такому великому будинку? — запитала графиня де Монтальбан. — А як же лісові розбійники?

— Розбійницьких банд тут немає, — відповів Рікард. — Околиці замка надійно охороняються, а проте цю садибу регулярно грабують — правда, все місцеві селяни, і то по дрібницях, щоб не дуже злити Марґариту.

Ернан слухав його роз'яснення і дивувався, з якою ніжністю і з яким благоговійним трепетом Рікард промовляє ім'я жінки, яку сьогодні вночі збирається вбити.

„Хто б міг подумати,“ — скрушно міркував він, — „що можна вбивати не лише з ненависті, а й з любові! Воістину, шляхи Господні незбагненні... Втім, шляхи Сатани також...“

У випадку сентиментальності Еرنанові дуже закор-

тіло послати до дідька всі політичні міркування, негайно розшукати Маргариту, розповісти їй все, і нехай вона сама вирішує, як обійтися з Рікардом. Проте він швидко подолав свою хвилинну слабкість. Зрештою, Філіп його друг і государ, Філіпові інтереси — його інтереси, і служити йому — його щонайперший обов'язок...

Тим часом вони вїхали в двір і наблизилися до стайні, біля розкритих воріт якої їх зустрічав Ернанів слуга Жакомо.

— *Ті люди* вже тут, монсеньйоре, — повідомив він, шанобливим поклоном вітаючи прибулих.

— Які люди? — здивовано запитала Адель.

— Так, Жакомо, що за люди? — Ернан крадькома підморгнув слугі, даючи йому наздогад, що дама не посвячена в їхні плани. — І де, до речі, господар садиби?

— Він саме пішов за хмизом, — сказав чисту правду Жакомо, а далі став імпровізувати, приправляючи правду вигадкою: — Тут неподалік спіймали злочинця, і з Сангоси прибули люди, щоб на місці допитати його.

Адель охнула:

— Злочинець? Боже мій!.. Віконте, допоможіть мені. — Спершись на Симонове плече, вона спішилася. — А де ці... *ці люди*?

— У підвалі, пані.

— Вони к-катують його? Але чому нічого не чути...

— Його ще не допитували, пані. А коли почнуть катувати, криків ви все одно не почуєте. Під будинком не підвал, а справжній склеп. Свого часу Рікард Наварський, наступник престолу, влаштував там справдешню катівню, де потай мордував схоплених ворогів і своїх слуг, запідозрених у зраді. Страшний був тип, батько нинішнього графа Біскайського, маю вам сказати, пані. Справжній звір був він. Там, у тій камері, я такі інструменти бачив!..

Графиня здригнулася і притислася до Симона.

— Дуже цікаво, — сказав Ернан. — А як ти думаєш, Жакомо, *ці люди* не заперечуватимуть, якщо ми спустимося до них, щоб поглянути на злочинця?

— Гадаю, що ні, монсенйоре.

— Тільки без мене! — Адель гидливо поморщила ніс. — Ненавиджу злочинців, вони такі противні!.. Краще я піду купатися, поки ще не похолодало. Ви зі мною, віконтє?

Симон запитливо поглянув на Ернана. Той усміхнувся йому одними лише кутками губ і ствердно кивнув. Симон зрозумів, що йому випало найприємніше з можливих завдань — відволікати увагу графині.

— Так, Адель. Звичайно, я піду з вами.

— А може, скупаємося разом? — запитала вона, вже прямуючи разом з ним до невеликої хвіртки, що виходила до струмка.

Гастон дивився їм услід, посміхаючись.

— Наш Симон розгулявся, — прокоментував він. — Сподіваюсь, бодай одну добру справу він зробить... вірніше, не справу, а майбутнього графа де Монтальбан. І в мене з'явиться ще один племінник — син чоловіка моєї сестри.

— Але ж ти цинік, друже, — похитав головою Ернан. Він зачекав, поки хвіртка за Симоном та Аделею зачинилася, і звернувся до Рікарда, готовий у разі відмови миттю згребти його в оберемок і затиснути йому рота: — Ну то що, пане віконтє, сходимо поглянемо на злочинця?

Рікард понуро кивнув:

— А чом би й не поглянути? Я ж також... От тільки випити б...

— Жакомо зараз все приготує, — заспокоїв його Ернан. — А поки ходімо, панове, поглянемо на злочинця.

За кілька хвилин по тому, як молоді люди звернули за ріг будинку, де знаходився вхід до підвалу, біля воріт огорожі з'явився чоловік років шістдесяти з оберемком хмизу в руках. Жакомо швидким кроком попрямував до нього.

— Злочинця вже привезли, господарю, — сказав він.

— Так, я бачив, — промовив лісник з сильним шампанським акцентом. — Даруй мені, друже, що не поспі-

шив привітати сеньйорів. Мені не хотілося зустрічатися з лиходієм.

— Та нічого, нічого. Все гаразд, господарю.

Лісник важко зітхнув:

— Ох, не подобаються мені ці справи, вельми не до вподоби. Боюся, перепаде мені від пані, що я без її дозволу...

— Не переживай, господарю, пані ще подякує тобі. Адже папір у тебе є — то чого ж тобі боятися?

— Папір-то є, — пробурчав лісник. — Та що я з тим папірцем робитиму?

— Покажеш її пані, коли вона вимагатиме. Зрозумій врешті, що ти робиш їй велику послугу.

— Це я розумію...

— От і добренько, — осміхнувся Жакомо, копіюючи Шатоф'єра. — До речі, господарю. Разом з нами приїхав пан з дружиною, зараз вони купаються в струмку, а коли повернуться, будь такий ласкавий, нагодуй їх, почастуй тим вином, що я привіз, і приготуй їм постіль. Можливо, вони захочуть відпочити, а то й залишаться переночувати.

— О, з цим жодних проблем, — запевнив його лісник. — Про пана з дружиною я подбаю вельми охоче. Мені приємно буде послужити гостям, що не мають ніяких моторошних справ.

— Їм ти скажеш, що ми взяли вино й вирушили прогулятися пішки в лісі. Що ми приїхали зі злочинцем, вони не знають, і не кажи їм нічого.

— Добре, добре...

— А коли хтось сюди навідається, ти ні про що не знаєш.

— Ну, звичайно, звичайно...

— А також доглянь за нашими конями, — додав Жакомо і попрямував до рогу будинку.

А тим часом троє молодих людей увійшли в віддалене приміщення підвалу, яке до остраху нагадувало най-

справжнісіньку катівню.

У приміщенні перебувало четверо людей. Один з них був Гоше, Філіпів слуга; він сидів за старезним столом, навпроти одягненої в чорне людини років тридцяти. На столі стояла почата пляшка вина, три запалені свічки в свічнику, а також повна чорнильниця. Перед людиною в чорному лежало кілька аркушів чистого пергаменту і півдюжини нових, зачищених пір'їв.

У протилежному кутку приміщення, біля жаровні з жевріючим вугіллям, клопоталися двоє роздягнених до пояса здорованів; вони розкладали на підлозі моторошні на вигляд інструменти, про призначення яких було легко здогадатися.

При появі сеньйорів усі четверо присутніх у приміщенні схопилися на ноги і шанобливо вклонилися.

— Ваша світлосте, — сказав Гоше Шатоф'єрові. — Оце ті самі люди, що їх ми чекали: молодший секретар управи міста Сангоси метр Ліворес, а також майстер міський кат з підручним.

— Молодчина, Гоше, — схвально промовив Ернан. — Ти чудовий слуга.

— А де ж злочинець? — запитав Рікард, тривожно озираючись довкола.

— Ну, раз ви вже прийшли, панове, — відповів секретар, — то і його незабаром мають привести.

З цими словами він запитливо поглянув на Ернана, але той вдав, що не зрозумів його погляду.

— А ви не скажете, — допитувався Рікард, — в чому полягає його злочин?

— Хіба ви не знаєте? — щиро здивувався метр Ліворес. — А втім, я теж дізнався про це лише після приїзду сюди. До вашого відома, пане, ми маємо допитувати злочинця, звинуваченого в замахові на життя її високості Маргарити Наварської.

— О, Боже! — здригнувся Рікард. — Як же так!.. Господи помилуй!.. Хто?... Хто?...

— І цей злочинець, — незворушно продовжував секретар, навіть не підозрюючи, як він розважає цим Шатоф'єра. — Уявіть собі, цей злочинець — не хто інший, як сам пан віконт Іверо.

Розділ L

у якому Тибальд мириться
з Марґаритою і зустрічається
зі старим знайомим

Десь за годину по тому, як Тибальд і Марґарита залишилися удвох, стосунки між ними значно поліпшилися. Спочатку вони, на вимогу принцеси, щодуху гнали копей, утікаючи від збентеженої Бланки і готового до рішучих дій Філіпа. Згодом, сповільнивши крок, Марґарита ще трохи покомизилася, та зрештою перепросила Тибальда за вчорашні злі дотепи, виправдовуючись тим, що сказані вони були сп'яну і не всерйоз. У перше Тибальд охоче повірив — ще б пак! — але в щирості другого твердження він дозволив собі засумніватися, про що так прямо і сказав їй.

Замість далі виправдовуватися, Марґарита вдалася до вірнішого способу переконати свого співрозмовника, що він несправедливий до неї, — вона почала декламувати ту злощасну епічну поему, що послужила причиною їх сварки.

Тибальд весь просяяв. Його роман у віршах „Вірний Роланд“ вже тоді здобув собі гучну славу, але той факт, що Марґарита знала його напам'ять, полестив йому більше, ніж усі захоплені відгуки і похвали разом взяті. Коли за чверть години Марґарита втомилася і голос її трохи охрип, Тибальд відразу ж перехопив у неї ініціативу і був у захваті від того, з якою непідробною цікавістю вона його слухає.

Так вони і їхали, натхненно оповідаючи одно одному про пригоди закоханого і трохи шаленого маркґрафа

Бретонського, вірного паладина франкського імператора Карла Великого. Марґарита перша схаменулася і зайшла-ся дзвінким сміхом:

— Ні, це неймовірно, графе! Що ми з вами робимо?

— Наскільки я розумію, декламуємо мого „Роланда“.

— Слава Богу, що не „Отче наш“.

— В якому сенсі?

— Ви що, не знаєте це прислів'я: „Жінка сам на сам з чоловіком...“

— Ага, пригадав! „Не читає „Отче наш“...“

— Атож. Ось вже сонце сідає, а ми все... Та що й казати! Б'юся об заклад, що кузен Красунчик і в гадці не має читати Бланці свої рондо.

Тибальд усміхнувся:

— Ваш заклад я не приймаю, принцесо. Бо напевно програю.

— Бідолашний Монтіні! — зітхнула Марґарита. — Даремно він поїхав до Рима.

— Це ви про кого?

— Про Бланчиного коханця... вже про її колишнього коханця. Мабуть, зараз він божеволіє.

— Він її дуже любить?

— Точнісінько, як ваш Роланд. Був собі гарний хлопець, у міру розбещений, у міру порядний, але зустрів на своєму шляху Бланку — і все, загинув.

Тибальд знов усміхнувся.

— Бачу, тут у вас всі дами запеклі серцеїдки, — з іронією зауважив він.

— Можливо, — знизала плечима Марґарита. — Проте Бланки це не стосується. Вона в нас біла ворона — скромна, сором'язлива, справжня святенниця.

— Але ж дивне в неї святенництво!

— Це ви до чого?

— А до того, що її святенництво ніскільки не заважало їй мати коханця.

— І не лише мати, — додала Марґарита. — Але й боляче кусати його в ліжку.

Тибальд спохмурнів:

— Посоромтеся, принцесо! Пані Бланка має всі підстави ображатися на вас. Вона цілком слушно дорікала вам за те, що ви видаєте її секрети. Хіба можна так — переповідати іншим все, що вона довірила вам як таємницю.

— А от і помиляєтеся. Передусім, нічого такого Бланка мені не розповідала.

— Значить, її коханець розповів.

— І зовсім не її коханець, а мій... мій кузен Іверо. Якось під час купання він помітив на плечі Монтіні добрячий синяк від укусу — ну, і розповів про це мені. Отож ніяких секретів я не видаю. Чи, може, ви вважаєте інакше?

Тибальд гордо промовчав.

— Що таке, графе? — запитала Марґарита. — Коли вам не до вподоби, що деякі жінки кусаються в ліжку, так і скажіть... Гм... Про всяк випадок... Чому ви мовчите?

— Я думаю над тим, як це назвати.

— Що саме?

— Ваше базікання.

— І як ви його розцінюєте?

— Як копання в брудній білизні.

— Та ну! Ви такий соромливий, пане Тибальде!

— Ви перебільшуєте, пані Марґарито. Сором'язливість не є моєю визначною рисою. А проте я вважаю, що для будь-якої відвертості існує певна межа, переступати яку неприпустимо — бо тоді ця відвертість стає банальною вульгарністю.

— Так ви, схоже, зспівалися з Красунчиком, — незадоволено промовила принцеса. — Тижні три тому, перед тим як уперше лягти зі мною в ліжку, він...

— Замовкніть! — раптом гримнув Тибальд, обличчя його побуряковіло. — Як вам не соромно!

Марґарита здивовано поглянула на нього:

— В чому річ, графе? Я щось не те сказала?

— От безсоромна! — буркнув Тибальд собі під ніс, але вона розчула його.

— Ага! Виходить, я безсоромна! Та ви просто ревнуєте мене.

— Ну, припустімо... Так, я ревную.

— І за яким правом?

— За правом людини, що кохає вас, — відповів Тибальд, палко дивлячись на неї.

— Авжеж, зовсім забула! У кожному своєму листі ви невтомно торочите: прекрасна, божественна, дорогоцінна — і так далі в тому ж дусі. А в „Пісні про Марґариту“, яку я отримала минулого року, ви взагалі стверджуєте, що сонце для вас сходить на південному заході, з-за Піренейв. Ви що, справді плутаєте сторони світу?

— Не кепкуйте, Марґарито. Ви ж чудово розумієте, що це була поетична алегорія.

— Що, однак, не завадило вам написати мені цього літа, що ви відбуваєте на свій особистий схід, щоб знову побачити своє сонечко ясне.

— І знову ж я висловився фігурально. Я...

— Ну, і як вам ваше сонечко? — не вгавала Марґарита. — Скажіть відверто, ви не були розчаровані?

— Навпаки. Воно стало ще яскравішим, ще сліпучішим. Воно спалює моє серце дотла.

— Але ви ще не запропонували цьому сонечку свою мужню руку і своє палаюче серце.

— А я вже пропонував. Минулого року. Сонечко ясне пам'ятає, що воно відповіло?

Опустивши очі, Марґарита промовчала. Щоки її зашарилися.

— Ви надіслали мені, — після короткої паузи продовжував Тибальд, — здоровенні гіллясті оленячі роги, щоб — як було сказано в супровідному листі — трохи втішити мене, оскільки справжні, чоловічі, наставити мені відмовляється. Було таке? Відповідайте!

— Так, — розгублено підтвердила вона. — Так я і зробила.

— Це був не дуже дотепний жарт. Але ущипливий. — Тибальд пришпорив коня. — У моїй мисливській колекції

вистачає оленьчих голів з рогами, — кинув він вже через плече, — і мені ні до чого ще одна пара, навіть подарована вами.

Маргарита також прискорила алюр свого коня і порівнялася з Тибальдом.

— Не беріть це близько до серця, графе, — сказала вона. — Я визнаю, що тоді переборщила, мені дуже соромно і... і годі про це. Поговорімо краще про щось інше.

— І про що?

— Наприклад, про нашу закохану парочку, про Бланку та Красунчика.

— Пані! Ви знову...

— Та ні, ні! Жодного слова про укуси й інші пікантні штучки. Поговорімо про романтичний бік їхніх стосунків.

— Романтичний? — скептично перепитав Тибальд.

— Ну, звісно! Бланка вкрай романтична особа, та й Красунчик не в тім'я битий. А позаяк я дуже полюблю ритися в брудній білизні, то охоче подивилася б, як вони кохаються на лоні природи. Тим більше, що білизна у них завжди чиста, вони жахливі чистуни, і якби я надумалася ритися...

— Принцесо! — обурено вигукнув Тибальд. — Припиніть...

— Е ні, графе, це ви припиніть корчити з себе святенника, — огризнулася Маргарита. — Лицемір нещасний! Можна подумати, що я не читала ваші „Історії старої звідниці“, в яких ви безсовісно наслідуете Боккаччо.

Тибальд почервонів.

— Це... знаєте... — присоромлено промимрив він. — У кожного є свої гріхи молодості. Десять років тому — тоді мені було шістнадцять, — і я...

— Тоді ви щойно втратили невинність і відразу ж уявили себе великим серцеїдом та неперевершеним знавцем жінок. Я вгадала?

— Власне... власне, так.

— То чому б вам не переписати ці історії з урахуванням накопиченого досвіду. І додати до них новелу про

Красунчика з Бланкою — якщо хочете, її ми напишемо разом.

Тибальд пильно поглянув на неї:

— Ви це серйозно?

— Цілком.

— Але в такому разі в нас вийде не новела, а поема.

— Тим краще. І якою ж мовою ми її писатимемо — галльською чи французькою? Але попереджаю: французьку я знаю кепсько.

Тибальд гмикнув:

— А хіба є взагалі така мова?

— А хіба ні? — здивувалася Маргарита.

— Певна річ, що немає. Та мова, яку ви називаєте французькою, насправді франсійська — нею розмовляє Іль-де-Франс, Турень та Блуа; а моя рідна — шампанська. В різних областях Франції, якщо Францією вважати також і Бретань, Нормандію, Фландрію, Лотарінгію та Бургундію, розмовляють кількома різними мовами — анжуйською, пуатвінською, бургундською, бретонською, пікадійською, нормандською, валлонською, лотарінжською, фламандською...

— Ой! — з удаваним переляком вигукнула Маргарита. — Досить, припиніть! У мене вже голова обертом іде. Боюся, ви мене хибно зрозуміли, графе. Кажучи про французьку, я мала на увазі мову знаті, духовенства, зрештою, просто освічених людей.

— Цебто франсійську?

— Так.

Тибальд знову гмикнув:

— Як не прикро про це говорити, але франсійська явно не дотягує до рівня загальнофранцузької мови.

— А яка з перерахованих вами дотягує?

— Ніяка.

— Оце так-так! — похитала головою Маргарита. — І що ж з вами, бідолашніми французами, буде?

— Зрозуміло що. Рано чи пізно всі французи стануть галлами.

Марґарита здивовано підвела брови:

— Ви теж так думаєте?

— А чому „теж“?

— Бо так само вважає Красунчик. На його думку, Франція та Галлія мають бути і неодмінно стануть єдиною державою — як це було колись у давнину.

Тибальд кивнув:

— Цілком і повністю згоден з ним. І не так важливо, як називатиметься ця об'єднана держава — Великою Францією чи Великою Галлією, хто виграє об'єднувальні змагання — Париж чи Тулуза...

— А ви як думаєте?

— Гадаю, Париж програє. Галлам дуже пощастило, що понад триста років у новий час вони перебували під владою Риму.

— Пощастило, кажете?

— Як це не парадоксально, але це факт. Не кажучи уже про позитивний культурний вплив Італії, жорстка, централізована влада римської корони примусила галлів згуртуватися в боротьбі проти чужоземного панування. За три з половиною сторіччя перебування в складі Римської Імперії вони стали єдиним народом навіть у більшій мірі, ніж самі італійці. Вся галльська знать розмовляє однією мовою — ланґедокською чи, якщо хочете, галльською, а відмінності між діалектами простолюдю далеко не такі значні, як у Франції. Єдино, чого бракує Галлії для її успішної експансії на північ, це сильної королівської влади.

— Така незабаром з'явиться, — з зітханням відповіла Марґарита. — Гаразд, облишимо це. Повернімося до наших баранів, то пак до Бланки та Красунчика. І до нашої поеми про них. Ви, до речі, не передумали?

— Якщо ви наполягаєте...

— Я лише пропоную вам свою допомогу, — уточнила принцеса. — У вас багатий чоловічий досвід, у мене — жіночий. Отже, ми будемо писати нашу поему галльською мовою...

— Краще латиною.

— Латиною? Але тоді в нас вийде радше науковий трактат, а не поема. „De amoris natura et de amore in natura.“^{*} Як вам таке?

Замість відповіді Тибальд різко зупинив свого коня.

— Що з вами? — здивовано спитала Маргарита, також зупинившись.

— Неправильно.

— Що?

— Назва.

— Вам не подобається?

— В загальних рисах подобається. Але її слід уточнити.

— А саме?

— „De Margaritae amoris natura et de eicum amore in natura.“^{**}

— Як це розуміти, графе?!

— А отак! — Тибальд спішився, підійшов до Маргарити і простягнув їй руку. — Дозвольте я вам допоможу.

— Що?

— Зійти з коня.

— Навіщо?

— Щоб негайно приступити до роботи над трактатом. Заодно перевіримо — можливо, і у вас негаразд з панчонами.

— Ага! Отже, ви набиваєтеся?

— А як набиваюсь, то що?

Маргарита весело пирхнула і зграбно зіскочила з сідла прямісінько в Тибальдові обійми. Їхні губи зімкнулися в палкому поцілунку.

— А ти добре цілуєшся, — сказала вона, перевівши дихання.

— Ви теж, — поділився своїм враженням Тибальд.

^{*} „Про природу кохання і про кохання на лоні природи“ (лат.).

^{**} „Про природу Маргаритино кохання і про кохання з нею на лоні природи“ (лат.).

— Припини викати! — враз посуворішала Марґарита. — Ось за що я не люблю французів — вони навіть у ліжку кажуть мені „ви“. — Вона занурила пальці в його буйну чуприну. — Просто обожнюю брюнетів!

— Але ж і Красунчик, і Рікард Іверо блондини, — з ревливими нотками в голосі зауважив Тибальд.

— Тим-то мені подобаються брюнети, — сказала Марґарита і знову поцілувала його. — Ну все, ходімо!

— Куди?

— Зараз побачиш. Пішли.

Тримаючи за повід коней, вони піднялися на знайомий нам пагорб, який понад годину тому проминуло товариство під проводом Рікарда Іверо. Марґарита вказала на будинок, біля якого ми вже побували.

— Що це? — запитав Тибальд.

— Садиба лісника.

— Нівроку собі садиба лісника! Це більше схоже на мисливську резиденцію якогось вельможі.

— Так воно раніше й було. Але тепер тут мешкає лісник. І зараз ми відвідаємо його.

— А навіщо?

Марґарита зітхнула і кокетливо покосилася на графа.

— Який ти недотепа, Тибальде! Вже пізно, холодає, невдовзі почне смеркатися, і час для „*amore in natura*“ не дуже вдалий. А так у нас буде дах над головою, і ми зможемо вволю покохатися, незважаючи ні на які примхи погоди.

— То ти згодна? — просяяв Тибальд.

— А як згодна, то що? Думаєш, ми випадково забрели сюди?

— А ні?

— Звісно, ні. Перед від'їздом я сказала комендантові Кастель-Бланко, щоб до вечора мене не чекали. Вже тоді я вирішила провести з тобою ніч у лісниковій садибі. Зараз ми повечеряємо — я дуже голодна! — а потім вкладаємося в ліжечко.

Тепер вже зітхнув Тибальд. Важко зітхнув.

— Що з тобою? — тривожно довідалася принцеса.

— Нічого. Зі мною нічого. А от з тобою...

— І що зі мною? — продовжувала розпитувати вона, зупинившись біля воріт садиби.

— Все-таки дивна ти дівчина, Марґарито. Оце щойно ти сказала „вкладемося в ліжечко“ точно таким тоном, як і „повечеряємо“.

— Це тобі здалося, Тибальде.

— Аж ніяк. Ти холодна, як крижинка, люба.

— Ти також, милий.

— Я?! З чого ти взяла?

— А з того, що якби ти був так шалено закоханий у мене, як стверджуєш, і якби хотів мене так пристрасно й несамовито, як хочеш це показати, то напевно не звернув би ніякої уваги на мій тон.

— Он як?

— Так, так, так! Одна лише моя пропозиція покохатися пролунала б для тебе райською музикою, ти мусив би танцювати на radoщах і...

— І цілувати землю під твоїми ногами, — саркастично додав Тибальд.

— Атож. І не лише землю під моїми ногами, а й мої ноги. І взагалі, всю мене.

— Яка ж ти безсоромна! — захоплено вигукнув він, схопив її в обійми і став покривати її лице жагучими поцілунками.

Але тут Марґарита рвучко відсторонилася від нього.

— Зачекай. До нас, здається, йдуть.

І справді — поки вони сперечалися, з будинку вийшов лісник, з яким ми вже мали нагоду познайомитися, і заквапився назустріч своїм новим гостям.

— Не називай мене Марґаритою, — попередила вона Тибальда. — Для цієї людини я хто завгодно, тільки не принцеса Наварська.

— З якого дива? Це ж твій слуга.

— Він мене ще жодного разу не бачив, але напевно боїться, як геєни вогненної.

— Чому?

— Розумієш, він трохи не при своєму розумі...

— Божевільний лісник? Цього ще бракувало!

— Та не бійся. Кажуть, він добродушний хлопак. У нього лише одна нав'язлива ідея... Цить! Про це мовчок!

Тим часом лісник надійшов до них і шанобливий вклонився. Раптом очі його округлилися від подиву.

— Ваша світлосте! — вигукнув він. — Пане графе!

Тибальд був здивований не менше за нього.

— Овва! Та це ж слуга мого покійного батька!

— Він самий, монсеньйоре, — ще раз уклонився лісник. — Готье мене звати. Ваша світлість ще порятували мене від розбійників, коли я йшов виконувати волю Господню... Ах, даруйте, панове! — заметушився він. — Прошу, проходите до моєї господи. Зараз я потурбуюся про ваших коней, нагодую їх вівсом, напою студеною водою з колодязя...

— То ти знаєш цього чоловіка? — спантеличено запитала Маргарита.

— Знаю, — відповів Тибальд. — Ми зустрілися з ним за вельми цікавих обставин. — Він повернувся до Готье: — А ти як опинився в цих краях?

— Господь привів, Господь привів... Ах, який я радий бачити вашу світлість, як приємно поговорити рідною мовою! А пані, певно, дружина вашої світлості?

Тибальд не знав, що й сказати.

— Так, дружина, хто ж іще, — замість нього відповіла Маргарита. — То ти кажеш, що Господь привів тебе до цих країв?

— Так, ваша світлосте, він самий. Господь Всевишній.

— І це Всевишній призначив тебе лісником? — поцікавилася Маргарита.

— О, пані, не насміхайтесь! — серйозно промовив Готье. — Лісником мене призначила пані Наварська, але з благословення Господнього.

Принцеса пирхнула. А Тибальд спитав:

— То ти вже виконав волю Божу?

— Так, монсенйоре, виконав. Все, що велів мені Господь, я зробив.

— Хвилечку! — озвалася Маргарита. — Щось таке я пригадую. Це не ти, часом, пустив стрілу у вікно королівського кабінету?

— Так, пані, я.

Тибальд здивовано втупився в Готьє:

— Це був ти?!!

Лісник мовчки кивнув.

— Але навіщо?

— Так велів мені Господь, монсенйоре.

— Ти впевнений?

— Аякже! Я почув Його наказ. Така була воля Божа. І пані принцеса вважає так само.

— Га? — здивувалася пані принцеса. — З чого ти взяв, що вона так вважає?

— А з якого тоді побиту вона призначила мене лісником? — питанням на питання відповів Готьє. — Мене ж бо спершу до в'язниці запроторили. — Він гірко зітхнув. — Виявляється, всі лиходії несповна розуму.

Маргарита осміхнулася і прошептала Тибальдові латиною:

— Це була не в'язниця, а притулок для божевільних.

— Ну-ну! — криво посміхаючись, промовив граф. — Здорово він тебе боїться! Аж тремтить від страху.

— А може, принцеса просто пожаліла тебе? — звернулася до Готьє Маргарита. — Тому й звільнила з ув'язнення.

Але той був непохитний:

— Ні, пані. Її високість знала, що це була воля Божа, і не я вистрілив — вистрілив сам Господь моєю рукою.

— З мого арбалета, — додав Тибальд.

— Справді так, — підтвердив Готьє.

— Та ну! — вражено вигукнула Маргарита. — Це ти дав йому зброю, Тибальде?

Поки вони йшли до будинку, Тибальд у кількох словах розповів їй, як завдяки своєму падінню на полюванні він

урятував Готьє від розбійників.

— Отакої! — задумливо промовила Маргарита. — Як незбагненно переплітаються долі людські.

— На все воля Провидіння Господнього, — повчально мовив Готьє з виглядом людини, посвяченої в найглибші таємниці світобудови.

— У тебе вже хтось гостює? — запитала Маргарита, помітивши в стайні коней.

Лісник занепокоївся:

— Ну... Загалом так, пані. Один пан з дружиною. Вони скупалися в струмку, повечеряли і нещодавно пішли спати. До відома вашої світлості, на другому поверсі є кілька панських спалень, і якщо ви з монсеньйором графом захочете відпочити...

— Дякую, люб'язний Готьє, так ми і зробимо. І повечереємо також. Сподіваюся, в тебе знайдеться, що попоїсти?

— О так, пані. Звичайно, знайдеться. Навіть пара пляшок доброго вина ще...

— Стривай-но! — урвала його Маргарита. — Але коней у тебе цілий табун. Звідки ж взялися інші?

— Це інші панове їх залишили, — в замішанні відповів лісник. — Вони залишили на мене своїх коней, а самі подалися до лісу. Лише один пан з дружиною...

— А хто вони, власне, такі, цей пан з дружиною?

— Не знаю, ваша світлосте. Я не втручаюся в чужі справи. Очевидячки, вони гості моєї пані — як і ви, мабуть... Ну, і ще за вечерею вони називали одно одного Симоном — це пана, і Аделею — це пані.

— Ага! — розсміялася Маргарита. — Зрозуміло. Графині де Монтальбан не терпиться народити своєму чоловікові спадкоємця.

— Авжеж, пані, — з готовністю закивав лісник. — Як бачите, вони ще завидна пішли до спальні... Сподіваюсь, і ваша світлість незабаром подарує монсеньйорові дитину. Перша дружина пана графа, царство їй небесне, так і не...

— Замовкни! — гаркнув збентежений Тибальд. — Не сунь свого носа куди не слід.

— Але ж чому? — лагідно промуркотіла Маргарита, поклавши руку йому на плече. — Господар Готьє правду каже. Діти — це чудово.

— Так, пані, — підтвердив лісник і важко зітхнув. — Шкода, що в мене немає ні дружини, ні діточок... Та й пізно мені їх заводити, старому монахові-розстризі...

Розділ LI

Казка від Тибальда де Труа

Повечерявши, вони усамітнилися в одній із спалень. Покої на другому поверсі справді були панські, призначені для відпочинку вельмож, що вибралися на кількаденне полювання, проте перегородки між кімнатами були досить тонкими, і з сусідньої спальні чулися похитливі стогони, які ще більше збудили Тибальда. Він ривком притягнув до себе Маргариту і жадібно поцілував її, але вона одразу ж вивільнилася з його обіймів.

— Зачекай трохи. Передусім, нам треба поговорити.

Принцеса скинула черевики, забралася на широке ліжко й сіла, обхопивши коліна руками. Граф улаштувався на невисокому табуреті.

— Тибальде, — серйозно промовила Маргарита. — Ти ще не відмовився від наміру стати моїм чоловіком?

— Зараз я прагну цього ще дужче, ніж раніше, — так само серйозно відповів він. — Чотири роки тому я нестямно закохався в тебе, і з плином часу це почуття лише міцнішало.

— Гм-м. І можна подумати, що всі ці роки ти зберігав мені вірність душею і тілом.

— Душею так, а що стосується тіла... Знаєш, Маргарито... — Тибальд зам'явся. — От що я тобі скажу: краще б ти помовчала про вірність і не смішила людей. Кому-кому, але не тобі пострікати мене за розпусність, ти теж не

черниця.

— Та чому ж ти любиш мене?

— Бо ти янгол, — відповів Тибальд.

Маргарита відкинулася на подушки і вибухнула дзвінким сміхом.

— Я — янгол? Безсоромна, розпусна, вертихвістка — і янгол?

— Саме так. Янголи бувають різні. Бувають небесні, бувають прокляті; а ти — земний янгол. Не без гріха, не без вад, та мені однаково — я кохаю тебе і хочу одружитися з тобою. Тепер щодо твоїх почуттів до мене. Питати, чи любиш ти мене, я не буду. Бо певен, що зараз ти мене любиш.

— Справді?

— Справді. Наскільки я тебе знаю, Маргарито, ти велелюбна жінка і кохаєш кожного, з ким лягаєш у ліжко... Пробач, я не зовсім точно висловився. Ти лягаєш у ліжко лише з тими чоловіками, до яких маєш певні почуття, що звикла називати коханням.

— Ти так гадаєш?

— А хіба ні? Скажи відверто, сама собі скажи — мені можеш не казати.

Маргарита промовчала, задумливо дивлячись на Тибальда.

— Про тебе розповідають усілякі нісенітниці, — тим часом продовжував він. — Але одного пліткарі не заперечують: у тебе ніколи не було кількох коханців одночасно. В певному розумінні ти переконаний однолюб. „Любити“ й „кохатися“ для тебе синоніми, ти не бачиш ніякої різниці між цими двома словами, а тому тобі невтямки, як це я можу, в душі зберігаючи тобі вірність, шукати втіхи у інших жінок. Інша річ, що ти непостійна, ти часто закохуєшся і міняєш чоловіків, як рукавички. Та якщо ти кимсь захоплюєшся, то залишаєшся вірною йому доти, доки з ним не порвеш... Втім, зараз у тебе, здається, криза. Ти стоїш на роздоріжжі, чого з тобою ще ніколи не було.

— І що ж це за криза така? — збентежено промовила Маргарита. — Просвіти мене, недотепу.

— І не намагайся вдавати з себе святу невинність, любовонько. Ти чудово розумієш, про що йдеться. Після розриву з Красунчиком ти кинулася в обійми Анни Юлії лише для того, щоб забутися, і цей, з дозволу сказати, роман я не коментуватиму. Обидва Педро — Оска та кузен Арагонський — викликають у тебе стійку антипатію, тому вони мені не суперники. Далі, ти призначила конкретну дату одруження — а з цього випливає, що ти вийдеш або за мене, або за Рікарда Іверо. Отут і проблема, ти ще не вирішила, кого з нас обрати. Тебе вабить і до мене, і до нього — і тобі це в дивовижу, тебе це збиває з пантелику. Ти запропонувала мені кохатися з тобою, але разом з тим ти закохана в кузена Іверо, тобто зараз ти любиш нас обох.

— Припини! — викрикнула Маргарита з відчаєм у голосі. — Припини негайно!

Вона уткнулася лицем у подушку і гірко заплакала. Тибальд сів на край ліжка і взяв її за руку.

— Поплач, дівчинко, — ніжно сказав він. — Тобі треба поплакати. Ти геть заплуталася, і я розумію, як тобі важко та боляче. Облегши свою душу...

Виплакавши всі сльози, Маргарита підвелася, сіла поруч Тибальда і поклала голову йому на плече. Він з насолодою вдихав аромат її запашного волосся.

— Тибальде, — нарешті озвалася вона. — Ти можеш переконати мене в тому, що я маю вийти заміж саме за тебе?

— Раз усього мого кохання тобі замало...

— Рікард теж кохає мене. Він просто схиблений на мені.

— А я...

— Поки що ти при здоровому глузді.

— Та коли ти відмовиш мені, я збожеволію.

— Тоді ви з Рікордом просто поміняєтеся місцями — до нього повернеться розум, а ти свій втратиш.

— Мало того, — додав Тибальд, — я стану сатаністом.

— Що?!

— Я продам душу дияволу.

— Навіщо?

— Щоб він чимшвидше зробив тебе вдовою, і я зміг би одружитися з тобою.

— Ну... Коли так, Рікард теж ладен продати душу дияволу... чи кузенів Біскайському, що, власне, без різниці. Чує моє серце, він вже дозволив Александрові втягнути себе в якісь брудні інтрижки... — Принцеса зітхнула. — Тож і в цьому відношенні ти з Рікардом на рівних.

— Тоді просто скорися долі, Маргарито.

— А хіба ти знаєш, що мені судилося?

— Здається, знаю.

— І що ж?

— Стати моєю дружиною.

— А з чого ти взяв, що така моя доля?

— Тільки не смійся, Маргарито...

Вона підняла голову і пильно подивилася йому в очі:

— Ти маєш на увазі цього прищелепуватого Готьє і ту горезвісну стрілу?

— А чому ти подумала саме про них? — з серйозним виглядом спитався Тибальд.

Маргарита трохи зніяковіла.

— Але ж це була чиста випадковість, — ніби виправдовуючись, сказала вона. — Всього лише збіг обставин.

— А от я вважаю інакше.

— Воля Божа?

— Навіщо так високо мітити? Бери трохи нижче — просто доля.

— Доля? — протяжно повторила Маргарита, немов смакуючи це слово.

— Так, доля. Не більше і не менше. Майже як у казці.

— В якій казці?

— Та оце щойно на думку. Згадав одну слов'янську казку...

— Слов'янську?! Ти знаєш слов'янські казки?

— Знаю. А що?

— І багато?

— Всього нічого. Не більше дюжини.

— Ти просто чудо! — промовила Марґарита, дивлячись на нього з якимсь дитячим захопленням. — Я жодної німецької гаразд не пам'ятаю — а ти знаєш цілу дюжину слов'янських! А які вони, ці казки?

— Казки, як казки. Трохи химерні, незвичні для нас, та загалом...

— А та, що спала тобі на думку, про що вона? І чому, власне, ти її згадав?

— Ну... Краще я коротко перекажу її зміст. Тоді ти сама все зрозумієш. Згодна?

— Певна річ. Я страшенно люблю казки. До десяти років я вимагала від годівниці, щоб вона розповідала мені їх на ніч — і щоразу нові... Гаразд, розкажи мені свою слов'янську казку, перед тим як... як ми ляжемо в ліжечко.

— Отже, — почав Тибальд. — Жив-був на світі король, і було в нього три сини...

— Фе! — скривилася Марґарита. — Старе, як світ.

— Старе, як казка, — уточнив Тибальд. — Мені продовжувати?

— Авжеж, звісно!

— Так от, двоє старших принців для нас особливого інтересу не становлять, але найменший, на ім'я Hansnarr* ...

— Ха! — перебила його принцеса. — Слов'янська мова така схожа на німецьку?

— Не думаю. Просто цю казку мені розповів один німець, який почув її від якогось мандрівного слов'янського ченця. Він називав найменшого сина короля Hansnarr...

— Чернець так називав?

* *Hansnarr* — Дурний Ганс, німецький еквівалент Івана-дурника. Тут і далі Тибальд плутає дві різні казки — про Івана-дурника та про Івана-царевича.

— Ні, німець. Він говорив мені, як звучить це ім'я в оригіналі, але, каюся, я забув. Тому нехай буде Hansnarr.

— Ні в якому разі, — заперечила Маргарита. — Ти ж не німець. Називай меншого принца... ну, скажімо, Жоанчик Бовдур. — Вона хихикнула. — Але ж дурне в нього ім'я!

— А в тій казці він і є дурень.

— Гм... Ніхто з відомих мені дурнів не погодився б носити дурне ім'я.

— Не блазнюй, Маргарито! Твого ж батька називають Александром Мудрим, не питаючи в нього дозволу.

— Ага! Тепер зрозуміло. Виходить, Жоанчик став Бовдуром таким же чином, як мій батько Мудрим?

— Загалом так.

— Все! Я второпала. Можеш продовжувати.

— Так от. Коли принци підросли і стали чоловіками, король, їхній батько, вирішив, що надійшов час їм одружитися. Дав він кожному по стрілі...

— Ось! — з удаваним пафосом вигукнула Маргарита. — Ось вони, стріли!

— До чого я й веду, — сказав Тибальд. — Слухай далі, отут і починається зав'язка. Цей король дав своїм синам стріли і звелів їм вийти в чисте поле і вистрілити в різні боки.

— Навіщо?

— Щоб вони знайшли собі наречених.

— Невже він думав, що коли принци бебехнуть стрілами в небо, то звідти їм зваляться наречені?

— Аж ніяк. Королівська воля була така: нехай кожен принц пустить навмання стрілу, і дівчина красна, що підбере її, стане його дружиною.

— Треба ж такий король був! — прокоментувала Маргарита. — І звали його, либонь, Якийсь-там Йолоп. Сини, дізнавшись про його рішення, напевно, подуріли від щастя... Ха! А коли стрілу підбере не дівчина красна, а якийсь чоловік?

Тибальд зітхнув:

— Жодну із стріл чоловік не підібрав. Старшому синові дісталася графівна, середульшому — купецька дочка, а найменшому — жаба.

— Тьху! Так я і знала, що нічого путнього з цієї королівської витівки не вийде. Треба сказати, королю ще дуже пощастило, адже всі три стріли могли потрапити до жаб, кіз або овець... І що ж робив той третій, Жоанчик?

— Батько примусив його одружитися з жабою.

— Пречиста Діва Памплонська! Яке самодурство, яка витончена жорстокість! Мало того, що він Бовдур, то йому ще й жабу в жінки підсунули.

— Словом, обвінчались вони... — з останніх сил повів далі Тибальд.

— Хто?

— Жоанчик з жабою.

— Побий мене грім! Як міг грецький патріарх допустити таке святотатство?

Тибальд голосно застогнав:

— Господи Ісусе! Я цього не витримаю!

— Чого?

— Твоїх дурних коментарів.

— Але ж і казка дурна. Я ніяк не збагну, в чому її сенс.

— Та в тому, що принцеса виявилася суцєю жабою... То пак, жаба виявилася найсправжнісінькою принцесою.

— На що ти натякаєш? — грізно запитала Маргарита.

— Ні на що! Ні на що я не натякаю! — закричав Тибальд і перекинув її навznak. — Просто жаба, з якою одружився Бовдур, була зовсім не жабою, а зачарованою красунею-принцесою. В кінці казки Жоанчик звільнив її від злих чар, і зажили вони щасливо, стали народжувати дітей...

— І до чого ти все це ведеш?

Тибальд жадібно поцілував Маргариту в губи.

— А до того, що я не Бовдур. Я не виходив у чисте поле і не пускав стрілу навмання. Але я врятував від розбійників пришепелуватого Готьє і дав йому арбалета, з якого він згодом вистрілив прямо у вікно королівського ка-

бінету, чим перешкодив своєму батькові видати тебе заміж — кажуть, за Красунчика. Філіп Аквітанський, звісно, не злий чаклун, та мені все одно, злий він чи добрий, це неістотно. Головне, що я, саме я, опосередковано через Готьє, врятував тебе від цього шлюбу.

— Звільнив від злих чар, — задумливо додала Маргарита і раптом здригнулася всім тілом. — Боже милостивий! Боже... Як мені тоді пощастило! — Вона ривком притислася до Тибальда. — Яке щастя, що я не вийшла за Красунчика!.. І все ти, ти! По суті, це ти врятував мене від нього.

— Ти дуже боїшся його? — запитав Тибальд, украй вражений її запалом. — Чому?

— Він страшна людина... Ні, взагалі він гарна людина — та лише як друг. А якби я стала його дружиною... Бр!.. Ліпше забудьмо про нього.

— Гаразд, забудьмо. Продовжимо розмову про нас.

— А нам немає про що розмовляти, Тибальде, — сумно промовила Маргарита. — Я вже все вирішила.

Тибальдове серце тьохнуло. З тремтінням в голосі він запитав:

— І який буде твій вирок?

— Твоя дурна казка переконала мене. Я скорюся своїй долі.

— Цебто...

— Незабаром ми одружимося. Сподіваюся, ти готовий до весілля?

Тибальд випустив Маргариту з обіймів і знесилено поклав голову на подушку поруч з її головою.

— Ти серйозно, люба?

— Такими речами я не жартую. Я згодна стати твоєю дружиною.

Кілька довгих, як вічність, секунд вони мовчали. Нарешті Тибальд промовив:

— Ти кажеш це таким тоном, ніби збираєшся поховати себе живцем.

— Можливо, так воно і є, — відчужено відповіла Маргарита. — Цілком імовірно... Певна річ, ти можеш відмовитися від цього шлюбу, зробити шляхетний жест — поступитися мною Рікардові...

Тибальд підвівся і міцно схопив її за плечі.

— Ні, ні і ні! Я нікому тобою не поступлюся. Я не такий шляхетний, як ти думаєш. Я справжній егоїст і себелюб... і ще тебелюб. Я люблю тебе і зроблю тебе щасливою. Я так люблю тебе, що мого кохання вистачить на нас двох з лихвою. Обіцяю, що ти ніколи не пошкодуєш про свій вибір.

— Хотілося б сподіватися, — мляво промовила принцеса. — Дуже хотілося б... Скажи мені, Тибальде, та твоя „Пісня про Маргариту“...

— Так?

— Вона така гарна, така чарівна... Але я жодного разу не чула, щоб її співали менестрелі. Чому?

Він відпустив плечі Маргарити, взяв її за підборіддя і ласкаво вгледівся в синю безодню її великих очей.

— Невже ти так і не зрозуміла, рідна, що її я написав лише для тебе? Для тебе однієї...

Розділ ІІІ

Прозріння

Філіп розплющив очі і, очманіло втупившись у полум'я свічки, що горіла на тумбі біля ліжка, мляво роздумував, спав він чи лише задрімав, а коли й спав, то як довго. Раптом по його спині пробіг холодок: адже в такому разі все, що сталося вдень, могло просто наснитися йому. Пойнятий тривогою, він швидко перекинувся на інший бік і відразу ж полегшено зітхнув. Моторошний холодок зник, і його заступила приємна теплінь у грудях і глибока, спокійна радість. Ні, це йому не наснилося!

Поруч нього в ліжку лежала Бланка. Вона була цілком гола і навіть не вкрита ковдрою. Її розпущене волосся

блищало від вологи, а шкіра пахнула запашним милом. Широкий ворсяний рушник лежав зім'ятий у неї в ногах.

„Геть виснажилася, бідненька,“ — ніжно всміхнувся Філіп. — „Люба, рідна, кохана...“

Їх перша близькість була схожа на згвалтування за взаємною згодою. Щойно опинившись у Бланчиних покоях, вони стрімголов кинулися в спальню, на ходу зриваючи з себе одяг. Вони наче хотіли за один раз надолужити все згайне ними, вдосталь накохатися за ті п'ять років, протягом яких вони були знайомі, несамовито рвалися в обійми одно одного, але так і залишалися просто добрими друзями. Вони прагнули вилити одно на одного всю ніжність, всю пристрасть, весь запал — все, що накопичувалося в них день за днем, місяць за місяцем, рік за роком у трепетному очікуванні того моменту, коли з іскорок симпатії, що засяяли в їхніх очах при першій же зустрічі, коли з тремтливих вогників душевної прихильності, що згодом запалали в їхніх серцях, коли, нарешті, з жару фізичного потягу, що пронизував їхні тіла сотнями, а потім і тисячами розжарених голок, спалахнуло всепоглинаюче полум'я кохання...

Обережно, щоб не розбудити Бланку, Філіп сів у ліжку, взяв її вологий рушник і занурився в нього лицем, задихаючись від щастя, що переповнювало всю його істоту. На очі йому навернулися сльози, він ладен був впасти навколішки і заплакати від розчулення. Йому відчайдушно хотілося гепнутися на підлогу, несамовито лупцювати кулаками пухнастий килим і битися, битися головою об стіну... Втім, останнє бажання Філіп відразу притлумив — передусім з тих міркувань, що коли Бланка раптом прокинеться і побачить, як він голий стоїть карачки і буцає головою стіну, то диви ще подумає, що він з'їхав з глузду.

Нарешті Філіп встав з ліжка і перекинув через шию рушник. Після кількох марних спроб вступити в мініатюрні кімнатні тапочки Бланки, він махнув на все рукою і босоніж попрямував до дверей.

Вийшовши із спальні, Філіп мало не зіштовхнувся з

Коломбою, Бланчиною покоївкою. Від несподіванки дівчина тихо скрикнула, потім зміряла його з голови до п'ят оцінюючим поглядом, і її губи розтягнулися в хтивій усмішці.

— Не спокушайся, дитинко, — сказав він, погладивши її смагляву щічку. — На служниць я не зазіхаю. Навіть на таких гарненьких, як ти. Тепла вода ще є?

— І да, і не, монсіньйоре.

— Ба! Як це розуміти?

— Пані недавно милась, так що в лохані вода ще не остила. Но када вам нада буде гаряча вода, міні прийдеця...

— Ні, не треба. Я обійдуся й тією, що є. А поки, дитинко, піди на кухню і накажи слугам принести нам вечерю.

— Я тіки оттудова, монсіньйоре. Пані мине туди поси-лала і скоро ужин прибудеть.

Філіп пирхнув.

— А ти откудова така взялась? — спитав він, наслідуючи її кумедну говірку.

— В яком понятті, монсіньйоре?

— Звідки ти родом, питаю.

— А-а, от оно шо! С Корсіки я, монсіньйоре.

— Так я й подумав. Говори до мене корсіканською, так я тебе легше зрозумію... А власне, нам нічого довго розп'якувати. От що ми зробимо, дитинко. Коли *прибудеть* вечеря, подай її в спальню — ми з пані поїмо там. А ти... До речі, мене ніхто не шукав?

— Здається, ніхто, — відповіла покоївка вже корсіканською. — Принаймні, я не чула, щоб вас питали. А що?

— Ти знаєш, де мої покої?

— Так, монсіньйоре, знаю. А що?

— Коли подаси нам вечерю, негайно йди туди...

— А навіщо?

— Не перебивай. Ти залишишся там на ніч, і коли мене шукатимуть панове де Шатоф'єр, де Біґор чи д'Альбре, але тільки вони...

— А якщо хтось інший, але за їхнім дорученням?

— Теж годиться. Так от, лише їм або тому, хто прийде за їх дорученням, ти скажеш, де я.

— Цебто у пані?

— Атож. І неодмінно попередити, що коли справа не нагальна і може зачекати до ранку, нехай мене не турбують. Зрозуміло?

— Так, монсіньйоре, я все розумію. Тільки в разі крайньої необхідності.

— Ти дуже кмітливе дівча, — похвалив її Філіп. — От чорт! Ти така розумниця, що, мабуть, я тебе поцілую... Але в щічку.

Філіп легенько цмокнув дівчину в щоку, взяв у неї запалену свічку і пройшов у сусідню кімнату, яка послугоувала за мильню. Посеред кімнати стояли досить великі дерев'яні ночви, наполовину заповнені теплою мильною водою. Поклавши рушник на довгу лаву і поставивши там же свічку, Філіп швидко забрався в ночви і по груди занурився у воду. На одну лише думку про те, що ця сама вода недавно пестила Бланчине тіло, його охопила солодка знемога. Він у блаженстві відкинув голову й заплющив очі.

Перед внутрішнім поглядом Філіпа зі стрімкістю блискавки промайнули всі п'ять років його життя в Толедо, починаючи з того моменту, як на першому прийомі у Фернандо IV він побачив тендітну одинадцятирічну дівчинку, що лише тиждень тому стала дівчиною, і через те розгублену, збентежену і навіть пригнічену новими, незвичними для неї відчуттями. Всупереч суворим правилам придворного етикету, вона горнулася до свого брата Альфонсо, шукаючи в нього підтримки і розради. Спочатку Філіп поглянув на неї зі звичайною цікавістю — як-не-як, вона була його троюрідна сестра. А потім, коли їхні погляди зустрілися...

Втім, тоді він ще нічого не відчув. Але саме з того моменту, саме тієї миті його перша кохана і його єдина любов остаточно й безповоротно перетворилася на тінь минулого. Філіпове серце стало вільним для нового кохання,

проте біль і гіркота втрати ще були свіжі в його пам'яті, і за ці п'ять років жодна жінка не змогла стати для нього тим, ким була Луїза, — і не тому, що всі вони не могли зрівнятися з нею, як він намагався переконати сам себе. Насправді ж Філіп панічно боявся знову втратити кохану людину, і тому боявся покохати по-справжньому. Він зберігав у своїй пам'яті Луїзин образ, прикриваючи ним, як щитом, своє серце, що дозволяло йому захоплюватися жінками, закохуватися в них, кохатися з ними, не люблячи їх усім своїм еством. Він навіть не помічав, як цей образ потроху змінював свої обриси: ясно-каштанове волосся поступово темніло, фігура ставала тендітнішою, очі — жвавіші, розум — гостріший, манери — більш владними і хлоп'ячими. І ось, одного чудового дня Філіп пильніше вдивився в образ своєї коханої і раптом зрозумів, що вона жива, що вона поруч нього. Він усвідомив, яку пустку носив у своїй душі всі ці роки, лише коли її цілком заповнила інша жінка, і він захлинався сльозами, востаннє оплакуючи давно вмерлу Луїзу і радіючи народженню нового кохання...

Вийшовши з мильні, Філіп виявив, що двері спальні трохи прочинені і звідти чується жваве базікання. Він миттю обгорнув рушник навколо стегон, навшпиньки підкрався до дверей і прислухався. У спальні розмовляли двоє дівчат. Переважно говорила гостя Бланки, але торохтіла вона так швидко і з таким запалом, що Філіп зовсім нічого не розібрав, за винятком того, що розмова між ними велася кастильською і предметом обговорення був він сам.

На якусь мить, після Бланчиного „так“, мовленого в явному замішанні, за дверима запала тиша, яка потім вибухнула дзвінким, життєрадісним і дуже заразливим сміхом Гелени Іверо.

— Ах ти моя маленька розбійнице!.. Ні, подумати тільки! Ти... Ти...

Філіп тактовно постукав в двері, на додаток голосно

прокашлявся і ввійшов до спальні.

— Добрий вечір, принцеси. Як поживаєте?

Дівчата сиділи обійнявшись на краю ліжка. Гелена була одягнена у вечірню сукню темно-синього кольору, Бланка — в рожевий мереживний пенюар. Перед ними стояв невисокий столик, рясно заставлений всілякими наїдками та напоями.

— Рада вас бачити, кузене, — з приязною усмішкою промовила графівна. — Особливо в такому вигляді. І між іншим, ваше звертання „принцеси“ в даній ситуації недоречне.

— Справді? — сказав Філіп, сівши на табурет навпроти Бланки з Геленою і беручись за їжу. — А як же мені належить звертатися?

— Як чоловікові, що ввійшов до спальні дами з одним лише рушником на стегнах. Приблизно так: „Добровечір, кузино. Який сюрприз, що ви тут!“ — це до мене. А потім: „Бланко, сонечко, як ся маєш? Сподіваюся, з тобою все гаразд? Як спалося? Кузина не заперечуватиме, якщо я зараз же тебе поцілую?“

Філіп розсміявся. Він щиро симпатизував Гелені і не втомлювався захоплюватись її невичерпним життєлюбством. Він від усієї душі сподівався, що ця жага до життя допоможе їй гідно прийняти жорстокий удар долі, що звалиться на неї вже завтра, коли стане відомо, що її єдиний брат, людина, яку вона любить швидше як чоловіка, ніж як брата, виявився божевільним злочинцем.

— Боюся, нас розкусили, Бланко, — промовив Філіп, все ще сміючись, але в сміхові його бринів смуток, нав'язаний згадкою про Рікарда. — Мушу покаятися, кузино: недавно ми вчинили гріх перелюбства. Нехай простить нас Господь! — І він лицемірно закотив догори очі.

— Отож-то я й чула, як ви пхикали в мильні. Мабуть, вимолювали у Всевишнього прощення. — Гелена хитро всміхнулася. — А Бланка, за відсутності падре Естебана, сповідувалася мені.

— Га? — Філіп запитливо поглянув на Бланку. — Спо-

відувалася?

— Ну, не зовсім сповідувалася, — трохи збентежено відповіла вона. — Просто я розповідала кузині про...

— Про все, що було між вами, — підхопила Гелена. — Починаючи з того моменту, як підступна Марґарита залишила вас сам на сам з підв'язками.

Філіп мало не подавився шматком м'яса, насилу проковтнув його і закашлявся.

— Ви шоковані, кузене? — спиталася графівна. — Чому?

— Ну... Правду кажучи, я не чекав, що Бланка буде така відверта з вами.

— А проте зі мною вона відверта. Лише зі мною, і лише віч-на-віч.

— Гелена моя найкраща подруга, — вставила Бланка. — Вона в усьому розуміє мене, а я — її.

— А як же Марґарита?

— Марґариту я теж люблю, але... Ми з нею надто різні.

— Саме так, — сказала Гелена. — Часто-густо Марґарита хибно розуміє її, бо дивиться на життя зовсім інакше. Природно, це не сприяє відвертості — тим більше з боку такої сором'язливої особи, як наша Бланка.

— Ну, а ви, кузино? Особисто я не ризикну назвати вас сором'язливою. Скромною, порядною — так. Але не сором'язливою.

Гелена вдячно посміхнулася:

— Ви безбожно лестите мені, кузене; це щодо скромності. А що стосується нас з Бланкою, то незважаючи на всю нашу несхожість, ми чудово ладнаємо. Вона розуміє мене, я розумію її, і в певному сенсі я знаю про неї більше, ніж вона — сама про себе.

— Та невже? — здивувалася Бланка.

— Ну, зрозуміло! Не даремно ж кажуть, що часом на віддалі видніше. Свіжий погляд на речі помічає те, на що ті, хто зжився з ними, не звертають уваги внаслідок багаторічної звички. Наприклад, ще до вашого приїзду, кузене, у мене не було жодних сумнівів, що ви з Бланкою... —

Гелена глузливо покосилася на неї. — Інакше кажучи, я передбачала це і знала, що рано чи пізно...

— Припини, кузино! — ображено вигукнула Бланка.

— Е, ні, любонько, — лагідно заперечив Філіп. — Це дуже цікаво. І я не бачу причин соромитися, якщо ви з Геленою справді такі близькі подруги. Прошу вас, кузино, продовжуйте.

— А тут, власне, і продовжувати нічого. Тільки й те, що одного разу Бланка сама призналася мені, що вона без тям заохана в вас і прагне... е-е... зійтися з вами *ближче*.

— Я цього не казала! — запротестувати Бланка.

— Такими словами, ні, — погодилася Гелена. — Але пригадай, дорогенька, що ти розповідала про себе й кузена Філіпа тієї ночі, коли ми закохалися одна в одну.

Вдруге за останні кілька хвилин Філіп мало не подавився — тепер вже яблуком.

— Га?!! — приголомшено промовив він, витріщивши очі. — Я щось не недочув?

— І знову ви шоковані! — весело розсміялася графівна. — Ні, ні, це зовсім не те, про що ви подумали. Аж ніяк! Просто одного разу нам з Бланкою обом не спалося, от ми й пробазікали всеньку ніч до самого рання, ділячись своїми секретами... Отоді ми, власне, й здружилися посправжньому. А Маргарита нафантазувала собі казна-що. Мовляв, ми враз спалахнули одна до одної найніжнішим коханням — так це й причепилося до язика. Насправді ж Маргарита просто ревнує Бланку і знай доймає нас: „Як вам не соромно, кузини! Стидовисько яке!“ І інше в тому ж дусі... — Гелена обурено пирхнула. — Хто б це казав! Сама вона, коли в неї немає хлопців, тягне до себе в ліжко фрейлін, а чого тільки варті її фіглі-міглі з кузиною Анною. Це взагалі бозна-що... — Графівна розгублено замовкла. — Ах, пробачте, друзі! Щось я занадто розговорилося. Я взагалі страшенна базіка. Дайте мені тільки привід, і я вас до смерті заговорю. Боюся, кузене, ви глибоко помиляєтеся щодо моєї скромності... Ну, гаразд. Я прийшла сюди не для того, щоб набридати вам своїм пустим

балачками...

— Що ви, принцесо!..

— Ой, припиніть, принце! — відмахнулася Гелена. — Я дуже не люблю лицемірства, хай навіть з ввічливості. Я чудово розумію, що зараз ви хочете залишитися сам на сам з Бланкою, і вона хоче того ж. Тому я не зловживатиму вашою увагою, лише виконаю доручення кухарки Арагонської і негайно піду.

— Йдеться про Ізабеллу? — уточнив Філіп, мимоволі червоніючи під ревливим поглядом Бланки.

Гелена знов усміхнулася, але цього разу в її усмішці не було ні веселощів, ні іронії, ні лукавства — один лише сум.

— Схоже, що в нашій милій королівській компанії нагріває гучний скандал, — з серйозним виглядом промовила вона, підбрала край своєї сукні і видобула з пришитої до нижньої спідниці накладної кишені складений в кілька разів аркуш паперу. — Це лист до вас, кузене. Як бачите, він не запечатаний, і я не стану стверджувати, що не читала його.

Філіп в сум'ятті розгорнув листа, написаного дрібним, квапливим почерком і пробіг швидким поглядом його нерівні рядки, що місцями мало не налізали один на одного.

— Сагаїо*! — спересердя вилаявся він, такий приголомшений, що навіть не завважив, як покорило від цього обох дівчат. — Чорти лисі! Пресвята Богородице, спаси нас і помилуй...

Відвівши таким чином душу, Філіп уважно перечитав листа з самого початку:

Мій любий друже!

Коли кухня Гелена вручить тобі цю прощальну записку, яку я не наважуюся назвати листом, я буду вже далеко звідси, і ми з тобою більше ніколи не побачимося. Навряд чи я зможу переконливо пояснити тобі причини мого вчинку, та й не збираюся робити цього. Можливо, ти скажеш, що я збожеволіла, та як на мене, краще таке безумство, ніж те життя,

*Сагаїо! (від каст. сагаїар — злягатися) — груба іспанська лайка.

на яке прирікає мене шлюб з цим чудовиськом — моїм чоловіком. Сама ж я не вважаю себе божевільною, навпаки — я врешті прозріла і зрозуміла, що не зможу більше жити так, як жила раніше, я зрозуміла, в якому пеклі я провела останні шість років, і я не хочу туди повертатися.

Після того, як ти пішов від мене, я всю ніч не стулила очей. Я була безмірно щаслива і глибоко нещасна. Я відчувала себе очищеною від усієї скверни, що накопичилась у мені за цей час, і разом з тим я усвідомлювала, що після всього того світлого і прекрасного, що сталося між нами, я радше помру, ніж дозволю чоловікові знову споганити мене, я уб'ю себе раніше, ніж ця бридка жаба знову торкнеться до мене своїми огидними лапами. Я була у відчаї, я не знала, що мені робити, я ладна була накласти на себе руки — і зовсім не страх перед гнівом Всевишнього втримав мене від цього вчинку. Я хочу жити, хочу любити, але ще більше (і це я зрозуміла завдяки тобі) я хочу бути коханою. Ти любив мене лиш півтори години — але яке я пізнала блаженство! Ти розбудив мене від страшного сну, ти примусив мене прозріти, і тепер я знаю, чого хочу. Я хочу, щоб мене любили — адже це так прекрасно, коли тебе люблять! Я до кінця своїх днів буду вдячна тобі за цей урок. Хай благословить тебе Господь, Філіпе, і подарує тобі довгі роки щасливого життя.

У мене є друг, вірний друг, який любить мене і готовий ради мене на все, — і ти знаєш, хто він. Ще тиждень тому він пропонував мені втекти разом з ним. Сьогодні на світанку я прийняла його пропозицію, але з умовою, що ми втікаємо негайно. Я розповіла йому все, і він погодився. Він знає про нас з тобою, і він розуміє мене, бо любить. А для мене це найголовніше — що він любить мене. Хай навіть я не люблю його, але полюблю неодмінно — у відповідь на його кохання та відданість. Я знаю, я вірю, що буду щаслива з ним. Якщо мені судилося загинути на чужині, так і не досягши того, що пообіцяв мені Ерік, то я хоч помру щасливою.

Ми виїжджаємо прямо зараз, тільки-но я допишу цього листа і віддам його Гелені. У мене починається нове життя, і я перекреслюю всі останні шість років. Я зрікаюся навіть своїх

дітей. Хай простить мене Бог, але я завжди ненавиділа їх, з самого їх народження, — адже вони діти того чудовиська в людській подобі, що спаскудило всю мою юність. Мені гірко й боляче, проте в жилах моїх дітей тече погана кров, і ти зробиш Франції велику послугу, коли виконаєш свою обіцянку і позбавиш їх спадку. Можливо, мені доведеться відректися й від своєї віри, і я зроблю це без вагань — адже Бог єдиний і, думаю, Йому байдуже, як люди хрестяться, славлячи Його. Та про це нехай розповість тобі Гелена — я їй у всьому довірилася і сподіваюся, що не помилилась у виборі.

У мене вже немає ні сил, ні часу, ні бажання писати далі. Я сказала тобі все, що хотіла сказати. Пробач за незграбний стиль та поганий почерк. І прощавай, любий.

Не пишу, що твоя, бо це вже не так, але просто

Ізабелла.

Філіп важко зітхнув і, ні секунди не вагаючись, передав листа Бланці.

— Гучний буде скандал, — погодився він. — Шикарний скандал намічається. Сподіваюся... То пак, боюся, що це остаточно доконає Філіпа-Августа Третього.

Гелена подивилася на нього довгим поглядом. Тим часом Бланка заглибилася в читання листа, і в міру того, як вона пробігала очима все нові й нові рядки, ревнивий вираз її обличчя потроху зникав, поступаючись місцем недовірливому подиву, яке невдовзі переросло в глибоке зачудування, потім вона прошептала: „Матінко Божа!“ — і в її голосі виразно чулося щире співчуття і навіть схвалення.

— То ви боїтеся, кузене? — врешті промовила Гелена, не зводячи з нього пильного погляду. — Чи все-таки сподівається?

Філіп знову зітхнув:

— Не буду лукавити, кузино, я на це сподіваюся. Філіп-Август Третій, безумовно, авантюрист і вкрай нездарний правитель, та все ж він порядна людина, і піддані люблять його. Він все своє життя не покладаючи рук трудив-

ся на благо Франції — і не його вина, а біда його, що результати виявилися прямо протилежними.

— Ви його розхвалюєте, — здивовано сказала Гелена, — а проте...

— А проте мене більше влаштовує король Філіп Шостий, який за десять років остаточно розорить країну, доведе її до зубожіння, і кожна собака в селянському дворі, не кажучи вже про людей, люто зненавидить його.

— І тоді Франція сама попроситься під руку галльського короля, — підсумувала графівна. — Я вас правильно зрозуміла?

— Абсолютно вірно, кузино.

— Але ж ви честолобець!

— Не заперечую, я честолобний. Та водночас зауважу, що возз'єднання Франції з Галлією не просто моя примха, це об'єктивний процес. Рано чи пізно всі галльські держави об'єднуються в одну — Велику Галлію. Зрештою, французи — ті ж галли, хіба що нахапалися надміру німецьких слів і взяли собі за звичку „з'їдати“ прикінцеві голосні...

— Який же ти безсердечний! — раптом вигукнула Бланка, стискаючи в руці Ізабелли листа; на її довгих віях блищали сльози. — У всьому шукаєш для себе вигоду. І як тільки я могла покохати такого... таке чудовисько!

— Ну от, — з сумною усмішкою констатувала Гелена. — Перша сімейна сварка. А зараз буде бурхлива сцена ревнощів.

— Зовсім ні, — трохи заспокоївшись, відповіла Бланка. — Ніяких ревнощів. Адже це було ще до того як ми... словом це було вчора. І це так зворушливо, так красиво!

— Красиво?

— Так, Гелено, красиво. Кузина Ізабелла вчинила правильно, вона мужня жінка. Коли я вперше побачила графа де Пуатьє, то зрозуміла, як мені пощастило, що я не народилася років на п'ять раніше — диви, мене б віддали за цю гидку тварюку. А потім... Учора, коли він затягнув цю паскудну пісню, я подивилася на Ізабеллу — у неї був

такий погляд, там було стільки болю, відчаю і приреченості, що я.... Далєбі, якби це було в моїй волі, я б тут-таки вбила його, — останні слова вона промовила з тим моторошним спокоєм, з тією неприродною лагідністю, з якими її батько ухвалював смертні вироки. — Ти ще не здатна цього зрозуміти, бо ти ще... цього...

— Бо я ще незаймана, — допомогла їй Гелена. — Це просто вражаюче, Бланко! Щойно ти розповідала мені про такі пікантні речі, а тепер, у присутності кузена Філіпа, соромишся сказати таке невинне слово... Але саме таку я тебе й люблю. — Вона обняла Бланку й розцілювала її в обидві щоки. — Ви, часом, не ревнуєте, кузене?

— Ніскілечки, — запевнив її Філіп. — Бланчині друзі — мої друзі.

— А значить, ми з вами друзі. От і добре! Може, тоді вип'ємо, як кажуть німці, на брудершафт?

— Цебто на ти? Чудова ідея! Зрештою, ми не такі вже й далекі родичі — король Галлії Людовік П'ятий був нашим спільним прапрадідом. До того ж мені важко говорити „ви“ гарненьким дівчатам, особливо таким красуням, як... як ти, Гелено.

Вони випили на брудершафт.

— Отже, — мовила потім графівна, — мені розповідали про Ізабеллу та Еріка зараз, чи зачекаєте до ранку?

— Зараз, але тільки в загальних рисах, — відповіла Бланка. — Куди вони подалися? І що це за натяк на можливе відречення від Господа Ісуса?

— І тебе це дуже бентежить, — всміхнулася Гелена. — Не турбуйся, Ізабелла і в гадці не має відрікатися від християнства. Йдеться лише про перехід у грецьку віру.

— Ага! — здогадався Філіп. — Кузен Ерік повертається на Балкани.

Гелена ствердно кивнула:

— Навесні в Далмації та Герцеговині знов намічається повстання проти візантійського панування, і цього разу більшість тамтешній вельмож схильні визнати Еріка своїм вождем, правда, за умови, що він прийме православ'я.

— І Ізабелла разом з ним?

— Так. Щоб вийти за нього заміж.

— Ага! — сказала Бланка.

— Саме так. Після навернення в грецьку віру її шлюб з кузеном Пуатьє вважатиметься недійсним, вірніше, сумнівним за православними канонами, і будь-який грецький єпископ може звільнити її від усіх зобов'язань, що накладені на неї колишнім шлюбом.

Філіп схвально гмикнув:

— Хитро задумано. Таким чином, наші втікачі незабаром одружаться і, якщо їхній задум увінчається успіхом, за рік стануть правителями Далмації та Герцеговини. Що ж, непогано. В плані свого суспільного становища кузина Ізабелла небагато втрачає... крім істинної віри, звичайно, — додав він, лукаво поглянувши на Бланку. — Та й кузен Ерік не схибив, закохавшись в Ізабеллу *Юлію*, — її родове ім'я Філіп промовив з особливим притиском.

— Про що ти? — запитала Гелена.

— Здається, я розумію, — озвалася Бланка, докірливо дивлячись на Філіп. — І в усьому він шукає політичне підґрунтя, нестерпний такий!.. А втім, кузино, в цьому щось є. Балканські слов'яни, хоч вони й грецького віросповідання, політично більше тяжіють до Рима, ніж до Константинополя, а тому шлюб кузена Еріка з троюрідною сестрою правлячого імператора значно зміцнить його позиції.

— Ах! — в удаваному відчаї сплеснула руками Гелена. — Чому тоді я не втекла з Еріком! Я ж двоюрідна сестра Августа Юлія.

Всі троє весело розсміялися, і останні хмари над їхніми головами розсіялися.

— До речі, — спитав Філіп. — Коли вони втекли?

— Сьогодні вранці, о восьмій годині, коли товариство ще міцно спало після вчорашньої п'ятики. Кузен Ерік залишив для Марґарити листа, в якому повідомляє, що змушений негайно повернутися на батьківщину, і всіляко перепрошує за свій квапливий від'їзд. А що стосується Іза-

белли, то вона „хворітиме“ до завтрашнього вечора — на той час вони з Еріком вже мають бути в Беарні...

— Чорти лисі! — не дуже гречно перебив її Філіп. — Чом тоді вони не звернулися до мене? Я б...

— Я в цьому не сумнівалася, кузене, тому й переконала Еріка скоригувати свої плани, вибравши трохи довший, але безпечніший шлях. Замість прямувати до Барселони, він надіслав туди гінця з наказом для капітана свого корабля негайно відплисти до Порт-Вендора, а дворяни з його почту, що залишилися в Памплоні, мають приєднатися до нього та Ізабелли в Лурді...

— Я зараз же напишу розпорядження комендантові лурдського гарнізону...

— Не варто, кузен. Це вже зроблено.

— Ким?

— Паном де Шатоф'єром.

— То він у курсі?!

— Так. Я порадила Ерікові довіритися своєму конетаблю, і він послухався моєї поради. Граф Капсірський люб'язно погодився допомогти їм і дав супровідного листа, яким наказується комендантам всіх гасконських гарнізонів всіляко сприяти нашим утікачам і забезпечити їм надійну охорону, поки вони не зійдуть на Еріків корабель.

А Філіп похмуро похитав головою:

— Бачу, у вас все враховано, і на мене нічого не залишилося... Проте ні! Дещо все ж залишилося. Я візьму під свій захист Ізабеллину покоївку. Коли граф де Пуатьє дізнається, що вона покривала свою пані, то напевно захоче її порішити.

Гелена всміхнулася:

— І це враховано, кузене. Відсьогодні дівчина перебуває в мене на службі, і за її вчинки цілком відповідаю я. По суті, вона виконує мої накази.

— Ех! — зітхнув Філіп. — Гаразд, здаюся.

— І все-таки, — промовила Бланка. — Чому Ізабелла довірилася саме тобі? Чому не своїй сестрі?

— Ну, передусім, Марія вчора багато випила, а до того ж, уночі в неї був Фернандо. От Ізабелла і звернулася до мене, адже я відома авантюристка. — Гелена дзвінко розсміялася. — Окрім всього іншого, за мною був невеликий боржок.

— Це щодо Гамільтона? — поцікавився Філіп.

— Точно. І ти, либонь, думаєш, що в мене з ним роман?

— Я вже й не знаю, що думати, — чесно признався він.

— Скоро дізнаєшся. Скоро всі дізнаються. Це буде ще один сюрприз... — Гелена встала з ліжка і розправила сукню. — Ну, добре, я побігла. Бачу, кузене, ти вже наївся і тепер поїдаєш поглядом Бланку... Ні-ні, все гаразд. Не запевняйте мене, що моя присутність вам не заважає. Не люблю лицемірства, повторюю, хай навіть з найкращих спонукань. Я й так засиділась у вас, а мені треба ще розшукати Рікарда. Боюся, він знову налигався до чортиків. — Вона скрушно зітхнула. — Бідолашний мій хлопчик! Ума не приберу, що мені з ним робити. Останнім часом він поводить ся так дивно, що я... Ой! Я знову розбазікалася. Будь він неладний, мій довгий язик! Всього найкращого, друзі.

З цими словами Гелена квапливо вийшла із спальні, але хвилиночку по тому вихором увірвалася назад і застала Філіп та Бланку, що стояли біля ліжка й цілувалися.

— О, Господи! — пробурмотіла вона розгублено. — Що на мене найшло?!.. Даруйте, друзі, ради Бога. Я така нетактовна, я зовсім не скромна. Але я... Я це з кращих... Ох!.. Перепрошую, кузене, та раз я вже повернулася... Загалом, скажи мені, Філіпе: ти справді любиш Бланку? Тільки відверто.

— Так, — відповів він, пристрасно дивлячись на Бланку. — Я її *дуже* люблю.

— І вона *дуже* любить тебе. Будь ласка, не кривдь її, *дуже* прошу... Вона просто *обожнює* тебе.

— Не скривджу, — пообіцяв їй Філіп. — Не хвилюйся, Гелено. Бланка сама не дасть себе скривдити.

— Ти тільки не подумай нічого такого, кузене...

— Боронь Боже, кузино! Запевняю тебе, я нічого такого не думаю. Зараз я взагалі не в змозі думати.

Гелена закотила очі і протяжно застогнала:

— Так, звісно! От я недотепа! Ну, що ж це зі мною діється?! Даруйте... Даруйте...

Вона підбрала спідниці і прожогом вибігла з спальні, гучно хряснувши за собою дверима.

— Гелена чудова дівчина, — сказав Філіп, знову подумавши про Рікард. — Така весела, товариська, безпосередня. І дуже душевна. У тебе гарна подруга.

— Так, гарна, — погодилася Бланка. — Вона найкраща з подруг. Я її дуже люблю.

— І вона тебе *дуже* любить. А як переживає за тебе, треба ж! — Він пильно подивився їй в очі. — Цікаво, чим ти її приворожила? Незважаючи на її палкі запевнення, мені все-таки здається, що вона несвідомо почуває до тебе...

— Філіпе! — вигукнула Бланка, трохи не задихнувшись від обурення. — Думай, що кажеш!

— Я кажу, що думаю, любонько, — лагідно відповів Філіп. — Ти така прекрасна, що перед тобою не встоїть ніхто — ні жінки, ні чоловіки... Ну, гаразд, замнемо цю справу.

Він дбайливо опустил Бланку на ліжко, сам приліг поруч і ніжно поцілував її в губи.

— Філіпе, — прошептала вона. — Боюся... Боюся, я зараз не зможу...

— Я теж не зможу, рідна. — Він ухопив губами пасмо її волосся і потяг до себе. — Я ще ніколи так не стомлювався.

— Ми з тобою ніби подуріли, Філіпе.

— Атож, здорово у нас вийшло. Ти хочеш спати?

— Ні... Тобто, не дуже. Я вже трохи виспалася, але... Розумієш, мені трохи болить...

— Розумію, — сказав Філіп. — До речі, мені теж болять. Ти мене всього покусала.

— Ах, Філіпе!.. — промовила Бланка, горнучись до нього. — Я... я цілковито втратила розум.

— Ми виробляли з тобою все, що я порадив тоді Габрієлю, — продовжував він. — Тобі не соромно?

— Ні, Філіпе, не соромно. Ніскілечки не соромно.

— Правда? І чому?

— Бо я люблю тебе. Насправді люблю, по-справжньому. Понад усе на світі люблю. Гелена не помилилася, вона зрозуміла це раніше за мене.

— А ти коли зрозуміла?

— Лише сьогодні. Там, у лісі, коли ти пестив мене. Тоді я зрозуміла, що віддавна закохана в тебе. З самого початку, з першої нашої зустрічі. Боже, яка я була дурна!.. Пам'ятаєш той день, коли ти приїхав у Толедо?

— Так, кохана, пам'ятаю. Чудово пам'ятаю — ніби це було вчора.

— Тоді я... Тоді в мене...

— Тоді ти стала дівчиною, — допоміг їй Філіп.

— Так. Уперше. І я була дуже налякана. Але Альфонсо втішив мене. Він сказав, що тепер я доросла дівчина і можу вийти заміж. А коли я побачила тебе — ти був такий гарний! — то вирішила: оце мій майбутній чоловік.

— Правда?

— Так. Ти дивився на мене, всміхався, крадькома пряв мене очима, і я подумала, що бути жінкою не так вже й погано, якщо це дозволить мені стати дружиною такого милого, такого вродливого, такого... Я бачила, з яким захопленням дивилися на тебе всі мої старші подруги і навіть дорослі дами. Вони просто помруть від заздрості, думала я, коли ми з тобою одружимося... А потім... потім мені сказали, що, трохи подорослішавши, я стану королевою Італії...

— І ти перестала цікавитися мною як мужчиною?

— Не зовсім так. Я примусила себе бачити в тобі лише друга. І все ж... Коли в тебе був роман з Норою, я просто божеволіла від ревності. Тоді я часто мінялася з нею

сукнями і... іноді я навіть надягала її білизну. Тепер я розумію, що мені дуже кортіло бути на її місці; в її одязі я відчувала себе мовби трішки нею. Тому я й влаштовувала все так, щоб люди думали, ніби це я зустрічаюся з тобою. Даремно Нора дякувала мені за таку самопожертву — я робила це для себе, задля власного задоволення, хоч сама про це не підозрювала. І знаєш, думка про те, що в мене крадькома тикають пальцями, що за моєю спиною шепчуться про мене, була мені приємна. Я згоряла від сорому і водночас відчувала неймовірну насолоду. А коли батько викликав нас з Норою та Альфонсо до себе і грізно промовив, звертаючись до мене: „Ах ти ж безсоромне, розпусне дівча!“ — я трохи не задихнулася від щастя...

— І навіть тоді ти не зрозуміла, що любиш мене? І не розкрила мені очі на те, що я люблю тебе.

— Мабуть, я злякалася, Філіпе. Я завжди боялася тебе, боялася втратити через тебе розум. І, здається, мої побоювання були не марні... Я так переконувала себе, що люблю Етьєна — він дуже милий, дуже добрий, дуже хороший хлопець. Але ти... ти...

Філіп міцно обняв її й поцілував.

— І що ж тепер нам робити, Бланко, серденько моє?

— Не знаю, — схлипнула вона і зарилася лицем на його грудях. — Нічого я не знаю, Філіпе. Я не хочу думати про майбутнє.

— А треба... — Філіп не встиг розвинути свою думку, бо цієї миті в двері спальні хтось постукав.

Розділ LIII

Ернан відмовляється
будь-що розуміти

Бланка квапливо натягла на себе та Філіпа ковдру і спитала:

— Хто там?

— Ернан де Шатоф'єр, — почувся за дверима знайо-

мий баритон. — Перепрошую, пані, але...

— Я тут, — озвався Філіп. — Чого тобі треба?

— Тебе. І негайно.

— Щось скоїлося? — Філіп відразу ж зіскочив з ліжка і став похапцем одягатися. — Він не зізнався?

— Та ні, зізнався, — відповів Ернан з якимись дивними інтонаціями в голосі. — Але катам довелося гарненько попрацювати!

— Матір Божа! — вжахнувся Філіп. — Ви що, катували його?! Ви його скалічили?

— В жодному разі. Проте його довелося довго бити. Дуже довго, хай йому чорт! Понад годину ми залякували його тортурами, кати показували йому кліщі, батоги, інше своє причандалля, детально описували, як їх використовують, якого нестерпного болю вони завдають — а він все мовчав...

— Припини! — прикрикнув на нього Філіп. — Ви добилися від нього зізнання?

— Вірніше, ми вибили з нього зізнання. Це було не надто приємне видовище. Він бо ж такий тендітний, такий пестунчик, він так пронизливо вищав, кілька разів втрачав притомність...

— Замовкни! У якому він стані?

— Зараз у кепському. Та за тиждень чи два буде в нормі... щоб гідно зійти на ешафот.

— Про що це ви? — спантеличено запитала Бланка; вона вже натягла на ноги панчохи, вступила в тапочки і закуталася в пеньюар. — Про кого ви говорите?

Філіп розгубився, не знаючи, що їй відповісти.

— Пані, — промовив за дверима Ернан. — Мені дуже прикро, та за відсутності пані Маргарити я змушений звернутися за допомогою до вас.

Філіп і Бланка обмінялися поглядами.

— Добре, — сказала вона і, оцінююче поглянувши на свій довгий пеньюар, додала: — Одну хвилину, графе.

Поки Філіп одягався, Бланка розправила на ліжку ковдру, запалила в канделябрі ще дві свічки і сховала до

скрині всю свою близьку та верхній одяг. Потім вона сіла на край ліжка перед столиком із рештками вечері і запросила Шатоф'єра ввійти.

Ернан мав дуже кепський вигляд. Його рухи були якісь рвучкі, нервові, а на обличчі застиг вираз глибокої втоми упереміж з розгубленістю та збентеженням.

— Далєбі, я... — почав був він, але Бланка рішуче перебила його:

— Відкинемо формальності, графе. Я знаю вас як дуже тактовну й виховану людину, і не сумніваюся, що без вагомих на те підстав ви не наважилися б поставити мене... поставити всіх нас в таке незручне становище, з'явившись до мене о цій пізній порі. Прошу вас сідати, пане.

Ернан обережно опустився на табурет, де раніше сидів Філіп. Сам Філіп примостився біля Бланки.

— Люба, — сказав він, бачачи, що Шатоф'єр вагається. — Приготуйтеся почути від мого друга погану звістку. Він збирається повідомити нам ще про один скандал у нашій милій королівській компанії.

— І ця звістка, — додав Ернан, — значно гірша, ніж ти вважаєш, Філіпе.

— Навіть так? — спантеличено промовив він.

— А про що, власне, йдеться? — спитала Бланка. — Як я зрозуміла з ваших слів, графе, ви когось допитували. Ви викрили якусь змову?

Ернан стримано кивнув.

— І либонь, — продовжувала вона, — в ньому замішаний... гм... мій чоловік? — останні два слова Бланка промовила з презирливою іронією.

— Так, — підтвердив Філіп. — Граф Біскайський разом з віконтом Іверо запланували вбивство Марґарити.

На це повідомлення Бланка не скрикнула від жаху, як очікував Ернан, і не зблиснула в гніві очима, як розраховував Філіп, і навіть не здригнулася — що, на думку обох, було б цілком природною реакцією. Вона лише стисла губи і зблідла, а пальці її рук судорожно зчепилися. У спальні запанувала гнітюча тиша.

— Чогось такого я давно чекала, — нарешті промовила Бланка зі зловісної лагідністю в голосі. — Ще влітку я попереджала Марґариту, що вона грає з вогнем. Це правда, вона не давала Рікардові ніяких підстав сподіватися на одруження з нею, навіть навпаки — неодноразово повторювала, щоб він не тішив себе марними надіями. Проте вона поводитися з ним не як з коханцем, а як з чоловіком. Вона сильно прив'язала його до себе, а він... Він так шалено кохав її, що, коли був знехтуваний нею, геть схибився... Бідолашний Рікард! Бідолашна Гелена!.. А мій чоловік — мерзенний покидьок! Це він у всьому винен, він скористався безумством Рікарда і підбив його на злочин. Сподіваюся, він не уникне розплати. Сподіваюся, йому відрубають голову — чого він давно заслужив.

Від цих слів Бланки, від її неприродного спокою, по Ернановій спині пробіг моторошний холодок. Кілька секунд він приголомшено дивився на неї, потім промовив:

— Будемо сподіватися, моя принцесо, що незабаром графа спіткає заслужена кара — і людська, і Божа. А разом з ним — і віконта Іверо.

Бланчин погляд пом'якшився. Нарівні з холодною рішучістю в її очах з'явився сум.

— Марґарита помилує Рікарда, в цьому я не сумніваюся. Адже він не злочинець — він божевільний.

Ернан важко зітхнув:

— На жаль, пані, все не так просто. Пан віконт у своєму безумстві зайшов надто далеко. Він вже переступив ту межу, за якою кінчається милосердя. Спочатку я також жалів його і співчував йому — аж поки не відкрив усю правду, жакливу правду.

— Є щось іще? — спитала Бланка. — Щось таке, про що не сказав Філіп?

— Так, пані. Якби віконт надумав учинити замах на життя пані Марґарити в запалі пристрасті, спонукуваний відчаєм і ревнощами, йому, безумовно, можна було б знайти виправдання. Але...

— Але? — Бланка вся напружилася і трохи подалася

вперед.

— Але? — луною відгукнувся Філіп. Щойно побачивши Ернана, він відчув якийсь негаразд. А трохи пізніше у Філіпа виникла підозра, що Шатоф'єр дізнався про щось таке, що вразило його до глибини душі, і тепер, хай і не-свідомо, він відтягує той момент, коли йому доведеться повідомити їм цю страшну звістку. — То скажи, врешті, що сталося!

— Пані, — заговорив Ернан, звертаючись передусім до Бланки. — Як ви, певно, здогадалися з нашої розмови з Філіпом, я щойно...

— Ви допитували спільника — це я зрозуміла. І хто він?

— Сам віконт Іверо.

Бланка здригнулася і недовіжливо поглянула на нього.

— Боже правий! Ви...

— Так, моя принцесо. Я усвідомлюю, що порушив закон, бо піддавати принца королівської крові тортурам можна лише з дозволу короля і Судової Палати Сенату... Втім, його просто били, і я готовий нести за це відповідальність — за те, що звелів найнятим мною людям бити пана віконта. Мені дуже шкода, пані, повірте. Але я не розкаююся. Отримана мною інформація виправдовує ті незаконні засоби, до яких я змушений був вдаватися.

— І що це за інформація? — холодно спитала Бланка, всім своїм виглядом показуючи, що Ернанові аргументи не переконали її.

— Між іншим, — додав Філіп, докірливо дивлячись на друга, — я не давав тобі таких повноважень. Мої вказівки були чіткі й зрозумілі — залякувати віконта, але в жодному разі не застосовувати щодо нього насильства.

— На щастя, мені вистачило розуму не дотримуватися твоїх вказівок.

— На щастя?! — щиро обурився Філіп.

— Саме так — на щастя. На щастя для Жоанни Наварської.

— А вона тут до чого?

— До того, що сьогодні рівно о першій попівночі Рікард Іверо має зустрітися в верхньому коридорі галереї з поки що невідомим нам спільником, найпевніше, з самим графом Біскайським, і асистувати йому в убивстві графівни Жоанни.

— Матінко Божа! — вигукнула Бланка. — Та що ви кажете, графе?!

Приголомшений Філіп з німим питанням утупився в Ернана, який тим часом незворушно продовжував:

— У цьому самому злочині й зізнався віконт Іверо. Він стверджує, що абсолютно непричетний до змови Александра Біскайського з метою вбивства пані Марґарити і нічого не чув про це.

— Але розмова...

— Не нагадуй мені про ту розмову! — роздратовано гаркнув Шатоф'єр. — Я нічого не розумію! Зовсім нічого. Я втовкмачив у свою тупу довбешку, що графовим співрозмовником був Рікард Іверо — начебто він єдиний знехтуваний принцесою коханець. А взяти хоча б Рауля де Толосу... Але все, рішуче все свідчило проти віконта. І ці слова: „Вона повелася з тобою негідно... Вона відступилася від тебе“, і запевнення, що „тебе це не стосується“, коли мова йшла про родичів — невже я зробив хибні висновки?... Ні, я відмовляюся будь-що розуміти! Або я рідкісний бовдур, або ж... Чорт забирай! Через свою дурну самовпевненість я мало не дозволив Александрові Біскайському вчинити відразу два вбивства — сестри й кузини. Мені просто пощастило, неймовірно пощастило, що Рікард Іверо, непричетний до замаху на принцесу Марґариту, все ж виявився уплутаний...

— Пощастило?! — гнівно обірвала його Бланка. — Вам пощастило! Та ви з глузду з'їхали!.. Боже милостивий! Як же так?... Як міг Рікард... Як він міг?... Він... Він...

Філіп обняв її за плечі і пригорнув до себе, щоб утішити, проте Бланка, миттю заспокоївшись, м'яко відсторонилася від нього.

— Перепрошую, пане, за мою нестриманість, — сказала вона Ернанові. — Я погарячкувала. Гелена Іверо моя найкраща подруга, і я... я просто не можу повірити, що її брат здатний на таке... на таку мерзоту. Він зовсім здурів, він божевільний, він повністю стратився розуму. Навіщо, ну навіть йому вбивати Жоанну? Що вона йому зробила?... Так, звісно, часом вона чинила не зовсім порядно щодо до нього, але хіба це мотив для вбивства? Це... — Бланка торкнулася долонею лоба, немов прагнучи пересвідчитися, що в неї немає жару. — Це схоже на якийсь страшний кошмар!

— Так, — погодився Ернан. — Це справжнісінький кошмар. Та й це ще не все.

— А що ще? — Бланка склала на колінах руки. Її бліде обличчя не виказувало ніяких емоцій, погляд був відчужений. — Кажіть, графе, я готова почути все, що завгодно.

— Віконт зважився на цей злочин заради грошей.

— Що?! — вигукнув Філіп.

Бланчина щока нервово сіпнулася.

— Не може бути! — майже простогнала вона.

— Він сам це визнав. Граф Біскайський скупив у лихварів усі його боргові зобов'язання — на вісімдесят тисяч скудо — і пообіцяв віддати їх віконтові після вбивства графівни Жоанни.

— Але чому? — промовив Філіп. — Навіщо графові Біскайському вбивати свою сестру?

Ернан спохмурнів і якимось дивно поглянув на Бланку:

— Віконт Іверо сказав, що всі, кому належить це знати, знають чому... Я також знаю — вірніше, здогадуюся.

— Знаєте?! Але звідки? Хто вам сказав?

— Я сам здогадався, пані. Зазвичай брати та сестри не соромляться виявляти свої ніжні почуття на людях — і це цілком природно. Однак... Останні три тижні я пильно стежив за поведінкою вашого чоловіка і завважив одну характерну деталь: графівна Жоанна відверто уникає брата — при всьому тому, що вона дуже прив'язана до

нього, — і тримається з ним надто сухо, з такою награною офіційністю, що це не може не викликати підозр. Проба-чте мені мою прямоту, принцесо, та я наважуся припустити, що пані Жоанна... е-е... є каменем спотикання у ваших взаєминах з графом. Тому він вирішив позбутися її, вочевидь, сподіваючись, що згодом ви подаруєте йому цей гріх і помиритеся з ним.

— Про що це ви ка... — почав був Філіп, аж раптом замовк на півслові, щелепа його відвисла, а в погляді з'явилося розуміння, змішане з подивом. — Чорти лисі! Значить, ось чому ти...

Бланка різко штовхнула його ліктем в бік.

— Замовкни! Зараз же! — Зо хвилю вона помовчала, пильно дивлячись Ернанові в очі, потім промовила: — Мабуть, ваша правда, графе. Я ще не знаю напевно, але... Якби Жоанна померла, то згодом я, може, й змирилася б з фактом мого заміжжя... Звичайно, зразковою подружньою парою ми б не стали... сподіваюся, ви розумієте, що я маю на увазі, — збентежено додала Бланка, скося глянувши на Філіпа. — А втім, зараз не той час і не ті обставини, щоб детально обговорювати це питання. Можливий мотив вбивства Жоанни ми з'ясували, а тепер нам належить вирішити, як діяти далі.

— Тому я й звернувся до вас, принцесо, — сказав Ернан. — Пані Маргарити в замку немає...

— Та ну! — стривожився Філіп. — Де ж вона запропастилася? А раптом граф Біскайський запланував цієї ночі обидва вбивства?

— В такому разі, він прогадав. Цієї ночі пані Маргарита в надійних руках. Вона... — Шатоф'єр осікся і швидко глянув на Бланку. — Вона та граф Шампанський зараз у садибі лісника.

— Зрозуміло, — промовив Філіп, а наступної миті скипів: — То чому ж ви нічого їй не сказали?!

— Коли ми залишали садибу, то не знали, що вона там... тобто ми з Гастоном не знали, зате Симон знав. Він з графинею де Монтальбан... гм, облишимо це. Одно сло-

во, він бачив у вікно, як вони заходили до будинку, але згадав про це, лише коли ми підїздили до замку.

— От недотепа!

— Та ні, просто всю дорогу він дрімав. Перед самим нашим відїздом я витяг його ще тепленьким з ліжка і навіть не завдав собі клопоту розбудити його.

— Ви казали про спільника, графе, — промовила Бланка. — І припускали, що ним може виявитися мій чоловік.

— Це цілком ймовірно, пані. Принаймні віконт Іверо впевнений, що його спільником буде сам граф Біскайський.

— Але ж він у Памплоні, — заперечив Філіп.

— А що заважає йому приїхати в Кастель-Бланко, зробити свою чорну справу і вранці повернутися до палацу? Адже можна влаштувати все так, що ніхто, крім вірних йому людей, не знатиме про його відсутність.

— Гадаєш, замкова залога куплена?

— Аж ніяк. Проте господарі замків мають погану звичку робити таємні ходи.

— А з чого ти взяв, що граф Біскайський знає таємні ходи в Марґаритинім замкові?

— Він знає таємні ходи в *своєму* замкові. Вісім років тому Кастель-Бланко належав йому, і навряд чи він, розлучаючись з ним не з власної волі, повідомив деякі секрети його новій хазяйці.

Філіп стиха присвиснув і запитливо поглянув на Бланку. Вона кивнула, підтверджуючи Шатоф'єрові слова, потім підвелася й вийшла з-за стола.

Ернан миттю схопився на ноги. Слідом за ним встав і Філіп.

— Котра зараз година? — запитала Бланка.

— Близько півночі, — відповів Шатоф'єр. — Може, трохи менше.

— Отже, друзі, — рішуче мовила вона. — Що будемо робити? Особисто я пропоную негайно сповістити коменданта, щоб він влаштував у галереї засідку.

— Вже зроблено, — сказав Ернан. — Цим якраз займається Гастон д'Альбре.

— От і добре. Зараз я швиденько вдягнуся, ми підемо до Жоанни, розповімо їй про все і будемо біля неї доти, доки не схоплять другого співника.

— Вірніше, першого, — уточнив Шатоф'єр. — Найголовнішого — який і мав убити графівну. А задачею віконта Іверо було, якщо він не збрехав, лише підстрахувати його.

— А як же покоївка? — спитав Філіп.

— От вона куплена, — відповів Ернан. — На відміну від охорони... До речі, — додав він, знову переводячи погляд на Бланку. — Не вважайте мене нескромним, принцесо, та я б не радив вам перевдягатися. Це забере багато дорогоцінного часу, а ви й так маєте досить пристойний вигляд.

Бланка скептично оглянула себе в невеликому настінному дзеркалі, щільніше запахнула пеньюар і, виставивши вперед ніжку, пересвідчилася, що при ходьбі вона не оголюватиметься вище за щиколотку.

— Гарзд, я піду так. Часу в нас справді обмаль.

Розділ LIV

Жоанна Наварська

Ніч була темна, безмісячна, у переходах панувала майже непроглядна півтьма, і троє молодих людей повільно просувалися вздовж стіни, тримаючись один за одного. Ні ліхтаря, ні запаленої свічки вони з собою не взяли, оскільки покої Жоанни та Бланки знаходилися неподалік, і їх двері розділяло не більше двох десятків кроків.

Біля самої мети цієї короткої подорожі Ернан раптом зупинився й міцніше стиснув Філіпову руку, закликаючи до цілковитої тиші. Філіп передав цей сигнал Бланці й нашпорошив вуха. З галереї, що починалася попереду них, дедалі виразніше долинав шум кроків.

— Він? — прошептав Філіп, а про себе подумав: „Занадто рано. Невже він щось запідозрив?“

Ернан тихо засичав і підштовхнув Філіпа з Бланкою до неглибокої ніші в стіні прямо навпроти дверей Жоанниних покоїв. Всі троє сховалися в ній і, затамувавши подих, чекали подальшого розвитку подій.

Незабаром з-за рогу з'явилася чоловіча постать, також без свічки, і, крадькома, попрямувала в їхній бік.

„Боже!“ — подумав Філіп. — „Який він здоровенний! Та він однією рукою може скрутити їй шию... Хто ж це, хай йому біс?!“

Не помітивши засідки, незнайомець зупинився перед Жоанниними дверима і легенько штовхнув їх. Двері подалися й відчинилися майже безшумно. Здоровань задоволено промуркотів і ввійшов до передпокою. Та не встиг він узятися за ручку дверей, щоб закрити їх за собою, як Ернан з тихою грацією пантери вискочив з ніші і накинувся на нього.

Ніякої боротьби не було. Незнайомець був такий приголомшений блискавичним і, головне, безшумним нападом ззаду, що навіть не намагався чинити опір. Однією рукою обхопивши його за тулуб, а іншою затиснувши йому рота, Ернан неголосно кинув через плече:

— До мене, друзі. І закрийте двері. Але тихіше.

Не зчиняючи зайвого шуму, Філіп та Бланка ввійшли до передпокою.

— Чудово, — пошепки промовив Філіп, зачиняючи двері. — Ніякого переполоху. Коли це не той, на кого ми чекали...

— Той, той, — упевнено відповів Ернан. — Он як тремтить увесь! Та, на жаль, це не граф Біскайський.

Ернан підійшов до дверей, що вели всередину покоїв, і вже збирався постукати в них, аж це вони самі розчинилися, і на порозі з'явилася графівна Жоанна. Вона була одягнена так само, як Бланка, тобто в довгий пеньюар.

— Панове!.. Кузино!..

— Вибачте, що турбуємо вас, пані, — сказав Ернан. —

Але ми вам декого привели. Відступіть, будь ласка. — І він заштовхнув незнайомця в невеличку, добре освітлену віталеньку.

— Річарде! — тихо скрикнула Жоанна. — Ви!..

— Овва! — вражено мовив Філіп, ввійшовши вслід за Бланкою та Ернаном до кімнати. — Це ж Річард Гамільтон!

— Ну так, — прохрипів барон, насилу переводячи подих; своїми залізними обіймами Ернан ледве не задушив його. — Я не розумію, панове...

— Ага, ви не розумієте! — саркастично обізвався Шатоф'єр. — Він, бачте, не розуміє! То, може, пояснимо йому, друзі? Пояснимо цьому доблесному і шляхетному лицареві, нащо він глупої ночі потай пробирався в покої дами?

Жоанна густо зашарілася й опустила очі.

— Це вас аж ніяк не обходить, пане графе, — огризнувся Гамільтон. — Це моя особиста справа.

— Ваша особиста справа, подумати тільки! А те, що ви хотіли зробити з пані Жоанною, теж ваша особиста справа?

Жоанна пронизливо зойкнула і поточилася. Гамільтон прожогом кинувся до неї і дбайливо всадив її в крісло.

— Замовкніть, негіднику! — гримнув він, грізно виблискуючи очима. — Думайте, що кажете!

— Що?! Це я негідник? — обурився Ернан, але тут Філіп, тихо сміючись, поклав йому руку на плече.

— Заспокойся, друже, ти помилився. Ти навіть не уявляєш, як ти помилився! Барон ніякий не злочинець — він коханець.

— Га?! — промовила Бланка, зачудовано дивлячись на Жоанну.

Та ще більше зніяковіла і глибше втиснулася в крісло. Гамільтон знову зблиснув очима.

— Ви занадто цікаві, панове!

— Заспокойтеся, бароне, — примирливо сказав Філіп. — Не кокоштесь. Повірте, ми й у гадці не мали втру-

чатися в вашій особистій справі.

Він підсунув ближче два крісла, в одне з яких сіла Бланка, а сам влаштувався в іншому. Тим часом Ернан з полегшеним зітханням розвалився на сусідній канапі.

— То ось на який сюрприз натякала Гелена, — задумливо промовила Бланка, поглядаючи то на пригнічену Жоанну, то на вкрай збудженого Гамільтона. — Нівроку гарний сюрприз!.. Ви що, бароне, всерйоз розраховуєте одружитися з кузиною?

Гамільтон побураковів. Він все ще стояв біля Жоанниного крісла; його руки судорожно стислися в кулаки.

— Пані, — з гідністю заговорив він. — Я справді небагатий, до того ж для вас я чужинець, варвар. Але мій рід в знатності нічим не поступається вашому. Гамільтони — один з найдревніших і наймогутніших кланів у Шотландії, а мої предки по матері...

— Припиніть, Річарде! — зупинила його Жоанна, трохи опанувавши себе. Потім вона спрямувала на Бланку рішучий погляд своїх великих карих очей і сказала: — Так, кузино, я вийду за нього заміж. Хочете ви цього чи ні, але ми одружимося. І можете називати наш шлюб як завгодно — хоч мезальянсом, хоч...

Ернан делікатно прокашлявся:

— Панове, дами! Боюся, зараз не час обговорювати ці проблеми. Пані, — звернувся він до Жоанни. — Я хотів би поставити вам кілька питань, досить делікатних питань, і, повірте, дуже важливо, щоб ви відверто відповіли на них. Це важливо передусім для вас.

— Га? — спантеличено промовила Жоанна і запитливо глянула на Бланку.

Бланка кивнула:

— Так, кузино, це *дуже* важливо.

— Але я нічого не розумію...

— Зараз ми все пояснимо, — запевнив її Ернан. — Але передусім... Ви не могли б сказати нам, де зараз ваша покійка?

Жоанна знов подивилася на Бланку.

— Кажи! — підбадьорила її та. — Це не пуста цікавість.

— Вона... — нерішуче почала Жоанна. — Вона з Александром...

Всі троє — Філіп, Бланка і Ернан — швидко презирнулися.

— Вона з вашим братом? — перепитав Шатоф'єр.

— Ну... так.

— І він зараз у замку?

— Так... Але він просив нікому не говорити про це. Я пообіцяла і... і порушила своє слово.

— Ви правильно зробили, пані, і переконливо прошу вас не засмучуватися з цього приводу... Ви знаєте, де зараз ваш брат?

— Н-ні, не знаю... Чесне слово. Ні найменшого уявлення...

— Проте ви бачилися з ним?

— Так.

— Коли?

— На початку одинадцятої.

— Він приходив до вас?

— Так.

— І ніхто його не бачив?

— Ні, ніхто... Крім мене та Дори, певна річ.

— Дора, це ваша покоївка?

— Так.

— А як ваш брат потрапив до замку?

— Таємним ходом, про який Марґариті нічого не відомо.

— Ви знаєте, де цей хід починається? І куди веде?

— Ні. Я взагалі лише сьогодні дізналася про його існування. — Жоанна трохи повагалася, відтак додала: — Александр прийшов зі східної башти, отже, хід десь там. Це все, що можу вам сказати.

Ернан зітхнув:

— Що ж, гаразд. Повернімося до Дори. Отже, ваш брат взяв її з собою?

— Так.

— Вона одна з його дівчат?

— Мм... Так.

— І давно вона у вас служить?

— Ні, всього лише тиждень. Це Александр попросив мене взяти її до себе... Ну... Ви ж розумієте...

— Розуміємо, — кивнув Ернан. — А ця Дора звідки?

— Раніше вона служила в кухні Іверо, та коли Гелена дізналася...

— Коли Гелена дізналася, — допомогла їй Бланка, — що її покоївка плутається з Александром, то прогнала її геть.

— Зрозуміло, — сказав Шатоф'єр. — А тепер, пані, я заздалегідь перепрошую за дуже нескромне запитання, я дуже жалкую, що змушений поставити його, але...

Жоанна напружилася і зблідла, як полотно. Її пальці учепилися в поруччя крісла.

— Я слухаю вас, пане, — через силу промовила вона.

— Коли сьогодні ваш брат приходив до вас, про що ви з ним розмовляли?

— Це дуже нескромне запитання, пане графе, — тільки й сказала графівна і закусила нижню губу. Але обличчя її виражало явне полегшення; очевидно, вона чекала куди більш нескромного запитання.

— Пані, — знову заговорив Ернан. — Переконливо прошу вас відповісти, задля вашого ж блага. Подивіться на нас — ми всі ваші друзі. Пан Гамільтон, з яким ви твердо вирішили одружитися. Пані Бланка, яку ви трохи побоюєтеся, а проте поважаєте її. Ваш кузен Філіп — він почуває до вас щире симпатію. І нарешті я — пані Бланка може поручитися за мене. Повірте, я зичу вам тільки добра.

— Довірся графові, Жоанно, — підтримала його Бланка. — Довірся всім нам. Я ручаюся за пана де Шатоф'єра і за кузена Філіпа.

Жоанна важко зітхнула:

— Гаразд. Я розмовляла з Александром про пана барона.

— То він знає про це?

— Так, знає.

— І схвалює ваш зв'язок?

— Ну... В душі він проти, однак згоду свою дав.

— На ваш шлюб?

— Так.

— І коли ж?

— Минулого тижня. Але з випробувальним терміном.

— В якому розумінні?

— Александр зажадав, щоб я приховувала це доти, доки він не пересвідчиться в серйозності намірів Рі... пана Гамільтона.

— І ви приховували?

— Так. Хоч... Я мусила довіритися Гелені, щоб... щоб...

— Я знаю, — кивнув Ернан. — Ну, ось ми й дійшли до найделікатнішого моменту в нашій бесіді. Скажіть, пані, як ваш брат ставився до ваших нічних побачень з паном бароном?

Жоанніні щоки спалахнули яскравим рум'янцем сорому. Вона прикрила лице руками, ладна зараз же провалитися крізь землю.

— Він не схвалює цього. Тому він і приїхав сюди... попередити, що я не повинна...

— І ви пообіцяли йому?

— Так.

— Проте, як видно, ви й не думали дотримуватися своєї обіцянки.

— Ні, що ви! Я збиралася все пояснити Річардові й попросити його піти звідси. Як я можу не послухатися Александра, він такий добрий до мене.

— Добрий! — вражено прошептала Бланка. — Вона вважає його добрим!.. Боже мій!..

— Якщо ми розповімо їй зараз, — тихо промовив Ернан, — почнеться істерика. А тим часом справа наближається до розв'язки... — Він підвівся з канапи. — Пані гра-

фівно, пане бароне. Можливо, моя пропозиція видасться вам вельми дивною, але я просив би вас найближчу годину, максимум півтори, провести в покоях пані Бланки.

Жоанна відняла руки від обличчя і здивовано втупилася в Шатоф'єра.

— Але навіщо? Я не розумію... — Вона повернулася до Бланки: — Кузино! Хоч ти поясни мені, що все це означає?

Обмінявшись з Ернаном швидкими поглядами, Бланка підійшла до Жоанни, опустила перед нею навпочіпки і взяла її руки в свої.

— Хуаніто*, — лагідно і водночас твердо заговорила вона. — Коли я скажу тобі, що так треба, ти послухаєшся мене? Не ставлячи ніяких запитань, не вимагаючи ніяких пояснень — просто тому, що я так хочу, що я вважаю це необхідним. Зроби так, як радить пан де Шатоф'єр. Ну!

Жоанна згідно кивнула. Вона була дівчина слабовільна, нерішуча, особливим розумом не відзначалася і звикла плисти за течією, підкоряючись тим, хто сильніший за неї; тому розумна, вольова та владна Бланка мала на неї величезний вплив.

— От і добре, серденько. Пізніше ми неодмінно все тобі розповімо, а поки нехай пан де Шатоф'єр проведе тебе й барона до моїх покоїв.

Тим часом Ернан відвів Гамільтона убік і видобув з-за вилоги камзола пергаментний сувій.

— Сподіваюся, ви читаєте галльською, бароне?

— Так.

— А ви пам'ятаєте, що трапилося з фортецею шейха Ель-Баттіха, коли наші розвідники влаштували пожежу в її пороховому льосі?

— Звичайно, пам'ятаю. Вся фортеця злетіла в повітря. Та до чого ви хилите?

— А ось до чого, — сказав Ернан, сунувши Гамільтонові в руки сувій. — Коли ви прочитаєте графівні те, що

* *Xuanita* (Juanita) — пестлива кастильська форма імені Жоанна.

тут написано, з нею трапиться щось на зразок вибуху. І я переконливо прошу вас, бароне: ввійшовши до покоїв пані Бланки замкніть на засув двері, проведіть графівну до спальні... Не турбуйтеся, там все гаразд, постіль прибранна, ніяких пікантних дамських речей на видноті не лежить, обстановка охайна і вельми пристойна. Я сказав: „до спальні“ лише тому, що це найдаліша від входу кімната, і ніяких криків, ридання та голосінь зовні чутно не буде.

— А ці самі крики, ридання та голосіння — вони будуть?

— Ще б пак! Та такі, що не дай Боже. І ваше завдання, бароне, полягає в тому, щоб у жодному разі не дозволити пані Жоанні кинутися до нас за роз'ясненнями. Постарайтеся заспокоїти її, втішити... ну, ви розумієте, як може чоловік утішити жінку.... І обов'язково замкніть вхідні двері... Ага, щодо дверей. — Він повернувся до Жоанни, яка саме підводилася за допомогою Бланки з крісла: — Пані, ваш брат, випадково, не просив залишити вхідні двері незачиненими?

— Так, просив, — відповіла остаточно заплутана Жоанна. — Він залишив тут свій дорожній плащ та капелюха і на світанку збирався зайти за ними. Ну, і сказав, що не хоче будити мене. До того ж разом з ним мала повернутися й Дора — отоді вона й замкне двері на клямку.

— Зрозуміло, — сказав Ернан. — Отже, пані графівно, бароне, ви готові йти за мною.

— Так, — відповів Гамільтон, стискаючи в руці сувій. — Ведіть нас, пане графе.

Провівши Річарда Гамільтона й Жоанну Наварську, Ернан незабаром повернувся в покої графівни і застав Філіп та Бланку, що сиділи на канапі й цілувалася.

— Ну ось! — з удаваним невдоволенням констатував він. — До наміченого замаху залишилося не більше за півгодини, а вони собі милуються, мовби нічого не сталося.

Попервах Бланка зніяковіла, але потім, зустрівшись з

доброзичливим поглядом Шатоф'єра, заспокоїлась і дозволила Філіпові знову обняти себе.

— Бісів монах! — буркнув Філіп, наслідуючи Гастонові. — Тобі не втямки, яка це насолода — кохати жінку.

— Це мені невтямки... — з несподіваним запалом почав був Ернан, але тут-таки прикусив язика. — Мені якраз і не годиться це розуміти. Я ж бо дав обітницю.

Тієї ночі він був такий знервований, що на якусь мить втратив над собою контроль. Проте Філіп, цілком розімілвши від палких Бланчиних поцілунків, прогавив таку унікальну нагоду зазирнути другові в саму глибину душі.

— Наскільки я розумію, — після ніякової паузи заговорив він, — ти...

— А я нічого не розумію! — різко урвав його Шатоф'єр. — Адже граф Біскайський ще дві години тому міг спокійнісінько вбити сестру та покоївку і відразу ж забратися геть. Навіщо йому взагалі був потрібен помічник? Зрештою, він міг просто отруїти її — і хто б на нього подумав? Ні, я нічого не розумію! Анічогісінько. Тут криється щось іще, щось таке, чого я ніяк не можу второпати. Чогось у всій цій справі я не збагну, хоч відчуваю — пояснення всій цій дурні десь тут, зовсім поруч, щось сновигає в моїй голові, але ніяк не складається в цілісну картину.

— І тому ти вирішив дозволити графові прийти сюди?

— Так.

— А якщо він не прийде? — озвалася Бланка.

— Чому?

— Коли в призначений час кузена Рікарда не буде в галереї, граф напевно щось запідозрить.

— Це я врахував. Замість віконт Іверо в галереї буде віконт де Бігор.

— Що?!! — здивувався Філіп. — Симон?

— Атож. Симон схожий на Рікарда Іверо і зростом, і фігурою, і зачіскою, навіть в їхніх манерах і ході є щось спільне. Щоправда, волосся в нього темне, проте сьогодні місяць у молодиках, тож будемо сподіватися...

— Але ж наш маленький, дурненький Симон...

— Хочеш сказати, що він не впорається з роллю?

— Думаю, що ні.

— А я думаю, що впорається. Насправді Симон не так простий, як це здається; згадай хоча б історію з дочкою лурдського лісничого. Та й особливо грати йому не доведеться, його роль гранично проста: зустрітися з спільником, узяти в нього боргові розписки віконта Іверо, скуплені графом Біскайським у євреїв, і піти за ним... Хай йому чорт! — раптом вигукнув Ернан. — Збагнув! Збагнув, на решті!

— Що ти збагнув? — пожвавився Філіп.

— Навіщо графові потрібен віконт Іверо.

— І навіщо ж?

— А для того, щоб... Ні, стривайте! — Хвилину він простояв в задумливості. З його обличчя геть зник збентежений вираз, поступившись місцем добре знайомій Філіпові міні впевненої в собі і в своїй правоті людини. — Все сходиться. Абсолютне все.

— І ви поділитесь з нами вашими здогадами? — ввічливо спитала Бланка.

— Неодмінно, моя принцесо, — відповів Ернан. — Та передовсім треба погасити всюди світло і розчинити віконниці. Потім ми сховаємося в спальні графівни і, поки чекатимемо на зловмисника, я викладу вам свої міркування з цього приводу... Гм... У мене, до речі, з'явилася одна вельми дотепна ідея, і якщо ви, пані, погодитесь, а ти, Філіпе, не заперечуватимеш, ми можемо влаштувати чудову виставу...

Розділ LV

Зловмисник

А тим часом зодягнений у костюм віконта Іверо Симон кружляв по своїх покоях, намагаючись імітувати Рікардову ходу. Ґастон д'Альбре, якому Ернан доручив проінструкувати Симона, незадоволено морщився.

— Ну що ж, — сказав він урешті. — Будемо сподіватися, що злочинець купиться на твій капелюх. В актори ти явно не годишся.

— А може, облишимо цю витівку? — несміливо запропонував Симон. — Нехай вартові схоплять його прямо в галереї...

— Е ні, друже! Не відкручуйся! Вони схоплять його лише в тому разі, якщо він розкусить тебе. Та все ж постарайся чесно відпрацювати ті години, що ти ніжився в ліжечку з Аделею де Монтальбан, тим часом як ми... Чорт! І що вона в тобі знайшла, що вирішила народити дитину саме від тебе, а не від мене, приміром... Втім, гаразд. — Гастон підступив до Симона і насунув йому на лоба капелюх з широкими кресами, що його останні кілька днів носив Рікард Іверо. — Так буде краще. Готуйся, хлопче. Скоро твій вихід на сцену.

У Симона раптом затряслася жижки. Він мимохіть зацокотів зубами.

— М-мені вж-же й-йти?

— Ще ні. Почекай трохи, заспокойся. Нехай спільник першим прийде в галерею. А то ще побачить, що ти ви-йшов не з тих дверей... Та припини, врешті, тремтіти! Ну, прямо як дівча полохливе.

Поступово Симонові вдалося угамувати тремтіння в ногах. Він навіть трохи підбадьорився і розправив плечі.

— Вже час?

— Мабуть, так. Довго затримуватися також небезпечно. Він може не дочекатися і, чого доброго, ще повернеться за віконтом. Ходімо.

— Ми так і підемо разом? — здивовано запитав Симон.

— До входу в галерею. Я страхуватиму тебе — щоб ти не так хвилювався.

Вони вийшли з покоїв і крадькома дісталися до галереї. Д'Альбре легенько плеснув Симона по спині і ледь чу-тно прошептав:

— З Богом, хлопче.

Симон ввійшов у галерею і побачив кроків за п'ятдесят попереду себе чоловічу постать. Його зазнобило, а на лобі виступив холодний піт. Поза будь-яким сумнівом, то був зловмисник!

І він поманив його до себе!!!

У Симона підкосилися ноги, але він з мужністю на- смерть переляканої людини сміливо рушив назустріч своїй долі. Підійшовши до зловмисника, він так низько схилив голову, ховаючи обличчя під кресами капелюха, що Ґастон, який спостерігав за ним з-за рогу, про себе ви- лявся:

„Негідний хлопчисько! Зараз він все зіпсує...“

На щастя, зловмисник нічого не запідозрив, мабуть, віднісши його дивну поведінку на рахунок природного хвилювання.

— Ви спізнилися, кузене, — з крижаним спокоєм про- мовив він. — І не тремтіть так. Все буде гаразд.

„Матінко моя рідна! Амелінко моя кохана!“ — подум- ки заволав Симон. Він впізнав голос зловмисника і ще дужче зацокотів зубами.

Тим часом зловмисник видобув з кишені якийсь пакет і тицьнув його Симонові в руки.

— Сподіваюся, це вас заспокоїть. Тут всі ваші боргові розписки — на вісімдесят дві тисячі скудо.

Тремтячими пальцями Симон взяв у зловмисника па- кет і запхнув його за вилогу свого камзола.

— Ходімо ж, кузене, — сказав зловмисник. — Все буде гаразд, запевняю вас.

Весь шлях до північної башти вони подолали без роз- мов. Симон плентався позаду зловмисника, низько схи- ливши голову, і бачив тільки його ноги. У голові у ньо- го панував цілковитий розгардіяш. Приголомшений сво- їм відкриттям, він ніяк не міг зібратися з думками і ладен був розридатися від жаху та відчаю. Понад усе на світі йо- му хотілося зараз дременути геть, але страх видатися бо- язусом утримував його від цього вчинку.

Нарешті вони підійшли до дверей Жоанниних покоїв.

Зловмисник спокійнісінько ввійшов до передпокою і тихо промовив:

— Проходьте швидше. І зачиніть двері.

Симон машинально скорився цьому наказові, і вони опинилися в непроглядній темряві. У руках зловмисника спалахнула іскра — Симонове серце ухнуло в холодну порожнечу, і він ледве не знепритомнів, — та наступної миті іскра згасла, і в передпокої знов запанувала пітьма. Зловмисник хотів лише з'ясувати, де знаходяться наступні двері.

Коли вони пройшли до вітальні, Симон полегшено зітхнув — тепер вже не знадобиться чиркати кресалом. Віконниці вікон були відчинені, штори розсунуті, і в примарному світлі, що проникало ззовні, вимальовувалися обриси кімнати та меблів у ній.

— Так, — прошептав собі під носа зловмисник. — Тепер направо... Он ті двері. Йдіть за мною, кузене.

Вони проминули ще одну кімнату і опинилися перед дверима в спальню. Зловмисник обережно прочинив її, і напівтемряву кімнати, де вони перебували, розрізала тонка смужка світла. У спальні, вочевидь, горіла свічка.

Зловмисник завмер і кілька секунд почекав. Ніякої реакції на прочинені двері не було. Тоді він ширше відчинив їх. Симон квапливо відступив убік і сховався в тіні. Зловмисник застережно підняв пальця і вкрадливою ходою ввійшов до спальні.

На нічному столику біля ліжка горіла свічка. У ліжку долілиць лежала вкрита до плечей дівчина; її пишне темно-каштанове волосся віялом розсипалося по ковдрі та подушках.

Зловмисник зупинився посеред спальні і вдоволено осміхнувся. Його права рука потяглася до пояса, де висів короткий кинджал. Аж це між лопаток йому кольнуло щось гостре, а в лікоть мертвою хваткою вчепилися чийсь сталеві пальці. У той же момент з-за запони ліжка виглянула білява Філіпова голова.

— Отакої! — вражено промовив він. — Це ж треба, які

люди вшанували нас своїм візитом...

Дівчина, що лежала в ліжку, швидко перекинулася на бік, щоб глянути на зловмисника... і раптом її красиве лице спотворила гримаса непідробного жаху. Широко розкриваючи рот, вона судомно хапала повітря, ніби видобута з води риба. Зіниці її очей розширилися майже на всю райдужну оболонку.

— Гра скінчена, доне Фернандо, — пролунав за спиною зловмисника голос Шатоф'єра. — Ім'ям вищої справедливості ми арештовуємо вас за спробу вбивства пані Жоанни Наварської, графівни Біскайської.

— Боже! — з невимовним болем у голосі прошептала Бланка, щойно до неї повернулася здатність говорити. — Боже милостивий! Мій брат — убивця!..

Розділ LVI

Рікард Іверо

Тибальдові якраз снилося, що він силкується надягнути на себе наварську корону, але величезні гіллясті роги заважають йому це зробити, коли в його віщій сон увірвався гучний стукіт у двері і стривожений дівочий голос, що говорив:

— Прокидайтеся, кузино! Та прокиньтесь ж, нарешті!

Тибальд розплющив очі. У кімнаті панувала непроглядна пітьма — увечері, перш ніж лягти в ліжку, вони зачинили на вікнах віконниці і запнули їх шторами.

— Кузино! — правив своєї ніжний голосок з-за дверей. — Я знаю, що ви тут. Відгукніться ж!

Маргарита, що лежала в Тибальдових обіймах, прибрала голову з його плеча і відкинулася на подушку.

— Е-и, аей? — позіхаючи, промовила вона, що, либонь, мало означати: „Це ви, Адель?“ — Що вам треба?... До речі, котра година?

— По-моєму, початок дванадцятої...

— То якого ж дідка...

— Кузино! — схвильовано перебила її графиня де Монтальбан. — Сталося щось жахливе! Я... О, Господи!.. Це жахливо!

— Що скоїлося?

— Кузен Іверо... Його побили.

— Рікарда?! — Маргарита миттю сіла в ліжку, звисивши ноги на підлогу, і заходилася на дотик шукати свій одяг. — Хто його побив? Як це трапилося?

— Я... я не знаю. Я недавно прокинулася... і не знайшла...

— От дідько! — роздратовано вилаялася Маргарита. — Я також не можу знайти! У вас є світло, кузино?

— Так, свічка.

— Тоді входьте. А ти, Тибальде, сховайся.

Двері прочинилися і до спальні прослизнула поспіхом одягнена графиня де Монтальбан. У руці вона тримала запалену свічку в свічнику. Її розпатлане чорне волосся облямовувало неприродно бліде обличчя, зіниці очей були розширені від жаху, чуттєві губи тремтіли. Адель швидко поглянула на укритего по шию Тибальда, потім поставила на стіл свічку і звернула всю свою увагу на Маргариту.

Принцеса тим часом надягла коротку нижню сорочку і підбрала з підлоги панчохи.

— Розкажіть, кузино. Що ви знаєте?

Графиня сіла на табурет і зітхнула.

— Недавно я прокинулася і не побачила... е-е... Я була не сама...

— Ви не побачили віконта де Бігора. Я знаю, кузино, ви були з ним. Що далі?

— Я трохи почекала, потім одяглася й пішла його шукати. Я розбудила лісника, і той сказав, що десь о десятій вони всі поїхали.

— Хто — вони?

— Панове де Шатоф'єр, д'Альбре і де Бігор.

— То це вони побили Рікарда?

— Я, далєбі, не знаю. Але Сі... віконт де Біґор тут ні до чого. Він був зі мною, коли панове де Шатоф'єр і д'Альбре з кузенoм Іверо подалися до лісу... Правда, спочатку вони ходили подивитися, як допитують злочинця...

— Якого злочинця?

— Я не знаю. Кажуть, у лісі схопили якогось розбійника і тут-таки, в підвалі, допитували його. З Санґоси спеціально був викликаний секретар міської управи, метр... він представився мені, але я забула його ім'я.

— Гаразд, біс з ними обома — і з тим розбійником, і з метром. Мене цікавить Рікард.

— В тім-то й річ, що цей метр, здається, безпосередньо зв'язаний з тим, що трапилося з кузенoм Іверо.

— Нічого не розумію! — сказала Марґарита, натягуючи на себе сукню.

— І я нічого не розумію. — Не чекаючи, коли принцеса сама попросить її про це, Адель стала допомагати їй одягатися. — Коли я вирішила повернутися до кімнати і вже почала підійматися сходами, як раптом почула стогони...

— Це був Рікард?

— Так.

— Де він зараз?

— Там, де я його знайшла. У невеликій кімнаті під сходами.

— Він сильно побитий?

— Дуже сильно. Він був непритомний. За ним доглядав слуга — здається, особистий камердинер кузена Красунчика.

— Оце так!

— Але я не впевнена, там було досить темно. До того ж я розмовляла не з ним, а з метром... ага, пригадала! — з метром Ліворесом.

— І що він вам сказав?

— Нічого конкретного. Я вимагала від нього пояснень — ви ж розумієте, кузино, Рікард мені не чужий, і я вважала своїм обов'язком...

— Так, безперечно. Я розумію вас, Адель. Рікард ваш двоюрідний брат, і ви мали повне право вимагати пояснень.

— Проте метр Ліворес відмовився будь-що пояснювати. Він, бачте, заявив, що це державна таємниця, і без вашого на те дозволу чи дозволу вашого батька, він не має право нікому ні про що розповідати.

— Ти ба! Державна таємниця?

— Атож. Тоді я сказала цьому зухвалому метру, що ви тут, у садибі.

— І що він?

— Він дуже стривожився. Сказав, що справа невідкладна і що пан де Шатоф'єр з паном д'Альбре якраз і поїхали в Кастель-Бланко, щоб попередити вас про змову.

— Про змову?! — вигукнула Марґарита.

— Саме так він і висловився: попередити про змову.

— Де він?

— У вільній кімнаті навпроти. Я розважила, що ви напевно захочете переговорити з ним віч-на-віч, тому веліла йому піднятися разом зі мною.

— Ви правильно вчинили, кузино, — сказала Марґарита. — Дуже правильно... От дідько! Схоже, справджуються найгірші мої побоювання.

— Які побоювання? — подав голос Тибальд, який все ще лежав у ліжку.

— Це з приводу продажу душі Сатані, — відповіла принцеса, розправляючи сукню. — Чи кузенів Біскайському — що, як я вже казала, не має принципової відмінності. Адже, в суті, все одно кому продаватися — господареві чи його слугі... Гаразд, Тибальде, зараз я піду поговорю з цим метром... — Марґарита мимоволі притисла руки до грудей в марній спробі вгамувати болісне щеміння в серці. — А ти поки вдягнися і чекай мене тут. Кузино, — звернулася вона до графині, — пригляньте, будь ласка, за Рікардом. Я скоро прийду.

За чверть години Марґарита в супроводі Тибальда та

метра Лівореса спустилася сходами на перший поверх. Її обличчя було біле, мов крейда, і нерухоме, як у статуї. Її рухи були якісь скуті, незграбні, позбавлені звичної грації; вона ступала, ледве згинаючи ноги, ніби на ходулях.

Під сходами біля дверей стояв Гоше. Він вітав принцесу шанобливим поклоном.

— Ваша високосте...

— Як пан віконт? — безбарвним голосом довідалася Маргарита, відчужено дивлячись крізь слугу.

— Його світлість вже отямилися, а коли дізнались, що ваша високість тут, побажали зустрітися з вами.

— Графиня там?

— Так, ваша високосте. Її світлість звеліли мені вийти.

— Добре, — сказала Маргарита. — Ви всі залишайтеся тут. Вас це також стосується, Тибальде.

Вона увійшла до невеликої кімнати, освітленої тьмяним світлом однієї свічки, що кіптявіла в свічнику на грубо збитому столі. У протилежному кутку кімнати стояло вузьке ліжко, біля якого сиділа на табуреті Адель де Монтальбан. Угледівши принцесу, вона швидко звелася на ноги.

— Мені залишити вас, кузино?

— Так, будь ласка.

Дошки ліжка заскрипіли. Почувся стогін, а потім слабкий голос Рікарда:

— Маргарита... Вона тут?...

Адель мовчки вийшла з кімнати, щільно зачинивши за собою двері. Тоді Маргарита підійшла до ліжка, опустилася на табурет і змріяла Рікарда пильним поглядом.

Він лежав навзناк, одягнений лише в спідню білизну, місцями забруднену кров'ю; на шиї у нього на тонкому золотому ланцюжку висів медальйон. Обтерте вологою ганчіркою обличчя було все в саднах та синяках, обидві брови були розбиті, а з носа й потрісканих губ сочилася кров. Очі його скорботно й винувато дивилися на Маргариту.

— Що ти накоїв, Рікарде? — з невимовним болем у голосі промовила вона. — Що ж ти накоїв?!

— Збирався допомогти кузенові Біскайському вбити його сестру.

— Це я знаю. Але навіщо?

— Він сказав...

— Мене не цікавлять його мотиви. Тим більше, що я здогадуюся, чим йому заважає Жоанна. Але ти, ти...

— Це не борги, Марґарито, ні. Хоч...

— Хоч що?

— Александр скупив усі мої векселі. Не знаю, де він взяв стільки грошей, а проте він їх скупив. Він думає, що міцно тримає мене в шорах, але...

— І він таки тримав. Він втягнув тебе в цю брудну, мерзенну, огидну авантюру. І ти погодився, ти піддався спокусі одним махом залагодити свої справи, а ще дужче ти хотів завдати мені болю. Адже ти знаєш, як я люблю Жоанну, хоч і трохи ревную до неї батька.

— Помиляєшся, Марґарито. Я ні про що таке не думав. Коли ти розлюбила мене, мені стало все байдуже, я просто плів за течією, я не задумувався ні над чим, не усвідомлював того, що беру участь у злочині. А потім...

— Потім ти вирішив продати свого спільника в обмін на мою згоду вийти за тебе заміж. Та обладка не вигоріла, і ти... О, негіднику! Ти ще насмілювся читати мені мораль! Ти назвав мене чудовиськом!

Рікард кволо всміхнувся, а наступної миті його обличчя перекошилося від болю.

— Ми обидва чудовиська, люба. Ми з тобою обоє рябоє, шкода, що ми не одружимося. Ти надто ідеалізувала мене в нашій останній розмові.

— Швидше, я переоцінила твій здоровий глузд. Ти геть збожеволів.

— Аж ніяк. Весь останній тиждень я був при ясному розумі.

— При ясному розумі?!

— Так. Я все ретельно продумав і прорахував. Я вирішив померти...

— Ну, то повісився б, хай тобі чорт! — люто вигукнула принцеса. — Навіщо ж убивати Жоанну?

— Жоанну мав був убити Александр... чи хтось інший — але не я.

— Однак ти його спільник, а значить, також злочинець.

— Так. Я злочинець і заслуговую на страту. Якраз цього я й прагнув.

— Чого?

— Смерті. Щоб мене стратили. Я слабка, малодушна людина, Марґарито, я неспроможний убити когось власноруч, навіть себе; проте я виявився здатним на співучасть у злочині. Я хотів признатися в усьому наступного ранку, та, на жаль, мене викрили ще до того, як я встиг зробити для своєї сім'ї добру справу — забрати в Александра мої боргові розписки і спалити їх.

— Добру справу!!! — вигукнула Марґарита. — Господи! Добру справу!.. Божевільний! Таж ти зовсім не думав про свою сім'ю — про своїх батьків, про своїх сестер. Який це буде для них удар!.. Особливо для Гелени. Мені навіть страшно подумати, що з нею буде, коли вона дізнається про все. Адже вона так любить, вона просто обожає тебе. Вона звеличує тебе до небес — а ти... ти... Зрештою, ти міг би знайти якийсь інший спосіб піти з життя, коли жити стало несила. Але ради нещасних вісімдесяти тисяч прирікати на смерть милу, лагідну Жоанну...

У Рікардових очах промайнули блискавки.

— А от милу й лагідну Жоанну мені ніскілечки не було жаль. Коли вже я й ненавидів когось, то це її. Вона постійно інтригувала, знай втручалася в наші з тобою стосунки, докладала всіх зусилля, щоб налаштувати тебе проти мене, нашіптувала тобі всяку гидоту про мене. Це її заслуга, що наш шлюб не відбувся. З якої речі я мав жаліти її? Навпаки, мені шкода, що я так швидко здався, не протримався до першої... ну, хоча б до півночі — адже Шатоф'єр вимагав від мене зізнання, що я збираюся вбити тебе... Шкода, що Александра схоплять раніше, ніж він уб'є її...

— Схаменися, Рікарде! Жоанна ніколи не зичила тобі зла. Ти їй дуже подобався, вона хотіла вийти за тебе заміж і, природно, ревнувала...

— А тим часом спала зі своїм братом, — злобно додав Рікард. — От стерво! Змія підколодна!

Марґарита важко зітхнула:

— Вправно ж кузен Біскайський заарканив тебе! Нічого сказати, дуже вправно.

У кімнаті запанувала гнітюча тиша. Принцеса нервово смикала шнурок, що стягував комір її прогулянкові сукні.

— Марґарито, — нарешті відгукнувся Рікард. — Скажи: що ти про мене думаєш?

— Я думаю, що гороскоп, складений твоєю матір'ю, не збрехав. Зорі мали рацію — ми принесли одно одному нещастя. Ти остаточно з'їхав з глузду, став божевільним негідником, а я... Господи! Якби ж ти задумав убити мене, я б пробачила тобі, а так...

— Я хочу померти, Марґарито, — з несподіваною рішучістю мовив Рікард. — Я більше не можу жити.

— Ти помреш, — холодно пообіцяла вона, але в її очах стояли сльози. — Тебе стратять разом з кузеном Біскайським. Про це я подбаю.

Рікард зі стогоном підвівся на подушці, взяв тремтливими руками свій медальйон, відкрив його віко і видобув зсередини сірого кольору кульку величиною із зерно квасолі.

— Що це? — спитала Марґарита.

— Отрута.

— Де ти її взяв?

— Украв у матері. Не даремно ж її називають італійською відьмою... Тільки не намагайся відібрати. Я проковтну, щойно ти спробуєш це зробити.

— Я не збираюся заважати тобі, — сказала Марґарита, ось-ось ладна розридатися. — Ковтай.

Рікард секунду позволикав, потім важко зітхнув, застогнав і простягнув кульку їй.

- Візьми.
- Навіщо?
- Візьми!

Обережно, ніби боячись обпектися, вона взяла двома пальцями кульку і оглянула її зблизька. На дотик вона була м'яка і пластична, як щойно замішане тісто.

- І що мені з нею робити?

— Сама вирішуй, — відповів Рікард. — Я вже казав тобі, що я малодушна людина. Я злочинець, я божевільний, але мені бракує мужності взяти на себе ще один гріх, вчинивши самогубство. Тепер моя доля цілком залежить від тебе — або ти прирікаєш мене на суд і страту, або... або я прийму цю отруту з твоїх рук і з твоєї волі. Ти наслідна принцеса, ти маєш право карати й милувати, я віддаюся на твій суд — таким чином, це не буде ні вбивство, ні самогубство.

Маргарита довго мовчала, роздумуючи. Потім спитала:

- Тобі не буде боляче?
- Ні. Я просто засну і більше ніколи не прокинуся.
- Ти певен?

— Так, я прочитав це в книзі моєї матері, де вона записує результати всіх своїх дослідів.

Ще трохи повагавшись, Маргарита підвелася з табурета, відійшла до стола і повернулася назад з кухлем води в руці.

— Тобі, мабуть, потрібно запити, — тремтливим голосом мовила вона, сідаючи на край ліжка.

- Отже, ти вирішила?

— Так, Рікарде. Нас надто багато зв'язує, щоб я дозволила чужій людині позбавити тебе життя.

З цими словами вона поклала йому до рота кульку з отрутою і піднесла до його вуст кухоль.

— Побудь зі мною, люба, — попросив Рікард, випивши воду. — Це займе не більше ніж півгодини.

Маргарита лише кивнула у відповідь, судорожно зчепивши зуби і насилу стримуючи сльози. Вона зручніше

вмостилася на ліжку і поклала його голову собі на коліна.

— Я помру щасливим, Марґарито, — вдячно прошептав він. — Останні тижні мого життя були справжнісіньким пеклом на землі, але перше ніж я потраплю до пекла підземного, я проведу кілька хвилин у раю.

Марґарита тихо схлипнула.

— Кохана, — знову озвався Рікард, голос його вже був сонний. — Ти пам'ятаєш ту нашу останню розмову?

— Так, пам'ятаю.

— Тоді ти сказала, що любиш мене...

— Я сказала правду, любий. Ти був єдиний, кого я кохала по-справжньому.

Вона знайшла в собі сили говорити йому ласкаві й ніжні слова, тим часом як серце її розривалося від горя, а до горла раз за разом підкочувався тугий клубок. Хвилини для неї розтяглися в сторіччя, кожне слово давалося їй через силу. Їй здавалося, що вже минула ціла вічність; здавалося, що вона вже постаріла і помре разом з ним, якщо не раніше за нього. Та врешті Рікардове тіло обм'якло, він заснув, дихання його поступово слабшало, а за якийсь час зникло зовсім.

Марґарита встала, поклала його голову на подушку і, опустившись навколішки, притислася вухом до його грудей.

Рікардове серце, що вміло палко кохати і пристрасно ненавидіти, мовчало. Марґарита почула лише тишу, що вибухнула для неї, як сотні гуркотів грому. І гіркі сльози болю, туги та відчаю потекли з її очей.

— Прощавай, Рікарде, — прошептала вона, здригаючись від беззвучного ридання. — Прощавай, моя нездійснене кохання... І пробач мені, пробач... Занадто пізно я зрозуміла, що ми були створені одно для одного...

Коли Марґарита вийшла з кімнати, її обличчя було спокійне, і лише запалені очі свідчили про те, що недавно вона плакала, — та в напівтемряві коридору цього ніхто не помітив.

— Він помер, — незворушно промовила принцеса. — Хай простить його Господь.

Адель де Монтальбан пронизливо скрикнула і поточилася. Вона б так і впала на підлогу непритомна, якби в останній момент Тибальд не встиг підхопити її.

— Графе, — сказала йому Маргарита. — Ви залишитеся тут до ранку і доглянете за кузиною. Зараз вона не в змозі повернутися в замок, тим більше що я їхатиму швидко.

— Але... — почав Тибальд.

— Ніяких „але“! До замку мене супроводжуватимуть Гоше і метр Ліворес, так я вирішила. Зараз ми допоможемо графині піднятися в її кімнату — здається, вона потроху отямлюється, — укладемо її в ліжку, і ви залишитеся з нею. А ти, Гоше, поки приготуй коней до від'їзду.

— Буде зроблено, ваша високосте, — з поклоном відповів Гоше і негайно попрямував до виходу.

Услід за ним подався й метр Ліворес. Коли вони вийшли у двір, він задумливо промимрив:

— Цікаво, хто цей француз — наш майбутній король чи просто ще один коханець пані?

Гоше обернувся і з щирим здивуванням поглянув на нього.

— А вам не все одно? — спитав він. — Чи не однаково вам, хто буде вашим королем, коли у вас буде така королева?

Секретар міської управи згідно кивнув.

Розділ LVII

Викриття

Біля вхідних дверей Жоанниних покоїв стояло кілька озброєних вартових. Не відповідаючи на їх привітання, Маргарита вихором увірвалася всередину, проминула передпокій і опинилася в яскраво освітленій кімнаті, де вже перебувало п'ятеро молодих людей. Гастон д'Альбре

й Ернан де Шатоф'єр сиділи на канапі, затиснувши між собою, мов у лещатах, Фернандо де Уельву. Навпроти них у кріслах розташувалися Філіп та Симон. Відкинувшись на м'які спинки, вони очманіло дивилися на Фернандо, ніби не вірячи своїм очам.

— Де Жоанна? — спитала Маргарита, перевівши погляд після швидкого бігу; щоби її палали гарячковим рум'янцем. — Вона жива?

Філіп повернув до неї голову і мляво зронив:

— Не турбуйтеся, кузино. З нею все гаразд.

— То де ж вона?

— У Бланчиних покоях... Прошу сідати, принцесо. Бачу, ви дуже втомилися.

Маргарита опустила у вільне крісло поруч Симона.

— Ви схопили кузена?

— Так, пані, — відповів Ернан. — Схопили.

— І де він?

— Перед вами.

— Що?!! — вигукнула Маргарита, вражено втупившись у Фернандо. — Ви, кузене?!

— Він самий, пані. Кузен, та не той, кого ми чекали.

— Пречиста Діва Памплонська!.. Ні, це неймовірно!

— А проте це факт, — сказав Філіп. — Ми взяли його на гарячому, коли він ввійшов до спальні кухарки Жоанни і схопився за кинджал.

— Ось, — промовив Ернан, вказуючи пальцем на тумбу біля канапи. — Це той самий кинджал. Як я й передбачав, з вензелем віконта Іверо на рукояті.

Маргарита встала з крісла і підійшла до тумби.

— Так, — здивовано промовила вона. — Це один з Рікардових кинджалів... А це що таке? — Вона взяла до рук важкий залізний прут, завдовжки фути півтора і не менше за півдюйма діаметром.

— Його ми також вилучили в дона Фернандо, — відповів Ернан.

— До зубів озброївся, падлюка! — з глибокою відразою додав Симон. — І все для того, щоб убити беззахисну

жінку.

Маргарита упустила прут на підлогу і у відчаї поглянула на Фернандо:

— Але навіщо, кузене? Навіщо ви хотіли вбити Жоанну? Що вона вам зробила?

— Самі спитайте в цієї сучки! — злобно відповів Фернандо. — Тепер вона вам все розповість — і про мене, і про свого брата. А я не скажу нічого. Будьте ви прокляті!

Маргарита скрушно зітхнула і, похнюпившись, повернулася на своє місце.

— Треба розпитати Жоанну, — сказала вона. — Їй напевно щось відомо.

— Якраз цим зараз і займається Бланка, — відповів Філіп. — Кузен де Уельва відмовляється будь-що говорити, мовляв, кузина Жоанна однаково все знає, а сам він не збирається рити собі могилу. Мабуть, боїться зізнатися в тому, про що Жоанні невідомо.

— Правда, спочатку його високість з переляку зробив одну вельми цікаву заяву, — озвався Ернан.

— Яку?

— Ось дослівно: „Це Александр! Це він намовив мене вбити їх.“

— Їх? — перепитала Маргарита. — Кого ще, крім Жоанни?

— Дон Фернандо відмовився давати роз'яснення. Щойно я спитав: „Навіщо?“ — він як води в рот набрав. Та особисто для мене в цьому немає ніякої загадки. Коли ви ввійшли, пані, я саме пояснював друзям, що кинджал призначався пані Жоанні, а прут — віконтові Іверо.

— О, Боже!

— Так, принцесо. Дон Фернандо збирався вбити графівну, а всю провину за це перекласти на вашого кузена Рікарда.

— Але як?

— Елементарно. Гадаю, що план був такий: спочатку дон Фернандо вбиває пані Жоанну і залишає в її тілі кинджал, що належить віконтові, а його самого щосили б'є

пругом по голові — або в потилицю, або в скроню. Потім вимазує кров'ю який-небудь предмет у спальні — кут стола, поруччя крісла, одвірок дверей, чи ще щось на зразок цього, — і спокійнісінько йде геть, прихопивши з собою прут. А вранці, виявивши в спальні графівни два тіла, всі подумали б, що це пан віконт убив пані Жоанну, але в останній момент вона відштовхнула його, чи, може, він сам втратив рівновагу — так чи інакше він впав, ударився об щось головою і також помер. Так би мовити, його спіткала кара Божа на місці злочину.

— Пречиста Діва Памплонська! — повторила Маргарита. — Але ж...

— Ви хочете сказати, що тоді виникло б законне питання: що спонукало Рікарда Іверо піти на вбивство пані Жоанни? Зловмисники передбачили і це. У тому пакеті, де буцімто... До речі, Симоне. Пакет у тебе?

Симон ствердно кивнув, видобув з-за вилоги камзола грубенький пакет і мовчки передав його Ернанові.

— Ось тут, — повідомив своїм слухачам Шатоф'єр, — по ідеї, мають бути боргові розписки віконта, викуплені графом Біскайським у лихварів. Насправді ж цей пакет містить папери, покликані пояснити мотиви, що спонукали Рікарда Іверо до вбивства графівни Жоанни. Подивимося тепер, яка багата фантазія в наших зловмисників. — З цими словами він витрусив вміст пакету собі на коліна. Раптом обличчя його видовжилося від безмежного подиву. — Побий мене грім! Це справді боргові розписки!

Фернандо також був украй приголомшений:

— Що?! Мої розписки!.. Як же так?

Ернан пильно подивився на нього:

— Ага! Отже, ви не чекали їх побачити? Ну!

Фернандо промовчав. Погляд його зацьковано бігав по кімнаті.

— То це ваші розписки? — допитувався Шатоф'єр. — Це ви їх скупили? Не граф Біскайський?

— Що сталося, пане? — поцікавилася Маргарита. — Ви щось наплутали?

— Та ні. Мабуть, що ні. Мабуть, це сам дон Фернандо щось наплутав — взяв не той пакет чи... Ах, ти ж біс! — голосно вигукнув він і схопився на ноги. — Невже?... Перепрошую, пані. Філіпе, Симоне, наглядайте за доном Фернандо. Гастоне, за мною... Я сказав — за мною! Швидше!

Як очманілі, вони вибігли з кімнати, мало не збивши з ніг Бланку, що саме входила до покоїв. Вона провела їх здивованим поглядом, потім повернулася до Філіпа з Маргаритою.

— Що це з ними?

— Здається, — відповів Філіп, — вони побігли ловити твого... графа Біскайського. Як я розумію, Александр підсунув Фернандо здоровенну свиню — вірніше, пакет з борговими розписками.

— Га?!

— Оце саме. — Філіп кинув швидкий погляд на кастильського принца. — Виявляється, це Фернандо викупив у лихварів всі векселі кузена Іверо.

— Так я й думала. В Александра не знайшлося б таких грошей, а до послуг Фернандо скарбниця графства Уельви і всі скарби єзуїтів. — Бланка підійшла до наварської принцеси і поклала руку їй на плече. — Мені дуже прикро, кузино. У мене просто немає слів...

Маргарита обхопила руками її талію і притислася до неї лицем. Плечі її затремтіли.

Бланка погладила її по голові.

— Я уявляю, як тобі боляче, люба. Загалом, Рікард був непогана людина, не те що мій брат Фернандо — його мерзенна витівка мене вкрай засмутила, проте не скажу, що я дуже здивована. Я завжди знала, що він покидьок.

— Атож, гарна в мене сестричка, — осміхнувся Фернандо, спідлоба дивлячись на неї. — Нічого сказати...

— От і не кажи нічого, раз сказати тобі нічого, — спокійно промовила Бланка, відсторонившись від Маргарити. Вона сіла у вільне крісло між Філіпом та Симоном і продовжувала: — І дякуй Господові, Фернандо, що твоя доля залежить не від мене, а від Альфонсо. Так у тебе ще

є шанс залишитися живим.

Філіп мимохить пощулився.

— Ну як? — звернувся він до Бланки. — Ти щось вивідала у Жоанни?

— Так. Але про це трохи згодом, коли повернеться пан де Шатоф'єр. Я не хочу повторюватися, особливо, коли йдеться про дуже неприємні для всієї нашої сім'ї речі.

— А як Жоанна? — запитала Марґарита.

— У неї істерика. Та вона вже потроху заспокоюється.

— І ти залишила її саму?!

— Ні. З нею пан Гамільтон.

— Гамільтон? А він тут до чого?

Бланка зітхнула:

— Це буде ще один скандал, вірніше, скандальчик. Жоанна збирається за нього заміж.

— Отакої! — Марґарита ненадовго задумалася, а потім махнула рукою. — Ну, й нехай собі одружуються, мені це байдуже.

Філіп і Бланка здивовано презирнулися.

„Щось трапилося,“ — зрозуміли вони.

— І ти не заперечуватимеш? — запитала Бланка.

— А чому я маю заперечувати? Мені цей мезальянс лише на руку. Адже коли Александра стратять, Жоанна стане графинею Біскаїї, і для мене було б значно гірше, якби вона вийшла, скажімо, за віконта де Сан-Себастьян.

— Зрозуміло, — сказала Бланка, втім, ніскільки не переконана таким аргументом. — До речі, Філіпе, ти згадував про боргові розписки. У чому, власне, річ?

Філіп коротко розповів їй про те, як у пакеті, що, за припущенням Шатоф'єра, мав містити певні компрометуючі Рікарда Іверо документи, виявилися його боргові розписки.

— З виразу обличчя Фернандо було ясно, що Ернанова здогадка вірна, — підсумував він. — Особисто я не маю щодо цього жодних сумнівів. Та на видок цих векселів у нього аж щелепа відвисла. Очевидячки, граф Біскаї-

ський задумав якусь хитромудру гру і в останній момент підмінив пакет.

— Ага. І пан де Шатоф'єр з паном д'Альбре, як я розумію, подалися в покої Фернандо — перевірити, чи немає там графа?

— Гадаю, що так.

Якийсь час вони мовчки чекали на Ернана й Гастона. Бланка простягла Філіпові руку, і він стиснув її в своїй руці. Маргарита кусала губи і глибоко дихала носом. Фернандо тупо дивився собі під ноги.

— Кузино, — першою обізвалася Бланка. — Що ти робитимеш з Рікардом?

— Нічого.

— Як це нічого?

— А отак. Він сам себе покарав... Бланко, прошу тебе, не треба про Рікарда.

Вони знову замовкли і мовчали так до приходу Ернана. Той повернувся сам, без Гастона.

— А де кузен д'Альбре? — насамперед спитала Маргарита.

— Я наказав йому від вашого імені підняти на ноги гарнізон і прочесати весь замок та його околиці. Граф Біскайський не міг далеко втекти.

— Ви його упустили?

— Так, ми прийшли надто пізно.

— Але хоч що-небудь знайшли?

— Авжеж, моя принцесо. Ми багато чого знайшли... Та про все по порядку. — Він гепнувся на канапу поруч Фернандо і поплескав його по плечу. — Боюся, приятелю, ваш спілник здорово підставив вас.

— Як це розуміти? — спитала Бланка.

— Зараз поясню, пані. Але передусім — чим закінчилася ваша бесіда з графівною? Якщо я не помиляюся, їй зовсім нічого не відомо.

— Помиляється, графе. Дещо вона знає.

— Ага... І що ж?

Бланка кинула на брата спопеляючий погляд.

— Виявляється, Фернандо, разом з єзуїтами, готує замах на життя Альфонсо. Вони розробили план його отруєння.

— Чорти лисі? — вилаявся Філіп.

— Господи Ісусе! — бліднучи від жаху, промовив Симон.

Маргарита пробурмотіла щось про Пречисту Діву Памплонську, нагородивши її не надто улесливими епітетами.

— Це правда... кузене? — спитала вона у Фернандо, насилу промовивши останнє слово.

— Я не збираюся коментувати слова цієї сучки, — злобно огризнувся той, невідь кого маючи на увазі — Бланку чи Жоанну.

Філіп встав з крісла, підійшов до Фернандо і навідмаш ударив його по обличчю.

— Це тобі за сучку, — спокійно промовив він і повернувся на своє місце.

Фернандо схопився був на ноги, та Ернан відразу ж штовхнув його на канапу.

— Вгамуйся, приятелю. Надалі, щоб не турбувати Філіпа, я сам даватиму вашій високості по найсвітлішій пиці за кожне лайливе слово в присутності дам... Отже, моя принцесо, — повернувся він до Бланки. — Прощу вас, продовжуйте. Графівні відомі якісь деталі змови?

— Ні, пане. Це все, що вона дізналася від брата.

Фернандо знов підхопився.

— Від *брата*?! — нажахано вигукнув він. — То це він сам розповів їй?! Вона нічого не підслухала?!

Ернан знову всадив його і допитливо поглянув йому в очі:

— Ну? Тепер ви зрозуміли, монсеньйоре, як жорстоко вас ошукав ваш же спільник? Може, почнемо потроху розколюватися?

Однак Фернандо щільно стиснув губи і промовчав.

— Гаразд, — сказав Ернан. — Пані Бланко, у мене до вас ще одне запитання. Ви, часом, не питали у графівни,

коли брат розповів їй про змову дона Фернандо?

— Наступного дня після вашого приїзду.

— Так, так, так. Ясенько. І як же він подав їй свою розповідь?

— Мовляв, Фернандо довірився йому, розраховуючи на підтримку, але він не хоче вплутуватися в цю брудну справу і збирається переконати Фернандо відмовитися від своїх планів.

— І, звісно, взяв з неї слово мовчати?

— Так. Александр сказав, що замах запланований аж на листопад, і якщо до кінця свят йому не вдасться відрадити Фернандо, він сам повідомить про все Альфонсо.

— І графівна повірила йому?

— Певна річ! Ви просто не знаєте Жоанну — вона така довірлива.

— І крім того, — вагомо додала Маргарита, — Жоанна явно перебільшує достоїнства брата, приписує йому якісь неіснуючі чесноти... Ну все, годі про це. Тепер ваша черга розповідати, пане де Шатоф'єр. Що ви знайшли в покоях Фернандо? Чи є у вас пояснення сьогоднішнім подіям?

— Схоже, що є. Але я прошу у вас, пані, ще хвилину на роздуми. Мені треба угодити нові факти з моїми припущеннями і дещо уточнити для себе. — Оскільки дами не заперечували, Ернан трохи помовчав, збираючись з думками, потім заговорив: — По-моєму, все сходиться. Більш того, розповідь пані Бланки і реакція на це дона Фернандо дозволяють мені вже не припускати, а стверджувати. Отже, не підлягає жодному сумніву, що дон Фернандо змовився з ІнмORTE убити свого брата, щоб посісти його місце на престолі. Безсумнівно також і те, що він розповів графові Біскайському про свої плани.

— Але навіщо? — запитала Маргарита.

— Навіщо? — повторив Ернан, дивлячись на Бланку. — Якщо я не помиляюся, дон Фернандо, хоч і рідкісний інтриган, людина досить наївна, не відзначається особливим розумом і не вміє тримати язика за зубами.

Бланка кивнула:

— Це вельми влучна характеристика, пане графе. Фернандо такий. Зрозуміло, він не став би звіряти свої таємниці першому-ліпшому, але вони з Александром здружилися ще минулого року в Толедо...

— І я підозрюю, — додав Філіп, — що граф Біскайський також і соратник Фернандо по таємному братству єзуїтів.

— Як же так? — здивовано відгукнувся Симон. — Вони ж обидва одружені. Як вони можуть бути єзуїтами?

Бланка і Маргарита одночасно поглянули на нього — одна з подивом, інша з похмурим замилюванням.

— Якби тут був Гастон, — вимушено всміхаючись, промовив Філіп, — він сказав би: „І за кого тільки я віддав свою єдину сестру!“

Бланка взяла Симона за руку і терпляче пояснила:

— Філіп просто-напросто мав на увазі, що як мій брат Фернандо, так і мій чоловік якимсь чином пов'язані з Інморте.

— І це дуже істотно, — відзначив Ернан. — В іншому разі моя теорія виявиться неспроможною. Проте я впевнений, що не помиляюся — таким типам, як граф Біскайський, пряма дорога в посіпаки Інморте. І до речі. Габріель де Шеверні розповідав мені, що коли на турнірі Хайме де Барейро викликав графа на поєдинок, у того був такий здивований вираз обличчя, ніби він не міг повірити своїм очам: мовляв, як же так, друг Хайме хоче битися зі мною! А граф де Барейро, на мою думку, просто вибрав собі найслабшого супротивника, щоб без особливих зусиль перемогти його і посісти його місце... Та гаразд, переходжу до справи. Отже, дон Фернандо прибув до Памплони того ж дня, коли прибули ми, і відразу ж похваستався графові Біскайському, що за три місяці він стане королем Кастилії та Леону.

Бланка спрямувала на брата такий лагідний погляд, що той весь зіщулювся.

— А наступного дня, — тим часом продовжував Ернан, — граф запросив дону Фернандо прогулятися з ним

на ристалище і там повідомив йому, що буцімто графівна Жоанна підслухала їхню вчорашню розмову і тепер погрожує викриттям. Вона, мовляв, вимагає, щоб дон Фернандо признався у всьому дону Альфонсо, і дає йому час на роздум — орієнтовно, до закінчення свят...

— Стривайте, — перебила його Бланка, не відводячи погляду від зблідлого, як полотно, Фернандо. — Б'юся об заклад, що ваші припущення влучають в самісіньке око. Але з чого ви взяли, що ця розмова відбулася наступного дня і саме на ристалищі?

— І до того ж розмовляли вони арабською, вірніше, мавританською, — з самовдоволеною міною додав Шатоф'єр. — Проте ніяка обережність їм не допомогла, бо в шатрі, біля якого вони вели свою милу бесіду і який вони вважали порожнім, була людина, що добре знала арабську і чудово розуміла все, про що вони розмовляли.

— І це були ви?!

— Так, я. На жаль, якраз тоді я задрімав і не чув початку їхньої розмови. Перше, що я розібрав, прокинувшись, було: „Вона має вмерти, хочеш ти того чи ні. Я вже присудив її на смерть.“ Так сказав дон Фернандо.

— Але ж його там не було! — спантеличено промовив Симон. — Там були граф Біскайський та віконт Іверо.

— Мовчи, Симоне! — ляснув пальцями Філіп. — Мовчи. Здається, я розумію, в чім річ.

Ернан винувато схилив голову.

— Друзі мої, мушу вам покаятися: я помилився. Я був надто самовпевнений, надто переконаний у своїй правоті, у своїй непогрішності, і ця моя помилка мало не призвела до фатальних наслідків. Мені страшно подумати, що трапилося б, вибери граф Біскайський на роль цапа-відбувайла не віконта Іверо, а когось іншого. Це буде мені уроком на все життя — перевіряти, перевіряти і ще перевіряти. Я не розпізнав співрозмовників за голосами, і не лише тому, що ще не був з ними знайомий. Щільні стінки шатра, арабська мова, якою вони розмовляли з гріхом пополам, цмокаючи і хрюкаючи, відстань врешті, — все

це не дозволило мені вирізнити індивідуальні особливості їх голосів. Зміст розмови впевнив мене, що це були Александр Біскайський та Рікард Іверо, але я був зобов'язаний перевірити свою здогадку, розпитавши робітників на ристалищі, слуг у палаці... Та я цього не зробив. Кілька почутих мною фраз просто зачарували мене, і я не бачив ніякій необхідності шукати додаткові підтвердження тому, що й так було для мене очевидним. Ви тільки послушайте, про що вони говорили далі! Граф Біскайський: „Боюсь, це неминуче. Мені доведеться змиритися.“ Дон Фернандо: „Тим більше, що вона повелася з тобою підло“...

— Жоанна повелася з Александром підло? — здивувалася Маргарита.

— Зачекайте трохи, пані, незабаром я запропоную вам свої міркування з цього приводу. А поки продовжу. Отже, граф Біскайський: „Твоя правда.“ Вони трохи помовчали, потім дон Фернандо спитав... — Слово за словом Ернан заходився переказувати підслухану ним розмову. На репліці Фернандо: „Зрештою, вона відступила від тебе — чого ж ти вагаєшся?“ — він зупинився. — Оце, мабуть, найбільше ввело мене в оману. Якби йшлося про пані Маргариту, ці слова могли бути адресовані лише одній людині — Рікардові Іверо. Як, власне, і згадка про те, що вона обійшлася з ним підло... Я, звісно, перепрошую, пані.

— Не варто вибачатися, пане графе, — відповіла Маргарита. — Адже я справді... — Вона затнулася і почервоніла. — Будь ласка, продовжуйте.

— Очевидно, що в тій розмові, я маю на увазі їх першу нічну розмову, мова йшла не лише про змову дона Фернандо, а й про деякі витівки графа Біскайського, імовірно, про його плани заволодіти наварським престолом.

— Не сумніваюся, що такі в нього є, — прокоментувала Маргарита.

— Тому граф, для зайвої переконливості, сказав дону Фернандо, що пані Жоанна, яка нібито підслухала ту розмову, загрожує викриттям їм обом.

— Ага! Це пояснює все — і те, що „вона повелася з тобою підло“, і „ми з тобою заодно“, і „вона стоїть на нашому шляху“, і „вона відступилася від тебе“ — сестра, що вирішила зрадити брата. Мабуть, ваша правда, пане.

— Йдемо далі. Дон Фернандо заявив, що ради корони він ладен пожертвувати всіма без винятку родичами, але відразу ж додав: „Тебе, ясна річ, це не стосується.“ „Ой, не бреши! — відповів йому граф. — У твоїх очах моє життя не варте й гроша. Просто зараз я корисний тобі і, на щастя, не стою на твоєму шляху.“ Тоді дон Фернандо... — Ернан зробив паузу і трохи ніяково поглянув на обох принцес. — Пані, я лише достотно переказую вам слова дона Фернандо, нічого не додаючи від себе: „Зате ця сучка... даруй, кухня — от вона стоїть.“ Він так і сказав — кухня, хоч розмовляли вони арабською. По ідеї, це мусило насторожити мене. Якби йшлося про пані Маргариту, і ці слова належали графові Біскайському, він напевно сказав би: „дочка брата мого батька.“ Дон Фернандо вжив слово „кухня“, оскільки не міг сформулювати арабською свого родинного зв'язку з графівною Жоанною, і водночас, мабуть, не хотів зайвий раз нагадувати графові, що вона його сестра. На жаль, я відніс це на рахунок поганого знання мови... Потім вони стали обговорювати способи вбивства. І тут я припустився ще однієї помилки — я переплутав співрозмовників. Це можна пояснити (але не виправдати!) тим, що ініціативу в розмові перехопив граф Біскайський. Дон Фернандо запитав: „То що виберемо — отруту чи кинджал?..."

Коли Ернан закінчив свою розповідь, в кімнаті надовго запала тиша. Нарешті Бланка задумливо промовила:

— І ось таким чином мій чоловік спонукав мого брата до вбивства Жоанни. Ба навіть не просто спонукав — він влаштував все так, що Фернандо сам напав на цьому. А Жоанні він розповів про замах на Альфонсо з тією метою, щоб її поведінка в присутності Фернандо була саме така, мовби вона справді підслухала їхню розмову. Що ж, хитро задумано... Та ось чого я не збагну: навіщо граф

вплутав у цю справу Фернандо? Невже тільки для того, щоб він викупив у євреїв Рікардові векселі? Звичайно, це був важливий момент його плану, а проте...

— Ваша правда, пані, — кивнув Ернан. — Якби справа була в векселях, він би просто позичив у вашого брата гроші. Проте у плани графа Біскайського входило не тільки і навіть не стільки вбивство графівни Жоанни (хоч, з певних причин, йому було бажано позбутись її), та передовсім він замишляв убивство самого дона Фернандо.

За інших обставин така заява викликала б бурхливий сплеск емоцій. Але в тому стані найглибшого потрясіння, в якому перебували Філіп, Бланка та Маргарита, їх вже ніщо не могло здивувати. А Симон, так той цілковито втратив відчуття реальності, і якби перед ним з'явився сам Сатана власною персоною, він би сприйняв це як належне і лише мляво перехрестився б, проганяючи нечистого геть.

— Убити мене?! — вражено вигукнув Фернандо. — Він хотів убити мене?!

— Саме так, приятелю, — відповів Ернан. — Як це не сумно для вас, але це факт. У ваших покоях ми не знайшли графа Біскайського. Певно, він щось запідозрив і зник, залишивши у вашій спальні покоївку графівни зі скрученою шиєю, а у прихожій — вашого камердинера з перерізаним горлом.

— О, Боже! — прошептала Бланка.

Маргарита знову згадала Пречисту Діву Памплонську.

— Крім того, — вів далі Ернан, — у прихожій на підлозі валялася зім'ята цидулка, буцімто написана графівною Жоанною. — Він видобув з кишені складений вчеперо аркуш паперу, який спочатку був зім'ятий, а потім розгладжений, і передав його Маргариті: — Ось, пані, погляньте.

Вона розгорнула записку і пробігла її швидким поглядом.

— Це ж Жоаннин почерк! Точно! Її почерк, хай мені чорт!

— Поза будь-яким сумнівом, це робота брата Гаспара,

колишнього „пса Господня“*. Майстерна підробка, дуже майстерна. Якщо вам не важко, пані...

— Так, звичайно, — сказала Маргарита і прочитала вголос:

Рікарде!

Я ніяк не могла тебе знайти, але справа нагальна, тому я веліла Дорі обов'язково розшукати тебе, навіть якщо їй доведеться не спати всю ніч. Вона й передасть тобі цю записку.

Мені стало напевно відомо, що всі твої векселі кузен Фернандо тримає при собі. Вони тут, у Кастель-Бланко, в його спальні. Сьогодні вдень Дора випадково побачила під однією з подушок на його ліжку великий синій пакет — я впевнена, що це той самий. Цілком можливо, що він ще там, і якщо Фернандо ночуватиме у Марії, спробуй пробратися до його покоїв і викрасти пакет. Дора допоможе тобі в цьому. За її твердженням, камердинер Фернандо трохи глухуватий і спить, як бабак.

Це, звісно, нечесно, але, боюся, іншого виходу в нас немає. До того ж вчинки Фернандо щодо тебе чесними ніяк не назвеш.

Бажаю тобі успіху і хочу сподіватися, що, позбувшись шантажу, ти все ж погодишся втілити в життя позитивну частину плану Фернандо — я маю на увазі його ідею стосовно нашого шлюбу. Але це, зрозуміло, лише моє побажання.

Жоанна.

— Ясенько, — промовив Філіп, щойно Маргарита закінчила читати. — Отже, Александр відправив Фернандо до Жоанни, заздалегідь підмінивши вміст пакету, а сам скрутив шию покоївці, перерізав горло камердинерові, „упустив“ у прихожій цидулку і став чекати на повернення спільника, щоб порішити і його — мавр зробив свою справу, мавр може піти... з життя. Якби його план увінчався успіхом, то завтра вранці, виявивши в Жоанниній спальні двох мерців, а в покоях Фернандо — аж трьох, і

*Ченці ордену святого Домініка називали себе псами Господніми.

ознайомившись із змістом цидулки, всі дійшли б висновку, що Фернандо шантажував Рікарда Іверо викупленими борговими розписками. Проте віконт дізнався, де вони лежать, разом з покоївкою Жоанни він пробрався в спальню й забрав пакет — але тут з'явився господар. Зчинилася бійка, в результаті якої загинули покоївка і Фернандо, а Рікард Іверо кинувся навітікача. У прихожій він зіткнувся з камердинером, що прокинувся на шум бійки, і також порішив його, загубивши під час сутички з ним цидулку. Потім він прийшов до Жоанни, розповів їй про все, вона, природно, впала в істерику і вирішила викликати варту. Вони посварилися, в запалі він убив і її, але при цьому спіткнувся, упав і вдарився об щось головою. Цей удар виявився смертельним. — Філіп мерзлякувато пощулив плечі. — Жахіття!.. Якби тоді Ернан не заснув у моєму шатрі на ристалищі, завтра нам залишалося б тільки гадати, що ж за плани мав Фернандо відносно Жоанни та Рікарда Іверо.

— Гадати не довелося б, — відповів Шатоф'єр. — Мені вистачило кебети поритися в скриньці з діловими паперами дона Фернандо... Ви вже вибачайте, ваша високо-сте, — з сардонічним осміхом додав він, — що я зламав замок скриньки, але мета виправдовує засоби — так, здається, кажуть ваші друзі єзуїти? Серед інших паперів, що також становлять певний інтерес, я виявив вельми цікаву петицію, написану почерком дона Фернандо, але, безумовно, рукою вже згаданого мною брата Гаспара, і адресовану Інморте...

— Де ж вона?

— Разом зі скринькою я передав її на зберігання комендантові замкового гарнізону. Коротко зміст цього листа такий: дон Фернандо *нібито* пропонує Інморте організувати вбивство пані Марґарити і звалити провину за це на графа Біскайського з тим, щоб посадити на наварський престол графівну Жоанну та Рікарда Іверо, яких він збирається одружити. Дон Фернандо *нібито* стверджує, що міцно тримає обох у шорах — віконтові погро-

жує його векселями, а за графівною, мовляв, водяться деякі грішки, — і впевнений, що примусить їх дати письмові зобов'язання, мало не присягу на вірність єзуїтам. А оскільки, мовиться в посланні, і графівна Жоанна і Рікард Іверо слабовільні й безініціативні, до того ж вона просто дурненька, а він постійно витає в хмарах, то невдовзі після смерті короля дона Александра Навара фактично перетвориться на ще в одну область ордену Серця Ісусова, де насправді урядуватимуть ставленики Інморте. Ось так.

Маргарита похитала головою:

— У чому, в чому, але в розумі й хитрості кузенів Біскайському не відмовиш.

— Але навіщо? — здивовано промовила Бланка. — Навіщо йому вбивати Фернандо? Я нічого не розумію!

Філіп пильно подивився на неї і сказав:

— Ти просто відмовляєшся це зрозуміти, боїшся глянути правді в очі і визнати, що все це — наслідок виявленої тобою легкодухості, коли ти відкинула пропозицію падре Антоніо. Він ладен був вдатися до обману, збрехати ради твого ж блага, але ти воліла залишатися праведницею і вийшла заміж за графа Біскайського, а не за мене. Ти стала дружиною нелюбої і неприємної тобі людини, зате, бач, не споганила себе брехнею. І ось результат: твій чоловік, ця паскуда, замалим не зійшов на престол твого батька по сходах, обагрених кров'ю Жоанни, Рікарда Іверо та обох твоїх братів. І лише завдяки Ернанові ти уникла незavidної ролі мимовільної співучасниці цього страхітливого злочину.

Бланка рвучко схопилася на ноги і гнівно викрикнула:

— Припини, Філіпе! Зараз же припини!.. — Раптом вона знітилась і тихо схлипнула. — Не муч мене, любий. Прошу тебе, не треба...

Філіп підійшов до неї й обняв її за плечі.

— Про що ви говорите? — озвався вкрай розгублений Симон. — До чого тут пані Бланка?

Ернан важко зітхнув:

— Дурненький! Граф Біскайський розраховував, що,

усунувши дона Фернандо, він все ж переконає Інморте не відмовлятися від задуманого ним вбивства дона Альфонсо.

— Ну то й що?

— Та в тебе не голова, а решето, друже мій люб'язний! Хто тоді успадкує кастильський престол, питається? Звісно ж, не однорічна донька Фернандо де Уельви, а пані Бланка, і разом з нею граф Біскайський — як її чоловік.

Тут пролунав пронизливий крик Фернандо. Бланка миттю відсахнулася від Філіпа і вступилась поглядом у брата, чиє обличчя було перекошене від злоби та безсилої люті. Нарешті він все зрозумів, усвідомив, який був дурний і довірливий, з якою легкістю його ошукав той, кого він вважав своїм другом. І цей крик був криком розуму, що тонув у безмежному океані відчаю.

До кімнати увірвалися двоє вартових з оголеними мечами — Марґарита жестом веліла їм вийти.

— Фу! — з відразою промовила вона. — Як він гидко кричить! Пане де Шатоф'єр, будь ласка, веліть йому заткнутися.

Ернан велів Фернандо заткнутися, для більшої переконливості стусонувши його кулаком у живіт, відтак нахилився і підібрав з килима всі боргові розписки Рікарда.

— Пані, — сказав він, звертаючись до Бланки. — Ці векселі по праву належать вашому брату. Одначе зараз він перебуває під арештом, а тому вам вирішувати, що з ними робити.

Бланка мовчки взяла в нього купу векселів і методично роздерла кожен з них на дрібні клапті.

— В мерзенній витівці Александра був, проте, один позитивний момент, — промовила вона, дивлячись на Фернандо з ласкавістю, від якої того пройняла дрож. — Сподіваюсь, ви розумієте, що я маю на увазі. І в мене аж руки сверблять здійснити цю частину плану. Ходімо, Філіпе, інакше я за себе не відповідаю.

— Ти йдеш, кузино? — мляво запитала Марґарита.

— Так.

— Але ж у тебе Жоанна.

— Я... я буду у Філіпа.

Наварська принцеса зітхнула:

— Що ж, гаразд. Ми з паном де Шатоф'єром самі вирішимо, що робити далі... А втім, ні, стривайте! Не думаю, що це гарна ідея — тобі, Бланко, провести ніч у чоловіка, хай навіть у Філіпа. Краще залиштесь тут, а ми зараз підемо до мене, прихопивши з собою кузена Фернандо — гадаю, вам він не знадобиться. Таким чином, ви з Жоанною просто поміняєтеся покоями. Рокіруєтесь, кажучи мовою твоєї улюбленої гри.

Розділ LVIII

Дочка Кастилії

Перше, що побачила Бланка, прокинувшись, було схилене над нею лице Філіпа і були сльози, що стояли в його очах.

— Чому ти плачеш, коханий? — запитала вона.

— Це я від щастя, рідна... Справді від щастя.

З його вій зірвалася крупна сльозина і впала їй на губи.

— Не обманюй мене, Філіпе. Погляд у тебе такий сумний, а сльози такі гіркі... Про що ти думаєш? Що тебе мучить?

Філіп поклав голову на подушку, міцно обняв Бланку і зарився лицем у її волосся.

— Я пригадав нашу першу зустріч... Чому ми відразу не зрозуміли, що любимо одно одного? Чому ми не зрозуміли це пізніше? Адже в нас було стільки часу! Цілих п'ять років ми були сліпі. Навіть коли я просив твоєї руки — навіть тоді я не розумів, як сильно я кохаю тебе. Я не наполіг на негайному шлюбові, я погодився на умови твого батька, не запідозривши в них каверзи. Прокляття!..

— Ти дуже шкодуєш про це?

— Я проклинаю себе за це. Ми могли б одружитися, завжди бути разом, жити щасливо... Боже, та що й казати!

Прогавили ми наше щастя, Бланко...

— Однак тоді ти не зміг би одружитися з Анною Юлією, і спадком Армана Готійського, найпевніше, заволодів би граф Прованський.

— Ну то й що? Довелося б трохи повоювати з ним за галльський престол — а то біда! Врешті-решт я все одно вийшов би переможцем... Знаю, це нелогічно, безрозсудно, не по державному, та коли говорить кохання, розум мовчить.

Бланка зітхнула:

— Кохання... Надто вже часто вживаєш це слово. Боюся, воно означає для тебе не більше, ніж банальне бажання володіти жінкою...

— Але, любонько...

— Мовчи, Філіпе. Твій язык, нехай і проти твоєї волі, стає облудним, коли ти розмовляєш з жінками. Прощу тебе, не треба опошляти словами те єдине прекрасне, що залишилося в мене — мою любов до тебе. Попервах її вистачить на нас обох, а потім... Потім видно буде, час сам розставить все на свої місця. У нашого кохання немає майбутнього, зате є теперішнє, і поки я з тобою, я житиму лише поточним днем. З учорашнього вечора мене більше ніщо не пов'язує з графом Біскайським, і я буду з тобою доти... — Вона замовкла, підняла до Філіпа лице і пильно вдивилася йому в очі. — Май на увазі, любий: учора, віддавшись тобі, я втратила від кохання розум, але вся моя гордість залишилася при мені. Я ні на мить не забуваю і ніколи не забуду про те, що я принцеса Кастилії, дочка та сестра кастильських королів. Я не стану вимагати від тебе вірності — далєбі, це було б смішно. Ти вже невинуватий, ти до такої міри розбещений і велелюбний, що плутатимешся з іншими жінками, навіть якщо справді любиш мене, любиш так само, як люблю тебе я. До того ж незабаром у тебе з'явиться дружина...

— Щодо Анни можеш не турбуватися. Вона віддає перевагу дівчатам, і навряд чи її смаки зміняться.

— Це неістотно, Філіпе. У будь-якому разі, вона має

народити тобі сина або дочку. Твоє право на ґалльську корону стане безперечним тільки тоді, коли твої та Анніні родові землі будуть об'єднані спільним спадкоємцем. А втім, зараз не про це йдеться. За минулі вісім місяців я дуже змінилася. Я вже не та маленька твердолоба святенниця, яку ти марно намагався знайти. Я зрозуміла, що реальне життя ніяк не можна втиснути в прокрустове ложе святенницької моралі, яку сповідують мої вихователки-кармелітки. Я прийняла, як належне, факт існування перлюбу, і навіть сама грішила цим. Я усвідомлюю, що ми з тобою будемо коханцями, і я згодна на це, я цього хочу. Але запам'ятай, гарненько запам'ятай: ми будемо разом, поки я володітиму всіма твоїми помислами, як ти володієш моїми. Час від часу мені доведеться ділити тебе з іншими жінками — проте твоє серце має цілком належати мені одній, інакше... Тільки-но я відчую, що ти байдужієш до мене, що в мене з'явилася суперниця, яка з твого дозволу чинить замах на моє єдиновладдя, я не стану боротися з нею — бо я не дружина тобі, а силоміць втримувати коханця буде для мене принизливо, — але я перша піду від тебе. Я піду раніше, ніж ти сам усвідомиш, що втрачаєш до мене інтерес. Ти стверджуватимеш, що сталося прикре непорозуміння, клястимешся, що любиш мене понад усе на світі, і це не буде брехнею. Та все одно я кину тебе. Кину назавжди.

— Ніколи...

— Не зарікайся, Філіпе. Якщо тобі здається, що ти любиш мене, то люби, поки здається. Але наперед не загадуй... Краще поцілуй мене.

Він ніжно поцілував її, а потім вони довго і пристрасно кохалися, аж поки їм не забракло сил.

Близько першої пополудні Бланка встала з ліжка і накинула пеньюар, збираючись розшукати покоївку, щоб віддати їй розпорядження відносно обіду та води для купання. Та щойно відчинивши двері, вона залякла на порозі, як укопана. З її грудей вирвався здивований вигук:

— Брате!

Філіп квапливо накинув на себе простирadlo, босоніж підбіг до Бланки і побачив у сусідній кімнаті людину, що сиділа в кріслі біля розчиненого настіж вікна.

— Альфонсо!

Король Кастилії спробував доброзичливо всміхнутися їм, але те, що у нього вийшло, більше було схоже на відчайдушну гримасу болю.

— Я, звісно, міг би зачекати у вітальні, та ви так красиво кохалися, що просто любо було дивитися... А втім, я неточно висловився. Певна річ, я не підглядав за вами — але звуковий супровід був чудовий. Чесне слово, після всієї тієї гидоти, яку мені довелося почути за останні кілька годин, було дуже приємно сидіти тут і слухати вас. Я навіть трохи підбадьорився.

Збентежена Бланка підійшла до брата, поцілувала його в щоку і сіла поруч, стискаючи його руку в своїх руках. Філіп приніс із спальні ще один стілець і влаштувався навпроти них, кутаючись у простирadlo, як у широку тогу.

— Радий вас бачити, Альфонсо, — сказав він. — Шкода тільки, що за таких обставин. Коли ви приїхали?

— На початку десятої.

— Га? — здивувалася Бланка. — Як ти встиг?

Король нервово всміхнувся:

— Швидше, я спізнився. Мені слід було виїхати ще вчора ввечері, коли я отримав листа від невістки.

— Марія послала до тебе гінця?

— Власне, тому я й приїхав так рано. З паном де Шатоф'єром ми зустрілися на півдорозі.

— Марія щось знала про плани Фернандо?

— Дещо, але нічого конкретного. Виявляється, Фернандо має звичку розмовляти уві сні, особливо, коли вип'є. До пори до часу Марія мовчала, бо любить його, але вчора вночі він бурмотів про такі жахіття, що вона, хоч і нічого гаразд не зрозуміла, дуже злякалася і вирішила негайно сповістити мене, що Фернандо, на її думку, вліз у

якусь небезпечну авантюру. Особливо Марія згадала його слова про те, що, мовляв, святий шкарбан от-от здохне.

— Святий шкарбан? — вражено перепитав Філіп; він знав, що так єзуїти прозивають між собою Павла VII. — Інморте готує замах і на папу?

— Боюся, що *вже* не готує, — похмуро відповів Альфонсо. — Якраз учора ввечері надійшло повідомлення, що найсвятіший отець при смерті.

Бланка перехрестилася:

— Матінко Божа! Що ж це таке коїться?!

— Півночі я перебився, не знаючи, як вчинити. Лише перед світанком я врешті зважився, взяв з собою два десятки гвардійців і поїхав до вас. Та, на жаль, спізнився.

— Ти вже розмовляв з Фернандо?

— Так. Він благав простити його, клявся, що більше не буде. Він стверджує, що то була ініціатива Інморте, а сам він ні про що таке навіть думати не смів. За його словами, Інморте спокусив його, запаморочив йому голову. Тепер він обіцяє негайно порвати з єзуїтами і надалі бути слухняним хлопчиком.

— Він розкрив тобі деталі змови?

— Фернандо сказав, що Інморте тримає їх у таємниці. Йому відомо лише те, що мене мають отруїти і що замах заплановано на кінець листопада. І до речі, Фернандо підтвердив, що хвороба найсвятішого отця — справа рук єзуїтів. Інморте довідався, що готується відлучення його ордену від церкви, і влаштував отруєння папи.

Бланка знову перехрестилася:

— Ну, це вже занадто! Вони вкрай знахабніли, єретики!.. Будемо сподіватися, що з Божою допомогою найсвятіший отець незабаром видужає.

— Однак, — додав Філіп, — йому краще не баритися з виданням булли про відлучення.

Альфонсо ще дужче спохмурнів:

— Для цього треба зібрати засідання священної конгрегації. А це може зробити або папа, який, судячи з повідомлень, не годен навіть встати з ліжка, або кардинал-

камерлінг — а його лояльність до єзуїтів загальновідома.

— Кепські справи, — резюмував Філіп. — Тепер будьте пильні, Альфонсо. Якщо єзуїтам вдалося добратися до найсвятішого отця...

Король кивнув:

— Відтепер я буду насторожі. Головне, що я попереджений. А хто попереджений, той озброєний. Я негайно видам указ про позбавлення Фернандо всіх прав на престол і молитиму Бога, щоб Констанца скоріше подарувала мені спадкоємця.

Філіп з сумнівом похитав головою.

„У Кастилії королівські укази рідко переживають своїх королів,“ — подумав він.

А Бланка сказала:

— Ти знаєш, брате, я не жорстока людина. І не кровожерлива. Але на твоєму місці...

Альфонсо важко зітхнув:

— Мабуть, твоя правда, сестричко. Так, безперечно, вчинив би наш батько. Так, напевно, вчинила б ти. Але я... Я ж усе пам'ятаю! В дитинстві ми з Фернандо були найліпшими друзями, разом виховувалися, разом грали в різні ігри, згодом упали за одними й тими ж дівчатами... Що й казати! Боюсь, я нікудишній король. Батько постійно втовмачував мені, що в державних справах не можна давати волю людським слабостям, та я виявився поганим учнем... Ех, Бланко, даремно ти не народилася чоловіком і моїм старшим братом.

Бланка поглянула на Філіпа і сором'язливо всміхнулася, ніби кажучи: „Бути жінкою теж непогано.“

— Мого чоловіка схопили? — спитала вона.

— Поки ні. Та навіть якщо йому вдасться втекти, щодо розлучення не турбуйся — я все улагоджу. Це займе щонайбільше півроку. Тільки-но граф Біскайський буде засуджений... Ага, мало не забув. Кузина Маргарита не хоче широкого розголосу, що цілком зрозуміло, і збирається зажадати від Сенату передачі справи на розгляд малої колегії, що складається з короля, верховного судді та

єпископа Памплонського. Гадаю, з цією метою вона попросить вас свідчити перед Судовою Палатою, що граф учинив державний злочин, внаслідок чого загинув Рікард Іверо.

— Рікард мертвий! — вигукнула Бланка. — Вони що, забили його до смерті?

— Ні. Просто він випив отруту, знаходячись при здоровому розумі і твердій пам'яті... так, принаймні, каже Маргарита. А як воно було насправді — сам він отруївся чи вона змусила його до цього — одному лише Богові відомо.

— Бідна Гелена, — прошептала Бланка. — Бідолаха... А втім, для неї це краще, ніж публічний суд і покарання Рікарда. Нехай вона думає, що він був убитий графом Біскайським.

— Маргарита вважає так само. Вона вже розмовляла з кузинами Жоанною та Адель і взяла з них слово тримати язика за зубами. Ви теж нічого не знаєте, добре?

— Добре... Ні, стривай, так не годиться. Незабаром Гелена прийде до мене плакатися — дивно, що вона досі не прийшла...

— Поговоривши з Маргаритою, вона відразу поїхала до садиби лісника і ще не повернулася звідти.

— От і добре. Поки вона там, мені треба побалакати з Маргаритою. Ми маємо вирішити, що казати Гелені і як брехати їй переконливіше... — Бланка зітхнула. — Не люблю брехні, але часом вона — велике благо.

Вони трохи помовчали, обмінюючись швидкими поглядами, потім король запитав:

— А ти що робитимеш, сестричко? Може, повернешся до Толедо? Мені дуже бракувало тебе останнім часом, а з Нориним заміжжям я взагалі осиротів. Певна річ, у мене є Констанца, але вона не зможе замінити мені сестер — особливо тебе. Подумай над моєю пропозицією, Бланко. Ти ще молоденька, поспішати тобі нікуди, поживи кілька років у своє задоволення, потім знайдеш собі нового чоловіка... Між іншим, я остаточно помирився з арагон-

ським королем, всі минулі сварки забуті, і я впевнений, що він радо *віддасть* за тебе свою синочка.

Бланка рішуче похитала головою:

— Ні, Альфонсо, про це й мови бути не може. Я боляче обпеклася на своєму заміжжі і зараз навіть думати не хочу ні про який шлюб. Звісно, кузен Педро не негідник і не інтриган, він взагалі ніхто і ніщо, він навіть мухи не скривдить, він просто мале дитя, але... Ні, ні і ні! І чути не хочу і думати не бажаю.

— А я не наполягаю, сестричко. Ти можеш вийти заміж коли завгодно і за кого завгодно. Я погоджусь і на мезальянс, лише б твій обранець був шляхтич і католик. Для мене твоє щастя понад усе. Поза тим, що я люблю тебе, я вважаю аморальним двічі приносити тебе в жертву політичним амбіціям. Адже і в політиці мають існувати хоч якісь етичні норми, інакше весь наш світ провалиться в пекло. Якщо той хлопець, пан де Монтіні, на твоїй думку, гідна людина, бери його за чоловіка і будь з ним щаслива — а я прийму його як брата. Головне, щоб ти повернулася до мене, в Толедо.

Бланка мовчки підвелася з крісла і відійшла до вікна.

— Ні, Альфонсо, — промовила вона, дивлячись у чисте безхмарне небо. — Я не хочу повертатися назад, бо не можу вернутися, бо дитинство моє вже минуло, і його нічим не повернеш. Я вже доросла, мені скоро сімнадцять, і я маю йти вперед, дивитися в майбутнє, а не чіплятися за минуле. Батько зробив мене графинею Нарбонською, за галльськими законами я повнолітня, я один з перів Галлії, і моє місце в цій країні, яка, сподіваюся, стане моєю другою батьківщиною. Пробач, брате, що я не виправдала твоїх надій.

Король уважно подивився на Філіпа:

— Так он воно що! Мені завжди здавалося, що ви закохані одно в одного, та я говорив собі: коли здається, хреститися треба. А виходить, я не помилявся.

— Невже це було так помітно? — здивовано запитав Філіп.

— Це було *дуже* помітне, кузене. Ви завжди дивилися на Бланку якось особливо, інакше, ніж на решту жінок. Раніше я все не міг зрозуміти, що ж у вашому погляді такого незвичайного, але тепер я знаю, тепер я бачу, що це обожнювання.

Альфонсо встав, підійшов до Бланки й обняв її за плечі.

— Хай тобі щастить, сестричко. Сподіваюся, ти знаєш, що робиш. Але запам'ятай, що я тобі скажу. Що б там не трапилося, як би не повернулася твоя доля, Кастилія з розкритими обіймами прийме свою дочку, а брат — сестру.

У карих Бланчиних очах заблищали сльози.

— Я завжди пам'ятатиму це, Альфонсо...

Розділ LIX

Симон де Біґор пише листа*

Кохана моя Амелінко!

Минуло понад тиждень, як я надіслав тобі останнього листа, і ось, нарешті, вирішив написати знову. Сподіваюся, цей вже останній мій лист з Памплони, і незабаром я побачу тебе і притисну до свого серця, рідна. Ти, до речі, дуже образила мене в своєму листі, який я щойно отримав, натякаючи, буцімто я не дуже нудьгую за тобою, і тому не поспішаю повертатися до Тараскона. Можна подумати, що це від мене залежить! Та й кому-кому, але не тобі докоряти мені за мою нібито невірність. Ти ж для мене єдина в світі жінка, інших жінок для мене просто не існує, тобто вони насправді існують, інші жінки, але мені всі вони байдужі. Вони зовсім не займають мене, і якщо хтось наговорює на мене, не вір тим брудним наклепам.

До речі, щоб не забути. У попередньому листі я забув

* Для зручності читача текст розбитий на абзаци і розставлені розділові знаки; лексика та стилістичні особливості по можливості збережені.

попередити тебе, щоб ти нікому не розповідала про замах на графівну Жоанну та інші брудні справи графа Біскайського. А ти розказала, либонь? Матінці. То попроси її мовчати. А якщо ви з матінкою розказали своїм подругам, попросіть мовчати і їх. Правда, Ернан, дізнавшись, що я забув попередити тебе відразу, та й взагалі, що написав тобі про це, сказав, що тепер це діло пропаще. Тепер попереджай, не попереджай — все одно. Але я вірю тобі, бо ж ти в мене — найліпша в світі дружина, ~~тільки~~ ~~якщо ти мені не скажеш~~ ~~якщо ти мені не скажеш~~ ~~якщо ти мені не скажеш~~.** І мама в мене найкраща з мам. Я покладаюся на вас.

Це дуже важливо — зберегти все в таємниці, бо це державна таємниця. За винятком кількох чоловік, ніхто навіть не здогадується про істинну підоснову справи. Більшість вважає, що граф Біскайський... А втім, він вже не граф, рівно як і Жоанна Наварська вже не графівна. Король добився згоди Сенату на передачу цієї справи так званій малій колегії, і позавчора ця сама колегія — король, граф де Сан-Себастьян і монсеньйор Франциско де ла Пенья — після таємної наради оприлюднили едикт, згідно з яким граф Біскайський визнається винним у державній зраді, позбавляється всіх прав, титулів та володінь і засуджується до страти шляхом відтинання голови від тулуба, а всі його титули та володіння переходять до його сестри Жоанни, тепер вже графині Біскайської. Король призначив солідну винагороду за піймання колишнього графа, але того вже й слід охолов — видно, не хочеться йому розлучатися з головою.

А єпископ Памплонський, крім того, зробив ще одну заяву. Він оголосив про розірвання шлюбу пані Бланки з графом Біскайським з моменту винесення останньому смертного вироку. Я цілком підтримую це рішення, адже невідомо, скільки часу піде на пошуки графа, перш ніж його стратять, тож було б вкрай несправедливо примушувати пані Бланку чекати, аж поки вона стане вдовою. А от

** Тут і далі закреслення в листі зроблені Симоном.

Ернан, мені здалося, був незадоволений такою швидкою розв'язкою. За його словами, він думав, що єпископ не наважиться самочинно розірвати шлюб і направить справу на розгляд Курії. Але ось питання: чому Ернан такий незадоволений і навіть стривожений? Я прямо так і спитав у нього, однак він відповів, що мені це лише здалося. І все ж мені думається, що тут не все гаразд.

Я хотів розповісти тобі про весілля пані Марґарити з графом Шампанським, та ось трохи подумав і дійшов висновку, що розказувати тут нема про що. Ну, хіба тільки про те, що перед першою шлюбною ніччю (авжеж, вона така перша була, як я чернець!) Марґарита сама зажадала, щоб Тибальд, слідуючи цьому варварському звичаю, роздягнув її догола при всьому чесному людові — а в спальні тоді зібралося близько півсотні чоловік. І вона анітрохи не бентежилася, безсоромна, куди більше ніяковів сам Тибальд, роздягаючи її — а їй хоч би що, вона навіть малювалася перед всіма в своїй наготі, ні сорому у неї, ні совісті, ~~як, втім, і в тебе~~. А проте, треба сказати, їй було що показати присутнім — тільки ти не подумай нічого такого.

А зараз у королівському палаці йде підготовка ще до одного одруження, вірніше, до мезальянсу. Так-так, воно саме! Я вже розповідав тобі про Річарда Гамільтона — то, виявляється, не лише Марґарита, але й король дав свою згоду на шлюб з ним пані Жоанни. Правду кажучи, вона, після того як стала графинею, нічиєї згоди, крім згоди церкви, не потребує, але факт вартий уваги — дон Александр погодився прийняти в свою сім'ю убогого шотландського барона. Ґастон каже, що це цілком зрозуміло, адже пані Жоанна старша за Марґариту на два роки, вона дочка старшого брата короля, названа дочка самого короля і, по ідеї, має більше прав на престол, ніж сама Марґарита. Тому, каже Ґастон, король, боячись, як би прихильники її брата не зімкнулися навколо неї, з радістю віддає пані Жоанну за Гамільтона — і справді, хто захоче мати своїм королем якогось варвара? І взагалі, ска-

жу тобі, цей Гамільтон дуже дивна людина. Уявляєш, йому вже двадцять сім років, а він тільки одружується, тоді як у Тибальда де Труа Маргарита вже друга дружина. А ось Філіп мені сказав, що не бачить в цьому нічого дивного, мов, британці всі такі: там північ, тумани, і вони (тобто британці) дозрівають для шлюбу лише після двадцяти років. Мені в це важко віритися, та Філіпові, звісно, видніше.

Ага, про Філіпа! Власне, навіщо я й узявся писати тобі. Днями приїхав Етьєн де Монтіні, здається, я згадував про нього в попередньому листі. Так, точно, згадував — він коханець пані Бланки. Тепер можна з певністю сказати, що колишній коханець. Філіп відіслав його до Рима в пошті Анни Юлії, щоб він не заважав йому в спокушенні Бланки, та ось він повернувся. Втік, як виявилось, в Барселоні перед самою посадкою на корабель; видно, ревності його замучили, і він вернувся. Довго пам'ятатимуть його повернення! Весь двір ніяк не нарегочеться, згадуючи його блискуче повернення. Я й зараз сміюся, коли пишу тобі ці рядки.

Словом, Монтіні повернувся — це було по обіді, — ну і, бовдур такий, негайно побіг до Бланки. Ідіот, він думав, що вона з нетерпінням чекає його. Та вже ж, чекала — з Філіпом у ліжку. Вони, до речі, ніби здуріли — добрих півдня (і це не рахуючи ночі) проводять у спальні. Ну, ніяк не нахохаються! Ну, з Філіпом все ясно, він у нас відомий жеребець, а зараз Бланка — його єдина жінка. Їй-бо як?!

Гаразд, повернімося до Монтіні. Він вихором увірвався в спальню, щоб скоріше обняти Бланку, та ба — її вже обіймав інший! Коли Філіп згодом признався, що вони якраз дуже мило розважалися, Гастон гепнувся на підлогу — так реготав. Та хіба це найсмішніше? Аж ніяк! Найсмішніше те, що Монтіні хлопець кмітливий, але дурень ще той. Тільки-но він побачив свою Бланку з Філіпом, відразу все зметикував і схопився за шпагу. А у Філіпа шпаги не було, як і тоді, з боярином. Проте цього разу він не винен — ну, де йому було почепити ту шпагу, питається?

Монтіні мало не вбив його. Як божевільні, вони носилися по покоях, кидали один в одного крісла та стільці, розбили велике дзеркало, вибили три вікна, задавили насмерть трьох кицьок пані Бланки — вона була невтішна і гірко від того ридала. Філіп потім клятвено запевняв її, що це не він, що це все Монтіні. А кицьки ті були з біса красиві, такі маленькі, пухнасті й гарненькі. Бланка дуже любить кішок, і коли вона приїде до нас, ви з нею швидко знайдете спільний інтерес... Та годі про котів, забалакався я щось. Продовжу.

Значить, не знаю там як, але Монтіні зрештою вдалося витіснити Філіпа в коридор. Ось-ось, воно саме! Тоді Філіп чкурнув. Монтіні побіг за ним, викрикуючи прокльони та погрози. І ніхто його не зупинив — з вартових, маю на увазі. Мабуть, їм теж було цікаво, чим все це скінчиться. А скінчилося це тим, що, на Філіпове щастя, по коридору якраз ішов Ернан, прямуючи до нього та пані Бланки. Він швидко впорався з Монтіні — роззброїв його і згріб в оберемок. А Філіп тим часом зірвав з нього (тобто з Ернана) плащ, абияк прикрив свою наготу і бігом повернувся до Бланчиних покоїв.

Тепер один тільки Бог знає, що буде з Монтіні. Філіп може й порішити його — він у нас такий, дуже гордий, вразливий і злопам'ятний. Поки що Ернан взяв Монтіні під своє заступництво — не хочу, каже, смертовбивства. А далі видно буде. Такі от справи.

До речі, про вовка помовка. Оце щойно до мене заходив Філіп. Тихенько так увійшов, безсовісний, став у мене за спиною і через плече читав, що я тобі пишу. Помітивши його, я, звісно, обурився, а він і собі скипів, накричав на мене: мов, якого біса я про все це пишу. Я ж відповів йому, що його не повинно обходити, про що я пишу — що хочу, те й пишу.

А втім, не для того приходив до мене Філіп, щоб читати мого листа. Власне, він і уявлення не мав, що я пишу тобі, поки не почав читати. (Клятий етикет, що дозволяє принцам заходити без попередження!)

Так от, Амеліно. Виявляється, Філіп змінив свої плани. Він передумав повертатися до Тараскона цього року, а натомість збирається погостювати в Памплоні аж до кінця листопада і прямо звідси поїхати в Рим на своє з Анною Юлією весілля і урочистості з нагоди звільнення Європи від маврів — такі відбудуться, незважаючи на смерть папи (якщо ти ще не знаєш, його святість Павло VII помер 19 вересня). До того ж Філіп розраховує, що до Різдва буде обраний новий папа, який відлучить єзуїтів від церкви. Сподівається, либонь, загарбати й собі частину володінь та багатств ордена.

Ти, безумовно, питаєш, з якого це побиту Філіп вирішив залишитися в Памплоні. Я теж спитав, а він відповів мені, що збирається перенести свій двір з Тараскона до Тулузи — дон Робер, виявляється, продав йому Імперіал. Атож, той самий палац у старій частині міста, що був резиденцією останніх римських намісників і перших королів Галлії. Королівській скарбниці бракує коштів далі утримувати його — ти ж знаєш, який бідний наш король. Та й який він, власне, король, якщо вже відверто. Предки дона Робера розчленовували свій домен, передаючи у володіння кожному з менших синів окреме графство, і ось результат — незабаром Філіп відбере в нього корону.

Але це ще не пояснює, чому Філіп лишається в Памплоні, можеш сказати ти. Я теж так сказав Філіпові. А він мені сказав, що сьогодні надсилає превелебному Антонію відповідні розпорядження, і незабаром в Тарасконі почнеться такий гармидер у зв'язку з переселенням, що спокійного життя там не буде. Марґарита люб'язно запропонувала Філіпові тим часом погостювати в неї (мабуть, все ще сподівається знов запопасти його до себе в ліжку), і він погодився.

Отож, Амелінко, з наступного року ми житимемо в Тулузі. По ідеї, таке Філіпове рішення цілком зрозуміле і логічне. Одружившись з Анною Юлією, він стане графом Періґору, Руєргу та Готії (навіть чи маркіз Арман довго протягне), а отже, й головним претендентом на ґалльську

корону. Ще на минулому тижні Ернан казав мені, що після смерті старого маркіза Філіп стане фактичним правителем Галлії і, природно, не забариться переїхати до столиці свого королівства. Як бачиш, він (тобто Ернан) не помилявся, він взагалі рідко помиляється, коли щось каже.

Однак я підозрюю, що не тільки ця обставина спонукала Філіп квапитися з переселенням, а оце трохи подумавши, я дійшов висновку, що й лишитися в Памплоні він вирішив зовсім не тому, що в Тарасконі незабаром почнеться гармидер. Здається, передучора Ґастон казав мені, що це викличе багато пересудів, коли пані Бланка замешкає в Тарасконі — адже вона королівська дочка, і положення, в якому вона опиниться, буде для неї принизливим. А от Тулуза — це вже інша річ. Її переїзд до Тулузи вважатиметься цілком природним — їй скоро сімнадцять років, вона графиня Нарбонська, пер Галлії, розлучена з чоловіком, а те, що вона житиме з Філіпом, ця вже її особиста справа. Головне, що всі пристойності будуть дотримані, і навряд чи хтось наважиться поставити на карб розлученій жінці, тим більше графині, та ще й принцесі, що вона взяла собі коханця — надто ж, коли ним буде Філіп.

Оце, гадаю, і є справжня причина, чому Філіп лишається в Памплоні. Імперіал буде облаштований щонайраніше за три місяці, цебто якраз до нашого повернення з Рима. Філіп же нізащо не хоче розлучатися з пані Бланкою — навіть на день, не кажучи вже про три місяці. Треба сказати, що він просто схибився на ній, носить її з нею, як дурень з писаною торбою. Ернан каже, що це у нього всерйоз і надовго, і дуже при тому хмуриться. У мене складається враження, що Ернан побоюється, як би Філіп не послав імператора з його донькою-синочком к бісовій матері і не одружився з Бланкою, добре що вона вже розлучена... чи на жаль для Ернана, вона вже розлучена — здається, я зрозумів, чому Ернан був незадоволений рішенням монсенйора Франциско де ла Пенйї і назвав його скороспішним і неканонічним. Він просто не хоче, щоб Філіп з Бланкою одружилися, не хоче втрачати ланґедок-

ських володінь Анни Юлії. Якщо це так, то я рішуче не згоден з ним. Пані Бланка така чарівна, така гарна й розумна жінка — тільки ти не подумай нічого такого. Я почувую до неї лише щиру повагу і глибоку симпатію, але люблю я тільки тебе, одну тебе, ~~хоч ти не заслуговуєш на~~.

Оце Філіпове рішення звалилося мені, як сніг на голову. Він спитав, чи залишуся я з ним, а я ще не вирішив. Треба буде все зважити, порадитися з татком — тільки ти не ображайся на мене, якщо я все ж вирішу лишитися, гаразд? Філіп сказав, що вся наша молодь залишається гостювати в пані Марґарити на її запрошення — і Ернан, і Ґастон, і обидва д'Арманьяки, і Русільйон, і кузени Сарданські, і Ґабріель де Шеверні... Ось він, бідолаха, жіночку знайшов, щоб її покорчило! Вона просто ненавидить його, по-справжньому ненавидить, дивиться на нього так, ніби ладна вбити його — я зовсім не жартую. Між ними щось негаразд, це я давно запідозрив. Я багато разів питав у Ґабріеля, що ж сталося, та він все відмовчувався і лише одного разу сп'яну сказав мені: „Все це кара за мій злочин. Жорстока кара. Ліпше б за мене кинули до в'язниці.“ І все, більше нічого, ні словечка. Ернан та Філіп теж мовчать, не кажуть мені, який же злочин вчинив Ґабріель. А Ґастон, схоже, сам здивований. Він каже, що Матильду силоміць видали за Ґабріеля, та це ще не пояснює її безсоромної поведінки. Всього нічого минуло від дня їх весілля, а вона вже зраджує його — і не з чоловіками, а з жінками. Уяви лишень! Ґастон каже, що Матильда з Анною Юлією обоє рябоє, а Філіп та Ґабріель — товариші по нещастю. От тільки Філіп сприймає це з гумором, а Ґабріель, неборака... Мені так шкода його, Амеліно, так шкода! Раніше я вважав себе найнещаснішим з чоловіків, та тепер розумію, що це не так. Адже ти любиш мене, правда? Нехай ти зраджуєш мене, але ти любиш мене і не бажаєш мені зла. Я теж люблю тебе, дуже люблю, і мені так хочеться побачитися з тобою, я так за тобою скучив, кохана моя. Я б з радістю поїхав з Памплони хоч сьогодні, та зрозумій мене правильно, рідна: в почті нашого дядька,

герцога, я буду білою вороною, адже, повторюю, за словами Філіпа, вся наша молодь залишається гостювати в Маргарити.

Ага! Оце мені спала на думку одна чудова ідея! Що як я приїду до тебе в листопаді, побуду з тобою два-три тижні, а коли наше товариство залишить Памплону і вирушить до Рима, я приєднаюся до нього вже в Барселоні і сяду разом з ними на корабель. Здається, непогана ідея, і, мабуть, я так і вчиню. Тільки спершу треба порадитися з татком і Філіпом, а також з Гастоном — може, він погодиться поїхати зі мною.

А втім, ні, навряд чи він погодиться. У нього свій клопіт, він, до твого відома, теж закохався — правда, не в саму панночку Гелену, а в графство Іверо, спадкоємицею якого вона стала після смерті свого брата. Але про це — ні слова, ні півслова, Амеліно. Нікому, навіть матінці. Річ у тім, що твій брат (і це серйозно!) хоче розлучитися з Клотильдою, щоб оженитися на графівні Іверо. Без жартів! І Філіп (треба ж!) має намір підтримати його. Він пообіцяв Гастонові, що умовить нашого архієпископа знайти який-небудь формальний привід для розірвання шлюбу. Тільки мовчи, закликаю тебе. Я нишком підслухав їхню розмову, вони не знають, що я щось знаю про їхні плани. А коли я розповів про підслухану розмову Ернанові, то він сказав, що нічого тут дивуватися. Філіп, мов, накидає оком на Навару, хоче в майбутньому приєднати її до Галлії, зберігши, проте, за Маргаритою титул королеви, отож твій брат, як граф Іверійський, стане йому в пригоді.

Ось що я скажу тобі з цього приводу, Амеліно: у Філіпа надмірний апетит до влади, диви ще подавиться. Либонь, хоче стати другим Філіпом Войовником, та, боюся, він так і залишиться Красунчиком. Проте Ернан зі мною не згоден, він каже, що Філіп має рацію, що всі землі, де люд розмовляє галльською і французькою, мають увійти до складу Галлії, Великої Галлії. Не знаю, може, це й так, Ернанові видніше — я ж у політиці нічого не тямлю і нею

не цікавлюся.

Оце, мабуть, і все, Амелінко. Закінчую вже писати, щоб устигнути віддати листа гінцеві, якого спорядив до Тараскона Філіп з розпорядженням про переселення — так буде значно швидше, ніж посилати його із звичайним поштовим кур'єром. А якщо я забув тобі щось написати, то напишу про це наступного разу, і то незабаром.

Цілу тебе, кохана, поцілуй від мене маму, нашого маленького Філіпа, мою сестричку, обох братиків — я всіх вас дуже люблю. Але тебе особливо — тому ще раз цілую.

Твій Симон.

P. S. Амеліно, негіднице! Я вже збирався віддати листа гінцеві, аж це до мене завітав Гастон і, так злорадно посміхаючись, повідомив, що з цим же гінцем Філіп шле тобі подарунок — кілька прозорих нічних сорочок. Ах, ти безстыдница! А твій Філіп — нахаба, яких мало. Посоромилися б обидва, безсовісні!

Розділ LX

у якому Філіпа крають сумніви,
а Ернан устряває в чергову пригоду

Увійшовши до вітальні Філіпових покоїв, Ернан одразу ж відчув якийсь негаразд.

Філіп та Гастон грали в шахи; партія була в самому розпалі. Симон напівлежав у кріслі й ліниво спостерігав за грою. Сам він останнім часом навідріз відмовлявся сидіти за шахівницю, бо програвав геть усім, навіть тим, хто чи не вперше бачив шахові фігури. Гастон його втішав, радив не перейматися своїми поразками — мовляв, це не так від дурості, як від виняткової й гідної всілякого подиву неухважності. Отож Симон сидів осторонь, пасивно спостерігав за грою і спроквола гладив пухнасту Бланчину кішечку Марцію, що мирно дрімала в нього на колінах.

Побачивши Шатоф'єра, Філіп неухважно кивнув:

— Привіт, друже. Де ти пропадав увесь ранок?

— Справи, Філіпе, справи, — прогримів Ернан, грюкнув кріслом, підсовуючи його до себе, і важко гепнувся в нього.

Марція перелякано нявкнула, зіскочила з Симонових колін і сховалася під канапу.

— Ну ти й бевзь, друже, — докірливо промовив Симон. — Прямо як з ланцюга зірвався.

Ернан недбало відмахнувся:

— Оце мені тільки й турботи — навшпиньки ходити ради спокою якогось kota.

— Не якогось, а Бланчиного, — уточнив Ґастон. — І не kota, а кішки.

— Я їй під хвіст не зазираю... До речі, я прийшов засмутити вас.

Філіп аж підскочив і втупився в Ернана стривоженим поглядом.

— Що сталося? — спитав д'Альбре.

— Я ненадовго залишаю вас.

Філіп полегшено зітхнув і розслабився.

— Ненадовго — це на скільки? — поцікавився Ґастон.

— Приблизно на місяць. Зустрінемося на початку грудня в Барселоні.

— То ти їдеш з Симоном?

— Так, їду. Але не з Симоном.

— І куди?

Ернан загадково всміхнувся:

— Є одна делікатна справа.

— Яка?

— Кажу ж вам: делікатна.

Ґастон поморщився:

— Либонь, знову щось затіваєш?

— Угу.

— І нам нічого не скажеш?

— Хоч убийте.

— А шкода, — відгукнувся Філіп.

— Що „шкода“?

— Що ти залишаєш нас. Ось і Гастон вагається — чи не поїхати йому разом з Симоном до Тараскона.

— Це правда, Гастоне?

Той невпевнено низав плечима:

— Та оце думаю.

— І що надумав?

— Ще не вирішив. Власне кажучи, мені тут все одно нічого робити, а так хоч особисто прослідкую за підготовкою до переселення.

Ернан з розумінням кивнув:

— І то правда. Що тобі тут робити, раз графівна Іверо в Калагорі.

Д'Альбре чомусь почервонів, а Симон хихикнув.

— До речі, Філіпе, — сказав Ернан після хвилинного мовчання. — У мене до тебе є одне прохання.

— Яке?

— Відпусти зі мною Монтіні.

— Монтіні? — Філіп пожвавився, та його погляд не віщував нічого доброго. — Нащо він тобі?

— Передовсім він кмітливий хлопець. Та й взагалі вартий особливої уваги, раз така виняткова жінка, як Бланка, любила його.

У Філіпових очах майнули лиховісні блискавки.

— Вона не любила його! — категорично заперечив він. — Я єдиний.

Гастон та Симон обмінялися глузливими поглядами.

— Хай тобі чорт! — добродушно осміхнувся Ернан. — Це, між іншим, ще одна причина, чому я хочу взяти його з собою.

Філіп ніяково закліпав очима:

— Я... я не збираюся кривдити його.

— Атож. Тільки й того, що понад місяць тримаєш його під арештом. Врешті-решт ти доведеш бідолашного хлопця до божевілля. Він навіть спить, як на голках, щохвилини здригається від найменшого шуму, боїться, що це ти завітав, щоб особисто поквитатися з ним за ту прогулянку голяка по коридору. І треба визнати, що його страхи не

такі вже й марні. У тебе аж руки сверблять порішити його чи, принаймні, скалічити. І якби не ми з Бланкою... Е, що й казати! Нехай він поїде зі мною — подалі один від одного ви, сподіваюся, трохи вгамуєтеся. Ну як, йде?

Філіп зітхнув:

— Гаразд, беру його. З біса він мені здався!

Ґастон невість чому захихотів, а кішка Марція, переконалившись, що Шатоф'єр не буйствує, вибралася з-під канапи і повернулася до Симона на коліна.

Ернан швидким поглядом оцінив позицію на шахівниці. Філіп грав білими, але його позиція була безнадійною.

— Щось не видно тут Бланчиної руки, — зауважив він. — До речі, де вона?

— У себе, — відповів Ґастон. — З нею лікар.

— Лікар? — сполохався Ернан. — Вона захворіла?

— Та ні, не турбуйся. Просто зранку її замлоїло. Філіп підозрює, що вона вагітна.

— Га?! — вражено вигукнув Ернан. — У нас буде маленький Філіпчик?

— Чи Гелена, — якимось невпевнено промовив Філіп.

Ернан пильно поглянув на нього й почухав потилицю.

— Щоб я здох! — пробурмотів він, враз схопився на ноги і прожогом вибіг з кімнати.

Симон підвів голову і здивовано заморгав.

— Що це його припекло?

— Подався забирати з-під арешту Монтіні, — пояснив Ґастон. — Поки Філіп не передумав.

Філіп знову зашарівся і збентежено опустил очі. А Симон нічого не збагнув:

— З якого це дива він має передумати?

Д'Альбре закотив догори очі:

— Однак ти наївний, друже! Дитя може бути не від нього, а від Монтіні.

— Он воно що! — протягло мовив Симон, дивлячись на пригніченого Філіпа з щирим співчуттям і водночас трохи зловтішно. — А хіба Бланка не знає, чиє це дитя?

— Та вона сама ще дитя, і якби не Філіп, їй би й на думку не спало запідозрити в себе вагітність. Та й Філіп гарний. Ось уже сім тижнів поспіль він щоночі спить з нею...

— Ну, й що з того? Я з Амеліною...

— Ой, не бреш! Ти з Амеліною явно не спав щоночі, особливо цього літа. І ще одне: коли ти думаєш, що Амеліна знає напевно, чия в неї дитина, то дуже помиляєшся. Дідька лисого вона знає! Бідна сестричка просто розривалася між коханням та подружнім обов'язком — сьогодні з тобою, завтра з Філіпом. Де вже їй знати!

— Припини! — обурено вигукнув Симон, червоніючи від сорому. — Знову розпустив язика! Ну, скільки можна?

— Скільки треба, стільки й можна. Мій язик — кажу, що хочу... Гаразд, облишимо це. Я ось що мав на увазі: майже сім тижнів Філіп щоночі спить з Бланкою.

— І що тут такого?

Д'Альбре знову зітхнув і став розповідати про значення місячних циклів у жінок.

— Тоді чому Філіп сам не розпитав Бланку? — поцікавився Симон, вислухавши вичерпні роз'яснення Ґастона.

— Зрозуміти це легко. Він боїться, що дитина може бути від Монтіні, і потай сподівається, що лікар навчить Бланку, як треба збрехати, щоб переконати його в протилежному.

— Ага! — сказав Симон. — Тепер ясно.

Філіп ще дужче зніяковів: Ґастон ніби прочитав його найпотаємніші думки.

Якийсь час всі троє мовчали, думаючи кожен про своє. Філіп думав про Бланку і молив Господа, Сатану, всіх святих та нечистих, щоб її дитя було від нього. Симон думав про Амеліну — яка ж вона все-таки негідниця, що зраджувала його. Що ж до Філіпа, думав Симон, то так йому й треба. Тепер принаймні знатиме, як це боляче, коли твоя кохана жінка, вагітна а ти не певен від кого — від тебе чи від твого суперника. Та особливо гіркими були Ґастонові думи — але про це ми розповімо трохи згодом і в належному місці.

Отак наша трійця й сиділа мовчки, аж це в передпокої почулися швидкі кроки, потім двері відчинилися і до кімнати увійшла Бланка. Слідом за нею, задоволено всміхаючись, чимчикував Ернан.

— Ось, Філіпе, — сказав він. — Здибав по дорозі твою Бланку з твоїм дитям. Смертовбивство відміняється.

Філіп схопився з крісла, підбіг до Бланки і обняв її.

— Це правда?

— Правда, любий, — пошепки відповіла вона. — Лікар пояснив мені, чому я не могла бути вагітною до тебе.

Філіп полегшено зітхнув, пригадавши надзвичайну дратівливість Бланки в останні дні офіційних торжеств, і міцніше пригорнув її до себе.

— Маленька ти моя дівчинко! Хто б міг подумати, що ти *така* невігласка... А дитина буде?

— Лікар не наважується стверджувати щось напевно, але думає, що так.

Філіп потерся щокою об шовковисте Бланчине волосся. Пухнаста Марція, радісно муркочучи, терлася об їхні ноги.

— Я такий щасливий, рідна.

— Я теж щаслива, Філіпе, — сказала Бланка. — Господь благословив наше кохання.

Філіп підвів до себе її лице і зазирнув їй у вічі.

— Твоя правда, серденько, — серйозно мовив він. — Дитя, яке ти носиш під серцем, для мене знак Божої ласки. Я давно мріяв стати батьком, і незабаром ця моя мрія здійсниться. З тобою, саме з тобою я пізнаю це щастя. Я так люблю тебе, Бланко, рідна моя, кохана... — Не в змозі далі стримуватися, він припав до її вуст жагучим поцілунком.

Тим часом Ернан значуще підморгнув Ґастонові, той ствердно кивнув у відповідь, схопив Симона за руку і всі троє покwapом залишили Філіпові покої.

— Що трапилося, друзі? — здивовано запитав Біґор вже в коридорі. — Така зворушлива сцена, а ви...

— Тому ми й забралися звідси, бо вона надто зворушлива, — сказав Гастон. — Ти справжнісінький бовдур, Симоне! Зараз Філіп потягне Бланку до спальні, ото ж наша присутність там була б недоречна. Бланка дуже сором'язлива дівчина, і краще її зайвий раз не бентежити. Правда ж, Ернане?

Шатоф'єр мовчки кивнув.

— І що ми тепер робитимемо? — поцікавився Симон.

— Можемо навідатися до Марґарити, — запропонував д'Альбре. — Якщо я не помиляюся, за півгодини вона буде обідати і, певно ж, запросить нас товаришувати їй за столом.

— Тільки без мене, — похитав головою Ернан.

— Чому?

— Я ж бо сказав, що незабаром вирушаю і до Пампльони вже не повернуся. А отже, мені слід підготуватися до від'їзду, вірно? Одно слово, справ у мене багацько, а часу обмаль.

— Ну що ж... — Гастон в задумливості почухав носа. — Тоді йди до Марґарити сам, Симоне. Розкажеш їй про Бланчину вагітність, і взагалі...

— Що „взагалі“? — пожвавився Біґор.

— Учора Марґарита добряче посварилася з чоловіком. Кажуть, він вже примудрився впорати одну з її фрейлін, тоді як вона ще не встигла наставити йому роги. Отож... — Тут д'Альбре зробив багатозначну паузу.

— Отож? — повторив Симон, шаріючись.

— Отож у тебе непогані шанси, хлопче. Зараз вона зла, як сто чортів, і радо скористається нагодою, щоб віддячити Тибальдові.

— А ти не дуриш мене?

— Чого б це я мав тебе дурити? Ти гарний, ставний юнак — якраз на її смак. Щоправда, особливим розумом не відзначаєшся, але в ліжку це не головне. Вперед, друже, не марнуй часу. Сподіваюся, за три дні, що лишилися до твого від'їзду, ти навчишся у Марґарити деяких штук-дрючок, що припадуть до смаку Амеліні. Адже вона

віддає перевагу Філіпові зокрема тому, що він, на відміну від тебе, знає безліч всіляких штучок та дрючок, і їй куди приємніше в ліжку з ним, ніж з тобою.

— Груб'ян ти! — буркнув наостанку Симон і майже бігцем подався вперед по коридору.

Ернан стиха розсміявся:

— І цю байку ти вигадав тільки для того, щоб чимшвидше позбутися його і поговорити зі мною віч-на-віч?

— Аж ніяк, — заперечив Ґастон. — Нічого я не вигадував. Останнім часом Марґарита справді накидає на Симона оком, просто зараз ти чимось заклопотаний і не звернув на це уваги. Я ж лише скористався з цього, щоб Симон дав нам спокій, не ставлячи зайвих запитань. Ти ж бо знаєш, який він нав'язливий і як полюбляє встромляти свого носа в чужі справи. А я таки справді хочу поговорити з тобою віч-на-віч.

— Що ж, — сказав Ернан. — Раз так, ходімо до мене. Побалакаємо без свідків.

Розділ LXI

Таємна місія Ернана

Опинившись в Ернанових покоях, Ґастон влаштувався в м'якому вигідному кріслі і сказав:

— А тепер, друже, признавайся. Що ти замишляєш? Шатоф'єр сів навпроти нього.

— Признаватися, кажеш? А хто ти, власне, такий, щоб я признавався тобі?

„Кокетує, отже, розповідь,“ — подумав Ґастон, а вголос запитав:

— Коли вирушаєш?

— Завтра на світанку.

— Куди?

— Гм, тобі скажи...

— От і скажи.

— А ти поїдеш зі мною? — різко подавшись уперед, випалив Ернан.

— Ага! — усміхнувся Гастон. — Он чого ти хочеш!

— Припустімо, хочу, — незворушно відповів Шатоф'єр. — А ще припустімо, що тобі не дуже кортить їхати в Тараскон, рівно як і залишатися в Памплоні.

Д'Альбре видимо зніяковів:

— Звідки ти взяв?

— Чуття, Гастоне, чуття. А це така штука, яка ще ніколи мене не зраджувала. Скажи відверто: я вгадав?

Гастон неохоче кивнув:

— Таки вгадав... Тільки не питай чому.

— А я й не питаю. Я лише пропоную тобі їхати зі мною. Згоден?

— Але куди? А що як тобі приспічило їхати до Пекіна? Ти ж у нас такий.

— Ну, скажімо, до Пекіна я не поїду, хоч би з огляду на те, що ніяк не встигну за місяць опинитися в Барселоні. А от що я вирушаю в Толедо, це вже ближче до істини.

— В Толедо?

— Так. І ради тебе, коли ти поїдеш зі мною, я ладен зробити невеликий гак, щоб завітати в Калагору.

Вже втретє за цей день Ернанові слова збентежили Гастона. Саме в Калагорі зараз перебувала Гелена Іверо. По братовій смерті вона не повернулася до Памплони. Поговоривши з Марґаритою та Бланкою, вона наступного ж дня забрала в лісниковій садибі тіло Рікарда і поїхала прямісінько до батьків, у Калагору. Отак вся їх сім'я й сидить там безвиїзно ось вже другий місяць. Граф Клавдій, кажуть, заслаб, і багато хто сумнівається, що він взагалі колись одужає — таким сильним ударом стала для нього синова смерть. За цей час Гастон отримав від Гелени три листи (а сам написав їй аж сім), і, судячи з усього, вона не підозрювала про його причетність до загибелі брата.

— Гаразд, — зітхнув Гастон, — складу тобі товариство. Проте за однієї умови.

— За якої?

— Ти розповіси мені *все* про мету своєї подорожі. *Все* — зрозумів? Без всяких твоїх штучок з недомовками та напівправдою.

— Припустімо, я розповім. А ти мовчатимеш?

— Певна річ!

— Диви мені! — Ернан посварив йому пальцем, а відтак прибрав поважного вигляду. — Отже, моя місія полягає в тому, щоб перевезти принца Фернандо де Уельву з Кагель-Бланко в Толедо.

— Ба! — вражено вигукнув Гастон. — Він досі в Наварі?!

— Еге ж. Погодсья, хитро придумано. Ніхто й гадки не має, що брат дона Альфонсо міг залишитися в Кагель-Бланко.

— Справді хитро. Я особисто не сумнівався, що король відвіз його в Кастилію і тримає під вартою в одній із своїх фортець... Але продовжуй.

— Так от. Кастильські вельможі вже почали висловлювати занепокоєння у зв'язку з тривалою відсутністю дона Фернандо, і король мусив оголосити, що звелів арештувати брата за обвинуваченням у його участі в змові проти законної влади.

— А звідки ти про це знаєш?

— Сьогодні я отримав листа від дона Альфонсо.

— Ого! — здивовано промовив Гастон. — Він написав тобі листа? З чого б це?

— Бо довіряє мені.

— І що ж він тобі довіряє?

— Перевезти Фернандо де Уельву в Толедо, стерегти його по дорозі, а в разі потреби навіть убити його. Як бачиш, у нас буде весела прогулянка.

На ці слова Гастон аж підскочив.

— Убити?!

— Отож-то й воно. У разі крайньої необхідності, зрозуміло.

— І що ж це за необхідність така, скажи по секрету?

— Якщо дорогою єзуїти намагатимуться звільнити його. Тоді це слід учинити без зволікання. Разом з листом дон Альфонсо надіслав ще два розпорядження. Перше — для своїх гвардійців, що стережуть зараз Фернандо де Уельву в Кастель-Бланко, — щоб вони у всьому корилися мені. А друге, то це указ про страту брата, добре що в Кастилії король може самочинно засудити на смерть кого завгодно...

— Виходить, він все ж наважився? Бланка таки переконала його?

— Не зовсім так. Цей указ розв'язує мені руки, дозволяючи на законних підставах убити Фернандо в разі спроби єзуїтів звільнити його. Там, в указі, прямо зазначається, що смертний вирок може бути виконаний будь-яким чином на мій особистий розсуд. Тобто я маю право просто перерізати Фернандо горлянку.

— А що? — сторожко поцікавився д'Альбре. — Єзуїти справді...

Ернан презирливо відстовбурчив губи:

— Ну, ось! Ти вже злякався.

— Злякався я чи ні, — розсудливо зауважив Ґастон, — але намарне встрявати в бійку мені щось не кортить. Може, ти назвеш мене боягузом, та шкура в мене одна, і я дуже дорожу нею, щоб наражати її на смертельну небезпеку через якогось найсвітлішого негідника.

— Заспокойся, друже. Твоя дорогоцінна шкура буде в цілковитій безпеці.

— Правда?

— Я ручаюся. Інморте не дурний, щоб ризикувати життям такого цінного свого союзника, як ґраф де Уельва. Він чудово розуміє — якщо йому взагалі відомо, де Фернандо, — що король неодмінно подбав про те, щоб його брат не вибрався живим на свободу.

— Але ж дон Альфонсо...

— Так, він підписав йому смертний вирок — але тільки на той випадок, коли єзуїти все ж зроблять спробу звільнити Фернандо. Король вважає, що Інморте не від-

мовився від своїх планів отруїти його і посадити на престол графа де Уельву.

— А ти впевнений, що він відмовився?

— Навпаки, я переконаний у протилежному. Але я знаю деякі слабості кастильського короля і знаю також, що про них добре обізнаний Інморте. Дон Альфонсо дуже прив'язаний до свого меншого брата і навряд чи наважиться стратити його навіть за участь у змові з метою захоплення влади. Інша річ, коли єзуїтам все ж вдасться отруїти короля — отоді він, перебуваючи при смерті, накаже стратити Фернандо.

— От бачиш! Ти сам собі суперечиш. Виходить, у будь-якому разі Інморте варто ризикнути і спробувати звільнити Фернандо.

— Зачекай, друже, не квапся з висновками. Я ще не закінчив свою думку. Так, безумовно: помираючи, король накаже стратити брата. У цьому ні я, ні ти, ні Інморте — словом, ніхто з нас не сумнівається. Та чи виконають волю вмирущего короля — це вже інше питання.

— Як?! Ти думаєш...

— Так, так, так! Я впевнений, переконаний. Я анітрохи не сумніваюся, що в такому разі королівську волю просто проігнорують. У Кастилії король всемогутній і всевладний, він може стратити кого завгодно і як завгодно — навіть найзнатніших вельмож, навіть принців, — і без згоди на те будь-кого. Але він всемогутній, поки здоровий. Хворий король Кастилії, а тим паче вмирущий, втрачає всю свою владу, бо тримається вона виключно на його волі та енергійності. Якщо, не доведи Господи, єзуїти отруять дона Альфонсо, то щойно він занедужає, вся його влада перейде до рук могутніх вельмож — грандів Кастилії...

— Ти думаєш, що більшість їх — прибічники Інморте?

— Аж ніяк. Але в переважній більшості вони прибічники баронських вільностей і люті противники сильної королівської влади. Графи та герцоги Кастилії охоче перетворили б її в таку собі подобу Галлії чи Німеччини — цебто, в союз самостійних князівств, лише номі-

нально залежних від корони. Король Фернандо Четвертий провадив послідовну політику, спрямовану на ослаблення впливу крупних феодалів і централізацію королівської влади. Дон Альфонсо продовжив цей курс. А от Фернандо де Уельва, на зло батькові та старшому братові, завжди загравав з могутніми вельможами. Як ти вважаєш, Гастоне, кому віддадуть перевагу ці самі вельможі — Бланку, що здається такою милою й лагідною, але за вдачею ще жорсткіша за свого батька, чи дурного та слабохарактерного Фернандо, нехай навіть його руки будуть обгрені кров'ю брата?

Д'Альбре задумливо кивнув:

— Мабуть, твоя правда, друже. Кастильські гранди напевно віддадуть перевагу графові де Уельві перед графинєю Нарбонською. Невже дон Альфонсо не розуміє цього?

— Думаю, він все розуміє. Він вже підготував указ про позбавлення Фернандо де Уельви всіх прав на престол — але цього замало. Генеральні Кортеси, певна річ, затвердять цей указ, адже вони й існують лише для того, щоб схвалювати всі рішення короля; це тобі не Римський, не Галльський і навіть не Наварський Сенати. У разі чого, вельможі проігнорують резолюцію Генеральних Кортесів з такою ж легкістю, як і волю самого короля. Тому дон Альфонсо звернувся до Святого Престолу з проханням підтримати його рішення щодо Фернандо де Уельви, і коли це буде зроблено, всі надії ІнмORTE підуть шкереберть. Кастильці — народ вкрай побожний, вони не дозволять стати королем принцові, засудженому церквою. Тоді й дон Альфонсо зможе спати спокійно, не побоюючись замаху з боку єзуїтів. Навіть навпаки, ІнмORTE берегтиме його, як зіницю ока, бо для нього він зручніший король, ніж Бланка — королева.

Гастон з сумнівом гмикнув:

— Як послухати тебе, то донові Альфонсо нічого боятися. Одне папа досі не обраний, а коли його й оберуть, то звідки в тебе така певність, що він погодиться позба-

вити Фернандо права на престол? А що як новий папа виявиться ставлеником єзуїтів?

— Це навряд чи можливо, більшість кардиналів Курії не прихильні до єзуїтів, а проте... — Тут Ернан важко зітхнув. — Я іншого боюся, Ґастоне. Боюся, що ще цілий рік весь католицький світ житиме без папи. Позавчора Філіп отримав від нашого архієпископа листа...

— Он як! — здивовано підвів брови д'Альбре. — Але ж це...

— Так, це незаконно. Під час конклаву кардиналам заборонено зноситися з зовнішнім світом. Тому мовчи — ні слова нікому, ні півслова, інакше нашому архієпископові доведеться непереливки. Ти зрозумів мене?

— Так, звичайно, я мовчатиму. Я ж не Симон, який... Ну, то що пише наш архієпископ? Як справи на конклаві?

— Справи поганенькі. Колегія розкололася, і яблуком розбрату, як і слід було чекати, стало возз'єднання церков. З тридцяти двох кардиналів тринадцять, чортова дюжина, є непримиренними противниками об'єднання, одинадцять — такими ж затятими його прихильниками...

— Це ті одинадцять кардиналів, що їх ввів до курії покійний папа Павло?

— Саме вони. І серед них наш архієпископ. Вони виступають за скликання Об'єднувального Собору на умовах, запропонованих папою Павлом Сьомим і прийнятих східними владиками. Вони вважають цей шлях єдино вірним, більше того — за наявних обставин це, на їхню думку, єдина можливість примирити захід та схід перед лицем турецької загрози. Ці одинадцять кардиналів присягнули на Євангелії, що швидше відречуться від свого сану, ніж допустять зрив об'єднувального процесу, і вирішили блокувати вибори папи, аж поки вісім нейтральних кардиналів і, щонайменше, троє з тих тринадцяти не погодяться проголосувати за одного з них.

— Блокувати вибори? — перепитав Ґастон. — Яким чином?

— Їх одинадцять, цебто більше третини від загальної

кількості. А для того, щоб папа був обраний, його кандидатура має зібрати не менше двох третин голосів від присутніх на конклаві кардиналів. Вибори відбуваються щодня, вранці і ввечері, і щоразу кожен з цих одинадцяти кардиналів голосує сам за себе.

— Ага, зрозуміло. Отже, в тому, що в нас досі немає папи, винні прихильники об'єднання?

— Не зовсім так. Чортова дюжина запеклих противників також не ликом шиті. Вони й собі присягнули на Євангелії, що до кінця відстоюватимуть чистоту віри і не допустять поступок ортодоксам. Біда в тому, що сама постановка питання не залишає простору для будь-яких маневрів та компромісів. Можливі лише два варіанти: або майбутній папа відкличе буллу „Адже всі ми християни і Господь Ісус у нас один“, або ж не відкличе — і тоді Об'єднувальний Собор відбудеться літом п'ятдесят четвертого року.

— І що ж тепер буде, коли обидва угруповання налаштовані так непримиренно? Невже доведеться чекати, поки частина кардиналів не гинє, забезпечивши перевагу якійсь із сторін?

— Не обов'язково. Згідно зі статутом папи Григорія Великого конклав не може тривати до нескінченності. Коли за рік після його початку кардинали так і не дійдуть згоди, Римський імператор, як старший син церкви і перший з лицарів-захисників віри Христової, має запропонувати на розгляд кардиналів кандидатуру, яку він обере сам. Якщо його перша кандидатура внаслідок двох турів голосування — ранкового та вечірнього — не набере встановлених двох третин голосів, наступного дня імператор має запропонувати другу. Коли ж і друга кандидатура буде відкинута, то на третій день імператор запропонує третю, останню, — і от їй досить буде набрати просту більшість голосів. Але якщо кардинали не підтримають її, всі вони без винятку позбавляться свого сану і решту життя будуть змушені провести в монастирях, як прості ченці, а папою стане найстарший з єпископів, що мають

епархії, але не є кардиналами. Мається на увазі найстарший не за віком, а за часом перебування в сані єпископа. Він-то і має насамперед призначити нових кардиналів в кількості не менше п'ятнадцяти — щоб у разі його раптової смерті було кому обирати наступного папу. Правда, за всю історію церкви це положення статуту ще жодного разу не застосовувалося на практиці, і будемо сподіватися, що й нинішня криза не зайде так далеко. Наш архієпископ переконаний, що зрештою частина непримиренних поступляться — хоча б тому, що всі вони літнього віку і їм буде важко витримати річне ув'язнення на конклаві, нехай і у відносному комфорті.

— А проте, — зауважив Гастон, — спочатку ти сказав, що боїшся, як би конклав не тривав цілий рік.

Ернан похмуро посміхнувся:

— Ти ж знаєш, що за вдачею я песиміст і звик припускати найгірше.

— І хто ж тоді стане папою? Хто старійшина серед єпископів-некардиналів?

Ернан знову посміхнувся, тепер вже хитрувато:

— Монсеньйор Франциско де ла Пенья.

— Єпископ Памплонський?!

— Авжеж, він. І це ще не все. Я забув згадати про одну важливу деталь. Якщо через три місяці після початку конклаву, цебто якраз до Різдва, кардинали не оберуть нового папу, то, згідно з тим же статутом Григорія Великого, Франциско де ла Пенья стане місцеблюстителем Святого Престолу. Такий прецедент вже був, на початку минулого століття, і тоді кардинали після п'яти з половиною місяців безплідних дискусій врешті-решт обрали папою того-часного місцеблюстителя, єпископа Равеннського, який став Іоаном XXII. Тож у монсеньйора Франциско непогані шанси.

— Оце так зрадіє Маргарита! Вона просто обожнює свого єпископа.

— До речі, — зауважив Ернан. — Кардинали —прихильники возз'єднання церков не мають нічого проти

кандидатури монсенйора Франциско, а дев'ять з них вже зараз готові віддати за нього свої голоси. Він цілком підтримує ідею Об'єднувального Собору і, крім того, він лютий противник єзуїтів.

— Ще б пак, він задасть їм перцю. Неодмінно відлучить їх від церкви.

— Тільки тоді, коли стане папою. Функції місцеблюстителя дуже обмежені. Власне кажучи, ця посада була запроваджена Григорієм Великим лише для того, щоб за будь-яких обставин католицький світ не залишався надовго без свого верховного пастиря.

— Але хоч указ про позбавлення Фернандо де Уельви права на престол місцеблюститель зможе затвердити і схвалити від імені церкви?

— Гадаю, що так. Адже це буде чисто символічний акт. Але боюся... Я знову боюся, чорт забирай! Я боюся, що до Різдва Фернандо може стати королем.

— Попри всі застережні заходи, які вживає дон Альфонсо? Невже і ти вважаєш Інморте всемогутнім чаклуном?

— Ну, ні, він далеко не всемогутній і навряд чи наділений якимись надприродними здібностями. Однак він могутній, дуже могутній, і сила його не лише в легіонах озброєних до зубів і добре навчених воїнів, не лише в грізних бойових кораблях під чорними знаменами з косим червоним хрестом, не лише в трьох областях ордену Серця Ісусова, а також і в фанатизмі його прибічників. Думаєш, у його розпорядженні мало фанатиків, ладних піти за нього в огонь і в воду? Або сунути голову в зашморг — що ближче до теми нашої розмови. Фанатизм, це дуже небезпечна річ, Гастоне. Я знав багато всіляких фанатиків — і християн, і мусульман, — і, повір мені, вони нічим один від одного не відрізняються. Фанатики-християни анітрохи не кращі за своїх невірних побратимів, а в певному сенсі навіть гірші, бо в мусульман фанатизм — цілком нормальний стан. Який-небудь недоумкуватий домініканський монах здатний за намовлянням Інморте під

час хресного ходу встромити в груди кастильського короля кинджал, а потім зійти на ешафот з гордо піднятою головою, до останнього моменту перебуваючи в упевненості, що здійснив богоугодний, мало не святий вчинок.

— І що ж ти збираєшся робити? — запитав д'Альбре. — Адже напевно в тебе є якийсь план.

— Так, є, — кивнув Ернан. — Я збираюся примусити дона Альфонсо стратити свого брата.

— Але як?

— Я спровокую Фернандо на публічне визнання своєї участі в змові з метою вбивства короля. Це визнання почують гвардійці, а за тиждень про нього знатиме вся Кастилія. Біля королівського палацу почне збиратися простолюд з вимогою скарати на смерть графа де Уельву, та й дрібномаєтні шляхтичі з Генеральними Кортесами затягнуть ту ж пісеньку — адже й ті й інші недолюблюють Фернандо. Тож хоч-не-хоч король муситиме поступитися. *Vox populi, vox dei*^{*}, як кажуть римляни.

— А як ти його спровокуєш? Фернандо справді йолоп, та все ж я не думаю, що він такий дурний, щоб самому підписувати свій смертний вирок.

— Оце саме, — сказав Шатоф'єр. — Смертний вирок... — І він коротко виклав суть свого задуму.

Вислухавши його, Гастон зітхнув і похитав головою:

— Ти невинуватий, друже! Філіп правду каже, що ти страшно охочий до драматичних ефектів. Це, безумовно, в твоєму репертуарі.

— Тобі що, не подобається?

— Навпаки, дуже подобається. Це буде справді надзвичайне видовище, і я поїхав би з тобою тільки ради того, щоб не пропустити таку чудову виставу, не кажучи вже про те... — Тут він осікся і почервонів. — Але в одному я більше, ніж упевнений: сеньйорові дону Фернандо твоя витівка не припаде до смаку.

— Це вже його особисте горе. — Ернан встав з крісла,

^{*} „*Vox populi, vox dei*“ — „Голос народу, голос Божий“ (лат.).

потягнувся і широко позіхнув. — Отже, так. Завтра ми вирушаємо вдосвіта, десь о третій на рано, щоб до вечора напевно дістатися до Калагори. В Кастель-Бланко ми довго не затримаємося — я вже послав туди Жакомо з письмовим розпорядженням для лейтенанта де Сальседо негайно підготуватися до від'їзду. Тож і ти, друже, не барися з приготуваннями і раніше лягай спати. — Він знову позіхнув і клацнув зубами. — Ну, а зараз я подався забирати з-під варти Монтіні.

— А власне, — сказав Гастон. — Нащо ти береш з собою цього навіженця?

— З чистісінького милосердя, — відповів Шатоф'єр. — Від гріха та Філіпа подалі. Знаєш, я не лише затятий песиміст, а ще й украй сентиментальна людина. На відміну від тебе, циніка.

Розділ LXII

Новий любчик Марґарити

Гастон не помилявся, кажучи Симонові, що Філіп незабаром потягне Бланку до спальні. Не помилився він також і в тому, що Марґарита не втримається від спокуси, на зло Тибальдові, заманити Симона до себе в ліжко. На той час, як Філіп та Бланка, „відсвяткувавши“ радісну звістку, вже одяглися і причепурилися, збираючись іти до Марґарити, щоб, як звичайно, провести в її товаристві весь вечір, сама наварська принцеса ще не покидала своєї спальні і не відпускала від себе Симона. Треба, однак, сказати, що й Симон не надто поривався вставати з ліжка, і хоч він був ситий любовними утіхами по саму зав'язку, йому було невимовно приємно отак просто лежати, пригорнувши до себе Марґариту, спроквола пестити її тіло і час від часу цілувати її солодкі губи.

У ліжку Марґарита виявилася зовсім не такою, яка вона була на людях, поза спальнею. Одним з її незаперечних достоїнств як коханки було те, що, скинувши своє вбра-

ння, вона переставала бути принцесою і віддавалася чоловікам просто як жінка, як рівна їм, бо чудово розуміла, що там, де починається нерівність, зникає кохання. Навіть такому коханню, до якого вона звикла, швидше не кохання, а швидкоплинному захопленню довжиною в кілька ночей, — навіть цьому почуттю найменший вияв пихи й зарозумілості може завдати смертельного удару.

Розімлилому й очманілому від щойно звіданої насолоди Симонові важко вірилося, що ця чарівна й лагідна жінка, яку він тримає в обіймах, і велична, гордовита принцеса Наварська, яку він знав раніше, — одна й та ж сама людина. Загалом не схильний до глибокого аналізу, не звиклий дивитися вглиб речей та явищ, Симон по простоті своїй душевній дійшов висновку, значно ближчому до істини, ніж всі мудрування інших чоловіків, що були свідками цієї дивовижної метаморфози. На його думку, ота свавільна, пихата і владна Марґарита була лише машкарою, вдаваною личиною, за якою крилася чутлива і вразлива душа.

Симон взяв руку Марґарити і поцілував кожен її пальчик. Не розплющуючи очей, вона мрійливо всміхнулася, перекинулася набік і поклала свою біляву голову йому на груди.

— Ти такий милий, такий ласкавий... — млосно прошептала вона.

Симон скрушно зітхнув.

— Амеліна думає інакше, — мимохіть вихопилося в нього.

— Вона віддає перевагу Філіпові, — швидше констатувала, ніж спитала, Марґарита.

Симон знову зітхнув і промовчав.

— Таке життя, — сказала принцеса. — Далеко не завжди воно радісне. Ти, до речі, ніколи не замислювався, чому вона зраджує тебе?

— Бо насправді кохає Філіпа, — похмуро відповів Симон. — Вона ще змалку закохана в нього.

— Тобі не хочеться говорити про неї? — зрозуміла

Маргарита.

— Ні, не хочеться.

— А їхати до неї?

Симон знову промовчав, і тоді Маргарита змінила своє питання:

— От зараз, саме зараз, тобі хочеться їхати до неї?

— Ні, Маргарито, не хочеться.

— То не їдь.

— Як це?

— То лишайся тут до кінця місяця — як Філіп, граф д'Альбре, решта твоїх друзі.

— А навіщо?

— Дурнику! Невже я не подобаюся тобі?

Маргарита почула, як на ці слова в Симона враз закалатало серце.

— Ти... мені... О, Боже!.. — затинаючись, промовив він. — Звісно, подобаєшся... Дуже подобаєшся.

— Так у чім же річ? — Вона підняла голову й обхопила руками його шию. — Раз я подобаюся тобі, а ти подобаєшся мені, то що заважає нам провести ці три тижні разом?

Симон уп'явся в неї недовірливим поглядом.

— Але ж... ти... граф Тибальд...

— По-перше, з Тибальдом я посварилася, бо він мав нахабство зрадити мене раніше, ніж я його. По-друге, днями він їде до Франції — там у нього якісь справи. Ну, а по-третє, не така вже я хвойда, як ти думаєш.

Симон густо зашарівся.

— Я не вважаю тебе хвойдою, — збентежено промимрив він. — Я ніколи так не думав і вже тим більше не говорив. Це тобі хтось набрехав. Мабуть, Філіп чи Гастон. Їм пальця в рота не клади...

Маргарита відкинулася на подушку і зайшлася веселим сміхом:

— Ти просто чудо, Симоне! Ніхто мені не казав, що ти називаєш мене хвойдою. Я зовсім не це мала на увазі.

— А що ж?

— Та те, що я не міняю собі хлопців щоночі. Це не в моїх звичках, ні. Як на мене, це грубо, вульгарно, невиховано, одно слово, по-чоловічому. Це ви, чоловіки, звикли перестрибувати з однієї жінки на іншу... Між іншим, скільки в тебе було жінок? Тільки відверто.

— Ну, Амеліна...

— Це зрозуміло. Ще хто?

Симон назвав імена трьох принцесиних фрейлін і Адель де Монтальбан, розважливо промовчавши про дочку лурдського лісничого та її доньок.

— Оце і все? — усміхнулася Маргарита. — Виходить, уперше ти зрадив дружину лише в Наварі? — (Симон ствердно кивнув.) — Так це ж чудово!

Вона вислизнула з-під ковдри, сіла на краю ліжка і заходилася натягувати на ноги панчохи. Симон з захопленням дивився на неї, дедалі більше переконуючись, що Амеліна й мізинця її не варта.

— Ти, дороженький, — сказала Маргарита, — вважай, що незайманий, хоч і одружений сім років. Саме таких я полюблюю найбільше. Що старші чоловіки й досвідченіші, то вони нецікавіші для мене. Вони надто вправні, надто самовпевнені, для них кохання давно стало звичкою, вони вже не отримують від нього насолоди, а просто вгамовують свою жагу. Інша річ, ти — такий славний, незіпсутий хлопчик, що я... Далєбі, я з певністю ґарантую тобі всі ці три тижні, а далі — ми ж бо разом поїдемо до Рима, — тоді й видно буде.

Очі Симона зблиснули:

— Правда?

Маргарита одягла поверх своєї напівпрозорої сорочки мереживний халат, потім взяла Симона за руки і спрямувала на нього млосний погляд своїх прекрасних синіх очей.

— Якщо, звісно, ти залишишся тут. Ти ж залишишся, так?

— Так! Так! Так! — палко вигукнув Симон і притягнув до себе Маргариту. — Ой, лишенько! — розгублено додав

він, стискаючи її в обіймах. — Що подумає Амеліна? Вона вже й так підозрює мене. Це Філіп та Гастон у своїх листах доносять на мене.

— Ну, й нехай підозрює, нехай поревнує трохи. Повір, тоді вона більше цінуватиме тебе. Ти намагався зворушити її своєю вірністю — і зазнав невдачі. Тепер спробуй дозолити їй подружньою зрадою — і коли після твого повернення вона влаштує тобі бурхливу сцену ревнощів, можеш вважати, що ти здобув якщо не її кохання, то, принаймні, її повагу.

— І все-таки, як же мені пояснити Амеліні...

— Ради Бога, Симоне! Вигадай який-небудь сміховинний привід, наприклад, напиши, що підвернув ногу.

— Точно! — зрадів Симон. — Так я й напишу. Як це я сам не додумався?...

Цієї миті почувся тихий стукіт у двері. Принцеса відсторонилася від Симона і голосно запитала:

— Лідіє?

— Так, пані, це я.

— Чого тобі?

— Прийшла пані Бланка з монсеньйором Аквітанським і питає вас.

— Вже?! — здивувалася Марґарита і похитала головою. — Як швидко минає час у приємних розвагах... Де вони зараз?

— Там, де звичайно, пані. Я провела їх до Червоної вітальні.

— От і гаразд. Звели котрійсь із дівчат переказати їм, що я скоро прийду, а сама повертайся — допоможеш мені одягнутися.

— Добре, пані. — За дверима почулися квапливі кроки покоївки, що подалася виконувати принцесин наказ.

Марґарита повернулася до Симона. Той лежав, натягнувши до підборіддя ковдру. Обличчя його було бліде, а погляд — зацькований.

— Що трапилося? — запитала вона. — Тобі зле?

— Філіп! — боязко промовив він і цокнув зубами. — Він... Якщо він дізнається, то напише Амеліні...

Маргарита недбало знизала плечами:

— Певно ж, він дізнається. Як не сьогодні, то завтра. А завтра вже точно. Завтра вся Памплона знатиме, що в мене з'явився новий любчик. — Вона розсміялася. — І який любчик! Іншого такого годі й шукати.

Розділ LXIII

Звістки добрі, звістки погані...

Десь за чверть години по тому, зодягнена у простеньку вечірню сукню, Маргарита увійшла до Червоної вітальні своїх зимових покоїв, передовсім обняла Бланку і розцілувала її в обидві щоки.

— Я така рада за тебе, кузино. І вас вітаю, принце. Діти, це велике щастя.

Філіп чемно поцілував простягнену йому руку. Після того, що сталося між ними два місяці тому, їхні стосунки були дещо сухуваті й офіційні навіть в неофіційній обстановці.

— Ви так вважаєте, принцесо?

— Певна річ, кузене! — В її доброзичливій усмішці промайнув затамований смуток. — Діти завжди в радість. І особливо, коли вони від вас.

— Дякую за комплемент, пані, — уклонився Філіп.

А Бланка кинула на Маргариту сердитий погляд. Та знову усміхнулася, і знову в її усмішці промайнув смуток.

— Не гнівайся, серденько, за ці мої невинні слова, — сказала вона, сідаючи в крісло. — Будь поблажлива до знехтуваної суперниці... І не треба морщитися, прошу тебе. Тут всі свої — навіщо ж лицемірити?

Такі от репліки, що їх час від часу дозволяла собі Маргарита, дуже тішили Філіпове марнославство, але водночас бентежили Бланку, викликаючи в неї шалені приступи ревностів укупі зі страхом колись втратити Філіпа, як

втратила його Марґарита. І щоб не посваритися з подругою, Бланка щоразу поспіхом міняла тему розмови.

— Здається, ми прийшли недоречно, — зауважила вона, пригледівшись до Марґаритинового вбрання та її недбалої зачіски. — Ти, мабуть, відпочивала?

— І так, і ні. Я щойно вийшла зі спальні, проте там не відпочивала, а розважалася. Наставляла Тибальдові роги.

Бланка зніяковіла й потупила очі. А Філіп стиха пирхнув.

— То, може, нам краще піти, щоб не заважати вам? — запитав він. — Тільки відверто, принцесо. Адже тут всі свої, як ви полюбляєте говорити. Відкиньте зайву делікатність, і якщо ми завадили вам, так прямо й скажіть. І тоді ми підемо.

— Ні, друзі, лишайтесь, — похитала головою Марґарита. — З цим ділом я вже впоралася, навіть захопилася надміру.

— І хто ж ваш щасливий обранець?

Бланка докірливо поглянула на Філіп, подумки ганячи його за таке нетактовне питання. Марґарита ж усміхнулася їм обом своєю променистою усмішкою, а в очах її затанцювали бісики.

— Ах, друзі, це справжнє чудо! Він такий милий, такий наївний, таке чарівне дитя...

— Прямо як Симон, — вихопилось у Філіпа.

— Це він і є.

Філіп здивовано втупився в Марґариту:

— Симон?! Та що ви кажете!

— А що тут такого дивного, скажіть на милість? І взагалі, я не можу збагнути, принце, чому ваша двоюрідна сестра нехтує його.

— Він вже встиг поплакатися вам?

— Можна сказати, що так.

— Це в його репертуарі. Симона хлібом не годуй, тільки дай йому поскаржитися на Амеліну... І все ж повірте, Марґарито, він перебільшує. По-своєму Амеліна дуже

любить його.

— По-своєму? — з лукавою усмішкою перепитала принцеса. — Як це, по-своєму?

— Це довга історія, принцесо. А якщо кількома словами, то він зворушує її, вона жаліє його і любить, як свою дитину.

— Жаліє, кажете? — задумливо промовила Маргарита. — Гм... Як на мене, то жаль з боку жінки лише принижує чоловіка. Справжнього чоловіка... До речі, щодо пані де Бігор. Філіпе, ви не відмовите мені в одній невеличкій послугі?

— З задоволенням, Маргарито.

— Тоді напишіть Амелії, що її чоловік підвернув ногу.

— Але навіщо?

— Я хочу, щоб Симон залишився в Памплоні.

— Кузино! — осудливо мовила Бланка.

— І справді, — підтримав її Філіп. — Не треба травмувати Симона. Прошу вас, Маргарито.

— А звідки ви взяли, що я збираюсь його травмувати? Навпаки, я хочу зробити з нього дорослого чоловіка. Справжнього чоловіка, якому ні до чого жінчина жалість.

Філіп з сумнівом похитав головою:

— Навряд чи з цього щось вийде. За кілька днів він вам набридне, ви знайдете собі іншого, а його кинете, запаморочивши йому голову.

— Ви так гадаєте?

— Я цього певний. Адже ні для кого не секрет, що наш Симон дуренький.

— Ну, то й що? Чому ви думаєте, що мені конче потрібні розумники? Аж ніяк! З мене їх досить, я хочу відпочити від них — вони завдають стільки прикростей. Один розумник був так розумний, що зрештою схибнув і дозволив кузенowi Біскайському погубити себе. Інший розумник підступно ошукав мене. — (Тут Філіп почервонів і стиснув губи.) — А третій з цієї блискучої компанії розумників поспішив забратися під спідниці моєї фрейліні —

авансом, так би мовити, щоб я, бува, не випередила його. Тьху на вас всіх!

— Гаразд, Марґарито, — примирливо сказав Філіп, бачачи, як вона завелася. — Ваші симпатії, це ваша особиста справа. Можете не сумніватися, я виконаю ваше прохання, напишу, що Симон підвернув ногу, тільки навряд чи Амеліна в це повірить. Я підозрюю, що хтось з мого пошту інформує її про кожен його крок.

— Це неістотно, кузене. Йдеться лише про формальний привід. А що пані де Біґор усе знатиме, це навіть на краще. Повірте, недбалість з боку чоловічини дуже дошкуляє жінці. А коли вона й сама не свята, то її починають гризти докори сумління, що вона так відверто і безсоромно зраджувала свого чоловіка...

— А може, досить, принцесо? — без усіляких церемоній урвав її Філіп. — Поговорімо ліпше про щось інше, прийнятніше для Бланки. Ця наша розмова вганяє її в краску.

Марґарита поглянула на збентежену Бланку і глузливо осміхнулася:

— І чого вона в нас така сором'язлива? Коли ви, нарешті, перевиховаете її? Га, Філіпе?

— Не все відразу, Марґарито, потрібен ще час. Не так просто вибити з цієї гарненької й розумненької голівки ті безглузді забобони, що міцно засіли там завдяки старанням її цнотливих наставниць-кармеліток. Але певний прогрес вже є. Так, скажімо, сьогодні Бланка пояснила мені, чому вона не може бути вагітною від Монтіні, — і жодного разу не почервоніла. Правда, любонько?

Любонька ствердно кивнула і, всупереч Філіповим запевненням, густо зашарілася.

— Це вже непогано, — сказала Марґарита. — А в ліжку спостерігаються якісь зміни? Чи вона й досі...

— Припини, кузино! — різко промовила Бланка; погляд її спохмурнів. — Яка ж ти безсоромна! Тебе не повинно обходити, що ми робимо в ліжку, затаєм. І вже тим більше ти не повинна питати про це Філіпа, зрозуміло?

Тут ні до чого моє нібито святенництво, просто є речі, про які слід мовчати навіть у колі близьких друзів...

— З делікатності, певна річ.

— Так, з делікатності. Не годиться обговорювати на людях те... те найпотаємніше, що є надбанням лише двох людей. Мені завжди здавалося, що ти дуже стурбована цим, але по-моєму це вже занадто — встромляти свого довгого носа в чуже ліжко. Врахуй: ще одне слово, і я піду.

— Я згоден з Бланкою, — підтримав її Філіп. — Як це не сумно, кузино, але в такому разі я також буду змушений піти.

— Ну що ж, — зітхнула Маргарита. — Раз ви не хочете говорити про кохання, поговорімо про смерть.

— Про чию?

— Про смерть французького короля та його старшого сина, про чию ж іще.

Бланка здивовано підвела брови:

— Що ти таке кажеш?!

— А хіба ви нічого не чули?

— Ні, принцесо, анічогісінько, — відповів украй вражений Філіп. — А що сталося? Нещасний випадок?

Маргарита стиха мугикнула:

— Це радше щасливий випадок. Філіп-Август Третій з його авантюрними хрестовими походами був справжнім лихом для Франції — але Філіп де Пуатьє став би її погібеллю. На мою думку, Господь врешті зглянувся на нещасну країну.

— І все ж, що трапилося?

— Подобиць я не знаю. Про них розпитаєте в Тибальда. Вчора до нього прибув спеціальний кур'єр від графа д'Артуа... Ну, ось! — констатувала вона, спрямувавши свій погляд у протилежний кінець кімнати; тон її вмить став неприязним. — Дурня тільки згадай.

Філіп озирнувся й побачив графа Шампанського, який щойно ввійшов до вітальні. Поза будь-яким сумнівом, він розчув останні слова Маргарити.

— Вельми потішений, пані, що ви такої високої думки про мою скромну особу, — незворушно промовив він, підійшовши ближче. Відтак по-дружньому вклонився Філіпові та Бланці: — Вітаю вас, принце, принцесо. Вибачайте, що мої перші слова були звернені не до вас. — Тибальд сів у вільне крісло і знову заговорив: — А ще я радий, що ви не довго залишалися в боргу. — Він демонстративно обмацав свою голову. — Ріжки вже прорізалися. Правда, поки вони ще маленькі, та незабаром та-ак розростуться!.. Ви не підкажете, моя люба, в кого з ваших придворних дам найрогатіший чоловік? Я неодмінно битимуся з ним на першому ж турнірі — далебі, це буде схоже на бій оленів-самців у шлюбну пору!

Філіп і Бланка весело пирхнули. А Маргарита всміхнулася:

— Браво, любий муже, бравісімо! Я не сумнівалася, що ви поставитеся до цього філософськи і з властивим вам почуттям гумору. А що до вашого вірогідного супротивника на турнірі, то безперечним лідером по темпу зростання рогів є Габріель де Шеверні — якщо, звісно, зраду дружини з жінками можна розцінювати як подружню зраду... — Усмішка сповзла з її лиця, і воно спохмурніло. — Ах, Матильда, Матильда! Маленька, дурненька Матильда!..

— Це твоя провина, Маргарито, — жорстко сказала Бланка. — Цілком твоя. Я попереджала тебе, що ти губиш Матильду, наполягаючи на її шлюбі з паном де Шеверні. Але ти не слухала мене, ще й Етьєна під'юджувала: мовляв, завдяки цьому він підніметься по ієрархічній драбині відразу на кілька ступенів вище, стане родичем графа Капсірського і вже не вважатиметься вискочкою. Радій тепер, ти досягла свого! Можеш додати до своєї колекції ще дві покалічені твоїми стараннями долі.

Маргарита важко зітхнула.

— Не сип мені сіль на рану, Бланко, — з гіркотою промовила вона. — Я сама розумію, що вчинила дурницю. Я проклинаю себе за це. Та хіба ж я могла передбачити...

— Ти мусила це передбачити! Навіть я — а я не так добре, як ти, знаю Матильду, — і то я боялася, що цим все закінчиться.

— Мабуть, тому, — в'їдливо спиталася Марґарита, — що останні кілька ночей перед її весіллям ви з нею провели в одному ліжку?

Філіп і Тибальд хотіли були втрутитися в їхню розмову, щоб уникнути подальших ускладнень, але, поглянувши на Бланку, передумали. Вираз її обличчя був спокійним і навіть лагідним, без найменшої тіні збентеження чи розгубленості.

— Може, й тому, — відповіла вона задумливо. — До твого відома, вже тоді Матильда чіплялася до мене. Тож почалося це ще раніше, в твоєму ліжку. — Бланка рішуче підвелася з крісла. — Перепрошую, доне Тибальде, за цю відверту жіночу розмову у вашій присутності, але її спровокувала не я, а ваша дружина, у якої, як ви, напевно, знаєте, вельми спотворене уявлення про пристойність і майже повністю відсутнє почуття такту. — З цими словами вона взяла Філіп за руку. — Ходімо, Філіпе. Гадаю, в кухні та доне Тибальда є що обговорити віч-на-віч.

— Ні в якому разі! — жваво запротестувати Марґарита і майже силоміць усадила Бланку назад у крісло. — Не йдіть. Зараз я не схильна з'ясовувати з Тибальдом стосунки. Може, завтра, коли він повернеться від своєї чергової шльондри, у мене й виникне таке бажання, але не сьогодні. Зараз я не хочу псувати собі апетит, бо в мене намічається розкішна вечеря.

— На жаль, мушу вас засмутити, моя кохана дружино, — похитав головою Тибальд. — Чи навпаки, обрадувати. Це вже як подивитися.

— Що ви маєте на увазі?

— Ніякої розмови між нами завтра не відбудеться. На світанку я вирушаю в Париж. Кузен д'Артуа просив мене приїхати якомога швидше. За його словами, справа нагальна.

— Що ж, тим краще, — сказала Марґарита. — До речі,

любий муже. Бланку й Філіпа цікавлять обставини смерті короля Франції та його сина. Чи не могли б ви приділити нам кілька хвилин свого дорогоцінного часу, щоб розповісти про цю сумну подію?

— Охоче, — сказав Тибальд, приязно дивлячись на Філіпа. Від природи добросердий і незлопам'ятний, він вже геть забув, що зовсім недавно вони вважалися суперниками. — Власне кажучи, смерть Філіпа-Августа Третього мене анітрохи не здивувала. Він так і не оклигав після поранення в Палестині, а звістка про втечу Ізабелли Арагонської з кузеном Еріком остаточно доконала його. Словом, не стерпів гордий володар ганьби свого сина і віддав Богові душу — по дорозі в Париж я викрою час і напишу з цього приводу коротеньку епітафію. Що ж до самого Філіпа де Пуатьє, то той помер з дурного розуму. Він так гірко шкодував, що не порішив дружину раніше, ніж вона встигла втекти від нього, і з таким нетерпінням чекав батькової смерті, аби потім передусити всіх її покоївок та придворних дам, що пиячив без просипу, аж поки не впився до білої гарячки, від якої згорів за лічені години. Дідько забрав його майже в той самий час, коли душа його батька піднеслася на небеса, можливо, трішки пізніше. Отож присутні при смерті короля дворяни, проголошуючи: „Король помер! Хай живе король!“ — були не зовсім упевнені, про якого ж, власне, короля, який „хай живе“, йдеться.

Маргарита й Філіп вибухнули гучним реготом; не вдовзі до них приєднався й Тибальд. А Бланка нишком усміхалася. Вона усвідомлювала, що гріх сміятися з чужого горя, однак не могла стримати усмішки. Тибальд розповів цю сумну історію з такою відвертою іронією в голосі, ніби переказував сюжет якоїсь кумедної трагікомедії.

Вволю насміявшись, Маргарита встала з крісла і цмокнула чоловіка в щоку.

— Ти чудо, Тибальде. Не думаю, що якась там фрейліна чи навіть десяток фрейлін стануть на заваді нашим добрим стосункам.

— Цілком згоден з вами, моя люба, — з серйозною міною промовив граф. — Ще напередодні вінчання ми домовилися, що наша клятва вічної вірності матиме чисто символічне значення, і йшлося лише про те, хто перший перейде від слів до діла. Але зараз це вже неістотно — хоч би з огляду на те, що завтра я вирушаю до Парижа, і моя поїздка, запевняю вас, в жодній мірі не нагадуватиме благочестивого паломництва до святинь. Так й ви, на моє переконання, не маєте наміру на час моєї відсутності усамітнитися в монастирі.

— В цьому ви можете не сумніватися, — сказала Маргарита, повертаючись на своє місце.

— І хто ж тепер править Францією? — озвалася практична Бланка. — Хто регент при малолітньому Філіпові-Августі Четвертому?

— Оце й мають вирішити Рада перів та Паризький парламент, — відповів Тибальд. — Поки що кермо влади взяла до своїх рук королева-вдова Хуана Португальська, але менший брат покійного короля, граф д'Артуа, оспорує в неї за це право. Власне, тому я й їду в Париж — щоб підтримати кузена.

— То ви його прибічник? — спитав Філіп.

Тибальд поморщився:

— Нічий я не прибічник. Найменше в цьому житті мене цікавить політика. Вам, напевно, відомо, що я передав управління Шампанню Маргариті і, подібно до Пілата, вмив руки. Зараз її люди дають лад моїм володінням, та це вже мене не стосується, я ніскільки не сумніваюся, що Маргарита чудово справлятиметься з обов'язками хазяйки Шампані. А щодо Франції взагалі, то я просто хочу, щоб у неї був мудрий і розсудливий правитель, здатний поставити її на ноги і подбати про те, щоб юний король отримав гідне государя виховання.

— Ясененько, — задумливо промовив Філіп. — Передайте графові д'Артуа мої найщиріші побажання. Я цілком на його боці, і він може розраховуватися на мою підтримку, рівно як і на підтримку мого батька.

— Неодмінно передам, — запевнив його Тибальд і встав з крісла. — Перепрошую, друзі, та я мушу покинути вас. Мені ще треба закінчити підготовку до від'їзду і раніше лягти спати.

Щойно Тибальд вийшов з вітальні, як Філіп підвівся зі свого місця.

— Мабуть, я ненадовго відлучуся. Ви не заперечуєте, Маргарито?

— Воля ваша, кузене. Тільки швидше повертайтеся, а то ми з Бланкою занудьгуємо.

— Постараюся, кузино.

Філіп ласкаво всміхнувся до Бланки, ніжно поцілував її руку, потім крадькома підморгнув їй і попрямував до виходу.

Маргарита провела його довгим поглядом, а коли він зник за дверима, спитала у Бланки:

— Ти думаєш про те ж, що і я?

— А ти про що думаєш?

— Що твій Філіп вирішив підставити мого бідолашного чоловіка. Тибальд такий наївний і недосвідчений у політиці, що прийняв його слова за чисту монету, і тепер розбавляє всім, що буцімто граф д'Артуа тішиться підтримкою та повагою гасконських правителів, чим зробить йому ведмежу послугу.

— І це ще не все. Я впевнена, що Філіп пішов не просто так. Зі свого боку він докладе всіх зусиль, щоб регентом Франції залишилася Хуана Португальська, у сподіванні, що вона продовжить справу, почату її покійним чоловіком, і зрештою доведе країну до повного зубожіння. Ти попередити Тибальда?

— А з якої речі? — здивувалася Маргарита. — Яке мені діло до Франції?

— Але ж віднедавна ти графиня Шампані.

— Ну, то й що? Я ж не вірнопіддана французької корони. Та й взагалі, мені вигідніше бути лояльною до Філіпа і надавати йому всіляку підтримку. Згадай моє слово: ставши галльським королем, він рано чи пізно з'їсть Францію

з потрохами, і Шампань буде першою з французьких провінцій, яка виявить бажання добровільно ввійти до складу об'єднаної Галлії. Тибальд не заперечуватиме, він до цього готовий.

— Однак, — зауважила Бланка, — спочатку Філіп з'їсть твою Навару. Або ж розділить її з моїм братом.

Маргарита сумно всміхнулася:

— Я це чудово розумію, золотце. Я реалістка і краще вже поступлюся часткою своєї влади, щоб зберегти решту. Колись Рікард назвав мене політичною збоченницею, і він мав цілковиту слушність. Але тепер я не така, тепер я тверезо дивлюся на життя... Шкода тільки, що ця зміна в мені сталася надто пізно. — Вона важко зітхнула, погляд її потьмянів. — Бідний, бідний Рікард! Я ж справді кохала його. Я більше нікого так не кохатиму, як його...

Вони вдалися в спогади, і вже вкотре Маргарита виплакала Бланці весь свій біль, весь смуток, всю тугу за втраченим щастям, за тими радісними й безхмарними днями, яких ніколи не повернеш...

А в той же самий час Філіп сидів за письмовим столом у себе в кабінеті, з головою занурений у роботу. Він знав, що після захоплення Байонни одна лише згадка його імені викликає в Паризькому парламенті справжню бурю негативних емоцій, і вирішив скористатися з цього, щоб скомпрометувати графа д'Артуа. Він строчив листа за листом всім своїм найближчим родичам у Франції — і прибічникам графа д'Артуа, і його лютим супротивникам, — переконуючи їх всіх, що не можна допустити, щоб Хуана Португальська залишалася регентом Франції, що найкраща кандидатура на посаду регента — граф д'Артуа. Він від усієї душі сподівався, що ці листи призведуть до прямо протилежного ефекту, особливо, якщо факт підтримки ним графа д'Артуа набуде розголосу. Філіп розраховував, що у противників графа вистачить розуму інспірувати витік інформації або ж просто пред'явити парламентові та Раді перів його листа.

Він якраз складав витіювате послання своєму троюрідному братові, герцогові Неверському, коли до нього прийшов Гастон і повідомив про своє рішення їхати разом з Ернаном у Толедо. Філіп відклав перо і здивовано поглянув на кузена:

— Якого дідька? Що ви забули в Толедо?

— Цього я сказати не можу. Вибач, але...

— Ти обіцяв Ернанові мовчати?

— Так.

— Ну що ж... Шкода, звісно, що й ти покидаєш нас. — Філіп знову взявся за перо. — Даруй, друже, та в мене ще багато справ, а часу обмаль — я обіцяв Бланці незабаром звільнитися. Розумієш, вона не зможе заснути без мене. Смішно, але і я, коли довго не бачу її, відчуваючи себе кинутою дитиною. Просто не розумію, як це я раніше... — Нараз він осікся і труснув головою. — Схоже, я починаю повторюватися. Ти щось іще хотів мені сказати?

Гастон видимо збентежився, його обличчя неприродно зблідло, проте за мить він опанував себе і видобув з кишені скріплений герцогськими печатками пакет.

— Мало не забув, — хрипко промовив він. — Сьогодні до мене прибув гонець з Тараскона. Ось тобі лист від батька.

— Ага! — заклопотано промовив Філіп, взяв пакет, повертів його в руках і відклав убік. — Згодом прочитаю... Ти, часом, не знаєш, Ернанові передали моє прохання?

— Так. Він скоро прийде.

— Поквап його, справа нагальна. — Філіп вмокнув перо в чорнильницю і схилився над недописаним листом. — До зустрічі, друже. Щастя тобі.

— До зустрічі, кузене. — Гастон зітхнув, кинув швидкий погляд на відкладений Філіпом пакет і вийшов з кімнати.

Лише наступного дня за обідом Філіп згадав про батьків лист. Він попросив Габріеля принести його, розпечатав і почав читати.

І перші ж рядки листа змусили Філіпа скрикнути від несподіванки.

— Що сталося? — занепокоєно спитала Бланка.

Філіп мовчки передав їй листа.

— О, Боже! — промовила вона, прочитавши його. — А Гастон поїхав у Толедо.

— Оце саме, — кивнув Філіп. — А він узяв та й подався в Толедо. Проїздом, до річі, через Калагору.

— Може, він ще не знає? — припустила Бланка.

— Дурниці! Гонець прибув до нього, а мені привіз листа між іншим — з почерку видно, що батько писав поквапцем. — Філіп скрушно зітхнув. — Я завжди знав, що Гастон рідкісний цинік. Та хіба міг я подумати, що він аж такий цинік!

Розділ LXIV

Про марність світу цього

Супроводжуваний загоном кастильських королівських гвардійців, великий оббитий шкірою ридван із запряженими в нього двома парами коней неквапно котився по вибоїстій дорозі, наближаючись до ріки, яку в давнину римські завойовники називали Іберус і яку зараз кастильці звать Ебро, а галли — Іверо. Зо два десятки гвардійців їхали попереду, по двоє — обабіч ридвана, пильно стежачи за його дверцятами, а решта рухалася позаду. Крім того, ще четверо гвардійців сиділи всередині, складаючи товариство дону Фернандо де Уельві, меншому братові кастильського короля, задля якого, власне, й була влаштована вся ця помпа.

Процесію замикали Ернан де Шатоф'єр з Гастоном д'Альбре, а також Етьєн де Монтіні, що понуро плентався кроків за п'ятнадцять позаду них, заглиблений у свої невеселі думи. Його кінь, гарний андалуський жеребець, Бланчин подарунок, живе нагадування про ті незабутні літні дні, коли вони були разом, ніби відчуваючи пригні-

чений стан свого господаря, теж засумував і не надто поривався вперед, а час від часу взагалі зупинявся пощипати укриту памороззю пожовклу траву на узбіччі. І тільки часті окрики Ернана змушували Монтіні ненадовго повертатися до дійсності, щоб пристрожити свого скакуна.

Сонце вже сховалося за обрієм. Вечір стояв холодний, дув пронизливий вітер з гір, і д'Альбре, мерзлякувато щучись, кутався в свій широкий підбитий хутром плащ.

— І який гедзь мене вкусив, що я зголосився їхати з тобою? — скаржився він Ернанові. — Сидів би зараз у тій затишній Марґаритиній вітальні, ближче до каміна, грав би з Бланкою та Філіпом у шахи або з Марґаритою та Жоанною в карти і чхав би на цей клятущий вітер.

— А ти підсядь до сеньйора дона Фернандо, — запропонував Шатоф'єр, якому вже осточортіли Ґастонові нарікання. — Перекинешся з ним у карти, якщо, звісно, він побажає. І заодно від вітру сховаєшся.

— Е ні, краще я померзну. Негідний я такої честі — розважати його кастильську високість... У-ух! Щось рано цього року похолодало.

— Листопад як-не-як, — зауважив Ернан. — Примхливий місяць.

— Твоя правда. Понад усе я не люблю листопад та березень. — Ґастон щільніше запахнув плащ і кинув через плече швидкий погляд. — А ось кому начхати на всі примхи Пані Погоди, то це Монтіні. Він саме втілення скорботи. Дуже величне і зворушливе видовище, скажу тобі.

— Авжеж, — погодився Ернан. — Півроку тому, кажуть, з ліжка на ліжко перестрибував, і тепер маєш — закохався до нестями.

— І Філіп утьопався, — докинув д'Альбре. — Як здурів. Бланка справді надзвичайна дівчина. Попервах начебто й не справляє якогось особливого враження, та згодом... Буду відвертий: я цілком поділяю Філіпову думку, що Марґарита не годна і в слід їй ступити. Правда...

— Правда, — з усміхом підхопив Ернан, — графівна Гелена з її посагом вабить тебе більше. І підозрюю, що річ

тут не тільки в її посагові. Ти упав за нею з гідною подиву настирливістю ще за життя її брата. А що ж до твоїх залищань до Ізабелли Арагонської, то це була лише спроба (і, слід зазначити, не дуже вдала) викликати в Гелени ревності і помститися їй за те, що вона — от негідниця! — ну, навідріз відмовлялася лягати з тобою в ліжку.

— Що за дурню' ти верзеш! — розгублено промовив Гастон, паленіючи від сорому.

— Істинно, істинно верзу, друже. Ні, справді, це ж треба такому трапитися — в свої тридцять два роки закохався, як хлопчисько. Мушу визнати, що я помилявся, вважаючи, що вже знаю тебе, як облупленого. А останні два дні ти взагалі поводишся вкрай дивно — раз у раз бентежишся, то бліднеш, то шарієшся... От і зараз ти зблід... Втім, годі нам теревені правити. Скоро ми будемо на місці, там ти й побачиш свою Гелену. А мені ще треба поговорити з Монтіні. Учора ввечері я його добряче відлупцював, то, може, сьогодні він буде балакучіший.

З цими словами Ернан притримав коня і зачекав, поки з ним не порівнявся Етьєн.

— Про що замислився, приятелю? — доброзичливо запитав він.

Етьєн підняв на нього свої красиві чорні очі, оповиті туманним серпанком смутку.

— Та пусте, пане графе, ні про що.

— Ні, друже, не намагайся обдурити мене. Я бачу тебе наскрізь і можу читати твої думки з такою ж легкістю, як відкриту книгу. Ти думаєш про Бланку, думаєш про те, який ти нещасний, ти жалієш себе.

Етьєн промовчав, дивлячись вдалину бездумним поглядом.

— Не годиться чоловікові жаліти себе, — знову заговорив Ернан, так і не дочекавшись відповіді. — Це негідно чоловіка, будь-якого чоловіка. А тим більше чоловіка, якого любила така виняткова жінка, як Бланка.

— Вона ніколи не любила мене, — похмуро заперечив Етьєн. — Вона просто використала мене, щоб трохи роз-

важитися. А я, дурень, повірив їй.

— Атож, ти дурень. Дурень, що думаєш так. Ти, до речі, не замислювався над тим, чому я взяв тебе з собою?

— І чому ж?

— Щоб ти не муляв їй очі. Саме їй, а не Філіпові. Зараз Бланка почуває себе винною перед тобою, і я не хочу, щоб ти своїм нещасним виглядом розчулив її, щоб вона почала жаліти тебе, бо коли жінка жаліє чоловіка — діло пропадає. Коли-небудь ти знадобишся Бланці. Рано чи пізно настане момент, коли їй буде потрібна людина, яку вона любить і поважає, беззавітно віддана їй, готова підтримати її у важку хвилину життя. Ти гарний хлопець, Монтіні, і Бланка зможе повністю покласти на тебе — якщо доти вона не перестане любити й поважати тебе.

— Дурниці! — мляво відмахнувся Етьєн. — Вона зневажає мене. Разом з Коро... Вони удвох з Красунчиком сміються з мене.

Ернан сплюнув:

— А щоб ти запропастився! Ти вбив собі в голову цю нісенітницю лише для того, щоб ще дужче жаліти себе. Знедолений, знехтуваний, всіма зневажений — яка багата пожива для самоприниження! Либонь, тобі дуже приємно мучити самого себе, ти просто упиваєшся своїми стражданнями, як п'яниця вином. Біль приносить тобі насолоду, а почуття образи та приниження дає тобі якусь протиприродну радість. Це неподобство, приятелю, це негідно чоловіка. От я, коли... — Тут Ернан прикусив язика, явно бовкнувши зайвого.

Однак Етьєн був хлопець тямущий. Він миттю здогадався, що мав на увазі Шатоф'єр.

— У вас було зовсім інакше, пане графе. Вона вас не зрадила, вона померла. Вам легше.

Ернан промовчав. Звісно, він мав що відповісти на це. Він міг би сказати: „Твоя правда, вона не зрадила мене. Вона до кінця залишалася вірною мені. Але й наклала на себе руки, бо любила мене. Ти, хлопче, вільний — і перед Бланкою і перед власним сумлінням. А я — ні. Я му-

шу зберігати вірність тій, кого вже давно немає серед живих. Вона захистила свою честь своєю смертю, і з мого боку було б безчестям зрадити її пам'ять. То кому ж легше, скажи? Принаймні, ти можеш втішатися тим, що Бланка твоя жива, що відібрав її в тебе не Гійом де Марсан, а Філіп. Красунчик-Філіп. Коротун..." Так відповів би Ернан, якби раптом надумав відкрити свою душу.

Але це було не в його звичках. Помовчавши трохи, він стримано промовив:

— Зрозумій, нарешті, приятелю, я бажаю тобі добра...

— Та йдіть ви к бісу зі своїми добрими побажаннями! — несподівано грубо огризнувся Монтіні.

Ернан важко зітхнув:

— По ідеї, мені слід було ще раз відлупцювати тебе, та бачу, що це безнадійно. Тебе тільки могила виправить... Гм, могила, — пробурмотів він собі під ніс, приострожив коня і невдовзі наздогнав д'Альбре. — Нестерпний хлопчисько! — поділився він з ним своїми враженнями.

— От не розумію, — знизав плечима Гастон. — Навіщо тобі зайвий клопіт? Лишив би його під арештом і все тут.

— Щоб Філіп за моєї відсутності вбив його? Красно дякую! Він як зачує звідкись здавлене хихотіння, сам не свій стає: гадає, що то сміються з нього, і знай поривається поквитатися з Монтіні.

— Ну й нехай поквитатися. Що тобі до того?

— А от що: Філіп мій друг і мій господар, і я не хочу, щоб він чинив несправедливість.

— Несправедливість?! Таж цей бовдур мало не замордував його.

— Певна річ, — погодився Ернан. — І, поза будь-яким сумнівом, він заслуговує на суд, але на суд справедливий, без гніву й упередження. А Філіпа зараз ніяк не назвеш справедливим і неупередженим. І взагалі, на мою думку, Монтіні й без того покараний. Жінка, яку він шалено любить, кинула його, а його сестра нещасна в шлюбі... Між іншим, тобі не здається, що занадто багато шлюбів укла-

дається без взаємного кохання: та ж Матильда і Габріель, Анна Юлія та Філіп, Маргарита і граф Шампанський, Амеліна та Симон, Бланка і граф Біскайський, підозрюю, що й Елеонора Кастильська не дуже гішиться своїм титулом королеви Італії, та й у тебе з Клотильдою... — Він осікся, здивовано втупившись на Ґастона, чиє обличчя нараз спотворила гримаса невимовного болю. — Що трапилося, друже? Тобі зле?

— Клотильди вже немає, Ернане, — хрипко промовив Ґастон, уникаючи його поглядом. — Вона померла.

Від несподіванки Шатоф'єр різко осадив коня.

— О, Боже! Коли?

Д'Альбре також зупинився.

— Минулої середи. А вчора вранці до мене прибув го-
нець з повідомленням про її смерть.

— І ти весь цей час мовчав?!

— Хотів був сказати Філіпові, але якраз тоді він місця собі не знаходив через ті підозри щодо Бланчиної вагітності, і в мене просто язик не повернувся. Ну, а потім він був такий щасливий...

— Бісів сину! — раптом скипів Ернан. — Чому мені не сказав?

— Як це не сказав? Оце ж я кажу тобі.

— Це сьогодні. А вчора?

Ґастон важко зітхнув:

— Ти запропонував мені скласти тобі товариство, і я боявся, що, дізнавшись про все, ти передумаєш, переконаєш мене їхати до Тараскона. А я не хотів туди їхати, не хотів також залишатися в Памплоні, бачити наших, дивитися їм в очі. Я ладен був утекти світ поза очі.

— Чому?

— Бо мені соромно, Ернане, — з несподіваним запалом відповів Ґастон. — Бо це я, саме я завинив у Клотильдиній смерті. Симон якимсь чином дізнався про мої плани щодо розлучення і написав про це Амеліні — а та взяла й вибовкала все Клотильді. Це, звісно ж, вразило її, приголомшило... — Він зробив паузу, тамуючи гіркий

схлип. — У неї почалися передчасні пологи... і вона померла... Обоє померли — Клотильда і її дитина... моя дитина... син... Я так довго чекав сина, мого спадкоємця... а він помер, так і не народившись... Через мене помер! — Гастон ударив шпорами коня і вирвався вперед.

Кілька хвилин Ернан їхав позаду нього, а коли наздогнав, то обличчя в д'Альбре було вже спокійне і зосереджене.

— А знаєш, Гастоне, що це таке? Це совість. Вона завжди прокидається запізно, і то в найнедоречніший час.

Гастон нічого не відповів, вдавши, ніби не розчув Ернанової репліки. А той після нетривалого мовчання задумливо промовив:

— І все-таки дивна низка смертей, тобі не здається? Все почалося з короля Фернандо Кастильського, потім граф Байоннський з обома синами, віконт Готійський, віконт Іверо, найсвятіший отець, Філіп-Август Французький, Філіп де Пуатьє, а тепер от і твоя дружина.

— Щомиті десь-інде хтось умирає, — сухо промовив Гастон. — Чого тут дивуватися?

— Е ні, Гастоне, таки є чого. Всі ці смерті так чи інакше стосуються мене — ну, наче пошесть якась пішла...

Розділ LXV

Клавдій Іверо

Розбудований на руїнах римської фортеці Калагуріс-Нассіка замок Калагора, родове гніздо графів Іверійських, справив на наших друзів гнітюче враження. Розкішна внутрішня обстановка лише підкреслювала пануючу в ньому задумливу атмосферу туги й душевної пустки. Новоприбулі не зустріли тут жодної усмішки, жодного ясного обличчя; тільки три промінчики світла були в цьому похмурому царстві смутку, три юні графівни — Гелена, Діана та крихітка Маргарита, — але й вони воліли ховатися від стороннього погляду за жалобним вбрання-

ми.

Граф Іверо навіть не вийшов привітати гостей. Замість нього всім порадкувала графиня Діана Юлія, дочка покійного імператора Корнелія IX, тітка нині правлячого Августа XII, висока і ставна сорокарічна жінка з пишною гривою вогненно-рудого волосся та смарагдово-зеленими очима, яку за пристрасне захоплення астрологією й алхімією (чим грішили багато нащадків римського імператорського дому) в Іспанії прозвали італійською відьмою. З гостями графиня була люб'язна, але стримана; її обличчя не виказувало ніяких емоцій, і лише уважний спостерігач, яким був Ернан, міг помітити в її погляді заатамований біль.

Оскільки Альфонсо XIII публічно оголосив про арешт меншого брата, Шатоф'єр вирішив не приховувати цей факт, отож відведені Фернандо де Уельві покої перебували під спільним наглядом королівських гвардійців і замкової варти. Афішуючи справжній стан речей, Ернан мав цілком певну мету і не помилився в своїх розрахунках: о десятій вечора до нього прийшов графів камердинер з пропозицією від свого пана про зустріч. Ернан тільки й чекав цього і висловив побажання зустрітися з графом якомога швидше. У відповідь на це камердинер запропонував Шатоф'єрові йти за ним і провів його в особисті апартаменти господаря замку.

Ще зовсім недавно Клавдій Іверо вважався одним з найблискучіших вельмож усієї Іспанії. Це був високий, міцної статури чоловік, вольовий, енергійний і молодявий на вигляд — мало хто давав йому більше тридцяти п'яти років, хоча насправді йому вже йшов п'ятий десяток. Однак трагічна смерть сина надломила його. За останні півтора місяці він постарів щонайменше на двадцять років, і Ернан просто не йняв віри своїм очам: невже цей немічний старик з геть посивілим волоссям, укритим зморшками лицем і стомленим, спустошеним поглядом і є той вишуканий сеньйор, якого він бачив на початку ве-

ресня в Памплоні? На якусь мить Ернана охопив сумнів. Чи правильно він робить, збираючись довіритися людині, що однією ногою вже стоїть у могилі і, напевно, з нетерпінням що чекає смерті, як Божої ласки, як звільнення від своїх страждань, — хіба здатна вона на рішучі вчинки? Може, краще було б звернутися до графині?...

— Прошу сідати, пане графе, — скрипучим голосом промовив Клавдій Іверо, вказуючи на крісло біля розпаленого каміна.

Ернан сів. Граф кволо кивнув камердинерові, і той виїшов, залишивши їх удвох.

— Отже, — заговорив Клавдій Іверо, щойно двері за слугою зачинилися, — кастильський король звелів арештувати свого брата. За що?

— За звинуваченням у державній зраді.

— Ага... Ну, це не дивно.

По тому в кімнаті запала тягуча мовчанка. Граф сидів із заплющеними очима, безсило відкинувшись на спинку крісла. На його обличчі застиг вираз смертельної втоми. Ернан подумки картав себе, що припустився помилки, не довірившись графині. Але тепер вже було пізно щось міняти. Діана Юлія напевно вже лягла спати або ж до ранку усаїтнілася в своїй алхімічній лабораторії і чаклувала там над колбами та ретортами.

Нарешті Клавдій Іверо розкрив очі.

— Пане графе, король прислав мені копію протоколу допиту мого сина. — (Ернан зблід.) — Там не вказано ніяких імен — ні виконавців, ні свідків, — вочевидь, він побоювався, що я мститиму... Хоч даремно. Правосуддя є правосуддя... Але за інформацією, що я маю, ви були безпосередньо причетні до всіх тих подій.

„Він роздобував інформацію!“ — підбадьорився Ернан. — „Отже, ще не все втрачено.“

— Так, доне Клавдію, я брав участь у розкритті змови.

— В такому разі, ви саме та людина, яка мені потрібна.

Шатоф'єр встав і вклонився:

— Я весь до ваших послуг.

— Річ у тім, пане, — продовжував граф Іверо, — що з протоколу допиту я зрозумів лише те, що мій син з дурного розуму встряв у змову, про справжню мету якої навіть не підозрював. На моє переконання, це чистісінька нісенітниця, що він спокусився на ті злочасні векселі. Зрештою, я не тиран і не скнара, я б продав кілька своїх маєтків і сплатив усі його борги, а в разі потреби й захистив би його від гніву матері. Мені здається вірогіднішим, що Рікард... А втім, ні, не висловлюватиму своїх припущень — вони не роблять честі пам'яті мого сина, бо змушують мене сумніватися в його здоровому глузді. Я лише одне хочу знати: чи вірно я здогадався, що мотиви Рікарда були чисто особисті?

— Так, доне Клавдію. У своєму розриві з принцесою Марґаритою ваш син частково звинувачував теперішню графиню Біскайську, і її брат скористався цією обставиною, а також станом глибокого відчаю...

— Не будемо лицемірити, пане, — перебив його Клавдій Іверо. — Скажіть прямо: Александр Біскайський скористався божевіллям мого сина. Його все ще розшуковують?

— Колишнього графа? Так. Нещодавно король подвоїв їм суму винагороди за його голову.

— Вже напали на якийсь слід?

— На жаль, ні. Він ніби крізь землю провалився.

— А як інші учасники змови?

— Всі, крім одного, страчені.

— Жозеф де Мондрагон ще живий?

— Він був засуджений до довічного ув'язнення. Як мені стало відомо, монсеньйор Франциско де ла Пенья відмовився підписати йому смертний вирок на тій підставі, що не було прямих доказів його причетності до змови — лише припущення інших обвинувачених, що він також брав участь у цій справі... ну, і ще мої власні висновки. Та тепер це вже неістотно. Минулого тижня Жозеф де Мондрагон наклав на себе руки — повісився в своїй камері.

— Про це подбав король?

— Швидше, принцеса Марґарита.

— Зрозуміло... А що кажуть в Памплоні про Рікардову смерть?

— Всі переконані, що його вбив Александр Біскайський. Чому — висловлюють найрізноманітніші припущення, проте жодне з них не кидає тіні на вашого сина.

— Хоч це добре, — полегшено зітхнув граф. — Та де гарантія, що всі посвячені мовчатимуть?

Подумавши про Симона, Ернан на мить завагався, а потім сказав:

— Будьте певні, доне Клавдію. Мовчатимуть усі.

— Ну що ж, будемо сподіватися... Але стривайте! Ви сказали, що всі, крім одного, мертві. Хто ж цей один? Чи ви мали на увазі Александра Біскайського?

— Ні. Я мав на увазі Фернандо де Уельву.

Уперше за час розмови очі Клавдія Іверо зблиснули.

— Принца Кастильського?

— Так, його.

Граф судорожно вчепився пальцями в поруччя свого крісла. Дихання його почастишало.

— І він зараз у мене в замку!

— За це він і арештований своїм братом, королем.

— Отже, я не помилявся, — прошептав граф з тихою ненавистю в голосі. — Так я й думав, що принц Фернандо причетний до смерті Рікарда... Пане де Шатоф'єр, якщо ви можете... навіть якщо не можете, навіть якщо не маєте права — прошу вас, розкажіть, у що встряв мій дурний син.

Ернан вдав, що вагається, хоч насправді він вирішив усе наперед.

— Гаразд, пане графе, я розповім вам усе, що можу розповісти. Александр Біскайський і Фернандо де Уельва вирішили позбутися графівни Жоанни, бо вона випадково дізналася про їхні плани захопити за допомогою езуїтів кастильський та наварський престולי і загрожувала їм викриттям, якщо вони не відмовляться від своїх задумів і не покаються перед королями Навари й Кастилії.

— Отже, Фернандо зазіхав на братову корону?

— Так. Він збирався отруїти дона Альфонсо і розповів про це графові Біскайському. А графівна підслухала їхню розмову і...

— І мій син брав участь у цій мерзенній змові?! Яка ганьба!

— Він не знав про їх справжні цілі. Так само він не знав, що за задумом змовників він теж мав померти — разом з сестрою графа.

— Що?! — вражено вигукнув граф Іверо.

— На жаль, це так. План двох принців полягав у тому, щоб представити вашого сина винуватцем смерті графівни, її вбивцею, і таким чином відвести можливі підозри від них...

Ернан коротко розповів про залізний прут та кинджал з вензелем Рікарда на рукояті, що були знайдені тієї ночі у Фернандо, і про висновки, які він зробив на підставі цих знахідок. Потім він трохи відступив від правди, сказавши, що Фернандо передав Симонові пакет, у якому справді був лист, що компрометував Рікарда. (На допиті колишній домініканець Гаспар признався, що за наказом графа Біскайського він підробив і цього листа, правда, недбало — лише для того, щоб приспати пильність Фернандо. У тому листі Жоанна звинувачувала Рікарда у вбивстві такого собі Хуана Енріке де лас Фуентес, кастильського кабальєро, що весною цього року був коханцем Марґарити і в самий розпал їхнього роману сп'яну потону в річці. Але з підробленого листа випливало, що то не був нещасний випадок. Жоанна нібито мала в своєму розпорядженні неспростовні докази Рікардової провини і шантажувала його, вимагаючи, щоб він одружився з нею.) Ернан віддавав перевагу такій версії подій — не брехні, а радше напівправді, — щоб у жоднім разі не викликати у графа навіть тіні співчуття до Фернандо, який, за задумом Александра Біскайського, також мав померти.

Клавдій Іверо слухав Ернана, низько схиливши голову. Коли ж він підвів її, очі його гнівно блищали, риси

обличчя загострили, воно набуло виразу непохитної рішучості. Ернан аж сторопів з несподіванки: де й поділися та втома і спустошеність, якими, здавалося, була просякнута вся істота графа. У німічній тілі ще жив здоровий дух!

— Пане де Шатоф'єр, — промовив граф. — Відколи помер мій син, у мене пропало бажання жити. Я дуже пишався Рікардом, можливо, перебільшував його достоїнства — але він був моїм єдиним сином. А зараз єдине, що ще тримає мене на цім світі, це жадоба помсти. Перш ніж умерти, я хочу помститися тим, хто погубив Рікарда. Раніше я ненавидів і тих, хто розкрив цю змову, хоч і не збирався мстити їм, але тепер... Тепер, коли виявилось, що Рікардові відводилася роль цапа-відбувайла, я щиро вдячний тим людям, що врятували його — хай не від смерті, але від посмертної ганьби. — Він утупився в Ернана допитливим поглядом. — Адже це ви, саме ви, я гадаю, викрили змовників?

Шатоф'єр відкрито глянув йому в очі.

— Так, — незворушно відповів він. — Це був я.

— Дякую вам, граф, — просто сказав Клавдій Іверо і сказав він це від усієї душі.

Ернан раптом відчув, як з глибини грудей до його горла підкочується клубок. Яка все-таки складна, думав він, яка страшна ця річ — життя, якщо часом виникають такі ситуації, коли вбитий горем батько щиро дякує людині, що викрила злочин його сина...

Тим часом граф, зібравшись з думками, знову заговорив:

— Отже, Фернандо де Уельва. Принц Кастилії, спадкоємець престолу, злочинець. На його совісті смерть Рікарда. Мало того, що він збирався вбити мого сина, він хотів зганьбити його, звалити на нього чужі гріхи — а сам залишився б незаплямованим... Йому немає місця на цьому світі, він має померти! — Клавдій Іверо посунувся вперед і навіть трохи підвівся. Його палаючий погляд, здавалося, пронизував Ернана наскрізь. — Пане де Шатоф'єр,

віддайте мені цього виродка! Коли вже мені не судилося розквитатися з графом Біскайським, цим покидьком, то я хоч помщуся іншому негідникові. Ради всього святого, закликаю вас — віддайте мені принца Фернандо! Я не можу допустити, щоб він покинув ці стіни живим. Це буде наругою над пам'яттю мого сина — хай і не дуже світлою, а проте... Графе, ви не можете, ви не маєте права відмовити мені! Всю відповідальність я беру на себе. Зрештою, ви в моєму замку, воїнів у мене значно більше, ніж у вас, і якщо виникне необхідність, я накажу арештувати всіх кастильських гвардійців. Якщо ви вважатимете за потрібне, я задля годиться арештую й вас з графом д'Альбре. Вам ніхто не поставить на карб, що ви з власної волі поступилися мені принцом — бо сила на моєму боці. В гіршому разі король Альфонсо звинуватить вас у зайвій довірливості — що ви поклалися на мою гостинність.

Ернан заперечно похитав головою:

— В таких радикальних заходах немає ніякої потреби, доне Клавдію. Кастильський король сповнений рішучості стратити свого брата — але для цього треба роздобути неспростовні докази його провини.

— Але ж вони є. У графівни... цебто у графині Біскайської.

— На жаль, вона знає замало. От якби ... — тут Ернан замовк, ніби не наважуючись закінчити свою думку.

— Ну!

— Інша річ, якщо Фернандо де Уельва сам зізнається в своїх злочинних намірах. Якщо примусити його це зробити.

— І яким же чином?

Ернан в деталях виклав свій план дій.

— Гаразд, — кивнув Клавдій Іверо, вислухавши його. — Це мене цілком влаштовує. Я зараз же дам відповідні розпорядження. Ось тільки... А що коли Фернандо нічого не визнає?

— Тоді я скажу донові Альфонсо, що був змушений поступитися вам. Адже сила справді на вашому боці. Спо-

діваюся, що в такому разі ви підтвердите цей факт у листі до короля.

— Можете не сумніватися, графе. Я ж з самого початку пропонував взяти всю відповідальність на себе... Втім, так чи інакше, злочинець не уникне заслуженої кари. І тоді зостанеться лише граф Біскайський... а також Маргарита, — несподівано для Ернана додав Клавдій Іверо, і очі його знову зблиснули. — Насправді це вона згубила Рікарда... Та її нехай покарає Господь.

Після бесіди з графом Іверо Ернан повернувся до своїх покоїв і негайно викликав до себе лейтенанта кастильських гвардійців. Це був п'ятдесятирічний солдат з пишними, припорошеними сивиною вусами і суворим, непроникливим обличчям вірного служачки, що користувався безмежною довірою як Фернандо IV, так і Альфонсо XIII.

— Пане де Сальседо, — сказав йому Шатоф'єр. — Ви ознайомлені з розпорядженням короля в усьому коритися мені?

— Так, пане. Ваш слуга ще вчора пред'явив мені це розпорядження. Крім того, я отримав від його величності листа, що містить аналогічні вказівки.

— Це добре, що у вас не виникає жодних сумнівів, оскільки наступне моє розпорядження може стати для вас несподіванкою. Тому дуже важливо, щоб ви цілком довіряли мені.

— Я цілком довіряю вам, пане. У листі його величності було сказано, що ви наділені надзвичайними повноваженнями.

— Тим краще. — Ернан взяв зі стола пергаментний сувій, скріплений великою королівською печаткою і передав його лейтенантові. — Ознайомтеся з указом короля.

Лейтенант розгорнув сувій і став читати. На його завжди незворушному обличчі з'явився вираз глибокого подиву, а щелепа відвисла мало не до самих грудей; здавалося, ще трохи, і вона взагалі відвалиться.

— Пересвідчіться, що підпис і печатка справжні, — за хвилину додав Шатоф'єр.

Похопившись, лейтенант закрив рота, клацнувши зубами, і підвів на Ернана очманілий погляд.

— Поза всілякими сумнівами, пане, підпис і печатка королівські. Весь текст указу його величність написав власноруч.

— І ви готові беззаперечно коритися мені на виконання цього указу?

— Так, пане, готовий, — без вагань відповів лейтенант. Його обличчя знову стало спокійним і незворушним. Двадцять років на службі у Фернандо IV привчили старого гвардійця філософськи сприймати будь-які несподіванки. Він звик сліпо підкорятися королівській волі і не задавати зайвих питань.

Розділ LXVI

Гелена Іверо

Тим часом як Ернан розмовляв з графом Іверо, в Гастона також була аудієнція, правда, значно приємніша.

Молоденька покоївка, що свого часу служила в Ізабелли Арагонської, провела його до невеличкої затишної кімнати, обставленої під дамський будуар. Пошепки звелівши йому зачекати тут, вона одразу ж пішла; її обережні кроки супроводжувалися лише ледь чутним шелестінням спідниць.

„Конспіраторка,“ — осміхнувся Гастон, згадавши, як вони нишком прокрадалися темними переходами, і покоївка раз по раз здригалася і блідла зі страху, почувши здаля найменший шурхіт. Мабуть, це все через графиню, вирішив він. Найпевніше, це вона, а не граф, тримає домашніх в залізному кулаку і примушує їх ходити в жалобі.

Незабаром до кімнати увійшла графівна Гелена. Вона мовчки поцілувала Гастона в щоку, усадила його в крісло, а сама влаштувалася на низенькій канапі навпро-

ти нього. На ній була домашня сукня рожевого кольору, надягнена прямо поверх нічної сорочки без будь-яких нижніх спідниць; вона щільно облягала її гнучкий стан, підкреслюючи звабливі лінії її ладно скроєної фігури. Бувши запеклим циніком, Гастон нітрохи не сумнівався, що, одягаючи цю сукню, вона розраховувала на цілком певний ефект.

— А раніше мені здавалося, що ти не любила яскравих тонів, — промовив він, першим порушуючи мовчанку.

— А-а! — сказала Гелена, поглянувши на свою сукню. — Це я на знак протесту. Оці жалобні вбрання вже в печінках сидять, аж вовком вити хочеться від туги. Мені й без того гірко: як подумаю, що Рікарда більше немає, жити не хочеться, а тут ще жалоба — чорний одяг, похмурі обличчя, приглушені голоси, скорботні погляди... Жах!.. По-моєму, це блюзнірство — виставляти своє горе напоказ, але мою маму не переконаєш. Вона як забере собі щось у голову, то стоятиме на своєму до кінця. Три місяці — і точка, ні днем менше. Не розумію, з чого мама взяла, що жалобу належить носити рівно три місяці? І все ж вона молодця. Бачив, як тримається!.. А от тато зовсім здав. Рікард був його улюбленцем, і після того, як він помер, батька ніби підмінили. Бідний татко... — Гелена зітхнула. — Тому, власне, я й намагаюся не конфронтувати з мамою і ношу цю кляту жалобу. А знаєш, я вже давно помітила, що найгіркіші сльози за небіжчиком проливають саме ті, хто за життя його не дуже шанував. Ось, наприклад, Марґарита. Та й мама була гарна... Втім, гаразд. Знову я розпустила свого язика. Тобі не здається, що я страшенна базіка?

— Зовсім ні, — жваво заперечив Гастон, як завжди в таких випадках. — Мені дуже приємно слухати тебе, про що б ти не говорила.

Гелена мило всміхнулася — хоч і не так життєрадісно, як у минулі часи.

— Дякую, ти гарний друг. Але зараз твоя черга розпо-

відати. Що нового на білому світі?

— Ну, по-перше, гинув король Франції.

— Що-що він зробив?

— Просто кажучи, помер. І синочка з собою прихопив.

— Як це прихопив?

— Обоє дуба врізали. Майже одночасно.

— Загинули?

— Та ні, випадковий збіг обставин. Король помер від хвороби і ганьби. Філіп де Пуатьє на radoщах, що батько вмирає, упився німецьким шнапсом — а це таке паскудне зілля, скажу тобі, — тут-то його грець і побив.

— Фе! — труснула голівкою графівна. — Яка неприємна історія. Та й взагалі, смерть, смерть і смерть — тільки й чую це слово. Далекі, можна подумати, що людям нічого більше робити, крім того як умирати

Відчайдушним зусиллям волі Гастон стримав скрушне зітхання, що ладне було вирватися з його грудей.

— Люди не лише вмирають, — заперечив він. — А й народжуються.

— Маргарита вагітна?!

— Ні, не Маргарита.

— А хто?

— Бланка.

Гелена сплеснула руками і навіть підвелася від несподіванки.

— Та ну! Що ти кажеш?! Ти певен?

Гастон коротко розповів їй про події вчорашнього дня. Гелена жадібно слухала його, її очі радісно сяяли.

— Мабуть, Бланка зараз на сьомому небі від щастя. У кожному своєму листі вона писала мені, що дуже хоче народити від Філіпа дитину. Як шкода, що я тут, а не в Памплоні! Як би я хотіла розділити з Бланкою її радість.

— Ти дуже скучила за нею?

— Страшенно! Відколи ми розлучилися, я почуваю себе так самотньо, так незатишно. Бланка — найкраща з моїх подруг. Вона виняткова дівчина, я просто обожаю її... і трохи жалію.

— Жалієш? — здивувався Гастон. — Чому?

— Бо їй дуже не щастить в особистому житті. Спершу її ладили за дружину імператорові, але віддали за графа Біскайського. Потім цей убогий пройдисвіт, Етьєн де Монтіні, скористався з її негараздів і заморочив їй голову. А тепер от кузен Красунчик... Ні-ні, проти нього я нічого не маю. Він гарний хлопець, навіть занадто гарний для Бланки. Їй би когось простішого.

— Я не розумію тебе, Гелено.

— А що тут незрозумілого? Красунчик — давнішня Бланчина любов; а судячи з її останніх листів вона геть втратила через нього розум. Вона так його обожнює...

— Він теж обожнює її, — зауважив Гастон.

— Та чи надовго? Красунчик непостійний, це всім відомо. Колись він все одно охолоне до Бланки, як би пристрасно він не кохав її зараз, і тоді її спіткає ще одне розчарування в житті. Жорстоке розчарування.

— А ось Шатоф'єр боїться іншого. Він боїться, що Філіп розірве свої заручини з Анною Юлією й одружиться з Бланкою.

Гелена здивовано підвела брови:

— Він це серйозно?!

— Абсолютно серйозно. Ти просто не бачила, що коїться з Філіпом. Він як здурів. Таким закоханим я його ніколи не бачив... А втім, ні, брешу, бачив. Сім років тому. Тоді він закохався в Ернанову кузину по матері — ти ж знаєш цю історію, — і одружився. Тож усе може трапитися. Якщо він колись на догоду своїм пристрастям пішов на мезальянс, поставивши під загрозу своє майбуття, то цілком здатен наплювати на всі політичні розрахунки, одружитися з Бланкою і силою відібрати в Робера Третього королівську корону, як це трохи не зробив його батько, коли покійний Робер Другий не погодився віддати за нього свою дочку. Не слід забувати, що Філіп — *справжній* син свого батька.

— І все-таки я боюся за Бланку.

Гастон пильно подивився їй в очі і всміхнувся:

— А може, ти просто ревнуєш її?

Гелена почервоніла і збентежено опустила очі.

— Ви що, позмовлялися всі з Маргаритою?! Що за дурню ви верзете!.. До речі, мало не забула. Як поживає моя люба кухня? Що в них з Тибальдом?

— Нудьгувати їм не доводиться, життя кипить і вирує. А недавно вони обмінялися рогами.

— Ну, нарешті! І кому належить пальма першості?

— Графові. Але Маргарита в боргу не лишилася. Учора вона заманила до свого ліжка Симона.

— Твого зятя? Але ж він, перепрошую, дурненький.

— Вірніше сказати, інфантильний, — уточнив Гастон. — Він ще дитина, причому дитина дуже мила. Мабуть, Маргарита оцінила це.

Після недовгих роздумів Гелена згідно кивнула:

— Таки твоя правда. Здебільшого Маргариту приваблюють або недосвідчені молодики, на зразок того ж Симона де Бігора чи мого бідолашного брата, або затяті розпусники, як от граф Тибальд чи кузен Красунчик... Інша річ, я, — додала вона, і д'Альбре миттю відчув у її голосі кокетливі нотки. — От мені більше до вподоби зрілі чоловіки. Скажімо, такі, як ти.

Гастон осміхнувся:

— І скількох же зрілих чоловіків ти знала?

— Поки жодного. Але невдовзі збираюся надолужити прогаяне. І почати думаю з тебе.

— Он як! — трохи збентежено промовив він, заскочений зненацька цією пропозицією. — Ти...

— Так, — відповіла Гелена, очі її млосно заблищали. — Так! Я сама набиваюся.

— Отакої! За ці півтора місяця ти, виявляється, дуже змінилася. Раніше вдавала з себе таку цнотливу, таку добродішну, таку неприступну, лише зрідка дозволяла мені поцілувати тебе в губи, та й то з чистісіньких пустощів. А тепер от навпростець запрошуєш мене в своє ліжко. З чого б така раптова зміна?

Гелена зітхнула:

— Бо таке життя, Гастоне. Це життя мене змінило, проти моєї волі змінило. Я завжди любила Рікарда, любила значно сильніше, ніж годиться сестрі любити брата. Скільки себе пам'ятаю, я шкодувала, що він мій рідний брат... Та ось Рікард помер. Я гірко оплакувала його, я виплакала по ньому всі сльози, що в мене були... — Тут вона схлипнула, ладна, всупереч своїм же словам, знову розридатися.

— Заспокойся, Гелено, — лагідно сказав Гастон. — Не думай про минуле. Що було, того не повернеш.

Зо хвилину вона сумно дивилася на нього, потім відвела погляд і продовжила:

— Після смерті брата я стала батьковою спадкоємицею. Втративши людину, яку любила, я здобула незалежність, якої прагнула. Я отримала право розпоряджатися собою, як мені заманеться. Я не дурепа і не ханжа; незайманість ніколи не була для мене якоюсь самодостатньою цінністю. Але я порядна дівчина, і до пори до часу я дотримувалася всіх загальноприйнятих правил пристойності, знаючи, як ставляться до незаміжніх дівчат, що тягнуться чоловіками. Навіть якщо вони знатного походження, їх все одно називають шльондрами!.. Думаєш, мені це легко давалося — бути святенницею при Марґаритинім дворі? Аж ніяк! Проте я стримувала себе — поки це було необхідно. Тепер у цьому немає потреби, бо завдяки Рікардовій смерті... Бачить Бог, як би я хотіла, щоб не було цього „завдяки“!.. Але ти правду кажеш: минулого не повернеш. Що було, те сплигло, і тепер я належу до того привілейованого кола жінок, що й Бланка, Марґарита та Жоанна. Як і вони, я незалежна. Як і вони, я вже недосяжна для пліткарів, вірніше, всілякі плітки означатимуть для мене не більше, ніж комарині укуси, — почухається трохи й мине. Тепер мені начхати на думку вищого світу, бо я, як майбутня графиня Іверо, — не дружина якогось графа, а сама по собі графиня, — я і є той самий вищий світ найвищої проби. Тепер інші мені не указ, і всі, хто б то не був, будуть змушені приймати мене такою, яка я є, а не

такою, якою б вони хотіли мене бачити... Ось вона, справжня причина зміни в мені. Можливо, я цинічна, але я не лицемірка. Раніше я прикидалася й лицемірила з необхідності, мені ніколи не було до душі моє власне лицемірство, і нарешті я позбулася необхідності постійно прикидатися й корчити з себе святенницю. З моїх плечей ніби гора звалилася — і це єдине, що хоч трохи утішає мене на думку про смерть Рікарда... Тому я кажу тобі прямо: будь моїм коханцем, — її обличчя розплилося в солодкій знеможі, — моїм коханим... Для мене не має значення, що ти одружений... тепер вже не має. Ти подобаєшся мені, і квит... Ну! — Заплющивши очі, вона простягла до нього руки.

Гастон навіть не зрушив з місця у відповідь на її заклик. Він мовчки сидів у кріслі, втупившись поглядом у підлогу.

Гелена розплющила очі і миттю схопилася на ноги.

— Як це розуміти?! — вигукнула вона обурено і водночас розгублено. — Ти, хтива тварину, відмовляєшся? Я більше не збуджую тебе?

— Гелено, — тихо промовив д'Альбре. — Я не повідомив тобі ще однієї новини.

— Якої?

Він підвів на неї похмурий погляд:

— Я вже не одружений. Вже тиждень я вдівець.

Гелена тихо скрикнула і впала назад на канапу.

— Боже милостивий!.. Як це сталося?

— Передчасні пологи, — коротко відповів Гастон.

Після цього в кімнаті надовго запала мовчанка. Широко розплющивши очі, Гелена дивилася на Гастона і думала майже про те саме, що й він.

— Останнім часом, — нарешті заговорив д'Альбре з боєм і тугою в голосі, — я тільки й думав про те, як би розлучитися з Клотильдою, щоб мати змогу одружитися з тобою. Я так прагнув позбутися своєї дружини, що Сатана, видно, почув мої молитви і трохи підсобив мені... Після смерті твого брата змінилася не лише ти, а і я. Я

зрозумів те, що було ясно, як Божий день, для всіх, крім мене. А саме — що я негідник, яких мало.

З цими словами він встав з крісла і попрямував до дверей. Гелена прожогом кинулася за ним, перегородила йому шлях і схопила його за обидві руки. Її обличчя промінилося гнівом і обуренням.

— Ти... ти...

Тут вона схлипнула і поклала голову на його плече.

— Так, ти негідник, яких мало. Я не вірю жодному слову з того, що наплели мені Бланка з Марґаритою. Я знаю, що ти був одним з тих, хто згубив мого брата. І я ненавиджу тебе за це. Чуєш, ненавиджу! Та разом з тим я люблю тебе, тварюко! Ти забрав у мене Рікарда — тож тепер, будь люб'язний, заміни мені його... Якщо ти сподіваєшся втекти від мене, забудь і думати про це. Я не відпущу тебе... Я розшукаю тебе навіть на краю світу, зрозумів? Тепер ти ніде від мене не подінешся. Решту життя до самої смерті ти спокутуватимеш свою провину переді мною. Проклятий!..

Тієї ночі вона стала його жінкою.

Розділ LXVII

у якому число смертей,

що так чи інакше стосуються

Ернана, має тенденцію до зростання

Тієї ночі, як, власне, і всі попередні, відколи брат посадив його під арешт, Фернандо спав неспокійно. Він прокидався від найменшого шурхоту і стривожено роззирався в темряві. Серце його то завмирало, то стукотіло в шаленому темпі, а на лобі виступав холодний піт.

„Може, хтось йде?“ — знай питав він себе. Хтось підкрадається до нього в пітьмі...

Але хто — друзі, щоб урятувати його, чи надіслані Альфонсо (Бланкою!!!) вбивці?

Що ніч, то тривожніша вона була. Наближався крити-

чний момент... Чи вже настав?... Момент, коли вирішиться все — його доля, його подальше життя, чи буде він жити взагалі, а якщо буде, то... І надала ж його нечиста ускочити в таку халепу!

Тієї ночі, першої ночі після довгих ночей, проведених у Кагель-Бланко, Фернандо майже не стулив очей. Щойно його починав морити сон, якісь звуки, що долинали знадвору, змушували його схоплюватися й сідати в ліжку.

Що це? Хто це?! Хто з такою безцеремонністю, з таким відвертим нахабством порушує тишу ночі, вторгається в сон всіх мешканців замку? Невже...

Невже це доблесні єзуїти беруть приступом Калагору, щоб звільнити його, Фернандо Кастильського, графа де Уельву, майбутнього короля Фернандо V?...

Але ні. По всьому замкові було тихо, спокійно, ніякої метушні, ніяких ознак паніки. Скрушно зітхаючи, Фернандо знову лягав на подушку, підклавши руку під голову. І думав. Думав про те, навіщо йому знадобилася ця королівська влада. Що вона дасть йому, крім титулу величності й купи зайвих турбот? Владні амбіції... Вони доречні, коли ти знаєш, як розпорядитися цією владою і з якою метою — одного лише марнославства тут замало, на ньому далеко не заїдеш. А Фернандо не знав, він навіть не замислювався над тим, що робитиме, ставши королем. Певна річ, він влаштовуватиме бенкети, бали, пишні прийоми, виїжджатиме на полювання... Але що ж заважає йому робити це як графові де Уельві?...

Арешт, викриття і тривале ув'язнення в Кагель-Бланко дали Фернандо щедрю поживу для роздумів. І він багато думав на самоті. Це заняття було для нього незвичне, раніше він лише зрідка напружував свій розум, та й то ненадовго, проте за останні півтора місяці він став мислителем мимоволі, і що далі, то дужче опосідали його сумніви — болісні, дразливі, нав'язливі. Може, і справді йому не потрібна та корона, може, йому краще жилося б без цих безнастанних інтриг та змов, у яких, правду кажу-

чи, він мало що тямив? Він завжди був маріонеткою в чужих руках: спочатку ним попихав брат, потім коханки, а трохи згодом, втім, недовго — дружина. Ну, а відтак його прибрали до рук граф Саламанка й Інморте, пообіцявши йому золоті гори, вірніше, прикрашену коштовними каменями золоту корону його батька — ту саму корону, яка разом з іншими королівськими регаліями день і ніч знаходилася під невиспущим наглядом цілої роти гвардійців і яку батько покладав на свою голову лише при особливо урочистих нагодах.

І, нарешті, кузен Біскайський. Як підло він обдунив його! Ошукав, як хлопчиська! Захотів відібрати в нього корону. *Його* корону! Прагнув заволодіти кастильським престолом! Сісти на нього разом з Бланкою — цим стервом у жіночій подобі, цим чудовиськом з гарненьким личком... А як вона дивилася на нього під час останньої їх зустрічі! Либонь, перед цим настирливо умовляла Альфонсо стратити його — відрубати голову, повісити на шибениці, чи просто задушити, чи веліти кому-небудь із слуг перерізати йому горло...

Та все це лиш наслідки, раптом зрозумів Фернандо. Насамперед винен у всьому він сам і тільки він один. Якби він не похвастався Александрові... Ні, якби він взагалі не вплутався в це діло, якби він не зв'язався з Інморте, якби жив з братом у мирі та згоді, якби... якби... якби...

Фернандо поступово прозрівав. Та було вже запізно: знадвору долинали якісь дивні, підозрілі, моторошні звуки...

Вранці, коли Фернандо врешті спромігся заснути, його розбудив лейтенант гвардії, пан де Сальседо, що ввійшов до спальні принца в супроводі чотирьох гвардійців, і запропонував йому вдягнутися.

Фернандо мовчки виконав це прохання, висловлене тоном наказу. Нічого, думав він, скрегочучи зубами. Йому б тільки вирватися на свободу, а тоді вже він знайде спосіб чимшвидше спровадити цього зухвалого лей-

тенантика на той світ. І кузена Біскайського треба неодмінно розшукати, де б він не ховався. Як буде приємно помучити його перед смертю!.. Але найперший кандидат у мерці — це, безумовно, Ернан де Шатоф'єр. І граф д'Альбре з ним за компанію. І кузен Красунчик. І Симон де Бігор — цей дурник, що мав нахабство обманути його. І, звісно ж, люба сестриця Бланка. І... і... і...

Фернандо не дивився, куди його ведуть. Він захопився складанням переліку осіб, що завдали йому кривди і мусять поплатитися за це життям. До дійсності він повернувся лише тоді, коли його вивели на внутрішній двір замку і в обличчя йому подуло холодом пізньої осені.

Фернандо опинився лице в лице з Ернаном.

Неподалік від них під навісом стояли Клавдій Іверо, графиня Діана Юлія, графівна Гелена, кілька графових придворних, капелан замку в священицькій ризі, а також Гастон д'Альбре та Етьєн де Монтіні. Невеликий майдан був оточений кастильськими гвардійцями та графськими стражниками, причому останніх було значно більше. А посеред майдану... Споруди посеред майдану Фернандо не бачив — її затуляли від нього широкі плечі Шатоф'єра.

— Пане де Сальседо, — повагом сказав Ернан, — ознайомте його високість з королівським указом.

Лейтенант розгорнув сувій, який тримав у руках, і рівним голосом зачитав:

В ім'я Отця і Сина і Святого Духу. Амінь.

Ми, Альфонсо, з ласки Божої король Кастилії та Леону, дбаючи про благо держави нашої, прагнучи зберегти мир та спокій у королівстві нашому, ввіреному нам Богом, здійснюючи вище правосуддя і покладаючись на благословення Господнє:

за організацію замаху на життя наше і гідність нашу з метою повалення законної королівської влади і узурпації престолу предків наших, засуджуємо брата нашого Фернандо Кастильського, графа де Уельву, до смертної кари і наказуємо стратити його негайно й незабарно, за рішенням пана

Ернана де Шатоф'єра, графа Капсірського, який є виразником волі нашої і діє згідно з нашими розпорядженнями.

Місце, час і спосіб виконання вироку залишаємо на повний розсуд вищезазначеного пана графа Капсірського, який у своєму виборі нічим не обмежений і вільний діяти так, як вважатиме за необхідне, і ухвалювати рішення лише в залежності від обставин, незважаючи на можливе недотримання деяких формальностей.

Це є наша королівська воля, що не може бути заперечена ніким із володарів та суддів земних.

Альфонсо, король.

Ернан відступив у бік, і лише тоді Фернандо побачив, що було посеред майдану — ешафот! На обтягнутому червоною тканиною дерев'яному помості була встановлена плаха, на якій лежав дворучний з широким лезом катівський меч. Сам майстер заплічних справ стояв біля підніжжя сходів, що вели на ешафот, і, склавши на грудях руки, з олімпійським спокоєм позирав на свого найяснішого клієнта.

„То он що за звуки лунали вночі!“ — гаркнув хтось у голові Фернандо. Це ж споруджували ешафот! Для нього!..

Фернандо немов закам'янів, не в змозі поворушити хоч би пальцем. На його обличчі застиг вираз щирого подиву, упереміж з недовір'ям. Він уп'явся помутнілим поглядом у плаху з мечем; його очі заскляніли від жаху.

До Ернана підступив Гастон.

— Здається, ти переграв, друже. Зараз його грець поб'є.

— Монсеньйоре, — звернувся Шатоф'єр до кастильського принца. — В указі короля, брата вашого, дозволяється стратити вашу високість яким завгодно чином на мій розсуд, а отже, й через відтинання голови від тулуба. Гадаю, цей спосіб якнайбільше відповідає вашому високому санові, але якщо ви дотримуетесь іншої думки і хочете,

щоб...

Він не договорив, бо тієї ж миті Фернандо врешті подолав заціпеніння і з несподіваною спритністю накинувся на нього. Проте Ернан не втрачав пильності і блискавичним ударом у груди відштовхнув принца від себе — той спіткнувся і впав. Згадавши про свої обов'язки, кастильські гвардійці підхопили його й поставили на ноги.

— Це неправда! — закричав Фернандо таким неприємним верескливим голосом, що Гастон аж сплюнув від огиди. — Неправда! Це не я, це Інморте! Він отруїв брата... Це він зробив, це не я! Він, він винен! Я тут ні до чого... Не чіпайте мене, відвезіть мене до брата, я йому все розповім... Ви не маєте права! Не треба...

— Що він таке верзе? — пробурмотів Гастон, бліднувши. — Короля *вже* отруїли?!

— Виходить, що так, — незворушно відповів Ернан і знову звернувся до Фернандо, який, брикаючись і звиваючись, репетував: „Відвезіть мене до брата! Я йому все розкажу!“: — Коли це сталося? Коли донові Альфонсо дали отруту?

— На початку серпня... Не робив я цього...

— А хто?

— Трухільо, помічник головного виночерпця. Інморте його намовив... Це він, він! Я не намовляв...

— Повільнодіюча отрута, — прошептала графиня і швидко підійшла до них. — Що це була за отрута? — спитала вона у Фернандо.

— Я... я нічого не знаю... Це все Інморте! Це він, він!..

— Коли має початися хвороба? — озвався Ернан.

— Я не... — Раптом в очах Фернандо спалахнули слабкі вогники надії. — Я знаю, як допомогти братові! Везіть мене до нього! Я знаю протиотруту, я врятую його.

— Як? — скептично запитала графиня. — Яку ви знаєте протиотруту?

— Я скажу лише братові. Він мусить дати слово, що помилує мене... Вам я нічого не скажу! Відвезіть мене до брата. Тільки йому...

Ернан заперечно похитав головою:

— Це виключено, монсеньйоре. Або ви скажете це зараз, і я даю слово, що скасую своє рішення про виконання вироку — якщо повірю вам. Або вас стратять — негайно. Ну!

— Я скажу лише братові... Тільки йому, йому одному... Я не вірю вашому слову, не вірю! Ви підлий негідник!.. — Зрозумівши, що його план не спрацював, він остаточно впав у паніку: — Панове гвардійці, не слухайте чужинця, везіть мене до брата. Я врятую його!.. Врятую... допоможу... Везіть мене до брата, нехай він все вирішить... Панове гвардійці!.. Панове, не слухайтеся його... їх... Не дозволяйте їм убивати брата вашого короля. Панове гва... Ну, прошу вас, панове! Врятуйте мене, а я врятую брата... Ну, будь ласка!..

Проте жоден з тих, до кого так відчайдушно апелював Фернандо, навіть не зрушив з місця. Гвардійці добре знали злостиву вдачу першого принца Кастилії і цілком усвідомлювали, що в разі, якщо йому вдасться викрутитися з цієї халепи, він ніколи не подарує їм свого приниження і постарається чимшвидше відправити їх всіх до праотців. А поза тим, вони не мали жодних ілюзій щодо того, який наказ віддав граф своїм воїнам на той випадок, коли хтось зробить спробу звільнити Фернандо.

Ернан запитливо поглянув на графиню.

— Ні, — сказала Діана Юлія. — На жаль, дуже пізно. Протиотрута, навіть якщо вона є у принца Фернандо, в чому я сумніваюся, здатна лише нейтралізувати дію отрути. А вжитий королем трунок вже зробив свою справу і давно був виведений з організму. Він породив хворобу, і тепер нам залишається покладати всі надії на Бога і на мистецтво лікарів.

Шатоф'єр жестом підізвав до себе ката.

— Майстре, ви готові виконати свій обов'язок?

Кат ствердно кивнув:

— Так, пане, готовий. Я отримав від дона Клавдія наказ виконати вирок іменем його величності короля Ка-

стилії та Леону.

— Тож робіть свою справу, майстре.

Кат мовчки вклонився, повернувся до ешафота і піднявся дерев'яними сходами на поміст. Фернандо знову зарепетував.

— Що ти робиш, Ернане?! — схаменувся Гастон. — Це вже поза програмою. Дон Альфонсо не...

— Мовчи! — засичав на нього Ернан. — Я знаю, що роблю.

— А сповідь?! — раптом вигукнув Фернандо, урвавши нарікання і прокльони. — А як же сповідь? Я хочу висповідатися своєму духівникові. Везіть мене в Толедо до мого духівника.

— В цьому немає потреби, — з глумливим осміхом відповів Шатоф'єр. — Відповідно до булли найсвятішого отця від 1123-го року кожен посвячений лицар ордену Храму Сіонського має право давати передсмертне відпущення гріхів — *in extremis*^{*}, як там сказано. Отож я до послуг вашої високості.

Фернандо злякано відсахнувся:

— Ні! Ні! Тільки не це!..

Ернан байдуже знизав плечима. Іншої відповіді він не чекав, проте не зміг утриматися від спокуси наостанку позбиткуватися над своїм ворогом. Пізніше, коли він згадував про це, йому щоразу ставало соромно за свою хлоп'ячу витівку.

— Превелебний отче, — звернувся Шатоф'єр до капелана. — Проведіть його високість в останню путь.

Відтак Ернан пильно подивився на Фернандо і додав:

— Хоч його превелебність не належить до ордену єзуїтів, я не вважаю цю обставину серйозною перешкодою для прийняття ним вашої останньої сповіді... Прощайте, монсеньйоре. Не скажу, що знайомство з вами дало мені велику втіху. І хай простить вас Бог.

Фернандо пронизливо скрикнув і напівнепритомний

^{*} *In extremis* — тут, за виняткових обставин (лат.).

повиснув на руках ґвардійців, які, за знаком Ернана, потягли його до ешафота.

Ґастон підійшов до Гелени і пошепки мовив:

— Тобі краще піти звідси.

Вона рішуче похитала головою:

— Ні, я залишуся. Я хочу подивитися. Батько мені все розповів. Я знаю, що цей негідник погубив мого брата і хотів зганьбити його. — Гелена замовкла і міцно стисла губи.

Хтось схопив Ґастона за лікоть. Він озирнувся і побачив Монтіні.

— Чого тобі, хлопче?

— Мені... мені моторошно...

— То відвернися. І затули вуха. Чи взагалі забирайся геть. Гадаєш, мені це приємно?

Кат стояв біля плахи, широко розставивши ноги, і, спираючись на держало меча, незворушно чекав свого часу.

Ґвардійці винесли Фернандо на поміст, поставили його на ноги перед капеланом і відійшли вбік. Недалеко від засудженого стояв підручний ката з перекинутою через плече мотузкою та чорною пов'язкою для очей у руках.

— Почнемо сповідь, сину мій? — лагідно запитав превелебний отець.

І тільки тоді Фернандо в повній мірі усвідомив неможлиму реальність того, що відбувалося з ним. Він збагнув, що цей капелан — останнє, що він бачить у своєму житті. Це остання людина, який звернулася до нього, як до живого, — а для всіх інших він вже мрець.

Раптове осяяння, немов блискавка, уразило Фернандо. Захлинаючись сльозами, він упав навколішки, обхопив голову руками і нестримно заривав.

Навіщо це, навіщо?! Він ще такий молодий, попереду в нього ціле життя... було — бо зараз це життя відберуть... Чому, чому? Як же так вийшло? Коли ж він ступив на той хисткий, хибний шлях, що врешті привів його на ешафот? Може, коли дозволив кузенові Біскайському обвести себе

круг пальця? Чи коли вступив у спілку з Інморте? Чи коли вперше накинув оком на батькову корону, яку по праву мав успадкувати його старший брат?...

Так і не дочекавшись від Фернандо сповіді, капелан важко зітхнув, накрив його голову краями свого шарфа і скоромовкою проказав стандартну формулу відпущення гріхів. Щойно він закінчив, ридання різко урвалися. Фернандо гепнувся на поміст і залишився лежати там нерухомий. Підручний ката схилився над ним і констатував:

— Зімлів. Їхній високості пощастило — і пов'язка на очі зайва, і руки зв'язувати не треба...

Фернандо так і не отямився. На вигляд відрубаної голови, що покотилася по помосту після першого ж удару ката, Гастона замлоіло. Він зовсім не був таким товстошкірим, яким зображав себе перед друзями. Лише один-єдиний раз він брав участь у справжньому бою — з єзуїтами, і лише лічені рази був присутній на стратах — герцог не полюбляв улаштовувати кривавих видовищ і не захоплювався до цього своїх васалів.

Етьєнові де Монтіні довелося зібрати всю свою волю в кулак, щоб не виблювати щойно з'їдений сніданок. Удруге за своє життя цей провінційний хлопчак бачив людську кров. А вперше це було сім з половиною років тому, коли Ернан у чесному поєдинку замордував Гійома де Марсан — не вбив, а саме замордував, у нестямі шматуючи мечем вже мертве тіло свого супротивника, аж поки друзі не відтягли його геть. І тоді Етьєн блював...

Графівна Гелена мертвотно зблідла і, притиснувши руки до грудей, кинулася до найближчих дверей, що вели всередину замку. Гастон, не гаючись, подався вслід за нею і встиг саме вчасно, щоб підхопити її на руки, коли вона спіткнулася на сходах, втрачаючи притомність.

А Ернан все дивився на Клавдія Іверо, чиї очі сяяли сатанинським тріумфом. Тепер у ньому не залишалося нічого від учорашнього немічного, убитого горем старика. Він більше був схожий на міцного сорокарічного чоловіка, що після тривалої хвороби нарешті почав видужувати,

а сиве, як сніг, волосся лише додавало йому якоїсь скорботної величавості. Ні, зрозумів Шатоф'єр, не скоро Гастон стане новим графом Іверо, старий ще довго протримається на цім світі. Він потребував стимулу до життя і от тепер отримав його — помсту. Після страти одного з безпосередніх винуватців синові смерті у нього ніби відкрилося друге дихання.

Клавдій Іверо підійшов до Ернана.

— Боюся, графе, ви не зможете затриматись у нас до обіду.

— Так, доне Клавдію. Саме про це я щойно думав. Ми негайно вирушаємо до Толедо. Однак найперше слід сповістити пані Бланку, що...

— За це можете не турбуватися, — перебив його Клавдій Іверо. — Ще на світанку я відправив до Памплони кур'єра з повідомленням, що принц Фернандо страчений, а кастильський король при смерті.

— При смерті?! — вражено вигукнув Ернан.

— На жаль, так, графе. Даруйте, що я не сказав вам це зразу. Сьогодні вночі до Калагори наблизився великий загін кастильських гвардійців, близько сотні людей. Їх ватажок зажадав видачі графа де Уельви, щоб відповідно до отриманих розпоряджень супроводити його в Толедо — завважте, цілим та неушкодженим.

— Це наказ короля?

— Ні. Наказ підписаний першим міністром, позаяк дон Альфонсо раптово захворів і нібито не в змозі виконувати свої обов'язки.

Ернан шумно видихнув:

— Слава Богу, ми встигли вчасно. Хоч який Фернандо де Уельва негідник, він все ж син короля, і було б дуже негрічно похапцем перерізати йому горло.

— Ваша правда, пане графе, — погодився Клавдій Іверо. — Я вже повідомив непроханим гостям, що принц буде страчений за наказом короля, і застеріг від спроб силою звільнити його. Зараз я передам їм тіло Фернандо, нехай вони відвезуть його на батьківщину, щоб поховати

там з усіма належними почеснями. А ви покваптеся. Король — якщо він ще живий, — мабуть, з нетерпінням чекає на вас. Щастя вам, графе.

У відповідь Ернан лише мовчки кивнув.

Надвечір того ж дня Ернан, Гастон та Етьєн зупинилися на нічліг в невеликій корчмі поблизу Альмасана. Дорогою ніхто з них і словом не обмовився про ранкові події, і тільки після вечері, коли чимала кількість випитого вина значно поліпшила Гастонів настроїв і дозволила йому вже без внутрішнього здригання згадувати страду, він, розлігшись на своєму ліжку у відведений їм трьом кімнаті, спитав у Ернана:

— Ну, тепер ти будеш зі мною відвертий, друже, чи знову хитруватимеш?

Шатоф'єр підвівся і поглянув на Монтіні. Той, геть виснажений скаженою скачкою, а ще більше — розладом шлунка, що трапився на нервовому ґрунті, спав без задніх ніг.

— Що ти маєш на увазі?

— Ой, облиш! Можна подумати, ти не розумієш, про що мені йдеться! Адже ти з самого початку вирішив стратити Фернандо, правда? Ти і в гадці не мав везти його в Толедо живим.

— Припустімо, я лише виконав бажання короля...

— Он як! Отже, і тут ти обдурив мене? Насправді він звелів тобі...

— Він звелів мені доставити брата живим і лише в крайньому разі порішити його. Так було написано в листі.

— Тоді я нічого не розумію.

— А тут і розуміти нічого. Між волею та бажанням є велика відмінність. Дон Альфонсо хотів стратити Фернандо, але з сентиментальних міркувань ніяк не зважувався на цей крок.

— І ти допоміг йому.

— Так. А власне, він сам собі допоміг. Якби він справді

хотів зберегти братові життя, то обмежився б одним лише листом, де вказується, за яких обставин я маю право вбити Фернандо. Цього було б цілком досить — лист, власноруч написаний королем і скріплений його особистою печаткою. Одначе він прислав мені указ про страту Фернандо — для більшої певності, можеш заперечити ти. Дон Альфонсо, мабуть, теж так думав. Але я переконаний, що потай, несвідомо він сподівався, що я розціню цей указ, як керівництво до дії, і візьму його до негайного виконання. Сам подумай: хіба я міг зрадити очікування короля? Адже іншого такого указу могло й не бути. Ти ж бачиш, що почали виробляти державні сановники, щойно дон Альфонсо занедужав.

— Ага! Так я і знав! — промовив Ґастон, піднявши догори вказівний палець. — Ти підозрював, що короля *вже* отруїли.

— Я здогадувався про це.

— І відколи?

— Відтоді як краще пізнав Бланку. Мене взагалі дивує, що це не спало на думку тим, хто й раніше знав її — Філіпові, Марґариті, обом королям, самій Бланці, нарешті... Тижні три тому я сидів і дивився, як вона грає з тобою в шахи, дивився на вираз її обличчя — зосереджений, рішучий, вольовий, навіть жорстокий... І раптом мене стукнуло!

— Що тебе стукнуло?

— Я подумав: який дурний був граф Біскайський, якщо він всерйоз розраховував, що Інморте, який багато часу проводив при кастильському дворі і напевно добре знає жорстку вдачу Бланки, погодиться зробити її королевою. І тут я зрозумів: граф зовсім не дурний; людина, що спланувала такий, без перебільшення, геніальний злочин, не може бути дурною.

Немов підкинутий пружиною, Ґастон схопився й сів на ліжку.

— Щоб я здох! Це ж ясно, як Божий день!

— Атож! Граф Біскайський, безумовно, знав, що яв-

ляє собою його дружина. Він також знав, що її добре знає Інморте і що стосунки між ними вкрай ворожі. Якби на Бланчинім місці була жінка з характером Жоанни Наварської... Та що там! Якби на її місці була навіть Марґарита — і то графові, можливо, вдалося б переконати Інморте, що зрештою він прибере дружину до рук і сам стане керувати країною. Але Бланка... — Ернан цокнув язиком. — Одно слово, я негайно написав донові Альфонсо, що, на мою думку, граф Біскайський або здурів — що мало ймовірно, або — що більш ймовірно — Фернандо проговорився йому, що його брат *вже* отруєний і криза має наступити наприкінці листопада. А чи правду він сказав, чи трохи прибрехав, випереджаючи події, судити, мовляв, я не беруся.

— І розпорядження негайно доставити Фернандо в Толедо, разом з смертним вироком йому, як я розумію, було відповіддю на твій лист королю?

— Саме так. І ця відповідь трохи не запізнився. Я вже почав втрачати терпець і, признатися, навіть всерйоз подумував про те, щоб потай пробратися в замок і самочинно порішити Фернандо. На щастя, все обійшлося, і тепер, якщо дон Альфонсо помре, королевою Кастилії стане Бланка. Осмілюся припустити, що при ній єзуїти з ностальгією згадуватимуть два попередні царювання.

— Що вірно, то вірно, — погодився Гастон. — Вона задасть їм жару... Ой! — вигукнув він і знов підхопився. — Але ж тоді Філіп може стати королем!

— А він і буде королем, — незворушно підтвердив Ернан. — Королем Галлії.

— Ні, друже, не про те йдеться. Ти не зрозумів мене...

Ернан також сів у ліжку і заперечно похитав головою:

— Я чудово зрозумів тебе, Гастоне. У мене ще непогано варить голова, і я цілком усвідомлюю, що тепер у Філіпа з'явиться велика спокуса розірвати свої заручини з Анною Юлією й одружитися з Бланкою. Але цього не буде! Не буде, второпав? Поки я живий, я не допущу цього — хоч як би я не любив Філіпа і не шанував Бланку. Нехай

собі любляться, нехай народжують дітей, але одружитися їм я не дозволю. Дзуськи! Зрештою я гасконець, я галл. Галлія моя країна — а Філіп має стати її государем. Якщо ж він надумає опиратися своїй долі, то я силою змушу його піти під вінець з Анною Юлією і все-таки посаджу їх обох на престол... Чисто по-людському, мені, звісно, шкода Бланку й Філіпа, вони просто створені одно для одного. Але вони не звичайні люди, від їхнього рішення залежать долі мільйонів людей, і усвідомлення глибини своєї відповідальності перед Богом і прийдешніми поколіннями, має допомогти їм подолати свою людську слабкість. А в разі чого — я буду напоготові і підстрахую їх.

З цими словами Ернан гепнувся головою на подушку і за секунду кімната задвигтіла від його потужного хропіння.

Розділ LXVIII

Крижаний подих смерті

Уперше король Кастилії Альфонсо XIII відчув себе зле ввечері під час засідання Державної ради. Зненацька в голові йому дуже неприємно запаморочилося, перед очима попливли різнобарвні плями, на лобі виступив холодний піт, а все тіло пройняла якась бридотно-відразлива млість. Він зблід, як мрець, поточився і, напевно, впав би з крісла, якби його не підтримав камергер.

Присутні вмиль припинили дебати і спрямували на короля стривожені погляди. Губи графа Саламанки торкнула злорадна усмішка, але він негайно сховав її і зобразив на своєму обличчі щире співчуття — навіть занадто щире, підозріло щире.

Тим часом король м'яко відсторонив від себе камергера, кивком подякувавши йому за допомогу. Млість і запаморочення минулися. Він витер з лоба піт, мляво посміхнувся і сказав:

— Все гаразд, панове. Певно, я перевтомився.

А всередині в нього щось обірвалося.

„Господи!“ — подумав Альфонсо. — „Невже Шатоф'єр угадав?... Господи, я ще такий молодий, я так хочу жити... Ах, Фернандо, Фернандо! Як же ти міг, Каїне?...“

Він через силу проковтнув застряглий у горлі клубок і продовжив нараду.

Наступного ранку король вже не зміг встати з ліжка. Він почував якусь надзвичайну кволість, млявість думок, раз по раз на нього находило запаморочення, і тоді перед його очима танцювали свій лиховісний танок різнобарвні плями неприємних, ядучих відтінків. Трохи згодом, по обіді, його занудило і він виблював усе, що недавно з'їв; а незабаром він став блювати жовчу. Лікарі, які лише тижднів тому запевняли його, що він цілком здоровий, тепер то хватилися за голови, то безпорадно розводили руками, ніяк не годні збагнути, що ж коїться з їхнім королем.

На третій день нудота минула, та це не обмануло Альфонсо. Кволість чимраз більше опановувала його. Навіть незначне розумове напруження швидко втомлювало, він багато спав, дуже мало їв — у нього геть пропав апетит, і кожен шматок їжі йому вдавалося проковтнути лише ціною неймовірних зусиль.

Перечитавши реляції свого посла в Римі про перебіг хвороби найсвятішого отця, Альфонсо позбувся останніх сумнівів і водночас втратив останню надію — його, як і папу, отруїли, причому тією ж самою отрутою.

Відкривши цю жахливу істину, отруєний король нічим не зрадив своїх підозр. Чудово розуміючи, що зараз прихильники ІнмORTE й Фернандо насторожі, Альфонсо подолав спокусу послати Ернанові назустріч гінця з наказом негайно стратити Фернандо. Він знав, що його лист навряд чи дійде за призначенням, і цим він лише відкриє ворогові всі свої карти, не кажучи вже про те, що прирече гінця, ні в чому не винну людини, на майже неминучу смерть.

Альфонсо залишалося тільки чекати і сподіватися, що

Ернанові вистачить розуму перевищити свої повноваження, або ж, у крайньому разі, що він суворо дотримуватиметься вказівок передати йому брата з рук у руки, погрожуючи негайно порішити його, якщо хтось спробує перешкодити цьому. І тоді, як вже твердо вирішив Альфонсо, Фернандо живим з його спальні не вийде.

Наші друзі прибули в Толедо пополудні сьомого дня хвороби короля. Палацова варта була попереджена заздалегідь, і щойно Ернан назвався, його відразу ж провели в королівську опочивальню.

Завидівши Шатоф'єра, Альфонсо підвівся на подушках і звелів всім присутнім залишити їх удвох. Його стомлений погляд пожвавішав, дихання почастішало, а на щоках від збудження загравав слабкий рум'янець.

— Ну як? — нетерпляче промовив він, коли двері опочивальні зачинилися за останнім з дворян.

Ернан шанобливо вклонився:

— Государю! Згідно з вашим розпорядженням, ваш брат дон Фернандо, граф де Уельва, був страчений вранці восьмого листопада в замку Калагора, що належить дону Клавдію, графові де Ебро. Вирок був виконаний іменем вашої величності, за згодою вищезазначеного сеньйора дона Клавдія і з дотриманням усіх належних формальностей.

Альфонсо полегшено зітхнув. Томлива невизначеність останніх днів нарешті минула, і в нього наче гора з плечей звалилася. Він мляво махнув рукою, вказуючи на стілець біля ліжка.

— Прошу сідати, пане графе. Розкажіть все по порядку.

Ернан обережно влаштувався на стільці і докладно розповів королю про все, що сталося в Калагорі, не забувши також згадати і про загін гвардійців, що явно поспішали на виручку Фернандо.

— Це Саламанка, — промовив Альфонсо. — Безперечно, це його рука. Виявляється, він знав більше, ніж я га-

дав... Ні, це неподобство! Це вже ні в які рамки не вкладається. Я ще живий, я ще в здоровому розумі і твердій пам'яті, а мої *вірні* вельможі вже закусили удила. Кажна-що витворяють! І що мені з ними робити, не збагну... Втім, це вже Бланчин клопіт, вона знайде на них управу. А я... Хочте вірте, графе, хочете не вірте, але я відчуваю на своїй потилиці подих смерті... він крижаний... Стара з косою вже недалеко.

Будь-який царедворець на Ернановім місці став би запевняти короля, що ще не все втрачено, проте Ернан не був царедворцем. Він промовчав. Негоже, думав він, утішати королів. Це принижує їхню гідність.

— Але ні! — за хвилину обізвався Альфонсо. — Одне я таки зроблю. Покличте хранителя печатки*, пана де Ріасу, він має бути в сусідній кімнаті.

Ернан виконав королівське прохання. Хранитель печатки справді був у сусідній кімнаті, чекаючи, коли звільнитися король, і на запрошення Шатоф'єр ввійшов до спальні.

— Пане де Ріасо, — мовив Альфонсо. — Накажіть заарештувати помічника головного виночерпія Трухільо і повісити його... Ні, не відразу. Спершу піддайте його тортурам, нехай признається, за чиєю намовою він отруїв мене, нехай розповість усе, що йому відомо. Катуйте його доти, доки не вичавите з нього все, що він знає, а коли побачите, що йому вже нічого сказати, і він почне зізнаватися в неіснуючих гріхах та зводити наклепи на інших, відправте його на шибеницю. Смертний вирок я підпишу пізніше; до речі, розпорядіться, щоб його підготували. Формулювання: державна зрада.

Хранитель печатки мовчки вклонився і попрямував до виходу, аж це король затримав його:

— Стривайте, ще одне. За годину скличте Державну

*Хранитель печатки — в Середньовіччі, високий придворний посадовець, що відає внутрішніми справами держави, правосуддям та системою покарання.

раду — я оголошу ім'я наступника престолу. Тепер ви вільні, пане, залиште нас.

Пан де Ріаса знову вклонився і вийшов. За дверима почулися його слова, звернені до гвардійців з охорони: „Ви двоє — зі мною!“

— Ну що ж, — сказав Альфонсо. — Раз Фернандо страчений, мені вже нічого боятися за Бланку. Вона може спокійно приїздити в Толедо, зараз її присутність тут просто необхідна — адже вона майбутня королева Кастилії.

— За моїми підрахунками, — промовив Ернан, — пані Бланка має прибути щонайпізніше за тиждень.

Король зітхнув.

— Дай мені, Господи, ще бодай тиждень життя. Я так хочу побачитися з сестрою... Я ж міцніший за найсвятішого отця... Ви хочете щось сказати, графе?

— Так, государю. Я маю до вас одне прохання.

— То кажіть.

— Я більше ніж певен, государю, що ваша сестра приїде разом з принцом Філіпом...

— Це було б бажано, пане графе. На жаль, часу в мене обмаль, щоб звернутися до імператора з проханням звільнити Філіпа від його зобов'язання щодо принцеси Анни. Отож мені залишається тільки покласти на свою останню волю. Гадаю, це буде достатнім виправданням для Філіпа, якщо він надумає забрати назад своє слово, а імператор з розумінням поставиться до його вчинку.

Тепер настала черга зітхати Ернанові:

— Саме цього я найбільше боявся... Отже, ви хочете, щоб Філіп одружився з пані Бланкою?

— Я дуже цього хочу. Кращого короля для Кастилії годі й шукати... А чого, власне, ви боїтеся?

— Буду з вами відвертий, государю, — сказав Шатоф'єр. — Я боюся, що Філіп, в теперішньому його стані, не втримається від спокуси і виконає останню волю вашої величності, про що згодом гірко шкодуватиме. Зараз він не здатний на зважені рішення, він дуже любить вашу сестру, до того ж є підстави вважати, що вона чекає від нього

дитину...

— Навіть так? Тим краще. Тоді в Кастилії буде і король, і королева, і наступник престолу... Але чому ви вважаєте, що це буде незваженим рішенням з боку Філіпа?

— Бо його правдиве покликання — стати королем Галлії в ім'я її прийдешньої могутності та процвітання. Я переконаний, що саме йому призначено зібрати всі галльські землі — принаймні, більшу їх частину, — в єдину державу. Даруйте, ваша величність, я дуже шаную вас і з повагою ставлюся до вашої країни, але Галлія — моя вітчизна.

— Зрозуміло! Отже, ви полум'яний патріот своєї землі?

— Можна сказати й так. Проте я був би нещирий, якби приховав від вас свої особисті мотиви... Чи егоїстичні — це вже як вам буде завгодно їх назвати. Саме з Філіпом пов'язані всі мої плани на майбутнє, але якщо він одружиться з пані Бланкою, я залишусь біля розбитого корита. Кастилія, може, й прийме Філіпа за свого; напевно, так воно й станеться. А от я завжди буду для неї чужинцем, мені тут нічого не світить. Тому, государю, я категорично проти того, щоб Філіп і ваша сестра побралися. Я не обіцяю вам, що змирюся з цим шлюбом. Навпаки — я докладаю всіх зусиль, щоб перешкодити його здійсненню. Я дуже гордий і честолюбний, щоб отак, без боротьби, відмовитися від своїх планів. Перепрошую за прямоту, государю, але я, з поваги до вас, не хочу лукавити з вами.

Який час Альфонсо мовчав, поринувши в роздуми.

— Що ж, пане графе, — нарешті промовив він. — Завдяки вам, після моєї смерті кермо королівської влади опиниться в надійних руках, і з мого боку було б чорною невдячністю забути про це і проігнорувати ваше побажання. Так і бути: я не наполягатиму на тому, щоб Філіп одружився з Бланкою, хоч і вважаю це за доцільне. Нехай він сам вирішує, як йому вчинити... А тепер, прошу, залиште мене. Я хочу трохи відпочити, перш ніж збереться Державна рада. Приходьте і ви з паном д'Альбре. От побачи-

те, які будуть пики в моїх вельмож, коли я повідомлю про страту Фернандо і проголошу Бланку наступницею престолу... Ага, трохи не забув! Коли вийдете, покличте до мене капітана ґвардії, пана де ла Куеву. Треба негайно взяти під варту ґрафа Саламанку і першого міністра, поки вони не втекли. Адже я ще король, правда?...

Розділ LXIX

Королеви не плачуть

Хоч як Бланка з Філіпом не квапилися в Толедо, зачувши про хворобу короля, вони мало не спізнилися. Лише завдяки тому, що на півдорозі Бланка, незважаючи на палкі протести Філіпа, вирішила пересісти з карети на коня, їм усе ж вдалося випередити смерть на кілька годин.

На час їх прибуття Альфонсо ще залишався при тямі. З гідною подиву впертістю він продовжував чіплятися за життя і зберігав ясний розум, але останні сили невблаганно покидали його. Він вже сповідався, причастився і тепер нерухомо лежав на широкому ложі в просторій опочивальні, тихим, та все ще твердим і впевненим голосом диктуючи писарям свої останні розпорядження: таку-то суму він заповідає такому-то монастиреві з тим, щоб були відзначені роковини його смерті, таку-то реліквію він дарує соборові Святого Якова Компостельського, таких-то своїх дворян він винагороджує за вірну й віддану службу, тощо. В опочивальні зібралася королівська рідня, державні сановники, могутні вельможі — гранди Кастилії, вище духовенство, просто наближені короля, а також міські старійшини та послы іноземних держав. Всі вони з нетерпінням чекали на появу наступниці престолу, яка щойно прибула до палацу і зараз квапливо опоряджалася з дороги, щоб з'явитися перед братом у належному вигляді.

Чекання тривало недовго, і незабаром до опочивальні ввійшла Бланка в супроводі Філіпа, Ґастона д'Альбре

та Ернана де Шатоф'єра. Присутні миттю замовкли і шанобливо розступилися перед нею. Завчасно попереджений король припинив диктувати, перевів свій погляд на сестру і кволо всміхнувся їй. Бланка зупинилася в головах його ложа і стала навколішки.

— Брате...

— Радий тебе бачити, сестро, — хрипко промовив Альфонсо, тон його потеплішав. — Якраз твоєї присутності мені дуже бракувало. Сідай, поговоримо.

Бланка сіла на стілець, що його послужливо підсунув до неї королівський камергер, і спрямувала на брата сумний погляд своїх великих карих очей. На її віях заблищали сльози.

— І ви, Філіпе, також підійдіть, — додав Альфонсо. — Мій найкращий друг і моя найкраща подруга — ви обидва зі мною в мою смертну годину... Нехай Нора не ображається, вона була батьковою улюбленицею, але ти, Бланко, завжди була мені ближча, дорожча, рідніша...

— Я знаю це, брате, — тихо сказала Бланка. — Я теж люблю тебе.

Вони помовчали, згадуючи минуле. Філіп дивився на виснаженого хворобою короля, якого лише півтора місяці тому він бачив квітучим, повним життєвих сил та здоров'я, і поступово в ньому закипала лють. Сталося царевбивство — не злочин проти окремого людського життя, а злочин проти всього людства. Убити намісника Божого, означало замахнутися на найсвятіші підвалини існуючого ладу. Як і кожен государ, Філіп ототожнював себе з державою, а державу сприймав як самодостатню цінність.

— Недовго я правив, — врешті заговорив король. — Півроку, якихось шість місяців. Стільки всього хотів зробити... Та не встиг...

— Ти багато зробив для країни, — схлипуючи, прошептала Бланка. — Дуже багато...

Альфонсо ствердно кивнув — одними лише повіками, які опустилися, а за мить піднялися знову.

— Сподіваюся, нащадки не забудуть, що це за мого правління Іспанія остаточно звільнилася від маврів. Зрештою, королі народжуються не для довгого життя, а для слави... — Помітивши, як по Бланчиній щоці котиться крупна сльоза, він замовк і роззирнувся: з появою наступниці престолу присутні порозступалися, утворивши навкруг його ложа широке півколо. Біля короля залишалися тільки Бланка, Філіп і Констанца Орсіні — сьогоднішня королева, завтрашня вдова. Ця остання означала щось лише для Альфонсо, а в очах решти вона вже була тінню минулого. На свою біду, вона не спромоглася народити жодної дитини, щоб після чоловікової смерті називатися королевою-матір'ю.

З усіх в опочивальні вмирущого короля сиділа тільки одна-єдина людина — Бланка.

— Не треба плакати, сестро, — ласкаво сказав Альфонсо. — Тобі не можна плакати. Королеви не плачуть. — Відтак він підвищив голос: — Мої могутні вельможі, гордість та краса всієї держави нашої, підійдіть-но ближче.

З гурти виступили присутні тут кастильські гранди. Вони наблизилися до королівського ложа і поставали так, що Філіп опинився ніби серед них. А втім, він теж був одним з грандів Кастилії — як граф Кантабрійський.

— Панове, — сказав король. — Перед вами принцеса Кастилії Бланка, моя сестра і старша дочка мого батька, яка, згідно із звичаями наших предків і за законами, освяченими церквою Христовою, стане вашою королевою тієї самої миті, коли я, з волі Божої, перестану бути вашим королем... — Він трохи помовчав, збираючись із рештками сил. — Панове! Мої могутні вельможі! Тиждень тому ви одноставно схвалили моє рішення позбавити злочинного брата мого Фернандо його злочинного життя і заповісти престол сестрі моїй Бланці та її нащадкам.

Вельможі ствердно загомоніли.

— А зараз, — запитав король, — ви не шкодуєте про це?

— Ні, государю, — відповів за всіх ґрандів старійшина, герцог де Самора. — Ми свято шануємо закони та звичаї наших предків і сповнені готовності виконати вашу королівську волю.

— І ось перед вами я, вмирущий, — вів далі Альфонсо. — І ось вам моя остання воля: служіть вірою й правдою своїй королеві, служіть їй не за честь, а за совість. Вона ще юна, тож допомагайте їй правити, і не лише мечами своїми, хоч і вони у вас доблесні, але й мудрістю та досвідом своїм. Будьте їй надійним оплотом в ім'я більшої могутності, подальшого процвітання всього королівства нашого і зростання добробуту всіх наших підданих. Присягніться ж у цьому!

— Присягаємо! — дружно промовили вельможі.

Тоді король подивився на Філіпа.

— Вам, кузене, — промовив він, — я не можу наказувати, щоб ви були моїй сестрі вірним слугою. То будьте ж їй вірним другом, як були ви другом мені, і будьте її вірним союзником... А ще я заповідаю вам свою помсту — те, що я хотів, але не встиг зробити за свого життя. Винищіть цю мерзоту, що спекулює ім'ям Спасителя, сіє розбрат і ненависть серед людей. Очистіть землю від цієї скверни — ордену єзуїтів.

— Тепер це мій обов'язок, — просто відповів Філіп.

Альфонсо XIII, король Кастилії та Леону, помер у ніч на 17 листопада 1452 року о другій годині попівночі. У тиші, що запала в опочивальні після цієї звістки, перший камергер короля закрити небажчику очі і зняв з його зсохлого від хвороби пальця золотий перстень з печаткою, який, за переказами, належав ще вестготському імператорові Теодоріху. Потім він схилив перед Бланкою коліна і простягнув їй персня.

— Ваша величносте...

Бланка прийняла з рук камергера цей символ королівського достоїнства і судорожно стисла його в долоні, ледве стримуючи сльози. Перстень був завеликий для її

тонких, тендітних пальців — так і тягар абсолютної влади здавався непосильним для цієї юної і крихкої на вигляд дівчини, яка, як наївно вважав дехто з присутніх, потребувала міцного чоловічого плеча, щоб надійно спертися на нього.

Бланка, нова королева Кастилії та Леону, обвела помутнілим поглядом присутніх — зір їй туманився — і зупинилася на Філіпові. За час, що минув від отримання звістки про хворобу Альфонсо, вони й словом не обмовилися про його можливу смерть. Бланка взагалі гнала геть такі думки, до останньої миті сподіваючись на чудо, однак тепер, коли неминуче сталося, вона раптом зрозуміла, що це для неї значить.

„Знаю, зараз навіть думати про це не годиться,“ — ніби говорив її погляд. — „Знаю... І мені дуже соромно за свої думки, повір. І все ж... Галльська корона вже не стоїть між нами, правда? Натомість я пропоную тобі корону Кастилії — нічим не гіршу, а може, й кращу за галльську...“

Філіп ніяково потупив очі.

Лише після того, як забальзамоване тіло Альфонсо XIII перенесли до собору Толедської Божої Матері, щоб народ мав можливість попрощатися зі своїм королем, Бланка отримала змогу зустрітися в Філіпом сам на сам.

Вони довго простояли мовчки, пильно дивлячись одно одному в очі. Бланка була одягнена у все біле — колір жалоби для королев, її обличчя було бліде, і тільки на щоках ледь помітно проступав слабкий рум'янець.

— Отже, — нарешті промовила вона, — ти все вирішив?

— Так, — понуро кивнув Філіп. — Після поховання Альфонсо я поїду до Рима і там одружуся з Анною Юлією.

— Але чому? Ти вже розлюбив мене?

Філіп опустився в крісло і важко зітхнув:

— Люба моя дівчинко! Зрозумій, коли йдеться про державні інтереси, треба забути про почуття. Я кохаю те-

бе, рідна, дуже кохаю, але я не можу одружитися з тобою. Передусім я государ, і лише потім — людина. І як людина я хочу бути з тобою, я так хочу кохання, звичайного людського щастя, хочу, щоб ми жили разом, виховували наших дітей... На жаль, обставини виявилися вищими за нас, і ми маємо змиритися з цим, гідно прийняти цей жорстокий удар долі. Якби ти знала, як важко мені далось це рішення, яка велика була спокуса вчинити полюдському, а не по-державному...

Бланчині очі потьмяніли:

— Ти брешеш, Філіпе! Просто ти розлюбив мене, я вже набридла тобі. І тепер тобі начхати на нашу дитину. — Вона гнівно тупнула ніжкою. — Який же ти негідник... Любий... — З грудей її вирвалося здавлене ридання.

Філіп встав з крісла і підійшов до неї.

— Ні, Бланко, так не годиться. Ти ж королева, старша дочка Кастилії. — Він обняв її за плечі. — А я син Галлії. Я не маю права допустити розчленування моєї країни, а це неминуче станеться, якщо Гасконь потрапить під вплив кастильської корони. Прованс і Савойя не забаряться приєднатися до Германського Союзу — і тоді всьому кінець, галльська державність буде підтята під корінь. Це тим більше неприпустимо зараз, коли в мене є унікальний шанс об'єднати Галлію, перетворити її з союзу самостійних князівств на могутню централізовану державу... Мало того, мені надана можливість започаткувати об'єднання всіх галльських земель у Велику Галлію — і якщо я втрачу цю можливість, мені не буде виправдання. Сучасники зневажатимуть мене, а нащадки назвуть мене злочинцем і негідником.

— А ти і є негідник! — розпачливо вигукнула юна королева. — Жорстокий, безсердечний негідник!

— Бланко, Бланко! — майже простогнав Філіп, на його обличчя набігла гримаса болю. — Не розривай мені серце, люба моя, кохана... І вибач мені, рідна...

Він опустився перед нею навколішки і зовсім несподі-

вано для себе заплакав — голосно, нестримно, невітінно. Сльози рясно текли з його очей, зволожуючи сніжно-білу тканину жалобного вбрання Бланки. Так гірко і боляче йому не було ще ніколи, навіть коли вмерла Луїза, бо тільки ставши дорослими, ми починаємо в повній мірі розуміти, яка це велика цінність — любов, і що означає її втрата.

А Бланка щосили стримувала сльози — королеви не плачуть.

І через багато-багато років, гортаючи в пам'яті поживті від часу сторінки минулого, Філіп скаже, що саме тоді, того самого дня закінчилася його юність, і він зробив найголовніший у всьому своєму житті вибір. Того дня він остаточно й безповоротно обрав собі країну — всю Галлію, від Бретані й Нормандії до Піренеїв і Альп.

Жовтень 1988 — грудень 1993 р.

Додаток 1

Дійові та згадувані особи

(відомості подано за станом на початок 1452 року;
більш докладно про родинні зв'язки
див. генеалогічні таблиці)

ГОЛОВНІ:

Філіп Аквітанський (Філіп Красивий), граф Кантабрії і Андори, перший принц Галлії; син герцога Філіпа III Аквітанського і принцеси Ізабелли Галльської*, племінник короля Галлії Робера III. 20 років.

Бланка Кастильська, графиня Нарбонська; дочка короля Кастилії Фернандо IV і Бланки Португальської*. 16 років.

Маргарита Наварська, дочка короля Александра X і Маргарити Кастильської*; наслідна принцеса Навари. 17 років.

Ернан де Шатоф'єр, граф Капсірський; син Армана де Шатоф'єра* і Розмарі дю Плессі де Шатоф'єр*; лицар ордену Храму Сіонського. 20 років.

ІНШІ:

Август XII Юлій, король Італії (імператор Римський) з 1442 р.; одружений з Ізабеллою Французькою. Нар. в 1419 р.

Август Інморте, гросмейстер духовно-лицарського ордену Серця Ісусового (єзуїтів-мечоносців); дата народження невідома.

Адель де Монтальбан, дочка Сезара Колони де Монтальбана* і Марії Іверо (сестри графа Клавдія II Іверо), двоюрідна племінниця графа Мігеля де Монтальбана. Нар. в 1435 р.

Александр I, граф Біскайї; син Рікарда Наварського* і графині Жоанни Біскайської*, племінник короля Навари Александра X. Нар. в 1424 р.

* Тут і далі *зірочкою позначені особи, що вмерли до 1452 р.

Александр X Мудрий, король Навари з 1440 р.; одружений з Маргаритою Кастильською*; батько Маргарити Наварської. Нар. в 1397 р.

Альфонсо Кастильський, граф Астурійський, наслідний принц Кастилії; син короля Фернандо IV і Бланки Португальської*; одружений з Констанцією Орсіні. Нар. в 1421 р.

*Амелія Аквітанська**, графиня д'Альбре; сестра герцога Філіпа III Аквітанського, тітка Філіпа Красивого; заміжжям за графом Робером д'Альбре*. (1404 — 1439).

Амелія (Амеліна) д'Альбре, дочка графа Робера д'Альбре* і Амелії Аквітанської*, двоюрідна сестра Філіпа Красивого; заміжжям за Симоном де Бігором. Нар. в 1431 р.

Анна Юлія Римська, дочка Августа XII Римського і Ізабелли Французької, принцеса Італії. Нар. в 1438 р.

Антоніо Гатто, парафіяльний священник церкви Св. Йосипа в Толедо, канцлер графства Кантабрії, духовник Філіпа Красивого. Нар. в 1390 (?) р.

Арман III, маркіз Готії, граф Перігору, маркграф Руергу; двоюрідний дід Анни Юлії Римської. Нар. в 1388 р.

Беата де ла Пенья, племінниця єпископа-вікарія Памплонського, фрейліна Маргарити Наварської; сестра-близнюк Констанци де ла Пенья. Нар. 1439 р.

Гелена Іверо, дочка графа Клавдія II Іверо і Діани Юлії Римської. Нар. в 1435 р.

Гуго фон Кліпенштейн, лицар ордену Храму Сіонського. Нар. в 1415 (?) р.

Габріель де Шеверні, брат Луїзи де Шеверні*, першої дружини Філіпа Красивого. Нар. в 1434 р.

Гастон д'Альбре, граф; син графа Робера д'Альбре* і Амелії Аквітанської*, двоюрідний брат Філіпа Красивого; одружений з Клотильдою де Труа. 32 роки.

*Гійом Аквітанський**, граф де Марсан; син герцога Філіпа III Аквітанського від першого шлюбу з Катаріною де Марсан*; зведений брат Філіпа Красивого. (1421 — 1445).

Гоше, камердинер Філіпа Красивого; дата народження невідомо.

ма.

Діана Юлія Римська, графиня Іверо; дочка імператора Корнелія IX*, тітка імператора Августа XII; замужем за графом Клавдієм II Іверо. Нар. в 1412 р.

Елеонора Кастильська, дочка короля Фернандо IV і Бланки Португальської*, сестра Бланки Кастильської. Нар. в 1438 р.

Ерік Датський, шостий син короля Гаральда III і Марії Брабантської. Нар. в 1430 р.

Етьєн де Монтіні, дрібномаєтний шляхтич з Русільйону. Нар. в 1436 р.

Жоанна Біскайська, дочка Рікарда Наварського* і графині Жоанни Біскайської*, племінниця короля Навари Александра Х. Нар. в 1432 р.

Ізабелла Арагонська, дочка короля Хайме III і Ізабелли Брабантської, дружина Філіпа Французького, графа де Пуатьє. Нар. в 1428 р.

*Ізабелла Галльська**, дочка короля Робера II Галльського* від першого шлюбу з Ізабеллою Кантабрійською*; друга дружина герцога Філіпа III Аквітанського, мати Філіпа Красивого. (1415 — 1431).

Клавдій II, граф Іверо; двоюрідний брат короля Навари Александра Х; одружений з Діаною Юлією Римською. Нар. в 1410 р.

Констанца де ла Пенья, племінниця єпископа-вікарія Памплонського, фрейліна Маргарити Наварської; сестра-близнюк Беати де ла Пенья. Нар. 1439 р.

Констанца Орсіні, двоюрідна сестра Августа XII, дружина наслідного принца Кастилії Альфонсо. Нар. 1429 р.

*Луїза де Шеверні**, дочка дрібномаєтного шляхтича з Блуа; перша дружина Філіпа Красивого. (1430 — 1446).

Марія Арагонська, дочка короля Хайме III і Ізабелли Брабантської, дружина Фернандо Кастильського, графа де Уельви. Нар. в 1430 р.

Марк де Філіпо, архієпископ Тулузький; позашлюбний син герцога Філіпа III Аквітанського, побічний брат Філіпа Красивого.

Нар. в 1417 р.

Матильда де Монтіні, фрейліна Маргарити Наварської. Нар. в 1437 р.

Павло VII, папа Римський. Нар. в 1383 р.

Педро Арагонський, граф Теруельський, наслідний принц Арагону; син короля Хайме III і Ізабелли Брабантської. Нар. в 1427 р.

Рікард Іверо, віконт; син графа Клавдія II Іверо і Діани Юлії Римської. Нар. в 1432 р.

Річард Гамільтон, барон з Шотландії. Нар. в 1427 (?) р.

*Робер II**, король Галлії з 1410 р.; перша дружина — Ізабелла Кантабрійська; друга — Гертруда Геннегау; дід Філіпа Красивого. Нар. в 1374 р.

Робер III, король Галлії з 1440 р.; син короля Робера II* від другого шлюбу з Гертрудою Геннегау*; одружений з Марією Фарнезе; дядько Філіпа Красивого. Нар. в 1440 р.

Робер Аквітанський, граф де Марсан; син герцога Філіпа III Аквітанського від першого шлюбу з Катаріною де Марсан*; зведений брат Філіпа Красивого. Нар. в 1425 р.

Симон де Бігор, син віконта де Бігора, представник молодшої гілки Аквітанського дому; одружений з Амелією (Амеліною) д'Альбре. Нар. 1430 р.

Тибальд де Труа, граф Шампанський; онук короля Франції Філіпа-Августа II*. Нар. в 1426 р.

Фернандо IV Святенник, король Кастилії з 1430 р.; одружений з Бланкою Португальською*; батько Бланки Кастильської; двоюрідний дядько Філіпа Красивого. Нар. в 1394 р.

Фернандо Кастильський, граф де Уельва; син короля Фернандо IV і Бланки Португальської*; брат Бланки Кастильської; одружений з Марією Арагонською. Нар. в 1428 р.

*Філіп-Август II Великий**, король Франції з 1385 р.; перша дружина — Констанца Юлія Римська*, друга — Маргарита Шампанська*, третя — Батильда Готійська*. (1372 — 1438).

Філіп-Август III, король Франції з 1438 р.; онук короля Філіпа-

Августа II Великого*; одружений з Хуаною Португальською. Нар. в 1408 р.

Філіп III Справедливий, герцог Аквітанський, принц Беарнський, князь-протектор Гасконі і Каталонії, пер Галлії; перша дружина — Катаріна де Марсан*, друга — Ізабелла Галльська*; батько Філіпа Красивого. Нар. в 1398 р.

Філіп Французький, граф де Пуатьє, наслідний принц Франції; син короля Філіпа-Августа III і Хуани Португальської; одружений з Ізабеллою Арагонською. Нар. 1427 р.

Франциско де ла Пенья, єпископ-вікарій Памплонський. Нар. 1395 (?) р.

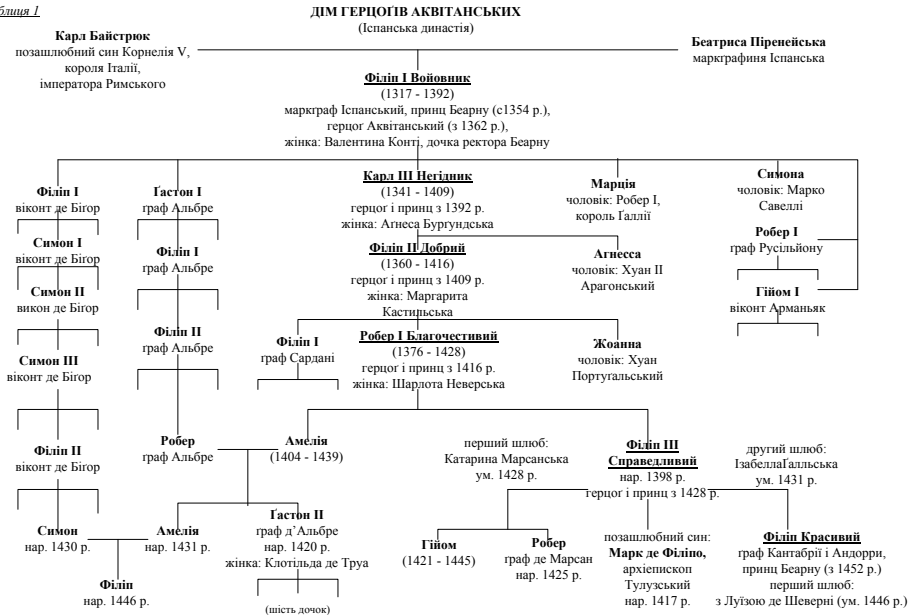
Хайме III, король Арагону; одружений з Ізабеллою Брабантською. Нар. в 1411 р.

Хайме де Барейро, граф; позашлюбний син Августа Інморте; губернатор провінції Садо Лузітанської області ордену Серця Ісусового. Нар. в 1426 р.

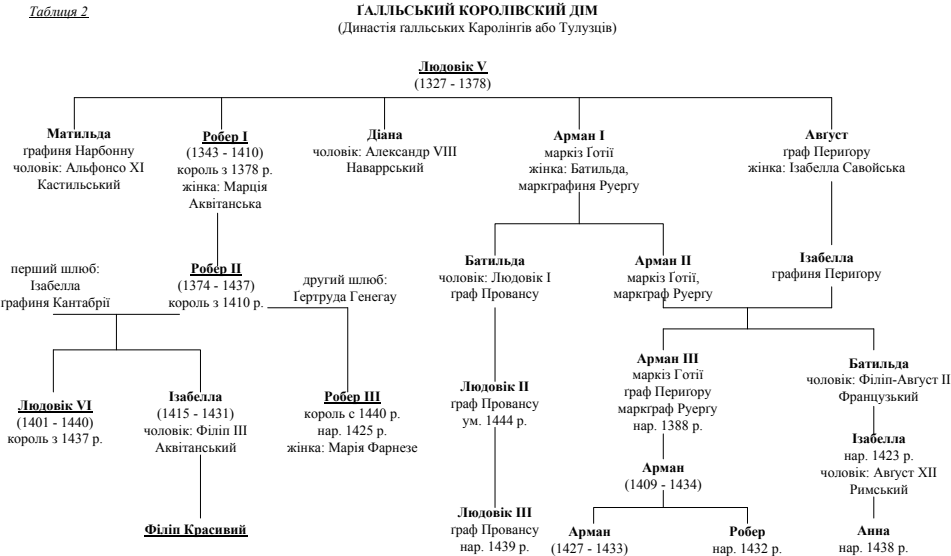
Додаток 2

Генеалогічні таблиці

Таблиця 1

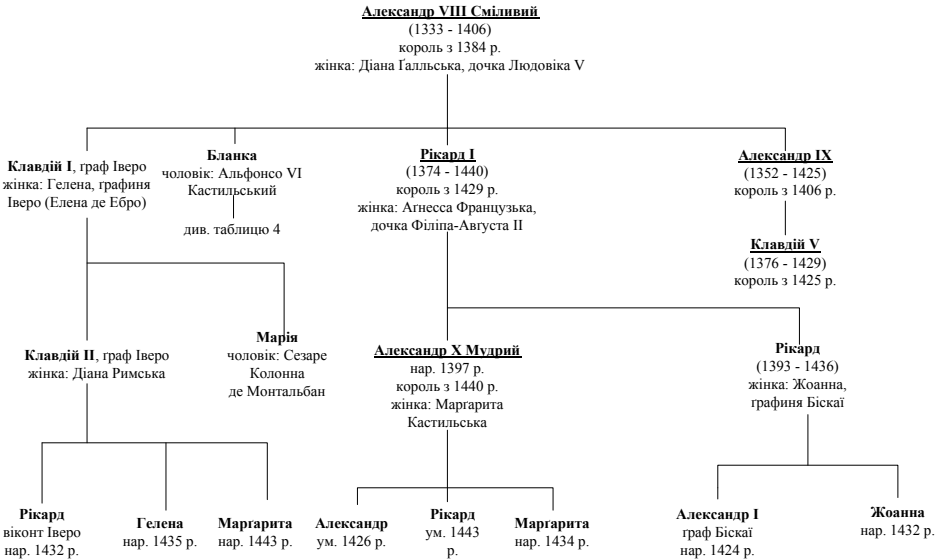

Таблиця 2

Таблиця 3

НАВАРРСЬКИЙ КОРОЛІВСЬКИЙ ДІМ
(династія Савеллі Наваррських)

Таблиця 4

КОРОЛІВСЬКИЙ ДІМ КАСТИЛІЇ ТА ЛЕОНУ
(Леонська династія)

